

درسهای روزانه

تألیف:

شیخ ابوبکر جزائری

ترجمه:

سعید فاضلی رحمه الله

این کتاب از سایت کتابخانه عقیده دانلود شده است.

www.aqeedeh.com

book@aqeedeh.com

آدرس ایمیل:

سایت‌های مفید

www.aqeedeh.com

www.islamtxt.com

www.ahlesonnat.com

www.isl.org.uk

www.islamtape.com

www.blestfamily.com

www.islamworldnews.com

www.islamage.com

www.islamwebpedia.com

www.islampp.com

www.videofarda.com

www.nourtv.net

www.sadaislam.com

www.islamhouse.com

www.bidary.net

www.tabesh.net

www.farsi.sunnionline.us

www.sunni-news.net

www.mohtadeen.com

www.ijtehadat.com

www.islam۴۱۱.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست مطالب

مقدمه مؤلف	۱۹
یادداشت مترجم	۲۲
درسهای ماه محرم	۲۴
درس ۱: اعوذ بالله	۲۴
درس ۲: حدیث بسم الله	۲۶
درس ۳: آیه الحمد لله رب العالمین	۲۸
درس ۴: اطاعت از پیامبر ﷺ	۳۰
درس ۵: آیه ایاک نعبد و ایاک نستعین	۳۲
درس ۶: حدیث وصیت پیامبر ﷺ به معاذ	۳۴
درس ۷: آیه صراط الذین انعمت علیهم	۳۶
درس ۸: حدیث لعنت خدا بر یهود و نصاری	۳۸
درس ۹: آیه وضو	۴۰
درس ۱۰: حدیث تعلیم کیفیت وضو	۴۲
درس ۱۱: آیه غسل	۴۴
درس ۱۲: حدیث چگونگی غسل پیامبر ﷺ	۴۶
درس ۱۳: آیه تیمم	۴۸
درس ۱۴: حدیث تعلیم کیفیت تیمم	۵۰
درس ۱۵: آیه نماز از فحشاء و منکر باز می دارد	۵۲
درس ۱۶: حدیث اکمال وضو گناهان را محو می کند	۵۵
درس ۱۷: آیه عفو و گذشت و دیگر مکارم اخلاق	۵۸
درس ۱۸: حدیث خداوند به نه چیز امر کرده است	۶۰
درس ۱۹: آیه اهل ایمان و استقامت	۶۲

-
-
- درس ۲۰: دستور پیامبر به استقامت ۶۴
- درس ۲۱: آیه متقین در سایه‌ها و چشمه‌سارها اند ۶۶
- درس ۲۲: حدیث صدقه از بهترین مال ۶۸
- درس ۲۳: آیه انفاق از مال‌های پاکیزه ۷۰
- درس ۲۴: حدیث ارکان دین اسلام ۷۲
- درس ۲۵: آیه منافقان اهل فساد و قطع صله رحم ۷۴
- درس ۲۶: حدیث وصل رحم ۷۶
- درس ۲۷: آیه دستور خدا به احسان والدین ۷۸
- درس ۲۸: حدیث بهترین اعمال نزد خداوند ۸۰
- درس ۲۹: آیه محبت به اطاعت از پیامبر است ۸۲
- درس ۳۰: حدیث خدا ولی نعمت ماست ۸۴
- درسهای ماه صفرالخير ۸۶**
- درس ۱: آیه چنگ‌زدن به حبل الله ۸۶
- درس ۲: حدیث هفتاد و سه فرقه ۸۸
- درس ۳: آیه نذر مادر مریم ۹۰
- درس ۴: حدیث حفظ مریم و عیسی از شر شیطان ۹۲
- درس ۵: آیه ذکر و تسبیح خدا در صبح و شام ۹۴
- درس ۶: حدیث مثال کسی که خدا را یاد کند ۹۶
- درس ۷: آیه سختی جان‌کندن ظالمان ۹۸
- درس ۸: حدیث سوال نکیر و منکر در قبر ۱۰۰
- درس ۹: آیه طلب وسیله و معنی آن ۱۰۳
- درس ۱۰: حدیث داستان سه نفری که به غار رفتند ۱۰۵
- درس ۱۱: آیه فرضیت روزه ۱۰۷

درس ۱۲: حدیث جزای روزه‌دار را خدا می‌دهد.....	۱۱۰
درس ۱۳: آیه محافظت بر نمازها و اوقات آن.....	۱۱۲
درس ۱۴: حدیث بنای اسلام بر پنج چیز است.....	۱۱۴
درس ۱۵: آیه بهترین گفتار.....	۱۱۶
درس ۱۶: حدیث فضیلت اذان و صف اول.....	۱۱۸
درس ۱۷: آیه آغاز و انجام آفرینش.....	۱۲۰
درس ۱۸: حدیث اول و آخر خداوند است.....	۱۲۲
درس ۱۹: آیه آفرینش انسان از گل.....	۱۲۴
درس ۲۰: حدیث آفرینش آدم و دمیدن روح.....	۱۲۶
درس ۲۱: آیه آفرینش انسان‌ها از یک نفس.....	۱۲۸
درس ۲۲: حدیث سفارش پیامبر به گذشت از زنان.....	۱۳۰
درس ۲۳: آیه سرای آخرت از آن پرهیزگاران است.....	۱۳۲
درس ۲۴: حدیث اکل و شرب با دست راست.....	۱۳۴
درس ۲۵: آیه تقوی و همنشینی با راستگویان.....	۱۳۶
درس ۲۶: حدیث التزام صدق و راستی.....	۱۳۹
درس ۲۷: آیه نیکان در بهشت و بدان در دوزخ.....	۱۴۲
درس ۲۸: حدیث دیدار اهل بهشت با یکدیگر.....	۱۴۴
درس ۲۹: آیه عبادت با اخلاص.....	۱۴۶
درس ۳۰: حدیث حسن نیت و ثواب مجاهدان.....	۱۴۸
درسهای ماه ربیع الاول.....	۱۵۰
درس ۱: آیه ذکر مثال‌ها برای پندگرفتن.....	۱۵۰
درس ۲: حدیث طلب علم آخرت جهت دنیا.....	۱۵۲
درس ۳: آیه دیدن جهنم با یقین و نمایان.....	۱۵۴
درس ۴: حدیث روز قیامت از چهار چیز سوال می‌شود.....	۱۵۶

-
- درس ۵: آیه فرضیت حج ۱۵۸
- درس ۶: حدیث معرفی بهترین اعمال ۱۶۰
- درس ۷: آیه حاجی محصر که از حج باز می ماند ۱۶۲
- درس ۸: حدیث عمره کفاره گناهان است ۱۶۴
- درس ۹: آیه شکار در حال احرام ۱۶۶
- درس ۱۰: حدیث کشتن پنج حیوان در حرم مجاز است ۱۶۹
- درس ۱۱: آیه سؤال زیاد سبب دشواری می شود ۱۷۱
- درس ۱۲: حدیث خداوند سه چیز را حرام کرده ۱۷۳
- درس ۱۳: آیه اولیاء خدا ترس و اندوه ندارند ۱۷۵
- درس ۱۴: حدیث دشمنی با دوست خدا ۱۷۷
- درس ۱۵: آیه استعانت به صبر و نماز ۱۷۹
- درس ۱۶: حدیث کار مؤمن همه خیر است ۱۸۱
- درس ۱۷: آیه توبه نصوح کنید ۱۸۳
- درس ۱۸: حدیث توبه و استغفار در روز صمدبار ۱۸۵
- درس ۱۹: آیه یاری کردن به تقوی و نیکی ۱۸۷
- درس ۲۰: حدیث یاری رساندن به مجاهد ۱۸۹
- درس ۲۱: آیه کفاره گناهان ۱۹۱
- درس ۲۲: حدیث هفت گناه کبیره ۱۹۳
- درس ۲۳: آیه هر کس برای فردایش بنگرد ۱۹۵
- درس ۲۴: حدیث ترس از خدا، معاشرت با مردم ۱۹۷
- درس ۲۵: آیه پرهیزگاران در بهشتند ۱۹۹
- درس ۲۶: حدیث در جنت چیزهایی مهیاست ۲۰۱
- درس ۲۷: آیه اجازه و سلام بر اهل خانه ۲۰۳

درس ۲۸: حدیث امر پیامبر ﷺ به هفت چیز.....	۲۰۵
درس ۲۹: آیه دعا و اجابت.....	۲۰۷
درس ۳۰: حدیث قبولی دعای مسلمان.....	۲۰۹
درسهای ماه ربیع الثانی.....	۲۱۱
درس ۱: آیه والفجر و لیل عشر.....	۲۱۱
درس ۲: حدیث فضیلت عمل در ده روز ذی الحجه.....	۲۱۳
درس ۳: آیه انا اعطیناک الکوثر.....	۲۱۵
درس ۴: حدیث کوثر حوضی است در جنت.....	۲۱۷
درس ۵: آیه نامه نیکوکاران در علین.....	۲۱۹
درس ۶: حدیث پایین ترین و عالی ترین درجه در بهشت.....	۲۲۱
درس ۷: آیه عذاب کم فروشان.....	۲۲۳
درس ۸: حدیث پنج مجازات در مقابل پنج گناه.....	۲۲۵
درس ۹: آیه یا أيتها النفس المطمئنه.....	۲۲۷
درس ۱۰: حدیث تعلیم دعا.....	۲۲۹
درس ۱۱: آیه سوال زنان از پشت پرده.....	۲۳۱
درس ۱۲: حدیث رفت و آمد اقوام شوهر.....	۲۳۳
درس ۱۳: آیه مؤمنان برادر یکدیگرند.....	۲۳۵
درس ۱۴: حدیث منع از بغض، حسد و دشمنی.....	۲۳۷
درس ۱۵: آیه چشم پوشی از نامحرمان.....	۲۳۹
درس ۱۶: حدیث منع نشستن بر سر راهها.....	۲۴۱
درس ۱۷: آیه استغفار در وقت گناهان.....	۲۴۳
درس ۱۸: حدیث بخشش گناهان.....	۲۴۵
درس ۱۹: آیه عدم نماز بر جنازه منافقان.....	۲۴۸
درس ۲۰: حدیث فضیلت تشییع جنازه مسلمان.....	۲۵۰

درس ۲۱: آیه اقسام سه گانه وحی	۲۵۲
درس ۲۲: حدیث وحی مثل سلسله الجرس	۲۵۴
درس ۲۳: آیه اقرأ باسم ربك	۲۵۶
درس ۲۴: حدیث نزول وحی در غار حرا	۲۵۸
درس ۲۵: آیه صفات مؤمنان مخلص	۲۶۱
درس ۲۶: حدیث حلاوت ایمان	۲۶۴
درس ۲۷: آیه در قیامت به اندازه ذره ای ستم نمی شود	۲۶۶
درس ۲۸: حدیث ذره ای از ایمان سبب نجات	۲۶۸
درس ۲۹: آیه توبه و بازگشت کافران به اسلام	۲۷۱
درس ۳۰: حدیث جهاد تا وقتی که اسلام را بپذیرند	۲۷۳
درسهای ماه جمادی الاول	۲۷۵
درس ۱: آیه ایمان ظاهری منافقان	۲۷۵
درس ۲: حدیث هدیه دادن پیامبر ﷺ به بعضی افراد	۲۷۷
درس ۳: آیه زنان پیامبر ﷺ زنان عادی نیستند	۲۸۰
درس ۴: حدیث احسان به زیردستان	۲۸۳
درس ۵: آیه منافقان باهم شباهت دارند	۲۸۵
درس ۶: حدیث چهار خصلت علامت نفاق است	۲۸۷
درس ۷: آیه حلول ماه رمضان سبب روزه است	۲۸۹
درس ۸: حدیث دین آسان است	۲۹۱
درس ۹: آیه حلال را نباید حرام کرد	۲۹۳
درس ۱۰: حدیث حلال و حرام واضح است	۲۹۵
درس ۱۱: آیه اهل کتاب می خواهند شما را گمراه کنند	۲۹۷
درس ۱۲: حدیث هم چشمی نیست مگر در دو چیز	۲۹۹

درس ۱۳: آیه کافران انتظار قیامت را می کشند.....	۳۰۱
درس ۱۴: حدیث علامات قیامت.....	۳۰۴
درس ۱۵: آیه مادران شیرده.....	۳۰۶
درس ۱۶: حدیث چگونه آن زن را نگه می داری.....	۳۰۸
درس ۱۷: آیه مسابقه برای ورود به بهشت.....	۳۱۰
درس ۱۸: حدیث گفته پیامبر برای معاذ.....	۳۱۲
درس ۱۹: آیه آمدن دختر شعیب نزد موسی <small>علیه السلام</small>	۳۱۴
درس ۲۰: حدیث جای گرفتن در حلقه درس.....	۳۱۶
درس ۲۱: آیه ایجاد تفرقه در دین.....	۳۱۸
درس ۲۲: حدیث قصد گناه.....	۳۲۰
درس ۲۳: آیه کشتن مسلمان به عمد.....	۳۲۳
درس ۲۴: حدیث ریاکاری.....	۳۲۵
درس ۲۵: آیه اطاعت خدا، رسول و اولیاء امور.....	۳۲۷
درس ۲۶: حدیث اطاعت از امیر.....	۳۲۹
درس ۲۷: آیه داستان تولد حضرت عیسی.....	۳۳۱
درس ۲۸: حدیث آرزوی مرگ را نکنید.....	۳۳۳
درس ۲۹: آیه حدود و مرزهای الهی.....	۳۳۵
درس ۳۰: حدیث دخول بهشت مشروط به.....	۳۳۷
درسهای ماه جمادی الثانی.....	۳۳۹
درس ۱: آیه ازدواج زنان بی شوهر و مردان بی همسر.....	۳۳۹
درس ۲: حدیث جوانان ازدواج کنند یا.....	۳۴۱
درس ۳: آیه مطلقه را از مراجعه به شوهرش بازدارید.....	۳۴۳
درس ۴: حدیث مراجعه خواهر معقل.....	۳۴۵
درس ۵: آیه حقوق زنان بر مردان.....	۳۴۸

- درس ۶: حدیث احترام شوهر بر زن لازم است ۳۵۰
- درس ۷: آیه ازدواج موسی علیه السلام با دختران شعیب علیهم السلام ۳۵۲
- درس ۸: حدیث اجازه ولی در نکاح زن ۳۵۴
- درس ۹: آیه پرداخت مهر زنان ۳۵۶
- درس ۱۰: حدیث تعلیم قرآن به عنوان مهریه ۳۵۸
- درس ۱۱: آیه طلاق و عده آن ۳۶۰
- درس ۱۲: حدیث طلاق در حال حیض بدعت است ۳۶۳
- درس ۱۳: آیه عده زن حامله وضع حمل است ۳۶۵
- درس ۱۴: حدیث داستان عده زن زبیر بن عوام رضی الله عنه ۳۶۷
- درس ۱۵: آیه عده وفات ۳۶۹
- درس ۱۶: حدیث ابقاء زن معتده در خانه شوهر ۳۷۱
- درس ۱۷: آیه طلاق قبل از آمیزش جنسی ۳۷۳
- درس ۱۸: حدیث اقدام پیامبر به طلاق یکی از همسران ۳۷۵
- درس ۱۹: آیه تکلیف به اندازه توان است ۳۷۷
- درس ۲۰: حدیث خطاء و نسیان مؤاخذه ندارد ۳۷۹
- درس ۲۱: آیه سوگند لغو ۳۸۱
- درس ۲۲: حدیث سوگند به نام بت ها ۳۸۳
- درس ۲۳: آیه کفاره سوگند ۳۸۵
- درس ۲۴: حدیث سوگند به غیر خدا عز وجله ۳۸۷
- درس ۲۵: آیه گفتن انشاء الله در کارها ۳۸۹
- درس ۲۶: حدیث با ان شاء الله گفتن شخص حائث نمی شود ۳۹۱
- درس ۲۷: آیه توانمندان خویشاوندان را فراموش نکنند ۳۹۳
- درس ۲۸: حدیث در جایی که سوگند نقض می شود ۳۹۵

درس ۲۹: آیهٔ وفاء به نذر	۳۹۷
درس ۳۰: حدیث نذر به گناه.....	۳۹۹
درسهای ماه رجب.....	۴۰۱
درس ۱: اطعام مسکینان، یتیمان و اسیران	۴۰۱
درس ۲: حدیث اولین ملاقات عبدالله بن سلام <small>رضی الله عنه</small> با پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>	۴۰۳
درس ۳: آیهٔ خوردن از گوشت که به نام خدا ذبح شود	۴۰۵
درس ۴: حدیث در ابتدای غذا بسم الله بگویید	۴۰۷
درس ۵: آیهٔ اصحاب یمین	۴۰۹
درس ۶: حدیث انجام هر کار خیر به دست راست	۴۱۱
درس ۷: آیهٔ دسته جمعی و تنها خوردن مشکلی ندارد	۴۱۳
درس ۸: حدیث خوردن غذا به طور دسته جمعی	۴۱۵
درس ۹: آیهٔ لباس خود را نزد هر مسجدی بگیرید	۴۱۷
درس ۱۰: حدیث ظرفی بدتر از شکم نیست	۴۱۹
درس ۱۱: آیهٔ شراب و قمار پلید است	۴۲۱
درس ۱۲: حدیث شراب کلید همه بدی هاست	۴۲۳
درس ۱۳: آیهٔ از ثمرات خرما و انگور استفاده می کنید	۴۲۵
درس ۱۴: حدیث از گندم و غیره شراب گرفته می شود	۴۲۷
درس ۱۵: آیهٔ لباس بهشتیان	۴۲۹
درس ۱۶: حدیث نوشیدن در ظرف طلا و نقره حرام است	۴۳۱
درس ۱۷: آیهٔ ای مؤمنان از روزی های پاکیزه بخورید	۴۳۳
درس ۱۸: حدیث خداوند پاک است و به جز	۴۳۵
درس ۱۹: آیهٔ زنبور عسل	۴۳۸
درس ۲۰: حدیث خداوند برای هر دردی دواپی قرار داده	۴۴۰
درس ۲۱: آیهٔ هنگام دخول به خانه ها سلام کنید	۴۴۳

- درس ۲۲: حدیث مسلمانان هنگام ملاقات مصافحه کنند..... ۴۴۵
- درس ۲۳: آیه حقوق ده گانه..... ۴۴۷
- درس ۲۴: حدیث احترام به همسایه و اکرام مهمان..... ۴۴۹
- درس ۲۵: آیه مؤمنین و... دوستان یکدیگرند..... ۴۵۱
- درس ۲۶: حدیث هنگام عصر الحمد لله بگویند..... ۴۵۳
- درس ۲۷: آیه به گناه و دشمنی باهم راز مگویند..... ۴۵۵
- درس ۲۸: حدیث چون سه نفر هستید، دو نفر باهم..... ۴۵۷
- درس ۲۹: آیات قرآنی پند است..... ۴۵۹
- درس ۳۰: حدیث کسی که قرآن را به سختی می خواند..... ۴۶۱
- درسهای ماه شعبان..... ۴۶۳**
- درس ۱: آیه انفاق از مالهای پاکیزه..... ۴۶۳
- درس ۲: حدیث انفاق به خود و خانواده صدقه است..... ۴۶۵
- درس ۳: آیه رفتن به سوی تجارت و سود و ترک خطبه..... ۴۶۷
- درس ۴: حدیث خیار بیع درست است..... ۴۶۹
- درس ۵: آیه عهد شکنی و خیانت..... ۴۷۱
- درس ۶: حدیث خداوند با سه کس سخن نمی گویند..... ۴۷۳
- درس ۷: آیه مشروعیت بیع و حرام بودن ربا..... ۴۷۵
- درس ۸: حدیث سود هفتاد گناه دارد..... ۴۷۷
- درس ۹: آیه کیست که به خدا قرض نیکو دهد..... ۴۷۹
- درس ۱۰: حدیث کسی که گره از مشکل برادرش باز کند..... ۴۸۱
- درس ۱۱: آیه آنچه پیامبر برای شما آورده بگیرید..... ۴۸۳
- درس ۱۲: حدیث آنچه برای شما آوردم بگیرید..... ۴۸۵
- درس ۱۳: آیه پیروزی اسلام بر ادیان دیگر..... ۴۸۷

درس ۱۴: حدیث همیشه گروهی از اتمم پیروز هستند.....	۴۸۹
درس ۱۵: آیه خداوند فواحش و گناه را حرام کرده.....	۴۹۱
درس ۱۶: حدیث نسبت دادن حدیث دروغ به پیامبر.....	۴۹۳
درس ۱۷: آیه تقوی و گفتار استوار.....	۴۹۵
درس ۱۸: حدیث اطاعت از سنت پیامبر و سنت خلفا.....	۴۹۷
درس ۱۹: آیه کسانی که کتاب خدا را کتمان می کنند.....	۴۹۹
درس ۲۰: حدیث تعلیم علم آخرت به جهت دنیا.....	۵۰۱
درس ۲۱: آیه مراحل خلقت انسان در شکم مادر.....	۵۰۳
درس ۲۲: حدیث طول قد آدم <small>علیه السلام</small>	۵۰۵
درس ۲۳: آیه ظالمان و فدیة در روز قیامت.....	۵۰۷
درس ۲۴: حدیث آسانترین عذاب و فدیة در روز قیامت.....	۵۱۰
درس ۲۵: آیه درود فرشتگان بر پیامبر.....	۵۱۲
درس ۲۶: حدیث آموزش درود و صلوة بر پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>	۵۱۴
درس ۲۷: آیه داستان داوود و سلیمان.....	۵۱۶
درس ۲۸: حدیث داستان دوزن و داوری سلیمان.....	۵۱۸
درس ۲۹: آیه خوردن مال های یکدیگر به ناحق.....	۵۲۰
درس ۳۰: حدیث انتحار و خودکشی.....	۵۲۲
درسهای ماه رمضان المبارک.....	۵۲۴
درس ۱: آیه مهاجرین و انصار سابقه دار.....	۵۲۴
درس ۲: حدیث مؤمن انصار را دوست می دارد.....	۵۲۶
درس ۳: آیه علم قیامت نزد خداست.....	۵۲۸
درس ۴: حدیث با کسانی می باشی که.....	۵۳۰
درس ۵: آیه در کار دین اجبار نیست.....	۵۳۲
درس ۶: حدیث تعبیر خواب عبدالله بن سلام.....	۵۳۴

-
- درس ۷: آیه مؤمن آل فرعون ۵۳۶
- درس ۸: حدیث مسلمان شدن ابوذر و شکنجه شدنش ۵۳۸
- درس ۹: آیه خواب ابراهیم علیه السلام و قربانی فرزندش ۵۴۱
- درس ۱۰: حدیث خواب پیامبر صلی الله علیه و آله در باره عایشه رضی الله عنها ۵۴۴
- درس ۱۱: آیه سوره قدر ۵۴۶
- درس ۱۲: حدیث شبی بهتر از هزار ماه ۵۴۸
- درس ۱۳: آیه رمضان ماه نزول قرآن ۵۵۰
- درس ۱۴: حدیث روزه رمضان و محو گناهان گذشته ۵۵۳
- درس ۱۵: آیه صفات زنان و مردان مؤمن ۵۵۵
- درس ۱۶: حدیث افطار دادن روزه دار ۵۵۷
- درس ۱۷: آیه اعتکاف در مسجد ۵۵۹
- درس ۱۸: حدیث مسجد خانه هر پرهیزگار ۵۶۱
- درس ۱۹: آیه فرشتگان بدون اذن خدا شفاعت نمی کنند ۵۶۳
- درس ۲۰: حدیث شفاعت روزه و قیام اللیل ۵۶۵
- درس ۲۱: آیه نیکوکاران به نذر خود پایبند می باشند ۵۶۷
- درس ۲۲: حدیث نذری در گناه نیست ۵۶۹
- درس ۲۳: آیه با ندای آذان جمعه به یاد خدا بشتابید ۵۷۱
- درس ۲۴: حدیث فضیلت روز جمعه ۵۷۳
- درس ۲۵: آیه آن که پاکی جست، رستگار شد ۵۷۵
- درس ۲۶: حدیث حضور دختران و زنان در نماز عید ۵۷۷
- درس ۲۷: آیه پیدایش جانشینان ناشایست ۵۷۹
- درس ۲۸: حدیث ادای نمازهای پنجگانه به طور کامل ۵۸۱
- درس ۲۹: آیه نماز را به پا دار که حسناتش سیئات ۵۸۳

درس ۳۰: حدیث نماز گناهان را محو می کند.....	۵۸۵
درسهای ماه شوال.....	۵۸۷
درس ۱: آیه اطاعت از خدا و رسول و امیران.....	۵۸۷
درس ۲: حدیث بیرون شدن از فرمان امیر.....	۵۸۹
درس ۳: آیه نرمی دل ها به جهت یاد خدا.....	۵۹۱
درس ۴: حدیث پیروی گام به گام از امت های گذشته.....	۵۹۳
درس ۵: آیه خداوند رازها را می داند.....	۵۹۵
درس ۶: حدیث یاد کردن خدا در نفس.....	۵۹۷
درس ۷: آیه به ذره ای خیر پاداش داده می شود.....	۵۹۹
درس ۸: حدیث مومن به شفاعت پیامبر ﷺ به بهشت می رود.....	۶۰۱
درس ۹: آیه خواب ملک و تعبیر حضرت یوسف علیہ السلام.....	۶۰۳
درس ۱۰: حدیث خواب بد را نباید به کسی تعریف کرد.....	۶۰۵
درس ۱۱: آیه از فتنه بترسید که عذابش فرا گیر است.....	۶۰۸
درس ۱۲: حدیث عده ای از حوض پیامبر باز داشته می شوند.....	۶۱۰
درس ۱۳: آیه بگو که متاع دنیا اندک است.....	۶۱۲
درس ۱۴: حدیث چقدر گنج ها و فتنه ها نازل شده است.....	۶۱۴
درس ۱۵: آیه عذاب قتل عمد مسلمان.....	۶۱۶
درس ۱۶: حدیث کس که بر روی مسلمان سلاح بکشد.....	۶۱۸
درس ۱۷: آیه خلیفه شدن داود بر روی زمین.....	۶۲۰
درس ۱۸: حدیث سپردن زمام امور به زن.....	۶۲۳
درس ۱۹: آیه خداوند آسانی را به شما می خواهد نه سختی.....	۶۲۶
درس ۲۰: حدیث آسان بگیرید و سخت نگیرید.....	۶۲۸
درس ۲۱: شکم ماهی و حضرت یونس علیہ السلام.....	۶۳۰
درس ۲۲: حدیث کسی نگوید که من از یونس بن متی بهترم.....	۶۳۳

- درس ۲۳: آیه حيله گران روز شنبه که مسخ شدند ۶۳۵
- درس ۲۴: حدیث گناهان یهود را تکرار نکنید ۶۳۸
- درس ۲۵: آیه آزمایش سلیمان و ۶۴۰
- درس ۲۶: حدیث دستگیری دیوی از جنیان ۶۴۲
- درس ۲۷: آیه لقمان و نصیحت کردن فرزندش ۶۴۴
- درس ۲۸: حدیث شرک ظلم بزرگی است ۶۴۷
- درس ۲۹: آیه توصیه عیسی علیه السلام به پرستش خدا جل جلاله ۶۴۹
- درس ۳۰: حدیث مردن بر ایمان و عقیده توحید ۶۵۲
- درسهای ماه ذی القعدة ۶۵۴**
- درس ۱: آیه در چهارپایان برای شما منفعتی قرار داریم ۶۵۴
- درس ۲: حدیث حیوانهای حرام گوشت ۶۵۷
- درس ۳: آیه امر به عدل و احسان ۶۵۹
- درس ۴: حدیث قرائت آیه عدل و احسان توسط پیامبر ۶۶۱
- درس ۵: آیه انجام عمل شایسته توسط زن و مرد ۶۶۳
- درس ۶: پاداش به کوچکترین حسنه ۶۶۵
- درس ۷: آیه یا ایها الذین آمنوا لا تقدموا ۶۶۷
- درس ۸: حدیث معاذ بن جبل به عنوان حاکم یمن ۶۶۹
- درس ۹: آیه دوستی غیر از خودتان نگیرید ۶۷۱
- درس ۱۰: حدیث هر پیامبر جانشین و همراه دارد ۶۷۳
- درس ۱۱: آیه ساختن و آبادی مساجد ۶۷۵
- درس ۱۲: حدیث شیطان گرگ انسان است ۶۷۷
- درس ۱۳: آیه خوردن اموال توسط روحانیون یهود ۶۷۹
- درس ۱۴: حدیث زکات برای پاکی اموال است ۶۸۱

درس ۱۵: آیه کافران به انتظار عذاب خدا و.....	۶۸۳
درس ۱۶: حدیث علامات قیامت.....	۶۸۵
درس ۱۷: آیه وفای مؤمنان به پیمان‌ها.....	۶۸۷
درس ۱۸: حدیث نامه پیامبر برای عمرو بن حزم.....	۶۸۹
درس ۱۹: آیه لزوم احترام روز شنبه بر یهود.....	۶۹۲
درس ۲۰: حدیث اختصاص روز جمعه به امت محمد ﷺ.....	۶۹۴
درس ۲۱: آیه آمرزش همه گناهان.....	۶۹۶
درس ۲۲: حدیث اگر خطاهای شما به پری آسمان.....	۶۹۸
درس ۲۳: آیه ارج نگذاشتن خداوند به گونه لازم.....	۷۰۰
درس ۲۴: حدیث خداوند آسمان و زمین.....	۷۰۲
درس ۲۵: آیه استغفار برای مشرکان سزاوار نیست.....	۷۰۴
درس ۲۶: حدیث وفات ابوطالب.....	۷۰۶
درس ۲۷: آیه عدم نزدیکی به زنان در حال حیض.....	۷۰۸
درس ۲۸: حدیث مقاربت جنسی با زن حائض.....	۷۱۰
درس ۲۹: آیه طلاق رجعی دوبار است.....	۷۱۲
درس ۳۰: حدیث زنی که بدون عذر از شوهرش جدا می‌شود.....	۷۱۴
درسهای ماه ذی الحجه.....	۷۱۶
درس ۱: آیه خدا از مؤمنان جان‌ها و مال‌هایشان را خریده.....	۷۱۶
درس ۲: حدیث خیار در بیع.....	۷۱۸
درس ۳: آیه رهن و گرو.....	۷۲۱
درس ۴: حدیث استفاده از مرهون.....	۷۲۴
درس ۵: آیه اصلاح بین زوجین.....	۷۲۶
درس ۶: حدیث صلح بین مسلمانان.....	۷۲۹
درس ۷: آیه اجاره و گرفتن اجرت.....	۷۳۱

-
- درس ۸: حدیث خدا دشمن سه کس است ۷۳۳
- درس ۹: آیه شهادت دو نفر عدل بر وصیتی ۷۳۵
- درس ۱۰: حدیث وصیت مسلمان باید نوشته باشد ۷۳۷
- درس ۱۱: آیه تقسیم میراث ۷۳۹
- درس ۱۲: حدیث پرداخت حق صاحبان سهم میراث ۷۴۱
- درس ۱۳: آیه داستان داود و دو خصم ۷۴۳
- درس ۱۴: حدیث قاضیان سه نوع اند ۷۴۵
- درس ۱۵: آیه شهادت دو مرد، یا یک مرد و دو زن ۷۴۷
- درس ۱۶: حدیث شهادت چهار نفر بر خوبی انسان ۷۴۹
- درس ۱۷: آیه کسب مال از طریق تجارت ۷۵۱
- درس ۱۸: حدیث کسی که اراده پرداخت حق مردم را دارد ۷۵۳
- درس ۱۹: آیه مال‌ها را به دست سفیهان ندهید ۷۵۵
- درس ۲۰: حدیث چند چیز بر شما حرام است ۷۵۷
- درس ۲۱: آیه خواندن خدایان باطل ۷۵۹
- درس ۲۲: حدیث استراق سمع شیاطین ۷۶۲
- درس ۲۳: آیه اشاره به اوقات نماز ۷۶۵
- درس ۲۴: حدیث دعای اذان ۷۶۷
- درس ۲۵: آیه مادر مریم دخترش را نذر کرد ۷۶۹
- درس ۲۶: حدیث شیطان هر نوزادی را مساس می‌کند ۷۷۱
- درس ۲۷: آیه ایمان اهل کتاب به حضرت عیسی ۷۷۳
- درس ۲۸: حدیث به زودی حضرت عیسی فرود می‌آید ۷۷۵
- درس ۲۹: آیه حضرت محمد خاتم پیامبران ۷۷۷
- درس ۳۰: حدیث تکمیل سلسله انبیاء ۷۷۹

۲۸۱	خاتمه
-----------	-------

مقدمه مؤلف

سپاس و ستایش خدایی را که قرآن را روح و نور زندگی گردانید که حیات و هدایتی بدون آن متصور نیست. و درود بر مژده‌دهنده، هشداردهنده و چراغ فروزان بشریت، خاتم پیامبران، سرور اولاد آدم حضرت محمد صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم.

دشمنان اسلام به این فکر شدند که مسلمانان را از کتاب پروردگار و سنت پیامبرشان دور بدارند، تا مسلمانان در نادانی و گمراهی قرار گرفته و در نتیجه بتوانند به آسانی و سهولت بر آنان غلبه کنند و کشورهای اسلامی را یکی پس از دیگری زیر نفوذ سیاسی و نظامی و فرهنگی خود قرار دهند و سرمایه‌های مسلمانان را بربایند و مع الأسف تا حد زیادی به این طرح شوم خود موفق شدند، چه ایشان این را خوب درک کرده بودند که قرآن به منزله روح برای حیات و نوری برای راهنمایی مسلمین است گویا مفهوم این آیات مبارکه قرآنی را درک کرده بودند: ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ (الشوری: ۵۲ و ۵۳).

ترجمه: «و بدین سان قرآن را از کلام خویش به تو وحی کردیم. تو نمی‌دانستی کتاب و ایمان چیست. ولی آن را نوری قرار دادیم که با آن هر کسی از بندگانمان را که بخواهیم، هدایت می‌کنیم. و بی‌گمان تو (مردم را) به سوی راه راست، راهنمایی می‌کنی. ... راه پروردگاری که آنچه در آسمان‌ها و زمین است، از آن اوست. آگاه باشید که همه‌ی امور به‌سوی الله باز می‌گردد».

. لذا حیل‌هایی به کار گرفتند تا مسلمانان را از قرآن و سنت دور کنند و فقط قرآن زندگی ساز، بر مردگان تلاوت شده و احادیث پیامبر ﷺ برای طلب برکت خوانده شود نه برای شناخت دقیق احکام، عقاید، عبادات، آداب و اخلاق و با وارونه کردن فرهنگ اسلامی توسط روحانی‌نمایی که به کشورهای اسلامی گسیل داشتند، مسلمانان را به خرافات پرستی تحجر فکری و محدوداندیشی وادار نمودند. و چنین استدلال می‌کردند که در قرآن

و سنت ناسخ و منسوخ، خاص و عام، مجمل و مبین موجود است که غیر خواص آن را درک نمی‌کنند، لذا برای این که در خطا نیفتیم لازم است که بر آنچه مجتهدین بزرگ و علمای علم کلام توضیح داده اند اکتفا کنیم چنانکه در تفسیر قرآنکریم گفتند: صواب آن خطاً و خطا در آن کفر است و از گفتن قال الله یا احل الله یا امر الله و نهی الله، مؤمنین را بازداشتند و قرآن در شرایطی قرار گرفت که برای تفکر و تفسیر آن دو نفر یا چند نفر جمع نمی‌شدند مگر که آنان از فقیهان بزرگ می‌بودند در حالی که ایشان چقدر اندک بودند و مسلمانان به حالتی درآمدند که قرآن را برای این، به فرزندان خود می‌آموختند، تا در قبرستان‌ها بر مردگان و یا در خانه‌ها برای مرده‌داران بخوانند و احادیث نبوی بخاری را برای تیمن و تبرک می‌خواندند، از اینجا بود که مسلمانان نسبت به قرآن و سنت جاهل و گمراه ماندند. و دشمنان اسلام به سهولت توانستند بر کشورها و دولت‌های اسلامی غلبه کرده و از اندونیزیا در شرق تا مغرب اقصی زیر سیطره این دشمنان اسلام درآمد.

و از شگفتی آنچه پیش آمد این بود که حاکمین کشورهای اسلامی خود را راست گفتارتر، پاک‌نفس‌تر، با اخلاق‌تر، عادل‌تر، وفادارتر و امین‌تر از مسلمانان محکوم قلمداد کرده بودند و اگر چنین نبود نمی‌توانستند ریاست و اداره این کشورها را به دست بگیرند، و تعجبی ندارد که ایشان پیش از آن که مسلمانان را زیر سلطه درآورند، آنان را از قرآن که روح و نور است و سنت که شرح قرآن و سبب هدایت به صراط مستقیم است، دور نگه داشته و آنان را در نادانی و بی‌خبری قرار دادند و سرانجام آزادی و رهایی مسلمین از سلطه کفار میسر نگشت، مگر بعد از آن که بعضی از مسلمانان به قرآن و سنت چنگ زدند و به تعلیم و تعلم آن شروع نمودند و بشریت را به قرآن و سنت دعوت کردند، رحمت خدا بر روان پرچم‌داران این حرکت و نهضت مثل سیدجمال الدین و شیخ محمد عبده و شیخ رشید رضا و شیخ محمد و شیخ طیب العقبی مرد توحید و اصلاح آن که چشم زندگی سرمه همچون او تا به امروز نکشیده است، رحمت و غفران خدا بر او و برادران همفکرشان و مصلحین بزرگ باد و مردم به فضل خداوند و دعوت داعیان صالح که در کشورهای اسلامی

پراکنده شده اند، مجدداً به قرآن و سنت روی آوردند، و بنده لازم دیدم که این دعوتگران مصلح را گرچه با هدیه اندک باشد یاری نمایم، لذا این کتاب را که دارای سیصد و شصت و چند آیه و حدیث صحیح است به تعداد روزهای سال به رشته تحریر درآوردم، و شایسته است که امام مسجد و یا بزرگ خانواده بعد از ادای نماز مغرب بنشینند و یک آن را با آرامش و ترتیل برای شنوندگان بخوانند و تکرار نماید تا که شنونده‌ها آن را حفظ نمایند سپس شرح آن را بخوانند و آنچه را ندانند توضیح دهد تا کاملاً درک نمایند که اگر موضوع آن، عقیدتی باشد آن را اعتماد نمایند و اگر حکمی باشد به آن عمل کنند و اگر عبادتی باشد آن را انجام دهند و اگر پند و موعظه‌ای باشد از آن پند گیرند، و اگر اخلاقی باشد به آن متخلق شوند و به همین منوال اهالی مساجد و خانواده‌ها یک روز آیتی از کتاب خدا و روز دیگر حدیثی از سنت رسول خدا ﷺ را فرا گیرند، تا به خواست خداوند با کسب این دانش‌ها و آداب و معارف و عمل به آن‌ها، سعادت و خوشبختی دنیا و آخرت را حاصل نمایند و قطعاً به سعادت و کمال خواهند رسید که وعده الهی حق است. وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

مؤلف

ابوبکر الجزائری مدرس مسجد نبوی شریف، مدینه منوره

اول رجب سال ۱۴۱۲ هـ ق

یادداشت مترجم

﴿وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (آل عمران: ۱۰۴)

نیکی فرا بخوانند و امر به معرف و نهی از منکر کنند؛ چنین کسانی رستگارانند. با توجه به آیه مبارکه فوق همواره در میان مسلمانان باید داعیان الی الله و مصلحین دانا باشند که مردم را به نیکی ها دعوت کرده و از بدی ها بازدارند که فلاح و رستگاری تنها از راه دعوت و اصلاح ممکن است.

و با نظر به پیوندهای اجتماعی و این که هیچ بدی در اجتماع انسانی در نقطه خاصی محدود نمی شود بلکه هرچه باشد همانند آتشی امکان سرایتش به نقاط دیگر زیاد است و هر زمان امکان این را دارد که به صورت یک زیان اجتماعی درآید، لذا عقل و منطق به افراد مصلح و دلسوز حکم می کند که در پاک نگه داشتن خانواده و محیط زیست خود از هرگونه تلاش و کوشش خودداری نکنند.

از مصلح بزرگ انسانیت و منجی عالم بشریت پیامبر خدا ﷺ چنین نقل شده که فرمود: یک فرد گنهکار در میان مردم همانند کسی است که با جمعی سوار کشتی شود و به هنگامی که در وسط دریا قرار گیرد تبری برداشته و به سوراخ کردن موضعی که در آن نشسته است پردازد و هرگاه به او اعتراض شود در جواب بگوید: من در سهم خود تصرف می کنم اگر دیگران او را از این عمل خطرناک بازدارند طولی نمی کشد که آب به داخل کشتی نفوذ کرده و یکباره همگی در دریا غرق شوند. پیامبر ﷺ با این مثال جالب، منطقی بودن وظیفه دعوت و اصلاح را مجسم ساخته اند.

لذا در طول تاریخ دعوتگران مخلص و مصلحین دلسوز برای پایان دادن به نابسامانی های اجتماع به اصلاح و مبارزه با هرگونه فساد و زشت کاری اقدام کرده و امت را به کارهای نیک و پسندیده دعوت و تشویق کردند در این راستا مصلح بزرگ استاد ابوبکر جزائری مدرس مسجد نبوی شریف در مدینه منوره مجموعه ای از آیات و روایات را به حساب ایام سال سیصد و شصت درس برای سیصد و شصت روز جمع آوری کرده است و این نخستین

مجموعه در تاریخ اسلام است که بدین شکل و سان ترتیب یافته و همینطور که از اسمش پیداست «کتاب المسجد و بیت المسلم» کتابی است که در مسجد و خانه تدریس می‌شود و باید ائمه مساجد و مربیان خانواده‌ها شبی آیتی از آیات قرآنی و شبی حدیثی از احادیث گهربار نبوی را برای شنوندگان بخوانند و تکرار نمایند تا بدینوسیله اهل مساجد و خانه‌ها را به مکتب رهایی‌بخش وحی آشنا ساخته به تربیت و اصلاح آنان پردازند.

با توجه به اهمیت و خصوصیات این کتاب اولاً این که مؤلف آیات و احادیث ویژه را که جهت اصلاح فرد و جامعه مؤثر می‌باشد انتخاب کرده و برای فهم و درک هرچه بهتر خوانندگان عزیز به طور اختصار شرح داده است ثانیاً در آخر هر آیه و حدیث جهت بهره‌گیری مربیان و دعوتگران راهنمایی‌هایی ترتیب داده و نکات مهم آن را تذکر داده است.

ثالثاً این که آیات و احادیث را به درس‌های تقسیم کرده و هر درس را برای شبی برگزیده تا برای فراگیری و تعلیم در طول سال سهل تر باشد بنده هم با کسب اجازه کتبی از مؤلف محترم اقدام به ترجمه آن نمودم البته ترجمه بنده از اشتباهات املایی و انشایی خالی نبوده بویژه این که این ترجمه اولین کار ما بوده است و به طور کلی به ناتوانی خود در فن ترجمه و ادبیات فارسی اعتراف می‌کنم به هرصورت امیدوارم گامی در راه اصلاح خود و دیگران برداشته باشم و جای دارد که در این مقام از برادرانی که در ترجمه و طبع این کتاب کمال محبت و همیاری را مبذول داشتند خصوصاً جناب مولوی سید عبدالباقی عاصمی که در ترجمه بخش اعظم این کتاب همکاری داشتند و همچنین جناب مولوی عبدالله شفیقی و جناب مولوی رحمانی صمیمانه سپاسگذاری نمایم خداوند بنده و ایشان را در زمره بندگان صالح خود قرار دهد.

جمادی الثانی ۱۴۱۹

خراسان تایباد جامعه الأحناف دارالقرآن الکریم

محمد سعید فاضلی

درسهای ماه محرم

درس ۱: اعوذ بالله

گفته خدای تعالی:	قول الله تعالى:
(۹۸) هنگامی که می‌خوانی قرآن را پناه بر بخدا از شیطان رانده شده.	فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾ إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾ إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٠﴾
(۹۹) همانا نیست او را فرمانروایی بر آنان که ایمان آورند و بر پروردگار خویش توکل کنند.	
(۱۰۰) جز این نیست که فرمانروایی او بر آنانست که دوست‌دارندش و آنان که به دو شرک می‌ورزند.	

[نحل: ۹۸ - ۱۰۰]

شرح: ای مؤمن هرگاه می‌خواهی قرآن را بخوانی بگو: اعوذ بالله من الشیطان الرجیم: پناه می‌برم به خدا از شیطان رانده شده، سپس هرچه می‌خواهی از سوره‌ها و آیات را بخوان، زیرا این پناه‌جستن به خدا تو را از وسوسه شیطان ننگه می‌دارد و قرائت را مختل نمی‌سازد، چرا که شیطان تسلط و نفوذ بر مؤمن ندارد، شیطان بر کسانی غلبه پیدا می‌کند که با او دوستی برقرار کردند و از او پیروی کردند و به وسوسه او به انواع گناهان آلوده شدند، شیطان در کسانی نفوذ می‌کند که برای خدا شریک قرار دادند و به جای خدا، معبودان دیگری مانند: آتش، خورشید، ماه و بعضی ستارگان را پرستیدند، یا به جای خدا، فرشتگان و بعضی پیامبران و صالحان را عبادت کردند، و از آنان مستقیماً کمک خواستند. به نام آن‌ها ذبح و سوگند یاد کردند یا شخص آنان را مورد حب و بغض قرار دادند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

ای مربی آگاه برای آموزش و پرورش برادران مومن به رهنمایی‌های زیر توجه کن:

- ۱- آیات فوق را با آرامش و ترتیل بخوان و به حاضران دستور ده که آیات را آهسته تکرار کنند تا اکثریت آنها را حفظ کنند.
- ۲- سپس با کمال آرامش آیات سه گانه را تشریح کن و به زبان محلی و عامیانه شرح آیات را بیان کن.
- ۳- به حکم آیه کریمه ﴿فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ﴾ در وقت تلاوت قرآن گفتن اعوذ بالله لازم است، مگر این که اول سوره باشد بعد از اعوذ بالله، بسم الله الرحمن الرحيم هم بگوید: اما اگر وسط یا آخر سوره باشد سنت این است که اعوذ بالله بگوید نه بسم الله.
- ۴- حاضران را توصیه کن تا از شرک که شرکت دادن غیر در عبادت خداست بپرهیزند.
- ۵- به حاضران سفارش کن که بر خدا توکل کنند، از وی اطاعت کرده و به جز او از کسی نهراسند.

درس ۲: حدیث بسم الله

<p>بخاری و مسلم از پیامبر ﷺ روایت می‌کند که برای عمر بن ابی سلمه فرمودند: ای پسر! نام خدا را یاد کن و با دست راست از پیش خود بخور.</p>	<p>قَوْلُ الرَّسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ: «يَا غُلَامُ سَمِّ اللَّهَ وَكُلْ بِيَمِينِكَ وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ»</p>
--	---

(متفق علیه)

شرح: عمر بن ابی سلمه پیش زاده و پرورده رسول خدا ﷺ بود، چون مادرش ام سلمه همسر پیامبر ﷺ گردید، و پدرش ابوسلمه در احد شهید شده بود پیامبر ﷺ همسرش ام سلمه و فرزندش عمر را در خانه نبوت جای دادند، لذا ام سلمه مادر مؤمنان و فرزندش عمر بن ابی سلمه پرورده رسول خدا شدند. و چون غذا حاضر شد و پسر می‌خواست دست به غذا بزند، پیامبر ﷺ به عنوان آموزگار و مربی، وی را ادب می‌دهد، می‌گوید: پسرم بسم الله بگو: که این سنت خوردن و نوشیدن است، و با دست راست بخور چرا که دست چپ برای ازاله نجاست در استنجاء و غیره به کار گرفته می‌شود. شیطان و کفار با دست چپ می‌خورند نباید مسلمان به آن‌ها تشبیه شود. چنانچه مسلم از پیامبر ﷺ روایت کرده می‌فرماید: «هرگاه می‌خواهید بخورید یا بنوشید با دست راست بخورید و بنوشید که شیطان با دست چپ می‌خورد و می‌نوشد» اما گفته پیامبر: «كُلْ مِمَّا يَلِيكَ» (بخور از پیش خود) این دستور برای این است تا کسانی که مشترکاً غذا می‌خورند یکدیگر را اذیت نکنند، و هریک از پیش خود بخورد تا حق هیچکس ضایع نشود و به خاطر حفظ محبت و دوستی بین مسلمانان کاری نکنند که سبب دشمنی و کینه شود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- لفظ حدیث را به حاضرین در جلسه تلقین کن، تا خوب حفظ کنند و از اکثر آن‌ها پرس تا آمادگی کامل پیدا کنند.
- ۲- از حاضرین پرس که عمر بن ابی سلمه چه نسبتی به پیامبر ﷺ داشته است.

- ۳- از ایشان بپرس که چرا همسران پیامبر ﷺ را امهات المؤمنین (مادران مؤمنان) می‌گویند نه أمهات المؤمنات (مادران زنان مؤمنه)؟
- ۴- از حاضرین سؤال کن که آداب غذاخوردن چیست؟ آیا بسم الله گفتن، خوردن به دست راست و ادب خوردن از پیش خود را دانسته اند؟
- ۵- به آنان یادآوری کن: که تشبیه به شیطان و کفار حرام است.
- ۶- آداب دیگر غذاخوردن را به آنان بیان کن، از آن جمله لقمه کوچک برداشتن و خوب جویدن و از وسط ظرف نخوردن، و این که اگر چیزی از غذا بر زمین بریزد و قابل خوردن است آن را تمیز کرده و بخورد، شاید برکت طعام در همان غذای ریخته باشد.
- ۷- به آنان تذکر ده کسی که با دست غذا می‌خورد، پیش از شستن یا پاک کردن انگشتان خود را بلیسد.
- ۸- به آنان بگو: که بعد از صرف غذا حمد و ثنای خدا را بگویند.
- ۹- به آنان بیان کن که برای صاحب طعام دعا کنند و بگویند: «اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي مَا رَزَقْتَهُمْ وَاعْفُ لَهُمْ وَارْحَمْهُمْ» خدایا در رزق ایشان برکت عطا بفرما و آنان را مورد عفو و رحمت خود قرار بده.

درس ۳: آیه الحمد لله رب العالمین

ستایش برای خداوند است که پروردگار جهانیان است. بخشاینده و مهربان است مالک روز قیامت است.	<p>اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١﴾</p> <p>الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ﴿٢﴾</p> <p>مَلِكِ یَوْمِ الدِّیْنِ ﴿٣﴾</p>
---	---

شرح: آغاز می‌کنم قرائت خود را به نام خدای بخشاینده و مهربان، به اسم وی یاری و تبرک می‌جویم با آگاهی به این که او این اجازه را به من داده است.

﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ﴾: هر صفت نیکویی سزاوار خداست و لفظ الله نام معبود برحق است که به جز او کسی شایسته عبادت نیست، دارای نام‌های نیک و صفات بلند است.

﴿رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾: خداوند آفریدگار جهانیان، رازق و صاحب آن‌ها، معبود آن‌ها که به جز او شایسته عبادت نیست، و مراد از عالمین همه موجودات به جز خدا است.

﴿الرَّحْمٰنِ﴾: خداوندی که دارای رحمت وسیعی است که رحمتش همه چیز را فرا گرفته و به رحمت او مخلوقات به یکدیگر تراحم و شفقت دارند.

﴿الرَّحِیْمِ﴾: به دوستان و اهل طاعت خود در بهشت دارالسلام مهربان است.

﴿مَلِكِ یَوْمِ الدِّیْنِ﴾: مالک روز قیامت و ملک و پادشاه آن روز است و یوم الدین روز جزا پس از حساب است، و در آن روز نه پادشاه و قدرتمندی وجود دارد که حکم کند و نه مالکی هست که تصرف کند و ما باید به آن روز و آنچه خدا دستور داده ایمان آوریم، و او را به طریقی که برای ما مشخص کرده عبادت کنیم، و در عبادت او شریکی قرار ندهیم.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- آیات را به آرامش بخوان و شنوندگان هم آهسته تکرار کنند تا حفظ کنند.

- ۲- شرح مطالب را جمله جمله برای آنان بخوان و لغات مشکل را بیان کن تا خوب بفهمند.
- ۳- به آنان تعلیم ده که حمد اصل شکر است و هرکس که خدا بر او نعمت داده، باید خدا را ستایش کرده و بگوید الحمد لله.
- ۴- به آنان بگو: کسی که از خوردن و نوشیدن فارغ شود الحمد لله بگوید، و کسی که از حال او پرسیده شود الحمد لله بگوید.
- ۵- به آنان بگو: که خدا رحمان و رحیم است، بندگان با رحم خود را دوست دارد.
- ۶- به آنان بفهمان: که یادآوری یوم الدین (روز قیامت) و عدم فراموشی آن، انسان را به انجام طاعات و ترک محرمات یاری می‌بخشد.
- ۷- به آنان بگو: خداوند سزاوار ستایش و عبادت است، چرا که او پروردگار جهانیان، بخشنده و مهربان و مالک روز جزاست.

درس ۴: اطاعت از پیامبر ﷺ

پیامبر ﷺ می‌فرماید: تمام شما به جنت می‌روید، مگر کسی که ابا می‌ورزد.	قول رسول الله صلى الله عليه وسلم: «كُلُّكُمْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ أَبَى. قَالُوا: وَمَنْ يَا أَبَى يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: مَنْ أَطَاعَنِي دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أَبَى».
گفتند: ای پیامبر خدا چه کسی ابا می‌ورزد؟	
فرمود: کسی که مرا پیروی کرده به جنت می‌رود و کسی که مرا نافرمانی کرده ابا ورزیده است.	

شرح: گفته پیامبر ﷺ «كُلُّكُمْ»: هریک از شما، مردان و زنان، بزرگان و فرومایگان، باسوادان و بی‌سوادان، ثروتمندان و تهی‌دستان، یدخل الجنة: پس از مرگ روحش به جنت می‌رود و روز قیامت با روح و بدن خود هر دو به جنت داخل می‌شود. و جنت سرای نیکان و پرهیزگاران و دارالسلام سرای سلامتی است. جنت را دارالابرار می‌گویند برای این که اقامتگاه نیکان و اهل ایمان و طاعت است. و دارالمتقین می‌گویند به جهت این که به جز متقین در آن وارد نمی‌شوند، و دارالسلام هم گفته می‌شود، برای آن که به اهل جنت آزاری نمی‌رسد، چرا که در آنجا نه مرض است و نه پیری و نه مرگ.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- حدیث فوق را با آرامش بخوان و شنوندگان آهسته با تو تکرار کنند تا اکثرشان حفظ کنند.

۲- شرح حدیث پیش روی خود را برایشان بخوان و لغت‌های مشکل را به زبان محلی شنوندگان ترجمه کن تا خوب بهفهمند.

۳- به آنان تعلیم ده که اطاعت پیامبر ﷺ سبب دخول جنت است، زیرا فرمانبری از پیامبر ﷺ عبادتی است که نفس انسان را تزکیه و پاک می کند، و چون نفس تزکیه شد آنگاه شایسته دخول جنت می شود چون خدا ﷻ می فرماید: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا﴾ (الشمس: ۹) «همانا رستگار شد آن که نفس خود را تزکیه کرد». و معنی رستگاری نجات از دوزخ و دخول جنت و آن است رستگاری بزرگ زیرا خداوند ﷻ گفته: ﴿فَمَنْ زُحِرَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ﴾ (آل عمران: ۱۸۵). «آن که از دوزخ دور داشته شد و به جنت برده شد همانا رستگار شد».

۴- به آنان بهفمان: که نافرمانی پیامبر ﷺ سبب محرومیت از جنت و ورود دوزخ می شود، زیرا که نافرمانی پیامبر ﷺ نفس را پلید و آلوده می سازد، و هرگاه نفس آلوده شد شایسته ورود به جنت نیست، و نافرمانی پیامبر ﷺ به معنی ترک دستورات و انجام منهیات وی می باشد، و چون دستورات پیامبر وسیله تزکیه نفس است و به ترک آنها نفس انسان راه تزکیه خود را از دست می دهد و به انجام منهیات نفس انسان آلوده می گردد و نفس آلوده سزاوار دخول جنت نیست.

۵- به آنان تعلیم ده. زمانی بنده می تواند از پیامبر ﷺ اطاعت کند که به دستورات و منهیات وی علم داشته باشد.

۶- به آنان بگو: تحصیل علمی که با آن پیامبر ﷺ اطاعت می شود از قبیل عقاید، اقوال و افعال بر هر مسلمانی لازم است.

درس ۵: آیه ایاک نعبد و ایاک نستعین

قول الله تعالى:	فرمودهٔ خدای بزرگ:
إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٥﴾	(۵) تنها تو را می‌پرستیم و تنها از تو یاری می‌خواهیم.
أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٦﴾	(۶) ما را هدایت فرما به راه راست

شرح: گفته خداوند: ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾: بعد این که خداوند به ما آموخت که چگونه او را ستایش و ثنا گوئیم. اکنون به ما می‌آموزد که چگونه او را بندگی کنیم. ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾: به جز تو ای پروردگار کسی را نمی‌پرستیم، و به جز از تو ای معبود برحق کمک نمی‌خواهیم. و گفته خدا: ﴿أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾: چون به ما آموخت که چگونه حمد و ثناء، تعبد و بندگی خود را وسیله تقرب به سوی او قرار دهیم، اکنون به ما می‌آموزد که چگونه او را دعا کنیم: ﴿أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾: هدایت کن ما را به راه راست. از خدا بخواهیم تا به هدایت ما ادامه دهد و راه اسلامی ما را حفظ کند، تا به آن تکامل کرده و در دنیا و آخرت رستگار شویم.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آن دو آیه را با آرامش بخوان و شنوندگان با صدای آهسته آن را تکرار کنند تا حفظ کنند، سپس دو آیت فوق را با آیات قبلی چند بار بخوان تا همه را خوب حفظ کنند.
- ۲- آیات را برای آنان شرح ده و آنچه را که مورد نیاز است به لغت عامیانه برای آنان بیان کن تا اطمینان پیدا کنی که همه حفظ کردند.
- ۳- به آنان تعلیم ده که حقیقت عبادت، طاعت خدا توأم با محبت و تعظیم و با نهایت تواضع و فروتنی است.

۴- به آنان بفهمان: که شرک عبادت را فاسد می کند، همچنان که طهارت در صورت پیش آمد ناقض وضو فاسد می شود.

۵- به آنان بگو: با جمله ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ با خدا پیمان می بندیم که به جز او پرستش نکنیم و در تمام امور به جز او از کسی کمک نخواهیم.

۶- به آنان تعلیم ده: که استعانت یاری خواستن بر عمل و طاعت است و شکی نیست که جز او کسی نیست که قدرت یاری داشته باشد، لذا می گوییم: «الله أعنا على كذا وكذا»: خدایا ما را بر این کار و آن کار یاری فرما. و در حدیث آمده: «اللهم أعني على ذكرك وشكرك وحسن عبادتك» خدایا ما را بر ذکرت شکرت و انجام عبادت کامل یاری فرما. و این یاری خواستن از خدا، غیر از تعاون و یاری دادن بعضی مؤمنان بعضی دیگر را در امور

خیر و طاعت است که آن دستور خداست که می فرماید: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى﴾

[المائدة: ۲] «یکدیگر را بر نیکی و تقوا یاری دهید».

درس ۶: حدیث وصیت پیامبر ﷺ به معاذ

<p>ابوداود به سند صحیح خود از پیامبر روایت می‌کند که برای معاذ بن جبل <small>رضی الله عنه</small> فرمودند: ای معاذ قسم به خدا که من تو را دوست دارم. ای معاذ! بعد از هر نمازی این دعا را ترک مکن: ای خدا مرا بر ذکر و شکر و عبادت کاملت یاری بفرما.</p>	<p>قول النبی صلی الله علیه وسلم لمعاذ بن جبل رضی الله عنه: «يَا مُعَاذُ وَاللَّهِ إِنِّي لَأُحِبُّكَ أَوْصِيكَ يَا مُعَاذُ لَا تَدْعَنَّ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ تَقُولُ: اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ»</p>
---	--

(رواه ابوداود به اسناد صحیح)

شرح: گفته رسول الله ﷺ: ای معاذ! او را به اسمش یاد کردند، تا او را به آنچه سفارش می‌شود متوجه سازند معاذ همان جوان انصاری بود که رسول خدا او را به صفت قاضی به یمن فرستادند، زیرا دانش و فقهتش را در امور دین می‌دانستند، پیامبر خدا به او فرمودند: به چه چیز حکم می‌کنی ای معاذ؟ معاذ گفت: به کتاب خدا. رسول الله گفتند: که اگر در کتاب خدا نیافتی؟ معاذ گفت: مطابق سنت رسول الله حکم می‌کنم. فرمودند: اگر در سنت رسول الله نیافتی؟ گفت: با رأی خود اجتهاد می‌کنم. رسول الله برایش فرمودند: حمد و سپاس خدای را که فرستادهٔ رسولش را به آنچه خدا و رسول دوست دارند توفیق داد. این گفته پیامبر ﷺ: «**وَاللَّهِ إِنِّي لَأُحِبُّكَ**»: قسم به خدا که من تو را دوست دارم، قسمی است تا عظمت موضوع سفارش را برایش بفهمانند. و گفته پیامبر ﷺ: «**لَا تَدْعَنَّ**»: ترک مکن بعد هر نمازی از نمازهای پنجگانه. و گفته‌اش: «**اعنني على ذكرك وشكرك وحسن عبادتك**»: از خدای تعالی بخواه که تو را بر تداوم ذکر زبانی و قلبی یاری نماید و همچنین بر مداومت شکر و حمد خدا در مقابل نعمت‌هایی که ارزانی فرموده و بر حسن عبادت یاری فرماید، زیرا اگر بنده عبادات را به خوبی انجام دهد ثواب مطلوبه را به دست می‌آورد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را با آرامش بخوان و تکرار کن تا بیشتر شنونده‌ها حفظ کنند.
- ۲- شرح حدیث را آرام بخوان و فهم آنچه برایشان مشکل است به لغت عامیانه بیان کن.
- ۳- برایشان بیان کن که سوگند خوردن برای موضوع مهم جائز است.
- ۴- برایشان بگو: که برای استفاده از تعلیم و تعلم، تبادلهٔ محبت بین معلم و متعلم ضروری است.
- ۵- برایشان فضیلت ذکر و شکر را به اساس این فرمودهٔ خدا بیان کن: ﴿فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ﴾ (البقرة: ۱۵۲). «یاد کنید مرا تا شما را یاد کنم و سپاسگزار من باشید و مرا ناسپاسی نکنید».
- ۶- برایشان بیان کن: که حسن عبادت همانا اخلاص در عبادت خدای تعالی و ادای آن مطابق شریعت است طوری که زیاد و کم، مقدم و مؤخر نشده و در غیر زمان و مکان تعیین شده انجام نگیرد.
- ۷- برایشان بفهمان: که ذکر آنست که از طرف شارع بیان شده که قلب و زبان هماهنگ باشند.

درس ۷: آیه صراط الذین انعمت علیهم

گفته خداوند بزرگ:	قوله تعالی:
(۷) راه آنانی که انعام فرمودی برایشان نه کسانی که غضب شده ی برایشان و نه گمراهان	صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٧﴾

[الفاتحه: ۷]

شرح: معنی ﴿صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ﴾ قبلاً گذشت که مراد از صراط همان اسلام است، زیرا این راه اسلام راهیست که سالکش از آتش نجات یافته و داخل بهشت می شود و آن را به کسانی که خداوند بر ایشان نعمت داده نسبت می دهد که آنان پیامبران، صدیقین، شهدا و صالحین اند، زیرا ایشان راه را شناخته و به سیر در آن پرداختند و مردم را به طی نمودن آن راه دعوت نمودند. و گفته خداوند ﷻ ﴿صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ﴾ نه راه کسانی که بر ایشان غضب کردی «یهود»، و نه راه کسانی که از راه حق و اسلام منحرف گردیده اند «نصاری» که از اسلام منحرف شده و به خاطر عقیده تثلیث و عبادت هایی که از جانب خداوند تشریع نشده بود، در شرک افتادند.

راهنمایی های برای مربی:

- ۱- آن را به آرامش بخوان و شنوندگان نیز آهسته با تو بخوانند تا مطمئن شوی که اکثریت شان آیه را حفظ نموده اند، سپس تمامی سوره را چند مرتبه بخوان و بعضی از شنوندگان را در حفظ آن آزمایش کن.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و آنچه را که ندانسته اند به زبان عامیانه برایشان بیان کن. تا اطمینان حاصل کنی که معنای آیه را فهمیده اند.

- ۳- در ارتباط با این فرمودهٔ خدای تعالی در سورهٔ نساء ﴿وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ﴾ (النساء: ۶۹). آگاهشان گردان: «کسی که اطاعت خدا و رسول را بنماید با نعمت داده شدگان یکجا خواهد بود».
- ۴- آگاهشان ساز که نعمت‌های خدا قابل شمارش نیست و بزرگترین آن‌ها چهار چیز است: ایمان به خدا و شناخت او و شناخت آنچه که مورد پسند خدا و آنچه که مورد پسند او نیست و توفیق برانجام کارهای پسندیده و ترک اعمال ناپسند.
- ۵- آگاهشان ساز که سبب غضب خدا بر مغضوب علیهم با وصف علم و آگاهی داشتند همانا عدم عمل کردشان به آنچه که خداوند دوست می‌داشته و یا اموری را که نمی‌پسندد بوده است و سبب گمراهی ضالین جهل و نادانی شان به اموری بوده که مورد رضای خدا و یا مورد کراهیت او است.
- ۶- آگاه شان ساز که طلب علمی که عبارت از معرفت خدا و شناخت آنچه مورد پسند خدا و یا ناپسند او از اعتقادات، اعمال، گفتار و اوصاف باشد واجب است و هر که کوتاهی کند به زیان دنیا و آخرت روبرو می‌شود.
- ۷- تعلیم شان ده که سبب اصلی شکایت مردم از شر و فساد و ظلم، همانا نادانی شان است به آنچه که باید بدانند.

درس ۸: حدیث لعنت خدا بر یهود و نصاری

<p>گفته پیامبر ﷺ: لعنت خدا بر یهود و نصاری باد که گورستان پیامبران خود را مسجد و عبادتگاه قرار دادند که امت خود از این کار برحذر می‌دارد. (البته مراد حدیث، قراردادن قبر داخل مسجد و نمازخواندن به طرف آن است).</p>	<p>قال الرسول صلى الله عليه وسلم: «لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ، يُحَذِّرُ مَا صَنَعُوا».</p>
---	---

(فی الصحيحین)

شرح: لعنة الله (پیامبر) یهود و نصاری را مورد نفرین و لعنت قرار می‌دهد و می‌گوید: خداوند یهود و نصاری را به واسطه قراردادن گورستان پیامبران را به عنوان عبادتگاه از حمت خود طرد کرده است و بدینوسیله مسلمانان را برحذر می‌دارد که کارشان را تکرار نکنند.

در روایات ابوداود و ترمذی از پیامبر ﷺ روایت شده: (لعن الله زوارات القبور والمتخذین علیها المساجد والسرچ) خدا لعنت کرده است زن‌هایی را که به زیارت گورستان می‌روند و کسانی را که گورستان را مساجد و عبادتگاه قرار می‌دهند و در گورها چراغ روشن می‌کنند.

در صحیحین از عایشه رضی الله عنها روایت شده که ام حبیبه و ام سلمه رضی الله عنهما در حبشه عبادتگاهی را دیده بودند که در آن عکس‌هایی قرار داشت و برای پیامبر ﷺ تعریف کردند، پیامبر ﷺ فرمودند: ایشان وقتی که فرد صالحی از آنان می‌میرد بر قبر آن عبادتگاهی درست می‌کردند و عکس‌هایشان را در آنجا قرار می‌دادند و ایشان بدترین خلق خدا در روز قیامتند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- حدیث را با آرامش بخوان و با شنوندگان تکرار کن تا بدانی که بیشترشان حفظ کردند.

-
- ۲- به ایشان تذکر ده که گذاشتن عکس در مساجد یا گورستان مکروه تحریمی است.
- ۵- به ایشان بفهمان: که علت منع ساختن مسجد بر قبرها همانا جلوگیری است از افتادن در شرک که بزرگترین گناهان است.

درس ۹: آیه وضو

گفته خداوند بزرگ:	قوله تعالى:
(۶) ای مؤمنان هنگامی که برخاستید برای نماز بشوید روی‌ها و دست‌های خویش را تا آرنج‌ها و مسح کنید سرها را و بشوید پاهایتان را تا قوزک‌ها.	يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ

[المائدة: ۶]

شرح: این گفته خدای تعالی: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾ ندائست برای بندگان مؤمن تا آگاه‌شان ساخته که هرگاه مناجات و نماز را اراده کنند واجب است که وضو بگیرند و رسول الله ﷺ کیفیت شستن روی را توضیح می‌دهند به این که اولاً دست‌های خود را سه بار بشوید و سپس برای شستن دهان سه بار آب را به دهان کرده مضمضه نماید، و بعد برای شستن بینی آب را سه بار استنشاق و استنثار نماید، چون دهان و بینی از جمله روی حساب می‌شوند لذا وضو گیرنده، اولاً آن‌ها را شسته و بعد روی خود را سه بار بشوید و اندازه تعیین شده روی: از موی‌های سر تا انتهای چانه، و از برآمدگی گوش راست تا گوش چپ می‌باشد. سپس دست راست را و بعد دست چپ را با آرنج‌ها سه بار بشوید، و برای مسح سر با دست‌ها از جلو سر شروع نموده و به طرف عقب مسح کند و سپس به محل اولی برگرداند، بعد پای راست و چپ را تا قوزک بشوید.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- آیه را به ترتیل تکرار کن و حاضران آهسته با تو تکرار کنند تا اکثریت آن را حفظ

نمایند.

۲- شرح را به آرامش بخوان و آنچه را که فهمش برای حاضران مشکل باشد معنی و بیان کن.

۳- برایشان تذکر ده که وضو از حدث اصغر واجب است و آن عبارت از خروج بول و غایط، مذی و یا باد از سیلین است و همچنین خواب سنگین، و مساس نمودن زن به منظور احساس لذت گرچه احساس لذت نکند. (البته در مذهب احناف مساس زن شکننده وضو نیست).

۴- برایشان بیان کن که مسح بر موزه برای مقیم یک شبانه روز و برای مسافر سه شبانه روز جائز است، و شرط مسح اینست که موزه را با وضو بپوشد و موزه‌ها طوری باشد که محل شستن پاها در وضو را بپوشاند.

۵- تعلیم‌شان ده کسی که وضو را کامل نموده و بعداً کلمه شهادت و دعای زیر را بخواند، دروازه‌های هشتگانه جنت به رویش گشوده می‌شود تا از هر کدام که بخواهد وارد جنت شود. دعا این است: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ».

درس ۱۰: حدیث تعلیم کیفیت وضو

<p>روایت است از حضرت عثمان بن عفان <small>رضی الله عنه</small>: که ظرف آبی را طلبید و سه مرتبه بر دست‌های خود ریخت و آن‌ها را شست، بعد دست راست خود را داخل ظرف نموده مضمضه کرد و آب را در بینی کرد و آن را افشاند، سپس سه مرتبه روی خود و دست‌های خود را تا آرنج‌ها شست. بعد سرش را مسح نموده و پاهای خود را تا قوزک سه بار شست. سپس گفت: رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله</small> را دیدم که مانند این وضو، وضو می‌گرفت. و گفت: کسی که مانند این وضوی من وضو بگیرد و دو رکعت نماز را بخواند که در آن‌ها با نفس خود سخنی نگوید، خداوند <small>جل جلاله</small> گناهان گذشته‌اش را می‌بخشد.</p>	<p>رَأَى عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ : أَنَّهُ دَعَا بِإِنَاءٍ، فَأَفْرَغَ عَلَى كَفِّهِ ثَلَاثَ مِرَاتٍ فَعَسَلَهُمَا، ثُمَّ أَدْخَلَ يَمِينَهُ فِي الْإِنَاءِ فَمَضْمَضَ، وَاسْتَنْشَرَ، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا، وَبَدَّيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ ثَلَاثَ مِرَاتٍ، ثُمَّ مَسَحَ رَأْسَهُ، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ ثَلَاثَ مِرَاتٍ إِلَى الْكَعْبَيْنِ، ثُمَّ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - تَوَضَّأَ نَحْوَ وَضُوءِي هَذَا، ثُمَّ قَالَ: مَنْ تَوَضَّأَ نَحْوَ وَضُوءِي هَذَا ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ، لَا يُحَدِّثُ فِيهِمَا نَفْسَهُ، غُفِرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ.</p>
--	---

(متفق علیه)

شرح: به این حدیث حکم رفع به رسول الله صلی الله علیه و آله داده شده نظر به گفته حضرت عثمان رضی الله عنه: که من دیدم رسول الله صلی الله علیه و آله را که وضو می‌گرفت مثل وضوی من... تا آخر حدیث... این گفته‌اش: «فمضمض و استنثر»: آب در دهان و بینی نموده و مضمضه و استنثار کرد، و از استنشاق تذکری نداد، چون که استنثار بعد از استنشاق صورت می‌گیرد و با استنثار هردو به جا می‌شود. و گفته‌اش: «ثم مسح برأسه»: سرش را مسح نمود و از گوش‌ها تذکری نداد، زیرا گوش‌ها تابع سر هستند و با سر مسح می‌شوند. و گفته‌اش: «لا يحدث فيهما نفسه»: یعنی

امور دنیوی را در قلب خود راه ندهد، اما اگر امور آخرت باشد باکی نیست. و گفته اش: «غفر له ما تقدم من ذنبه»: گناهان گذشته‌اش بخشیده می‌شود، این وقتی است که نیت توبه از گناهان کبیره را کرده باشد، زیرا گناهان صغیره با وضو و نماز بخشیده می‌شود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را چند مرتبه به آرامی بخوان.
- ۲- شرح را بخوان و آنچه را که حدیث دربر دارد از فرایض وضو مثل شستن روی و شستن دست‌ها و مسح سر و شستن پاها و رعایت ترتیب در شستن اعضاء که اولاً روی بعد دست‌ها بعد مسح سر و سپس پاها و همچنین موالاة و پی‌درپی شستن اعضا در یک وقت بدون فاصله طولانی، سنت‌های وضو مثل شستن کف‌ها، مضمضه، استنشاق و استنثار و مسح داخل و ظاهر گوش‌ها را برایشان بیان کن.
- ۳- برایشان بگو: که نیت در وضو شرط است، زیرا ثواب اعمال به نیت‌ها ارتباط دارد، و باید وضو گیرنده نیت رفع حدیث و طاعت خدا را بنماید.

درس ۱۱: آیه غسل

گفته خداوند:	قوله تعالى:
و اگر جنب شدید پس خوب پاک کنید خود را.	﴿وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَأَطْهَرُوا﴾

[مأئده: ۶]

شرح: گفته خدای تعالی: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا﴾ یعنی اگر به یکی از شما جنابتی باشد و آن عبارت از نزدیکی و مجامعت مرد است با همسرش گرچه انزال نشود و یا احتلام است به خروج منی، و یا به نظر کردن و یا مساس نمودن، خروج منی صورت بگیرد هم جنابت محسوب می شود.

و در جنابت، زن و مرد مساوی هستند. و قوله تعالی: ﴿فَأَطْهَرُوا﴾: یعنی غسل کنید، زیرا کسی که غسل نماید خوب پاک و تطهیر می شود. ترتیب غسل اینست که شخص برای رفع جنابت نیت کرده و دست ها را سه مرتبه شسته و عورت هایش را می شوید، سپس مثل وضوی نماز وضو می کند، بعداً موی های سرش را با آب خلال نموده و سه مرتبه می شوید، بعد داخل و خارج گوش ها را می شوید، سپس جانب راست بدنش را از سر تا قدم می شوید و سپس جانب چپ را همچنین.

راهنمایی های برای مربی:

- ۱- آیه را بخوان و تکرار کن تا تمامی مردان و زنان شنونده آن را حفظ کنند.
- ۲- مراد از گفته خدای تعالی: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَأَطْهَرُوا﴾ را برای شنندگان بیان کن.

۳- آگاهشان گردان که زن و مرد در جنابت به احتلام و جماع مساوی هستند، همانطوری که مرد اگر در جامه خواب خود منی را دید جنب است، همان طور زنی که احتلام شده و آب ببند برایش غسل واجب است.

۴- آگاهشان کن که غسل کننده باید به قسمت‌هایی از بدن که به سهولت آب نمی‌رسد مثل ناف، زیر بغل و زیر زانو آب را برساند، زیرا تا وقتی که به تمام سطح جسم آب نرسد غسل تکمیل نمی‌شود.

۵- آگاهشان کن کسی ذکر خود را در هنگام غسل کردن با دست مس کند، لازم است که بعد از غسل مجدداً وضو نماید، زیرا مس ذکر بدون حایل، شکننده وضو است نظر به حدیثی که وارد شده: «من مس ذکره فلا یصلی حتی یتوضأ» کسی که ذکرش را مس کند، نماز نخواند تا وضو نماید.

تبصره:

(در مذهب احناف مس ذکر اشکالی ندارد و اعاده وضو لازم نیست).

درس ۱۲: حدیث چگونگی غسل پیامبر ﷺ

<p>روایت است از میمونه <small>رضی الله عنها</small> که گفت: گذاشتم برای پیامبر ﷺ آبی که غسل کند، پس ریخت بر دستهای خود دو یا سه مرتبه آن‌ها را شست، سپس با دست راست بر دست چپ خود آب ریخت و عورة خود را شست و دست خود را به زمین مالید سپس مضمضه و استنشاق نموده و بعد روی و دستهای خود را شست، بعداً سه مرتبه سر خود را شست سپس بر تمام بدن خود آب ریخت، پس از جای خود دور شد و پاهای خود را شست.</p>	<p>عَنْ مَيْمُونَةَ <small>رضی الله عنها</small> قَالَتْ: وَضَعْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَاءً يَغْتَسِلُ بِهِ، فَأَفْرَغَ عَلَى يَدَيْهِ، فَغَسَلَهُمَا مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا، ثُمَّ أَفْرَغَ بِيَمِينِهِ عَلَى شِمَالِهِ، فَغَسَلَ مَذَاكِيرَهُ، ثُمَّ ذَلِكَ يَدَهُ بِالْأَرْضِ، ثُمَّ مَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ ثُمَّ غَسَلَ رَأْسَهُ ثَلَاثًا، ثُمَّ أَفْرَغَ عَلَى جَسَدِهِ، ثُمَّ تَنَحَّى مِنْ مَقَامِهِ فَغَسَلَ قَدَمَيْهِ.</p>
--	--

(رواه الشيخان)

شرح: مراد از میمونه: ام المؤمنین میمونه بنت حارث الهلالی است گفته‌اش: «مذاکیره»: یعنی عورتش را از پیش و پس. و گفته‌اش: «ثم دلک یده بالارض»: دست خود را به زمین مالید تا این که بوی نجاست از دستش به واسطه تماس با موضع نجاست برود. و امروزه استفاده از صابون به جای مالیدن دست به زمین جائز است. و گفته‌اش: «ثم غسل وجهه ویدیه»: «پس روی و دست‌هایش را شست» و از مسح سر و گوش‌ها تذکری نداد، ولی حضرت عایشه رضی الله عنها روایت کرده که پیامبر ﷺ وضو گرفت مثل وضویش برای نماز، و سر و گوش‌ها را نیز مسح نموده و در حدیث عایشه رضی الله عنها که قبل از شستن سر، بیخ موی‌های سرش را با آب خلال نمود و این برای جلوگیری از زکام مفید است. و گفته‌اش «ثم تنحی

عن مقامه فغسل قدمیه» «به خاطر آب و گِل که در محل غسل جمع شده از آن جا دور شد و پاها را شسته و در کفش کرد».

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به آهستگی تکرار کن و شنونده‌ها آهسته با تو تکرار کنند تا آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و معنایش را برای شنونده‌ها تذکر ده.
- ۳- تعلیم‌شان ده که کیفیت مطلوبه غسل همین است، از غسل جنابت و حیض و نفاس گرفته تا غسل جمعه، احرام و وقوف به عرفات و دخول مکه.
- ۴- آگاه‌شان کن که مالیدن دست به زمین یا شستن با صابون نمونه از برنامه‌های بهداشتی شریعت است و همچنین برای جلوگیری از زکام تخلیل موی سر با آب پیش از شستن، از مظاهر و محاسن شریعت شمرده می‌شود.
- ۵- تعلیم‌شان ده که ریختن آب بر بدن باید همزمان با مالیدن اعضا باشد، و بر شخص غسل کننده لازم است که به اندازه پُشت ناخن از بدن را بدون تماس آب نگذارد، طوری که حضرت علی علیه السلام روایت نموده: «اذ تحت کل شعرة جنابة» «چون زیر هر موی جنابت است».

درس ۱۳: آیه تیمم

فرموده خدای تعالی:	قوله تعالی:
و اگر بیمار یا در سفری بودید یا قضای حاجت کردید یا با زنان آمیزش نمودید و آبی نیافتید، با خاک پاک تیمم کنید سپس بمالید بر روی‌ها و دست‌های خود از آن.	وَإِنْ كُنْتُمْ مَّرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُم مِّنَ الْغَايِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ

[مأئده: ۶]

شرح: در این گفته خداوند: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ مَّرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ﴾ بیان علل جواز تیمم است، و آن عبارت از حالتی است که شخص به سبب مریضی از استعمال آب عاجز باشد، مثل مسافری که در سفر از به دست آوردن آب به علت‌هایی عاجز می‌ماند مثل موجود نشدن آب، یا دشواری حمل آب در سفر و یا ضرورت حفظ آب برای آشامیدن و طبخ غذا. و در این گفته خداوند ﷻ: ﴿أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُم مِّنَ الْغَايِطِ﴾ بیان شکننده‌های وضو است که عبارت از خروج بول و غایط و یا باد است از سیلین. و در این گفته: ﴿أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ﴾ «یا در آمیختن با زنان» بیان اینست که جماع موجب غسل است و اگر شخصی جنب، آبی جهت غسل کردن را نیافت، می‌تواند که تیمم کند، و این تیمم تا زمانی که به آب دسترسی پیدا می‌کند عوض غسل جائز است، و بعد از یافتن آب نمازهای را که در طی اوقات تیمم ادا کرده عود نمی‌شود. این گفته: ﴿فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا﴾ «یعنی قصد کنید به خاک پاک» و اگر خاک پاک موجود نمی‌شد، هرچه که بر سطح زمین از شن و ریگ و سبزه «شوره‌زار» و سنگ باشد تیمم به آن جائز است و در آیه ﴿فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ

مَنْهُ بیان کیفیت تیمم است که شخص بسم الله گفته و کف دست‌ها را بر خاک می‌گذارد و با آن‌ها روی و کف‌ها را یک بار مسح می‌کند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را به آرامش بخوان و قرائتش کن و شنونده‌ها آهسته با تو تکرار کنند تا اکثریت‌شان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و معنی آیات را برایشان تفسیر کن تا درک نمایند و اگر درست نفهمیدند به عبارات عامیانه برایشان بیان کن.
- ۳- برایشان توضیح ده که این قسمت آیت بیان‌کننده موجبات وضو و غسل و بیان جواز تیمم و کیفیت آن است.
- ۴- برایشان بیان کن که از ابن عمر رضی الله عنهما روایت شده که وی در تیمم دوبار دست‌ها را بر زمین می‌زد، یک بار برای مسح روی و یک بار برای دست‌ها و آن‌ها را تا آرنجها مسح می‌نمود و کسی که مانند او تیمم نماید ایرادی بر او نیست.
- ۵- آنچه که دوباره مسح روی و کف‌ها در آیه تذکر رفته، حدیث عمار بن یاسر رضی الله عنه در صحیح نیز بر آن تأکید دارد.

درس ۱۴: حدیث تعلیم کیفیت تیمم

<p>عن عمار بن یاسر رضي الله عنهما قال: إِنِّي أَجْنَبْتُ فَلَمْ أُصِبْ الْمَاءَ... فَتَمَعَّكْتُ بِالصَّعِيدِ فَصَلَّيْتُ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ هَكَذَا» فَضَرَبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِكَفِّهِ الْأَرْضَ وَنَفَخَ فِيهِمَا ثُمَّ مَسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ وَكَفَّيْهِ.</p>	<p>روایت است از عمار یاسر <small>رضی الله عنهما</small> گفت: که جنب شدم آب نیافتم پس در خاک غلطیدم و نماز خواندم، بعداً این موضوع را برای پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> بیان کردم پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> فرمودند: همانا برای تو این کفایت می کند «و برای تعلیم» پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> دست ها را به زمین زدند و دمیدند در آن دست ها بعداً مسح کردند روی خود را و دست ها را تا آرنج ها.</p>
--	--

«متفق علیه» وفی رواية دارالقطنی: إلى الرصغین

شرح: گفته اش: «أجنبت»: جنب شدم و آن در مسافرت و به شکل احتلام در خواب بوده است. گفته اش: «تمعكت»: یعنی به روی خاک غلطیدم یا غلط خوردم و گفته اش: «فذكرت ذلك»: برای پیامبر صلی الله علیه و آله این را گفتم: یعنی بعد بازگشت از سفر. و گفته اش: «انما يكفيك»: یعنی برای تو جائز است. و گفته اش: «و نفخ فيهما»: دمید در کف دست ها به خاطر دور کردن غبار تا رویش را آلوده نسازد. و گفته اش: «إلى الرصغین»: یعنی تا بند دست ها.

راهنمایی های برای مربی

۱- حدیث را چند مرتبه به آرامش بخوان و شنونده ها آهسته با تو تکرار کنند تا بینی اکثرشان آن را حفظ کرده اند.

۲- شرح را جمله جمله به آرامش بخوان و آنچه برایشان مشکل است به لغت عامیانه بیان کن تا این که بینی آن را درست درک کرده اند.

۳- تعلیمشان ده که صحیح ترین شکل تیمم این است که بیان شد، و از ابن عمر رضی الله عنهما روایت شده که تیمم کننده دو بار دستها را بر زمین می زند، اول برای مسح روی و بار دوم برای مسح دستها تا آرنجها، و این صورت دومی که در حدیث عمار بن یاسر رضی الله عنهما وارد شده آسان تر و صحیح تر است و عمل به هردو صورت جائز است. (در مذهب احناف به فعل ابن عمر رضی الله عنهما عمل می شود).

۴- در حدیث اشاره واضح برای رعایت نظافت شده، چون فرموده: که تیمم کننده غبار را از دستها پیش از مسح رویش بدمد.

۵- در حدیث، مفصل دست ذکر شده و مفصل بندیست که بین کف و بازو قرار دارد، عربها می گویند:

استخوانی که متصل انگشت ابهام است کوع نامیده می شود و آنچه پیوست انگشت خنصر است کرسوع و آنچه در وسط قرار دارد رسغ گفته می شود، در اصطلاح عرب به عنوان مثل برای شخص جاهل می گویند: فلانی کوع را از بوع نمی شناسد، کوع در دست و بوع در پا استخوانی است که پیوست انگشت ابهام است.

درس ۱۵: آیه نماز از فحشاء و منکر بازمی‌دارد

<p>فرموده خداوند:</p> <p>(۴۵) بخوان آنچه وحی شد به سویت از کتاب و به پای دار نماز را که همانا نماز بازدارد از ناشایست و ناپسند، و هرآینه یاد خدا بزرگتر است و خدا می‌داند آنچه می‌سازید.</p>	<p>قوله تعالى:</p> <p>أَتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ ۖ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ ۚ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ ۗ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٥﴾</p>
--	--

[العنكبوت: ۴۵]

شرح: گفته‌ی خدای تعالی: ﴿أَتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ﴾ این امر ارشاد است برای رسول الله ﷺ و امتش که پیروان او هستند، زیرا تلاوت کتاب خدا و خواندن آن سبب تقویت ایمان و ازدیاد معرفت و کمک بر طاعت گردیده، و صبر و استقامت در برابر آزارها و مشکلات را زیاد می‌کند. و گفته‌ی خداوند: «وَأَقِمِ الصَّلَاةَ» امر به اقامه‌ی نماز است که با شرایطش در جماعت اداء شود و شرایط آن عبارت است از: طهارت بدن، جامه و مکان و رفع حدث به وضو یا به غسل در صورتی که شخص جنب باشد، و استقبال قبله و دخول وقت. و ارکان نماز که عبارت از: نیت و خشوع و قیام در صورتی که مریض نباشد. و فرض‌های آن که عبارت از: تکبیر افتتاح و خواندن سوره‌ی فاتحه، رکوع و بلندشدن از آن و سجده و بلندشدن از آن، و حفظ اعتدال و آرامش در تمامی این ارکان، و سلام برای خروج از نماز، و واجبات آن عبارت است از: خواندن سوره یا چند آیت بعد از فاتحه در دو رکعت اولی، و گفتن «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ» وقت بلندشدن از رکوع، و نشستن و خواندن تشهد و خواندن درود بر پیامبر ﷺ در تشهد اخیر، و درود به این ترتیب خوانده می‌شود: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ» و

گفته‌ی خدای تعالی: ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ﴾ علت امر به اقامه نماز را بیان می‌کند که «نماز از فحشاء باز می‌دارد»، یعنی از زنا، بخل و هر گفتار و کردار بدی که قُبْح آن زیاد باشد. و منکر عبارت از هر نوع اعتقاد و گفتار و کرداری که شریعت آن را نهی نموده و حرام قرار داده و وعده عذاب به فعل آن داده باشد. و گفته خداوند ﷻ ﴿وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ﴾ یعنی یاد خدا در نهی از فحشاء و منکر اکبر است و همچنین از یاد کردن بنده برای خدای تعالی. و گفته‌اش: ﴿وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ﴾ یعنی خدا را ناظر و نگهبان بدانید، زیرا مراقبت خدا از فحشاء و منکر جلوگیری می‌نماید.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را به آرامش بخوان و شنونده‌ها آهسته تکرار کنند تا اکثرشان آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و تعلیم‌شان ده کسی که شرطی از شرایط نماز را ترک نماید نمازش باطل است و همچنین کسی که رکنی را قصداً ترک نماید نمازش درست نیست و اگر سهواً ترک کند آن را به جا نموده و سجده سهو را بجا آورد. و کسی که واجبی را سهواً ترک نماید قبل از سلام سجده را بجا کند، و کسی که سهو در نمازش زیاد نماید بعد از سلام سجده سهو را بجا نموده سپس سلام دهد. (در مذهب احناف سجده سهو به ترک واجب لازم می‌شود که بعد از سلام انجام می‌شود)
- ۳- تعلیم‌شان ده هرگاه نماز به ترتیبی که بیان شد اقامه نشود، برای صاحب خود نوری را که در فروغ آن حرکت نماید در بر نخواهد داشت، لذا مرتکب فحشاء و منکر می‌گردد، و در همین رابطه ابن ابی حاکم حدیثی را از رسول الله ﷺ روایت کرده که گفت: کسی که نمازش او را از فحشاء و منکر منع نکند پس نماز نخوانده است.
- ۴- آگاه‌شان: کن که در آیت مانع مراقبت آمده مراقبت یعنی در نظر داشتن خدا که منع می‌کند از کارهای ناپسند و بر مسلمانان لازم است که چهار چیزی که در آیت آمده تلاوت قرآن، اقامت نماز، ذکر خدا، مراقبت خدا و او را حاضر و ناظر دانستن رعایت کند که در نظر

داشتن این امور راه سالمی است به سوی جنت و برخلاف آن هلاکت است العیاذ بالله العلی
الکبیر.

تذکر: در فقه احناف ارکان نماز شش تا است.

درس ۱۶: حدیث اکمال وضو گناهان را محو می کند

<p>فرموده رسول خدا ﷺ:</p> <p>آیا راهنمایی کنم شما را به چیزی که محو می کند خدا به آن خطاها را و می بخشد به آن گناهان را؟ گفتند: آری یا رسول الله! فرمود: اکمال وضو در حالت های سخت و گام برداشتن بسیاری به سوی مساجد، و انتظار نماز بعد از نماز، و این برای شما جهاد و مرزبانی از اسلام است.</p>	<p>قول رسول الله صلى الله عليه وسلم: «أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا يَمْحُو اللَّهُ بِهِ الْخَطَايَا وَيَكْفُرُ بِهِ الذُّنُوبَ. قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ وَكَثْرَةُ الْخَطَا إِلَى الْمَسَاجِدِ وَانْتِظَارُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ».</p>
--	---

(رواه مالک و مسلم)

شرح: گفته رسول الله ﷺ: «أَلَا أَدُلُّكُمْ مَا يَمْحُو...» که به صورت استفهام و پرسش وارد شده، توجه و آگاه نمودن به امر مهمی است که بعد از خواست و تقاضای شان بیان می کند که عبارت است از اکمال وضو و زیادی قدم ها به سوی مساجد و انتظار نماز بعد نماز. و این که این خبر در قالب جمله استفهامی ایراد شده به خاطر تشویق به سوی مطلوب بوده است. «و الخطایا»: جمع خطیئه: و آن گناهی است که قصداً انجام شده باشد. والذنوب جمع ذنب: و آن گناهاییست که بنده به آن مؤاخذه می شود اگر به شرایط زیر باشد: این که آگاهانه انجام داده باشد، نه به فراموشی، قصداً باشد نه به طور خطا، و به اراده خود آن را مرتکب شده نه به صورت اجبار. و گفته اش: «إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ»: یعنی رساندن آب وضو را به مواضع آن که هر عضو را به صورت کامل دربر گیرد. و قوله: «على المكاره»: و آن انجام وضو است در حالت های که نفس تنفر و کراهیت دارد مثل مریضی یا رنج و خستگی یا سردی شدید و یا ترس و خوف و گفته رسول الله ﷺ: «كثرة الخطا الى المساجد» «گام برداشتن زیاد به سوی مساجد» و این را کسی به دست می آورد که محل سکونت یا کارش از مسجد دور بوده و او

برای ادای نماز به سوی مسجد می‌آید. و گفته‌اش: «انتظار الصلاة بعد الصلاة» منظورش کسی است که نماز شام را ادا نموده و همچنان در مسجد می‌ماند و انتظار نماز عشاء را می‌کشد و یا ظهر را ادا نموده و انتظار نماز عصر را می‌کشد، به همین ترتیب یک نماز را ادا می‌کند و برای نماز بعدی انتظار می‌کشد و از مسجد خارج نمی‌شود. گفته‌اش: «فذلکم الرباط» «یعنی آنچه بیان شد رباطیست که اجر و مزد آن بزرگترین اجراهاست»، زیرا رباط و نگهبانی شبی در راه خدا بهتر از یک ماه صیام روز و قیام شب است. والرباط: فرود آمدن به مرزهای اسلامی برای حفاظت آن از شر کفار.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به آرامش بخوان و قرائتش تکرار کن و شنونده‌ها نیز با تو تکرار کنند تا اکثریت‌شان حدیث را حفظ نمایند.
- ۲- شرح حدیث را جمله جمله بخوان، و تا جمله اولی را نفهمیدند به جمله دومی نپردازند.
- ۳- آگاهشان کن که چقدر پیامبر ﷺ در تعلیم و هدایت اصحاب‌شان رغبت داشتند، چون روش تشویق را با بیان: «الا أدلکم» تا آخر حدیث به کار گرفتند.
- ۴- تعلیم‌شان ده منزل دور از مسجدی که صاحبش قدم‌های زیادی به سوی مسجد برمی‌دارد اجر بزرگ دارد. یعنی اجر و مزد این صاحب منزل به خاطر قدم‌های زیادی که به سوی مسجد برمی‌دارد بسیار زیاد است.
- ۵- تعلیم‌شان ده که رباط امر خداوند است چون خداوند ﷻ فرموده: ﴿يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (آل عمران: ۲۰۰) «ای مؤمنان صبر کنید و بردبار باشید و استقامت ورزید و از خدا بترسید تا رستگار شوید». و هر که از استقامت در مرزها و سنگرهای اسلامی عاجز باشد اینجا برایش رباط دیگریست که

عبارت از اکمال وضو در حالت‌های دشوار و کثرت قدم‌ها به سوی مساجد و انتظار نماز بعد نماز است.

درس ۱۷: آیه عفو و گذشت و دیگر مکارم اخلاق

قول الله تعالى:	فرموده خدای تعالی:
<p>خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٩﴾ وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾</p>	<p>(۱۹۹) عفو و گذشت (در پیش) بگیر و به کار نیک و پسندیده فرمان بده و از جاهلان روی بگردان.</p> <p>(۲۰۰) و اگر وسوسه‌ای از سوی شیطان به تو رسید، به الله پناه ببر؛ به راستی او، شنوای داناست.</p>

[الأعراف: ۱۹۹ - ۲۰۰]

شرح: فرموده خدای تعالی: ﴿خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ﴾ امر می‌کند خدا رسول و امتش را که پیرو او هستند به مکارم اخلاق، زیرا این آیه جامع‌ترین آیات در مکارم اخلاقی است، طوری که حضرت جعفر صادق گفته است: که در قرآن از این آیه جامع‌تر در مکارم اخلاق آیه نیست. و گفته خدای تعالی: ﴿خُذِ الْعَفْوَ﴾ «بگیر گذشت را» مراد به عفو، از اخلاق و اعمال مردم آنست که با ایشان آسان‌گیری کند و سختگیری ننماید و از کمال خلق این است که از برادر خود چیزی نخواهد که از توان آن بیرون است مانند علم و شناخت ادب و اخلاق و یا کاری که از امور داد و ستد باشد. «والعرف»: عبارت از هر خصلت نیکی است که مورد پسند عقل‌ها و آرامش نفس‌ها باشد. ﴿وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ﴾ «یعنی بعد از دعوت و ارشادشان، از گفتار زشت و رفتار بدیکه در مقابل تو انجام می‌دهند بگذری»، زیرا رسول الله ﷺ از کسی که به ایشان ظلم می‌نمود گذشت می‌کردند، و به کسی که از ایشان دریغ کرده بود بخشش می‌نمودند و می‌پوستند به کسی که از ایشان قطع رابطه می‌کرد، و با این روش‌شان کاملترین مردم در مکارم اخلاق و

عالی‌ترین آنها در آداب بودند. و گفته خداوند ﷺ: ﴿وَأَمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ﴾ «یعنی اگر به اثر تحریک شیطان غضبناک شدی و سخن گفتی که منافی حسن اخلاق باشد به سوی خدا بازگرد و از او طلب یاری کن»، زیرا خداوند ﷻ تو را در مقابل اراده شیطان حفظ و حمایت می‌نماید، زیرا خداوند ﷻ به گفتار بندگان خود شنوا و به حاجات‌شان دانا است، و کسی که چنین حالتی داشته باشد، خداوند برهانیدن او از بدی و حمایتش از ضررها قدرت دارد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر دو آیت را چند مرتبه به ترتیل بخوان و شنونده‌ها با تو بخوانند تا این که بدانی که همه‌شان آن را حفظ نموده‌اند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و به نزد هر معنی که تمام می‌شود توقف کن و به عبارت عامیانه به آنها بفهمان.
- ۳- آنها را بر عمل به مضمون اخلاقی آن دو آیه تشویق کن زیرا اعتبار بعد از علم به عمل است.
- ۴- آنها را آگاه کن: که نادانی به خدا و چیزهای که مورد پسند یا ناپسند خدا و نادانی آنچه نزد خدایتعالی از نعمت‌های که برای دوستان یا عذابی برای دشمنان آماده کرده است، سبب هر شر و بدی و فساد اخلاقی است.
- ۵- به آنها بفهمان که پناه‌جستن به خدا عبادت است و به جز خدا پناهگاه دیگری از جن و انس وجود ندارد.

درس ۱۸: حدیث خداوند به نه چیز امر کرده است

روي أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: أَمَرَنِي رَبِّي بِتِسْعٍ: الْإِخْلَاصِ فِي السِّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ، وَالْعَدْلِ فِي الْغَضَبِ وَالرَّضَى، وَالْقَصْدِ فِي الْفَقْرِ وَالْغِنَى، وَأَنْ أَعْفُوَ عَمَّنْ ظَلَمَنِي وَأَصِلَ مِنْ قَطَعَنِي، وَاعْطَى مِنْ حَرَمَنِي، وَأَنْ يَكُونَ نَظْقِي ذِكْرًا، وَصَمْتِي فِكْرًا، وَنَظْرِي عِبْرَةً.	روایت شده که رسول الله ﷺ فرمود: پروردگارم به نه چیز مرا امر نموده: اخلاص در نهان و آشکار، رعایت عدالت در حال رضایت و خشم، میانه‌روی در حال توانگری و فقر، و این که بگذرم از کسی که بر من ستم نموده و پیوندم به کسی که از من قطع رابطه کرده، و بدهم کسی را که از من دریغ کرده است. و این که سخنم ذکر و خاموشی‌ام فکر و نظرم پند گرفتن باشد.
--	--

(ذکره ابن الاثیر فی جامع الأصول والقرطبی فی تفسیره واللفظ له)

شرح: گفته‌اش: «بتسع»: یعنی به نه مسئله. اول: اخلاص: یعنی خالص گردانیدن عبادت است برای خدای تعالی طوری که احدی را در آن شریک نسازد و عمل نهان و آشکارش یکسان باشد. دوم: العدل: عدل که ضد ظلم است، یعنی در گفتار و حکم خود ظلم نکند چه در حالت خشنودی باشد یا در حالت خشم. سوم: میانه‌روی: و آن اسراف نکردن است چه در حالت ثروتمندی باشد یا فقیری. چهارم: «العفو»: درگذشتن از کسی که به او ظلم کرده باشد به این که او را مورد مؤاخذة قرار ندهد. پنجم: «وصل من یقطعه»: پیوستن به کسی که قطع علاقه نموده یعنی به عنوان مجازات و انتقامش قطع رابطه نکرده، بلکه با او ارتباط و پیوند را برقرار می‌کند. ششم: «اعطائه من حرمه»: بخشش نمودن به کسی که او را محروم کرده باشد، یعنی به عمل متقابل به مثل نپرداخته بلکه در وقت احتیاجی‌اش به او بذل و بخشش می‌نماید. و این شش چیز از مکارم اخلاق است. و هفتم این که وقتی سخن می‌زند

سخنش یاد خدای تعالی باشد و هشتم وقتی خاموش و ساکت است سکوتش تفکر باشد در آنچه که رضای خدای تعالی است و نهم این که نظرش پند گرفتن باشد به آنچه که به ازدیاد ایمان و اعمال صالح و خیر می انجامد بنگرد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به آرامش بخوان و هر جمله‌اش را تکرار کن و شنونده‌ها آهسته تکرار کنند تا ببینی که اکثرشان آن را حفظ کرده اند.
- ۲- تعلیم‌شان ده که مسایل شش‌گانه این حدیث که در مکارم اخلاق است برای هر فرد و زن مسلمان لازم است که خویش را به این زیور آراسته گردانیده و به خاطر آن با نفس خود جهاد نماید تا این که آن را کسب نموده و این خصلت‌های شش‌گانه خلق و خویش بگردد.
- ۳- آگاه‌شان گردان که برای عبادت خدای تعالی اخلاص واجب است و همین‌طور واجب است رعایت عدالت در سخن و حکم و میانه‌روی کردن در انفاق و خرج در حالت توانگری و فقر.
- ۴- برایشان یادآوری کن که عفو نمودن از کسی که ظلم کرده، و بخشش دادن به کسی که دریغ ورزیده، و پیوستن به کسی که قطع رابطه نموده از محاسن اخلاق است.
- ۵- تعلیم‌شان ده که لازم است به این اخلاق نه‌گانه خود را آراسته نمایند طوری که این خصلت‌ها در اوشان دیده شده و در بین مردم به آن شناخته شوند.

درس ۱۹: آیه اهل ایمان و استقامت

فرمودهٔ خدای تعالی:	قوله تعالی:
(۱۳) آنان که گفتند پروردگار ما خدا است پس استقامت ورزیدند ترسی برایشان و نه اندوهگین می شوند.	إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ
(۱۴) آنان اند یاران جنت جاودان در آن پاداشی برابر آنچه بودند می کردند.	﴿أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

[احقاف: ۱۳ - ۱۴]

شرح: فرمودهٔ خدای تعالی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ﴾ یعنی: کسانی که با بیان لا اله الا الله و محمد رسول الله بر یگانگی ذات الله ﷻ و رسالت حضرت محمد رسول الله ﷺ شهادت دادند «ثم استقاموا» «سپس استقامت و پایداری ورزیدند»، و در برابر امر خدا و رسول مرتکب کفر و شرک و فساد نگردیدند، و در آنچه که توان و قدرتشان بود از اطاعت خداوند ﷻ و رسول الله ﷺ بیرون نشدند. و گفته خداوند ﷻ ﴿فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ در این آیه خدای تعالی از مؤمنان و کسانی که بر طاعات استقامت ورزیدند، ترس را دور می نماید ترسی که غیر مؤمنان دارند. و حزن لازمهٔ اهل شرک و عصیان است در دنیا و در قبر و در آخرت. و فرموده خداوند ﷻ: ﴿أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ﴾ «آن گروه که به اثر اعمال صالح و ایمان، نیکو و پاک گردیده اند، اهل جنت اند که به صورت ابدی از آن دور و جدا نمی شوند». ﴿جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ پاداش می دهد اوشان را به خاطر ایمان و استقامتشان بر راه حق که همانا اسلام است، پاداشی که سبب نجات از دوزخ و جاویدماندن در بهشتی که سرای ابرار و نیکان است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هردو آیت را به آرامش و ترتیل بخوان و شنوندگان آهسته با تو تکرار کنند تا ببینی که اکثرشان آن را حفظ نموده اند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه که فهمش برایشان مشکل است به زبان عامیانه بیان کن.
- ۳- تعلیم‌شان ده که استقامت بر طاعت خدا و رسول ﷺ محتاج به مراقبت و حفظ خدایتعالی و مبارزه کردن با نفس و یادآوری وعده و وعید خداوند است در همه اوقات.
- ۴- برایشان فضیلت آشکار نمودن توحید را از گفته‌شان ربنا الله بیان کن و همچنین فضیلت استقامت را که در وصف آن گفته شده که استقامت از هزار کرامت بهتر است.
- ۵- آگاه‌شان گردان که آنچه میان برادران مسلمان مروج گردیده که کلمه التزام را به جای کلمه استقامت به کار می‌گیرند، باطل و نادرست است زیرا کلمه التزام در تمام امور حق و باطل به کار می‌رود، ولی کلمه استقامت خاص در طاعت خدا و رسول به کار گرفته می‌شود.

درس ۲۰: دستور پیامبر به استقامت

ما روی مسلم و غیره من عبد الله الثقفي قال: قلت يا رسول الله قل لي في الإسلام قولاً لا أسأل عنه أحداً بعدك؟ قال: «قل آمنت بالله ثم استقم».	مسلم و غیر آن از عبدالله ثقفی حدیثی را روایت می‌کند که عبدالله گفت: به رسول خدا گفتم برایم سخنی در اسلام بگوئید که بعد از شما از کس دیگری نپرسم رسول الله ﷺ فرمود: (بگو ایمان آوردم به خدا و سپس استقامت نما).
---	--

شرح: گفته شخص سؤال کننده: یا رسول الله: ندائست برای رسول ﷺ به عنوان رسالت و اقرار به رسالت آن حضرت و تعظیم و تشریف به مقام رسالتش و پذیرفتن نهی خداوندی که مؤمنین را از یاد کردن رسول به اسم علمی‌اش (محمد) نهی فرموده، آنجا که در سوره نور می‌فرماید: ﴿لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا﴾ (النور: ۶۳).

«نگردانید یاد کردن رسول را در بین خود مانند یاد کردن بعضی شما بعض دیگر را» خدای تعالی که در کتاب مجیدش چندین بار آن را ندا کرده است به لفظ یا محمد یاد نکرده، بلکه با ندای یا ایها الرسول و یا ایها النبی او را خوانده است. و گفته‌اش فی الاسلام: یعنی در قوانین اسلام از عقاید و عبادات و احکام و آداب و اخلاق که خداوند برای بندگان مؤمن خود تشریع نموده است و گفته‌اش: «لا اسئل عنه احداً بعدك» یعنی سخن و بیان کافی و واضحی باشد که به آن از آتش دوزخ نجات یافته، و داخل بهشت و سرای ابرار گردم. و فرموده رسول الله ﷺ: «قل آمنت بالله ثم استقم» یعنی آنچه را طلب نموده بود، رسول الله ﷺ به صورت خلاصه برایش بیان نمود و آن این که: ایمان آورد و ایمانش را آشکار نماید و بر آن استقامت کند، زیرا ایمان پیمانیست بدل، و قولیست به زبان، و انجام‌دادن است به اعضا. و پیامبر ﷺ در گفته خود به عبدالله ثقفی فرموده خدا را از سوره‌های فصلت و احقاف در نظر

دارد آنجا که فرموده: «ان الذين قالوا ربنا الله ثم استقاموا...» «آنهايي که گفتند پروردگار ما الله است سپس استقامت ورزیدند...».

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- قرائت حدیث را تکرار کن و شنوندگان آهسته با تو تکرار کنند تا این که بیشترشان حدیث را حفظ نمایند.
- ۲- آگاه‌شان گردان که طلب علم واجب است، زیرا این سؤال‌کننده سؤالش علمی بوده است.
- ۳- آگاه‌شان گردان که رعایت ادب با رسول خدا ﷺ واجب است، نباید کسی بگوید که محمد گفته است و یا محمد را ندیدم و یا محمد ﷺ امر نموده و یا نهی فرموده، بلکه بگوید: رسول الله و نبی الله.
- ۴- برایشان از فضیلت ایمان و استقامت بر آن خبر ده که ایمان عبارت از اعتقاد و گفتار و کردار بوده و راه نجات و رستگاری بنده محسوب می‌شود.
- ۵- حرص اصحاب رضوان الله تعالی علیهم را در طلب علم و عملی که به آن سعادت دنیا و آخرت را به دست آورده بتوانند، بیان کن.

درس ۲۱: آیه متقین در سایه‌ها و چشمه‌سارها اند

فرموده‌ی خدای تعالی:	قول الله جل جلاله:
(۴۱) همانا پرهیزگاران اند در سایه‌ها و چشمه‌سارها (۴۲) و میوه‌های از آنچه هوس کنند (۴۳) بخورید و بنوشید گوارا بدانچه بودید می‌کردید (۴۴) همانا ما بدینگونه پاداش دهیم نیکوکاران را.	<p>﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلِّلٍ وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾ وَفَوَٰكِهِ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٤٢﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٤٤﴾﴾</p>

[مرسلات: ۴۱ - ۴۴]

شرح: فرموده‌ی خدای تعالی: ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ﴾ مراد از متقین و پرهیزگاران، مردان و زنان مؤمنه هستند که از پروردگارشان ترسیدند و از خشم الهی که سبب عذابش می‌شود پرهیز کردند و تقوای خدا را به انجام آنچه مورد پسند خدا و ترک آنچه را که نمی‌پسندد رعایت کردند، لذا برای حفظ اصول تقوا طلب علم به کسب آن و یا به سؤال از اهل علم یک امر واجب و ضروری است و در غیر آن تقوای بنده کامل نگردیده، و آن که تقوا نداشته و از خدا ترسید بخسران و هلاکت روبرو خواهد شد. گفته‌اش: ﴿فِي ظِلِّلٍ وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾ وَفَوَٰكِهِ مِمَّا يَشْتَهُونَ﴾ در این آیه از اهل تقوا خبر می‌دهد که بعد از مرگ ارواح‌شان بدار السلام بلند برده می‌شود تا بقیه‌ی عمر دنیا را به آسایش در آنجا بگذرانند و بعد از انتهای این زندگی، خداوند اجسام‌شان را عود نموده و ارواح‌شان را به سوی آن‌ها می‌فرستد و این اجسام پاک زنده می‌شود و به سوی موقف حشر می‌شوند و نامه‌ی اعمال‌شان به دست راست‌شان داده می‌شود و اعمال‌شان وزن می‌شود و از صراط به سوی جنت گذشته و با سلام و امن وارد بهشت می‌شوند و در سایه‌های درختان بهشتی که از چشمه‌های آب، عسل، شیر و شراب آن نوشیده و از میوه‌های آن که بسیار زیاد و متنوع است آنچه میل دارند می‌خورند، و

خوردن‌شان تماماً برای حصول لذت است نه برای بقای حیات چنانکه اهل دنیا به خوردن جهت ادامهٔ زندگانی و حیات نیازمنداند، و فقط تلذذاً می‌خورند و فرشتگان برایشان می‌گویند: ﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ یعنی: بخورید و بنوشید گوارای‌تان باد به خاطر اعمال صالحه که با انجام آن وارث این نعمت‌های همیشگی گشته اید. و فرموده خدای تعالی: ﴿إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ﴾ هرگاه آن‌ها با ایمان و انجام اعمال صالح تقوای خدا را پیشه کرده از محسنین گردیدند که فسادی در اعمال‌شان راه نیافته و نفس‌های‌شان تزکیه شده و شایستهٔ جنت گردیدند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را بخوان و چند بار با ترتیل تکرار نما تا شنونده‌ها آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و معنای آن را به لغت عامیانه بیان کن تا بفهمند.
- ۳- آگاه‌شان گردان که تقوا سبب توراث دارالسلام است نظر باین فرموده خداوند ﷻ: ﴿تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا﴾ (مریم: ۶۳). «این آن بهشتیست که ارث دهیم بندگان خود را آن که بوده است پرهیزگار». زیرا تقوا که طاعت خدا و رسول و انجام امور و اجتناب منهیات است. نفوس را تزکیه و پاک نموده آنگاه شایسته جوار کریم در دارالنعیم بهشت می‌گردند.
- ۴- آگاه‌شان گردان که احسان جزء اسلام است و بدون احسان هیچ عمل صالحی مورد قبول واقع نمی‌شود و حقیقت احسان عبارت از در نظر داشتن خداوند است در حین عبادت تا که صاحب آن، این مراقبت را حفظ نموده و در نتیجه دارای طهارت روحی گردیده و شایستگی دخول جنت را پیدا کند.

درس ۲۲: حدیث صدقه از بهترین مال

<p>فرموده رسول الله ﷺ: در روایت عوف بن مالک: که بیرون شدند رسول خدا در حالی که مردی چند خوشه یا یک خوشه از خرما را آویزان کرده بود و به دست رسول الله ﷺ عصای بود که شروع کردند با عصا به خوشه‌ها می‌زدند و می‌کوبیدند و می‌فرمودند: اگر صاحب این صدقه می‌خواست بهتر ازین را صدقه می‌داد، همانا صاحب این صدقه روز قیامت می‌خورد خرماي پست را.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ إِذْ قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَقَدْ عَلَّقَ رَجُلٌ فَنَاءً أَوْ فَنِيًّا وَيَدِهِ عَصَا فَجَعَلَ يَطْعُنُ يُدْفِقُ فِي الْقَنَوِ وَيَقُولُ: لَوْ شَاءَ رَبُّ هَذِهِ الصَّدَقَةِ تَصَدَّقَ بِأَطْيَبِ مِنْهَا إِنَّ رَبَّ هَذِهِ الصَّدَقَةِ يَأْكُلُ الْحَشَفَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.</p>
--	--

(حسن صحیح، ابی داود)

شرح: گفته عوف بن مالک رضی الله عنه: رسول الله ﷺ از منزل به سوی مسجد بیرون شدند در حالی که یکی از مسلمانان بر ریسمانی بین دو ستون از ستون‌های مسجد نبوی خوشه‌های خرما را جهت صدقه آویخته بود. و گفته‌اش: بیده عصا: یعنی در دست رسول الله ﷺ عصای بود فجعل يطعن: که با آن به خوشه‌ها زده فرمودند: اگر صاحب این صدقه می‌خواست خرماي بهتری را صدقه می‌داد زیرا مالک خرماهای بهتر و عالی‌تری بود، مگر بخل او را ازین خیر مانع شد. و گفته‌اش: «ان رب هذه الصدقة يأكل الحشف يوم القيامة»: و حشف نوعی از خرماي پست و بی‌ارزش است، و این از قلیل پاداش در مقابل عمل است که اگر خرماهای پاکیزه و سره‌تری را صدقه می‌نمود پاداش خوبی داده می‌شد، چون از خرماي پست صدقه داد پاداش او هم پست و بی‌ارزش قرار گرفت.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنونده‌ها آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را بخوان و آنچه محتاج تفسیر باشد بیان کن.
- ۳- برایشان بلندی ادب محمدی ﷺ را تذکر بده آنجا که از صدقه بی‌ارزش عیب گرفته صاحب صدقه را مورد ملامت و سرزنش قرار ندادند.
- ۴- برایشان تذکر بده که پاداش آخرت از جنس عمل دنیا می‌باشد ﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ امِّثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا تُجْزَىٰ إِلَّا مِثْلُهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾ (الأنعام: ۱۶۰). «هر که یک نیکی انجام دهد برای او ده چند آن پاداش داده می‌شود و هر که بدی انجام دهد برایش مثل آن سزا داده می‌شود».
- ۵- برایشان از بخل تذکر بده زیرا بخل صاحب صدقه را وادار به صدقه‌ی بی‌ارزش نمود، تا در رهایی از بخل بکوشند که علاج آن همانا افزودن در صدقات است.
- ۶- آن‌ها را به فضیلت صحابه آگاه کن که خوشه‌های خرما ره مسجد آورده و می‌آویختند تا محتاجان استفاده نمایند بدون این که بر کسی به صدقه خود منت گذارند.

درس ۲۳: آیه انفاق از مال‌های پاکیزه

<p>فرموده خداوند ﷻ:</p> <p>(۲۶۷) ای گروه مؤمنان انفاق کنید از پاکیزه‌های آنچه فراهم کردید و از آنچه بیرون آوردیم از زمین و قصد پلید نکنید که از آن انفاق کنید و نیستید ستاننده آن جز با فروخواباندن چشم در آن و بدانید که خداست بی‌نیاز ستوده.</p>	<p>قول الله تعالى:</p> <p>يَتَّيْنَهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِعَاحِذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ</p>
--	--

شرح: خدای تعالی بندگان مؤمن را که به ربوبیت و الوهیت به حقش ایمان دارند و دین اسلام را به عنوان دین و محمد ﷺ را به عنوان پیامبرش پذیرفته اند، ندا می‌کند چون آن‌ها با ایمان‌شان توان تکالیف اعتقادی و عملی و ترک منہیات را دارند. ندا می‌کند تا اوشان را به این گفته خود امر نماید ﴿أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ﴾: که از مال‌های صامت خویش مثل طلا و نقره و دیگر عرض‌های تجارتي و از اموال ناطق خود مثل شتر و گاو و گوسفند صدقه پردازند. و گفته‌اش: ﴿وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ﴾ یعنی حبوبات مثل گندم، جو، ذرت و هر قوتی که قابل ذخیره‌شدن است و میوه‌ها مثل خرما، زیتون و کشمش. و خدای تعالی آن‌ها را از انفاق اشیاء کم‌ارزش و بی‌اهمیت نهی نموده و توصیه به مال‌های سره و خوب و پاکیزه نموده فرموده است: ﴿وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ﴾ یعنی تصمیم به انفاق مال‌های پست و بی‌ارزش‌تان نگیرید چنان مال‌های که اگر برای شما داده شود خود شما آن را نمی‌پذیرید مگر این که چشم‌پوشی کرده و به پستی و بی‌ارزشی آن ننگرید و در بخش بعدی آیت به آن‌ها تذکر می‌دهد که خدای تعالی غنی و حمید بی‌نیاز ستوده شده‌ایست که

محتاج نفقه و ستایش و سپاسگذاری آنها نیست: همان انفاق و شکرشان به خودشان برمی گردد زیرا آنها فقیر و نیازمند خدایند و ذات سبحان خداوند محتاج نیست.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را به ترتیل بخوان و شنوندگان با خویشتن تلاوت نمایند تا بینی که بیشترشان آن را حفظ کرده اند.
- ۲- شرح را به آرامش جمله جمله بخوان و معنای آن را به لغت عامیانه و متداوله بیان کن تا خوب درک نمایند.
- ۳- آگاه‌شان گردان که سنت، نصاب مال‌ها را بیان کرده زیرا مال تا هنگامی که به نصاب نرسد زکات در آن واجب نمی‌شود. نصاب طلا بیست مثقال که حدود هفتاد گرام می‌شود (و باساس رای بعضی علما، بیست مثقال معادل هشتاد و پنج گرام می‌شود) و نصاب نقره دویست درهم است که حدود چهارصد و پنجاه گرام می‌شود و نصاب شتر پنج رأس و نصاب گوسفند چهل گوسفند و نصاب گاو سی رأس و نصاب حبوبات و میوه‌ها پنج وسق یعنی پنج بار شتر که حدود پنج قنطار می‌شود.
- ۴- آگاه‌شان گردان که آیه صراحتماً در وجوب زکات است بر مردان و زنان مؤمنه، و زکات رکن سوم از ارکان اسلام است هر که آن را نابود کند مسلمان شمرده نمی‌شود.
- ۵- آگاه‌شان گردان که خداوند پاکیزه است و جز پاکیزه‌ها را نمی‌پذیرد لذا برای مسلمان جواز ندارد که اشیاء پست مال خود را صدقه داده و مال‌های پاکیزه و خوب را ترک نماید.

درس ۲۴: حدیث ارکان دین اسلام

<p>فرموده رسول الله ﷺ در صحیح البخاری: مأمور شده‌ام که بجنگم با مردم تا گواهی دهند به واحدانیت خداوند ﷻ و رسالت حضرت محمد ﷺ و به پا دارند نماز را و بدهند زکات را» و گفته‌اش: «در کمتر از پنج اوقیه زکات نیست» و گفته‌اش: در کمتر از پنج ذود از شتر زکات نیست. و در معادن خمس است و گفته‌اش: در آنچه به باران و شبنم آبیاری می‌شود عشر است. و در آنچه به کشیدن باشد نصف عشر است.</p>	<p>قوله صلى الله عليه وسلم في الصحيح: «أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ» وقوله: «لَيْسَ فِيهَا ذُونٌ خَمْسٍ أَوْاقٍ صَدَقَةٌ» وقوله: «وَلَيْسَ فِيهَا ذُونٌ خَمْسٍ ذُودٍ مِنَ الْإِبِلِ صَدَقَةٌ» وقوله: «وَفِي الرِّكَازِ الْخُمْسُ» وقوله: «فِيهَا سَقَتِ السَّمَاءُ وَالْغُيُونُ أَوْ كَانَ عَشْرِيًّا الْعَشْرُ ، وَفِيهَا سُقِيَ بِالنَّضْحِ نِصْفُ الْعَشْرِ».</p>
--	---

شرح: فرموده رسول خدا ﷺ امرت: یعنی پروردگارم امر نموده مرا که دعوت نمایم مردم را به گواهی این که خداوند یکی است و محمد رسول خداست و اگر سرباز زدند و ابا آوردند با اوشان بجنگم تا به این حقیقت که خدا یک است و غیر او الهی نیست یگانه است و شریکی ندارد به این اقرار نمایند و او را پرستش نمایند و به این اقرار که محمد رسول خداست او را دوست داشته و اطاعت نمایند. گفته‌اش: «یقیموا الصلاة» یعنی نمازهای پنجگانه را با شرایط و ارکان در مساجد به جماعت اداء نمایند. و گفته‌اش «یؤتوا الزکاه» که آنچه در مال‌های شان زکات واجب شده باشد بپردازند. گفته‌اش «خمس اواق» که جمع اوقیه است و در آیه گذشته در مورد نصاب طلا و نقره بیان شد. و گفته‌اش: «لیس فی ما دون خمس ذود من الابل صدقه» ذود با فتح ذال که از سه تا به ده شتر اطلاق می‌شود. و گفته‌اش: «وفی الرکاز الخمس» رکاز به معنی گنج و خزینه که در زیرزمین دفن شده و

کشف می‌شود و در آن خمس است که باید خمس در مصارف زکات برای فقرا و مساکین و مأمورین جمع زکات و برای مؤلفه القلوب و در آزادسازی بردگان و قرض‌داران و در راه خدا و مسافران صرف شود. و گفته‌اش: «او کان عشریاً» عشری عبارت از زمینست که آن را باران و شبنم آبیاری نماید و به آب چشمه‌ها و جوی‌ها و چاه‌ها آبیاری نشود، و گفته‌اش: «فیما سقی با النضح نصف العشر» یعنی زمینی که به طریقه آبکشی آبیاری شود یعنی مالک زمین آن را با شتر یا دلو و یا دیگر وسایل آلات امروزی آب دهد در چنین زمینی نصف عشر است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به آرامش بخوان و تکرار کن و شنوندگان نیز آهسته تکرار کنند تا ببینی که تماماً آن را حفظ کرده‌اند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و معنی آن را برایشان بیان کن تا بفهمند.
- ۳- آگاه‌شان گردان آن که گواهی دهد که خداوند یگانه است و غیر او خدای نیست، واجب است که عبادت خدا را به جا نموده و چیزی را با او شریک نسازد و آنکه گواهی دهد که محمد ﷺ رسول خداست، واجب است که او را دوست داشته و در تمام آنچه آورده پیروی و متابعت نماید و دیگران را به سوی آن بخواند.
- ۴- برایشان تذکر ده که زکات قرین نماز است و هرگاه که واجب شود جائز نیست که آن را نپردازد.
- ۵- سؤال‌های را از موضوع درس از شنونده‌ها بنما تا بر حفظ‌شان تأکید کرده باشی.

درس ۲۵: آیه منافقان اهل فساد و قطع صله رحم

فرموده خداوند ﷻ:	قوله تعالى:
(۲۲) آیا امید دارید که هرگاه به سرپرستی گمارده شدید این که تبه کاری کنید در زمین و ببرید رشته خویشاوندی خویش را (۲۳) آنانند که لعنت شان کرد خدا، پس کر ساخت شان و کور ساخت دیدگان شان را.	فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ ۗ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعَمَّى أَبْصَرَهُمْ ۗ

[القتال: ۲۲ - ۲۳]

شرح: فرموده خدای تعالی: ﴿فَهَلْ عَسَيْتُمْ﴾ اینجا مخاطب آیه، منافقان هستند که در رأس شان عبدالله بن ابی قرار دارد، آنگاه که در مسیرشان به سوی جنگ احد می رفتند می گفتند: چرا آنجا خود را به کشتن دهیم؟ و سپس به خانه های خود برگشتند، خداوند ﷻ آن ها را به عنوان سرزنش مورد خطاب قرار داده و این حالت و موقف ذلیل و پست شان را نکوهش می نماید. و فرموده اش: ﴿إِنْ تَوَلَّيْتُمْ﴾ یعنی از ایمان ظاهری که بدان تظاهر می کردید بازگشتید و گفته اش: ﴿أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ﴾ یعنی با شرک و معصیت فساد کاری در روی زمین نمائید. و گفته اش: ﴿وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ﴾ یعنی صله ارحام را با قربا و خویشاوندان مسلمان تان پیوند نمی کنید. چه هرگاه کافر شدند صله ارحام را رعایت نمی کنند چنانچه عادت کفار است، و حق چنین است که اگر ایشان حکم را به دست بگیرند و سرپرست امور شوند همانا با ظلم و دشمنی و قطع صله ارحام در زمین فساد می کنند همانطوری که حالت حاکم کافر به اثر نادانی و ظلمت نفسانی اش چنین است. و گفته اش: ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ﴾ یعنی خداوند آن ها را از رحمت خود دور کرده و گوش های شان را از شنیدن کلام حق

و امور پسنسیده کر ساخته و چشمانشان را کور نموده که آیات الهی و آنچه را که مایه عبرت و پند است نمی توانند مشاهده کنند، گویا حالتشان شبیه کوران و کران است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را به ترتیل بخوان تا شنونده‌ها حفظ نمایند.
  - ۲- شرح را به آرامش بخوان و آنچه که محتاج توضیح باشد بیان کن.
  - ۳- آن‌ها را از نفاق که همانا اظهار ایمان و پوشیدن کفر است بترسان.
  - ۴- آگاه‌شان گردان که انجام‌دادن گناهان از جمله فساد در روی زمین است.
  - ۵- آن‌ها را از قطع رحم بترسان چه قطع رحم از گناهان کبیره است و این حدیث رسول الله ﷺ را برایشان تذکر بده: «ما من ذنب أحرى أن يعجل الله تعالى عقوبته في الدنيا مع ما يدخر لصاحبه في الآخرة من البغي وقطع الرحم» رواه غیر واحد و صححه الترمذی.
- فرمود رسول الله ﷺ: هیچ گناهی سزاوارتر نیست که خداوند عقوبت و کیفرش را در دنیا زود بدهد با آنچه که برای صاحبش در آخرت ذخیره می‌سازد از ظلم و قطع صله رحم.

درس ۲۶: حدیث وصل رحم

<p>فرموده رسول الله ﷺ: پروردگار عزوجل می‌فرماید: «من رحمانم و این رحم است و برای این رحم اسمی از اسم خویش اشتقاق نموده‌ام پس هر که آن را پیوند کند وصلش می‌نمایم و هر که آن را قطع کند قطعش می‌نمایم»</p> <p>پیامبر ﷺ برای کسی که سؤال کرد از اعمالی که سبب دخول جنت می‌شود و از آتش دوزخ دور می‌نماید فرمودند: پرستش نمائی خدای را و شریک نسازی به او چیزی را و برپا داری نماز را و بدهی زکات را و وصل و پیوند کنی رحمت را.</p>	<p>قول رسول الله صلى الله عليه وسلم: «قَالَ اللَّهُ أَنَا الرَّحْمَنُ وَهَذِهِ الرَّحْمُ شَقَقْتُ لَهَا اسْمًا مِنْ اسْمِي فَمَنْ وَصَلَهَا وَصَلْتُهُ، وَمَنْ قَطَعَهَا قَطَعْتُهُ».</p> <p>رواه احمد وأبو داود والترمذي. وَقَالَ لِمَنْ سَأَلَ عَمَّا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنَ الْأَعْمَالِ وَيُبَاعَدُ عَنِ النَّارِ: تَعْبُدُ اللَّهَ وَلَا تَشْرِكُ بِهِ شَيْئًا وَتَقِيمُ الصَّلَاةَ وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ وَتُصِلُ رَحِمَكَ.</p>
--	--

(متفق علیه)

شرح: فرموده ﷺ: «أنا الرحمن» این اخباریست از ذات او تعالی به این که اسم او رحمن است و در قرآن کریم می‌فرماید: «هو الرحمن الرحيم» الایه و این روایت را بخاری در این فرموده رسول الله ﷺ توضیح می‌نماید: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى خَلَقَ الْخَلْقَ حَتَّى إِذَا فَرَّغَ مِنْهُمْ قَامَتِ الرَّحْمُ فَقَالَتْ: هَذَا مَقَامُ الْعَائِدِ بَكَ مِنَ الْقَطِيعَةِ قَالَ: أَمَا تَرْضِينَ أَنْ أَصِلَ مِنْ وَصْلِكَ وَأَقْطَعَ مِنْ قَطْعِكَ؟ قُلْتُ: بَلَى! قَالَ فَذَلِكَ لَكَ». «خدایتعالی خلق را آفرید و آنگاه فارغ شد از آنها، رحم برخاست و گفت: این مقامیست که پناه می‌برم به تو از قطع آن: فرمود بلی! آیا راضی می‌شوی این که وصل کنم آن را که وصل کند تو را و قطع نمایم آن را که قطع کند تو را؟ رحم گفت: آری! فرمود: پس این برای توست». خوشا به حال آن که صله رحم را انجام داده و آن را قطع نمی‌کند. و ارتباط صله رحم به این موارد صورت می‌گیرد: ۱- خودداری

از اذیت‌شان. ۲- قدرشناسی و احترام‌شان. ۳- رساندن خیر و نیکی برای‌شان. و قطع صلۀ رحم به امور زیر می‌شود:

۱- آزارشان به زبان یا به دست. ۲- اهانت و بی‌احترامی به او‌شان. ۳- دریغ کردن خیر و نیکی از او‌شان.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و شنونده‌ها با تو بخوانند تا بیشترشان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و معنی مراد را بیان کن.
- ۳- برای‌شان یادآور شو که خداوند ﷻ دارای ۹۹ نام است که از جمله اسماء یکی رحمن است و برای‌شان لازم است که تا حد امکان اسماء الله را حفظ نمایند تا با آن‌ها خدایتعالی را بخوانند نظر به فرموده خداوند ﷻ: ﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا﴾^ط (الأعراف: ۱۸۰) «و بهترین نام‌ها از آن پروردگار است. پس او را با این نام‌ها بخوانید».
- ۴- برای‌شان معنای عائد را بیان کن که عاید به معنی مستجیر و پناه جوینده است که طلب حمایت می‌کند از هر ترس‌آور و ناپسندی «مرهوب و مکروه».
- ۵- آگاه‌شان گردان که خدایتعالی تمام مخلوقات از حیوانات و جمادات و غیره را گویا گردانیده و هرگاه خداوند از هریک‌شان طلب نطق کند، سخن زنند چنانچه در سورۀ فصلت این فرموده خداوند ﷻ آمده است ﴿وَقَالُوا لَجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا﴾^ط قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ ﴿فصلت: ۲۱﴾ «و دوزخیان گویند: برای پوست‌های‌شان که چرا علیه ما شهادت دادیدی؟ گویند: خدای که همه چیز را گویا گردانیده ما را به سخن آورده است».

درس ۲۷: آیه دستور خدا به احسان والدین

<p>فرموده خداوند ﷻ:</p> <p>(۲۳) و پروردگارت فرمان داد که جز او را عبادت و پرستش نکنید و به پدر و مادر نیکی نمایید. و چون یکی از آنها یا هر دوی آنها نزدت به سن پیری رسیدند، کوچکترین سخن ناخوشایندی به آنان مگو و بر سرشان داد مزن و به آنان سخن نیکی بگو. (۲۴) و فرو خوابان برای آنان بال فروتنی را از مهر و بگو پروردگارا رحم کن بر آنان چنانچه مرا پروریدند در کودکی.</p>	<p>قول الله ﷻ:</p> <p>﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَنًا ۖ إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَفٌ وَلَا تَهَرَّهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ۖ ﴿٢٣﴾ وَأَخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا ﴿٢٤﴾﴾</p>
--	--

(الاسراء: ۲۳ و ۲۴).

شرح: فرموده خدایتعالی: قضی: یعنی پروردگار تو دستور فرموده بندگانش را که تنها او را پرستیده و غیر وی را با او پرستش نکنند چنانچه توصیه نموده بندگانش را که به والدین خویش احسان کامل داشته باشند همانطور آنها را از بی ادبی به والدین باز می دارد گرچه یک کلمه رنج آور مثل اف باشد. و گفته اش: ﴿إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ﴾ الآية: هرگاه یکی از والدین یا هر دوی شان به سن کهن سالی برسند و تو زنده و در کنارشان حاضر باشی لازم است که خدمت شان را بنمایی طوری که آنها تو را در دوره طفلی خدمت کرده اند باید ادرارشان را بشویی و نپاکی ها را تمیز نموده و نیازمندی های شان را برای شان تقدیم نمایی و اظهار ناراحتی و ناگواری از خدمت شان نکنی چنانکه آنها این کار را انجام می دادند و تو طفلی بودی و نجاست را پاک می کردند و اظهار ناراحتی نمی کردند. و گفته اش: ﴿وَلَا

تَنْهَرُهُمَا ﴿ یعنی آن‌ها را با صدای بلند و تهدید کننده اذیت مکن. و گفته‌اش: ﴿وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴾ یعنی با اوشان به گفتار پسندیده و نرم سخن گو: که از آن احساس بزرگی و قدرشناسی نمایند. و گفته‌اش: ﴿وَاحْفَظْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ ﴾ یعنی بازوی خود را در مقابل شان فرو خوابان و آن‌ها را مورد مهر و عاطفه قرار ده که از صحبت احساس آرامش کنند، و در طول زندگی خویش برایشان دعای مغفرت نما.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر دو آیت را بخوان و قرائتش را ادامه بده تا شنونده آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و معنی‌شان را بیان کرده تکرار کن تا از فهم شنونده‌ها اطمینان حاصل نمایی.
- ۳- آن‌ها را از بزرگی گناه شرک و این که شرک از بزرگترین انواع ظلم است آگاه گردان و برای شان مثال‌های از شرک در عبادت مانند دعا، ذبح و نذر لغير الله را بیان کن.
- ۴- آگاه‌شان گردان که نیکی به والدین به سه امر زیر کامل می‌شود: اول: اطاعت‌شان در کارهای پسندیده. دوم: نیکی و احسان به آن‌ها سوم جلوگیری از رسیدن اذیت برایشان.

درس ۲۸: حدیث بهترین اعمال نزد خداوند

<p>امام بخاری و مسلم از عبدالله بن مسعود <small>رضی الله عنه</small> روایت کردند که عبدالله می گوید: از پیامبر <small>صلی الله علیه و سلم</small> پرسیدم کدامین عمل نزد خداوند پسندیده تر است؟ فرمودند: ادای نماز در وقت آن. پرسیدم: پس از آن کدام عمل پسندیده تر است؟ فرمودند: خدمت پدر و مادر، باز گفتم: پس از آن چه عملی بهتر است؟ فرمودند: جهاد در راه خدا. و همچنین بخاری و مسلم از ابی بکره روایت کردند: که پیامبر سه بار فرمودند: آیا شما را به بزرگترین گناهان بزرگ خبر دهیم؟ ما گفتیم: آری؟ خبر دهید. فرمودند: شرک به خداوند و نافرمانی پدر و مادر از بزرگترین گناهان است و حضرت پیامبر <small>صلی الله علیه و سلم</small> تکیه داده بودند نشستند و فرمودند: هان! پرهیزد از سخن دروغ و شهادت دروغ، و این جمله را چندین بار تکرار کردند تا این که ما گفتیم: ای کاش سکوت کنند.</p>	<p>روی الشیخان، البخاری و مسلم عن عبد الله بن مسعود -رضي الله عنه- أنه قال: سألت رسول الله -صلى الله عليه وسلم- : أي العمل أحب إلى الله عز وجل؟ قال: الصلاة على وقتها. قلت: ثم أي؟ قال: بر الوالدین، قلت: ثم أي؟ قال: الجهاد في سبيل الله عز وجل. ورويا أيضاً عن أبي بكرة رضي الله عنه أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «ألا أنبئكم بأكبر الكبائر ثلاثاً قلنا: بلى، يا رسول الله، قال: الإشرāk بالله، وعقوق الوالدین، وكان متکیناً فجلس، فقال: ألا وقول الزور وشهادة الزور فما زال يكررها حتى قلنا: ليته سكت».</p>
---	--

شرح: سؤال ابن مسعود رضی الله عنه از پسندیده ترین اعمال نزد خداوند، این را می رساند که مؤمن در جستجوی تقرب به خداوند است تا به بهترین اعمال به سوی او نزدیکی حاصل کند، و پیامبر صلی الله علیه و سلم پاسخ می دهد که بهترین اعمال نزد خداوند چند چیز است: اول ادای نماز در اول

وقت آن، دوم اطاعت والدین، البته در معروف و امور پسندیده و دورداشتن آزار و رسانیدن خیر به پدر و مادر. سوم جهاد است، جهاد به زبان، جهاد به مال، جهاد به نیزه، به شرط این که در راه خدا و در راه نصرت دین خدا و بندگان مؤمن خدا و در راه گسترش دعوت اسلامی در جهان باشد. و گفته پیامبر ﷺ در حدیث ابی بکره «وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ» این را ثابت می‌کند که نافرمانی والدین از بزرگترین گناهان کبیره است، همچنانکه خدمت والدین از بهترین اعمال شایسته است، پس نافرمانی والدین که نقطه مقابل آن است از بزرگترین گناهان است. پس تقوای خدا را در خدمت والدین و عدم نافرمانی آن‌ها رعایت کنیم، تا از عذاب خدا نجات پیدا کرده و به نعمت‌های او در اقامتگاه راستین نزد مالک مقتدر رستگار شویم.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- آن دو حدیث را بخوان و تکرار کن و شنوندگان هم تکرار کنند تا بدانی که اکثریت آن را حفظ کرده اند.

۲- شرح را به آرامش بخوان و معانی آن را به اندازه فهم آن‌ها تفسیر کن.

۳- به آنان یادآوری کن که خدمت مادر بر خدمت پدر مقدم است، چنانچه بخاری روایت کرده که کسی از پیامبر ﷺ پرسید سزاوارترین مردم برای خدمت کیست؟ پیامبر ﷺ فرمود: مادرت، گفت: پس از آن کیست؟ باز پیامبر ﷺ گفت: مادرت، باز گفت: پس از آن کیست؟ پیامبر ﷺ فرمود: مادرت، و برای چهارمین بار که پرسید؟ فرمود: پدرت.

۴- به آن‌ها تذکر ده که والدین پس از مرگ خود هم بر فرزندان خود حقوقی دارند: از آن جمله نماز جنازه بر آن‌ها خواندن، برای آن‌ها آمرزش خواستن و پیمان آن‌ها را پس از مرگ اجرا کردن، و با قوم و خویشان آنان صله رحم به جا آوردن، و دوستان آنان را مورد اکرام قراردادن است.

درس ۲۹: آیه محبت به اطاعت از پیامبر است

<p>گفته‌ی خداوند:</p> <p>(۳۱) بگو: اگر دوست دارید خدا را مرا پیروی کنید، تا دوست دارد شما را خدا و پیامرزد گناهان شما و خدا آمرزنده و مهربان است. (۳۲) بگو: فرمان برید خدا و رسول را، پس اگر پشت کردند همانا خدا دوست ندارد کافران را.</p>	<p>قول الله تعالى:</p> <p>قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣١﴾ قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾</p>
--	---

[آل عمران: ۳۱ - ۳۲]

شرح: این آیه در شأن نمایندگان نصارای نجران نازل شد چون آن‌ها گفتند: که اگر ما عیسی را عبادت می‌کنیم به جهت محبت خدا است، خداوند به پیامبر دستور داد به آن‌ها بگو: ﴿إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ﴾ اگر دوست دارید خدا شما را دوست داشته باشد، پس چرا بنده و پیامبر او، حضرت عیسی و مادرش را خدا قرار داده و پرستش کردید پس از دین و راه توحید من پیروی کنید، تا خدا شما را دوست بدارد و گناهان شما را ببامرزد، سپس به حضرت محمد ﷺ دستور می‌دهد که به آن‌ها چیزی معرفی کند که محبت خدا و رسولش را فراهم سازد که همانا اطاعت خدا و رسول است. ﴿قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ﴾ بگو: اطاعت کنید خدا و رسولش را ﴿فَإِنْ تَوَلَّوْا﴾ اگر پشت کردند به خدا و رسول و ترک کردند اطاعت ایشان را پس ایشان کافر اند و خدا کافران و ناسپاسان را دوست ندارد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- آن دو آیت را چند بار و با آرامش بخوان تا اکثر شنوندگان آن را حفظ کنند.

۲- شرح آیات و معنی هر جمله را برای آن‌ها بیان کن.

۳- به آنها اعلام کن که سبب پرستش نصارا عیسی و مادرش مریم را، محبت حضرت عیسی و مادر وی بوده است، لذا در دین اسلام منع شده ازین که در محبت صالحان و دوستان خدا غلو شود، تا این که با خدا، دیگری را نپرستند و در شرک نیفتند.

۴- به آنها بگو: که محبت خدا، عبادت و جزء دین ما است و کسی که خدا را دوست ندارد کافر است.

۵- به آنها بفهمان: که علامت محبت خدا اطاعت از امر و نهی خدا است.

و این شعر شاعر را برای آنها بخوان:

۱- تعصي الإله وأنت تظهر حبه: تو ادعای محبت خدا داری و از وی نافرمانی می کنی

۲- هذا لعمرى في القياس بدیع: این کار از نظر مقایسه عقلی ناآشنا است.

۳- لو كان حبك صادقا لأطعته: اگر راست می گویی که خدا را دوست داری باید از وی اطاعت کنی

۴- إن المحب لمن يحب مطيع: که همانا دوست دارنده از محبوب خود اطاعت می کند

۵- به آنها تذکر ده که دوست داشتن خدا مهم نیست، مهم اینست که خدا ما را دوست داشته باشد، زیرا اگر بنده خدا را دوست دارد و از وی اطاعت نکند، خدا او را دوست ندارد، چرا که او از محبت خدا استفاده ی نبرده و زیان کرده است.

درس ۳۰: حدیث خدا ولی نعمت ماست

ترمذی از پیامبر ﷺ روایت کرده که فرمود: خدا را به واسطه نعمت‌های که به شما خورانیده دوست بدارید، و من را به جهت دوستی خدا دوست بدارید.	قول النبی صلی الله علیه وسلم: «أَحِبُّوا اللَّهَ لِمَا يَغْذُوكُم بِهِ مِنَ النِّعَمِ، وَأَحِبُّونِي بِحُبِّ اللَّهِ تَعَالَى».
---	---

(رواه الترمذی)

شرح: کلمات غذا، یغذوه و غذا، تغذیه به معنی این که بوی داد آنچه سبب بقاء جسم اوست، و خداوند انواع غذاها را برای ما آفرید و نعمت‌های بی حساب به ما داده است، پس بر ما واجب است که او را در مقابل انعام و احسان او دوست داشته باشیم، و چون خداوند ﷻ پیامبر ﷺ را دوست دارد پس ما باید او را به جهت محبت خدا دوست داشته باشیم، لذا پیامبر ﷺ می فرماید: خدا را جهت نعمت‌های او دوست داشته باشید، چرا که ولی نعمت فطرتاً دوست داشتنی است. و می گوید: من را به محبت خدا دوست داشته باشید زیرا کسی که خدا را دوست دارد تمام آنچه را که مورد محبت خدا است دوست دارد و شکی نیست که خدا رسول خود حضرت محمد ﷺ را دوست دارد، لذا او را برگزیده و بر همه انبیاء برتری بخشیده است، و در شب معراج به نزد خود خوانده و با او مناجات کرده و آنچه خواسته به او وحی کرده است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- حدیث را به آرامش بخوان و شنوندگان هم با تو تکرار کنند تا بدانی که اکثرشان آن را حفظ کرده اند.

۲- شرح را جمله به جمله بخوان و معنی مراد از حدیث را بیان کن.

-
- ۳- آنها را آگاه کن که محبت خدا و پیامبر و هرچه خدا و رسولش دوست دارند بر هر مرد و زن مسلمان واجب است.
  - ۴- به آنها تذکر بده کسی که خدا و رسولش را دوست دارد باید در سختی و آسانی از ایشان پیروی کند.
  - ۵- به آنها خبر ده که یاد نعمت‌های الهی، بنده را به محبت خدا و رسولش وادار می‌سازد.
  - ۶- به آنها بگو: که فراموش کردن نعمت‌ها و غفلت از آن، از محبت خداوند می‌کاهد.
  - ۷- به آنها بفهمان که خداوند وقتی بنده را دوست دارد که از پیامبر، دین و شریعت وی پیروی کند.

درسهای ماه صفر الخیر

درس ۱: آیه چنگ زدن به حبل الله

گفته خداوند بزرگ:	قوله تعالی:
(۱۰۲) ای مؤمنان بترسید خدا را حق ترسیدنش و نمی می رید جز آن که مسلمان باشید. (۱۰۳) و چنگ زنید برشته خدا همگی و پراکنده نشوید.	يَتَّخِذُهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ ۚ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا.

[آل عمران: ۱۰۲ - ۱۰۳]

شرح: خداوند بندگان مؤمن این امت مرحومه این بهترین امت ها را مورد خطاب قرار داده و با لقب ایمان یاد کرده، زیرا مؤمن است که روحاً و جسماً حیات دارد، مؤمن است که می تواند تکالیف شرعیه را انجام دهد، مؤمن است که بذل و بخشش دارد، مؤمن است که می تواند نفس خود را زیر پا کرده و از خواهشات و لذات نفسانی خود جلوگیری کند.

لذا مؤمنین را مورد خطاب قرار داده و آن ها را به تقوای الهی که ضامن سعادت دنیا و آخرت است امر می کند، چون تقوی ترس از عذاب خداست که انسان را بر طاعت خدا و رسول وادار می سازد، تقوی است که انسان را به گرفتن اسباب نجات و اطاعت خدا و ترک منهیات خدا و رسول او دعوت می کند و شکی نیست هر چیزی که مضر و زیان آور است و انسان را به بدبختی و پستی می کشاند، خدا آن را نهی کرده است.

خدا به مؤمنان دستور داده که بر غیر دین اسلام نمی می رند، چرا که مرگ بر غیر دین اسلام خسارت ابدی دارد. خدا مؤمنان را امر کرده تا به ریسمان محکم خدا که همانا دین ثابت و راه مستقیم اسلام است چنگ بزنند. خدا مؤمنان را از تفرقه و اختلاف در امور دین و دنیا نهی کرده، زیرا که اختلاف از نیروی معنوی و جسمی شان می کاهد آنگاه تباه می شوند همچنان که پیشینیان شان هلاک شدند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را به ترتیل بخوان تا بدانی که اکثر شنوندگان حفظ کردند.
- ۲- جملات شرح را مفصلاً بر آن‌ها بخوان تا مراد خداوند از آن واضح شود.
- ۳- به آن‌ها تذکر ده که تقوی خدا است که انسان را به جنت می‌کشاند، خداوند می‌فرماید: ﴿تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا﴾ (مریم: ۶۳). «این است آن بهشتی که ارث دهیم بندگان خود را آن که بوده است پرهیزگار».
- ۴- آن‌ها را آگاه کن که تقوی، ترس از عذاب خدا است و انسان را به اطاعت خدا و رسولش وادار می‌سازد.
- ۵- به آن‌ها تذکر ده که هرگاه بنده بر طاعت خدا و رسول مواظبت کند به اذن خدا ختم آن بر اسلام می‌شود.
- ۶- به آن‌ها بیاموز آنچه از تفرقه و اختلاف جلوگیری می‌کند همانا عمل به کتاب خدا و سنت رسول اوست، زیرا که خداوند می‌فرماید: ﴿فَإِنْ تَنَزَّعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ (نساء/۵۹). «یعنی اگر در چیزی باهم اختلاف کردید بازگردانید آن را به خدا و رسولش اگر هستید ایمان آورنده به خدا و روز آخرت». و گفته‌ی پیامبر ﷺ: «ترکت فیکم ما ان تمسکتُم به لن تضلوا بعدی کتاب الله وسنتی» «یعنی در میان شما بعد از خود چیزی گذاشتم که اگر به آن چنگ بزنید هرگز گمراه نخواهید شد کتاب خدا و سنت من».

درس ۲: حدیث هفتادوسه فرقه

<p>قول رسول الله صلى الله عليه وسلم: «افترقت اليهود إلى إحدى وسبعين فرقة وافترقت النصارى إلى اثنتين وسبعين فرقة، وستفترق هذه الأمة إلى ثلاث وسبعين فرقة، كلها في النار إلا واحدة في الجنة، وقيل: من هم يا رسول الله؟ فقال هم الذين يكونون على ما أنا عليه اليوم وأصحابي».</p>	<p>فرمود پیامبر ﷺ: پراکنده شدند یهود به هفتاد و یک گروه، و پراکنده شدند نصارا به هفتادودو فرقه، و جدا خواهند شد این امت به هفتادوسه گروه، همه‌شان در آتش دوزخ هستند مگر یکی که در جنت است. گفته شد: یا رسول الله آن‌ها کیانند؟ فرمود: ایشان آن کسانی اند که بر آنچه من و اصحابم می‌باشیم قرار دارند.</p>
---	--

(رواه الترمذی وصححه ورواه غیره)

شرح: فرموده رسول الله ﷺ: «افترقت...» الخ این نشانه‌ایست از علایم نبوت آنگاه که چگونگی تفرقه یهود و نصارا و مسلمانان را به شکلی که تذکر داده شناخت و حال آن که پیامبر گرامی امی بود که خواندن و نوشتن نمی‌دانست و در دوران تفرقه و جدایی‌شان حضور نداشت. گفته‌اش: «كلها في النار» زیرا آن‌ها خداوند عزوجل را به عبادت درستی که نفس را تزکیه کند پرستش نکردند، بلکه او را به عبادات آمیخته با بدعت و تحریف، کم و زیاد پرستیدند و از چنین عباداتی، حسناتی که نفس با آن روشنی، طهارت و پاکی بگیرد حاصل نمی‌شود. و خداوند تحقیقاً حکم کرده است که نفس تزکیه شده و پاک قابل رستگاری است، پس فرمود: «قد أفلح من زكاهها» به تحقیق رستگار شد آن که او را پاک نمود. و همانا فلاح و رستگاری بعد از نجات از دوزخ، داخل شدن به جنت است. و در این فرموده پیامبر ﷺ: «هم الذين...» بیان سبب دخول جنت است که عبارت از متابعت رسول الله ﷺ و اصحاب او در عقیده، عبادت، قضاوت و آداب و اخلاق است. و معنی این متابعت آنست که شخص متابع نفس خویش را با متابعت تزکیه نموده و اهلیت دخول جنت را پیدا

می‌کند، و آن‌هایی که مخالف آنچه رسول الله و اصحابش به آن عمل نموده‌اند در عقیده و عبادت و آداب و اخلاق قرار بگیرد، نفسش تزکیه نشده بلکه ناپاک می‌گردد و در عبادتش بخسران روبرو می‌شود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و قرائتش را به آرامش تکرار نما و شنوندگان نیز آهسته تکرار نمایند تا ببینی که اکثرشان حدیث را حفظ نموده‌اند.
- ۲- شرح را بخوان و معنی مراد هر جمله را برایشان بیان کن و تکرار نما تا بدانی که اکثریت آن را فهمیده‌اند.
- ۳- برای‌شان از حرام‌بودن اختلاف تذکر ده که اختلاف، شوم و بلاء است و برایشان لازم است که هرگاه در خبری اختلاف پیدا کردند آن را به اهل علم برگردانند و اهل علم آن را به کتاب و سنت تطبیق دهند.
- ۴- تعلیم‌شان ده که اصحاب رسول الله رضوان الله تعالی علیهم الگوی مسلمین‌اند و در هیچ حالی درست نیست که یکی‌شان مورد طعن قرار گیرد.
- ۵- آن‌ها را به حکم خداوند عَلَّامٌ در بارهٔ بندگانش آگاه کن آنجا که می‌فرماید: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا ۖ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا﴾ (الشمس: ۹ و ۱۰) برای‌شان آنچه که نفس را تزکیه می‌نماید بیان کن و آن عبارت از ایمان و عمل صالح است و آنچه نفس را ناپاک و پلید می‌گرداند شرک و گناه است.

درس ۳: آیه نذر مادر مریم

قول الله جل جلاله وعظم سلطانه:	فرموده خداوند بزرگ:
وَإِنِّي أُعِيدُهَا بِلَكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٣٦﴾ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا	(۳۶) پناه می‌دهمش به تو خود و فرزندان را از شیطان رانده شده (۳۷) پس پذیرفتش خدا به پذیرفتن نیکو و رویانیدش به روئیدنی نیکو.

[آل عمران: ۳۶ - ۳۷]

شرح: آیا گوینده ﴿وَإِنِّي أُعِيدُهَا﴾ را می‌دانید که کیست؟ او حنه همسر عمران یکی از نیکان بنی اسرائیل بود که از ازدواجش مدت زیادی گذشته بود و در این مدت از فرزند محروم بود و حنت الی الولد: یعنی تمایل و گرایش به فرزند پیدا کرد گنجشکی را دید که جوجه‌هایش را با منقار خود غذا می‌دهد عاطفه و میل فرزند در او بیدار شد لذا از پروردگارش طلب فرزند نمود تا او را در عبادت خدا قرار بدهد و هیچگاه از او چیزی طلب نکند، خداوند ﷻ دعایش را مستجاب نموده و حامله گردید و گفت: ﴿رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا﴾ (آل عمران: ۳۵). «نذر کردم برای تو آنچه در شکم دارم آزاد در حالی که خالص برای توست». ﴿فَتَقَبَّلَ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ (آل عمران: ۳۵). «پس پذیر از من همانا توئی شنوا و دانا». و اکنون دختری ولادت نمود و اسمش را مریم گذاشت یعنی خادمه خدا و گفت: ﴿وَإِنِّي أُعِيدُهَا بِلَكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ﴾ (آل عمران: ۳۶). «پناه می‌دهمش به تو خود و فرزندان را که حفظ‌شان کنی از شیطان رجیم تا با ارتکاب گناه و معصیت آن‌ها را فاسد و گمراه نگرداند». و خداوند ﷻ دعایش را پذیرفت و دخترش مریم و فرزند او عیسی ﷺ را همچنان حفظ نمود که آلوده به گناه نگردیده و معصیت نورزیدند. و خداوند ﷻ مریم نذر شده را به قبول نیکو پذیرفت و

﴿وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا﴾ گویا مریم برخلاف سایر اطفال نشو و نمای عجیبی داشت، به کرامت و لطفی که خدایتعالی به این زن صالحه حنه نموده بود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را به خوبی بخوان و تکرار کن تا که شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را به آرامش، بخوان و در هر جمله توقف نموده و معنایش را برای شنوندگان بیان کن تا آن را بفهمند.
- ۳- تعلیم‌شان ده به مشروعیت نذر برای خدا و لزوم پایداری به آن و این که نذر برای غیر خدا حرام بوده و از شرک در عبادت محسوب می‌شود.
- ۴- برای‌شان یادآور شو که زن مسلمان برای حفظ فرزندش فلزی را به سرش یا استخوانی را به گردنش نمی‌آویزد، بلکه مانند حنه او را در پناه خدا قرار می‌دهد آنجا که گفت: «اعیذها بک یا ربی»: خدایا او را به تو می‌سپارم و در پناه تو درمی‌آورم.
- ۵- به ایشان تعلیم ده که توسل به اسماء و صفات خداوند مشروعست آنچنانکه حنه به اسماء و صفات خدا توسل جسته و گفته است: ﴿إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ «همانا تویی شنوا ودانا».
- ۶- یادآور شو برایشان از پذیرفتن خداوند جلّ و علاّ دعای حنه را نظر به راستی‌اش در ایمان و پاکی روحش از شرک و گناه، زیرا خدای پاک دعای بندگان صالح و صادق و پرهیزگار خود را می‌پذیرد، و دعای مشرکین و گنهکاران را قبول نمی‌کند.

درس ۴: حدیث حفظ مریم و عیسی از شر شیطان

<p>فرموده رسول خدا ﷺ هیچ نوزادی نیست که تولد می‌شود مگر که شیطان او را لمس می‌نماید پس به واسطه این لمس فریاد می‌کشد. مگر مریم و پسرش، سپس ابوهریره گفت: برای تأیید این مطلب اگر می‌خواهید بخوانید: وانی اعیذها بک وذریتها من الشیطان الرجیم.</p>	<p>قول النبی صلی الله علیه وسلم: مَا مِنْ مَوْلُودٍ یُولَدُ إِلَّا نَحَسَهُ الشَّیْطَانُ فِیَسْتَهْلُ صَارِحًا مِنْ نَحْسَةِ الشَّیْطَانِ إِلَّا ابْنَ مَرْیَمَ وَأُمَّهُ. ثُمَّ قَالَ أَبُو هُرَیْرَةَ اقْرَءُوا إِن شِئْتُمْ ۖ ﴿وَأِنِّیْ أُعِیْذُهَا بِکَ وَذُرِیَّتَهَا مِنْ الشَّیْطَانِ الرَّجِیْمِ﴾ (آل عمران: ۳۶).</p>
---	--

(رواه مسلم)

شرح: فرموده رسول الله ﷺ: مَا مِنْ مَوْلُودٍ این لفظ دلالت بر عموم دارد هیچ مولودی از آن بیرون نیست، مگر آنچه استثناء شده باشد و معنی نخسه خلاند در پهلوی یا شکمش به چوب یا مانند آن. و الشیطان: عبارت از ابلیس یا یکی از فرزندان و تبارش. إلا ابن مریم وأمه: یعنی عیسی علیهما السلام و مادرش خداوند دعای حنه را اجابت فرمود آنگاه که گفت: ﴿وَأِنِّیْ أُعِیْذُهَا بِکَ وَذُرِیَّتَهَا مِنْ الشَّیْطَانِ الرَّجِیْمِ﴾ «در پناهت درمی‌آورم او را و فرزندش را از شیطان رجیم» طوری که ابوهریره رضی الله عنه گفت: اگر می‌خواهید این آیه: ﴿وَأِنِّیْ أُعِیْذُهَا بِکَ وَذُرِیَّتَهَا مِنْ الشَّیْطَانِ الرَّجِیْمِ﴾ را بخوانید.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به آرامش بخوان و چند بار تکرار کن و شنوندگان نیز با تو تکرار کنند تا که ببینی آن را حفظ کرده اند یا نزدیک به حفظ رسیده اند.

۲- آگاه‌شان گردان که فریاد نوزاد در حین ولادت از زخمهٔ شیطان لعین است و هیچ نوزادی از آن سالم نمی‌ماند و شاید شیطان با این عمل می‌خواهد او را معلوم و نشانه‌دار سازد طوری که گوسفندار برای شناسایی گوسفندانش آن‌ها را علامه‌گذاری می‌کند.

۳- برای‌شان یادآور شو که سلامتی عیسی از لمس شیطان این بود که در دوران زندگی خویش مرتکب گناه نشد، چون در روز قیامت هنگامی که مردم از حضرت آدم عليه السلام و انبیاء طالب شفاعت می‌شوند، هریک از پیامبران آدم و نوح و ابراهیم و موسی علیهم السلام از گناهی یاد می‌کنند، مگر حضرت عیسی عليه السلام که هرگز از گناهی یاد نمی‌کند.

۴- برای زنان مسلمان یادآور شو: که فرزندان خود را در پناه خدا حفظ کنند نه با فلزها و استخوان‌ها و تارهای شیطانی و نامشروع و غیره اشیاء مروجه بین زنان جاهل.

۵- برای‌شان تذکر بده که بهترین وسیله‌ای که پناه گیرنده به آن پناه می‌جوید، سورهٔ فلق و سورهٔ ناس است، لذا خواندن سورهٔ اخلاص و معوذتین عقب هر نماز و هنگام خواب، سنت است به این ترتیب که شخص سه مرتبه بر کف‌های دست خویش سوره‌های مبارکه متذکره را می‌خواند و می‌دمد و سپس سر و روی و بدن خود را با آن‌ها مسح می‌کند.

درس ۵: آیه ذکر و تسبیح خدا در صبح و شام

فرموده خداوند بزرگ ﷻ:	قول الله تبارك وتعالى:
(۴۱) ای مؤمنان یاد کنید خدا را یاد کردنی فراوان. (۴۲) و تسبیحش گوئید بامدادان و شامگاهان.	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤١﴾

[احزاب: ۴۱ - ۴۲]

شرح: این ندای خدای بزرگ است که از جانب پروردگار مهربان متوجه مؤمنان صادق گردیده تا آنچه باعث ازدیاد ایمان و نورشان می گردد به آنها بیاموزاند و آنچه سبب حفاظتشان است از دشمنان برای شان بیان کند که همانا یاد و ذکر خداوند ﷻ است.

فرموده خداوند تعالی: ﴿ذِكْرًا كَثِيرًا﴾ زیرا یاد خدا قلب و زبان تولیدکننده نور است پس لازم است که به آن مواظبت نموده تا که این نور کم و خاموش نگردد که بنده گمراه می گردد. لذا برای یاد خدای حدی و عددی تعیین نشده مانند سایر عبادات که حد و عددی معینی دارد. و فرموده خدایتعالی: ﴿وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾ یعنی او را از شریک و نظیر و هر نقصی مقدس و منزّه بدانید و این تنها به پرستش خداوند یکتا ﷻ میسر است، و نماز تنها عبادتیست که بنده از اول تا آخر آن خدای را به یگانگی یاد می کند، و ازین جهت هر که نماز صبح و عصر را ادا نماید در حقیقت امر خدایتعالی را که فرموده ﴿وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾ را پذیرفته و انجام داده است، زیرا مراد از بکرة صبح است و از اصیل شام، و روایت شده هرآنکس که صبح و شام صد مرتبه سبحان الله و بحمده بگوید: گناهان گذشته اش بخشیده می شود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- هر آیت را به خوبی قرائت نموده و تکرار کن تا ببینی که بیشتر شنوندگان آن را حفظ نموده اند.

۲- برای‌شان یادآوری کن: که ندای خدا برای مؤمنان شرف و بزرگیست زیرا ایمان به منزله روح برای اجسام مرده است، بناءً مسلمان زنده است و کافر مرده حساب می‌شود.

۳- برای‌شان از وردهائی که از رسول الله ﷺ روایت شده یادآوری کن مثل: «لا إله إلا الله وحده لا شریک له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير» صد بار. و «سبحان الله والحمد لله والله أكبر» سی و سه مرتبه و ختمش به «لا إله إلا الله وحده لا شریک له، له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير ومثل رب اغفر لي وتب علي أنك أنت التواب الرحيم»، زیرا رسول الله ﷺ این وردها را بسیار می‌گفتند و عبدالله بن عمر رضی الله عنهما می‌گوید: که ما اوراد رسول الله ﷺ را شمردیم و متوجه شدیم که در یک مجلس صدبار آن‌ها را می‌گوید.

۴- تعلیم‌شان ده: که شخص مؤمن دست از یاد خدا برنمی‌دارد، مگر این که وارد بیت الخلاء شود یا بخوابد، زیرا مؤمن سخنش ذکر است و خاموشی‌اش تفکر است، چنانکه از رسول الله روایت شده که خدای تعالی او را به این کار امر فرموده است.

درس ۶: حدیث مثال کسی که خدا را یاد کند

<p>به روایت بخاری: فرموده رسول الله ﷺ: مثال آن که یاد می کند پروردگارش را و آن که یاد نمی کند همچون مثال زنده و مرده است و مسلم از رسول خدا روایت نموده: مثال خانه‌ای که خداوند در آن یاد می شود و خانه‌ای که یاد خدا در آن صورت نمی گیرد همچون مثل زنده و مرده است.</p>	<p>قول الرسول الله صلى الله عليه وسلم: «مَثَلُ الَّذِي يَذْكُرُ رَبَّهُ وَالَّذِي لَا يَذْكُرُ مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ».</p> <p>(رواه البخاري)</p> <p>وروي مسلم «مَثَلُ الْبَيْتِ الَّذِي يُذَكَّرُ اللَّهُ فِيهِ وَالْبَيْتِ الَّذِي لَا يُذَكَّرُ اللَّهُ فِيهِ مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ».</p>
--	---

شرح: مثل: یعنی صفت و حالت آن کسی که پروردگارش را یاد می کند «وَالَّذِي لَا يَذْكُرُ» و آن که خدایش را یاد نمی کند به صفت و حالت شخص زنده و مرده شباهت دارد، زیرا شخص ذاکر زنده است و تارک ذکر خدا مرده. چون ذکر با قلب و زبان صورت می گیرد پس آن که پروردگارش را یاد کرد ذکرش دلالت بر زنده بودنش می کند، زیرا ادراک و فهم و حفظ با قلب انجام می شود و سخن زدن و بیان کلمات با زبان صورت می گیرد، و آن که ذکر پروردگارش را نمی نماید عدم ذکرش بر مرده بودن قلب و توقف زبان او دلالت دارد که با چنین حالتی او مرده است، و سر این راز آشکار است زیرا خداوند برای انسان کائنات را پدید آورد تا حیاتش را در آن پی ریزی کند و انسان را آفرید: تا عبادت و پرستش پروردگارش را بنماید گرچه عبادت خداوند تعالی به انجام امر خدا و ترک نواهی او صورت می گیرد ولی حقیقت طاعت بر محور ذکر و شکر می چرخد.

و فرموده رسول الله ﷺ: «مَثَلُ الْبَيْتِ الَّذِي يُذَكَّرُ اللَّهُ فِيهِ... الخ» صفت خانه‌ای که در آن خدا یاد می شود تا آخر حدیث دلالت بر موضوع حدیث قبلی دارد، زیرا خانه‌ای که خالی از ذکر خدا باشد گویا صاحب آن خانه مرده است و اگر زنده بودی حتماً با عبادتش خدا را یاد

می‌کرد، همچنان که خانه‌ای که در آن ذکر خدا صورت می‌گیرد صاحب آن خانه زنده است و دلیل زنده‌بودنش یاد خداست که در ذکر و شکری که ضمن عبادتش ابراز می‌دارد انجام می‌شود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر دو حدیث را بخوان و قرائت را تکرار کن تا که شنونده‌ها آن‌ها حفظ نموده و یا نزدیک به حفظ شوند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و در معنی هر جمله توقف نما تا ببینی که شنونده‌ها آن را دانسته اند.
- ۳- برای‌شان یادآور شو که در ذکر اجر و مزد بزرگی نهفته است.
- ۴- برای‌شان خاطرنشان کن که یاد خدا با قلب و زبان برای ذکر بزرگترین حصاری می‌باشد که شیطان به آن رسیده نمی‌تواند و بر اغوا و فریبش قدرت نمی‌یابد که او را به معصیت و ارتکاب گناهان کبیره بکشاند.
- ۵- آن‌ها را بر ملازمت اورادها ثابتی که از رسول الله ﷺ روایت شده مثل ذکر بعد از نمازهای پنجگانه و هنگام خواب و دخول بیت الخلاء و ذکر بعد از وضو و هنگام غذا خوردن و امثال آن‌ها تشویق کن.
- ۶- برای‌شان یادآور شو که با قرائت قرآنکریم ذکر و شکر به صورت وسیع‌تر همراه با پاداش و ثواب بیشتر حاصل می‌شود.

درس ۷: آیه سختی جان کندن ظالمان

فرمودهٔ خدای تعالی:	قوله تعالی:
(۹۳) اگر بینی هنگامی را که ستمگران در گرداب‌های مرگ اند و فرشتگان گشاینده اند دست‌های خویش را که بیرون کنی جان‌های خود را امروز جزا داده می‌شوی به عذاب خوارکننده به سبب آنچه بناحق در بارهٔ خدا گفتید و شما از آیات او سرکشی می‌کردید.	وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوا أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنْفُسَكُمُ ۖ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ

[الأنعام: ۹۳]

شرح: فرمودهٔ خدای تعالی: ﴿وَلَوْ تَرَىٰ...﴾ تا آخر آیت: مراد از ظالمین اینجا مشرکین هستند، زیرا ظلم به معنی قراردادن شیء در غیر محلش می‌باشد و آنگاه که مشرکان غیر خدای واحد را پرستش کردند گویا عبادت را در غیر موضعش قرار دادند، در حالی که غیر خدا مستحق عبادت و پرستش نمی‌باشد، زیرا غیر خدا عابد را برای خود نیافریده است و روزی نداده و حیاتش را تا آخر حفظ نکرده است و عابد را بر عبادتش پاداش نمی‌دهد، زیرا چیزی را مالک نیست چون او مخلوق و پرورش یافته است. و این مطلب را که مراد از ظالمین همانا مشرکین هستند گفتهٔ خداوند در آخر آیات تأیید می‌کند: ﴿وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ﴾ [الأنعام: ۹۴].

برای مشرکین گفته می‌شود: «چيست که نمی‌بینیم با شما شفیعیان شما را آنانی را که می‌پنداشتیدشان که در میان شما شریک خدا اند». مشرک کسی است که مکذب آیات خداوند بوده و آنچه را که حق نیست از روی استکبار به خداوند می‌بندند. العیاذ بالله و مراد

از غمرات الموت: سكرات موت و دردهای كه محتضر را می پوشاند و مراد از فرشتگان ملك الموت و همكارانش می باشد و گشادن دست شان برای زدن محتضر و برای عاجز ساختن وی است و به مبارزه طلبیدن او كه خود را برهاند و نجات دهد. و توصیف عذاب به هُون «خواركننده» اشاره است به سرکشی مشركین از قبول حق كه عبارت از ایمان به خدا و آیات خداوندی و خالص ساختن عبادت برای خداوند یكتا و جواب: «لو» شرطیه در اینجا مقدر است: یعنی اگر آن لحظه های شدید مرگ را بینی هرآینه خواهی دید امر شدیدی كه گنجایش سنجش و اندازه را ندارد.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- آیه را بخوان و قرائتش را تکرار کن و شنوندگان با تو تکرار نمایند تا كه بینی اكثرشان آن را حفظ کرده اند.
- ۲- شرح را با آرامش بخوان و در معنی ها توقف كن تا كه بینی آن را فهمیده اند.
- ۳- آگاه شان گردان كه موت سكراتی دارد كه هیچكس از آن نجات ندارد و بر افراد غیر صالح بسیار عظیم و شدید است.
- ۴- آن ها را از شرك و گفتار ناحق و دروغ بستن به خدا و سرکشی از قبول حق بترسان.
- ۵- آگاه شان گردان كه شخص محتضر، ملك الموت و فرشتگان همراهش را می بیند، اگر محتضر از اهل ایمان و استقامت باشد او را اطمینان داده و آرامش می بخشند كه خوف و غمی نداشته باشد و نظر به آیه سورة فصلت او را به جنت بشارت می دهند: ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ﴾ [فصلت: ۳۰]. «همانا آنان كه گفتند: پروردگار ما خداست و سپس پایداری ورزیدند، فرود آید برایشان فرشتگان كه مترسید و اندوهگین نباشید و مژده باد شما را بهشتی كه بودید مژده داده می شدید».

درس ۸: حدیث سوال نکیر و منکر در قبر

<p>فرموده رسول الله ﷺ به تحقیق که بنده وقتی در قبر نهاده شود و یاران و همراهانش برگشتند و او هنوز صدای کفش‌های‌شان را می‌شنود که دو ملک نزدش می‌آیند و او را نشانده و برایش می‌گویند: در باره این مرد «محمد ﷺ» چه می‌گوئی؟ پس شخصی مؤمن می‌گوید: گواهی می‌دهم: که او بنده خدا و رسول خداست برایش گفته می‌شود: به اقامتگاه خود در آتش دوزخ نظر کن که خداوند آن را به قرارگاهی در بهشت عوض نموده است. مگر شخص منافق و کافر برای‌شان گفته می‌شود: که در باره این مرد چه می‌گویی؟ می‌گوید نمی‌دانم، آنچه مردم می‌گفتند من هم می‌گفتم. برایش گفته می‌شود: تو نه تفکر نمودی و نه پیروی کردی و با چکش‌های بزرگ آهنی به او ضربه زده می‌شود که فریاد می‌کشد به آوازی که هر که نزدیکش باشد می‌شنود غیر جن و انس.</p>	<p>قوله صلى الله عليه وسلم: «إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ، وَتَوَلَّى عَنْهُ أَصْحَابُهُ، وَإِنَّهُ لَيَسْمَعُ قَرْعَ نَعَالِهِمْ، أَنَّهُ مَلَكَانِ فَيَقْعِدَانِهِ فَيَقُولَانِ لَهُ: مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ» «مُحَمَّدٍ صلى الله عليه وسلم» فَأَمَّا الْمُؤْمِنُ فَيَقُولُ: أَشْهَدُ أَنَّهُ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ، فَيَقَالُ لَهُ انْظُرْ إِلَى مَقْعَدِكَ مِنَ النَّارِ، قَدْ أَبْدَلَكَ اللَّهُ بِهِ مَقْعَدًا مِنَ الْجَنَّةِ وَأَمَّا الْمُنَافِقُ وَالْكَافِرُ فَيَقَالَانِ لَهُ: مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ؟ فَيَقُولُ: لَا أَدْرِي، كُنْتُ أَقُولُ كَمَا يَقُولُ النَّاسُ. فَيَقَالُ لَهُ: لَا دَرَيْتَ وَلَا تَلَيْتَ، وَيُضْرَبُ بِمِطَارِقٍ مِنْ حَدِيدٍ صَرْبَةً، فَيَصِيحُ صَيْحَةً يَسْمَعُهَا مَنْ يَلِيهِ، غَيْرَ الثَّقَلَيْنِ.</p>
--	---

(رواه أبوداود وأحمد والحاكم)

شرح: گفته رسول الله ﷺ: «وَتَوَلَّى عَنْهُ أَصْحَابُهُ» یعنی مشایعت کنندگان که تا مقبره با او همراه بودند باز گردند. ملکان: یعنی نکیر و منکر، و گفته‌اش: «فِي هَذَا الرَّجُلِ»: در باره این مرد: اشاره به پیامبر ﷺ است که از او سؤال می‌شود، چنانچه در روایت است: پروردگار تو کیست و دین تو چیست؟ و پیامبر تو کیست؟ و گفته‌اش: «انْظُرْ إِلَى مَقْعَدِكَ مِنَ النَّارِ» تا آخر حدیث: این جمله دلالت بر این دارد که خدایتعالی برای هر انسانی منزلی در دوزخ و منزلی در بهشت آماده کرده است، سپس مردم این منازل را میراث می‌برند، شخص مؤمن منزل کافر را در بهشت به ارث می‌برد، و کافر منزل مؤمن را در آتش میراث می‌برد و بر این موضوع فرموده خدای تعالی بر زبان ابراهیم علیهِ السلام گواه است: «وَأَجْعَلَنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ» (الشعراء: ۸۵) «خدایا، مرا از وارثان جنت النعیم بگردان» و المنافق: کسی است که برای حفظش مال و نفس خود از مسلمانان کفرش را پوشیده و اظهار ایمان می‌نماید. و معنی «لَا تَلَيْتَ»: یعنی پیروی نکردی از باب تلایتلو و مراد به ثقلین: انس و جن می‌باشد و این گفته لادریت و لا تلیت: دعایست بر کافر و منافق که می‌گوید نمی‌دانم.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- حدیث را به آرامش بخوان و قرائتش تکرار کن و شنوندگان با تو بخوانند تا که ببینی که آن را حفظ کرده اند.

۲- برای‌شان یادآوری کن که این فرموده خداوند ﷻ را: «يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا

بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ» (ابراهیم: ۲۷). «استوار نگه‌میدارد

خدا آن‌هایی را که ایمان آوردند به سخن ثابت در زندگی دنیا و آخرت». و این

فرموده خدای تعالی: النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا الْغَافِرُ: «النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا

- غُدُّوْا وَعَشِيَّاً ﴿٤٦﴾ (الغافر: ۴۶). «آتش بردوزخیان پیش کرده می شود بامدادان و شامگاهان». شاهدیست بر پرسش قبر و نعمت ها یا عذاب آن.
- ۳- تعلیم شان ده کسی که سؤال قبر و نعمت و عذاب آن را باور نداشته باشد گویا آیات خدا و رسولش را تکذیب نموده و این کفر است.
- ۴- تعلیم شان ده که در قعدهٔ اخیر نماز پناه جستن از عذاب قبر لازم است و آن: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَعَذَابِ جَهَنَّمَ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ» (خدایا پناه می جویم به تو از عذاب قبر و عذاب دوزخ و از فتنه های زندگی و مرگ و از فتنه مسیح دجال).

درس ۹: آیه طلب وسیله و معنی آن

فرمودهٔ خدای تعالی:	قوله تعالی:
(۳۵) ای آنان که ایمان آورده اید بترسید از خدا و بجوئید به سوی او وسیله را و در راه او جهاد کنید تا باشد که رستگار شوید.	يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾

[المائدة: ۳۵]

شرح: فرمودهٔ خدای تعالی: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾ این ندای خدای تعالی است برای بندگان مؤمنش، آنهایی که خدا را پروردگار و اسلام را دین و محمد ﷺ را رسول و نبی پذیرفتند آنها را ندا می‌کند تا به کاری که نجات‌شان می‌دهد و خوشبخت‌شان می‌سازد امر نمایند و آن عبارت از تقوای خدا است که اوامر خدا را بجا نموده و از نواهی‌اش اجتناب نمایند، و طلب وسیله است به سوی خدا تا آنها را به خدا نزدیک کند و این وسیله به ادای نوافل علاوه بر فرائض است که عبارت از نمازهای نافله و روزه‌های نفلی، حج و جهاد در راه خدا برای این که تنها او را پرستش کنند و این جهاد به دعوت مشرکان و کافران است به سوی ایمان به خداوند واحد و چون ایمان آورند در حمایت مسلمانان قرار بگیرند و از تعرض کافرانی که خواسته باشند آنها را بکشند یا در دین‌شان ایجاد فتنه نمایند جلوگیری کنند سپس با این فرموده خدای تعالی آنها را امیدوار می‌سازد: ﴿لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ یعنی اگر شما تقوا پیشه کردید و به خدا وسیله جستید و در راه او جهاد کردید شما از جمله رستگاران گردیده و آن عبارت از کامیابی به جنت است بعد نجات از آتش دوزخ در آخرت و در دنیا نصرت و عزت و بزرگی و امنیت و پاکی و فراوانی نعمت است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- آیت را با ترتیل بخوان و شنونده‌ها نیز آهسته با تو بخوانند تا ببینی که اکثرشان آن را حفظ کرده‌اند.

۲- شرح را به آهستگی بخوان و هر جمله را مطابق حال شنونده‌ها شرح کن.

۳- برای‌شان یادآوری کن که ایمان صحیح و سالم و قوی خودش به منزله روح است که صاحب چنین ایمانی مؤمن زنده‌ایست که قدرت انجام اعمال صالحه را دارد، برعکس افراد بی‌ایمان و ضعیف‌الایمان زیرا او بر انجام وظایف و قیام بر آن قدرت ندارد.

۴- برای‌شان یادآور شو که وسیله، جز ایمان و عمل صالح نیست و برای‌شان از وسیله اصحاب غار که در درس بعدی آمده است یادآوری کن.

درس ۱۰: حدیث داستان سه نفری که به غار رفتند

<p>خلاصه آنچه در روایت بخاری و مسلم آمده است که: سه نفر ایشان را بارانی رسید و به غاری که در کوه بود پناه بردند صخره بزرگی فرود آمد و در غارشان را بست، یکی از ایشان به نیکوکاری که به پدر و مادر نموده بود متوسل شد و دومی به ترک آنچه که خدا بر وی حرام قرار داده بود، و سومی به بازگرداندن حق به مستحقش، بعد از این که برای یکدیگرشان گفتند: به اعمال صالحه که برای خدا انجام داده اید بنگرید و به وسیله آن از خدا بخواهید تا شاید گشایشی بر شما پدید آورد، سپس دعا نمودند و وسیله جستند تا از صخره گشایشی پیدا شده و سالم از غار خارج شدند.</p>	<p>ما جاء في رواية الشيخين وملخصه: إن ثلاثة نفر أصابهم مطر فأووا إلى غار في جبل فانطبقت عليهم صخرة، فتوسل أحدهم ببر والديه، والثاني بترك ما حرم الله عليه، والثالث برد حق إلى مستحقه بعد أن قال بعضهم لبعض انظروا أعمالاً صالحة عملتموها لله فادعوا الله بها لعله يفرجها عنكم، فدعوا وتوسلوا ففرج عنهم الصخرة وخرجوا من الغار سالمين.</p>
---	---

(رواه البخاری و مسلم)

شرح: نظر به این فرموده رسول الله ﷺ «كان فيمن كان قبلكم ثلاثة نفر»: این سه نفر از امتان پیشینه بودند و معنی «أووا إلى غار»: یعنی باران آنها را ناچار نمود که داخل غار کوه شوند تا از باران محفوظ بمانند و معنی «بر والدين»: یعنی اطاعتشان در کارهای معروف و پسندیده و بدنکردن به اوشان و رساندن خیر و نیکویی به آنها، و معنی «برد حق إلى مستحقه»: و این طوری بود که او کارگری را اجیر کرده بود. کارگر برایش کار کرده بود و مزد خودش را نگرفته بود صاحب کار آن مال را برای کارگر به معامله گذاشت که به

سرمایه بزرگی مبدل شد، و وقتی صاحب حق آمد از جهت خوف و طاعت خدا تمام مال را به صورت کامل به او داد، و همچنین این حدیث دلالت دارد که همانطوری که توسل به انجام صالحات می شود به ترک محرمات از جهت خوف خدا و اطاعت نیز می باشد.

راهنمایی هایی برای مربی:

۱- خلاصه شرح را برای شان بخوان و تکرار کن تا ببینی که بیشترشان آن را حفظ کرده اند.

۲- شرح را جمله جمله بخوان و در هر معنی توقف نموده و به اندازه فهم شان تفسیر کن و شتاب مکن.

۳- برای شان تذکر ده: آن که به ترک زنا وسیله جست طوری بود که او یکسال کامل از دختر عمویش طلب وصال می نمود و دختر حاضر نمی شد تا این که احتیاج و فقر، او را مضطر نمود و به آن مرد تسلیم شد «و نفسش را به آن مرد سپرد» و آنگاه که مرد بر حرام تمکن یافت دختر برایش گفت: آیا از خدا نمی ترسی که مهوری را بدون حقش می شکنی؟ مرد از نزدش بلند شده و او را ترک نمود و مالی را که به دختر داده بود طلب نکرد.

۴- برای شان یادآور شو: که توسل به خدا برای برآوردن حاجات و نجات از مهلکه ها یا رفع درجات، به ایمان و عمل صالح و ترک شرک و گناهان صورت می گیرد.

درس ۱۱: آیه فرضیت روزه

فرمودهٔ خدای تعالی ﷻ:	قوله تعالی:
(۱۸۳) ای کسانی که ایمان آورده‌اید! روزه بر شما فرض شده، چنانچه بر کسانی که پیش از شما بودند، فرض شده بود؛ باشد که پرهیزکار شوید.	يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ ۚ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ
(۱۸۴) روزه داشتن روزهای مشخصی، (بر شما فرض است). پس هرکس از شما بیمار و یا در سفر بود، به تعداد روزهای فوت شده در سایر ایام روزه بگیرد.	

[البقرة: ۱۸۳-۱۸۴]

شرح: این آیه بر مشروعیت و وجوب روزه بر این امت دلالت می‌کند، همانطوری که بر امت‌های سابق واجب بود، پس کسی که به سن تکلیف برسد روزه بر او واجب است و طبق بیان خداوند مراد از روزه روزه ماه رمضان است نظر به این فرموده‌اش: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي﴾ الی قوله: ﴿فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ (البقرة: ۱۸۵). «ماه رمضان آن ماهیست که نازل شده قرآن در آن... تا این قسمت آیه...» پس هرکه دریابد از شما این ماه را باید روزه بگیرد آن را» و مؤمنان را به این نداء اختصاص داد. زیرا آن‌ها با ایمان‌شان قدرت انجام این تکلیف الهی را دارند به خلاف کافران. و فرموده‌اش: ﴿كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ﴾: در این بیان آسان‌بودن روزه را اعلام می‌کند که این روزه بر امتان پیشین هم

فرض بوده است، زیرا اگر روزه امری دشوار و غیر قابل تحمل و طاقت بودی، خداوند آنها را مکلف به روزه گرفتن نمی کرد. و فرموده خداوند ﷻ: ﴿لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾: در این آیه تصریح شده است که روزه قدرت و توانمندی شخص مؤمن را بر طاعات و عبادات بالا برده اوامر الهی را انجام داده و نواهی وی را ترک می نماید، پس روزه، بنده را اهل تقوا می سازد و علاوه بر پاداش عظیم الهی برای روزه دار هم فواید بزرگی را در بر دارد. و فرموده خدای تعالی: ﴿أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ﴾: در این بیان نیز آسان ساختن روزه است بر نفس مؤمن که برایش یادآوری می نماید که این روزه ای که بر او فرض گردیده، نه چند ماه و چند سال است، بلکه ایام شمرده شده ایست که گاهی سی روز و گاهی بیست و نه روز است. و همچنین برای رفع زحمت و مشقت بیمار و مسافر اجازه داده شده تا زمانی که از بیماری اش شفا می یابد و از سفرش برمی گردد، اجازه دارد که روزه را افطار نموده و سپس در روزهای دیگر روزه قضایی اش را بگیرد.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- آیه را بخوان و قرائتش را تکرار کن و شنونده ها آهسته با تو تکرار نمایند تا که بینی بیشترشان آن را حفظ کرده اند.
- ۲- آگاهشان گردان که حقیقت روزه خودداری از خوردن و نوشیدن و جماع است از صبح صادق تا غروب آفتاب و نیت کردن در صحت روزه شرط است و نیت عبارت از عزم قلبی است بر روزه به جهت اطاعت پروردگار و تقرب به سوی او.
- ۳- زنی که به حال حیض و نفاس باشد مانند مریضی که خوف هلاکت خود را داشته باشد بر او افطار روزه جواز دارد و زنان در حال حیض و نفاس روزه برایشان حرام است و آنگاه که پاک شدند تعداد روزهای را که خورده اند قضا بیاورند.
- ۴- آگاهشان گردان بیماری که امید بهبودی اش نرود و شیخ کبیر «پیر از کار افتاده» روزه را افطار نموده و در عوض هرروز یک کیلو برنج بدهد همانطور زن شیرده و بارداری

که خطر زیان خودش یا فرزندانش می‌رود روزه را افطار کرده و به جای هر روزی یک کیلو برنج فدیة بدهد و بعد قضاء آورند. «در مذهب احناف عوض یک کیلو برنج دو کیلو گندم هم می‌تواند بپردازد».

درس ۱۲: حدیث جزای روزه‌دار را خدا می‌دهد

<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ لَهُ إِلَّا الصَّيَّامَ فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزَى بِهِ وَالصَّيَّامُ جُنَّةٌ فَإِذَا كَانَ يَوْمٌ صَوْمٌ أَحَدِكُمْ فَلَا يَرْفُثْ وَلَا يَصْخَبْ فَإِنْ سَابَهُ أَحَدٌ أَوْ قَاتَلَهُ فَلْيَقُلْ إِنِّي صَائِمٌ. وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ. وَلِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ يَفْرَحُهُمَا، إِذَا أَفْطَرَ فَرِحَ، وَإِذَا لَقِيَ رَبَّهُ فَرِحَ بِصَوْمِهِ.</p>	<p>گفته رسول الله است که خداوند ﷻ فرموده: تمام اعمال انسان برای خودش می‌باشد مگر روزه که برای من است و من پاداش می‌دهم او را روزه سپریست هرگاه روز روزه گرفتن شما باشد باید سخنان تحریک‌آمیز جنسی نزنند و داد و فریاد نکشد، اگر کسی او را دشنام دهد یا با او مقاتله نماید، پس باید بگوید که من روزه دارم، قسم به آن که نفس من در دست اوست که بوی دهان روزدار خوشبوتر است نزد خداوند از بوی مشک، برای روزه‌دار دو خرسندیست که او را شاد می‌کنند: وقتی که روزه بگشاید شاد و خرسند است، و دیگر آنگاه که پروردگارش را ملاقات نماید خرسند است به روزه خود.</p>
---	---

(رواه الشيخان)

شرح: این فرموده رسول الله ﷺ «كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ لَهُ إِلَّا الصَّيَّامَ فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزَى بِهِ» دلالت بر این دارد که در روزه ریا وارد نمی‌شود و تماماً برای خدا می‌باشد و از اینجاست که خدای تعالی خبر می‌دهد اوست که پاداش می‌دهد روزه را، و این بر ثواب بزرگ روزه دلالت می‌کند. گفته‌اش: «وَالصَّيَّامُ جُنَّةٌ»: منظورش نگهداری از ارتکاب گناهان است و در روایت دیگر آمده است روزه مثل سپر جنگی یکی از شما است یعنی مانند آنچه که یک رزمنده سرش را با کلاه خود و یا بدنش را با زره محافظت می‌کند. و لذا فرموده است «مَا لَمْ يَخْرُقْهَا»: یعنی تا زمانی که آن سپر را به ارتکاب گناهان مثل غیبت سخن چینی پاره نکرده

باشد. و گفته‌اش در این حدیث: «فَلَا يَرْفُثُ وَلَا يَصْحَبُ» منظورش اینست که ثواب و مزد روزه‌اش را با سخن تحریک‌آمیز شهوانی و سر و صدا و سخن‌ها و خنده‌های بیهوده و فتنه‌آمیز باطل نسازد. گفته‌اش: «لِخُلُوفٍ فِيمَ الصَّائِمِ»: منظورش بوی دهان روزه‌دار است که به خاطر امساک از خوردن آب و غذا در ساعت‌های متوالی متغیر شده است. و گفته‌اش: «إِذَا أَفْطَرَ فَرِحَ»: در حین روزه‌گشادن و افطار فطرتاً خوشحال است. «وَإِذَا لَقِيَ رَبَّهُ فَرِحَ بِصَوْمِهِ» یعنی هرگاه بمیرد و وارد جنت شود و پاداش روزه‌اش را که سبب سعادتش گردیده مشاهده نماید به روزه‌اش شادمان می‌شود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به آرامش بخوان و قرائتش را تکرار نما تا شنونده‌ها آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و معانی آن را برای شنونده‌ها بیان کن تا بفهمند.
- ۳- آگاه‌شان گردان که منافع عبادت موقوف بر اخلاص می‌باشد و احسان آنست: که خالص برای خدا باشد و مطابق فرموده رسول الله ﷺ ادا شود.
- ۴- برای‌شان یادآور شو: که روزه‌دارای سنت‌هایست که عبارت از: تأخیر در سحری و تعجیل در افطار و این که با خرما یا خشک افطار نماید.
- ۵- تعلیم‌شان ده: که روزه ایام بیض «سیزدهم الی پانزدهم هر ماه» مثل روزه کُل سال است و روزه شش روز از شوال مثل روزه عمر است و صوم روز عرفه کفاره گناهان دوساله است و صوم عاشورا کفاره گناهان یکسال است و این‌ها همه در سنت ثابت شده طوری که در صحاح وارد شده است.

درس ۱۳: آیه محافظت بر نمازها و اوقات آن

قول الله جل جلاله وعظم سلطانه: حَفِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَنِينَ	فرموده خداوند ﷻ: (۲۳۸) مواظبت کنید بر نمازها و نماز میانه و به پا ایستید برای خدا فروتنان.
--	--

[بقره: ۲۳۸]

شرح: فرموده خدای تعالی: ﴿حَفِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ﴾: مراد از محافظت بر نماز، ادای نماز است در اوقات معینه‌اش که وقت نماز صبح از طلوع صبح صادق تا طلوع آفتاب و وقت نماز ظهر از زوال آفتاب تا زیاد شدن سایه هرچیز به مثلش و وقت عصر از زیاد شدن سایه هر چیز به ماندنش تا غروب آفتاب و وقت نماز شام از غروب آفتاب تا گم شدن شفق سرخ‌رنگ، و وقت نماز عشا از رفتن شفق سرخ تا طلوع صبح صادق است.

و از جمله محافظت بر نماز ادای آنست با تمام شرایط مثل دخول وقت، طهارت، پوشیدن عورت و استقبال قبله با رعایت تمام ارکان و سنت‌های آن و ادانمودن آن به جماعت در مساجد خدا. و مراد ﴿وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى﴾: نماز عصر و صبح است و معنی وسطی الفضلی نماز با فضیلت است و همانا فرموده رسول الله ﷺ: «من صلی البر دین دخل الجنة»: «کسی که بخواند دو نماز وقت سرد را داخل جنت می‌شود». منظورش از بر دین نماز صبح و عصر است و فرموده خدای تعالی: ﴿وَقُومُوا لِلَّهِ قَنِينَ﴾: مراد ترک سخن است در نماز چه در ابتدای اسلام در نماز صحبت می‌کردند تا که این آیه نازل شد دیگر سخن نزدند. و از معناهای قنوت خشوع است و خشوع با سکوت و عدم صحبت توأم است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- آیه را به تکرار بخوان تا شنونده‌ها آن را خوب حفظ نمایند.

- ۲- شرح را به آرامش بخوان و در هر معنی توقف نموده و آن را بیان کن.
- ۳- تعلیم‌شان ده که محافظت بر نماز واجب است و تارک آن گناه کار است.
- ۴-۱- تعلیم‌شان ده: آن که نماز را از وقتش بیرون می‌کند بر نماز محافظت ننموده و در تحت وعید ﴿فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ﴾ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿﴾ (الماعون: ۴ - ۵) «پس وای بر نمازگزارانی که در نماز خود سهل انگاری می‌کنند». شامل است.
- ۴- برای‌شان یادآور شو: که نماز نور است پس کسی که آن را ترک نماید نور ایمانش خاموش شده و العیاذ بالله کافر می‌گردد.
- ۵- برای‌شان یادآور شو: که سنگین‌ترین نماز بر منافقین نماز عشا و صبح است.
- ۶- تعلیم‌شان ده: هر آن که نماز خفتن را به جماعت ادا نماید مثل اینست که نیمی از شب را قیام کرده است و هر که نماز صبح را به جماعت ادا نماید مثل اینست که تمام شب را قیام کرده است.

درس ۱۴: حدیث بنای اسلام بر پنج چیز است

قول النبی صلی الله علیه وسلم: «بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامِ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَحَجِّ الْبَيْتِ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ».	فرموده رسول خدا ﷺ بنا شده است اسلام بر پنج چیز، گواهی دادن به این که خداوند واحد است و محمد رسول خداست، برپاداشتن نماز و دادن زکات و حج بیت الله و روزه ماه رمضان.
--	--

(رواه الشيخان)

شرح: فرموده رسول خدا: «بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ»: معنایش اینست که خداوند ﷻ دین اسلام را بر پنج اساس که عبارت از شهادتین و اقامه نماز و دادن زکات و روزه رمضان و حج بیت الله الحرام است بنیان گذاری کرده است که در صحت نماز و زکات و روزه و حج کلمه شهادتین شرط است، زیرا تا هنگامی که شخص ادای کلمه شهادتین را ننماید مکلف به انجام چهار رکن دیگر نمی شود. و معنی: «شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» اینست که شخص از علم و اعتقاد صحیحش خبر می دهد که غیر خدا مستحق بنده گی کردن نیست و بندگی عبارت از طاعتیست که با محبت و تعظیم و نهایت خوف و ترس از خدا توأم باشد. و معنی شهادت «وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ» اینست: که شخص از علم و اعتقاد درستش خبر می دهد که حضرت محمد ﷺ رسول خداست که برای هدایت عموم مردم فرستاده شده است تا آنها را از تاریکی های کفر در آورده و به نور ایمان هدایت فرماید. و معنی «إِقَامِ الصَّلَاةِ» ادای نمازهای پنجگانه صبح، ظهر، عصر، شام و خفتن است با رعایت تمام شروط و ارکان و واجبات و سنت های آنها. و معنی «إِيتَاءِ الزَّكَاةِ»: بیرون کردن مال است و دادن آن به مستحقان آن که در آیت سوره توبه ذکر شده است: ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ...﴾ و در این حدیث، صوم در اخیر یاد شده زیرا که قواعد صوم سهل تر و سبک تر است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- حدیث را به آهستگی بخوان و شنونده‌ها آهسته پیروی کنند تا اکثریت‌شان آن را حفظ نمایند.

۲- شرح را جمله، جمله بخوان و معانی آن را برای‌شان تفسیر و بیان کن تا بدانند.

۳- تعلیم‌شان ده: که صحت و قبول قواعد چهارگانه موقوف بر ادای شهادتین است زیرا کسی که به خداوند جَلَّ جَلَالُهُ ایمان نداشته باشد و به وحدانیتش اقرار نکند و به رسالت حضرت محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اقرار ننماید عبادتش مورد قبول واقع نمی‌شود.

۴- برای‌شان یادآور شو: کسی که گواهی دهد: که خدا یکی است و محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رسول خداست سپس نماز نخواند او شرعاً مستحق قتل است و کسی که از دادن زکات سرباز زند باید جبراً از او گرفته شود و کسی که روزه و یا حج را در حالی که قدرت داشته باشد ترک نماید شرعاً باید کشته شود.

۵- تعلیم‌شان ده: که زمان ادای حج وسیع است و به صورت فوری نیست ولی بر مسلمان لازم است که فرصت را از دست ندهد و هر وقتی که بر ادای حج قدرت یافت بر آن مبادرت کند.

درس ۱۵: آیه بهترین گفتار

فرموده خدای تعالی:	قوله تعالی:
(۳۳) و کیست نیکوتر در سخن از آن که به سوی خدا و کردار نیک کند و گوید: منم از اسلام آورندگان.	وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾

[فصلت: ۳۳]

شرح: فرموده خدای تعالی: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ﴾ تا آخر آیه... این دومین بشارت است برای اهل ایمان و استقامت طوری که اولاً بشارت داده شدند که در هنگام مرگشان فرشتگان فرود می آیند تا ایشان را اطمینان دهند که بعد فوتشان خوف و ترس و اندوهی برایشان نیست و بشارت دهند ایشان را به جنتی که در کتاب خدا و بر زبان پیامبر ﷺ بشارت داده شده است. و در این آیه بشارت داده می شوند که گفتارشان در دعوت به سوی ایمان و عبادت و توحید خدا سخنیست که خوبتر از آن وجود ندارد و این سخنشان خوبترین و افضلترین سخن هاست، زیرا آنها اعمال صالحه را انجام داده و از تمام گناهان دوری گزیدند و با ظاهر و باطنشان به اسلام افتخار کرده دلها و سیمایشان برای خدا بوده و خود را در جمع مسلمین قرار دادند. و مشمول این رحمت الهی و انعام خداوندی اولاً پیامبر گرامی ﷺ و سپس اصحاب کرامشان و بعد علمای این امت که با عمل کردن به علم خود دعوت گر به سوی پروردگارشان بوده و بالاخره مؤذنهای باتقوا می باشند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- آیه را به ترتیل بخوان و شنونده‌ها با رعایت تجوید نزد تو آهسته بخوانند تا حفظ نمایند.

۲- شرح را به آرامش جمله، جمله بخوان و معنی هر جمله را بیان کن تا بفهمند.

- ۳- برای شان از فضیلت دعوت به سوی خداوند و شرافت دعوتگران تذکر ده.
- ۴- برای شان فضیلت اذان و ثواب بزرگ مؤذن ها را نظر به این گفته رسول الله ﷺ بیان که می فرمایند: «الْمُؤَذِّنُ أَطْوَلُ النَّاسِ أَعْتَاقًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ». «مؤذن ها گردن بلندترین مردم هستند در روز قیامت» به روایت مسلم. و فرمود حضرت عمر رضی الله عنه: «لولا اعباء الخلافة لكنت مؤذنا» «اگر سنگینی امور خلافت نبود من مؤذن می بودم» و فرموده رسول خدا ﷺ برای ابوسعید خدری رضی الله عنه: «إِنِّي أَرَاكَ تُحِبُّ الْغَنَمَ وَالْبَادِيَةَ، فَإِذَا كُنْتَ فِي غَنَمِكَ أَوْ بَادِيَتِكَ فَأَذَّنْتَ لِلصَّلَاةِ فَارْفَعَ صَوْتَكَ بِالنِّدَاءِ، فَإِنَّهُ لَا يَسْمَعُ مَدَى صَوْتِ الْمُؤَذِّنِ حِينَ وَلَا إِنْسٍ وَلَا شَيْءٍ إِلَّا شَهِدَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». (رواه البخاری). «من تو را می بینم که گوسفند و دشت و بیابان را دوست می داری، پس هرگاه در میان گوسفندان خود و یا در صحرا و دشت بودی برای نمازت اذان بده و آوازت را بلند نما، زیرا صدای مؤذن را جن و انس و دیگر چیزی نمی شنوند مگر که در روز قیامت برایش گواهی می دهند».
- ۵- برای شان اذان را بیاموز: تا خوب یاد بگیرند، زیرا اکثر مسلمانان خوب اذان نمی دهند.

درس ۱۶: حدیث فضیلت اذان و صف اول

<p>فرموده رسول خدا ﷺ: اگر می دانستند مردم آنچه از اجر و مزدی که در اذان و صف اول است، سپس نمی یافتند راهی جز این که قرعه بیندازند بر آن، و اگر می دانستند آنچه در گرمای نماز ظهر است همانا مسابقه می نمودند به سوی و اگر می دانستند اجری که در نماز خفتن و صبح است هرآینه حاضر می شدند به آن دو نماز گرچه به خزیدن باشد.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي النِّدَاءِ وَالصَّفِّ الْأَوَّلِ، ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَهْمُوا عَلَيْهِ، وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي التَّهْجِيرِ لَأَسْتَبَقُوا إِلَيْهِ، وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي الْعَتَمَةِ وَالصُّبْحِ لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبَوًّا.</p>
--	---

(رواه البخاری و مسلم)

شرح: فرموده رسول الله ﷺ: «لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ» اگر بدانند مردم اجر بزرگ و ثواب نیک را و مراد «من النِّدَاءِ»: ندای اذان است برای نماز و مراد «من الصَّفِّ الْأَوَّلِ»: صف نماز که نزدیک امام باشد و گفته اش: «ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا»: یعنی نیابند راهی برای رسیدن به مقصود خود که همانا اذان و صف اول است «إِلَّا أَنْ يَسْتَهْمُوا»: مگر این که قرعه بیندازند «لَا قِتْرَعُوا» همانا قرعه می اندازند. و مراد از «تَهْجِيرِ»: زودرفتن به سوی نماز است خصوصاً نماز جمعه و ظهر زیرا تهجیر از هاجره گرفته شده که شدت گرمای روز است و معنی «أَسْتَبَقُوا إِلَيْهِ»: یعنی هریک شان میل دارد که سبقت و پیش گیرد و اول وقت برود تا بر غیر خود سبقت گیرد. و مراد از «الْعَتَمَةِ»: نماز عشاء است و «الْحَبَوًّا»: یعنی رفتن با دو دست و پا چنانچه طفل کوچک می خزد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و شنونده‌ها آهسته با تو بخوانند تا ببینی که اکثرشان آن را حفظ کرده اند.
- ۲- شرح را بخوان و معنی هر جمله را بیان کن تا معانی را که در حدیث شریف آمده است بفهمند.
- ۳- ایشان را به اذان و ثواب و اجر آن که در درس قبلی تذکر رفته تشویق کن.
- ۴- برای‌شان یادآور شو: طوری که صف اول در نماز فضیلت دارد همچنان در جهاد و در هر کار خیر و معروفی فضیلت دارد.
- ۵- آگاه‌شان گردان که نظر به این حدیث قرعه مشروعیت دارد طوری که در این فرموده خداوند در قرآن کریم یاد شده ﴿فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ﴾ ^(۱) المساهمه یعنی قرعه‌انداختن.
- ۶- برای‌شان از فضیلت نماز خفتن و صبح در جماعت یادآور شو نظر به فرموده رسول الله ﷺ: «مَنْ صَلَّى الْعِشَاءَ فِي جَمَاعَةٍ فَكَأَنَّمَا قَامَ نِصْفَ اللَّيْلِ وَمَنْ صَلَّى الصُّبْحَ فِي جَمَاعَةٍ فَكَأَنَّمَا صَلَّى اللَّيْلَ كُلَّهُ». کسی که نماز عشاء را به جماعت بگذراند مثل آنست که نیمی از شب را قیام کرده است و کسی که نماز صبح را به جماعت ادا کند مثل آنست که تمام شب را قیام کرده است.
- ۷- تعلیم‌شان ده که شنونده مانند کلمات مؤذن بگوید به جز حی علی الفلاح وحی علی الصلوة که در آن‌ها لا حول ولا قوة إلا بالله بگوید و سپس درود ابراهیمی بفرستد بر پیامبر ﷺ و بعداً بگوید: «اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتُهُ» آنگاه شفاعت پیامبر ﷺ برایش واجب می‌شود. چون در این زمینه حدیث وارد شده است.

درس ۱۷: آیه آغاز و انجام آفرینش

قول الله تعالى:	فرموده خدای تعالی:
وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ۚ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ	(۲۷) اوست آن که آغاز کند آفرینش را پس بازگرداندش، و آن آسان است بر او و برایش مثل برتر است در آسمان‌ها و زمین و او است عزتمند با حکمت.

شرح: فرموده خدای تعالی: ﴿يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ﴾ خدای تعالی از قدرت و علم و حکمت خود که موجب یکتاپرستی می‌شود خبر می‌دهد می‌گوید: او ذاتیست که آغاز کرده به خلق و پیدایش انسان یعنی آدم و فرزندان او را زنده نموده بعداً می‌میراندشان سپس زنده می‌کند اوشان را و چون مشرکین معاد را انکار کردند خداوند اعلام کرد که خدائی که بر اول پیدایش قدرت دارد بدون شک بر بازگرداندنش که آسان‌تر است تواناست. و این مثل به آنچه متعارف مردم است بیان شده ورنه خداوندی که بامر کن همه چیز را به وجود می‌آورد درشان او گفته نمی‌شود که اعاده نمودن از اول پیدایش برای او آسان‌تر است و لذا کلمه اهُون به معنی تفضیلی که آسان‌تر است ترجمه نمی‌شود بلکه به معنی آسان است ترجمه می‌شود. و گفته خداوند ﴿وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى﴾: یعنی صفت کامل و تام که خدایی آسمان و زمین است برای اوست، چنانچه در آیه دیگر می‌فرماید: ﴿وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌُ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌُ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ﴾ [الزخرف: ۸۴] «او خدای آسمان و زمین است و خداوند غالب و قدرتمند است» فرموده‌اش: ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ یعنی: خداوند غالب و قدرتمندیست که چیز جلوی اراده‌اش را نمی‌گیرد، ﴿الْحَكِيمُ﴾ یعنی در تدبیر و اداره شئون زندگی مخلوق با حکمت است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- آیه را به ترتیل بخوان و شنونده‌ها آهسته با تو بخوانند تا ببینی که اکثرشان آن را حفظ کرده‌اند.

۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه درک آن برای‌شان مشکل باشد بیان کن.

۳- آگاه‌شان گردان اول چیزی که خداوند خلق نمود قلم بود سپس آسمان‌ها و زمین و بعداً آدم.

۴- تعلیم‌شان ده که به جز خدا چیزی نبوده که خداوند پیش از همه مخلوقات وجود داشته و سپس عرش و آب را آفریده و بعد قلم و سپس آسمان و زمین و بالاخره آدم و ذریتش را آفریده است.

۵- به آن‌ها تذکر ده که این آیه، زنده‌شدن پس از مرگ و جزای روز قیامت را تثبیت می‌کند، زیرا که مشرکین بازگشت مخلوقات را پس از فنای‌شان بعید شمردند.

۶- برای‌شان یادآور شو که سیر زندگی و هدف از پیدایش، عبادت خداوند است نظر به

این فرموده خداوند تعالی: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ [الذاریات:

۵۶]. «همانا نیافریدم جن و انسان را مگر برای این که مرا پرستش نمایند». و چون

کفار هدف زندگی را فراموش کرده‌اند در دوزخ جاوید می‌مانند.

درس ۱۸: حدیث اول و آخر خداوند است

فرموده رسول الله ﷺ: خداوند بود و غیر خدا چیزی وجود نداشت و عرش خدا بر آب بود و نوشت در لوح محفوظ همه چیز را	قوله صلى الله عليه وسلم: كَانَ اللَّهُ وَلَمْ يَكُنْ شَيْءٌ غَيْرُهُ، وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ، وَكَتَبَ فِي الذِّكْرِ كُلِّ شَيْءٍ.
---	---

(رواه البخاری)

شرح: رسول الله ﷺ در این فرموده خود: «كَانَ اللَّهُ وَلَمْ يَكُنْ شَيْءٌ غَيْرُهُ» خبر داده است از آنچه پروردگار برای شان تعلیم داده بود به این که خداوند پیش از همه موجودات و اشیاء بوده است، زیرا او بوده و قبل از او و نه با او چیزی نبوده است، رسول الله ﷺ در نماز شب می گفت: «تو اولی و پیش از تو هیچ چیزی نبوده و تو آخر هستی و بعد از تو چیزی نیست». «وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ»: این گفته دلالت دارد که آب قبل از عرش خلق شده و عرش بعد از آن آفریده شده است. و فرموده اش: «وَكُتِبَ فِي الذِّكْرِ»: یعنی نوشت در محل ذکر که عبارت از لوح محفوظ است که پهنایش مسافت صد سال راه است، و پیدایش لوح بعد خلق قلم بوده است. و برای قلم فرمود بنویس! قلم گفت: چه بنویسم؟ فرمود: بنویس آنچه تا برپاشدن قیامت باید باشد یعنی تا روز قیامت که اهل جنت در جنت و اهل دوزخ در دوزخ قرار می گیرند.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و قرائتش را تکرار کن تا بیشتر شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و معنای آن را برای شنونده ها توضیح نما.
- ۳- آگاه شان گردان که هیچ چیزی در وجود خود بر خداوند سبقت نداشته است، زیرا او اول است و در ازل بوده و هیچ چیزی با او نبوده.

۴- تعلیم‌شان ده که پیدایش مخلوقات به ترتیب زیر بوده است: نخست آب بعداً عرش سپس قلم و بعد آسمان‌ها و زمین‌ها سپس فرشتگان بعد جن و سپس آدم و ذریه‌اش.

۵- آگاه‌شان گردان آنچه را که قلم از مخلوقات قبل از پیدایش آن‌ها نوشته است عبارت از تقدیر است بناء حضرت آدم به موسی عليه السلام گفت: آیا مرا در چیزی مورد ملامت قرار می‌دهی که خداوند آن را پنجاه هزار سال قبل از پیدایش آسمان‌ها در باره من نوشته بود.

۶- به ایشان تذکر ده: که ایمان به تقدیر این را می‌رساند که آنچه به بنده از خیر و شر می‌رسد رد شدنی نیست و آنچه از خیر و شر رد شده باشد رسیدنی نیست.

درس ۱۹: آیه آفرینش انسان از گل

قول الله تعالى:	فرموده خدای تعالی:
وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَلٍ مِنْ حَمَلٍ مَسْنُونٍ ﴿۲۶﴾ وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ ﴿۲۷﴾	(۲۶) همانا آفریدیم انسان را از گل خشک از گلی سیاه بدبوی (۲۷) و جن را بیافریدیم پیش ازین از آتش سوزان.

[حجر: ۲۶ - ۲۷]

شرح: فرموده خدای تعالی: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ﴾: مراد از انسان حضرت آدم عليه السلام است، ﴿صَلْصَلٍ﴾: گلی مخلوط به شن که وقتی خشک شود صدای جرس ماندنی پیدا می کند که برایش صلصال گفته می شود ﴿حَمَلٍ﴾: گلی سیاه ﴿مَسْنُونٍ﴾ بدبوی و ترتیب این آفرینش چنین است: خاکی بوده که با آب تر شده و به گل تبدیل شده سپس به حال خود رها شده تا بوی گرفته و گل سیاه متعفن و بدبوی گردیده بعداً خشک شده و به صورت صلصال درآمده است و فرموده خداوند جل جلاله: ﴿وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ﴾: یعنی جان را قبل از آدم آفریدیم و گفته ﴿مِنْ نَارِ السَّمُومِ﴾: از آتشی بی دود که در مسام «سوراخ‌های» بدن نفوذ نماید. و در حدیثی به روایت مسلم ماده تمام آفریده شدگان بیان شده آنجا که رسول الله صلی الله علیه و آله می فرماید: ملائک از نور آفریده شده اند و جان از شعله‌های آبی آتش خلق شده و آدم از آنچه که بیان شد خلق گردیده است. و مراد از جان همانا ابوالجن. پدر جن است، و ابلیس پدر شیاطین است و شیاطین نمی میرند مگر با او. و آدم ابوالانس: پدر انسان هاست. و جن ها هم مانند انسان ها کافر و مسلمان دارند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیات را به ترتیل بخوان و شنونده‌ها آهسته با تو تکرار نمایند تا ببینی که بیشترشان آن را حفظ نموده اند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و معانی آن را یکی بعد دیگری بیان کن تا شنونده‌ها مراد هر دو آیت را بدانند.
- ۳- آدم و انسان و بشر اسم‌های است که خداوند ﷻ در قرآن کریم به آدم اطلاق کرده است آنجا که فرموده: ﴿يَتَّكِدُمُ أَنْبِئُهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ﴾ (البقرة: ۳۳) «خداوند فرمود: ای آدم! نام‌ها (وخواص و اسرار) موجودات را به فرشتگان بگو». ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَلٍ﴾ (الحجر: ۲۶). «و زمانی (را یادآوری کن) که پروردگارت به فرشتگان فرمود: من از گل خشکیده‌ی برآمده از لجن بدبو و بدرنگ، بشری می‌آفرینم» و فرموده: ﴿إِنِّي خَلَقْتُ بَشَرًا مِّنْ طِينٍ﴾ (ص: ۷۱) «زمانی (را یاد کن) که پروردگارت به فرشتگان فرمود: من، انسانی از گِل می‌آفرینم».
- ۴- برای شنونده‌ها از شرف پدرشان حضرت آدم یادآور شو که خداوند به دستش او را آفریده و از روح خود در او دمیده و فرشتگان را امر نمود که برای او سجده نمایند، و از شرافت آدم احترام فرزندان و اکرام صالحان و نیکان از میان‌شان است.
- ۵- آگاه‌شان گردان که ابلیس و ذریه او در آتش سوخته و عذاب می‌شوند همچنان که جن و انس به آتش سوخته و عذاب می‌شوند. گفته نشود که ابلیس از آتش خلق شده چگونه آتش او را می‌سوزاند؟ چون ماده اولی تغییر می‌کند چنانکه در انسان و جن تغییر کرده است و به شکلی درآمده که به آنچه از ضرر و زیان به او می‌رسد تأثیر پذیر می‌باشد.

درس ۲۰: حدیث آفرینش آدم و دمیدن روح

<p>روایت است از ابوهریره <small>رضی الله عنه</small> که به پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> رفع شده است: که خداوند آفرید آدم را از خاک و آن را به گِل مبدل نمود سپس گذاشت او را تا سیاه و بدبوی شد آنگاه آدم را خلق و تصویر نمود و باز گذاشت تا به صورت گلی خشک مانند سفال درآمد، هرگاه ابلیس از کنارش می‌گذشت می‌گفت: حتماً برای کاری بزرگ آفریده شدی، سپس از روحش در او دمید و اولین قسمت‌های که روح در آن جریان یافت چشم و بینی‌اش بود، پس عطسه زد و گفت: الحمد لله، خداوند فرمود: یرحمک ربک: خدایت بر تو رحم کند.</p>	<p>عن أبي هريرة رضي الله عنه مرفوعاً: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ مِنْ تُرَابٍ، فَجَعَلَهُ طِينًا، ثُمَّ تَرَكُهُ حَتَّى إِذَا كَانَ حَمًا مَسْنُونًا، خَلَقَهُ وَصَوَّرَهُ، ثُمَّ تَرَكُهُ حَتَّى إِذَا كَانَ صَلْصَالًا كَالْفَخَّارِ، وَكَانَ ابْنُ لَيْسَ يَمُرُّ بِهِ، فَيَقُولُ: لَقَدْ خُلِقْتَ لِأَمْرٍ عَظِيمٍ، ثُمَّ نَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ، وَكَانَ أَوَّلَ مَا جَرَى فِيهِ الرُّوحُ بَصَرُهُ وَخَيَاشِيمُهُ، فَعَطَسَ فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ، فَقَالَ اللَّهُ: يَرْحَمُكَ رَبُّكَ.</p>
--	--

(رواه الترمذی والنسائی والبزار وصححه ابن حبان)

شرح: این فرموده رسول الله صلی الله علیه و آله: «إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ مِنْ تُرَابٍ» را آیه مبارکه سوره فاطر تأیید می‌نماید آنجا که خداوند جل جلاله می‌فرماید: ﴿وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ﴾ (فاطر: ۱۱). «خداوند شما را از خاک و سپس از نطفه آفرید». یعنی آدم را از خاک آفرید و ذریه‌اش را از نطفه. و فرموده رسول صلی الله علیه و آله: «فَجَعَلَهُ طِينًا». پس آن را به گل تبدیل کرد به این که خاک را با آب تر کرد تا به صورت گل درآمد «ثُمَّ تَرَكُهُ...» و مدت زمانی آن را گذاشت تا که «حَمًا مَسْنُونًا» یعنی رنگ و بویش تغییر نمود. «ثُمَّ خَلَقَهُ وَصَوَّرَهُ»: سپس جسد او را به

صورت انسان‌های امروزی مجسم نمود و باز برای مدت زمانی او را همچنان گذاشت تا که به صورت «صَلْصَالَا كَالْفَخَّارِ»: گِل خشک سفال مانند درآمد، آنگاه از روحش در او دمید. و گفته‌اش: «خَيَاشِيمُهُ (جمع خیشوم)»: انتهای بینی ورگ‌های داخلی آن، «فَعَطَسَ»: سپس عطسه زد و با الهام خداوند تعالی الحمد لله گفت.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- حدیث را به صورت واضح جمله، جمله بخوان و شنونده‌ها آهسته بخوانند تا ببینی که اکثریت‌شان حدیث را حفظ نموده اند.

۲- شرح را به آهستگی جمله، جمله بخوان و آنچه برای‌شان دشوار باشد بیان کن.

۳- آگاه‌شان گردان امر بزرگی که ابلیس در وقت گذرکردن بر جسد آدم قبل از نفخ روح می‌گفت: همانا مکلف شدن آدم است به عبادت پروردگارش که پاداش بر آن جنت و خشنودی خداوند است.

۴- برای‌شان یادآور شو: سنت است کسی که عطسه می‌زند «الْحَمْدُ لِلَّهِ» بگوید و آن که می‌شنود «يَرْحَمُكَ اللَّهُ» بگوید و به جوابش گفته شود: «يَغْفِرُ اللَّهُ لِي وَلِكِ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ» و یا جمله «يَهْدِيكَ اللَّهُ وَيُصْلِحُ بِالْكُ»: بگوید طوری که در سنت ثابت شده است.

۵- تعلیم‌شان ده: لفظ حمد که معنایش ستایش به کار نیک است رأس شکر می‌باشد و در دست‌یابی بهر نعمتی باید حمد گفته شود: خصوصاً بعد از خوردن و نوشیدن و تجدید نعمت.

درس ۲۱: آیه آفرینش انسان‌ها از یک نفس

فرموده‌ی خدای تعالی:	قوله تعالی:
(۱) ای مردم بترسید پروردگار خود را، آن که آفرید شما را از نفس واحدی و آفرید از او جفتش را و گسترانید از آنان مردان بسیار و زنان بسیار.	يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً

[نساء: ۱]

شرح: این ندای الهی ندای جهانشمولیت برای تمام بشریت از کافر و مسلمان چه آنان که در روز نزول این آیه موجود بوده اند و چه آنان که موجود نبوده اند تا روز قیامت، زیرا تمام بشریت بندگان خداوند و او تعالی بر بنده خود از خودش مهربان‌تر بوده و همانا او را به تقوای خدا امر می‌نماید. و تقوای خدا با ایمان و طاعت او و یگانه‌پرستی، و ایمان به رسول خاتم حضرت محمد ﷺ و اطاعت اوامر و نواهی‌اش صورت می‌گیرد و فرموده‌اش: ﴿الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ﴾ یعنی از آدم ﷺ و گفته‌اش: ﴿وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا﴾ یعنی حواء را از ضلع آدم آفرید و او را به تزویج آدم درآورد و حواء همسر آدم قرار گرفت. و گفته‌اش: ﴿وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً﴾ زیرا مردم تماماً مرد و زن از ذریه آدم و حواء اند و معنی بث ایجاد نمود و پراکنده ساخت.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را بخوان و شنوندگان آهسته با تو بخوانند تا ببینی که آن را حفظ نموده اند.
- ۲- آگاه‌شان گردان: که در آیت یادآور است از نعمت آفرینش که در خور شکرگزاری خداوند است که ضمن عبادتش انجام می‌شود.

- ۳- آگاه‌شان گردان که در آیت اشاره به ابتداء آفرینش شده که هزاران سال بر آن گذشته است، و این یادآوری برای‌شان تذکر است بر شکرگزاری و محبت خداوند جلّال نسبت به فضل واسع و نعمت‌های بزرگی که بر بنده ارزانی فرموده است.
- ۴- تعلیم‌شان ده که تقوای خدا بعد از ایمان باو در طاعت و توحیدش نهفته است که راه نجات بنده و سبب فوز و کامیابی دنیا و آخرتش می‌گردد.
- ۵- تعلیم‌شان ده: که لفظ زوج بر مذکر و مؤنث اطلاق می‌شود و برای زن زوجه گفته می‌شود و لفظ زوج فصیح‌تر است زیرا هر یک از زن و مرد جفت یکدیگرند.
- ۶- در این آیه بیان اخوت انسانی است که بیشتر مردم از آن غافل اند و حق این برادری را اداء نکرده اند و سبب همانا نادانی و جهل است.

درس ۲۲: حدیث سفارش پیامبر به گذشت از زنان

<p>فرموده رسول ﷺ: سفارش کنید یکدیگر خود را به گذشت در باره زن‌ها زیرا زن از پهلوی آدم آفریده شده است و کج‌ترین چیز در ضلع قسمت بالایی اوست و اگر بخواهی که آن را راست کنی می‌شکنی و اگر رهایش کنی بر کجی خود می‌ماند، پس در باره زنان سفارش بخیر کنید.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: اسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ، فَإِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلْعٍ، وَإِنَّ أَعْوَجَ شَيْءٍ فِي الضِّلْعِ أَعْلَاهُ، فَإِذَا ذَهَبَتْ تُقِيمُهُ كَسَرْتَهُ، وَإِنْ تَرَكْتَهُ لَمْ يَزَلْ أَعْوَجَ، فَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ.</p>
--	--

(رواه البخاری)

شرح: فرموده رسول الله ﷺ: «اسْتَوْصُوا»: یعنی بعضی شما بعض دیگر را به نیک رفتاری با زنان سفارش نمائید «بِالنِّسَاءِ خَيْرًا»: یعنی با آن‌ها مطابق روش و سلوک‌شان رفتار نکنید، زیرا بسیاری برخوردهای بدشان از ضعف خلق و خلق‌شان منشاء می‌گیرد که جزء فطرت طبیعی آن‌هاست. و فرموده رسول خدا ﷺ: «فَإِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلْعٍ»: یعنی خداوند عزوجل حواء را از دنده آدم به کلمه تکوین آفرید یعنی گفت: باش یا موجود شو! سپس حواء به وجود آمد. و در این گفتار: «فَإِنَّ الْمَرْأَةَ...» اشاره به علل ضعف فطری زن است که ملازم آن می‌باشد. و گفته رسول الله ﷺ: «وَإِنَّ أَعْوَجَ شَيْءٍ فِي الضِّلْعِ أَعْلَاهُ»: اشاره است به ضعفی که در خلق و خوی زن است که عبارت از بدزبانی و زبان‌درازی اوست. پس مردی که خواست باشد آن را راست نماید می‌شکندش یعنی با طلاق روبرو شده و از الفت و محبت با او محروم می‌شود، و آن که با کجی‌های فطری زن می‌سازد و بدی‌هایش را تحمل می‌کند زندگی‌اش با زن ادامه یافته و از سعادت برخوردار می‌گردد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به آرامش بخوان تا ببینی که اکثر شنونده‌ها آن را حفظ کرده اند.
- ۲- شرح حدیث را جمله جمله به آرامش بخوان و معنی مراد هر جمله را بیان کن.
- ۳- آگاه‌شان گردان که عمل به توصیه رسول خدا ﷺ را در باره زنان واجب است که وصیت و سفارشی به خیر است. طوری که در حجة الوداع فرمود: «واستوصوا بالنساء خیراً» توصیه نمائید یکدیگر را در باره زنان به خوبی» و از جمله نیکی این که با آنها به خوبی رفتار نماید و از بدرفتاری پرهیزد و از زبان‌درازی‌هایش درگذرد زیرا آنها از ضعف خلقتش می‌باشد.
- ۴- آنها را پند ده: که طلاق بدون رفع ضرر یکی از طرفین مشروعیت ندارد، زیرا در طلاق ضرر است و آزار مسلمانان روا نیست گرچه اندک باشد.
- ۵- تعلیم‌شان ده: که لازم است شوهر اذیت‌های اندک همسرش را تحمل نماید، زیرا زن ازین عیب به خاطر ضعف خلقت و ضعف خلق و خوی‌اش سالم نمی‌باشد.

درس ۲۳: آیه سرای آخرت از آن پرهیزگاران است

قول الله جل جلاله:	فرموده خداوند جل جلاله:
تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا ۖ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٨٣﴾	(۸۳) اینک سرای آخرت را برای کسانی قرار دادیم که نمی‌خواهند در روی زمین تکبر کنند و نه فساد کنند و سرانجام نیک برای پرهیزگاران است.

[القصص: ۸۳]

شرح: فرموده خدای تعالی: ﴿تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ﴾: این جمله ابتدائی، آغاز تشویقیست در وصف سرای آخرت، زیرا دنیای فانی بر سرای آخرت سبقت گرفته است و خداوند با این گفته‌اش از آن خبر می‌دهد: ﴿نَجْعُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا﴾: یعنی سرای آخرت مأوا و منزل کسانی می‌باشد که نمی‌خواهند در این زندگی دنیا بر مردم مسلط شده و بر آن‌ها خودخواهی و تکبر ورزند و نه با ارتکاب گناه مانند شرک، قتل، زنا، دزدی و شرابخواری بر زمین فساد نمایند. و فرموده خدای تعالی: ﴿وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾: جمله تعقیبی و پیرو جمله پیشترش می‌باشد که حامل مژده و بشارت است به نیکی و حسن عاقبت هم در این دنیا و هم در آخرت. و اهل آخرت پرهیزگارانند: که از عذاب خدا ترسیده و اوامر و نواهی‌اش را اطاعت کردند، زیرا انجام اوامر الهی نفس را تزکیه نموده و او را برای نعمت‌های سرای آخرت آماده می‌سازد و هرگاه نفس تزکیه و پاک گردد صاحبش را از مهالک و پرتگاه‌های دنیا و پستی‌ها دور می‌نماید، زیرا دوری کردن از نواهی طهارت نفس را حفظ نموده و از بدی‌های زندگی دنیا نگهداریش می‌نماید.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- آیت را با قرائت خوب بخوان و شنونده‌ها با تو تکرار نمایند تا بیشترشان آن را حفظ نمایند.

۲- شرح را بخوان و معنی هر جمله را بیان کن و تکرار نما تا شنونده‌ها بفهمند.

۳- آگاه‌شان گردان که این آیه آرزوهای بیهوده آنانی را که می‌گفتند: با ایمان هیچ چیز ضرر نمی‌رساند و مؤمنان همگی نجات‌یافتگان اند از بین برد چنانکه فضیل بن عیاض گفته است که برای اهل آخرت شروطی وضع شده که از جمله: ایشان در روی زمین برتری جویی و فساد را اراده ندارند.

۴- پندشان ده: که علی بن الحسین علیه السلام در حالی که سواره بود بر مساکینی گذشت که نان خشک می‌خوردند برایشان سلام نمود سپس او را به غذای خود دعوت نمودند این آیه را خواند: ﴿تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ﴾ و از اسپش فرود آمد و با اوشان غذا خورد.

۵- برای‌شان یادآور شو که عاقبت نیک و پسندیده در دنیا و آخرت خاص برای پرهیزگارانی است که از شرک و گناه پرهیز نموده و به آن نزدیک نمی‌شوند.

درس ۲۴: حدیث اکل و شرب با دست راست

قول سلمة بن الاكوع رضي الله عنه: وَإِنَّ أَعْوَجَ شَيْءٍ فِي الصَّلَعِ أَعْلَاهُ، فَقَالَ: كُلْ بِيَمِينِكَ، قَالَ: لَا أَسْتَطِيعُ، قَالَ؟ لَا أَسْتَطَعْتُ مَا مَنَعَهُ إِلَّا الْكِبَرُ. قَالَ: فَمَا رَفَعَهَا إِلَيَّ فِيهِ.	گفته سلمه بن الاكوع ؓ که مردی نزد رسول الله ﷺ با دست چپش خورد رسول الله ﷺ فرمود: با دست راست خویش بخور، گفت: نمی توانم، رسول الله ﷺ گفت: خدا کند که نتوانی و او را کبر ازین کار بازداشت. سلمه می گوید: سپس نتوانست دستش را به دهن بلند کند.
---	---

(رواه مسلم)

شرح: در این گفته سلمه ؓ: «إِنْ رَجُلًا أَكَلَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ بِشِمَالِهِ»، نام شخص بخاطر پرهیز از غیبت تذکر داده نشده، زیرا غیبت یادآوریست که سبب ناراحتی برادرت می گردد، و گفته اش: «بِشِمَالِهِ» یعنی با دست چپش و گفته اش: «كُلْ بِيَمِينِكَ»: یعنی رسول الله ﷺ برای شخصی که با دست چپ می خورد جهت ارشاد و تعلیمش فرمودند: با دست راست خویش بخور که برایت خیر است زیرا خوردن با دست چپ مشابهت به شیطان است، چه شیطان با دست چپش می خورد. و گفته اش: «لَا أَسْتَطِيعُ» این گفته آن مردی است که رسول خدا ﷺ برایش امر نمودند که با دست راستش بخورد در حالی که قدرت خوردن با دست راستش را داشت مگر تکبر و خودخواهی او را از پذیرفتن امر رسول الله ﷺ منع نمود، لذا رسول خدا ﷺ بر علیه او نفرین نموده و فرمودند: لَا أَسْتَطَعْتُ: یعنی خداوند تو را قدرت ندهد، زیرا او متکبر بود و انسان متکبر گویا با صفت کبریایی خدا منازعه می کند و هر که با خدا مبارزه کند خداوند او را نابود می سازد. و گفته سلمه ؓ: «فَمَا رَفَعَهَا إِلَيَّ فِيهِ» یعنی از همان ساعت دستش شل شد که تا وقت مردن به آن دست، قدرت خوردن پیدا نکرد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنونده‌ها آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و معنایش را یکی بعد دیگری بیان کن تا شنونده‌ها مراد حدیث را بفهمند و برای عمل آماده شوند.
- ۳- تعلیم‌شان ده: که خوردن و نوشیدن با دست راست می‌باشد و هر که با دست چپ بخورد و بنوشد خود را به شیطان مشابه نموده است و آن که خود را به گروهی مشابه سازد از جمله آنهاست.
- ۴- آنها را از کبر بیم ده زیرا متکبر به جنت داخل نمی‌شود نظر به حدیثی که در مسلم آمده است: «خداوند کسی را که در دلش ذره از کبر بوده به جنت داخل نمی‌کند».
- ۵- تذکرشان ده: که از غیبت مسلمان پرهیز شود، و غیبت یادکردن مسلمان است در غیابش به آنچه که نمی‌پسندد.
- ۶- ایشان را از تکبر و عناد در برابر امر رسول الله بیم ده که به هلاکت می‌کشاند.

درس ۲۵: آیه تقوی و همنشینی با راستگویان

قول الله سبحانه وتعالى:	فرموده خدای تعالی:
يَتَّيِبُهَا لِلَّذِينَ ءَامَنُوا أَتَقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ ﴿١١٩﴾	(۱۱۹) ای گروه مؤمنان از خدا بترسید و با راستگویان باشید.

[التوبه: ۱۱۹]

شرح: فرموده خدای تعالی: ﴿يَتَّيِبُهَا لِلَّذِينَ ءَامَنُوا﴾: این ندای پروردگار است برای بندگان مؤمنش که با کلمه ایمان آن‌ها را یاد کرده است چون با نیروی ایمان است که بر امتثال اوامر الهی و ترک منهیاتش قدرت پیدا کرده و به اوامر او رغبت و از منهیاتش پرهیز می‌توانند، زیرا مسلمان با ایمانش زنده است که می‌شنود و می‌بیند و تعقل نموده و درک می‌نماید و قدرت بر انجام تکالیف را پیدا می‌کند، به خلاف غیر مؤمن که کافر است زیرا او شباهت به مرده را دارد گرچه ظاهراً مرده نیست چه کسی که او را ندا کنند و نشنود و مکلف شود و قدرت انجام دادن تکلیف را پیدا نکند پس چنین شخصی به مرگ نزدیک‌تر است از زندگی. و فرموده خدای تعالی: ﴿أَتَقُوا اللَّهَ﴾ این یکی از مواردیست که به خاطرش طرف ندا قرار گرفته اند و دومی فرموده‌اش: ﴿وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾: امر به تقوا است، ایشان را به تقوا امر می‌کند و تقوا پرهیز و ترس است از عذاب خدا با انجام اطاعتش در آنچه از اعتقاد و گفتار و کردار دستور داده است و همچنین نهی شدن و دور شدن است از عقیده و سخن و عمل ناپسند و فاسد. ایشان را دستور داد: که در نیت‌ها و گفتار و اعمال‌شان صادق باشند تا که آن‌ها را آماده سازد که در دنیا و آخرت با صادقان یکجا باشند آنجا که خدای تعالی می‌فرماید: ﴿وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ ۖ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾ ﴿۱۳﴾ هُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَٰلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۴﴾ (الزمر: ۳۳ - ۳۴) «و کسی که آیین

راستین را آورد و آنکه تصدیقش نمود، چنین کسانی پرهیز کارند. ایشان هر چه بخواهند، نزد پروردگارشان دارند؛ این، پاداش نیکوکاران است.»

﴿وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ﴾ آن که با صدق آمده که او رسول خداست ﷺ ﴿وَصَدَّقَ بِهِ﴾ و آن که او را تصدیق داده ابوبکر صدیق رضی الله عنه است ﴿أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾ ﴿هُم مَّا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾ ذَلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿﴾: «ایشان پرهیزگاران اند که آنچه می خواهند در نزد پروردگار خود می یابند و این پاداش نیکوکاران است.»

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را بخوان و شنونده‌ها با تو بخوانند و قرائت را ادامه بده تا حفظ شود.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و معنایش را بیان کن و برای فهم آن، اوشان را تشویق کن.
- ۳- ایشان را از صداقت و راستی آن سه نفر: کعب بن مالک، هلال بن امیه و مراره بن الریبع رضی الله عنه که از غزوه تبوک عقب ماندند آگاه کن آنگاهی که رسول خدا ﷺ و مسلمانان از تبوک بازگشتند غیر مسلمانان و آن‌هایی که تخلف ورزیده بوده آمدند و عذرخواهی به راست و دروغ کردند، مگر این سه نفر نخواستند که به دروغ عذر بیاورند، خداوند جلّ و علا رسول الله ﷺ و مؤمنان را به قطع رابطه با ایشان امر نمود و مورد مقاطعه قرار گرفتند، ولی صبر نمودند تا که خداوند در باره توبه‌شان آیت نازل نمود و توبه‌شان را پذیرفت، و آن‌ها در صداقت و راستی ضرب المثل گشتند و خداوند متعال در این آیه از مؤمنین خواسته تا که با این صادقین باشند، خداوند ما را به ایشان بدارد. آمین.
- ۴- ایشان را به راستی و صداقت تشویق نما، چه صداقت به نیکی رهنماست و نیکی به جنت می کشاند.

۵- تعلیم‌شان ده: که راستی باید در ظاهر و باطن یکسان باشد طوری که ابن عربی وقتی تفسیر الصادقین را قرائت نمود که آن‌ها کسانی اند که ظاهر و باطن‌شان برابر است گفت: این سخن آن حقیقت ایست که نقطه آخر آروزهاست.

درس ۲۶: حدیث التزام صدق و راستی

<p>فرموده رسول الله ﷺ: لازم بگیرید بر خود راستی را زیرا صدق رهنما است به نیکی و نیکی می‌کشاند به جنت و همیشه هست که شخص راست می‌گوید و صدق را مورد نظر قرار می‌دهد تا که نزد خداوند صدیق نوشته می‌شود و دوری کنید از دروغ زیرا دروغ رهنما است به گناه و گناه می‌کشاند به سوی آتش و همواره شخص دروغ می‌گوید و قصد دروغ می‌نماید تا که نزد خداوند کذاب نوشته می‌شود.</p>	<p>قوله صلى الله عليه وسلم: عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ وَلَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدْقًا وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبُ فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ، وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَابًا.</p>
--	--

(رواه مسلم)

شرح: فرموده ﷺ: «عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ»: یعنی لازم بگیرید صدق را که جدا نشود از شما و شما از او فاصله نگیرید، در نیت‌ها و گفتار و کردار خود در آشکار و نهان صادق باشید تا که در این دنیا از جمله صادقینی بگردید که دارای پاکی و صفا اند، و هم با صادقین در آخرت یکجا شوید: ﴿وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا﴾ (النساء: ۶۹). «آنان که از الله و پیامبر اطاعت می‌کنند، هم‌نشین پیامبران، صدیقان، شهدا و صالحان خواهند بود که الله به آنان نعمت عنایت نموده و چه رفیقان نیکی هستند». و علت دستور به صدق و ملازمت بر آن را برای‌شان اینطور بیان کرده است که: «إِنَّ الصِّدْقَ» یعنی راستی کامل در ظاهر و باطن، شخصی را که ملازم چنین راستی باشد به نیکی رهنماست و نیکی به جنت

می کشاند، زیرا آن که صدق و راستی را بر خود لازم بگیرد از اهل جنت است و صدق چنین است. و آن‌ها را به این گفته‌اش به صدق تشویق می‌نماید. «وَلَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصَّدْقَ»: «یعنی شخص همواره راستی را قصد می‌کند و در جستجو و طلب صدق است تا که نزد خداوند از صدیقان نوشته می‌شود». و همانا به صحبت موب‌های چهارگانه جنت کامیاب می‌گردد و از کمال عنایت رسول خدا ﷺ به امتش برای این که در هردو سرا به سعادت و کمال برسند، بعد از آن که به صدق و راستی آن‌ها را تشویق نمود اکنون ایشان را از ضد آن یعنی دروغ بیم می‌دهد: «وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ»: یعنی «ترسید و از دروغ اجتناب کنید» و علل اجتناب از آن را چنین بیان می‌کند که «فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ»: دروغ به گناه می‌کشاند و فجور، معصیت خدا و رسول است به خارج شدن از امر و نهی‌شان «وَالْفُجُورُ يَهْدِي إِلَى النَّارِ» و گناه به آتش می‌کشاند، و در بیم‌دادن اضافه می‌کند که هرگاه شخص دروغ بگوید و بر کذب ادامه دهد و از آن توبه نکند سرانجامش اینست که نزد خداوند از کاذبان نوشته می‌شود و آنگاه با کاذبین که بر خدا دروغ می‌بندند همراه می‌شود و آن‌ها اهل دوزخ اند و بد بازگشتی است آن.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- کوشش نما تا شنونده‌ها حدیث را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و معانی پوشیده آن را شرح کن تا ببینی که مراد حدیث را فهمیده اند.
- ۳- آن‌ها را به راستی تشویق نما و از دروغ بیم ده تا که از آن دور شده و توبه نمایند.
- ۴- تعلیم‌شان ده: که هرگاه شخص به راستی عادت کند همواره آن را لازم می‌گیرد و آن که به دروغ عادت کند همیشه از او جدا نمی‌شود و این سنت خداست در میان مردم. لذا بر بنده لازم است که هرگاه از او گناهی سر می‌زند توبه نماید ورنه گناه متوالی و پیوسته گردیده و توبه کردن بر او دشوار می‌گردد، نظر به گفته رسول الله ﷺ «وَأَتَّبِعْ

السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا»: در پی گناه حسنه و نیکی ای را انجام ده که اثر گناه را محو کند. و فرموده خدای تعالی: ﴿يَتَأْتِيهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ﴾ (الإنفطار: ۶). «ای انسان! چه چیز تو را در برابر پروردگار کریمت مغرور ساخته؟».

﴿إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهْلَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ﴾ (النساء: ۱۷). «به تحقیق توبه کردن نزد خدا مرکسانی راست که به نادانی بدی‌های را انجام دادند و سپس به زودی توبه نمودند».

درس ۲۷: آیه نیکان در بهشت و بدان در دوزخ

قول الله سبحانه و تعالی:	فرموده خدای تعالی:
إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿١٣﴾ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ﴿١٤﴾ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ ﴿١٥﴾ وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ ﴿١٦﴾	(۱۳) همانا نیکان در نعمت‌ها اند (۱۴) و همانا بدان در دوزخ اند. (۱۵) در آیند آن را روز قیامت. (۱۶) و نیستند ایشان از آن ناپدیدان.

[الانفطار: ۱۳ - ۱۶]

شرح: بعد از فنای این زندگی دنیا و برپاشدن قیامت و سوال خداوند از انسان که چه چیز موجب فریش به پروردگار گردیده که خدای را عبادت نکرده و او را به وحدانیت نپرستیده است آنجا که می‌فرماید: ﴿يَتَأْتِيهَا الْإِنْسَنُ مَا عَمَرَكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ﴾ «ای انسان چه چیز تو را به پروردگار کریمت فریب داد» سپس خداوند تعالی از کرام الکاتبین خبر می‌دهد و این که اعمال انسان شمرده شده و تدوین شده آن که خیر انجام داده به خیر پاداش داده می‌شود و آن که غیر انجام داده بغیر. و موکداً خبر می‌دهد از آنچه که با آن بین بندگانش داوری می‌کند و ایشان دو دسته اند نیکوکار و بدکار، پس فرمود: ﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ﴾ ابرار اهل ایمان و طاعت و صداقت اند، مفرد ابرار برّ یعنی نیکوکار، ﴿لَفِي نَعِيمٍ﴾ یعنی نعمت‌های جنت که سرای نیکوکاران است و آن‌ها نعمت‌های همیشگی است که در این دنیا نه چشمی آن را دیده و نه گوشی شنیده و نه بر قلب بشری خطور کرده است و گفته‌اش: ﴿إِنَّ الْفُجَّارَ﴾ که جمع فاجر است و فاجر کسی است که از اطاعت خدا و رسول سرکشی نموده و از امر خدا و رسول بیرون شده است، طوری که نه ایمان آورده و نه خدا را به یکتایی پرستیده و نه رکوع و سجده نموده و نه کار نیکی انجام داده و نه از باطل و ظلم و شری اجتناب نموده است. ﴿لَفِي جَحِيمٍ﴾ در دوزخ که عذاب آن همیشگی و سرمدی و ابدی است و به طور

کامل به سزای اعمال خود می‌رسند ﴿يَوْمَ الدِّينِ﴾: که عبارت از روز جزا و روز قیامت است که آتش آن روز آن‌ها را در بر می‌گیرد و ایشان پیوسته با آن هستند که نه روز و نه ساعتی از آن دور شده می‌توانند و نه عذاب از آن‌ها فروکش می‌نماید آنجا که می‌فرماید: ﴿وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ﴾ و فرمود: ﴿لَا يُفْتَرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ﴾ (الزخرف: ۷۵). «یعنی کم نمی‌شود از ایشان عذاب و آن‌ها در جهنم ماندگاراند».

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را بخوان و شنونده‌ها با تو بخوانند تا آیه را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و معنای جمله‌ها و آنچه فهم آن از آیت مراد است برای‌شان بیان کن.
- ۳- با تذکر نعمت‌های جاوید الهی که به اهل طاعت و عده‌شده آن‌ها را در اطاعت خدا و رسول ﷺ تشویق کن.
- ۴- آن‌ها را از نافرمانی خدا و رسول الله ﷺ بیم ده و برای‌شان بازگشت نافرمانان را درین فرموده خدا از سوره جن یادآور شو: ﴿وَمَنْ يَعَصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا أَبَدًا﴾ (الجن: ۲۳). «هرکه نافرمانی کند خدا و رسول را به تحقیق برای او آتش جهنم است که جاوید و ابدی در آن می‌مانند».
- ۵- آگاه‌شان گردان که برای اطاعت‌کننده لازم است که موارد اطاعت را بداند و لذا بر بنده واجب است این که انواع عبادت‌ها و چگونگی ادای آن را بداند و همینطور انواع منهیات و وسایل دوری و پرهیز از آن را.

درس ۲۸: حدیث دیدار اهل بهشت با یکدیگر

<p>فرموده رسول خدا ﷺ: همانا اهل بهشت می‌بینند اهل غرفه‌ها را چنانکه می‌بینند ستاره درخشنده گذرنده در افق مشرق یا مغرب را نسبت برتری که بین‌شان است، گفتند: یا رسول الله این‌ها منزل‌های پیامبران است که غیرشان کسی به آن نمی‌رسد. فرمود: آری، قسم به آن که نفس من در ید قدرت اوست، این منازل مردانی است که ایمان آوردند به خدا و پیامبران را تصدیق دادند.</p>	<p>قوله صلى الله عليه وسلم: إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ لَيَتَرَاءَوْنَ أَهْلَ الْغُرَفِ، كَمَا تَرَاءَوْنَ الْكَوْكَبَ الدُّرِّيَّ الْغَائِرَ فِي الْأُفُقِ مِنَ الْمَشْرِقِ أَوْ الْمَغْرِبِ، لَتَفَاضِلٍ مَا بَيْنَهُمْ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، تِلْكَ مَنَازِلُ الْأَنْبِيَاءِ لَا يَبْلُغُهَا غَيْرُهُمْ، قَالَ: بَلَى، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، رِجَالٌ آمَنُوا بِاللَّهِ وَصَدَّقُوا الْمُرْسَلِينَ.</p>
---	---

(رواه الشيخان)

شرح: فرموده رسول الله ﷺ: «إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ...» الخ رسول خدا از برتری درجات و عالی‌بودن منزل‌های اهل جنت خبر می‌دهد: که این برتری به خاطر تفاوت‌شان در نیروی ایمان و کثرت اعمال صالحه و قوت پرهیزشان از آنچه خدا و رسول حرام قرار داده از گناهان و بدی‌هاست. پس خبر می‌دهد: «إِنَّهُمْ يَتَرَاءَوْنَ أَهْلَ الْغُرَفِ»: ایشان می‌بینند اهل غرفه‌ها را در بلندی آن و دوری‌شان از آنانی که در درجات پایین‌تر قرار دارند «كَمَا تَرَاءَوْنَ» چنانکه امروزه می‌بینند مردم «الْكَوْكَبَ الدُّرِّيَّ» یعنی ستاره روشن و تابنده را فی الافق در آسمان، و هرگاه با این خبر اصحابش را آگاه نمود «قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، تِلْكَ مَنَازِلُ الْأَنْبِيَاءِ لَا يَبْلُغُهَا غَيْرُهُمْ» گفتند: ای پیامبر خدا این منازل انبیاء است که غیر انبیاء به آن نمی‌رسند؟ پیامبر به ایشان جواب داد: آری، طوری که شما تصور نموده و گفتید: چنین نیست و برای‌شان سوگند یاد کرد و گفت: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، رِجَالٌ آمَنُوا»: یعنی این‌ها منازل مردانی

است که ایمان به خدا آورده و «صَدَّقُوا الْمُرْسَلِينَ» و پیامبران را تصدیق دادند و خاصه انبیاء نیست طوری که شما گفتید.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنونده‌ها با تو تکرار نمایند تا ببینی که اکثریت‌شان آن را حفظ کرده اند.
- ۲- برای‌شان یادآور شو که سبب برتری منازل اهل جنت تفاوت‌شان در انجام اعمال صالحه و ترک منہیات است.
- ۳- آن‌ها را در مسابقه به خیر و رغبت در عمل‌های صالح تشویق کن تا که به اعلاترین منازل در سرای آخرت دست یابند.
- ۴- تعلیم‌شان ده که برای تأکید سخن و صحت آن، سوگند خوردن به خدا مشروعیت دارد.
- ۵- آگاه‌شان گردان که در باره این قسم: والذی نفسی بیده: حضرت عایشه رضی الله عنها می‌گوید: این سوگند رسول الله صلی الله علیه و آله است زیرا با آن بسیار سوگند می‌خوردند.
- ۶- برای ایشان از فضیلت ایمان به خدا و رسول در این فرموده خدای تعالی تذکر ده: ﴿سَابِقُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ﴾ (الحديد: ۲۱) «بشتابید به سوی بخشایشی از پروردگارتان و بهشتی که پهنایش مثل پهنای آسمان و زمین است که آماده شده برای آنانی که ایمان آوردند به خدا و رسولش».

درس ۲۹: آیه عبادت با اخلاص

قول الله سبحانه وتعالى:	فرموده خداوند سبحان ﷻ:
وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ ﴿٥﴾	(۵) و امر نشدند مگر آن که بپرستند خدا را پاک دارندگان برای او دین را یکتاپرستان و به پای دارند نماز را و بدهند زکات را، و این است دین استوار.

[بینه: ۵]

شرح: فرموده خدای تعالی: ﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ﴾... الخ یعنی خداوند امر نکرده اهل کتاب و نه دیگر اهل شرک و کفر را جز به عبادت پروردگاری که خدای شان است و عبادت خداوند ذلت و اهانتی را برای بندگان در بر ندارد زیرا خدای تعالی آفریدگار و روزی دهنده و مدبر زندگی شان است لذا فطرتاً و عقلاً عبادتش واجب است پس چرا در پرستش خدا اختلاف داشته و متردد اند؟ و گفته اش: ﴿مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ وقتی عبادتی که به آن امر شده اند خاص برای خدا باشد پس در عبادتش غیر او را شریک نمی آورند، زیرا شرک عبادت را فاسد نموده و نفس های شان را نمی تواند تزکیه کند و گفته اش: ﴿حُنَفَاءَ﴾: یعنی دور شده و رجوع کننده از ملت های کفر و شرک به سوی ملت اسلام که همانا ملت ابراهیم علیه السلام است. و گفته اش: ﴿وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ﴾: یعنی بعد از اقرار به وحدانیت خدا و شهادت به آن، کسی که اراده داخل شدن به دین اسلام را داشته باشد الزامیست که اولاً به یگانگی خداوند ﷻ و رسالت حضرت محمد ﷺ گواهی دهد، سپس نماز را اقامه نموده و زکات را بپردازد سپس دیگر عبادت ها را انجام دهد ﴿وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ﴾ و این است دین استوار و مستقیمی که به رضای خداوند و جنت های جاوید می رساند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- آیه را بخوان و تکرار کن و شنونده‌ها نیز تکرار کنند تا اکثریت‌شان آن را حفظ نمایند.

۲- شرح را به آرامش بخوان و با توقف در معانی، آن‌ها را بیان کن تا بفهمند.

۳- تعلیم‌شان ده که اخلاص در عبادت خدا محتاج به نیت است که عبارت از عزم و تصمیم قلب است بر عمل، و لذا این آیه دلالت می‌کند بر وجوب نیت برای تمامی عبادت‌های که بنده به آن پروردگارش را می‌پرستد.

۴- آگاه‌شان گردان: که به جز اسلام که دین ملت قیمة است سایر ادیان یهودیت، نصرانیت، مجوسیت و بودائیت تماماً باطل بوده و اهل این ادیان کافر محسوب می‌شوند.

۵- برای‌شان یادآور شو: که اسلام بر پنج اساس بنا یافته که عبارت از شهادتین و اقامه نماز و ادای زکات و روزه رمضان و حج بیت الحرام است و هرگاه یکی از این پنج اساس ساقط شود تمام آن‌ها ساقط می‌شود و از صاحب آن قبول نمی‌شود.

درس ۳۰: حدیث حسن نیت و ثواب مجاهدان

<p>قول رسول الله صلى الله عليه وسلم: إِنَّ بِالْمَدِينَةِ أَقْوَامًا مَا قَطَعْتُمْ وَادِيًا وَلَا وَطَنًا مَوْطِنًا يَغِظُ الْكَفَّارَ، وَلَا أَنْفَقْنَا نَفَقَةً وَلَا أَصَابَتْنَا مَخْمَصَةٌ إِلَّا شَرَكْنَا فِي ذَلِكَ وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ، فَقِيلَ لَهُ: كَيْفَ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ: حَبَسَهُمُ الْعَذْرُ فَشَرَكُوا بِحَسَنِ النِّيَّةِ.</p>	<p>فرمود رسول خدا ﷺ: همانا در مدینه مردمی اند که ما نپیمودیم هیچ وادی و نه طی نمودیم محلی که خشمگین می ساخت کافران را، و انفاق نکردیم هیچ نفقه ای را و نرسیدیم به مخمصه و گرسنگی شدیدی مگر که در آن با ما شرکت داشته در حالی که ایشان به مدینه بودند. پس برایش گفته شد: این چگونه است یا رسول الله؟ فرمود: عذر آنها را بازداشت، پس با حسن نیت خود با ما شریک شدند.</p>
---	--

(رواه ابوداود و البخاری مختصراً)

شرح: فرموده رسول الله ﷺ: «إِنَّ بِالْمَدِينَةِ أَقْوَامًا»: یعنی در مدینه مردانی ناتوان بودند از بیرون شدن به جهاد و این در غزوة تبوک بود، زیرا قدرت خروج برای جهاد را نداشتند و در این فرموده رسول الله ﷺ: «مَا قَطَعْنَا وَادِيًا إِلَى قَوْلِهِ مَخْمَصَةٌ»: بیان مشقت و زحمت های بود که در راه خدا تحمل می کردند و گفته اش: «إِلَّا شَرَكْنَا فِي ذَلِكَ»: یعنی در پاداش این رنج و مشقت و گرسنگی با ما شرکت داشتند «وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ»: یعنی از مدینه خارج نشدند به علت عجزشان به سبب مریضی و یا نداشتن نفقه و نداشتن وسیله سواری. آنگاه که رسول الله ﷺ جواب دادند «حَبَسَهُمُ الْعَذْرُ فَشَرَكُوا بِحَسَنِ النِّيَّةِ»: عذر آنها را بازداشت و با حسن نیت خود با ما شرکت پیدا کردند، و به خاطر ناتوانی از شرکت در جبهه با رسول خدا، تأسف و اندوه

ایشان را فرا گرفت چون خداوند ﷻ حسن نیت‌های‌شان را می‌دانست برای‌شان مانند مزد مجاهدین را عطا فرمود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- حدیث را چند بار بخوان و شنونده‌ها آهسته با تو بخوانند تا بیشترشان آن را حفظ نمایند.

۲- شرح را جمله جمله بخوان و معنی هر جمله را جداگانه بیان کن تا مراد هر جمله را بدانند.

۳- آن‌ها را به فضیلت نیت صالحه آگاه کن که شخص با نیت صالحه باجر و مزدی دست یافته می‌تواند که به عمل خود نمی‌تواند و تمام اعمال بندگی محتاج به حسن نیت است.

۴- حدیث بخاری را برای‌شان بیان کن: «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى» مدار اعمال نیت‌هاست و برای هر کس پاداش آنچه که نیت کرده است می‌باشد.

۵- آگاه‌شان گردان کسی که عمل صالحی داشته و از انجام آن ناتوان شده باشد، اجر و مزد آن، مانند زمانی که عمل می‌کرده و قدرت داشته تماماً داده می‌شود، پس آن که نماز و روزه نافله انجام می‌داده و سپس مریض و یا مسافر گشته باشد برایش اجر زمان سلامتی و اقامتش نوشته می‌شود.

درسهای ماه ربیع الاول

درس ۱: آیه ذکر مثال‌ها برای پندگرفتن

گفته خداوند بزرگ:	قول الله تعالى:
(۴۳) و این مثل‌ها را می‌زنیم برای مردم و نمی‌فهمند آن را جز دانیان.	وَتِلْكَ الْأَمْثَلُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿٤٣﴾

[عنکبوت: ۴۳]

شرح: گفته خداوند: ﴿وَتِلْكَ الْأَمْثَلُ﴾ امثال جمع مثل به فتح میم و ثاء به معنی شبیه و مانند و گفته او: ﴿نَضْرِبُهَا﴾ می‌زنیم «بیان می‌کنیم» برای مردم تا از هلاکت نجات یافته و به فائده خود برسند و تلک اشاره به مثلی است که خدا برای مردم بیان فرموده و آن مثل، تشبیه حال مشرکین که غیر خدا را می‌پرستند به حال عنکبوت است که از لعاب دهان خود خانه درست می‌کند، به خیال این که این خانه او را از مهلکه نجات می‌دهد در حالی که این تار عنکبوت نجاتبخش نیست مشرکین نیز اینچنین اند آن خدایانی را که برای خود انتخاب کردند، به گمان این که به آن‌ها نفع می‌رسانند خیری را جلب می‌کنند یا ضرری را دفع می‌کنند این گمان غلطی است، این‌ها و خانه عنکبوت در سستی و ناتوانی یکسانند و گفته خدا: ﴿وَمَا يَعْقِلُهَا﴾ یعنی این مثل‌های بیان‌شده برای پندگرفتن مردم تا این که به آنچه مورد پسند و رغبت ایشان است دست یابند و از چیزی که مورد تنفر و وحشت است نجات پیدا کنند اهمیت و قدر این مثل‌ها را جز عالمان نمی‌دانند یعنی کسانی که به خدا و قوانین خدا و اسرار کلام او و راهنمایی‌های آیات او علم دارند در این آیه از مقام علم و علماء تقدیر شده و نکوهش جهل و جاهلان است و بسنده است در فضیلت علم این گفته خداوند: ﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (الزمر: ۹). «آیا آن‌هایی که می‌دانند با آن‌هایی که نمی‌دانند برابرند». و یا این گفته خداوند: ﴿وَإِنَّهُ لَدُوٌّ عَلِيمٌ لِّمَا عَلَّمْنَاهُ﴾ (یوسف: ۶۸).

«او همانا او دانشمندی است بدانچه بیاموختیمش و لیکن بیشتر مردم نمی دانند» و گفته اش: ﴿وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا﴾ (طه: ۱۱۴). «و بگو: پروردگارا بر علم من بیفز».

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را بخوان تا مسموعین حفظ کنند.
- ۲- شرح را بخوان و معنی هریک از جملات را به طور واضح به شنوندگان بفهمان.
- ۳- به آن‌ها تذکر ده که مشرکین در پرستش غیر خدا زیانکار اند و حال ایشان به حال عنکبوت می ماند که شب و روز تار می زنند تا خود را حفظ کند در حالی که از ساختمان خود به جز خسران چیزی نمی بیند.
- ۴- به آن‌ها تعلیم ده که ضرب مثل‌ها برای هدایت و تعلیم و آگاهی مردم امر خوبی است.
- ۵- به آن‌ها تذکر ده که علم شرعی فضیلت دارد بلکه از واجبتین واجب‌هاست و عالم علوم شرعی دارای قدر و منزلت رفیعی است و فاقد آن اگر حیوان نیست نظیر حیوان است.

درس ۲: حدیث طلب علم آخرت جهت دنیا

<p>قوله صلی الله علیه وسلم: مَنْ طَلَبَ عِلْمًا مِمَّا يُبْتَغَى بِهِ وَجْهُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَتَعَلَّمُهُ إِلَّا لِيُصِيبَ بِهِ عَرَضًا مِنَ الدُّنْيَا لَمْ يَجِدْ عَرَفَ الْجَنَّةَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.</p>	<p>گفته پیامبر ﷺ: کسی که علمی را طلب می‌کند که به آن رضای خدا بسته می‌شود و هدفش از طلب این علم رسیدن به هدف دنیائی است بوی جنت در روز قیامت به مشامش نمی‌رسد.</p>
---	--

(رواه ابوداود)

شرح: مراد از علم که به آن رضای خدا طلب می‌شود علم کتاب و سنت است، چون به این علم است که خدا شناخته می‌شود و به این علم است که آنچه مورد پسند خدا یا مورد تنفر او است دانسته می‌شود و به این علم است که نعمت‌های او که در روز قیامت برای دوستان خود و عذاب‌هایی که برای دشمنان او آماده کرده است درک می‌شود و همچنین علم مربوط به عبادت است عبادتی که هدف خلقت جن و انس است و آگاهی به کیفیت ادای عبادت و علوم مربوط به ادبیات لغت عربی که به شناخت عبادت‌مان کمک می‌کند و علم احکام شرعی و کیفیت تطبیق آن احکام از جمله علوم است که سبب جلب رضایت خدا است پس کسی که این علوم را برای رسیدن به اغراض دنیوی طلب کند بوی جنت در روز قیامت بر وی حرام است، لذا بر طالب علوم دینی واجب است که به آموختن این علوم، خاص رضای خدا را طلب کند اما کسی که در آموزش علوم دنیوی مانند هندسه، پزشکی، کیمیا و دیگر علوم صنعت و حرفه نیت خالص برای خدا دارد و هدفش عبادت خدا و خدمت به خلق خدا است ثواب آموختن این علوم را درمی‌یابد و اگر در تعلیم این علوم هیچ نیت ندارد نه اجری دارد و نه گناه.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- حدیث را بخوان و تکرار کن و شنونده‌گان هم تکرار کنند تا اکثریت آن‌ها حفظ کنند.

۲- شرح را جمله جمله با آرامش بخوان و معنی هر جمله را بیان کن تا بفهمند.

۳- شنونده‌گان را تذکر ده که طلبه علوم شرعی باید در طلب خود اخلاص نیت لوجه الله داشته باشد و کسی که در آموختن علوم شرعی هم خدا و هم دنیا را در نظر داشته باشد خدا از او نمی‌پذیرد.

۴- آن‌ها را از فضیلت علم شرعی آگاه کن چون پیامبر ﷺ می‌فرماید: فضیلت علم بر عابد مثل برتری من بر پائین‌ترین شماست و گفته پیامبر ﷺ که خداوند و فرشتگان و اهل آسمان‌ها و زمین حتی مورچه در سوراخش و ماهی‌های دریا بر آموزگاران که به مردم خیر می‌آموزند درود می‌فرستند و از این دانسته می‌شود که هدف از آموختن علم عمل کردن به آن است و هدف از تعلیم و تعلم علوم دینی آنست که بدان عمل شود لذا اجرت گرفتن بر تعلیم و تعلم علوم دینی حرامست و کسی که آن را برای دنیا فرا می‌گیرد مستحق عذاب است.

۵- به آن‌ها بفهمان که طلب علم شرعی به اندازه ضرورت بر هر مرد و زن مسلمان واجب است چون کسی که نداند که عبادت خدا چیست و چطور انجام می‌شود نمی‌تواند خدا را عبادت کند و کسی که خدا را نپرستد در دنیا و آخرت زیان کرده است.

درس ۳: آیه دیدن جهنم با یقین و نمایان

گفته خداوند ﷻ: (۶) هر آینه می بینید دوزخ را (۷) سپس می بینید آن را یقین نمایان (۸) سپس پرسش می شوید در آن روز از نعمت ها.	قول الله تعالى: لَتَرُونَ الْجَحِيمَ ﴿٦﴾ ثُمَّ لَتَرُونَهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ﴿٧﴾ ثُمَّ لَتَسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ
--	--

شرح: گفته خدا: ﴿لَتَرُونَ الْجَحِيمَ﴾ لا، لترون لام قسمیه است خداوند به عزت و جلال خود سوگند یاد می کند یا جواب قسم محذوف است که تقدیرش چنین است سوگند به عزت و جلال من که هر آینه می بینید دوزخ را و مراد از جحیم دوزخ است! و این دیدن در میدان محشر است چون مخلوقات در آن روز ایستاده منتظر حکم خدا اند و آتش برای ایشان نمایان می شود که آن را به چشم سر می بینند که خداوند می فرماید: ﴿وَبُرَزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ﴾ (الشعراء: ۹۱). «و ظاهر شد جهنم برای گمراهان».

در جای دیگر می فرماید: ﴿وَجَاءَ يَوْمَئِذٍ نَجْمُهُمُ﴾ (الفجر: ۲۳) «آورده شود در آن روز دوزخ». و گفته خداوند: ﴿ثُمَّ لَتَرُونَهَا عَيْنَ الْيَقِينِ﴾ «یعنی می بینید دوزخ را به چشم سر خود». و دیدن شما یقین می شود زیرا تأکید عین یقین از علم یقین بیشتر است و گفته خداوند ﴿ثُمَّ لَتَسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ﴾ یعنی در آن روز از نعمت های دنیا مانند عقل گوش چشم زبان، انواع خوراکی ها و نوشیدنی ها و اقسام پوشیدنی ها سواری ها منزل ها این ها همه نعمت های است که خداوند بر بنده گان خود انعام فرموده که از شکر این نعمت ها پرسیده می شوند که نعمت ها را در جای که خدا مشخص فرموده صرف کردند؟ پس کسی که سپاسگزار باشد با سپاسگزاران رستگار شده و کسی که ناسپاس است با زیانکاران زیان می بیند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را بخوان و تکرار کن تا حفظ شود.
- ۲- شرح را با آرامش بخوان و معنای جمله‌ها را کم کم برای شنوندگان بیان کن تا بفهمند.
- ۳- به آن‌ها تعلیم ده که انواع نعمت‌ها زیاد است از آنجمله تندرستی و فراغت خاطر است، زیرا پیامبر ﷺ می‌فرمایند: «دو نعمت است که بسیاری از مردم آرزوی آن را می‌برند یکی تندرستی و دیگری فراغت». و از نعمت‌ها امنیت و عافیت است و حتی آب سردی که می‌نوشیم زیرا روزی حضرت پیامبر ﷺ با ابوبکر و عمر رضی الله عنهما خرمای تازه خوردند و بر روی آن آب سردی نوشیدند و فرمودند: این از نعمت‌ها ایست که از آن سؤال خواهید شد.
- ۴- به آن‌ها بفهمان: که شکر نعمت‌ها به حمد و ثناء خدا به زبان و قلب است و این که هر نعمتی را به جای آن صرف کنیم، مثلاً سپاسگزاری نعمت مال آن است که آن را در آن جای که خدا دوست دارد خرج کنیم و سپاسگزاری نعمت گوش آنست که به وسیله آن خیری شنیده شود و از شر پرهیز شود و همچنین به وسیله نعمت زبان حق را بگویند و از سخن باطل پرهیزد و به وسیله نعمت چشم چیزی را ببیند که خدا اجازه دیدنش را داده است و از آنچه خدا حرام کرده چشم بپوشد.

درس ۴: حدیث روز قیامت از چهار چیز سوال می شود

<p>پیامبر ﷺ فرمودند: هرگز برداشته نمی شود قدم های بنده در روز قیامت مگر این که از چهار چیز سوال می شود از عمرش پرسیده می شود که در چه راهی به تحلیل برده است و از جوانیش که در چه چیز نابود کرده و از مالش پرسیده می شود که از کدام راه به دست آورده و در چه راهی خرج کرده است و از علمش سوال می شود که چگونه به آن عمل کرده است.</p>	<p>قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لَا تَزُولُ قَدَمَا عَبْدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ أَرْبَعٍ: عَنْ عُمُرِهِ فِيمَا أَفْنَاهُ وَعَنْ شَبَابِهِ فِيمَا أَبْلَاهُ وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ وَفِيمَا أَنْفَقَهُ وَعَنْ عِلْمِهِ مَاذَا عَمِلَ بِهِ.</p>
---	--

(رواه البزار والطبرانی بإسناد صحيح)

شرح: گفته پیامبر ﷺ: «لَا تَزُولُ قَدَمَا عَبْدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» یعنی بنده از محشر به جنت یا دوزخ منتقل نمی شود و گفته او: «حَتَّى يُسْأَلَ» تا این که خداوند او را از چهار چیز مذکور در حدیث مورد بازخواست قرار می دهد و گفته او: «عَنْ شَبَابِهِ فِيمَا أَبْلَاهُ» از قبیل ذکر خاص بعد از عام است چرا که عمر، جوانی، کهولت و دوران پیری را شامل می شود ولی چون دوران جوانی وقت کوشش و کار خیر و شر است لذا جوانی را تنها ذکر کرده چون کسی که در جوانی استقامت ورزد استقامتش ادامه پیدا کرده و کسی که در جوانی انحراف پیدا کند انحرافش همیشه خواهد بود و گفته پیامبر ﷺ: «وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ» یعنی از مالش سوال می شود که از کجا به دست آورده از راه مشروع پیدا کرده یا از راه ممنوع «وَفِيمَا أَنْفَقَهُ» در چه راهی مصرف کرده آیا در راه حلال یا در راه حرام پس اگر مال را از راه های مشروع کسب کرده و در راهی که خدا اجازه فرموده و مباح کرده صرف کند نجات پیدا می کند والا هلاک می شود و گفته پیامبر ﷺ: «وَعَنْ عِلْمِهِ مَاذَا عَمِلَ بِهِ» یعنی خداوند او را از علمش

سؤال می‌کند آیا به علمش عمل کرده و به غیرش تعلیم داده یا به آن عمل نکرده و به دیگران نیاموخته است پس اگر به آن عمل کرده و به دیگران آموخته باشد رستگار شده والا بدبخت و زیانکار خواهد بود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا این که اکثر شنندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را با آرامش بخوان و معناهای جمله‌ها را تک تک بیان کن تا این که مراد هر جمله را بفهمند.
- ۳- آن‌ها را به مرگ و روز رستاخیز و جزاء تذکرده و آنان را تشویق کن که آمادگی برای آخرت پیدا کرده و به اعمال صالحه که ذخیره اخروی است توجه کنند.
- ۴- به آن‌ها نصیحت کن: که به این چهار چیز توجه کنند و از آن‌ها غفلت نکنند تا از عذاب خدا نجات پیدا کرده و به رضا و لقاء خدا در بهشت رستگار شوند.
- ۵- برای آن‌ها بیان کن: که طلب علم واجب و تعلیم آن واجب‌تر و این قضیه را جدی بگیرند و کسی که علم را آموخته به دیگران بیاموزد.

درس ۵: آیه فرضیت حج

<p>گفته خداوند ﷻ:</p> <p>(۹۷) حج این خانه برای الله بر کسی که توانایی رفتن به آنجا را دارد، واجب است. و هر کس انکار ورزد، بداند که الله از جهانیان بی نیاز است.</p>	<p>قول الله تعالى:</p> <p>وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٩٧﴾</p>
---	---

[آل عمران: ۹۷]

شرح: گفته خداوند: ﴿وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ﴾ و چون یهود مدعی شدند که اولین مسجد روی زمین بیت المقدس است، خداوند ایشان را تکذیب کرد و گفت: اولین خانه که به پا شده برای مردم آنست که در مکه است با برکت و راهنما برای عالمیان در آن نشانه‌های واضح و آشکار است از آنجمله مقام ابراهیم است، هر که در آن درآید در امان است بدین وسیله خداوند حج را با مؤکدترین صیغه‌های ایجابی فرض کرده که می‌فرماید: ﴿وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ﴾ یعنی حج بیت الله الحرام حق واجب و لازم خدا بر بنده‌گان است که برای زیارت خانه کعبه و اداء مناسک حج در آنجا حضور یابند و چون خانه کعبه از بسیاری از مناطق جهان دور است و هر انسانی قدرت بر ادای حج ندارد. لذا فرموده: ﴿مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا﴾ یعنی حج بیت الله الحرام بر کسی لازم است که استطاعت رسیدن به آن را داشته باشد و پیامبر ﷺ راه را به زاد و راحله تفسیر کردند و مراد از زاد نفقه شخص حاجی و مصرف اهل و خانواده وی می‌باشد و مراد از راحله انواع وسیله سواری است که به آن سفر کند و گفته خدا ﷻ: ﴿وَمَنْ كَفَرَ﴾ یعنی کسی که به خدا و رسول و عبادات او از آنجمله

حج، کفر ورزد خسران و سزای کفرش به خود وی باز گردد، اما خداوند از جهانیان بی نیاز است نه طاعت ما به خدا فائده می‌رساند و نه گناه ما به خدا زیان می‌رساند چون خدا بی نیاز مطلق است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را تکرار کن تا اکثر شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح هریک از جمله‌ها را با توضیح معانی آن‌ها بخوان تا فهمیده شود.
- ۳- به آن‌ها تعلیم ده که ارکان حج چهار چیز است: الف- احرام که همانا تجرد از جامه‌های دوخته شده و تلبیه گفتن از میقات است. ب- ایستادن به عرفه که از زوال روز نهم ذی الحجه شروع شده و تا قبل از صبح دهم ذی الحجه ادامه دارد. ج- طواف زیارت است که به دور خانه کعبه هفت مرتبه بچرخیم و سعی بین صفا و مروه هفت مرتبه.
- ۴- به آن‌ها تعلیم ده که حج واجباتی دارد که اگر ترک شد با دم جبران می‌شود از آن جمله شب گذراندن به مزدلفه در شب عید ورمی جمره عقبه در صبح عید و شب گذراندن در منی ورمی جمرات سه گانه بعد از زوال در روز دوم و سوم آن اگر تعجیل کند «والا چهارم عید» ورمی هفت سنگریزه در هر جمره و با هر سنگریزه تکبیر بگوید.
- ۵- به آن‌ها بفهمان: که احرام ممنوعاتی دارد از آنجمله تراشیدن موی، پوشیدن سرو استعمال خوشبوئی، جماع و سخنی که به مسائل جنسی می‌کشاند شکار کردن پس کسی که شکار کرد باید جزاء آن را پردازد و کسی که جماع کرد حش فاسد می‌شود و کسی که خوشبوئی استعمال کند یا جامه دوخته را بپوشد یا سر خود را پوشیده یا موئی بتراشد باید فدیة پردازد و فدیة روزه گرفتن، سه روز یا اطعام شش مسکین یا ذبح گوسفندی است.

درس ۶: حدیث معرفی بهترین اعمال

پیامبر ﷺ فرمودند: که بهترین اعمال ایمان به خدا و رسول او بعد جهاد در راه خدا بعد از آن حج مقبول است.	قول رسول الله صلى الله عليه وسلم: أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ إِيْمَانٌ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ جِهَادٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ حَجٌّ مَبْرُورٌ.
--	--

(متفق علیه)

شرح: این فرموده پیغمبر خدا ﷺ افضل الاعمال بهترین اعمال مراد اعمال صالحه است که شامل اعمال قلبی از اعتقادات و نیتها و ارادهها و اقوال، مانند سخن حق و شهادت، تلاوت قرآن، ذکر و دعا، امر به معروف و نهی از منکر و اعمالی که تعلق به اعضاء دارد مانند جهاد، حج، نماز و روزه و صدقات و ایستادن در مقابل دشمن می باشد پس رسول خدا ﷺ گفتند: که بهترین عملها این سه است و ایمان به خدا و رسولش را مقدم نمود چرا که ایمان به خدا و رسول است که دیگر اعمال را پربار می سازد و اگر ایمان به خدا و رسولش نباشد کسی عملی شایسته آنطور که لازم است نمی کند پس از آن جهاد در راه خدا و این شامل می شود جهاد با فساق را به امر نمودن و نهی کردن آنها و جهاد با کفار را به دعوتشان به اسلام و اگر جنگ نمودند جنگ کنیم. و جهاد با نفس را و آن این که تعلیم بگیریم آنچه را که مورد رضای خدا و خشنودی پروردگار است و عمل کنیم به پسندیده و خودداری کنیم از ناپسند و به دیگران هم این را تعلیم بدهیم. سپس حج مقبول است حج مقبول آنست: که مطابق حکم پروردگار و بیان رسول او ﷺ انجام گیرد و بعد از آن از سایر گناهان صغیره و کبیره دوری گزیند و اعمال خیر بسیار انجام دهد و در فضیلت حج مقبول این گفته حضرت رسول ﷺ که فرمودند: «برای حج مقبول جزائی نیست مگر بهشت» کافیهست و گفته رسول ﷺ که فرمودند: «کسی که حج کند این خانه را و فحش و ناسزا نگوید و فسق ننماید باز می گردد مانند روزی که از شکم مادر متولد شده».

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را تکرار کن تا این که شنوندگان خوب حفظ کنند.
- ۲- شرح را آرام بخوان و در نزد معنای هر جمله توقف کن تا بفهم شنوندگان نزدیک شود.
- ۳- به آن‌ها نصیحت کن: که در اینجا اعمال دیگری هم است که از بهترین اعمال است مانند نماز در وقتش، نیکی به والدین، که احادیث صحیح هم در این مورد آمده است.
- ۴- به ایشان خبر ده که سرافضلیت جهاد در تحمل مشقت‌ها و انفاق در راه خدا پنهان است و این هردو را مجاهد برداشت می‌نماید.
- ۵- به ایشان خبر ده: که قید جهاد به فی سبیل الله قید مهم است که اگر ساقط شود آنچه مجاهد انجام می‌دهد از دادن مال و نفس و تحمل مشقت اجری ندارد چرا که می‌دانیم که اعمال مورد قبول واقع نمی‌شود مگر آن که خالص برای خدا باشد و عظمت و مزد جهاد به این جهت است که برای خدا باشد نه به خاطر شهرت و ریاء و نه به جهت غنیمت و نه به جهت گرایش قبیله، گروه و وطن.

درس ۷: آیه حاجی محصر که از حج باز می ماند

<p>قال الله تعالى:</p> <p>وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ</p>	<p>خداوند عزوجل می فرماید:</p> <p>(۱۹۶) تمام کنید حج و عمره را برای خدا و اگر بازداشتۀ شدید پس آنچه فراهم شود از قربانی و متراشید سرهای خود را تا این که برسد قربانی به جایگاه خود.</p>
--	---

[بقره: ۱۹۶]

شرح: قوله تعالى: ﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾ خداوند بندگان مؤمن خود را امر می کند: که وقتی شروع به حج یا عمره کردند پی در پی اعمال آن را تمام کنند چه کسی که احرام برای حج و عمره می بندد جایز نیست که آن را به غیر مانع شرعی قطع کند و آن بندشدن است به مانعی یا بیماری سخت، و از اتمام حج و عمره آن است که چیزی از ارکان و واجبات آن کم نشود و اخلاص برای خدا در هردو ضروری است و درست نیست که در ادای این دو عبادت کوچکترین توجه برای غیر خدا شود چه این ها از لفظ اتمام گرفته شده که در این فرموده خدا: ﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾ آمده است قوله ﴿فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ﴾ یعنی اگر شما را مانع شد مانع سختی از رسیدن به حج و عمره و غالباً احصار به دشمن می شود چنانچه قریش مانع دخول پیامبر ﷺ و یارانش به مکه شدند و نگذاشتند که عمره را تمام کنند و این در سال ششم از هجرت بود. آنگاه که در حدیبیه صلح شد قوله ﴿فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ﴾ یعنی آنچه که آسانتر است از هدیه مانند گوسفند یا گاو یا شتر که شخص محاصره شده در هنگام احصار هدیه خود را ذبح کند و از احرام حلال شود همچنان که پیامبر ﷺ و یارانش در سال حدیبیه انجام دادند قوله تعالى: ﴿وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ﴾ خداوند بندگان خود را نهی نموده: که قبل از این که هدیه شان به مکه برسد با تراشیدن سر و

خود را حلال نمایند و اتمام حج و عمره در صورتیست که محرم در محاصره قرار نگرفته باشد اما در صورت احصار در جایی که حصر شده هدیه خود را ذبح کند و خود را از احرام حلال سازد چنانچه پیامبر ﷺ و یارانش در صلح حدیبیه انجام دادند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را تکرار کن تا این که شنوندگان آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح جمله را بخوان و معنای آن را برای شنوندگان بیان کن تا این که بفهمند.
- ۳- به ایشان تعلیم ده: که ارکان عمره، احرام، از میقات و هفت مرتبه طواف به خانه و هفت مرتبه سعی بین صفا و مروه است و یک واجب هم دارد که آن تراشیدن سر یا کوتاه نمودن آن است.
- ۴- به آن‌ها تعلیم ده: که مراد از محل همان مکه بوده و حرم تمامش محل است.
- ۵- به آن‌ها تعلیم ده: که شروع در عبادت و بیرون شدن از آن پیش از اتمام آن حرامست چه نماز باشد یا روزه، حج باشد یا عمره مگر این که عذر شرعی موجود باشد.
- ۶- به آن‌ها خبر ده: که اخلاص در آغاز عبادت و انجام آن واجب است، چنانچه ذکر شد زیرا خداوند فرموده: ﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾ یعنی خاص برای خدا حج و عمره را تمام کنید همچنان که در شرح گذشت.

درس ۸: حدیث عمره کفاره گناهان است

رسول اکرم ﷺ فرمودند: عمره تا عمره محوکننده است برای آنچه که در میان آنها از گناه انجام داده و حج مقبول مکافاتی جز بهشت ندارد.	قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْعُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا، وَالْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ».
---	---

(رواه البخاری)

شرح: قوله ﷺ: «الْعُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ» یعنی عمره کاملی که در برگیرنده ارکان، واجبات، و مستحبات است عمره‌ای که فرمانبرداری خدا و شوق و رغبت به مزد و ثواب الهی آنها را وادار به آن کرده باشد چنین عمره ایست که خداوند گناهان بنده را محو می‌کند آن گناهانی که بین زمان عمره اولی و دومی انجام داده. و شکی نیست که گناهان صغیره در دو عمره محو می‌شود اما گناهان کبیره نیازی به توبه قطعی دارد که در وقت عمره تصمیم قطعی بگیرد که به سوی گناه کبیره بازنگردد و بر آنچه گذشته پشیمان باشد و از خداوند آمرزش بخواهد و قوله «وَالْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ»، در این گفته رسول الله بشارت بزرگی است برای کسانی که حج می‌کنند و در آن عمل نیک انجام داده و از گناهان پاکی می‌جویند که بهشت جایگاه آنهاست و نیست چیزی ارزشمندتر از بهشت چون که سرای سلامتی و جایگاه نیکوکاران است و در آن نعمت‌های دائمی است که حد و حصری ندارد و بزرگتر از همه نعمت‌ها، رضای خدا متعال و جوار کریمش هست.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا این که اکثر شنوندگان یا همه آن را حفظ کنند.

۲- شرح جمله را بخوان و معنای مقصود از آن را بیان کن.

۳- به ایشان تعلیم ده: که عمره زیارت بیت الله و طواف آن و سعی بین صفا و مروه و بعد، حلال شدن است به تراشیدن سر یا کوتاه نمودن، و زن فقط موهایش را کوتاه کند.

۴- به آنها خبر ده: که عمره گاهی مقارن با حج است و گاهی قبل از حج انجام می شود و چون از عمره فارغ شد برای حج احرام بپوشد و این همان تمتع عمره با حج است و بر صاحب آن ذبح گوسفندی است یا با شش نفر دیگر در گاو و یا شتری شریک شود و اگر استطاعت این را نداشت پس سه روز در حج روزه بگیرد و هفت روز دیگر وقتی که به خانه برگشت و بهترین اقسام حج این است که بعد از ادای عمره به شهر خود برگردد بعد از آن چون ماه حج داخل شد برای حج مفرد احرام ببندد.

۵- به آنها تعلیم ده: که مکه شهر محترم خدا است و معصیت در آن خیلی زشت است پس باید بنده پرهیز کند از این که در آنجا مرتکب صغیره یا کبیره شود و حتی اراده گناه هم نکند چنانچه خدای متعال می فرماید: ﴿وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِالْحَادِ بِظُلْمٍ نَذَقَهُ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ﴾ (الحج: ۲۵). «و هر که خواسته باشد از روی ستمکاری در آنجا کجروی نماید، عذاب دردناکی به او می چشانیم».

۶- به ایشان تعلیم ده: که دو رکعت نماز بعد از هر طواف مشروعست اگرچه طواف را ده مرتبه تکرار نماید باید بعد از هر طواف دو رکعت نماز پشت مقام ابراهیم بخواند چنانچه پروردگار متعال می فرماید: ﴿وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى﴾ (البقره: ۱۲۵) «بگیرید از جای قدم ابراهیم نماز گاهی». و این سنت ایست که رسول الله ﷺ آن را انجام داده اند.

درس ۹: آیه شکار در حال احرام

فرموده خداوند بزرگ:	قوله تعالى:
(۹۴) ای آن کسانی که ایمان آورده اید همانا می‌آزماید شما را خدا به چیزی از شکاری که می‌رسد به آن دست‌ها و نیزه‌های شما تا بداند خدا آن را که غائبانه از وی می‌ترسد پس هر که تجاوز کند بعد از این او را است عذاب دردناک.	يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِيَبْلُوَنَكُمْ ءَلَلَّهُ بِشَيْءٍ مِّنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن تَخَافُهُ بِالْغَيْبِ ۚ فَمَنِ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٤﴾

[المائدة: ۹۴]

شرح: قوله تعالى: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾: این ندای خدای سبحان است برای بنده گان مؤمن که ایشان را به آن امتحانی که می‌خواهد انجام دهد خبر می‌دهد تا خدا جدا کند کسی را که در نهان از او می‌ترسد از آن کسی که نمی‌ترسد چنانچه فرمود: ﴿لِيَبْلُوَنَكُمْ ءَلَلَّهُ﴾ یعنی بیازماید شما را ﴿بِشَيْءٍ مِّنَ الصَّيْدِ﴾ به چیزی از شکار مانند آهوها و خرگوش‌ها و غیره که احرامدارانی که عازم مکه اند و قصد حج و عمره را دارند در حال احرام به شکار برخورد می‌کنند وقوله: ﴿تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ﴾ یعنی شکاری که به آسانی به آن دسترسی پیدا می‌کنید مانند شکارهای کوچک و جوجه‌های پرندگان و تخم‌پرندگان ﴿وَرِمَاحُكُمْ﴾ یعنی می‌رسد به آن تیرهای شما و این مانند آهو و خران وحشی و گاو وحشی وقوله تعالى: ﴿لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن تَخَافُهُ بِالْغَيْبِ﴾ تا این که بداند خدا آن کسی که در نهان از خدا می‌ترسد از آن کسی که نمی‌ترسد پس کسی که از خدا می‌ترسد اگر قدرت بر شکار پیدا کند آن را ترک می‌کند، اما کسی که نمی‌ترسد و به شکار می‌پردازد نتیجه آن عذاب دردناکی است که طبق وعده خدای متعال به او می‌رسد وقوله: ﴿فَمَنِ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ یعنی کسی که

شکار کند بعد از آن که خدای متعال شکار را بر احرامدار حرام کرده پس جزای آن عذاب دردناک است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را به ترتیل بخوان و شنونده‌ها هم با تو آهسته تکرار کنند تا این که حفظ نمایند.
  - ۲- شرحش را جمله جمله بخوان و معانی جمله‌ها را جداگانه بیان کن تا این که بفهمند.
  - ۳- به آن‌ها تعلیم بده: که خداوند متعال مؤمنین را به حرمت شکار برای محرم و در حرم امتحان می‌کند همچنانچه بنی اسرائیل را به حرمت شکار ماهی در روز شنبه آزمایش نمود پس در دستور پروردگار حيله کردند و شکار کردند پس خداوند ﷻ آن‌ها را منع کرد و به صورت بوزینه‌ها و خوک‌ها درآمدند و اما امت محمد ﷺ از دستور خدا سرپیچی نکردند و شکار نکردند، خداوند ایشان را از عذاب دردناک نجات داد.
- ﴿وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعْمِ تَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ﴾ (المائدة: ۹۵). «و هر کس از شما به عمد شکار را بکشد، باید همانند آن کفاره - ای از جنس چارپایان بدهد؛ بدین ترتیب که دو شخص عادل، به (همانند بودن) آن حکم کنند».

- ۴- کسی که در حال احرام شکار می‌کند جزاء بر او واجب می‌شود البته جزائی که دو شخص عادل از مسلمانان تعیین کنند شتر مرغ با شتر و گاو وحشی با گاو اهلی مشابهت دارد و آهو مشابه به بُز است و کسی که بر او چیزی از آنچه ذکر شد واجب شود مخیر است اگر می‌خواهد آن را به مکه ببرد و صدقه کند. و یا به پول آن طعامی بخرد و تمام آن را صدقه کند و اگر می‌خواهد عوض هر نصف صاعی یک روز روزه بگیرد. چون خداوند می‌فرماید: ﴿هَدْيًا بَلَغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّرَهُ طَعَامُ مَسْكِينٍ أَوْ عَدْلُ

ذَلِكَ صِيَامًا ﴿المائدة: ۹۵﴾. «یعنی هدیه رسیده به کعبه یا کفاره خوراک مسکینان
یا برابر آن روزه».

درس ۱۰: حدیث کشتن پنج حیوان در حرم مجاز است

رسول اکرم ﷺ فرمودند: پنج تا از حیوانات است که در حل و حرم کشته می شوند مار و گزردم و زاغ دشتی (که زیر شکم او سفید است) و موش و سگ گزنده و شینک».	قوله صلى الله عليه وسلم: خَمْسٌ يُقْتَلْنَ فِي الْحِلِّ وَالْحَرَمِ: الْحَيَّةُ وَالْعُقْرَبُ، وَالْغُرَابُ الْابْقَعُ وَالْفَأْرَةُ، وَالْكَلْبُ الْعُقُورُ، وَالْحِدَاةُ.
--	---

(رواه مسلم)

شرح: قوله ﷺ خمس یعنی پنج جنبنده یا حیوان که در حدیث ذکر شده است. وقوله يقتلن فی الحل والحرم یعنی کشتن آنها جائز است هم در زمین حل و شهرها و هم در حرم مکه که حدود آن معلوم است و پنج چیز یاد شده «الْحَيَّةُ» مار است که برای آن افعی و اژدها و کبچه که قسمی از مارها است گفته می شود و العقرب کژدم و این هم جنبنده ای که دارای سم کشنده است «وَالْغُرَابُ الْابْقَعُ» و این یکنوع زاغی است که بعضی از پرهایش سیاه و بعضی سفید است «وَالْفَأْرَةُ» موش که طبعاً مؤذی است و طعام خانه را فاسد می سازد و گاهی فرش خانه را می سوزاند (یا با دندانهایش آنها را سوراخ می کند) «وَالْكَلْبُ الْعُقُورُ» و این آن سگی است که انسان و حیوان را می گزد «وَالْحِدَاةُ» شینک این پرنده معروفیست که پرنده گان و مرغان را می رباید و علت اجازه این پنج چیز، ایذا رساندن آنها است لذا اگر حیوان دیگری مانند اینها مؤذی باشد کشتن آن در حل و حرم اشکالی ندارد محرم و غیر محرم می تواند آن را بکشد.

ارشادات برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و قرائت آن را تکرار کن تا این که اکثر شنونده گان حفظ کنند.
- ۲- شرحش را بخوان و معنای هر جمله را واضح کن تا شنونده گان بفهمند.

۳- آنها را آگاه کن: که به غیر از این پنج چیز که ذکر شد و آنچه که در حکمشان است برای محرم کشتن آنها حلال نیست و اگر کشت جزاء بر او واجب می شود اما غیر محرم آزاد است مگر این که در حرم باشد و در حرم برای غیر محرم هم کشتن غیر این ها جایز نیست چرا که پیامبر ﷺ در حدیث صحیح فرمودند: «همانا این شهر را خدا از روز پیدایش آسمان ها و زمین حرام فرموده پس این شهر به تحریم خداوند تا به روز قیامت محترم است شکار آن کشته نمی شود درخت آن قطع نمی شود و گیاه آن کنده نمی شود».

۴- به ایشان پند بده: که هر چیزی که به بنده گان خدا اذیت برساند حرمت و احترامی ندارد خواه انسانی باشد یا حیوانی لذا کسی که در حرم می جنگد با او جنگ می شود و در حرم کشته می شود و هیچ حرمتی ندارد.

درس ۱۱: آیه سؤال زیاد سبب دشواری می شود

فرموده خداوند پاک:	قوله سبحانه تعالی:
(۱۰۱) ای مؤمنان! نپرسید از چیزهایی که اگر فاش شود برای شما بد آید شما را و اگر بپرسید از آنها هنگامی که فرود آید قرآن فاش شود برای شما درگذشت خدا از آنها و خدا آمرزنده و مهربان است.	يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا لَا تَسْـَٔلُوْا عَنْ اَشْيَآءٍ اِنْ تُبَدَّلَ لَكُمْ تَسْـَٔلُكُمْ وَاِنْ تَسْـَٔلُوْا عَنْهَا حِيْنَ يُنْزِلُ الْفَرۡءَانُ تُبَدَّلَ لَكُمْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهَا وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ حَلِيْمٌ

[المائدة: ۱۰۱]

شرح: خداوند بندگان مؤمن خود را ندا می کند تا آنها را بازدارد از پرسیدن امور پوشیده که اگر فاش شود مضر باشد و او تعالی ضررشان را نمی خواهد چرا که او مربی و مولای شان است شکی نیست وقتی که قرآن نازل می شد شاید آنچه سؤال می کردند بیان می شد و بدانچه امر یا نهی می شدند به مشقت می افتادند و غمگین می شدند. همین معنی را این فرموده پیامبر اکرم ﷺ تفسیر می کند وقتی که پیامبر ﷺ فرمودند: ای مردم، خدا بر شما حج را فرض نموده پس حج کنید، کسی سؤال کرد ای رسول خدا ایا در هر سال حج کنیم؟ پیامبر ﷺ سکوت کردند: و تا سه مرتبه سؤال کرد آخر پیامبر ﷺ فرمودند: که اگر می گفتم: آری، حج واجب می شد این معنای فرموده خداوند است ﴿لَا تَسْـَٔلُوْا عَنْ اَشْيَآءٍ اِنْ تُبَدَّلَ لَكُمْ تَسْـَٔلُكُمْ وَاِنْ تَسْـَٔلُوْا عَنْهَا حِيْنَ يُنْزِلُ الْفَرۡءَانُ تُبَدَّلَ لَكُمْ﴾ اگر بپرسید هنگامی که فرود آید قرآن فاش شود برای شما یعنی اگر بعد از نزول امر و نهی یا خیر، سؤال کنید، فاش می شود و خدا و رسول او بیان می کند قوله ﴿عَفَا اللّٰهُ عَنْهَا﴾ یعنی خدا سکوت کرد و از آنها ذکر نکرد و از پیامبر ﷺ در حدیث حسنی روایت شده که فرمودند: خداوند از بسیاری چیزهای بجهت رحمت سکوت می کند نه این که فراموش کند پس شما از پیامبر نه پرسید و قوله: ﴿وَاللّٰهُ

غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿۱۶﴾ یکی از مظاهر حلم خداوند این است که خدا شما را مؤاخذه نمی‌کند، بلکه شما را مورد عفو و گذشت قرار داده است.

ارشادات برای مربی:

۱- آیه را بخوان و تکرار کن تا این که شنوندگان حفظ کنند و آن‌ها را راهنمایی کن تا هر کدام یک آیه یا دو آیه این درس‌ها را حفظ کنند و در نماز بخوانند که فراموش نکنند.

۲- آن‌ها را از زیاده‌روی و غلو در مسائل بترسان چونکه این آیه برای نهی از سؤال و بیم‌دادن از آن نازل شده لذا مؤمن سؤال نمی‌کند مگر از آنچیزی که احتیاجی به شناختنش دارد و یا چیزی که برای اصلاح دین و یا دنیایش باشد.

۳- ایشان را پند بده به حلم خدا و الفت و مهربانی او بر بندگان تا این که خدا را یاد کنند و شکر نمایند.

۴- آن‌ها را نصیحت کن: به این فرموده پیامبر ﷺ «که از حسن اسلام شخص، ترک نمودن چیزهای بیهوده است». لذا کسی که شناخت که ترک کارهای بیهوده از علامات حسن اسلام او است از مشغول شدن به سخن و عمل بیهوده می‌پرهیزد چون سخن و عملی که به آینده او سعادت نمی‌بخشد و عاقبت خیری در زندگی او نداشته باشد، ترک آن بهتر است.

درس ۱۲: حدیث خداوند سه چیز را حرام کرده

رسول خدا ﷺ فرمودند: که خداوند بر شما حرام کرده است آزار پدر و مادر و به گورکردن دختران و منع آنچه بر شما واجب است و طلب آنچه که از شما نیست و نمی‌پسندد برای شما سه چیز را قیل و قال و کثرت سؤال و ضایع کردن مال را.	قوله صلى الله عليه وسلم: «إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ عُقُوقَ الْأُمّهَاتِ، وَوَأْدَ الْبَنَاتِ، وَمَنْعَ وَهَاتِ، وَكَرِهَ لَكُمْ ثَلَاثًا قِيلَ وَقَالَ، وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ، وَإِضَاعَةَ الْمَالِ».
--	---

(رواه البخاری)

شرح: قوله ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ»: یعنی حرام نموده خدا بر بنده گان مؤمن خود و تحریم به معنی منع و عدم ارتکاب چیز حرام است و در اینجا سه چیز از محرمات سخت را یاد نموده چرا که هریک از این‌ها از گناهان کبیره است پس اول عقوق والدین یعنی نارضایی پدر و مادر است ولی مادران را تنها ذکر کرد، چون که حقوق‌شان از حقوق پدران بیشتر است و گرنه در حرمت عاق‌بودن، پدر مثل مادر است. دوم «وَأْدَ الْبَنَاتِ» یعنی کشتن دختران. چون عرب دختر را برای خود ننگ می‌دانستند لذا روزی که از شکم مادر متولد می‌شد او را زنده به گور می‌کردند مانند امروز که زنده در شکم مادر می‌کشند به وسیله اسقاط جنین و بعضی مادران به گفته دکتران مخصوص سقط جنین می‌کنند. سوم چیزی که از بدترین اخلاق و منافی فاضل انسانی است آن است که حقوق صاحبان حق را نمی‌دهد و از دیگران چیزی می‌خواهد که حقش نیست. وقوله «وَكْرِهَ لَكُمْ ثَلَاثًا» کراهت در اینجا پائین‌تر از درجه حرام است ولی کراهت آن سخت است چرا که در این خصلت‌ها ضرر و فساد جامعه است. اول «قِيلَ وَقَالَ». گفتگوی زیاد به این که چیزهای را خبر بدهد که آن را نمی‌داند و به انجام آن یقین ندارد و می‌گوید: اینچنین گفته شده و آنچنان گفتند یا فلانی اینطور گفته شک

نیست که چنین گفته‌ها باعث فساد و زیان جامعه است. دوم کثرة سؤال زیاد و این، شامل سؤال مال و متاع و سؤال‌های بیهوده از مسائل علمی که دانستن آن نفعی ندارد. سوم «إِضَاعَةُ الْمَالِ» ضایع کردن مال به اسراف و ویل خرجی و انفاق آن در جائی که حلال نیست.

ارشادات برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و آن را تکرار کن تا اکثر شنندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و بر هر جمله توقف کن و معنای آن را بیان کن تا این که بفهمند.
- ۳- آن‌ها را پند بده که در انجام فعل حرام گناه بزرگ است و در ترک مکروه خیر بسیار.
- ۴- به آن‌ها پند بده: کسی که عاق والدین است تا مادامی که توبه نکند و بازنگردد به بهشت داخل نمی‌شود.
- ۵- آن‌ها را پند بده: به این فرموده پروردگار ﴿وَإِذَا الْمَوْءِدَةُ سُئِلَتْ﴾ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ﴿؟﴾ (التکویر: ۸ - ۹). «آنگاه از دختر زنده بگور شده سؤال می‌شود که به چه گناهی کشته شده است».
- ۶- آن‌ها را خبردار کن: که کسی که گفتگو زیاد می‌کند از افتادن در دروغ، سالم نمی‌ماند و کثرت سؤال انسان را به بغض و بی‌احترامی می‌کشاند همچنانکه اسراف و ویل خرجی انسان را به فقر و ناداری می‌کشاند.

درس ۱۳: آیه اولیاء خدا ترس و اندوه ندارند

فرموده خداوند پاک:	قوله سبحانه وتعالى:
(۶۲) آگاه باش همانا دوستان خدا نیست بر ایشان بیمی و نه ایشان اندوهگین می‌شوند (۶۳) آنان که ایمان آوردند و بودند پرهیز می‌کردند ایشان راست بشارت در زندگانی دنیا و در آخرت.	أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ تَحْزُنُونَ ﴿٦٢﴾ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ

[یونس: ۶۲ - ۶۳]

شرح: قوله سبحانه وتعالى: ﴿أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ تَحْزُنُونَ﴾ خبری از جانب پروردگار است خبری تأکید شده به دو حرف یکی ألا که برای استفهام و تنبیه است دوم إن تأکیدیه و اولیای خدا کسانی اند: که خدا از ایشان ترس و اندوه را نفی نموده که به ایشان ترس و اندوهی نمی‌رسد نه در دنیا و نه در برزخ «قبر تا روز حشر» و نه در روز قیامت و ایشان مؤمنان پرهیزگاراند که به ربوبیت خدا عقیده داشته پروردگار دیگری جز او نگرفتند و به تمام آنچه پروردگار امر نموده ایمان دارند. به کتاب‌ها پیامبران و زندگی پس از مرگ و جزا و قضا و قدر همگی یقین کامل دارند و از خدا می‌ترسند و از اوامر و منهیات او از اعتقادات و اندیشه‌ها گفتارها رفتارها صفت‌ها ی وی پیروی می‌کنند قوله تعالى ﴿لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾ (یونس: ۶۴). «برایشان در زندگی دنیا و آخرت، بشارت است». حضرت پیامبر ﷺ بشارت در زندگانی دنیا را به خوب نیک که مؤمن برای خود می‌بیند یا دیگری برایش می‌بیند، تفسیر کردند. و فرشتگان در حال احتضار ایشان را به بهشت بشارت می‌دهند چنانچه خداوند جلّ در (سوره «فصلت» آیه: ۳۰)

می‌فرماید: ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ﴾ «همانا آنان که گفتند: پروردگار ما خدا است بعد از آن استقامت ورزیدند فرشتگان برایشان فرود می‌آیند که نترسید و اندوهگین نباشید و مژده باد شما را به بهشتی که وعده داده شدید».

ارشادات برای مربی:

- ۱- هردو آیه را به ترتیل بخوان و تکرار کن تا این که اکثر شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و آنچه پوشیده است معنای آن را واضح کن تا شنوندگان بفهمند.
- ۳- نفی خوف و ترس نسبی است چرا که اگر دوست خدا ترس و اندوه دارد این ترس و اندوه او نسبت به ترس و اندوه دشمنان خدا و اهل شرک و گناه چیزی نیست چونکه دوست خدا اظهار غم و اندوه نمی‌کند دوست خدا خوش برخورد و خوش کلام است و همیشه در جستجوی کار پسندیده و سخن حق و قبول آنست.
- ۴- به ایشان پند بده: که اولیاء خدا منزلت بلند و کرامت بزرگی دارند پس کسی حق ندارد که به ایشان تعرض به بدی کند چنانچه خداوند در حدیث قدسی فرموده: که در روایت بخاری است: «کسی که با دوست من دشمنی کند با او اعلان جنگ نمودم و کسی که خدا با او اعلان جنگ کند در دنیا و آخرت زیان کرده».

۱۴: حدیث دشمنی با دوست خدا

پیامبر خدا ﷺ از خداوند بزرگ روایت می‌کند، هر که با دوست من دشمنی کند با او اعلام جنگ می‌کنم و بنده‌ام به چیزی نزدیکی به من نکرده بهتر از آنچه بر او فرض کرده‌ام، و همیشه بنده‌ام به عبادات نافله به من نزدیکی می‌کند تا این که او را دوست می‌گیرم.	قول الرسول صلی الله علیه وسلم فیما یرویه عن ربه عز وجل: «مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ ، وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَلَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ».
--	--

(رواه البخاری)

شرح: گفته پیامبر ﷺ: «فیما یرویه عن ربه» اشاره به این است که این حدیث قدسی است که بخاری از ابی هریره رضی الله عنه از پیامبر ﷺ روایت می‌کند که خداوند می‌فرماید و این آیه قرآنی نیست، بلکه پیامبر ﷺ توسط جبرئیل دریافت کرده یا در قلبش القاء شده و آن را حفظ کرده و بعد بیان نموده است، و گفته پیامبر: «مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا» یعنی کسی که اذیت کند دوست خدا را و با او از در ستیز وارد شود یا بغض او را در دل داشته باشد و مراد از ولی، مؤمن پرهیزگار است. زیرا که خداوند می‌فرماید: ﴿أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ (الذین ءامنوا وکأنوا یتقون) (یونس: ۶۲ - ۶۳). «بدانید که بر دوستان پروردگار هیچ ترس و هراسی نیست و آنان غمگین نمی‌شوند. آنان که ایمان آوردند و تقوا و پرهیزکاری پیشه می‌کردند».

و گفته پیامبر: «آذنته بالحرب»: «یعنی با او اعلام جنگ می‌کنم» وای به حال کسی که خدا با او می‌جنگد، زیرا او در دنیا و آخرت به تمام معنی زیان کرده است، و گفته پیامبر ﷺ: «وما تقرب إلى عبدي»: نزدیکی نکرده به من بنده‌ام به چیزی از اندیشه‌ها و اعتقادات و گفتارها

و کردارها از عباداتی که خداوند جهت تزکیه بندگان خود مشروع و مشخص نموده تا در روز قیامت شایسته دخول جنت گردند. و گفته پیامبر ﷺ: «أحب إلي مما افترضته»: یعنی بهتر از نمازهای فرض، زکات، روزه، حج، جهاد و نگهداری در راه خدا، و گفته خداوند ﷻ «حتی احبه»: تا این که او را دوست می‌دارم و این نتیجه کار شخص نفل گذار است و این بزرگترین پاداش است که همانا محبت خداست چون کسی که خدا او را دوست دارد مورد اعزاز و اکرام خدا قرار گرفته و در دنیا و آخرت سعادت‌مند می‌گردد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را چند بار تکرار کن تا اکثر شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- حدیث را جمله جمله بخوان و معنای جمله‌ها و کلمه‌ها را بیان کن تا شنوندگان بفهمند.
- ۳- به آن‌ها اعلام کن: که حدیث قدسی کلام خداست و لکن جزء قرآن نیست تا در نماز خوانده شود.
- ۴- آن‌ها را از گناه کسی که به دوستان خدا یعنی مؤمنین و مؤمنات (مردان مؤمن و زنان مؤمن) پرهیزگار آزار می‌رساند، چه آزار زبانی از قییل غیبت، عیب‌جویی و دشنام‌دادن و چه آزار دست مانند زدن و غیره آگاه کن.
- ۵- آن‌ها را از فضیلت ایمان و تقوی و برتری فرایض بر نوافل خبر ده.
- ۶- به آن‌ها تعلیم ده: کسی که فرایض را اداء می‌کند و با انجام نوافل به خدا تقرب می‌جوید در حقیقت به عالی‌ترین هدف رسیده که همانا محبت خدا است و نشانه محبت خدا بنده را آنست که چون صبح از خواب بلند شود به نافرمانی خدا و رسولش آلوده نشود.

درس ۱۵: آیه استعانت به صبر و نماز

قول الله تبارک و تعالی:	فرموده خداوند بزرگ:
يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٣﴾	(۱۵۳) ای مؤمنان کمک جوئید به صبر و نماز، همانا خداوند با صبرکنندگان است.

[بقره: ۱۵۳]

شرح: ﴿يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾: ای مؤمنان، این ندائست از نداهای قرآنکریم که خدای رحمان بندگان مؤمن خود را به آن می خواند و در این نداء تشریف و اکرام است برای مؤمنان و چون مؤمنان از نعمت ایمان به خدا و رسولش برخوردار شدند به ندای خدای رحمان رستگار شدند و هرگاه خدا مؤمنان را ندا کرده آن ها را مورد خطاب قرار می دهد به آن ها خبر می دهد یا امر می کند یا از چیزی نهی می کند برای اینست که آن ها به تکامل رسیده و سعادتمند گردند و در این آیه خداوند مؤمنان را مورد خطاب قرار می دهد و به ایشان دستور می دهد تا به صبر یاری جویند، زیرا صبر کلید پیروزی است و انسان را به درجات بلند نیکان می رساند همچنانکه ایشان را دستور نماز داده، چون نماز نور و چراغ زندگی است و هدایت بدون نور نیست و چون مؤمنان به تکالیف و کار و بار زندگی مشغولند و گاهی فتنه اموال و اولاد دامنگیرشان می شود خداوند می فرماید: ﴿إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ (التغابن: ۱۵). «یعنی همانا مال ها و فرزندان شما فتنه است و پاداش بزرگ نزد خدا است». و همیشه مؤمنان نیاز مبرمی به یاری خداوند بزرگ دارند، لذا خدای دانا ایشان را به چیزی راهنمایی می کند که از آن کمک بخواهند که همانا صبر و نماز است، صبر بر چند نوع است: ۱- وادار کردن نفس برخلاف میلش. ۲- عادت دادن نفس بر انجام طاعات که ترک نشود. ۳- بازداشتن نفس از ارتکاب گناهان. ۴- صبر در مصیبت که در وقت مصیبت از خود حوصله نشان دهد، داد و فریاد نزنند و به قضای

خدا راضی و تسلیم باشد. اما نماز چه فرض باشد و چه نفل روح آن خشوع و توجه عمیق به خداوند است، لذا حضرت پیامبر ﷺ هرگاه دچار غم و اندوهی می شدند به نماز پناه می بردند، روایت شده که عبدالله بن عمر رضی الله عنهما در مسافرتی که روانه مدینه بود به او خبر دادند که همسرش فوت نموده، چون ایشان این خبر را می شنوند از شتر خود پیاده می شوند و شروع به نمازخواندن می کنند و می گوید: که هرگاه به حضرت پیامبر ﷺ مصیبتی می رسید به نماز متوسل می شدند و خداوند به او دستور داده ﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ﴾ (الإسراء: ۷۹). «و بعضی از شب را پس بیدار باش که عمل زیاده بر واجب، ویژه ی توست».

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت فوق را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح فوق را با بیان هر جمله جدا، جدا بخوان تا شنوندگان مراد شرح را بفهمند.
- ۳- به آن‌ها تذکر ده که خداوند در آیه فوق بندگان مؤمن خود را مخاطب قرار داده تا محبت و فرمانبرداری ایشان بیشتر شود.
- ۴- آن‌ها را از عظمت صبر و پاداش بی پایان آگاه کن: چون خداوند می فرماید: ﴿إِنَّمَا يُؤَقِّبُ الصَّابِرِينَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ (الزمر: ۱۰). «جز این نیست که افراد صبور و شکیبا، پاداش خویش را به تمام و کمال و بی شمار دریافت می کنند».
- ۵- به آن‌ها تذکر ده که نماز دارای اهمیت زیادی است و قوی ترین رابطه ایست که بنده را به خداوند پیوند می دهد و مؤمن را از ارتکاب منکرات و زشتی‌ها باز می دارد زیرا که خداوند می فرماید: ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ﴾ (العنکبوت: ۴۵). «همانا نماز از زشتی‌ها و بدی‌ها باز می دارد».

درس ۱۶: حدیث کار مؤمن همه خیر است

<p>امام مسلم از رسول خدا ﷺ روایت کرده که فرمودند: شگفتا به کار مسلمان که همه‌اش خیر است و این افتخار به جز مسلمان نصیب دیگری نمی‌شود اگر به وی آسایش برسد شکر می‌کند و این برایش خیر است و اگر به او سختی و آزاری برسد صبر می‌کند و این هم خیر است.</p>	<p>قوله صلى الله عليه وسلم في رواية مسلم في صحيحه: «عَجَبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ، إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خَيْرٌ، وَلَيْسَ ذَلِكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ، إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَاءٌ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ، وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَاءٌ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ».</p>
---	--

شرح: فرموده رسول الله ﷺ: «عَجَبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ» عجب و تعجب برای شگفتی کاری توأم با خوشوقتی گفته می‌شود و حال مؤمن کامل الایمان و صادق چنین است. اما مؤمن ناقص الایمان این کمالات را که در حدیث وارد شده در نمی‌یابد و قوله ﷺ «إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خَيْرٌ» مراد از امر مؤمن همان حال او است همه حالات او خیر است و قوله «وَلَيْسَ ذَلِكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ» یعنی این خیریت تمام احوال، جز برای مؤمن میسر نمی‌شود و غیر مؤمن چنین خیریتی ندارد چون وقتی که به او خیری می‌رسد منع می‌کند و وقتی که به او مصیبتی می‌رسد جزع و فزع می‌کند و قوله ﷺ «إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَاءٌ» یعنی وقتی که به او نعمتی و آسایشی می‌رسد خدا را ستایش می‌کند و سپاسگزار نعمت او است و این نعمت برای او خیر است و قوله ﷺ «وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَاءٌ» یعنی اگر ضرری مانند مرض و احتیاجی یا رنج و مشقت یا آزاری به او برسد صبر می‌کند جزع و فزع نمی‌کند و ناراحت نمی‌شود این ضرر نیز برای او خیر است. چون در مقابل، مُزد بزرگ را دریافت کرده و درجه‌اش در نزد خدای متعال بلندتر می‌گردد و کافی است برای او که در شمار صابرين و شاکرين قرار گیرد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن و سامعین هم با تو تکرار کنند تا این که بدانی که آن را حفظ کردند.
- ۲- حدیث را با آرامش و جمله جمله بخوان و کوشش کن تا معنی به فهم شنوندگان برسد.
- ۳- ایشان را به فضیلت ایمان و اهل آن پند ده چون رستگاری آن کسی که پیامبر ﷺ در حدیث بیان کردند به ایمان و تقوی بوده است.
- ۴- ایشان را به شکر تذکر ده و بیان کن که شکر، ستایش خدا و خرج نمودن نعمت است در راه رضای او تعالی.
- ۵- آن‌ها را به مواضع سه گانه صبر تذکر ده: که آن عبارت است از: ۱- صبر بر طاعت. ۲- صبر از معصیت. ۳- صبر بر قضا و قدر.
- ۱- صبر بر طاعت پای بندی بر آن است. ۲- صبر از معصیت دوری از آن است. ۳- صبر بر قضاء، عدم جزع و فزع و ناراحتی است از آنچه به او می رسد.

درس ۱۷: آیه توبه نصوح کنید

گفته خداوند بزرگ:	قول الله تعالى:
(۸) ای آن کسانی که ایمان آوردید! بازگردید به سوی خدا بازگشت خالص امید است که پروردگار شما محو کند از شما بدی‌های شما را و درآورد شما را به باغ‌های که جاری است از زیر آن جوی‌ها.	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنْكُم سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُم جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

[تحریم: ۸]

شرح: فرموده خدای تعالی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾ این ندای خداوند بزرگ است برای بندگان مؤمن که ایشان را به عنوان مؤمن یاد می‌کند چه مؤمن به حیات معنوی زنده است که می‌شنود و می‌بیند و تفکر می‌نماید و همانا خود را در اجرای دستورات و امر و نهی خداوندی مکلف می‌بیند به خلاف کافر که مانند مرده است نمی‌شنود و نمی‌بیند و عقل خدائی ندارد لذا خدا او را ندا نمی‌کند و مکلف نمی‌سازد تا این که ایمان بیاورد و زنده شود و قوت بر اطاعت از تکلیف پیدا کند قوله تعالی: ﴿تُوبُوا إِلَى اللَّهِ﴾ این چیزی است که خدا به جهت آن ندا کرده است هدف این ندا آنست که به سوی خدا بازگردند تا سعادت‌مند شده و در دنیا و آخرت تکامل یابند و قوله تعالی: ﴿تَوْبَةً نَّصُوحًا﴾ یعنی توبه که دوباره به آن گناه بازنگردد چون کسی که توبه می‌کند سپس به گناه عود می‌کند مانند کسی است که غسل می‌کند و خوشبوئی می‌زند سپس در لجنزار نجاست و کثافات غوطه می‌زند و آلوده می‌شود قوله تعالی: ﴿عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنْكُم سَيِّئَاتِكُمْ﴾ عسی از جانب خدا فایده تحقیق را می‌بخشد چرا که محوساختن گناهان امر متحقق است و همچنین ورود ایشان به بهشت که از

زیر درخت‌های آن جوی‌ها جاری است امر ثابت و متحقق است زیرا که این، پاداش توبه خالص‌شان است آن توبه که ایشان را از گناه شسته و ایشان را شایسته ورود در دارالسلام «بهشت» و نعمت گردانیده است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- آیه را با تجوید بخوان و تکرار کن و شنوندگان هم آهسته تکرار کنند تا این که اکثرشان حفظ کنند.

۲- شرح را آهسته و جمله جمله بخوان و شرح کن و معنا را توضیح ده تا این که بفهمند.

۳- آن‌ها را به واجب بودن توبه تذکر ده که از هر گناه صغیره و کبیره توبه فوری لازم است.

۴- به ایشان تعلیم ده: که مخالفت امر خدا و رسول به نفس آسیب می‌رساند لذا سیئه را سیئه می‌گویند و جمعش سیئات است و آسیب گناهان به نفس آنست که نفس را تاریک کرده و پلید می‌سازد.

۵- آن‌ها را از نعمت‌های جنت و نهرهای آن که نهرهای آب و شیر و عسل و شراب است

آگاه کن: چنانچه خداوند می‌فرماید: ﴿مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِّنْ

مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِّنْ لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِلشَّرْبِ بَيْنَ وَأَنْهَارٌ مِّنْ

عَسَلٍ مُّصَفًّى﴾ (محمد: ۱۵). «مثال بهشتی که به پرهیزگاران وعده داده شده، (چنین

است که) در آن جویبارهایی است که مزه و رنگ آبش تغییر نکرده و نیز جویبارهایی

از شیر که مزه اش دگرگون نشده و نهرها و جویبارهایی از می و شراب لذت بخش

برای نوشندگان، در آن وجود دارد و (نیز) جویبارهایی از عسل ناب».

درس ۱۸: حدیث توبه و استغفار در روز صمدبار

فرموده رسول الله ﷺ به روایت مسلم: ای مردم بازگردید به سوی پروردگار و طلب آمرزش نمائید همانا من از او در روی صدمرتبه آمرزش می طلبم.	قوله صلى الله عليه وسلم في رواية مسلم: أَيُّهَا النَّاسُ، تَوُوبُوا إِلَى اللَّهِ وَاسْتَغْفِرُوا، فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ.
--	---

شرح: فرموده رسول الله ﷺ: «أَيُّهَا النَّاسُ»: ندای عمومیت که مرد و زن را به طور مساوی شامل می شود، و مراد از ناس در این ندا مسلمانان هستند، چه کفار پیش ازین که توبه نمایند باید ایمان بیاورند و به ایمان دعوت شوند. و گفته اش: «تَوُوبُوا»: این همان امریست که به خاطر آن مورد خطاب قرار گرفتند، یعنی رجوع کنید و بازآئید به سوی اطاعت خداوند که همانا انجام اوامر او تعالی و ترک نواهی آنست و فرموده اش: «وَاسْتَغْفِرُوا»: یعنی برای محو گناهان تان طلب مغفرت نمائید تا مورد مؤاخذه و گرفت قرار نگیرید. و طلب مغفرت با الفاظ «استغفر الله یا اللهم اغفر لی ذنبی» صورت می گیرد، ولی استغفار و طلب آمرزش زمانی و در شرایطی سودمند است که شخص مستغفر، دیگر به گناه ادامه ندهد، بلکه نخست گناه را ترک نموده بعد طلب مغفرت نماید. و گفته شده: آن که به زبان استغفار بگوید و در عمل گناه انجام دهد اینچنین شخصی را مستغفر نمی توان گفت. بلکه انسانیت که اوامر پروردگار را به تمسخر و استهزاء گرفته است. و گفته اش: «فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ» منظور از این گفته رسول خدا ﷺ تشویق و تشجیع امت است بر توبه و رجوع به پروردگار. چنانچه می فرمایند: صد بار توبه کنید و هفتاد بار استغفار نمائید. حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما روایت می کند که ما در یک مجلس برمی شمردیم که رسول الله ﷺ صد مرتبه می فرمودند: «رب اغفر لی و توب علی أنک أنت التواب الرحیم»: «پروردگارا مرا مغفرت کن و توبه ام را بپذیر. همانا تو توبه پذیر و مهربان هستی». و این استغفار رسول ﷺ از کمال معرفت رسول الله ﷺ به پروردگارشان بوده است، ورنه رسول الله ﷺ معصوم بوده اند که هیچگاه گناه

و لغزشی متوجه حالشان نمی‌شد، ولی به سبب معرفتی که به عظمت پروردگار خویش داشتند میل و رغبت زیادی به توبه و استغفار برای می‌فرمودند. پس رحمت و درود خدا بر آل و اصحاب‌شان باد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- حدیث را بخوان و تکرار کن و شنونده‌ها آهسته تکرار نمایند تا اکثریت‌شان آن را حفظ نمایند.

۲- آگاه‌شان گردان: توبه دارای چهار شرط است که بدون آن توبه صحت پیدا نمی‌کند. اول: ترک نمودن گناه و خودداری از آن. دوم: استغفار و آمرزش خواستن به کلمات «استغفر الله یا اللهم اغفر لی». سوم: پشیمانی از گناهی که پیش از زمان توبه مرتکب شده بوده. چهارم: تصمیم به این که مجدداً به گناه بازنگردد، و اگر گناه ارتباط به انسان دیگری داشته به این صورت که آن را دشنام یا زده بوده یا غیبتش را کرده بود و یا مالش را خورده بود باید از او طلب عفو نماید و یا مالش را به او رد نماید و خود را در اختیار او قرار دهد تا او قصاص خویشتن را اگر خواسته باشد بگیرد.

۳- توبه لازم و ملزوم استغفار است چه هرگاه بنده بگوید: به سوی خدا توبه نمودم معنایش اینست: که از خداوند مغفرت می‌طلبم همانا رسول الله ﷺ فرمودند: که من در روزی صد بار توبه می‌کنم یعنی استغفار می‌نمایم، چه در روایت ثابت شده است که آن حضرت ﷺ در روزی صد بار استغفار می‌کردند.

۴- لفظ یوم، در حدیث شب را هم شامل می‌شود آنجا که رسول الله ﷺ می‌فرمایند: روزی صد بار استغفار، یعنی در یکشنبه روز نه روز تنها.

درس ۱۹: آیه یاری کردن به تقوی و نیکی

<p>فرموده خدای تعالی جل شانہ: (۲) کمک کنید همدیگر را بر نیکوکاری و پرهیزکاری و کمک نکنید بر گناه و ستم و بترسید خدا را که به راستی مجازات پروردگار، سخت و شدید است.</p>	<p>قول الله ﷻ: وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿۲﴾</p>
---	--

[مأئده: ۲]

شرح: فرموده خدای تعالی: ﴿وَتَعَاوَنُوا﴾: یعنی بعضی شما بعضی دیگر را در کارهای نیک یاری نمائید آن کارهای نیک که تماماً اطاعت خدا و رسول حساب می شود و خیر مطلق است و همچنان یکدیگر را بر تقوا یاری نمائید یعنی به انجام اوامر الهی چه اعتقادی باشد و یا عملی و قولی و همچنان ترک کنید همه ی آنچه را که از جانب خدا و رسول نهی شده است. تعاون و یاری کردن بر تقوا در انجام و اجرا کردن امر به معروف و نهی از منکر و توصیه به حق و توصیه به صبر و شکیبایی صورت می گیرد به این معنی، که هرگاه مسلمان برادرش را که معروفی را ترک کرده او را وادار به انجام آن می کند، یا می بیند که منکری را انجام می دهد با توصیه او را از عمل به منکر باز می دارد همانا به او در نیکوکاری و تقوا همیاری و همکاری کرده است که در حقیقت او را به حق و صبر توصیه نموده است. و فرموده خدای تعالی: ﴿وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾: در این بخش از آیه، خداوند ﷻ آن بندگان را که به همیاری بر تقوا و نیکوکاری امر نموده بود متعاقباً ایشان را از تعاون و همیاری در گناهان یعنی عموم گناهان کبیره، معاصی و فحشا منع می کند و همچنان از ظلم و ستم بر مسلمان و غیر مسلمان، یعنی برای مسلمان جایز نیست که بر معصیت و نافرمانی خدا و رسول و یا به تجاوز و ستمکاری بر انسانی همکاری نماید گرچه با ابراز یک کلمه و یا به

اشاره و یا به راضی بودنش به انجام گناهی باشد در حالی که خداوند عَلَّامٌ او را به بیان: ﴿إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾: به پرهیزگاری امر نموده و از معصیت خویش بر حذر داشته است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیین را بخوان و تکرار کن تا شنونده‌ها آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه از معنای آیه پوشیده مانده توضیح نما.
- ۳- برای شاد یادآور شو: که انجام کارهای خیر سبب رضائیت و خشنودی مردم می‌شود و با به کارگیری تقوا، رضای خداوند عَلَّامٌ حاصل می‌شود و آن که رضای خدا و رضای مردم را جمع نماید همانا تمام خیر و سعادت دنیا و آخرت را جمع کرده است.
- ۴- تعلیم‌شان ده: که تعاون و همکاری بر تقوا ضد همیاری بر گناه است لذا فرد مؤمن با برادر مؤمن خویش در امور خیر و طاعات همیاری می‌نماید و در گناهان و محرمات و ظلم همیاری نمی‌کند.

درس ۲۰: حدیث یاری رساندن به مجاهد

قول النبی صلی الله علیه وسلم عند البخاری ومسلم: مَنْ جَهَّزَ غَازِيًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَدْ غَزَا، وَمَنْ خَلَفَ غَازِيًا فِي أَهْلِهِ بِخَيْرٍ فَقَدْ غَزَا.	فرموده رسول الله ﷺ: آن که تجهیز کند مجاهدی را در راه خدا همانا جهاد کرده است و آن که رسیدگی و سرپرستی کند خانواده مجاهدی را به نیت خیر همانا جهاد کرده است.
--	---

شرح: این حدیث شریف معنی تعاون و همکاری را که در آیه مبارکه: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى﴾ آمده به صورت واضح و روشن بیان می کند. و فرموده اش: «مَنْ جَهَّزَ غَازِيًا»: یعنی وسایل جهاد و مایحتاج او از قبیل اسلحه، غذا و وسیله سواری را برایش آماده نماید همانا از نگاه اجر و ثواب در جهاد شرکت کرده است و بین او و آن مجاهد فرقی نیست. و این درجات اجر و ثواب را رسول گرامی به بیان فی سبیل الله مقید ساخته اند و این قید و شرطیست که روی آن تأکید شده، چه آن که مجاهدی را به غیر راه خدا یعنی به طمع به دست آوردن مال دنیا و یا به جهت ریا و یا به جهت عصبیت و پشتیبانی از قبیله و شهر و دیار خود تجهیز کند برایش اجر و مزد جهاد فی سبیل الله داده نمی شود بلکه برایش گناه جهاد غیر راه خدا نوشته می شود. (العیاذ بالله) و گفته اش: «مَنْ خَلَفَ غَازِيًا فِي أَهْلِهِ» یعنی آن که به اهل و اولاد مجاهد فی سبیل الله در غیابش رسیدگی نماید و در محافظت و نفقه شان تا زمان بازگشت آن به نیت خیر همت گمارد جزء مجاهدین است و منظور از فرموده رسول الله ﷺ خیری است که ضد شر است چه آن که به نیت شر و فساد چنین سرپرستی را عهده دار شود که به ناموس آن قصد تجاوز داشته یا سبب اذیت فرزندان او گردد و یا به از بین بردن و ناقص کردن مال او اقدام نماید، سرپرست شریست و فرموده رسول الله ﷺ «فَقَدْ غَزَا»: یعنی برایش مزد جهاد فی سبیل الله داده می شود چه اجر و مزدی که نزد خداوند است از غنائم میدان جنگ، بیشتر و با برکت تر است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا اکثریت شنونده‌ها آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و آنچه فهمش مشکل باشد توضیح نما.
- ۳- ایشان را به فرض بودن جهاد آگاه کن گرچه اشتراک در جهاد فرض کفایی است مگر در مواردی فرض عین می‌گردد و آن در صورتی است که دشمن کافر با مسلمانان یک سرزمین می‌جنگد، لذا بر مردم آن شهر و دیار واجب است که با دشمن به جهاد برخیزند و اگر رهبر مسلمین افراد معینی را به جهاد تعیین نمود بر اوشان فرض می‌شود و همانطور اگر امیر مؤمنین به مسلمانان اعلان و پیام جهاد در برابر کفار را داد جهاد فرض عین می‌گردد.
- ۴- برای‌شان از فضیلت شهید و شهادت در راه خدا یادآور شو.

درس ۲۱: آیه کفاره گناهان

قول الله ﷻ:	فرموده خداوند ﷻ:
إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلَكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾	(۳۱) اگر دوری کنید از گناهان بزرگی که از آن نهی شده اید، فرو می ریزیم از شما گناهان شما را و درمی آوریم شما را به جایگاه ارجمند.

[نساء: ۳۱]

شرح: فرموده خدای تعالی: ﴿إِنْ تَجْتَنِبُوا﴾ یعنی اگر ترک کنید گناهان کبیره را و دیگر به آن نزدیک نگردید، کبائر: جمع کبیره است و آن خطائست که از گناهان کبیره پنداشته شود مثل زنا، سودخواری و نافرمانی والدین، دزدی، فریب و دغل کاری، غیبت و سخن چینی و دشنام دادن شخص مسلمان و یا قتل آن و خوردن مالش بدون رضایتش و دیگر گناهان کبیره. و فرموده اش: ﴿نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ﴾ یعنی محو می کنیم گناهان صغیره را زیرا آنچه را که خدا و رسول ﷺ منع فرموده اند: شامل گناهان کبیره و صغیره می شود و پرهیز از گناهان کبیره سبب بخشایش گناهان صغیره می شود، و در تعیین و شناخت گناهان صغیره اختلاف است و گفته شده که صغیره به کبیره شناخته می شود. به طور مثال: زنا از گناهان کبیره است نظر به نامحرم نسبت به آن از گناهان صغیره حساب می شود، دشنام دادن مسلمان نسبت به زدن و کشتن آن گناه صغیره است، تأخیر نماز به آخر وقت آن نسبت به فوت وقت، صغیره شمرده می شود و ظاهراً تعریف دیگری نیز از صغیره شده که صغیره گناهست که وعید و حد و کیفری در باره آن وارد نشده و به عبارت دیگر: غیر گناهان کبیره دیگر گناهان صغیره نامیده می شوند و فرموده خدای تعالی: ﴿وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا﴾: در این آیه بخشی از جزا و پاداش اجتناب از کبائر بیان شده، چه آن که از گناهان کبیره دوری

کند خداوند ﷻ اولاً گناهان و سیئات او را مورد مغفرت و بخشش قرار داده و سپس او را وارد جنت می نماید.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را به ترتیل بخوان و آنچه محتاج شرح باشد برای‌شان بیان کن.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و تکرار کن تا شنونده آن را حفظ نمایند.
- ۳- برای‌شان توضیح نما: که ارتکاب کبائر سبب خشم پروردگار و سبب عذاب او می شود.
- ۴- برای‌شان بیان کن: که استغفار از گناهان کبیره آن را محو می کند و ادامه بر گناه صغیره به گناه کبیره مبدل می شود.
- ۵- برای‌شان تذکر ده: که توبه نمودن از تمام گناهان آنآ وعاجلاً واجب است و تأخیر آن جواز ندارد.
- ۶- برای‌شان از فضل خداوندی ﷻ بیان کن چنانکه در آیه کریمه به آن وعده فرموده: که در صورت ترک کبائر، گناهان صغیره را می بخشد.

درس ۲۲: حدیث هفت گناه کبیره

<p>فرموده رسول الله ﷺ در حدیث ابی هریره <small>رضی الله عنه</small> به روایت بخاری و مسلم رحمهما الله: بپرهیزد از هلاک کننده های هفتگانه، گفتند: یا رسول الله آن ها کدام اند؟ فرمود: شرک آوردن به خدا، سحر نمودن، کشتن نفسی که خداوند آن را حرام قرار داده مگر آن که سزاوار کشتن باشد، و سودخواری، و خوردن مال یتیم، فرار در روز جنگ، و دشنام و اتهام زنان عفیف مسلمان بی خبر.</p>	<p>قوله صلى الله عليه وسلم في حديث أبي هريرة الذي رواه الشيخان رحمهما الله تعالى ونصه: اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُؤَبَّاتِ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! وَمَا هُنَّ؟ قَالَ: الشِّرْكُ بِاللَّهِ، وَالسَّحَرُ، وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ، وَأَكْلُ الرِّبَا، وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ، وَالتَّوَلَّى يَوْمَ الزَّحْفِ، وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ.</p>
--	---

شرح: فرموده رسول الله ﷺ: «اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُؤَبَّاتِ»: یعنی دور شوید از مهلکات و به خاطر زیان های بزرگی که برای شما دربر دارد به آن ها اصلاً التفات ننمائید، در این حدیث، امر به اجتناب، حکم وجوب را دارد یعنی جائز نیست که مسلمان مرتکب یکی از این گناهان کبیره گردد. و این ها موبقات نامیده شده به معنی هلاک کننده، زیرا مرتکب این کبائر به آتش دوزخ هلاک می شود. چون رسول الله ﷺ در باره این کبائر مورد سؤال قرار گرفتند چنین فرمودند: «الشِّرْكُ بِاللَّهِ»: یعنی این که با خداوند جلّ جلاله غیر او نیز پرستش شود، چه نبی و ولی باشد یا قدرتمند و بتی چه این پرستش به صورت ذبح یا نذر باشد یا به اسم غیر خدا سوگند یاد شده یا از او هراس داشته باشد «وَالسَّحَرُ»: یعنی انسانی را سحر نماید که عقلش را زایل نماید و یا محبت کسی را از قلبش بیرون کند و یا ضرر جسمانی به او وارد نماید. «وقتل النفس»: منظور از نفس، انسان است چه مسلمان باشد یا کافر، طفل باشد یا بزرگ، به استثنای کافری که در حال جنگ است که کشتن آن مباح است. «وَأَكْلُ الرِّبَا»: و ربا آنست

که پول‌های را به قرض دهد به ازدیاد چه کم باشد یا زیاد و یا از یک جنس دو اندازه را تبادل و معامله کند به ازدیاد یکی بر دیگری، چه این زیادتی در کمیت و مقدار باشد و یا در تعداد و شماره مثل این که بفروشد چهار کیلو گندم را به پنج کیلو گندم و یا یک دینار طلا را به یک و نیم دینار طلا. «وَأَكُلْ مَالِ الْيَتِيمِ»: خوردن مال یتیم به صورت مطلق منع شده، کم و زیاد آن فرق نمی‌کند. «وَالْتَوَلَّى يَوْمَ الرَّحْفِ»: یعنی فرار از صف‌های جنگ. «وَقَذَفُ الْمُحْصَنَاتِ»: یعنی دشنام‌دادن زنان پاکدامن، صالحه و با عفتی که فحشاء به اندیشه‌شان خطور نکرده است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا بیشتر شنونده‌ها آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را به آرامش جمله، جمله بخوان و آنچه معنی آن را ندانسته باشند تشریح کن.
- ۳- آگاه‌شان گردان: که گناهان کبیره دیگر نیز مثل مهلکات هفتگانه است از قبیل زنا، دزدی، دروغ، غیبت، سخن‌چینی، نفاق کبر و دشنام‌دادن مسلمان و غیر آن‌ها.
- ۴- آگاه‌شان گردان: که هرگاه سحر ساحر ثابت شود حکم آن قتل است.
- ۵- برای‌شان از آیه مبارکه: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا﴾ (النساء: ۱۰). «آنانی که مال یتیمان را ظالمانه می‌خورند همانا در شکم‌های خود آتش می‌خورند و زود است که در آیند به دوزخ». و همین‌طور قاتل نفس عمدی جایگاهش ابدی در جهنم است.

درس ۲۳: آیه هر کس برای فردایش بنگرد

فرموده خداوند جل شأنه:	قوله تعالى:
(۱۸) ای آنانی که ایمان آوردید بترسید خدای را و باید بنگرد هر کس چه چیز پیش فرستاده است برای فردا و بترسید خدا را که خدا آگاه است بدانچه کنید.	يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

[حشر: ۱۸]

شرح: فرموده خدای تعالی: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾: این ندا بیست از نداهای خداوند جل شأنه که متوجه بندگان مؤمنش می باشد برای این که آنها را امر کند و یا نهی نماید و یا بشارت داده و یا بیم دهد، همانا حمد و سپاس مر خدای راست. و مؤمنان با ایمان شان اهلیت ندای خداوند جل شأنه را پیدا کرده اند، چون ایمان به منزله روح است و مؤمن زنده به حق است که هرگاه مورد ندا قرار گیرد لبیک می گوید و اگر امر شود انجام می دهد و چون نهی شود ترک می گوید. فرموده خدای تعالی: ﴿اتَّقُوا اللَّهَ﴾: این امریست به تقوا از جانب پروردگار تا مؤمنین با رعایت تقوا خویشتن را از خشم و عذاب دردناک او محافظت نمایند، و تقوا با انجام اوامر خدا و رسول ﷺ و ترک محرمات خدا و رسولش صورت می گیرد. و فرموده اش: ﴿وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ﴾: این امر دیگریست که بعد از ندا متوجه فرد مؤمن گردیده تا مؤمن نفس خویش را ارزیابی کرده و دریابد که برای آخرتش چه صالحاتی را پیش فرستاده است که اگر کم باشد بر صالحات بیفزاید و اگر زیاد باشد تا هنگام مرگ آن را حفظ نموده و بر آن مواظبت نماید. و گفته اش: ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ﴾: این بار مکرراً امر به تقوا شده است زیرا بعد از ایمان حفظ تقوا شرط دوم برای دوستی خدا محسوب می شود چه تقوا روح را صفا بخشیده و نفس را تزکیه می نماید. و گفته اش: ﴿إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾:

در این آیه خداوند جل شأنه برای مؤمنان خبر می‌دهد که اعمال ظاهر و باطن‌شان را می‌بیند و به آنچه در ضمیرشان می‌گذرد آگاه است، تا مؤمنان همواره مراقبت الهی را در نفوس خود پیروند و هر عملی از امر و یا نهی او را که به کار می‌بندند الله عَلَّامُ الْغُیُوبِ را مراقب اعمال خویش به‌بینند و در نتیجه با حفظ اوامر و نواهی خدا و رسول ﷺ محبت و رضای او را به دست آورند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را بخوان و تکرار کن تا شنونده‌ها آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و معانی را بیان کن تا شنوندگان بفهمند.
- ۳- برای‌شان تذکر ده: که تقوا عبارت از اطاعت خداست به اجرای اوامر خداوند و ترک نواهی آن که ثمره تقوا دریافتن جنت است.
- ۴- آگاه‌شان گردان که مراقبت برای بنده بزرگترین یاری‌کننده در حفظ تقوا است چنانکه آیه کریمه به آن دلالت دارد: ﴿إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾
- ۵- برای‌شان از فضل خداوندی و نعمتش بر مؤمنین تذکر ده که با مراقبت و تقوای که به آن مأمور شده‌اند شایسته دوستی، محبت، رضا و خشنودی خداوند عَلَّامُ الْغُیُوبِ گردیده و جوار او را در بهشت حاصل می‌نمایند.

درس ۲۴: حدیث ترس از خدا، معاشرت با مردم

فرموده رسول الله ﷺ: بترس از خدا هر جا که باشی و پیوست نما گناه را به نیکی که محو می کند اثر گناه را و معاشرت کن با مردم به اخلاق نیک.	قوله صلى الله عليه وسلم: اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وَأَتَّبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمَحُّهَا وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ.
---	--

(رواه الترمذی به سند حسن)

شرح: فرموده رسول الله ﷺ: «اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ»: تا آخر حدیث... این حدیث رسول الله ﷺ به صورت وصیت برای طالب چنین وصیتی بیان شده یا پیامبر ﷺ با بیان این توصیه یکی از اصحاب خود را مورد تفقد و قدردانی قرار داده وقتی که مشاهده نمودند که به چنین وصایای نیازمند است. گرچه این وصیت مشتمل بر سه امریست که ذیلاً بیان می شود و اساس اصلاح و تمام قوانین کمال را در بر دارد.

۱- امر به تقوا شده است و تقوا عبارت از اینست: که مؤمن عمل صالحی را انجام می دهد و خدای تعالی را در آن کار کاملاً ناظر و مراقب افعال خود می داند چه آن عمل را در خلوت انجام دهد و یا در آشکار و همینطور عمل فاسد را ترک می کند در حالی که خداوند جلّ و علا را مراقب آن می پندارد مثل اینست: که به سوی خداوند جلّ و علا می نگردد چه در جمع باشد و یا دور از چشم مردم که همانا اینست معنی فرموده رسول الله ﷺ: «اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ». ۲- در پی گناه، انجام دادن حسنه برای محو گناه است، چه هرگاه مؤمن مراقب نفس خود باشد و خدای خویش را نیز مراقب نفس خود بداند، پس در هر لغزشی که از او سرزند و یا اشتباهی که سبب خشم پروردگارش گردد، مثلاً اگر واجبی را ترک کند فوراً به ترس و به ادای آن تلاش کند و اگر حرامی را مرتکب شود از پروردگارش حیا کرده و به سرعت آن را ترک نموده و از آن دور شود و برای محو اثرات آن گناه، به انجام حسنات و اعمال صالح رو آورد و اینست معنی گفته رسول الله ﷺ: «وَأَتَّبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمَحُّهَا»: چه هرگاه به

دنبال گناه، عمل صالحی انجام شود به اذن و اراده خداوندی، آن نیکی اثرات گناه را از نفس دور می‌کند. ۳- معاشرت نمودن با مردم به خلق نیک و اخلاق خوش، یعنی با مردم چنان معاشرت کند که دوست دارد دیگران با او رفتار نمایند مثل نرمی، عاطفه و مهربانی، گذشت، عفو و آسانگیری، اکرام و بزرگ‌شمردن مردم و احترام نمودن به آن‌ها و اینست معنی فرموده رسول الله ﷺ: «وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ».

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنونده‌ها آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله جمله، بخوان و معنای آن را توضیح نموده و تکرار کن تا شنونده‌ها بفهمند.
- ۳- برای‌شان ماهیت تقوا را بیان کن: که تقوا عبارت است از انجام اوامر الهی و ترک منہیات او و خدای تعالی را ناظر و مراقب اعمال خویش دانستن تا خداوند او را به وسیله تقوا از عقاب رهایی بخشد.
- ۴- برای‌شان تذکر ده: که توبه کردن از گناه به صورت فوری و عاجل واجب است.
- ۵- آن‌ها را به مکارم اخلاق و خوبی‌های آن رهنمایی کن و آن که دارای مکارم اخلاق است نزدیکترین افراد به رسول الله ﷺ است طوری که در حدیث وارد شده است.

درس ۲۵: آیه پرهیزگاران در بهشتند

فرموده خداوند جل شأنه:	قوله تعالى:
(۴۵) همانا پرهیزگاران اند در باغها و چشمه سارها (۴۶) در آئیدش به سلامت ایمن شده گان (۴۷) برافکنندیم آنچه در سینه های ایشان است از کینه، برادران اند بر تخت های روبرو (۴۸) نزدیک نشود بدیشان در آن رنجی و نباشند از آن بیرون راندگان.	إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤٥﴾ أَدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ءَامِنِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِّنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَىٰ سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ ﴿٤٧﴾ لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ ﴿٤٨﴾

[الحجر: ۴۵ - ۴۸]

شرح: فرموده خدای تعالی: ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ﴾: این اخبار الهی برای مسلمانان باتقوا و پرهیزگار، بشارتی مسرت بخش را دربر دارد، از روزی که در جنت ها و چشمه سارها قرار می گیرند و پرهیزگاران آنانی اند: که پروردگارشان را شناختند و همچنان شناختند آن گفتار و کردار و صفات و اعتقاداتی را که خداوند دوست دارد و آنچه را که نمی پسندد و همانطور شناختند نعمت های جاویدی که برای دوستان خود آماده و مهیا نموده و عذاب هائی را که برای دشمنانش تعیین نموده، و نتیجه چنین علم و شناختی برای مؤمنین پرهیزگار حب و دوستی، خوف و اطاعت خدا را به همراه داشته است و سبب شده تا اطاعت پروردگار را نموده و آنچه را خداوند می پسندد ایشان دوست داشته باشند و آنچه را نمی پسندد از آن کراهیت داشته باشند اوامرش را انجام داده و نواهی اش را ترک گفته باشند و با چنین محبتی و اطاعتی است که شایستگی دخول جنت را پیدا می کنند چنانچه خداوند می فرماید: ﴿أَدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ءَامِنِينَ﴾ یعنی بعد فراغت شان از حساب و گذشتن از صراط و توقف در مقابل درهای جنت از طرف فرشته ها برای شان گفته می شود: «در آئید به جنت با

سلامتی و امنیت کامل بدون خوف و ترس». و فرموده‌اش: ﴿وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِّنْ غَلٍّ﴾: در این بخش از آیه خداوند ﷻ خبر می‌دهد چون متقین وارد دارالسلام گردند از آنچه که قلب‌ها را مکدر می‌کند خداوند ﷻ قلب‌های‌شان را صفا و پاک می‌گرداند که دیگر مکر و حسد و دشمنی نسبت به یکدیگر نداشته باشند ﴿إِخْوَانًا عَلَىٰ سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ﴾^(۱) برادر به برادرش اندیشه فریب، حسد و دشمنی و کبر را ندارد بر تخت‌ها و تکیه‌گاه‌ها در حجله‌ها نشسته و آرمیده‌اند و در اوقات نشستن تخت‌های‌شان که از نعمت‌های بهشت است همراه با آن‌ها می‌چرخد و ایشان هیچگاه پشت بهم نمی‌کنند، بلکه رو در رو بهم مجالست دارند و در راحت و آسایش همیشگی بهشت به سر می‌برند، چون رنج و زحمتی در بهشت نیست.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را به ترتیل بخوان و تکرار نما تا شنونده‌ها آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را واضح بخوان و آنچه فهمش برای شنندگان مشکل باشد توضیح نما.
- ۳- ایشان را از فضایل ایمان و تقوا آگاه کن، چون ملاک دوستی بنده به خداوند ﷻ ایمان و تقواست.
- ۴- برای‌شان از نعمت‌های بهشت یادآوری کن و آیات قرآنی را در این زمینه بیان کن.
- ۵- برای‌شان از زیان و محرومیت که متوجه دشمنان خدا در سرای آخرت می‌گردد تذکر بده. خداوند ﷻ ما را از آن زیان‌ها برهاند. آمین.

درس ۲۶: حدیث در جنت چیزهایی مهیاست...

<p>پیامبر ﷺ به روایت بخاری و مسلم از ابی هریره ؓ می گوید: خداوند گفته است برای بندگان شایسته خود چیزهای آماده کرده ام که نه چشمی آن را دیده و نه گوشی شنیده است و نه تصور آن در دل انسانی گذر کرده است. اگر می خواهید برای تأیید این مطلب آیه قرآن کریم را بخوانید: آنچه را خداوند «در بهشت» برای روشنی چشم مسلمانان مخفی کرده است هیچ نفسی نمی داند».</p>	<p>قول رسول الله صلى الله عليه وسلم في حديث الشيخين عن أبي هريرة رضي الله عنه قال الله تعالى: أَعَدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ، وَاقرءوا إِن شِئْتُمْ (فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ).</p>
--	--

(متفق علیه)

شرح: سخن پیامبر ﷺ که می گوید: خداوند گفته است از آن مطالبی است که پیامبر ﷺ از طرف پروردگارش بیان می کند، اینگونه سخنان را حدیث قدسی می گویند و از قرآن مجید به شمار نمی آید. و از حقایقی است که روح القدس یعنی جبرئیل ؑ آن را در قلب پیامبر می دمد، چنانکه آن حضرت ﷺ فرمود: «هرآئینه روح القدس در دل من دمید هیچ نفسی نمیرد تا آن که روزی و مدت عمر خود را تکمیل کند». یا حدیث قدسی چیزی است که خداوند خودش در دل او می افکند و پیامبر ﷺ به زبان عربی آن را بازمی گوید. پس فرموده خداوند بزرگ «اعددت» یعنی آماده و مهیا کردم «لعبادی الصالحین» برای بندگان شایسته ام آنان که حقوق خداوند را به طور کامل ادا کردند و از آن چیزی نکاسته اند و حقوق خلق را به تمام به جا آورده اند و در آن زیانی وارد نکرده اند، ازین جهت در این گروه پیامبران، اولیاء، صدیقین و شهدا داخل می باشند و نسبت بندگان در «لعبادی» به خداوند، برای تکریم

و تشریف است «ما لا عين رأت»: یعنی برای شان نعمت‌های بزرگی مهیا کرده‌ام، و این در برگیرنده آنچه در بهشت است از کاخ‌ها و حوران بهشتی و نعمت‌ها از خوردنی و پوشیدنی و دیگر چیزها. خداوند ﷻ می‌گوید: «برای بهشتیان نعمت‌های آماده کرده‌ام که در این دنیا نه چشمی آن را دیده و نه گوشی شنیده و نه اندیشه آن در خاطر یکی از افراد بشر رسیده است»، یعنی برای اثبات مطالب بیان شده اگر می‌خواهید گفته‌ی خداوند را از سوره سجده بخوانید: ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (السجده: ۱۷). «هیچ نفسی آنچه را خداوند در بهشت برای روشنی چشم مسلمین پدید آورده است نمی‌داند، و آن جزای کردار دنیائی‌شان است». آری، نعمت‌هایی که در بهشت نهفته است به علت کمال زیبایی‌شان سبب روشنی چشم مسلمین خواهد بود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا این که بدانی بیشتر شنوندگان آن را یاد کرده‌اند.
- ۲- تشریحات را به آرامش بخوان و در هر مطلب کمی درنگ کن و آن را به حاضرین خوب توضیح ده.
- ۳- ایشان را به فضیلت صلاح و مردم صالح آگاه کن: صلاح عبارت از عقاید، عبادات، آداب و اخلاق است که صاحبان این کردار صالحین گفته می‌شوند و آن‌ها کسانی‌اند: که یوسف ﷻ مقام‌شان را طلب کرده می‌فرماید: ﴿وَأَلْحَقْنِي بِالصَّالِحِينَ﴾ (یوسف: ۱۰۱). «(خداوند!) مرا به صالحین ملحق گردان». و نیز سلیمان ﷻ دعا می‌کند: ﴿وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ﴾ (النمل: ۱۹). «خدایا! به رحمت مرا در بندگان صالح خود داخل کن».
- ۴- آن‌ها را آگاه کن: که بیان دلیل در برابر مدعا برای اطمینان نفس و اثبات مطلب مفید می‌باشد.

درس ۲۷: آیه اجازه و سلام بر اهل خانه

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۲۷) ای مؤمنان وارد نشوید خانه‌هایی را جز خانه‌های خویش تا آشنا شوید و سلام کنید. بر اهلش این بهتر است برای شما شاید یادآورید. پس اگر نیافتید در آن‌ها کسی را پس در نیابید در آن‌ها تا اذن داده شود برای شما (۲۸) و اگر گفته شد: بازگردید پس بازگردید آن پاکتر است برای شما و خدا بدانچه کنید دانا است.</p>	<p>قوله تعالی:</p> <p>يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا لَا تَدْخُلُوْا بُيُوْتًا غَيْرَ بُيُوْتِكُمْ حَتّٰى تَسْتَاْذِنُوْا وَتُسَلِّمُوْا عَلٰى اَهْلِهَا ۚ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ﴿٢٧﴾</p> <p>فَاِنْ لَمْ تَجِدُوْا فِيْهَا اَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوْهَا حَتّٰى يُؤْذَنَ لَكُمْ ۚ وَاِنْ قِيْلَ لَكُمْ اَرْجِعُوْا فَاَرْجِعُوْا هُوَ اَزْكٰى لَكُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ عَلِيْمٌ ﴿٢٨﴾</p>
---	--

[نور: ۲۷ - ۲۸]

شرح: این ندای خداوند بزرگ است برای بندگان مؤمنش از امت محمد ﷺ تا ایشان را به بهترین و شریف‌ترین آداب معاشرت آشنا ساخته و برایشان ادب بیاموزد پس می‌گوید: ﴿لَا تَدْخُلُوْا بُيُوْتًا غَيْرَ بُيُوْتِكُمْ﴾: یعنی وارد نشوید در خانه‌های که خودتان سکونت ندارید تا این که اجازه بخواهید و به سبب اجازه‌خواستن انس پیدا کنید و اجازه‌خواستن چنین است که وارد شونده بگوید: السلام علیکم آیا داخل شوم؟ این سخن را سه بار بگوید، اگر برایش اجازه دادند در آید و گرنه باز گردد. گفته خداوند: ﴿ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ﴾ یعنی اجازه‌خواستن و سلام گفتن بر اهل خانه‌ای که می‌خواهید برایشان داخل شوید، برای‌تان در حال و آینده بهتر است. زیرا اجازه شما را از افتادن در گناه نگه‌میدارد تا نگاه شما بر عورات کسی نیفتد، تا نظر به چیزهایی که حرام است سبب فتنه شما و عذاب آخرت نگردد. و این فرموده خدا ﴿فَاِنْ لَمْ تَجِدُوْا فِيْهَا اَحَدًا﴾ پس اگر کسی را نیافتید که برای شما اجازه ورود و یا بازگشت

بدهد پس داخل نشوید تا اجازه داده شود، ﴿وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا﴾ «اگر به شما گفته شد: بازگردید به علت شغلی که داشتند و یا فعلاً آماده پذیرایی شما نبودند و می‌خواستند تا بر احوال‌شان آگاه شوید بدون این که قهر کنید و یا ناراضی باشید بازگردید ﴿هُوَ أَزْكَى لَكُمْ﴾ «این بازگشت برای نفس شما پاکیزه‌تر است، از این که بدون اجازه اهل خانه، به آن خانه داخل شوید که سبب اذیت آن‌ها و گناه برای شما گردد». ﴿وَاللَّهُ بِمَا نَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾ و خداوند به آنچه می‌کنید داناست پس دقت کنید که مخالف امر و نهی خداوند کاری نکنید تا در گناهی که شما را به عذاب خدا گرفتار کند دچار نشوید.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر دو آیت را مرتب بخوان و تکرار کن تا بیشتر شنوندگان یاد گیرند.
- ۲- معنی و شرح آیات را خوانده و در تفسیر هر جمله توقف کن و هدایات و احکام آن‌ها را واضح ساز تا همه‌گان بیاموزند.
- ۳- آن‌ها را آگاه کن: که اجازه‌خواستن سبب انس گرفتن است تا دانسته شود که اجازه‌خواستن از ویژه‌گی‌های انسان متمدن بوده، و بدون اجازه وارد شدن ویژه حیوانات وحشی و غیر اهلی به شمار می‌رود.
- ۴- به آن‌ها بگو: وقتی که به اجازه گیرنده گفته شود تو کیستی؟ نگو: منم، بلکه اسم مشهور خود را بگو.
- ۵- به آن‌ها بفهمان: که اگر کسی سلام نگوید: برایش اجازه وارد شدن را ندهند، زیرا در حدیث صحیح چنین دستوری آمده است.

درس ۲۸: حدیث امر پیامبر ﷺ به هفت چیز

بقوله عليه السلام في رواية البخاري عن براء بن عازب رضي الله عنه قال: أَمَرَنَا بِسَبْعٍ: بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ، وَاتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ، وَتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ، وَعَوْنِ الضَّعِيفِ، وَنَصْرِ الْمَظْلُومِ، وَإِفْشَاءِ السَّلَامِ، وَإِبْرَارِ الْمُقْسِمِ.	بخاری از براء پسر عازب روایت می کند که گفت: رسول خدا ما را به هفت چیز امر کردند دیدار از بیمارها، پیروی از جنازه ها جواب گفتن عطسه زننده، همکاری با مردم ضعیف و یاری دادن مظلوم، سلام گفتن بر هر مسلمان و خلاص کردن سوگند خورنده.
---	---

شرح: قوله «أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- بِسَبْعٍ»: سخن براء بن عازب رضی الله عنه که می گوید: ما را رسول خدا ﷺ به هفت چیز امر کردند یعنی به هفت خصلت امر کردند، که آن ها عبارت اند از: ۱- عیادت مریض: یعنی رفتن به پریش مریض در روزهای بیماری اش، فرق نمی کند که این دیدار در خانه باشد یا در بیمارستان، و مستحب آن است که بعد از سه روز بیماری انجام شود و این طور برای او دعا کند: «اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ أَذْهَبِ الْبَاسَ، اشْفِهِ وَأَنْتَ الشَّافِي، لَا شِفَاءَ إِلَّا بِشِفَاؤِكَ، شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا» (ای خدا و ای پروردگار مردم، دور گردان سختی را و شفا عنایت کن که شفا دهنده توئی شفا نیست مگر از طرف تو، شفا ی بده که همراه آن بیماری نماند) یا دست خود را بر پیشانی بیمار گذاشته و هفت مرتبه این دعا را بخواند: «أَسْأَلُ اللَّهَ الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ أَنْ يَشْفِيكَ»: «از خداوند بزرگ پرورگار عرش عظیم خواستارم تا تو را شفا دهد». ۲- «اتَّبَاعِ الْجَنَائِزِ»: پیروی از جنازه ها یعنی همراه مرده به گورستان برود و در هنگام دفن برایش آمرزش طلب کند. ۳- «تَشْمِيتِ الْعَاطِسِ»: «جواب عطسه زننده را گفتن» یعنی دور ساختن بدی از وی به گفتن: «يَرْحَمُكَ اللَّهُ» «خدا بر تو رحم کند» و باز عطسه کننده اینطور جواب دهد: «يَغْفِرُ اللَّهُ لِي وَلَكَ» «خداوند هردوی ما را ببخشد» یا به این عبارت دعا کند: «يَهْدِيكَ اللَّهُ وَيُصْلِحْ بِأَلَاكَ» «خدا تو را هدایت کند و

حالت را اصلاح کند» ۴- «عَوْنُ الضَّعِيفِ»: کمک به ناتوان به آنچه ستم را از وی دور کند و اگر حق از او گرفته شده است به وی بازگرداند. ۵- «وَنَصْرُ الْمَظْلُومِ»: یاری دادن ستم دیده، تا از ستم نجات یافته و به حق خود برسد. ۶- «وَأَفْشَاءُ السَّلَامِ»: (بر همه سلام گفتن) یعنی بر هر مسلمانی سلام کند، و هر که از کنارش رد می شود بگوید: السلام علیکم، سواره بر پیاده و ایستاده بر نشسته سلام بگوید، کسی که بر او سلام گفته شده است این طور جواب بگوید: السلام علیکم ورحمه الله وبرکاته، لیکن بر زن بیگانه سلام نگوید. ۷- «وَأَبْرَارِ الْمُقْسِمِ»: (خلاص کردن قسم خورنده) ینی اگر مسلمانی برای برادر مسلمان خود سوگند خورد که فلان کار را می کند یا نمی کند، بر آن برادر واجب است که سوگند او را راست کند و او را حانت و گنهکار نسازد، زیرا در صورت مخالفت، اذیت و ضرر بر صاحب قسم وارد می شود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا بدانی که اکثر شنوندگان آن را یاد گرفته اند.
- ۲- شرح حدیث را بخوان و خصلت‌های هفتگانه را بیان کن و هر خصلت را جداگانه به حاضرین بفهمان.
- ۳- آن‌ها را آگاه کن: که این‌ها صفت‌های هستند که اگر مسلمین آن‌ها را به جا آورند علاقه برادری در میان‌شان پایدار شده و محکم می گردد و همه‌شان را یک ملت و مانند پیکر واحد می گرداند.
- ۴- ایشان را به اهمیت یاری دادن به مردم ناتوان، نصرت ستم دیدگان، سلام بر هر مسلمان گفتن آگاه کن، و بفهمان که این صفات و اخلاق ستون‌های یک جامعه سعادت‌مند و خوشبخت هست که اگر این‌ها فرو گذاشته شود دیگر امیدی برای بقاء جامعه وجود ندارد.

درس ۲۹: آیه دعا و اجابت

<p>فرموده خدای بزرگ:</p> <p>(۶۰) و پروردگارتان گفت: از من سؤال کنید تا خواسته شما را اجابت کنم همانا کسانی که از پرستش من سرباز می‌زنند به زودی ذلیل و زار در جهنم وارد خواهند شد.</p>	<p>قول الله سبحانه و تعالی:</p> <p>وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٦٠﴾</p>
--	--

[مؤمن: ۶۰]

شرح: فرموده خداوند: ﴿وَقَالَ رَبُّكُمْ﴾: یعنی آفریدگار، روزی‌دهنده، پروردگار و معبود شما که جز وی دیگری سزاوار پرستش نیست گفته است: مرا بخوانید و نیازمندی‌های خود را از من بخواهید خواسته‌ی شما را اجابت کنم و حاجت‌تان را برمی‌آورم، زیرا من مربی و شما بندگانم هستید. گفته خداوند بزرگ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ﴾ خداوند خبر می‌دهد کسانی که تکبر آن‌ها را وامی‌دارد که خدای را نخوانند و عبادت مشروعی که سبب تزکیه نفس و کمال سعادت دنیا و آخرت ایشان است به جا نیاورند، این گروه ﴿سَيَدْخُلُونَ﴾ به طور قطعی در آتش دوزخ داخل می‌شوند، در حالی که کوچک، ذلیل و خوار باشند، و این سزای تکبرشان است که آن‌ها را از دعا، تضرع و پرستش خداوند که روح و نفس‌شان را پاکیزه می‌گرداند بازداشته است، چون خدای را نپرستیدند تا نفس‌شان تزکیه شود و به علت پلید بودن، بازگشت آن‌ها به: دوزخ است که خوار و ذلیل در آن درآیند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را مرتب بخوان و تکرار کن تا اکثر شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح آیات را به آرامش بخوان و معنی جمله‌ها را توضیح و تفسیر کن تا دانسته شود.
- ۳- آن‌ها را به فضیلت دعا از نگاه پیغمبر ﷺ آگاه کن که آن حضرت می‌فرماید: دعا عبادت است و یا می‌گوید: کسی که از خدا حاجتش را نخواهد خداوند بر او خشم می‌کند.
- ۴- به آن‌ها بیاموز: که برای مؤمن شایسته، آنست که خدای را بخواند و همه نیازمندی‌های دنیا و آخرت خود را از وی بخواهد، زیرا پیامبر ﷺ می‌فرماید: «هریک از شما تمام حاجات خود را از خداوند بخواهید تا این که اگر کفش او بند نداشت آن را هم از خداوند طلب کند».
- ۵- برای‌شان بیاموز: که برای اجابت دعا وقت‌های مخصوصی است که در آن اوقات خداوند دعای بندگانش را اجابت می‌کند، مانند حالت سجده ساعت ویژه روز جمعه، شب قدر، میان اذان و اقامت، در هنگام روزه‌داشتن، حالت سفر و زمان بیماری، زیرا در این باره حدیث صحیح از پیامبر ﷺ آمده است.
- ۶- آن‌ها را آگاه کن: که دعا اگر به قطع صله رحم و درخواست گناه نباشد و لباس و خوراک هم از وجه حلال تهیه گردد، خداوند آن را قبول می‌کند و حاجتش را برمی‌آورد، و یا این که بلایی را از او در دنیا دفع می‌سازد و یا درجه‌اش را در بهشت بلند می‌گرداند.

درس ۳۰: حدیث قبولی دعای مسلمان

<p>سخن پیامبر است که می‌گوید: بر روی زمین مسلمانی نباشد که خواسته‌های را از خداوند بخواهد مگر این که او تعالی حاجتش را برآورد یا از وی مانند خواسته‌اش زیانی را دور گرداند تا وقتی که به گناه یا بریدن صلۀ رحم دعا نکرده باشد. مردی از یاران گفت: پس ازین دعا بسیار می‌کنیم، پیامبر گفت: عطا و بخشش خداوند بسیار است و اگر در دنیا دعوتش پذیرفته نشد مانند خواسته‌اش را خداوند در آخرت پاداش می‌دهد.</p>	<p>قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا عَلَى الْأَرْضِ مُسْلِمٌ يَدْعُو بِدَعْوَةٍ إِلَّا آتَاهُ اللَّهُ إِيَّاهَا أَوْ صَرَفَ عَنْهُ مِنَ السُّوءِ مِثْلَهَا مَا لَمْ يَدْعُ بِمَأْثِمٍ أَوْ قَطِيعَةٍ رَحِمَ. فَقَالَ رَجُلٌ: إِذَا نَكُنْزَ. قَالَ: اللَّهُ أَكْثَرُ، أَوْ يَدْخِرَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلَهَا.</p>
--	--

(رواه الترمذی بسند صحیح إلى جملة: أو يدخر، فقد رواها الحاكم)

شرح: این گفته پیامبر ﷺ: «مَا عَلَى الْأَرْضِ» این عبارت عمومیت دارد و همه مسلمین را شامل می‌گردد، مراد از مسلمان بنده‌ایست که به خدا و پیامبر ﷺ ایمان آورده و تمام وجود و اعضای خود را به خداوند تسلیم کرده است. مسلمان امر خدا را به جا آورده و از نواهی آن پرهیز می‌کند و همه‌ی کردار و زندگانی‌اش برای خدا است، هیچ کار وی برای غیر خداوند نیست. و این فرموده: «يَدْعُو بِدَعْوَةٍ» یعنی از خداوند چیزی بخواهد که خداوند خواستن آن را برایش اجازه داده باشد و طلب آن ممنوع نباشد، خداوند خواسته‌اش را می‌دهد. و این فرموده: «أَوْ صَرَفَ عَنْهُ مِنَ السُّوءِ مِثْلَهَا»: یعنی اگر چیزی که می‌خواهد، در دین یا دنیا خیری برایش نداشت خداوند خواسته او را نمی‌دهد، بلکه به اندازه آن بدی و ضرری را از وی دور می‌گرداند. این فرموده: «مَا لَمْ يَدْعُ بِمَأْثِمٍ أَوْ قَطِيعَةٍ رَحِمَ»: مراد از گناه کرداریست که نافرمانی

خدا و پیامبر باشد، مراد از قطع رحم ترک گفتن وابستگان و خویشاوندان است که از آنها خیر و احسان خود را بازدارد، و همین اعمال است که اجابت دعا را منع می‌کند. این فرموده: وقال رجل: یعنی از حاضرین مردی گفت: «إِذَا نُكِّثَ»: یعنی اگر چنین است پس دعا بسیار می‌کنیم، پیامبر ﷺ در جوابش گفت: بخشش و عطای خداوند زیادتراست.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- حدیث را بخوان و تکرار کن و شنوندگان هم آهسته تکرار کنند تا دانسته شود که آن را یاد گرفته‌اند.

۲- شرح حدیث را به طور واضح بخوان و معانی آن را درخور فهم حاضران تفسیر کن.
۳- آن‌ها را آگاه کن: که خوردن حرام غالباً اجابت دعا را منع می‌کند، پس باید به خوراک و پوشاک خود توجه داشته باشیم، زیرا پیامبر ﷺ می‌گوید: «کسب خود را پاکیزه بگردانید تا دعای شما اجابت شود».

۴- آداب دعا را بنا به ارشاد آیت ۵۵ سوره اعراف برای‌شان بیان کن: ﴿ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ «پروردگار خود را به زاری و نهان بخوانید که خداوند تجاوزکاران را در دعا دوست ندارد». لذا بنده ناچار است که به حضور خداوند به تضرع، زاری و فروتنی دعا نماید و این دعایش آهسته باشد و آن را آشکار نگرداند و در درخواستش از حد تجاوز نکند و از غیر خداوند چیزی نخواهد و یا چیزهای را طلب نکند که سنت خداوند به انجام آن تعلق نگرفته است مانند: بازگشت به جوانی، نجات از مرگ و رسیدن به پیامبر ﷺ.

درسهای ماه ربیع الثانی

درس ۱: آیه والفجر ولیل عشر

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۱) سوگند به صبحگاه (۲) و شبهای ده گانه (۳) و جفت و تک (۴) و شب هنگامی که برود (۵) آیا هست در این سوگندی برای خردمند.</p>	<p>قول الله تعالى:</p> <p>وَالْفَجْرِ ﴿١﴾ وَلَيْلٍ عَشْرِ ﴿٢﴾ وَالشَّفْعِ ﴿٣﴾ وَالْوَتْرِ ﴿٤﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ ﴿٥﴾ هَلْ فِي ذَلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حِجْرِ ﴿٦﴾</p>
---	---

شرح: فرموده خداوند ﴿وَالْفَجْرِ﴾ این آغاز قسم بزرگی است که خداوند به آن سوگند می خورد، او به فجر قسم می خورد، زیرا سپیده صبح مظهري از مظاهر قدرت، علم و حکمت او تعالی است. زیرا اگر تمام باشندگان روی زمین جمع شوند که تاریکی شب را منفعج کرده و روشنایی روز را پدید آورند هرگز نخواهند توانست. و فرموده اش: ﴿وَلَيْلٍ عَشْرِ﴾ «و شبهای ده گانه» این جزء قسم است مراد ازین ده شب ده شب اول ذیحجه است و شاید مراد دهه اول محرم باشد. زیرا برای هر کدام از اینها فضیلتی است که خداوند می خواهد بندگانش را به آن آگاه کند تا در این اوقات به کردار نیک و شایسته رو آورند زیرا برای چنین نیکوکارانی پاداش و مزدی بزرگ آماده شده است. ﴿وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ﴾ این هم ادامه قسم است، و این قسم به همه موجودات است، زیرا آنها جفت هستند یا طاق، در قسم به آنها، اشاره به قدرت خداوند بر ایجاد و خلق، اداره و تنظیم کائنات است، و امکان دارد که وتر روز عرفه و شفع روز عید باشد زیرا روز نهم طاق است و روز دهم جفت می باشد. و این فرموده خداوند: ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ﴾ «شب چون به روز مبدل شود» این آخرین جزء قسم است قسم به شب مثل قسم به روز است که یادآوری از قدرت، و علم و حکمت خداوند بزرگ می کند که تنها خداوند بزرگ مستحق پرستش است نه غیر او، جواب این قسم بزرگ محذوف است، تقدیر آن چنین است که هرآینه بعد از مرگ

برانگیخته شده و از کردار خویش سؤال خواهید شد: ای کسانی که زنده شدن پس از مرگ را قبول ندارید و هم جواز دارد که جواب قسم، جمله: ﴿إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ﴾ (الفجر: ۱۴). باشد «همانا پروردگارت در کمینگاه است» چون این عبارت از قسم مؤخر است. پس آنچه ما مقدر کردیم بهتر و برای درستی کلام بدان محتاج تریم. و فرموده خداوند: ﴿هَلْ فِي ذَلِكَ﴾ یعنی آنچه به آن از سپیدی بامداد قسم خورده شده است تا به ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ﴾ آیا در اینها قسم است؟ جواب: آری قسم است کدام قسم و برای چه کسی؟ برای کسی که به آن فائده بگیرد و آن کسی است که صاحب عقل است، زیرا عقل صاحب خود را از کفر و گناه نگاه می‌دارد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیات را بخوان و تکرار کن تا همه آن‌ها را یاد گیرند.
- ۲- شرح آیات را بتانی و آرامش بخوان و هر جمله را تفسیر کن تا دانسته شود.
- ۳- آن‌ها را آگاه کن که خداوند می‌تواند به هریک از مخلوقاتش که بخواهد سوگند یاد کند، ولی برای بندگانش جواز ندارد که به غیر خداوند سوگند یاد کند زیرا پیامبر ﷺ می‌فرماید: «هر که به غیر خداوند سوگند یاد کند به خداوند شرک آورده است».
- ۴- آن‌ها را آگاه گردان: که پیامبر ﷺ می‌گوید: «خداوند طاق است و طاق را دوست دارد» پس باید آن را در انجام اعمال وضو، نماز، افطار مراعات کند.
- ۵- آن‌ها را آگاه کن: که عقل را حجر (منع) می‌گویند، زیرا عقل است که انسان را از افتادن در هلاکت منع می‌کند، کسی که خود را در هلاکت کفر و شرک و شر و فساد گرفتار می‌کند دارای عقل نیست.

درس ۲: حدیث فضیلت عمل در ده روز ذی الحجه

<p>سخن پیامبر ﷺ: امام بخاری از ابن عباس <small>رضی الله عنهما</small> روایت می کند که رسول خدا ﷺ فرمود: هیچ روزی نیست که عمل نیک در آن محبوب تر باشد نزد خدا از این روزها یعنی ده روز ذیحجه، پرسیدند جهاد در راه خدا بهتر نیست؟ فرمود: نه خیر، جهاد در راه خدا هم مثل آن ثواب ندارد مگر مردی که به نفس و مال خود در راه خدا بیرون شود و به چیزی از آن بازنگردد.</p>	<p>قوله صلى الله عليه وسلم في رواية البخاري عن ابن عباس رضي الله عنهما: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا مِنْ أَيَّامٍ الْعَمَلُ الصَّالِحُ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ فِيهِنَّ مِنْ هَذِهِ الْأَيَّامِ يَعْنِي أَيَّامَ الْعَشْرِ ذِي الْحِجَّةِ. قَالُوا: وَلَا الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. وَقَالَ: وَلَا الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِلَّا رَجُلٌ خَرَجَ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْجِعْ مِنْ ذَلِكَ شَيْءٍ.</p>
---	--

شرح: «مَا مِنْ أَيَّامٍ الْعَمَلُ الصَّالِحُ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ فِيهِنَّ»: یعنی نیست هیچ روزی از روزهای تمام سال که در آن اعمال صالحی برای تزکیه و صلاح نفس آدمی انجام می شود. مانند نماز، روزه، صدقات، حج، جهاد و دیگر کردار شایسته پسندیده تر نزد خداوند از این روزها. پیامبر ﷺ خبر می دهد: تا که امتش را به کردار شایسته و عبادت در این روزها ترغیب کند و آن روزها از اول ذیحجه تا روز دهم آنست، از پیامبر ﷺ پرسیدند: که آیا جهاد در راه خدا هم به همان قدر پسندیده نیست؟ و آیا عمل صالح در این ده روز بر جهاد هم فضیلت دارد؟ در پاسخ شان گفت: «وَلَا الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»: آری از جهاد در راه خدا هم برتر است. رسول خدا ﷺ از این عمومیت مردی را استثنا کرد که همراه مال و نفس خود به جهاد بیرون می شود خود او شهید می شود و مالش را هم غارت می کنند، پس فرمود: مگر مردی که بیرون شود به دارایی و نفس خود که به چیزی از آن ها بازنگردد، زیرا خودش کشته شده و دارایش گرفته شده، پس کردار این شخص از کردار شایسته دیگری که در دهه ذیحجه انجام شود برتری دارد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به آرامش بخوان و تکرار کن: تا عبارت حدیث را همه یاد گیرند.
- ۲- شرح حدیث را بخوان و جملات آن را جدا جدا تفسیر کن تا مراد آن را شنوندگان بدانند.
- ۳- آن‌ها را آگاه کن: که خداوند کردار نیکو و نیکوکاران را دوست دارد و بندگانش را به نیکوکاری ترغیب می‌کند.
- ۴- آن‌ها را از فضیلت روزه روز عرفه آگاه گردان: که این روزه کفاره گناهان سال آینده و گذشته خواهد بود، مگر کسی که در عرفات اعمال حج را ادا می‌کند بهتر آن است که روزه نگیرد زیرا پیامبر ﷺ در آن روز روزه نگرفتند و روزه روز عید حرامست.
- ۵- ایشان را از فضیلت شهادت در راه خداوند آگاه گردان.

درس ۳: آیه انا اعطیناک الکوثر

گفته خداوند بزرگ:	قول الله عزوجل:
(۱) همانا ارزانی داشتیم به تو کوثر (۲) پس نماز گذار برای پروردگار خویش و قربانی کن (۳) همانا بدخواه تو است دنباله بریده.	إِنَّا أَعْطَيْنَكَ الْكَوْثَرَ ﴿١﴾ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَخَّرْ ﴿٢﴾ إِنَّ شَانِكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ﴿٣﴾

[سورة الکوثر]

شرح: گفته خداوند: ﴿إِنَّا أَعْطَيْنَكَ الْكَوْثَرَ﴾: خداوند به حضرت محمد ﷺ خطاب کرده و می گوید: به تو کوثر (جوی در بهشت) دادیم در بخاری روایت شده که پیامبر ﷺ فرمودند: چون وارد بهشت شدم جویی را دیدم که در دو کنارش چادرهای مروارید قرار دارد دست خود را در آب فرو بردم مانند مشک خوشبو بود از جبرئیل پرسیدم این چیست؟ گفت: این کوثر است که خداوند به تو عطا کرده است و گفته خداوند: ﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَخَّرْ﴾: یعنی به وسیله نماز سپاسگزار این نعمت باش و به پاس انعام خدا بر تو به بخشیدن کوثر و موهبت نام و نشان بلند نبوت و رسالت، شتر را برایش قربانی کن گفته خداوند: ﴿إِنَّ شَانِكَ هُوَ الْأَبْتَرُ﴾: همانا دشمن تو دم بریده است که می میرد و نام و نشانی از وی نمی ماند و مراد به آن عاص بن وائل سهمی است که هرگاه پسران پیامبر ﷺ مردند گفت: که محمد ابتر و بی نام و نشان است، خداوند بر وی رد کرده می فرماید: «همانا دشمن تو دم بریده است» و همانطور هم شد که هرگاه عاص مُرد کسی از وی نماند که اسمش را بگیرد اما پیامبر ﷺ، سادات همه از اولاد فاطمه دختر پیامبر ﷺ اند و نسب پیامبر تا قیامت قطع شدنی نیست.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیات را تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله تفسیر کن تا شنوندگان بفهمند.
- ۳- آن‌ها را از فضیلت نماز عید و قربانی آگاه کن و این که تقدیم نماز بر قربانی واجب است.
- ۴- به آن‌ها از وجوب اخلاص در عبادات آگاه کن زیرا خداوند می‌فرماید: ﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَخَّرْ﴾ یعنی خاص برای پروردگار خود نماز خوانده و قربانی کن.
- ۵- به ایشان بگو: که از جوی کوثر دو ناودان آب در عرصات قیامت می‌ریزد که از آن حضور بزرگی تشکیل می‌شود که ظرف‌های آن به اندازه ستارگان آسمان است و تنها امت حضرت محمد ﷺ از آن می‌نوشند و بعضی افراد این امت که دین خود را تغییر دادند از نوشیدن آن بازداشته می‌شوند پیامبر ﷺ می‌گویند: که این افراد از امت من هستند در جواب گفته می‌شود: که تو نمی‌دانی که بعد از تو چه کردند.
- ۶- به آن‌ها تذکر ده: که بغض داشتن پیامبر کفر است و دشمن صحابه منافق است.

درس ۴: حدیث کوثر حوضی است در جنت

پیامبر ﷺ فرمود: کوثر نهري است در بهشت کناره‌های آن از طلا و آبش بر روی مروارید روان می‌شود و آبش از شیر سفیدتر و از غسل شیرین تر است.	قوله صلى الله عليه وسلم: الْكَوْثَرُ نَهْرٌ فِي الْجَنَّةِ حَافَتَاهُ مِنْ ذَهَبٍ وَالْمَاءُ يَجْرِي عَلَى اللُّؤْلُؤِ وَمَاؤُهُ أَشَدُّ بَيَاضاً مِنَ اللَّبَنِ وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ.
---	--

(رواه غیر واحد وقال فيه الترمذی: حسن صحیح)

شرح: «الْكَوْثَرُ نَهْرٌ فِي الْجَنَّةِ» «کوثر جوئی است در بهشت» این کلام اخبار از طرف پیغمبر ﷺ است به آنچه خداوند بوی داده و او را به آن بخشش برگزیده است، و آن جوی کوثر است که باری تعالی در باره‌اش در قرآن کریم می‌فرماید: ﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ﴾ «ما برای تو کوثر را عطا کردیم» و این سخنش: «حَافَتَاهُ مِنْ ذَهَبٍ» «هر دو کناره اش از طلا است» این صفت کوثر است که پیامبر ﷺ در شب معراج در کنارش ایستاده. مراد از «حَافَتَاهُ» هر دو کناره‌ای آن است. این فرموده‌اش «وَالْمَاءُ يَجْرِي عَلَى اللُّؤْلُؤِ» یعنی آب آن جوی بر روی مروارید روان است. و این گفته وی: «وَمَاؤُهُ أَشَدُّ بَيَاضاً مِنَ اللَّبَنِ وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ» «آبش از شیر سفیدتر و از غسل شیرین تر است» این واقعیت دارد زیرا که پیامبر ﷺ در کنار آن ایستاده و آن را مشاهده نموده است، روایت شده: که در صحرای محشر از آن جوی به حوض پیامبر ﷺ می‌ریزد و پیامبر ﷺ و امتش از آن آب می‌نوشند که جز ایشان کسی دیگر از آن نمی‌نوشند. و کسانی که در دین خداوند تغییر وارد کردند، از این آب محروم اند و فرشتگان آن‌ها را از حوض دور می‌گردانند، پیامبر ﷺ می‌گوید: این‌ها از امتان من هستند، برایش گفته می‌شود: تو نمی‌دانی که این‌ها پس از تو چه تغییر و تبدیل در دین خدا وارد کرده اند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن: تا بدانی که اکثر شنوندگان آن را حفظ کرده اند.
- ۲- شرح حدیث را بخوان و جمله جمله شرح داده معانی آن را بیان کن تا همگان بدانند.
- ۳- فضیلت امت محمدی را برایشان یادآوری کن و بگو: که خدا برای پیامبر شما، جوی کوثر را عطا کرده است.
- ۴- برای‌شان یادآور شو: که هرکس در دین خدا ایجاد بدعت نماید به این که چیزی بر آن بیفزاید و یا تبدیل و تغییر وارد کند از حوض و هم از کوثر محروم می‌شود.
- ۵- تعلیم‌شان ده: که هرکس یک بار از حوض بنوشد هرگز تشنه نخواهد شد، زیرا این را رسول خدا ﷺ خبر داده است.
- ۶- آگاه‌شان گردان: که امت محمد ﷺ همین امت اجابت هستند نه امت دعوت. و امت اجابت: عبارت از کسانی اند که به خدا و رسول ایمان آورده و اطاعت خدا و رسول را کرده اند.
- و امت دعوت: همین امت‌های که دعوت خدا و رسول ﷺ به آن‌ها رسیده ولی ایمان به خدا و رسول نیاوردند و به شریعت اسلام نگرویده اند.

درس ۵: آیه نامه نیکوکاران در علیین

فرموده خداوند بزرگ و برتر:	قول الله تبارک و تعالی:
(۱۸) چنین نیست همانا نامه نیکان در علیین است (۱۹) و چه دانست چیست علیون (۲۰) نامه نوشته که گواهی اش دهند نزدیکان (۲۱)	كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عَلِيٍّ ﴿١٨﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا عَلِيُّونَ ﴿١٩﴾ كِتَابٌ مَّرْقُومٌ ﴿٢٠﴾ يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾

[المطففين: ۱۸ - ۲۱]

شرح: فرموده خداوند بزرگ: ﴿إِنَّ كِتَابَ﴾ یعنی نامه اعمال بندگان که فرشتگان حفظه آن را در دنیا نوشته می کنند. ﴿الْأَبْرَارِ﴾: آن ها اهل تقوی و ایمان هستند که فرمانبرداری خدا و رسولش را بر خود لازم گرفتند و به این پیمان به راستی عمل کردند، ابرار واحد آن، بار می شود و آن فرمانبردار و راستگوی است در اطاعت خداوند، ابرار، کسانی هستند: که خداوند خبر داده است که نامه اعمالشان در علیین است و آن مقام بلندی در جنت است و ارواح آن ها نیز پس از مرگ در همانجا قرار دارد و تا روز قیامت در آنجا باقی می ماند. آنگاه خداوند تعالی اجسامشان را از نو پدید آورده و ارواحشان را در آن داخل نموده و برای حساب حشر می شوند، سپس در بهشت که جایگاه دائمی شان است درمی آیند. این فرموده خداوند: ﴿وَمَا أَدْرَاكَ مَا عَلِيُّونَ﴾: (کدام چیز تو را آگاه کرد علیون چیست) این استفهام برای تعظیم شأن علیین است. این گفته خداوند: ﴿كِتَابٌ مَّرْقُومٌ﴾ یعنی نامه ابرار در علیین است و آن امان نامه ایست که از جانب خداوند نوشته شده است و صاحب آن از آتش دوزخ ایمن است و به دخول بهشت رستگار است. این فرموده خداوند: ﴿يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ﴾: یعنی از اهل هر آسمان مقربان در آنجا حضور دارند و آن را مشاهده می کنند که صاحب آن از دوزخ نجات حاصل کرده و به جنت راه پیدا کرده است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیات را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان آن را یاد گیرند.
- ۲- شرح مطالب را به آهستگی بخوان و در هر جمله توقف کن و آن را توضیح بده تا همگان بدانند.
- ۳- به آن‌ها بفهمان: طوری که در حدیث آمده است علین در آسمان هفتم زیر عرش خداوند قرار دارد.
- ۴- آن‌ها را آگاه کن: که شخص به مقام ابرار نمی‌رسد، مگر این که به حقیقت اسلام، ایمان و احسان رسیده باشد، زیرا بنای دین اسلام بر همین سه چیز است و نجات از آتش دوزخ بدون این امور امکان‌پذیر نیست.
- ۵- آن‌ها را آگاه کن: که اطاعت خدا و رسول ﷺ که بنده را به مقام ابرار می‌رساند نیازمند به این است که بنده بداند به کدام کردار از خدا و پیامبر اطاعت می‌شود و این اطاعت چگونه عملی نزد خدا پسندیده و چه عملی ناپسند است.
- ۶- به آن‌ها بگو: که بنده پیوسته به سبب اطاعت از خدا و رسولش و به کردار نیک و ترک اعمال زشت، به خداوند نزدیک می‌شود تا این که از دوستان و بندگان نیکوکار خداوند می‌گردد.

درس ۶: حدیث پایین ترین و عالی ترین درجه در بهشت

پیامبر اسلام ﷺ می فرمایند: پایین ترین اهل بهشت کسی است که در ملک خود از بهشت به مسافت دو هزار سال راه می بیند که ابتدا و انتهای آن در دیدن یکسان است به همسران و خدمه اش نظر می کند. و بلندترین آن ها در درجه، روزی دوبار وجه خداوند را مشاهده می کند.	قول النبی صلی الله علیه وسلم: إِنَّ أَدْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً لَيَنْظُرُ فِي مُلْكِهِ مَسِيرَةَ أَلْفِي سَنَةٍ يَرَى أَقْصَاهُ كَمَا يَرَى أَدْنَاهُ يَنْظُرُ إِلَى أَزْوَاجِهِ وَخَدَمِهِ وَإِنَّ أَفْضَلَهُمْ مَنْزِلَةً لَيَنْظُرُ إِلَى وَجْهِ اللَّهِ تَعَالَى كُلَّ يَوْمٍ مَرَّتَيْنِ.
--	--

(رواه الترمذی و احمد)

شرح: این فرموده پیامبر: «إِنَّ أَدْنَى»: تا پایان حدیث از حال بهشتیان خبر می دهد، تا مؤمنان را تشویق کند که در انجام کارهای ایمان به خداوند، کردار شایسته و دوری از شرک و گناه بکوشند، تا از اهل بهشت گردند، معنی أدنی: پایین ترین مرتبه، این فرموده پیامبر ﷺ: «لَيَنْظُرُ فِي مُلْكِهِ مَسِيرَةَ أَلْفِي سَنَةٍ» یعنی همین مؤمن که پایین ترین اهل بهشت است، در درجه آنقدر از مملکت برایش داده می شود که وسعت آن دو هزار سال راه است. و او آخر مملکت خود را مانند ابتدای آن می بیند. و این فرموده: «كَمَا يَرَى أَدْنَاهُ»: «چنانچه آخرش را می بیند» که این هم تزئید در نعمت و تکریم بیشتری است. و این فرموده پیامبر ﷺ: «كَمَا يَنْظُرُ إِلَى أَزْوَاجِهِ وَخَدَمِهِ» یعنی به تمام ملک وسیعی که خداوند برایش عنایت کرده طوری می بیند که به سوی زنان و خدمه اش می نگرد. «وَإِنَّ أَفْضَلَهُمْ مَنْزِلَةً» بهترین اهل بهشت که مؤمنین پرهیزگار هستند. «لَيَنْظُرُ إِلَى وَجْهِ اللَّهِ تَعَالَى كُلَّ يَوْمٍ مَرَّتَيْنِ»: این بزرگترین نعمت اهل جنت است، زیرا دیدار خداوند دلالت بر رضایت او از بنده دارد، و رضای خداوند نعمتی است که مافوق آن نعمتی نیست. در سوره قیامت خداوند بزرگ می فرماید: ﴿وَجُوهٌ

يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾ (القيامة: ۲۲ - ۲۳). «در آن روز چهره‌ها تازه و تابان است و به سوی پروردگار خویش نظر کنند».

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و به آرامش تکرار کن تا بدانی که اکثراً آن را حفظ کرده‌اند.
- ۲- شرح را بخوان و هر جمله را جدا تفسیر کن تا همگان آن را بفهمند.
- ۳- آن‌ها را آگاه کن: که بهشتیان در منزلت و مقام خود تفاوت دارند تا این که منزل بعضی از بهشتیان از بالا چنان دیده می‌شود که مانند ستاره گذرنده در آسمان است و این فرق نسبت به تفاوت اعمال شایسته‌شان در دنیا است.
- ۴- برای‌شان بگو: که دیدار خداوند در آخرت ممکن است و خداوند دیده می‌شود و انکار از آن گمراهی است.
- ۵- به آن‌ها خبر ده: که حورعین در قرآن کریم آمده مانند فرموده خداوند: ﴿وَزَوَّجْنَهُمْ بِحُورٍ عِينٍ﴾ (الطور: ۲۰). «و حورالعین» را به همسری آنها در می‌آوریم! و همچنین از خدمه در قرآن کریم یاد شده، می‌فرماید: ﴿يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ﴾ (باکواب و اباریق و کاس من معین) (الواقعه: ۱۷ - ۱۸). «وجوانانی جاودان برای خدمتگزاری پیوسته گرداگرد آنان می‌گردند. با قدحها و کوزه‌ها و جامه‌هایی از نهرهای جاری بهشتی».

درس ۷: آیه عذاب کم فروشان

قال الله تعالى:	فرموده خداوند تعالی:
وَيَلِّمُ الْمُطَفِّفِينَ ﴿١﴾ الَّذِينَ إِذَا أَكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ﴿٢﴾ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ ﴿٣﴾ أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ ﴿٤﴾ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾	(۱) وای بر کم فروشان (۲) آنان که هرگاه می ستانند به پیمانه از مردم تمام می ستانند (۳) و چون مردم را پیمانه دهند یا وزن کنند ایشان کم دهند (۴) آیا باور نمی کنند آنان که برانگیخته شدگانند برای روز بزرگ (۵) روزی که پیا خیزند مردم برای پروردگار جهانیان.

[المطففين: ۱ - ۶]

شرح: ﴿وَيَلِّمُ الْمُطَفِّفِينَ﴾: این وعیدیست از جانب خداوند برای کم فروشان و این فرموده خداوند: ﴿الَّذِينَ إِذَا أَكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ﴾ وقتی که از مردم بگیرند «علی به معنی «من» آمده یعنی از مردم بستانند ﴿يَسْتَوْفُونَ﴾ «تمام بگیرند» ﴿وَإِذَا كَالُوهُمْ﴾ «وقتی که برای مردم به پیمانه بدهند یا به وزن بفروشند» ﴿يُخْسِرُونَ﴾ (یعنی کم می دهند) و حقوق مردم را ادا نمی کنند، همین گوره کم فروشان کسانی اند که آن ها را خداوند به ویل تهدید کرده است، ویل به معنی عذاب و یا چاهی است در دوزخ که نامش ویل است. این فرموده خداوند: ﴿أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ﴾ ﴿لِيَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ ﴿يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ این استفهام توییحی برای کم فروشان در کیل و وزن است. «یوم عظیم»: روز حشر برای حساب و جزا است، در شان نزول این شش آیت گفته شده است: قبلاً مردم مدینه بدترین مردم در کیل و وزن بودند چون این آیت نازل شد به برکت ارشاد آن تا امروز بهترین مردم و

درستکارترین‌شان در فروش به کیل و وزن شدند، این روایت را فراء رحمه الله علیه، ذکر کرده است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیات را به تجوید بخوان و تکرار کن تا اکثراً آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را بخوان و به هر جمله توقف کن و معنی آن را بیان کرده توضیح بده تا شنوندگان آن را بدانند.
- ۳- آن‌ها را ازین وعید آگاه کرده و بگو: که کم‌فروشی از گناهان کبیره به حساب می‌رود.
- ۴- آن‌ها را از وصایای ده‌گانه خداوند در سوره انعام آگاه کن و بگو: که یکی از وصیت‌های ده‌گانه این فرموده خداوند است: ﴿وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ﴾ (الأنعام: ۱۵۲). «کیل و وزن را به عدالت و تمام به مردم بدهید».
- ۵- ایشان را آگاه کن: که زشت‌ترین کم‌فروشان و بدترین دزدان آنانی هستند: که از نمازهای خود می‌دزدند که قرائت را درست نخوانده و رکوع و سجده را تمام نمی‌کنند و در آن‌ها آرام نمی‌گیرند.
- ۶- آن‌ها را به حشر و حساب روز قیامت تذکر ده، زیرا این موضوع می‌تواند بهترین موعظه باشد.
- ۷- به آن‌ها آگاهی بده: که ایستادن مردم در عرصات قیامت به حضور خداوند برای بعضی از مردم طولانی می‌شود تا این که از هزار سال هم تجاوز می‌کند طوری که کسی باشد که عرق کند و در عرق خود غرق شود و این فرورفتن در عرق به اندازه صلاح و فساد حال شخص بود، کسی باشد که عرق تا کعب پا و کسی تا زانوهای و کسی تا کمر و کسی تا شانه و کسی هم باشد که از عرق خود لجام می‌شود در روزی که پنجاه هزار سال طول دارد.

درس ۸: حدیث پنج مجازات در مقابل پنج گناه

<p>قوله صلى الله عليه وسلم في رواية مالك والبخاري عن ابن عباس رضي الله عنهما: خمس بخمس: ما نقض قوم العهد إلا سلط الله عليهم عدوهم ولا حكموا بغير ما أنزل الله إلا فشا فيهم الفقر وما ظهرت الفاحشة فيهم إلا ظهرت فيهم الطاعون وما طففوا الكيل إلا منعوا النبات وأخذوا بالسنين، ولا منعوا الزكاة إلا حبس الله عنهم المطر.</p>	<p>سخن پیامبر ﷺ است که امام مالک و بخاری و ابن عباس <small>رضی الله عنهما</small> روایت کرده اند: پنج عذاب در مقابل پنج گناه قرار دارد، هیچ قومی پیمان خود نشکستند مگر این که خداوند دشمن را برایشان مسلط گرداند، و به غیر از احکام منزله خداوند حکم نکردند، مگر این که در میان آنها فقر و ناداری پدید آید، و در میان مردم فحشاء ظاهر نگشته مگر این که به مرض طاعون گرفتار گشتند، و کم فروشی نکردند مگر این که روئیدن گیاهان از ایشان گرفته شد و به قحطی دچار شدند، و زکات را منع نکردند، مگر این که خداوند باران را از آنها می گیرد.</p>
---	---

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «خمس بخمس» یعنی پنج خصلت از نافرمانی خداوند است که بر آن پنج عقوبت مرتب می شود و عذاب خداوند بر کسانی که این گناهان را مرتکب می شوند نازل می شود، و آنها عبارت اند از: اول: «ما نقض قوم العهد الا سلط الله عليهم عدوهم» «قومی پیمان نشکستند مگر که خداوند دشمن شان را برایشان مسلط گرداند» و عهدشکنی عام است شامل تمام عهدهائی که در بین افراد و ملت ها منعقد شود می گردد، و سزای عهدشکنان این است که خداوند دشمنان کافرشان را بر آنها مسلط گردانیده و حتی دشمنان شیطانی را نیز بر آنها می گمارد تا گمراه و فاسدشان سازند. دوم: «ولا حكموا بغير ما انزل الله» حکم نکردند به غیر آنچه خدا فرستاده است به این که از قانون های عرفی و یا اروپایی کار گرفتند،

جزای چنین کرداری این است که نیازمندی و فقر در میان آنها پدید آید، و گرفتار درویشی و ناداری گردند، چنانکه در ممالکی که عوض شریعت اسلام از قوانین اروپایی کار می‌گیرند، این گرفتاری‌ها دیده می‌شود. سوم: «وما ظهرت الفاحشة فيهم» در میان‌شان فحشا آشکار نگشت، مگر این که مرض طاعون در ایشان پدیدار شود. چهارم: «ما طففوا الكيل» یعنی از حق خریدار در وزن و پیمانه خود نکاستند، مگر این که از روئیدن گیاهان محروم شده و به قحط و خشکسالی گرفتار شدند. پنجم: «ما منعوا الزكاة» یعنی زکاتی که بر دارایی‌شان بود ادا نکردند مگر این که خداوند باران را از ایشان دریغ نمود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و خواندن خود را تکرار کن تا اکثر شنوندگان آن را یاد بگیرند.
- ۲- شرح مطالب را جمله جمله واضح بخوان و معنی آن‌ها را بیان کن تا بدانی که همگان به طور صحیح آن را فهمیده‌اند.
- ۳- ایشان را از عواقب و خیم عهدشکنی، حکومت غیر قانون شرعی، آشکارشدن فحشاء مانند لواط و زنا و اختلاط مرد و زن، بیرون‌شدن زنان بدون حجاب، کم‌فروشی و گران‌فروشی، ندادن زکات آگاه کن این‌ها از گناهان کبیره‌اند بلکه دومی و پنجمی از موارد کفر به شمار می‌رود.
- ۴- آن‌ها را از حق مسلمانانی که قوانین شرق یا غرب را در ممالک خود به کار بستند و از حکمیت قانون قرآن و سنت اعراض کردند آگاه کن: که چگونه جامعه‌شان رو به ضعف، ناتوانی و پستی می‌رود.
- ۵- ایشان را از آغاز پدیدآمدن فحشاء که اختلاط زنان با مردان و مسافرت‌های دستجمعی که از عادات غربی است بیم ده.

درس ۹: آیه یا ایتها النفس المطمئنه

فرموده خداوند بزرگ:	قال سبحانه وتعالى:
(۲۷) ای نفس آرام گیرنده (۲۸) به جوار پروردگارت بازگرد خوشنود و خوشنود شده (۲۹) پس در آی در بندگانم و در آی در بهشت من.	يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾ فَأَدْخُلِي فِي عِبَادِي ﴿٢٩﴾ وَأَدْخُلِي جَنَّتِي ﴿٣٠﴾

[فجر: ۲۷ - ۳۰]

شرح: فرموده خدای بزرگ: ﴿يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ﴾ این ندا از طرف فرشتگان رحمت است که برای قبض ارواح بندگان نیکوکار خداوند حاضر می‌شوند و برای نفسی که آرام گیرنده به ایمان و کردار شایسته است، بعد از قبض روح می‌گویند و او را به وعده راست الهی مژده می‌دهند که: ﴿ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ﴾ یعنی به جوار پروردگار خود بازگرد، زیرا ارواح پیش از آن که **فرته** در گوشت پاره که در رحم قرار داد بدمد، در جوار پروردگار خود جای داشتند. و این بهترین بشارت است که ارواح بندگان صالح خداوند آن را دریافت می‌کنند. این بشارت بار دیگر که ارواح از جوار پروردگار نزول کنند و در صحرای محشر به پیکرهای جدیدشان داخل گردند، از طرف فرشتگان به ایشان گفته می‌شود: که ای نفس: آرام گیرنده به سوی پروردگارت بازگرد تا برای همیشه در جوار کریم او جای گیری. و فرموده خدای تعالی: ﴿رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً﴾ یعنی به جوار خداوندت در حالی که تو به آنچه برایت از نعمت بخشیده و آماده کرده است خوشنود هستی، و او نیز از کردار پسندیده‌ات راضی و خوشنود است پس غمگین مباش و بیم مکن. این فرموده خدای تعالی: ﴿فَأَدْخُلِي فِي عِبَادِي﴾ یعنی در میان بندگان شایسته‌ام در آی که با ایشان زندگی کنی ﴿وَأَدْخُلِي جَنَّتِي﴾ به جنتم داخل شو که در آنجا نعمت‌های جاوید و خوشنودی پروردگار بزرگ است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیات را به خوبی و تکرار کن تا بدانی که اکثر شنندگان آن را یاد گرفته اند.
- ۲- شرح را جمله جمله به آرامی بخوان و معنی هریک را واضح بیان کن.
- ۳- آن‌ها را آگاه کن: که این بشارت بزرگ ثمره ایمان صادق و کردار شایسته ایست که از شرک و گناهان کبیره خالی باشد، و باید این مقام را به صداقت در ایمان و کردار پسندیده خود طلب کنند و خود را از شرک کوچک و بزرگ، پوشیده یا آشکار دور گردانیده و از اعمال زشت و نامشروع پرهیز کرده از برپای داشتن نماز و تلاوت قرآن مجید در این راه کمک بگیرند.
- ۴- به آن‌ها تعلیم ده: که این مقام را از خداوند بخواهند و پیوسته این دعا را بخوانند: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ نَفْسًا بِكَ مُطْمَئِنَّةً، تُؤْمِنُ بِلِقَائِكَ، وَتَرْضَى بِقَضَائِكَ، وَتَقْنَعُ بِعَطَائِكَ»
«خداوند! از تو می‌خواهم نفسی که به تو آرام گیرد و به ملاقات با تو ایمان داشته باشد، از قضای تو راضی و به بخشش تو قناعت کند».

درس ۱۰: حدیث تعلیم دعا

ما رُوي عنه صلى الله عليه وسلم أنه قالَ لِرَجُلٍ: قُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ نَفْسًا بِكَ مُطْمَئِنَّةً، تُؤْمِنُ بِلِقَائِكَ، وَتَرْضَى بِقَضَائِكَ، وَتَقْنَعُ بِعَطَائِكَ.	از پیامبر ﷺ روایت شده است که برای مردی از یارانش گفت: بگو: خدایا! من طلب می‌کنم از تو نفسی را که به تو آرام گیرد، به ملاقات با تو ایمان داشته، و از قضای تو خوشنود باشد و به آنچه برایش بخشیده‌ای قناعت کند.
---	---

(رواه الحافظ ابن عساکر وعنه ابن کثیر)

شرح: این فرموده: «اللَّهُمَّ» یعنی یا الله «ای خدا» این کلمه ندا ایست برای خداوند جلّ و علا از طرف بنده یکتاپرستی که به رحمت خداوند امیدوار و از عذابش ترسان است زیرا کلمه «اللهم» پیش از این که میم به وی ملحق شود یا الله بوده است، چون میم به اسم ذات متصل گشت، یاأ، حذف شده و اللهم گردید.

این فرموده: «إِنِّي أَسْأَلُكَ» از تو طلب می‌کنم تا برایم ببخشی «نَفْسًا بِكَ مُطْمَئِنَّةً» نفسی که به تو آرام گیرد به این که تو او را از عذاب ایمن گردانی، و وعدهات را به وی وفا کنی تا در جوارت آرام گیرد. این فرموده پیامبر: «تُؤْمِنُ بِلِقَائِكَ» بملاقات تو ایمان داشته باشد تا بعد از مرگش، او را به سویت بلند برند و تا روز قیامت در علین باشد، سپس بعد از محاسبه و نجات از عذاب در جوار تو بازگردد. این فرموده پیامبر ﷺ «تَرْضَى بِقَضَائِكَ» به تقدیرت خوشنود باشد که بدانچه از دارایی و نیازمندی یا تندرستی و بیماری رنج و راحت در این جهان برایش دادی یا از وی بازگرفتی خوشنود باشد.

این فرموده پیامبر ﷺ: «وَتَقْنَعُ بِعَطَائِكَ» قناعت کند به بخشش تو یعنی بدانچه در این دنیا از کم و یا بیش، خیر یا شر قمستش کردی قانع باشد، زیرا این جهان سرای امتحان و آزمون است و نامه تقدیر به آنچه خواهد شد نوشته شده است و کسی که از آن خوشنود باشد

جزایش خوشنودی خداوند است، و کسی که از تقدیر الهی ناراضی است از رضای باری تعالی محروم خواهد شد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا دانسته شود که بیشتر حاضران آن را یاد گرفته‌اند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و نکات مبهم و پوشیده آن را بیان کن تا فهمیده شود.
- ۳- تعلیم‌شان ده که دعا همان عبادت است و ندای خدا در حال دعا به کلمه «اللهم» پسندیده‌تر است.
- ۴- آن‌ها را از عقیده برانگیختن در قیامت آگاه کن، زیرا این عقیده شخص را به فرمانبرداری از خدا و رسولش یاری می‌دهد.
- ۵- ایشان را به قبول قضا و قدر توصیه کن، زیرا صاحب چنین عقیده‌ای از کار و کوشش ناتوان نمی‌شود و ناامیدی را به خود راه نمی‌دهد، چون در کردارش فرمانبرداری خدا و پیامبرش را رعایت کرده است.
- ۶- ایشان را از صفت قناعت آگاه کن: زیرا قناعت از اخلاق پسندیده به شمار می‌رود و آن رضایت است و کم‌رغبتی به مال زیاد، و قلب به قناعت فارغ شده و نفس آرام می‌گیرد و خیر بسیاری را در بر می‌گیرد.

درس ۱۱: آیه سوال زنان از پشت پرده

قول الله تعالى:	فرموده خداوند بزرگ:
وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ	(۵۳) هرگاه از زنان پیامبر خواستار کالایی باشید پس بخواهید از پس پرده، همانا این پاکیزه تر است برای دل های شما و دل های آنان.

[احزاب: ۵۳]

شرح: فرموده خداوند بزرگ: ﴿وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ﴾ ای اهل ایمان چون از زنان پیامبر چیزی از اثاث و ظروف کارآمد خانه را بخواهید ﴿فَسْأَلُوهُنَّ﴾ از آنها بخواهید از پس حجاب مانند پرده یا دری، تا این که نظر شما به روی ایشان نیفتد، زیرا این کار بر مردان بیگانه حرام است ولی مردان محرم بدون حجاب می توانند طلب متاعی را روبرو بنمایند. این فرموده خداوند: ﴿ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ﴾: یعنی طلب شما اثاث کارآمد را از پشت حجاب مانند در و غیره برای دل های شما پاکیزه تر است تا این که نظر، دل های شما را آلوده نکند و صفای آن را تیره نگرداند و گرفتار عواقبی که فطرتاً میل مردان به سوی زنان است نگردد، طوری که این کار برای دل های شما پاکیزه تر است و برای دل های زنان پیامبر ﷺ هم پاکیزه تر است، چون اینگونه خطرها از نگاه به چهره زنان پیامبر ﷺ که بر همه مسلمانان برای ابد حرام هستند وجود دارد و خداوند مسلمانان را از آن بازمی دارد تا ارواح شان پاک و قلوب شان صفائیت خود را از دست ندهد آیا اینگونه خطرها از نظر به چهره دیگر زنان متصور نیست؟ آری، به خداوند قسم که اینگونه خطرها امکان پذیر است و خیلی تعجب است از کسانی که بروی گشادن زنان مسلمان رأی می دهند و نظر به چهره های شان را جایز می شمارند و ادعا می کنند که سوال از پرده و پوشیدن روی ویژه زنان پیامبر ﷺ می باشد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را خوب واضح بخوان و تکرار کن تا این که اکثر شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و تکرار کن و معنی پوشیده آن را بیان کن و نکات پوشیده را واضح گردان.
- ۳- شنوندگان را آگاه کن: که رستگاری و نجات در پاکی نفس همراه است و زیانش در آلودگی آن و نگاه عمدی به سوی زن بیگانه در نفس انسان آلودگی و کدورتی را پدید می‌آورد که به جز طلب آمرزش و توبه از آن پاکی حاصل نمی‌شود.
- ۴- آن‌ها را از مکر کسانی که زنان مسلمان را به مسافرت‌های دسته‌جمعی و اختلاط مردان با زنان دعوت می‌کنند، هشدار بده، زیرا این‌ها قصد دارند که جامعه اسلامی را فاسد گردانند تا بدان سبب برایشان غالب شده و آن‌ها را خوار کنند تا از اخلاق و رویه اسلامی دورشان کرده اسیر و برده خود گردانند، چنانکه عقاید ملت اسلامی را به فساد کشیدند و ایشان را از چشمه قدرت‌شان که عمل به دستورات قرآنکریم و سنت پیامبر ﷺ است دور کردند.

درس ۱۲: حدیث رفت و آمد اقوام شوهر

<p>فرموده پیامبر ﷺ در حدیثی که بخاری و مسلم آن را روایت کرده اند چنین است: پرهیزید از وارد شدن بر زنان بیگانه، مردی از انصار گفت: برای ما حکم اقوام شوهر را بیان کن، آنحضرت گفت: آنها مرگ هستند.</p>	<p>قول رسول الله صلى الله عليه وسلم في حديث الصحيحين: إِيَّاكُمْ وَالْدُّخُولَ عَلَى النِّسَاءِ. فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: أَرَأَيْتَ الْحَمُو؟ قَالَ: الْحَمُو الْمَوْتُ.</p>
--	--

شرح: فرموده رسول خدا: «إِيَّاكُمْ وَالْدُّخُولَ عَلَى النِّسَاءِ»: یعنی به شدت حذر کنید از در آمدن به نزد زنان بیگانه و آنها زنانی هستند که مادران، دختران، خواهران، عمه‌ها، خاله‌ها، دختران خواهر و دختران برادر بر وی حرام نیستند، زیرا مسلمانان از وارد شدن بر این زنان محرمه و صحبت کردن با این‌ها بدون حجاب منع نگشته اند، زیرا نکاح گرفتن این زنان به طور ابدی بر آنها حرام است. این فرموده پیامبر ﷺ فقال رجل: یعنی مردی انصاری از یاران پیامبر ﷺ، انصار اهل مدینه می‌باشند که پیامبر ﷺ و دیگر مهاجرین را در مدینه جای دادند و یاری کردند. چون آن مرد این سخن پیامبر ﷺ را که وارد شدن بر زنان غیر محرم را به شدت نهی می‌کرد شنید، به صورت استفهام پرسید: أَرَأَيْتَ الْحَمُو؟ ای رسول خدا ما را از حکم حمو آگاه کن، یعنی افراد نزدیک شوهر مانند: برادر، برادرزاده و پسر عموی شوهر، از این‌ها پرسید که آیا می‌توانند بر زن داخل شوند؟ پیامبر ﷺ در جواب او گفت: الْحَمُو الْمَوْتُ، یعنی کسی دوست دارد که مرگ در خانه‌اش وارد شود و فرمان به نابودی خودش و اهلیش بدهد. این که پیامبر ﷺ کلمه مرگ را بر مرد بیگانه استعمال نموده، بدین سبب است که داخل شدن مرد بیگانه بر زنان سبب زنا می‌گردد که عمل ناپسند زنا سبب قتل و رجم زانی و زانیه می‌شود، چنانچه لفظ زنا به معنی مرگ هم آمده است، و این از قبیل ذکر سبب است به اراده مسبب.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و آن را تکرار کن تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را به آرامی بخوان و آنچه از معنی مراد بر شنوندگان پوشیده است بیان کن.
- ۳- آن‌ها را از سهل‌انگاری در برهنه کردن روی دختران و زنان‌شان در مقابل مردان بیگانه برحذر دار.
- ۴- به ایشان بگو: که برادر، برادرزاده و پسران عموی شوهر، برای زن محرم شمرده نمی‌شوند.
- ۵- آن‌ها را از عواقب و خیم اختلاط مردان و زنان بیگانه و فرو گذاشتن حجاب بترسان، زیرا این عمل سبب خرابی و هلاکت است و موجب خسران دنیا و آخرت می‌گردد.

درس ۱۳: آیه مؤمنان برادر یکدیگرند

قول الله تعالى:	فرموده خداوند بزرگ:
إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾	(۱۰) همانا مؤمنان باهم برادرند، در میان برادران خود صلح را برقرار سازید و از خدا بترسید تا رحم شوید.

[حجرات: ۱۰]

شرح: فرموده خداوند ﷻ: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾: این شعار است از جانب خدای تعالی که با آن برادری اسلامی را میان مؤمنان برقرار می‌سازد، چنانچه رسول الله ﷺ فرموده: مسلمان برادر مسلمان است، لذا بر مسلمین لازم است این برادری را که خداوند ﷻ برقرار نموده، پذیرفته و مراعات نمایند، و هرگاه نزاعی بین دو مسلمان پیش آمد که به این برادری ایمانی زیان وارد می‌کرد، بر مسلمانان دیگر تعیین مکلف شده که آنچه روابط و رشته‌های اخوت و برادری را خراب کرده باشد، اصلاح نمایند تا روحیه تعاون بر نیکوکاری و تقوی در بین‌شان جاری گردیده و به وظیفه امر به معروف و نهی از منکر عمل کرده باشند، فرق نمی‌کند که این نزاع بین دو فرد ایجاد شده باشد یا بین دو گروه یا دو کشور. و هرگاه مسلمانان از ادای این واجب اصلاح ذات البین بازماندند در حقیقت از فرمان پروردگار سر پیچیده و از اطاعتش خارج شده و خویش را در معرض عذاب الهی قرار داده اند چنانچه این فرموده خدای تعالی ﷻ: ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ (الحجرات: ۱۰). «و تقوای الهی پیشه سازید تا مشمول رحمت شوید». مؤید این مسئله است. اگر مسلمانان از خدای بزرگ نترسیدند و از آشتی دادن مسلمانان و ایجاد صلح در میان جنگ‌جویان، خودداری کردند، خداوند بر آنها عذاب نازل کرده زیرا اوشان اهل رحمت نیستند، ازین جاست که خداوند ﷻ تقوای خود را که صلح در میان مؤمنان است به رسیدن رحمت خویش در حال و آینده

وابسته کرده می‌فرماید: ﴿لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾: تا این که شما به واسطه این میانجی‌گری و اصلاح مورد رحمت شامله خداوند ﷻ قرار گیرید.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را به تجوید بخوان و چند مرتبه تکرار کن تا بیشتر شنوندگان آن را یاد بگیرند.
- ۲- هر جمله از شرح را جدا جدا بخوان و معنی هر جمله را تفسیر کرده و بیان کن تا نکته‌های پوشیده آن بر شنوندگان واضح گردد.
- ۳- آن‌ها را آگاه کن و هشدار بده که این برادرکشی و جنگ داخلی که امروز در میان مسلمانان وجود دارد به علت فرو گذاشتن آشتی و ترک صلاح در میان شان است.
- ۴- ایشان را از عواقب و خیم تفرقه و اختلاف در میان مسلمانان بر حذر کن.
- ۵- آن‌ها را به فرموده پیامبر ﷺ: «مسلمان برادر مسلمان است بر وی ستم نمی‌کند، خوارش نمی‌سازد، به وی دروغ نمی‌گوید و او را به دشمن نمی‌سپارد، همه چیز مسلمان بر مسلمان حرام است: خون، آبرو و مال او».

درس ۱۴: حدیث منع از بغض، حسد و دشمنی

<p>پیامبر خدا ﷺ فرموده است: باهم کین نورزید و حسد نکنید و بر یکدیگر پُشت نگردانید و علاقه برادری را مبرید، بندگان خدا و با هم برادر باشید برای یک مسلمان حلال نیست تا برادر مسلمانش را زیاده‌تر از سه روز ترک کند.</p>	<p>قوله صلی الله علیه وسلم: لَا تَبَاغَضُوا، وَلَا تَحَاسَدُوا، وَلَا تَدَابَرُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا، وَلَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثٍ.</p>
--	---

(رواه الشیخان)

شرح: فرموده پیامبر: «لَا تَبَاغَضُوا»: یعنی بعضی از شما همراه بعض دیگر کینه نورزد زیرا بغض و کینه ضد حُب و دوستی است، نهی پیامبر ﷺ از بغض در میان مسلمانان امر است به ایشان به دوستی با یکدیگر، باید مؤمن، مؤمن را دوست بدارد و همراهش کین نداشته باشد و مسلمان از مسلمان دیگر به هرحالی که باشد از ثروت، نیازمندی، قدرت و ناتوانی، زیبایی و زشتی نباید بد ببرد، بلکه لازم است تا او را دوست بدارد زیرا وی برادر اوست و برای پایدارماندن علاقه برادری ایمانی خود باید ناراحتی‌اش را تحمل کرده با او دوستی نماید. این فرموده پیامبر ﷺ «وَلَا تَحَاسَدُوا» یکی از شما بر دیگری حسد نورزد حسد به معنی آرزوی زوال نعمت از طرف مقابل است و این یکی از گناهان کبیره است، زیرا این عمل اعتراض بر خداوند است که چرا نعمت و بخشش خود را به کسی که از بندگانش خواسته ارزانی داشته است. و گاهی حسد شخص را وادار به دشمنی و بدبردن و رسانیدن زیان به طرف مقابل می‌کند، «وَلَا تَدَابَرُوا» (پُشت بهم نگردانید) یعنی بهم دشمنی نکنید زیرا پُشت کردن کنایه از دشمنی است که یکی نمی‌خواهد روی دیگری را به علت دشمنی ببیند. این فرموده پیامبر ﷺ «وَلَا تَقَاطَعُوا» یکی از شما پیوستگی خود را از برادرش قطع نکند، بلکه لازم است مسلمانان در میان خود رفت و آمد کرده و از هم دیدار کنند و به کردار نیکو و

تقوا باهم معاونت کنند. این فرموده پیامبر: «وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا»: یعنی ای مسلمانان و ای بندگان خداوند! گروهی با گروه دیگری برادرانه رفتار کنید، زیرا مسلمان برادر مسلمان است، پس این برادری را به دوستی با یکدیگر و دوری جستن از بغض، حسد، و جدائی ثابت گردانید. این فرموده پیامبر: «لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثٍ» یعنی حلال نیست که جدایی مسلمان زیادترا از سه شبانه روز باشد. آری، اینطور پیامبر خدا جدایی و ترک مسلمان را نهی کرده است، ولی مسلمان به ترک دیدار برادر مسلمانش تا سه شبانه روز یا کمتر از آن گناهکار نمی شود و اگر این هجران و جدایی زیادترا از سه شبانه روز بود گناهکار است باید از کرده خود پشیمان شود و از خداوند آمرزش بخواهد و به سوی محبت و سخن زدن همراهی برادرش بازگردد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان بدانند.
- ۲- شرح را جمله جمله به آرامی بخوان و در هر جمله توقف کن و آن را تفسیر کن تا معنی آن را بدانند.
- ۳- مژده بده: به دین اسلام چه اسلام دینی است که میان سفید و سیاه، بزرگ و کوچک، آزاد و بنده فرق نمی گذارد، زیرا همه‌ی شان برادران فی الله می باشند.
- ۴- ایشان را از نتایج پشت بهم کردن، جدایی، دشمن، حسد بردن، که پیامبر ﷺ از آن در این حدیث نهی کرده است آگاه کن، زیرا این کردار سبب هلاکت و نابودی جامعه اسلامی است.
- ۵- آن‌ها را از آثار نیک اخوت ایمانی آگاه کن، اگر این برادری در میان مسلمین به صورت کامل اجرا شود به منزله نردبان ترقی و سعادت در دین و دنیای ایشان خواهد بود.

درس ۱۵: آیه چشم‌پوشی از نامحرمان

<p>قول الله سبحانه وتعالى:</p> <p>قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَحَفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿۳۰﴾</p>	<p>فرموده‌ی خدای تعالی:</p> <p>(۳۰) بگو به مؤمنان که فرو گیرند چشم‌های خودشان را و نگهدارند شرمگاه‌های خویش را. این پاکیزه‌تر است برای آنها، بیگمان خدا باخبر است بدانچه می‌کنند.</p>
---	---

[النور: ۳۰]

شرح: فرموده‌ی خداوند ﷻ: ﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ﴾: خدای تعالی رسولش حضرت محمد ﷺ را امر می‌کند که به مؤمنین این امت، آن‌هائی که به الله ﷻ به عنوان پروردگار و به اسلام، به عنوان دین و به محمد ﷺ به عنوان نبی و رسول ایمان دارند بگویند که پروردگار شما امر می‌کند چشمان‌تان را از نظر کردن به زنان بیگانه بپوشید، زیرا از نظر کردن به زنان بیگانه و نامحرم برای شما زیان وارد می‌شود چون نظر حرام به زنان بیگانه روح را آلوده نموده و نفس را پلید می‌گرداند و این با عمل تزکیه‌ی نفس و پاکی آن منافات دارد در حالی که رستگاری آخرت وابسته به تزکیه‌ی نفس است نظر به این گفته‌ی خداوند ﷻ: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا﴾.. تا آخر آیت (الشمس: ۹). «حقیقتاً رستگار شد کسی که نفس را از آلائش نگهداشت». فرموده‌ی خداوند ﷻ: ﴿وَحَفَظُوا فُرُوجَهُمْ﴾: همچنین برای‌شان بگو: که عورت خود را حفظ نموده و از زنا و فحشا نگهدارند، چون ارتکاب زنا و فحشاء طهارت و پاکی روح انسان را نابود می‌کند طوری شرک آن را نابود می‌گرداند. و فرموده‌ی خداوند ﷻ: ﴿ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ﴾ یعنی پوشیدن چشم از نظرهای نامشروع و حفظ و نگهداشت عورت از فحشاء، برای طهارت و پاکی روح انسانی، موثریت بیشتری دارد نسبت به دیگر اعمال

صالحه‌ای که نفس را تزکیه و پاک می‌نماید مثل «افعال و عبادات مستحبه». این فرموده خداوند ﷻ: ﴿إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ﴾: یعنی باید مسلمانان از خدا بترسند و آنچه خداوند به آن‌ها از پوشیدن چشم و نگهداشتن شرمگاه امر کرده مراعات کنند و از آنچه از نظر به سوی زنان بیگانه و ارتکاب فحشا نهی فرموده، خود را بازدارند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را با تجوید بخوان و تکرار کن تا بدانی که بیشتر شنوندگان آن را حفظ کرده اند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و معنایش را بیان کن و آنچه که فهمش دشوار باشد تفسیر کن.
- ۳- به آن‌ها بیاموز: که خداوند اول به پوشیدن چشم امر کرده سپس به محافظه و نگهداری فرج، زیرا نظر و نگاه آلوده، قاصد و آغازگر زنا می‌باشد، پس باید فرمان خداوند را در پوشیدن چشم از نظر به نامحرم مراعات نمود.
- ۴- آن‌ها را آگاه کن: که از وسایل محافظه این است که مجردان زن بگیرند و مردم یکدیگر خود را در امر ازدواج کمک و مساعدت نمایند، و از گرفتن مهریه زیاد پرهیز نمایند و زیاده از قدر ضرورت چیزی طلب نکنند.
- ۵- برای‌شان یادآوری کن: که واجب است مراقب امر و نهی الهی باشند، زیرا کسی که امر و نهی الهی را حفظ و مراعات نموده، خدا و رسولش را اطاعت کرده و کسی که اطاعت خدا و رسول را نموده رستگار و سعادتمند گردیده است.

درس ۱۶: حدیث منع نشستن بر سر راهها

<p>پیامبر ﷺ فرمود: از نشستن در راهها پرهیزید، یاران گفتند: ای رسول خدا! ما را از نشستن در آنها چاره نیست که در آنجا باهم سخن می‌گوئیم. پیامبر ﷺ فرمود: اگر از نشستن چاره نداشتید، پس حق راه را بدهید، یاران گفتند: حق راه چیست؟ رسول خدا ﷺ فرمود: پوشیدن چشم، و دورداشتن آزار از مردم و گفتن جواب سلام، و امر به معروف و نهی از منکر.</p>	<p>قوله صلى الله عليه وسلم: «إِيَّاكُمْ وَالْجُلُوسَ فِي الطُّرُقَاتِ، قَالَُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَا لَنَا مِنْ مَجَالِسِنَا بُدُّ نَتَحَدَّثُ فِيهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: فَإِذَا أَبَيْتُمْ إِلَّا الْمَجْلِسَ فَأَعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهُ» قَالَُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَا حَقُّ الطَّرِيقِ قَالَ: غَضُّ الْبَصَرِ وَكَفُّ الْأَذَى وَرَدُّ السَّلَامِ وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ.</p>
---	---

(رواه الشيخان)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «إِيَّاكُمْ وَالْجُلُوسَ فِي الطُّرُقَاتِ»: آن حضرت ﷺ مسلمانان را از نشستن در خیابان‌ها، کوچه‌ها و گذرگاه‌ها منع می‌کند، زیرا این کار برای رهگذرها و عابرین اذیت و آزار می‌رساند و این پرسش یاران: «مَا لَنَا مِنْ مَجَالِسِنَا بُدُّ نَتَحَدَّثُ فِيهَا»: یاران به طور معذرت‌خواهی برای پیامبر گفتند: ما در مجالس خود از نشستن در راه‌ها چاره نداریم، این سخن را به طور عذرخواهی گفتند و اظهار داشتند، ما در آنجا راجع به کار دنیای خود گفتگو و مشوره می‌نمائیم، زیرا ما جای نشست دیگری غیر از سرگذرها نداریم، پس رسول خدا ﷺ در جواب‌شان فرمود: «فَإِذَا أَبَيْتُمْ إِلَّا الْمَجْلِسَ فَأَعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهُ» «اگر نخواستید از نشستن پرهیز کنید پس حق راه را بدهید» پرسیدند: کدام چیز برایشان واجب می‌شود و گفتند: «وَمَا حَقُّ الطَّرِيقِ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟» «ای رسول خدا حق راه چیست؟» پیامبر ﷺ در جواب‌شان حق راه را بیان فرمود و آن پنج چیز است اول- غَضُّ الْبَصَرِ «پوشیدن چشم است»

اگر زنی از راه عبور کند و یا از درب یا پنجره خانه‌اش آشکار گردد چشم خود را فرو بندد. دوم: «كَفُّ الْأَذَى» «منع اذیت» که هیچ رهگذری را از دست و زبان خود اذیت نکنند. سوم: «رَدُّ السَّلَامِ» «گفتن جواب سلام» چون کسی برایشان سلام بگوید برایش جواب بگویند وعلیکم السلام ورحمه الله وبرکاته «سلامتی و رحمت و برکات خدا بر شما باد» چهارم: «الْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ» «فرمودن به کارهای نیک و شایسته» وقتی دیدند کار شایسته و معروفی را کسی ترک می‌کند برایشان واجب است که وی را بر انجام آن امر کنند و دستور دهند تا آن را به جا آورد. پنجم: «النَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ» «منع و بازداشت از ناشایست» چون ملاحظه کردند که رهگذری کار ناشایست و زشتی را مرتکب می‌شود، وی را از آن بازدارند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- عبارت حدیث را به خوبی بخوان و تکرار کن تا بدانی که اکثراً آن را حفظ کرده‌اند.
- ۲- شرح حدیث را بخوان و معنی پوشیده آن را بیان کن و تکرار کن تا شنوندگان خوب بفهمند.
- ۳- ایشان را ازین واجبات پنج‌گانه آگاه کرده و بگو: کسی که سر راه‌ها می‌نشیند باید این‌ها را رعایت کند.
- ۴- به آن‌ها بیاموز: که این واجبات پنجگانه بر مسلمان واجب است چه در سر راه باشد یا در دیگر جای، آری پوشیدن چشم، دورداشتن آزار، رد سلام، امر به معروف و نهی از منکر همه این‌ها بر مسلمان واجب است در هر جایی که باشد.

درس ۱۷: آیه استغفار در وقت گناهان

قول الله تبارک و تعالی:	فرموده خدای تبارک و تعالی:
وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾	(۱۳۵) آنان که هرگاه فحشایی کنند یا بر خود ستم کنند یاد خدا کنند و آمرزش گناه خویش خواهند، و کیست که بیامرزد گناهان را جز خدا و اصرار نکنند بر آنچه کردند و خود می دانند.

[آل عمران: ۱۳۵]

شرح: فرموده خداوند عزوجل: ﴿إِذَا فَعَلُوا فَحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ﴾ در اینجا خداوند بزرگ از پرهیزگارانی که برای شان جنتی به فراخی آسمان و زمین آماده کرده است خبر می دهد و می گوید: این هم از صفات پرهیزگاران می باشد، چنانچه صفات دیگری نیز از ایشان قبلاً در قرآنکریم ذکر شده است و این صفت چنین است که چون از ایشان عمل فاحشه به وسوسه شیطان سرزند که مثلاً زنا کند یا مرتکب گناهی دیگری از گناهان کبیره بگردد یا بر نفس خود به ترک واجب یا فعل حرامی ستم روا دارد که با قباحت فحشا نرسد، خدای را یادآورده و از او تعالی بشرمد و از گناه خود طلب آمرزش کند، خداوند بر او ببخشد و اثر ظلمت آن را از نفس او دور گرداند زیرا این مؤمن اهلیت درآمدن به بهشت را پیدا کرده است. و این فرموده خداوند: ﴿وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ﴾ این استفهام برای نفی و انکار است، یعنی: کسی گناه را نمی آمرزد مگر خداوند، بدین جهت از خداوند طلب بخشش می کنند چون می دانند که گناهان را به جز خداوند بزرگ، کسی نمی آمرزد. فرموده خداوند عزوجل: ﴿وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا﴾ یعنی بر گناهان صغیره و کبیره اصرار نکردند، معنی اصرار بازگشت به گناه است چند مرتبه و عدم توبه از آن. و این فرموده خداوند عزوجل: ﴿وَهُمْ

يَعْلَمُونَ ﴿٢٤﴾ یعنی می دانند که گناهی را که انجام دادند حرام است، یا آنچه ترک کردند واجب است، به خلاف کسانی که حرام و واجب را ندانند که آن ها طلب آمرزش نمی کنند.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- آیت را بخوان و تکرار کن تا بیشترشان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را بخوان و در هر جمله آن توقف کن و معنایش را بیان کن، تا بدانی که شنندگان آن را فهمیده اند.
- ۳- آن ها را به فضیلت ذکر خداوند به زبان و قلب آگاه کن و بگو: که ذکر خدا حصار محکمی است که شیطان از وارد شدن به قلب کسی که خدای را یاد می کند ناتوان است.
- ۴- ایشان را به فضیلت استغفار آگاه کن، چون پیامبر ﷺ می فرماید: «کسی که استغفار کند و بر گناه خود آمرزش بخواهد اگر روزی هفتاد بار عود کند اصرار نکرده است».
- ۵- به ایشان آگاهی ده: که گناه صغیره به واسطه اصرار تبدیل به گناه کبیره می شود، چنانچه گفته شده است، گناه کبیره ای با استغفار و گناه صغیره ای همراه اصرار وجود ندارد.

درس ۱۸: حدیث بخشش گناهان

<p>پیامبر ﷺ می‌فرماید: که خداوند بزرگ فرموده است: ای پسر آدم! تا هنگامی که من را بخوانی و امیدت به من باشد، هر عمل زشتی که انجام داده‌ای تو را می‌بخشم و از آن باکی ندارم، ای پسر آدم! اگر گناهانت به چشم انداز آسمان برسد و از من آمرزش بخواهی تو را می‌آمرزم و از آن باکی ندارم، ای پسر آدم اگر در محشر آمدی و گناهانت به اندازه پهنای زمین باشد سپس به نزدم برسی که چیزی را به من شریک نیاورده‌ای، به اندازه پهنای زمین برای من مغفرت خود را عنایت می‌کنم.</p>	<p>قوله صلى الله عليه وسلم: قَالَ اللَّهُ يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ مِنْكَ لَا أُبَالِي. يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ عَنَانَ السَّمَاءِ ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ وَلَا أُبَالِي. يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ أَتَيْتَنِي بِقُرَابِ الْأَرْضِ خَطَايَا ثُمَّ لَقِيتَنِي لَا تَشْرِكُ بِي شَيْئًا لِأَتَيْتَكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةً.</p>
---	--

(رواه الترمذی وحسنه)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ که خداوند فرمود تا آخر حدیث، این حدیث از احادیث قدسی است، زیرا لفظ آن در قرآن مجید موجود نیست و نسبتش به خداوند داده شده است، پس حدیث قدسی گفته می‌شود. این فرموده خداوند ﷻ: «ای پسر آدم! خطاب به هر فرد انسان می‌باشد و این فرموده پیامبر ﷺ: «إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ مِنْكَ وَلَا أُبَالِي» در این عبارت بیان اکرام خدا به بندگان مؤمن و پیامبران وی می‌باشد می‌فرماید: چون مؤمن هرگاه گناه کند سپس از خداوند بخواهد که گنااهش را ببامزد و چنین امیدی از او تعالی داشته باشد، خداوند او را آمرزیده و از تقصیراتش درمی‌گذرد، به شرطی که این بنده پیوسته توبه کرده و طلب آمرزش کند و از او تعالی بخواهد که او را مورد مغفرت و رحمت

خود قرار دهد. این فرموده خداوند بزرگ «يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ بَلَغْتَ ذُنُوبَكَ عَنَانَ السَّمَاءِ» یعنی اگر گناهان تو از بسیاری به بلندی آسمان برسد «ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي» بعد از آن از من بخواهی که آنها را بر تو ببخشم «غَفَرْتُ لَكَ وَلَا أُبَالِي» آنها را بر تو می‌بخشم از بسیاری و از کمی آن باک ندارم تا آن هنگام که از من مغفرت بخواهی. این فرموده پیامبر ﷺ: «يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ أَتَيْتَنِي» یعنی ای فرزند آدم اگر به روز قیامت بدانچه نزدیک باشد که پهنای زمین از آن گناه و لغزش پُر شود «ثُمَّ لَقِيتَنِي» «باز مرا ملاقات کنی» در صحرای محشر و در مقام حساب «لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا» که به من در دنیا شریک یا شریک‌های عقیده نکنی مزد تو را می‌دهم «لَأَتِيَنَّكَ بِقُرَابِهَا» می‌دهم تو را به آنچه نزدیک باشد که پهنای زمین را پر گرداند از آمرزش و مغفرت گناهانت.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و خوب تکرار کن تا بیشتر شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را به آرامی بخوان و تمام معانی که حدیث شامل آنست برای شنوندگان بیان کن.
- ۳- آنها را به فضیلت دعا آگاه کن و بگو: که دعا خودش عبادت شمرده می‌شود و برای‌شان آداب دعا را بیاموز و آنها عبارت اند از: پوشیده دعا کردن و در میان دعا تضرع و زاری نمودن و امیدواربودن و یقین‌داشتن به این که دعایش اجابت می‌شود و اصرار و دوام کردن به دعا و از حد دعا تجاوز نکردن یعنی نخواستن آنچه سنت خداوند به آن جاری نشده باشد، مثل این که دعا کند که به پیامبری برسد یا این که پس از پیری باز جوان گردد.
- ۴- آنها را از فضیلت طلب مغفرت آگاه کن، زیرا طلب مغفرت از قوی‌ترین اسباب گشایش و وسیله‌ایست به آنچه از ثروت و فرزند و دیگر چیزها می‌خواهند.

۵- به آنها بیاموز: که هرکس در حالت شرک به خداوند بمیرد همچنان مشرک در قیامت برانگیخته می‌شود و بهشت برایش حرام است خداوند می‌فرماید: ﴿إِنَّهُ مَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ﴾ (المائدة: ۷۲). «کسی که به خداوند شریک مقرر کند به تحقیق که خداوند بهشت را برایش حرام کرده است و جایگاهش دوزخ است و برای ستمگاران یاری‌دهنده نیست».

درس ۱۹: آیه عدم نماز بر جنازه منافقان

قول الله جل جلاله:	فرموده خداوند بزرگ:
وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّتَّ أَبَدًا وَلَا تُقَمِّ عَلَى قَبْرِهِ ۖ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَىٰ وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَرِهُونَ ﴿٥٤﴾	(۸۴) بر یکی از آنان نماز مخوان و بر سر گورش مایست چرا که آنان به خدا و پیامبرش کافر شدند. (۵۴) و به نماز نمی‌ایستند جز با سستی و تبلی و انفاق نمی‌کنند جز از روی ناچاری.

[التوبه: ۸۴ و ۵۴]

شرح: فرموده خداوند ﷻ: ﴿وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّتَّ أَبَدًا﴾: ای پیامبر! بر هیچیک از منافقین اگر بمیرد نماز مخوان ﴿وَلَا تُقَمِّ عَلَى قَبْرِهِ﴾: و بر گور او مایست که وی را در لحد بگذاری و برایش طلب مغفرت کرده و به ثبات ایمان او دعا کنی. خداوند علت این نهی را بیان کرده می‌فرماید: (انهم): یعنی منافقین ﴿كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ به خدا و رسولش کافر شدند یعنی در باطن‌شان کافر هستند گرچه در ظاهر اظهار می‌کنند که مؤمن هستند، این نخستین علت نهی است، علت دوم این است که ﴿وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ﴾: به مسجد برای ادای نماز نمی‌آیند، مگر به حالت سستی و کسالت و از بیم کشته‌شدن برای تظاهر به مسجد می‌آیند و نماز می‌خوانند اما در باطن از نماز بد می‌برند زیرا این‌ها به زندگانی آخرت و گرفتن پاداش کردار نیک و بد عقیده ندارند. و علت سوم این است هرگاه از منافقین خواسته شود تا از مال خود در راه جهاد یا رفع نیازمندی فقرا و یا واجبی دیگر خرج کنند، این کار را نمی‌کنند مگر با کراهت، زیرا ایشان نمی‌خواهند که پیامبر نصرت پیدا کند و مشرکان شکست خورده و شرک نابود گردد لذا از روی تقیه این تکالیف مالی را انجام می‌دهند نه برای ایمان و امید ثواب نزد خدا، لذا وقتی از طرف شارع برای‌شان دستور داده می‌شود: تا

از مال‌های خود انفاق کنند: ﴿وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَرِهُونَ﴾: نفقه می‌کنند با کراهیت و تنفر زیرا در نگاه ایشان بر اینگونه انفاق‌ها کدام فایده مرتب نیست، بلکه آن را برای خود زیان تصور می‌نمایند، چه با آن، دین خدا نصرت پیدا کرده و مشرکین دچار شکست می‌گردند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را بخوان و تکرار کن تا بیشتر شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را بخوان و معانی پوشیده آن را بیان کن تا بدانی که همگان مفهوم آیت را دانسته اند.
- ۳- آگاه‌شان گردان: که با نزول این آیه خواندن نماز جنازه بر مرده کافر حرام شد، پس مسلمانان نباید بر مرده کافر نماز بخوانند.
- ۴- آن‌ها را آگاه کن: که مرده کافر غسل داده و کفن نمی‌شود و او را به گورستان مسلمین دفن نمی‌کنند و بر وی نماز نمی‌خوانند.
- ۵- آن‌ها را آگاه کن: که سستی کردن در ادای نمازهای پنجگانه علامه نفاق است.
- ۶- به آن‌ها بگو: کسی که در راه خدا به کراهت انفاق می‌کند ثواب ندارد، و صدقه‌دهنده مستحق مُزد و ثواب نمی‌گردد، مگر که به رضا و خلوص در راه خداوند خرج و انفاق کرده باشد.

درس ۲۰: حدیث فضیلت تشییع جنازه مسلمان

<p>بخاری از پیامبر ﷺ روایت می‌کند که آنحضرت ﷺ فرموده است: کسی که با ایمان و اخلاص به جنازه مسلمانی برود و همراهش باشد تا بر وی نماز خوانده و دفن شود، البته چنین کسی با دو قیراط مزد باز می‌گردد که هر قیراطی به اندازه کوه احد است، و کسی که بر جنازه نماز بخواند و سپس بازگردد پیش از دفن میت البته این شخص با یک قیراط باز می‌گردد.</p>	<p>قوله صلى الله عليه وسلم في رواية البخاري: مَنْ اتَّبَعَ جَنَازَةَ مُسْلِمٍ إِيْمَانًا وَاحْتِسَابًا، وَكَانَ مَعَهُ حَتَّى يُصَلَّى عَلَيْهَا، وَيُفْرَغَ مِنْ دَفْنِهَا، فَإِنَّهُ يَرْجِعُ مِنَ الْأَجْرِ بِقِيرَاطَيْنِ، كُلُّ قِيرَاطٍ مِثْلُ أُحُدٍ، وَمَنْ صَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ رَجَعَ قَبْلَ أَنْ تُدْفَنَ فَإِنَّهُ يَرْجِعُ بِقِيرَاطٍ.</p>
--	---

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «مَنْ اتَّبَعَ جَنَازَةَ مُسْلِمٍ» یعنی کسی که همراه جنازه از جای وفاتش بیرون شود و در عقب و اطراف آن برود تا آن را تشییع کند و گفته پیامبر ﷺ: «إِيْمَانًا وَاحْتِسَابًا»: این حالت مانند شرطیست در حصول اجر و ثواب، ایمان تصدیق است به وعده خداوند به دادن مزد و احتساب: طلب ثواب خاص از خداوند است که به تشکر و خوش‌آمدگویی مردم نظر نداشته باشد. فرموده پیامبر ﷺ: «وَكَانَ مَعَهُ»: یعنی همراه جنازه مسلمان باشد و از وی جدا نشود «حَتَّى يُصَلَّى عَلَيْهَا»: تا بر وی نماز خوانده شود «وَيُفْرَغَ مِنْ دَفْنِهَا» و از دفنش فارغ شود «فَإِنَّهُ يَرْجِعُ مِنَ الْأَجْرِ بِقِيرَاطَيْنِ، كُلُّ قِيرَاطٍ مِثْلُ أُحُدٍ» باز می‌گردد با دو قیراط هر قیراطی به اندازه احد است مراد کوه احد که در مدینه طیه است. و این گفته پیامبر ﷺ: «وَمَنْ صَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ رَجَعَ»: یعنی بر جنازه نماز خوانده و سپس به خانه یا سرکارش بازگردد، «قَبْلَ أَنْ تُدْفَنَ»: پیش ازین که مرده دفن شود، «فَإِنَّهُ يَرْجِعُ بِقِيرَاطٍ»: پس این شخص به یک قیراط مزد باز می‌گردد، زیرا او تا فراغت از دفن منتظر نمانده است، و پاداش و مزد همواره به اندازه عمل داده می‌شود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا بیشتر شنوندگان آن را حفظ کنند.
  - ۲- شرح را بخوان و به هر جمله توقف کن و کوشش نما که شنوندگان آن را بفهمند.
  - ۳- آن‌ها را آگاه کن: که از این حدیث صحیح فضیلت تشیع و نماز جنازه ثابت می‌گردد.
  - ۴- به ایشان بفهمان: که مدار عمل به نیت است و کسی که در عمل خود قصد طاعت خداوند و امید ثواب او را داشته باشد، از طرف خداوند به پاداش کامل عمل خود می‌رسد.
  - ۵- آن‌ها را آگاه کن: که دفن مرده واجب کفایی است ولی تشیع سنتی است که بدان ترغیب شده و برای فاعلش اجر و ثواب به همراه دارد، و کسی که ترک کند عذاب نمی‌شود.
  - ۶- برای‌شان نماز جنازه را به ترتیب زیر بیاموز: جنازه به طرف قبله نهاده شود، اگر مرد باشد امام در برابر سر میت و اگر زن باشد در وسط آن ایستاده شود، بعداً تکبیر بگوید و دست‌ها را بلند کند و سوره فاتحه را بخواند، باز تکبیر گفته درود ابراهیمی را بخواند سپس تکبیر سوم را بگوید و برای مرده دعا کند و از خداوند برایش رحمت و مغفرت بخواهد، باز تکبیر چهارم را بگوید اگر می‌خواهد دعا کند و سپس سلام بگوید، زنان نیز مانند مردان نماز جنازه را می‌خوانند، مگر برای زنان در عقب جنازه رفتن کراهیت دارد طوری که از زیارت قبور منع شده اند.
- تذکر:** این ترتیب نماز جنازه طبق مذهب حنابله است و نماز جنازه طبق مذهب احناف معروف است.

درس ۲۱: آیه اقسام سه گانه وحی

فرموده خداوند بزرگ:	قوله تعالى:
(۵۱) هیچ انسانی را نسزد که خدا با او سخن گوید، مگر از طریق وحی یا از پس پرده‌ای، یا این که بفرستد رسولی «فرشته» و او وحی کند به فرمان پروردگار آنچه را می‌خواهد همانا او است فرازنده حکیم.	﴿وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَائِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ مُّبِينٍ﴾

[الشوری: ۵۱]

شرح: فرموده خداوند جلّ و علا: ﴿وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَائِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ﴾ این آیه کریمه به رد کسانی نازل شده است که برای پیامبر ﷺ می‌گفتند: اگر تو پیامبری چرا مانند موسی با خداوند سخن نگویی و به او نظر نکنی، تا چنین کاری را انجام ندهی ما به تو ایمان نمی‌آوریم. امکان دارد کسانی از یهود این سخنان را به مشرکین تعلیم داده که آن‌ها در مقابل پیامبر چنین سخنانی بگویند، خداوند به ردشان چنین آیتی را نازل گردانید و برای‌شان خبر داد: که در توان هیچ بشری نیست که با خداوند سخن گوید مگر این که خداوند به وی وحی کند و وحی به چند صورت است: اول آگاه کردن سریع است به صورت خفی در خواب یا بیداری و صورت دوم این است که خداوند با پیامبرش از پس حجاب سخن بگوید چنانکه با موسی ﷺ در کوه طور سخن گفت، موسی ﷺ سخن خدا را می‌شنید ولی خداوند را نمی‌دید، صورت سوم اینست که خداوند فرشته را به صورت ملک یا به شکل انسانی می‌فرستد و او با پیامبر سخن می‌گوید و آنچه را خداوند خواسته به وی می‌رساند، چنانکه جبرئیل علیه السلام بر محمد ﷺ نازل می‌گشت. این فرموده خداوند: ﴿إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ مُّبِينٍ﴾ یعنی خداوند بر همه مخلوقات خود فوقیت دارد. و با حکمت خویش امور بندگان را تدبیر می‌کند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را بخوان و تکرار کن تا این که بیشتر شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- برای‌شان تعلیم ده: آیت‌هایی را که درس می‌گیرند و حفظ می‌نمایند، برای این که فراموش نکنند آن‌ها را در نمازهای نفل بخوانند.
- ۳- شرح را بخوان و معنی پوشیده آن را بیان کن تا شنوندگان مراد خدای تعالی را از آیت بدانند.
- ۴- ایشان را آگاه کن: که خداوند از فرشتگان و آدمیان پیامبرانی را انتخاب می‌کند تا احکام او را که سبب سعادت بندگان است برای‌شان برسانند.
- ۵- به آن‌ها بفهمان: که اگر فرشته به صورت بشری ظاهر شود، هر کس او را می‌بیند، چنانکه جبرئیل علیه السلام در مسجد به صورت دحیه بن خلیفه الکلبی رضی الله عنه دیده می‌شد.
- ۶- آن‌ها را آگاه کن: دیدار خداوند در دنیا ممکن نیست و در آخرت حق است چنانچه به آیت قرآنکریم ثابت شده است و آن فرموده خداوند جل جلاله است: ﴿وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ۖ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ۖ﴾ (القیامة: ۲۲ - ۲۳). «در آن روز چهره‌های از آدمیان روشن و تازه، به سوی پروردگار خود نظاره‌کننده هستند».

درس ۲۲: حدیث وحی مثل سلسله الجرس

<p>بخاری روایت کرده است که پیامبر ﷺ فرمود: گاهی وحی الهی بر من به مانند آواز جرس می‌آید و این سخت‌ترین حالت وحی بر من است، چون وحی از من قطع شود آنچه گفته است از وی یاد گرفته‌ام. و گاهی فرشته به صورت مردی بر من ظاهر می‌شود و با من سخن می‌گوید، و آنچه گفته است می‌دانم و حفظ می‌کنم. عایشه <small>رضی الله عنها</small> گفت: من پیامبر را در روزی که بسیار سرد بود دیدم که وحی بر وی فرود می‌آمد چون حالت وحی از وی قطع می‌گشت بر جبین مبارکش عرق جاری می‌شد.</p>	<p>قوله صلى الله عليه وسلم في رواية البخاري: أَحْيَانًا يَأْتِينِي مِثْلَ صَلْصَلَةِ الْجَرَسِ وَهُوَ أَشَدُّ عَلَيَّ فَيُفْصِمُ عَنِّي وَقَدْ وَعَيْتُ عَنْهُ مَا قَالَ، وَأَحْيَانًا يَتَمَثَّلُ لِيَ الْمَلَكُ رَجُلًا فَيَكَلِّمُنِي فَأَعْيَ مَا يَقُولُ. قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: وَلَقَدْ رَأَيْتُهُ يُنْزَلُ عَلَيْهِ الْوَحْيُ فِي الْيَوْمِ الشَّدِيدِ الْبُرْدِ، فَيُفْصِمُ عَنْهُ وَإِنَّ جَبِينَهِ لَيَتَفَصَّدُ عَرَقًا.</p>
--	---

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «أَحْيَانًا يَأْتِينِي»: یعنی گاهی بر من وحی می‌آید «مِثْلَ صَلْصَلَةِ الْجَرَسِ»: مثل آواز زنگ «وَهُوَ أَشَدُّ عَلَيَّ»: یعنی آمدن وحی در این حالت از دیگر حالات بر من سخت‌تر است. فرموده پیامبر ﷺ: «فَيُفْصِمُ عَنِّي»: یعنی قطع می‌شود وحی از من «وَقَدْ وَعَيْتُ عَنْهُ»: یعنی آنچه گفته دانسته‌ام و حفظ کرده‌ام. این فرموده پیامبر: «وَأَحْيَانًا يَتَمَثَّلُ لِيَ الْمَلَكُ رَجُلًا»: یعنی گاهی فرشته وحی به صورت مردی بر من می‌آید «فَيَكَلِّمُنِي فَأَعْيَ مَا يَقُولُ» یعنی آنچه می‌گوید: دانسته و حفظ می‌کنم. قالت عائشة رضی الله عنها: «وَلَقَدْ رَأَيْتُهُ يُنْزَلُ عَلَيْهِ الْوَحْيُ فِي الْيَوْمِ الشَّدِيدِ الْبُرْدِ، فَيُفْصِمُ عَنْهُ» یعنی وحی قطع می‌گشت «وَإِنَّ جَبِينَهِ لَيَتَفَصَّدُ عَرَقًا»: یعنی مانند این که خون از محل رگ‌زدن جاری شود، از جبین مبارک عرق سیلان می‌کرد،

و این شدت بدین سبب بود که وحی را از غیر جنس خود که ملک باشد فرا می گرفت، زیرا سنت الهی بر این است که تفاهم میان دو هم جنس مانند انسان از انسان یا حیوان از حیوان یا جن از جن آسان باشد، مگر وقتی که جنسیت اختلاف پیدا کند فراگرفتن حتماً دشوار است مگر آنچه خداوند پاک بخواهد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا بدانی که بیشتر شنوندگان آن را حفظ کرده اند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و معنی مراد هر جمله را بیان کن.
- ۳- آن‌ها را آگاه کن: که تفاهم در میان دو همجنس به آسانی صورت می گیرد، ولی با غیر همجنس بسیار سخت است، چنانکه عایشه رضی الله عنها می گوید: وقتی که جبرئیل به صورت ملکی می آمد پیامبر صلی الله علیه و آله آن همه سختی را برداشت می کرد، زیرا در این حالت می بایست پیامبر در عالم روحانی و نور که جبرئیل علیه السلام در آن بود وارد شود تا سخنش را بفهمد.
- ۴- آن‌ها را آگاه کن: که جبرئیل علیه السلام گاهی به صورت دحیه بن خلیفه الکلبی می آمد و یاران او را می دیدند چنانکه حدیث جبرئیل که در صحیح مسلم روایت شده است این مطلب را به تفصیل بیان می کند، یاران گفتند: شخص دارای جامه‌ای بسیار سفید موی خوب سیاه و بر وی اثر سفر دیده نمی شد و کسی از ما نیز وی را نمی شناخت، مقابل پیامبر صلی الله علیه و آله نشست و زانوهایش را برابر زانوهای پیامبر قرار داد و دست‌هایش را بر روی ران‌های خود گذاشت، از پیامبر صلی الله علیه و آله شروع به سوال کرد، پیامبر صلی الله علیه و آله به وی جواب می داد و او می گفت راست گفتی، اصحاب از سخنانش در تعجب بودند تا پایان حدیث.

درس ۲۳: آیه اقرأ باسم ربك

فرموده خدای تعالی:	قوله تعالی:
(۱) بخوان به نام پروردگارت آن که	اَقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ
آفریده است (۲) آفرید انسان را از خون	الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾ اَقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ
بسته (۳) بخوان پروردگار تو بزرگوارتر	﴿٣﴾ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ
است (۴) همانا خدایی که به وسیله قلم	مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٥﴾
آموخت (۵) آموخت انسان را آنچه	
نمی دانست.	

[علق: ۱-۵]

شرح: فرموده خداوند بزرگ: ﴿اَقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ﴾: یعنی ای پیامبر! قرائت خود را به نام پروردگارت آغاز کن یعنی به بسم الله الرحمن الرحيم و فرموده خداوند جلّ: ﴿الَّذِي خَلَقَ﴾: یعنی به نام خدائی که آفریده است همه مخلوقات را و آدم را از گِل آفرید ﴿خَلَقَ﴾ ﴿الْإِنْسَانَ﴾: آفرید انسان فرزند آدم را ﴿مِنْ عَلَقٍ﴾: علق جمع علقه است و آن پاره خون تازه باشد، بدین سبب او را علقه گویند به جهت تری که دارد به هرچه بدان تماس کند می چسبد. بعد از چهل روز منی مرد، علقه می گردد باز پس از چهل روز دیگر گوشت پاره می شود بعداً اگر خداوند به زندگانی و خلقت او امر دهد، روح در وی دمیده می شود و گرنه رحم، آن را فرو می گذارد و سقط می کند. فرموده خداوند ﴿اَقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ﴾ ﴿الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ﴾: بار دوم امر به خواندن می شود برای تأکید بر امر اول که به خواندن شده است به جهت دشواری فراگرفتن وحی و به سبب وحشتی که از نزول ناگهانی اولین وحی به پیامبر ﷺ عارض شد، یعنی پروردگارت بزرگوارتر از هر بزرگوار نیست و مهربان تر است از هر مهربانی، اوست که به واسطه قلم به هر که خواسته است نویسنده گی و دانش بسیاری را آموخته و معارف الهی را

تعلیم داده است. ﴿عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾: یعنی به واسطه قلم برای انسان آنچه را نمی‌دانست از علوم و معارف آموخته است، ازین سبب است که قلم شریف است زیرا هرچیزی به سبب غایه و مرام خود شرافت پیدا می‌کند، و قلم وسیله علوم و معارف است و نخستین چیزی که خداوند پس از عرش و آب پیدا کرده قلم است، زیرا پیامبر ﷺ می‌فرماید: اول چیزی که خداوند آفرید قلم بود برایش گفت: بنویس! پس قلم آنچه تا به روز قیامت پدید می‌شود نوشت.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیات را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان اکثراً خوب یاد بگیرند.
- ۲- شرح را به نیکویی جمله جمله بخوان و معانی پوشیده آن را بیان کن تا شنوندگان بدانند.
- ۳- به آن‌ها از مستحب‌بودن آغاز کارها به بسم الله تذکر ده.
- ۴- آگاه‌شان گردان: که همین پنج آیت اولین آیات است از قرآن که نازل شده است.
- ۵- آن‌ها را از بخشش و انعام خداوند به نزول قرآن کریم آگاه کن تا بر آن سپاس‌گذار و شاکر باشند.
- ۶- ایشان را آگاه گردان: که این آیات بر پیغمبر خدا ﷺ در غار حرا که در یکی از کوه‌های مکه مکرمه است نازل شد، و این کوه و غار از زمان پیغمبر ﷺ تاکنون به همان وضع وجود دارد و پیامبر ﷺ برای گوشه‌گیری از مشرکین و کردار فاسد و باطل‌شان، در این غار به عبادت می‌نشست که ناگاه آیات حقّ قرآن بر وی فرود آمد، پس از آن به خانه‌اش در مکه بازگشت، در حالی که از شدت وحی وجودش می‌لرزید. چنانچه در بخاری آمده است.

درس ۲۴: حدیث نزول وحی در غار حرا

آنچه که بخاری روایت کرده حدیثی است از عایشه رضی الله عنها که او گفته است: «پیامبر در غار حرا عبادت می کرد» تا این که حق (وحی الهی) بر وی فرود آمد، و او در همان غار حرا بود که ناگاه فرشته بر وی ظاهر شد و گفت: بخوان! پیامبر می گوید: من گفتم: خواننده نیستم، پس مرا در بغل گرفت و به آغوش خود فشار داد که احساس رنج و ماندگی کردم سپس مرا رها کرد و گفت: بخوان! گفتم: من خواننده نیستم، باز مرا گرفت و برای مرتبه دوم فشار داد تا احساس رنج و ماندگی کردم، سپس مرا رها کرد و گفت: بخوان! گفتم: من خواننده نیستم، پس بار سوم مرا در آغوش فشرد و باز رها کرد و گفت: اقرأ باسم ربك الذي خلق خلق الانسان من علق اقرأ وربك الاكرم الذي علم بالقلم پیامبر با این آیات که یاد گرفته بود به سوی خانه بازگشت و در حالی که قلبش می لرزید بر خدیجه بن خویلد داخل گشت و گفت: جامه بر من به پیچید، جامه بر من به پیچید، پس بر وی جامه افکندند تا خوف از وی دور شد.

ما روی البخاري عن عائشة رضي الله عنها أنها قالت: حَتَّى جَاءَهُ الْحَقُّ وَهُوَ فِي غَارٍ حَرَاءٍ، فَبَجَّاهُ الْمَلَكُ فَقَالَ اقْرَأْ. قَالَ: مَا أَنَا بِقَارٍ. قَالَ: فَأَخَذَنِي فَغَطَّنِي حَتَّى بَلَغَ مِنِّي الْجَهْدَ، ثُمَّ أَرْسَلَنِي فَقَالَ اقْرَأْ. قُلْتُ مَا أَنَا بِقَارٍ. فَأَخَذَنِي فَغَطَّنِي الثَّانِيَةَ حَتَّى بَلَغَ مِنِّي الْجَهْدَ، ثُمَّ أَرْسَلَنِي فَقَالَ اقْرَأْ. فَقُلْتُ مَا أَنَا بِقَارٍ. فَأَخَذَنِي فَغَطَّنِي الثَّالِثَةَ، ثُمَّ أَرْسَلَنِي فَقَالَ: (اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ * خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ * اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ). فَرَجَعَ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَرْجِفُ فُؤَادُهُ، فَدَخَلَ عَلَى خَدِيجَةَ بِنْتِ خُوَيْلِدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَقَالَ: زَمِّلُونِي زَمِّلُونِي. فَرَمَّلُوهُ حَتَّى ذَهَبَ عَنْهُ الرَّوَغُ.

شرح: سخن عایشه رضی الله عنها: «حَتَّى جَاءَهُ الْحَقُّ وَهُوَ فِي غَارٍ حَرَاءٍ»: روش کلام در اینجا دلالت دارد که عباراتی از حدیث شریف حذف شده است، و آن عبارات چنین است: پیامبر صلی الله علیه و آله گوشه گیری را دوست می داشت و بارها برای چند شبانه روز در غار حرا به عبادت می پرداخت و در همین حال بود که حق بر وی پدیدار گردید. کلمه حق را عایشه رضی الله عنها به این گفته اش تفسیر می کند: «فَجَاءَهُ الْمَلَكُ»: فرشته یعنی جبرئیل بر وی نازل شد و برایش گفت: بخوان، پس پیامبر صلی الله علیه و آله جوابش را چنین گفت: من خواننده نیستم، یعنی پیش ازین توانایی خواندن نداشتم، اکنون چگونه بخوانم؟ «وَمَا أَنَا بِقَارِئٍ»: قول پیامبر صلی الله علیه و آله در جواب جبرئیل است، زیرا وی می گوید: «فَأَخَذَنِي فَغَطَّنِي حَتَّى بَلَغَ مِنِّي الْجَهْدَ»: پس مرا در آغوش گرفت و بیفشرد تا به زحمتم انداخت باز رهایم کرد مانند این که مادر فرزندش را از روی مهربانی و شفقت به سینه اش فشار می دهد، فرشته مرا در آغوش خود فشار داد. معنی جهد ماندگی و رنج است، این کار را جبرئیل علیه السلام سه مرتبه با پیامبر صلی الله علیه و آله انجام داد که او را در آغوش می فشرد و رها می کرد، باز برایش می گفت بخوان، و بعد از مرتبه سوم به وی گفت: «أَقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ» «بخوان به نام پروردگارت که آفریده است». یعنی همه مخلوقات را آفریده است و آدم علیه السلام را از خاک آفریده و فرزندانش را از خلاصه آب پست منی «پاکست خدای را آفریدگار دانا» باز امر قرائت را بر پیامبر تکرار کرد و گفت: «أَقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ» «الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ» یعنی از کرم و لطف واسع خود برای کسانی که از بندگانش خواست علوم مختلف و معارف و دانش بسیاری را آموخت. سخن عایشه رضی الله عنها «فَرَجَعَ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»: یعنی رسول خدا صلی الله علیه و آله همراه این آیات که حفظ کرده بود بازگشت «يَرْجِفُ فُؤَادُهُ»: که از شدت ناگهانی نزول وحی در حالی که دلش می لرزید به منزل نزد همسرش خدیجه بنت خویلد رضی الله عنها که در آنجا بود بازگشت و برایش گفت: جامه بر من بپوش، جامه بر من بپوشید گویی وی را از ترس فرود آمدن ناگهانی وحی تب لرزه گرفته است، او را پوشیدند، «حَتَّى ذَهَبَ عَنْهُ الرَّوَغُ»: تا خوفی که از فرود آمدن عجیب وحی بر وی پدید آمده بود، دور شد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث شریف را به آرامش بخوان تا بیشتر شنوندگان آن را یاد گیرند.
- ۲- شرح را بخوان و با آرامش معانی پوشیده و دشوار آن را برای‌شان بیان کن.
- ۳- آن‌ها را آگاه کن: که خواندن و نوشتن وسیله دانش و معارف دینی و دنیای می‌باشد.
- ۴- ایشان را به آغاز و اطوار آفرینش خبر ده تا دو حقیقت برای‌شان روشن گردد، یکی بزرگی و عظمت خداوند در آفرینش، و دیگری آفریدن انسان از خاک و سپس از آب پست منی تا ناتوانی انسان را بدانند.
- ۵- به آن‌ها بیاموز: که یاد کردن نام خداوند در آغاز هر کاری مستحب و پسندیده است، چنانکه در گفتار پیامبر ﷺ آمده است.

درس ۲۵: آیه صفات مؤمنان مخلص

<p>فرمودهٔ خدای بزرگ:</p> <p>(۵۴) ای مؤمنان هرکس از شما از دین خود بازگردد، به زودی خداوند گروهی را خواهد آورد که خداوند دوست‌شان می‌دارد و آنان هم خدا را دوست می‌دارند، نسبت به مؤمنان نرم و فروتن بوده و در برابر کافران سخت و نیرومندند در راه خدا جهاد می‌کنند و از سرزنش هیچ سرزنش‌کننده‌ای هراس ندارند، این هم فضل خدا است خداوند آن را به هرکس بخواهد عطا می‌کند، و خداوند دارای فضل فراوان و آگاه است.</p>	<p>قول الله جل جلاله:</p> <p>يَتَّيِبُهَا لِلَّذِينَ ءَامَنُوا مَن يَرْتَدَّ مِنكُم عَن دِينِهِۦ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُۥ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ۚ ذَٰلِكُمْ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾</p>
---	--

[مائده: ۵۴]

شرح: فرمودهٔ خداوند: ﴿يَتَّيِبُهَا لِلَّذِينَ ءَامَنُوا﴾ این آیت ندائی است از طرف خداوند برای بندگان مؤمنش که بیم می‌دهد ایشان را و می‌گوید: ﴿مَن يَرْتَدَّ مِنكُم عَن دِينِهِۦ﴾: اگر کسی از شما بعد از آن که ایمان آورده و به اسلام داخل شد دوباره به سوی کفر بازگردیده و مرتد شود ﴿فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُۥ﴾: به زودی خداوند مردمی از عرب و عجم را پدید آورد که آن‌ها را به سبب ایمان و تقوا و صلاح‌شان دوست می‌دارد، و ایشان با معرفت و آگاهی به عظمت و کمال ذات خداوند ﷻ و به سبب فضل و احسان خداوندی‌اش او را دوست می‌دارند. فرموده خداوند: ﴿أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾: یعنی بر مؤمنان نرم و مهربان و بر کافران سخت‌گیر و دُرشت خوی هستند، فرموده خداوند:

﴿يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ یعنی قدرت و توانایی خود را در پیکار با کافران صرف می کنند تا این که آن ها را به طرف اسلام هدایت کنند تا اسلام شان کامل گردیده و به سعادت دنیا و آخرت فایز گردند و از عذاب آخرت و رسوایی دنیا نجات پیدا کنند. فرموده خداوند عزوجل: ﴿وَلَا تَخَافُوهَا لَوْمَةَ لَائِمٍ﴾ یعنی آن ها حق را می گویند و عدالت را مراعات کرده به کارهای پسندیده امر می کنند و از ناپسند بازمی دارند، سخن چینی بدگویان در ایشان اثری ندارد و در این راه از سرزنش و عقاب، و حتی از جنگ کسی باک ندارند، این جرئت از سبب کمال ایمان و قوت معرفت شان به خداوند است فرموده خداوند: ﴿ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ﴾: یعنی این صفات ستوده شده و فضایل متعدده ای که سیدنا ابوبکر صدیق و عمر فاروق رضی الله عنهما و یاران دیگر پیامبر صلی الله علیه و آله به آن رستگار شده و توفیق یافتند مانند صفت دوستی با خداوند و دوستی خداوند به ایشان، نرمی و مهربانی بر مؤمنان، شدت و دُرشتی بر کافران، فضل و بخشش خداوندی است که به هر کس خواهد عنایت می کند و خداوند دارای فضل و بخشش فراوان است و از مؤمنان آن که مستحق فضلش باشد، به وی می بخشد، و آن که مستحق نباشد از آن محروم می گردد.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- آیت را با ترتیل بخوان و تکرار کن و شنوندگان با تو بخوانند تا بیشترشان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را بخوان و معانی آن را تک تک بیان کن و آنچه لازم توضیح است توضیح بده تا به بینی که مطالب را فهمیده اند.
- ۳- آن ها را آگاه کن: که آیت مشتمل بر اخبار غیبی است که دلالت بر صدق پیامبر و این که قرآن کلام خداوند است می کند چه همین که پیامبر صلی الله علیه و آله وفات کردند عده اعراب از دین اسلام مرتد شدند و عده از دادن زکات سرکشی کرده و دیگر احکام شریعت را قبول داشتند، و عده به کلی از دین اسلام منکر گردیدند که ابوبکر صدیق

و یارانش ﷺ با آنها جنگیدند تا آنها را در برابر دین الهی وادار به تسلیم نمودند، و در جزیره العرب کافری باقی نگذاشتند، سپس یاران پیامبر ﷺ پرچم اسلام را بلند کرده و با کشورهای فارس و روم مبارزه نمودند تا مردم به دین اسلام روی آورده و خدای تعالی اسلام و اهل آن را نیرومند و مکرم گردانید.

۴- آنها را از سخن ابن عباس رضی الله عنه در باره رحمت و مهربانی یاران پیامبر ﷺ در برابر مسلمانان و درشتی و سخت گیری شان در برابر کفار آگاه کن آنجا که می گوید: آنها بر مؤمنان مانند پدر برای فرزند و مولی برای بنده، و در مقابل کفار مانند درنده در برابر شکارش بودند.

درس ۲۶: حدیث حلاوت ایمان

<p>ترجمه: پیامبر ﷺ می‌فرمایند: سه صفت است که در هر کس موجود باشد. شیرین و حلاوت ایمان را درمی‌یابد. این که خداوند و رسولش از دیگران در قلبش محبوب‌تر باشند، این که کسی را دوست نداشته باشد مگر به جهت خدا، این که از بازگشتن به کفر متنفر باشد همانطوری که از افتادن در آتش متنفر است.</p>	<p>قول الرسول صلى الله عليه وسلم: ثلاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ أَنْ يَكُونَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا، وَأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ، وَأَنْ يَكْرَهُ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقْدَفَ فِي النَّارِ.</p>
--	---

(رواه البخاری)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ»: یعنی سه خصلت است که اگر در کسی موجود شد در نفس خود حلاوت ایمان را درمی‌یابد و آن‌ها عبارتند از: ۱- «يَكُونُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا» یعنی خدا و رسول از مخلوقات دیگر ولو که هرگونه علاقه و نیازی به ایشان داشته باشد به نزدش محبوب‌تر باشند. ۲- «أَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ»، و این که هر کس را که دوست می‌دارد، «لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ»: برای خشنودی و رضای خداوند دوست داشته باشد نه به جهت چیزی دیگر. ۳- «أَنْ يَكْرَهُ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ»: بعد این که خداوند او را از کفر و ضلالت نجات داد بازگشت به کفر را بد بداند. «كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقْدَفَ فِي النَّارِ»، همچنان که بد می‌برد از این که وی را در آتش بیندازند، این سه صفت اگرچه از عطاء و بخشایش خداوند بزرگ به حساب می‌روند که به هر که بخواهد عنایت می‌کند. ولی برای آن اسبابی وجود دارد که باید مسلمان این مقام را به واسطه همان اسباب طلب کند و آن‌ها عبارتند از: ۱- شناخت خداوند و دانابودن به آن چیزهایی که او تعالی آن‌ها را دوست دارد و یا از آن‌ها بد می‌برد و شناخت این که چه نعمت‌های در روز آخرت برای دوستان خود و چه عذاب‌ها

برای دشمنان آماده کرده است ۲- قدرت ایمان و یقین کامل که انسان را به کثرت اعمال صالحه وادار می‌سازد. ۳- شناخت آثار شوم کفر از قبیل جهل، شر و فساد در دنیا و خسران آخرت که در هر چیز زیان می‌کند حتی در وجود خودش چنانکه خداوند بزرگ می‌فرماید: ﴿قُلْ إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾ (الزمر: ۱۵). «ای محمد! بگوی البته زیان‌کاران کسانی اند که بر نفس‌ها و اهل خود در روز قیامت زیان و خساره وارد کرده اند».

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا ببینی که شنوندگان آن را یاد گرفته اند.
- ۲- شرح آن را به آرامی بخوان تا بدانی که شنوندگان آن را فهمیده اند.
- ۳- به آن‌ها بگو: که ایمان دارای حلاوت و شیرین است که آن را درک نمی‌کند مگر کسی که صفات سه‌گانه که در این حدیث ذکر شده به دست آورد.
- ۴- به ایشان یادآوری کن: که ایمان عبارت از این است که الله ﷻ را پروردگار خود بدانی و به جز او پروردگار و معبودی قرار ندهی و به هرچه خداوند امر کرده مانند ایمان به ملائکه و کتاب‌ها و رسولان و زنده شدن در قیامت و آنچه در آنجا از حساب، میزان صراط، نعمت‌های بهشت و عذاب‌های دوزخ وجود دارد تصدیق کنی.

درس ۲۷: آیه در قیامت به اندازه ذره‌ای ستم نمی‌شود

<p>خداوند بزرگ فرموده است:</p> <p>(۴۰) همانا خداوند ستم نمی‌کند به اندازه ذره و اگر کردار خوبی باشد، مضاعفش کند و بیارد از نزد خویش پاداش بزرگ</p> <p>(۴۱) پس چگونه است هنگامی که بیاریم از هر امتی گواهی و بیاریم تو را بر اینان گواه، (۴۲) در آن روز دوست دارند آنان که کفر ورزیدند و نافرمانی کردند پیامبر را، کاش یکسان می‌شدند با زمین و نهان نمی‌دارند از خداوند داستانی را.</p>	<p>قال الله جل جلاله:</p> <p>إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾ يَوْمَئِذٍ يُوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّى بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾</p>
--	---

[النساء: ۴۰ - ۴۲]

شرح: خداوند از عدالت و رحمتش سخن گفته و می‌فرماید: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ﴾: یعنی خداوند بزرگ بر بنده‌اش انسان باشد و یا جنی به اندازه ذره ستم نمی‌کند بازهم با این عدالت کامل اگر بنده‌اش به روز قیامت همراه یک حسنه به حساب حاضر شود به شرطی که ایمان داشته باشد خداوند پاداش آن حسنه را زیاده می‌گرداند و برایش ثواب مضاعف می‌بخشد و بازهم برتر ازین از نزد خود برایش پاداش بزرگ عنایت می‌کند که اندازه بزرگی و کیفیت آن را کسی نمی‌داند، چقدر پاک است خدای دادگر، مهربان و بخشاینده. خداوند می‌فرماید: ﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا﴾: و چگونه باشد حال آن روز و کدام کس خواهد بود تا مقدار ترس و وحشت آن را بداند که خداوند از هر امتی گواهی حاضر می‌کند تا بر کردار ایشان از ایمان و کفر، صلاح و یا فساد گواهی دهد و تو را ای پیامبر این گروه یعنی بر امت تو گواه بیاوریم. البته ایستگاه قیامت بسیار دشوار هست

و حالت آن رسواکننده است و آنچه بر دشواری و رسوائی موقف قیامت دلالت می‌کند آنست کسانی که به خدا و پیامبرش کافر شدند مانند یهود، نصاری، آتش‌پرستان و مشرکین و از رسول خدا محمد ﷺ اطاعت نکرده و نافرمانی نمودند این گروه‌ها دوست می‌دارند که درین روز با خاک برابر باشند. یعنی خاک باشند یا دفن شده در خاک تا از ایشان اثری بر روی زمین باقی نباشد که از حساب قیامت و عذاب الهی نجات پیدا کنند و فرموده ﴿وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا﴾ (النساء: ۴۲). «و نمی‌توانند هیچ سخنی را از الله پنهان کنند». چون آن‌ها در این روز چنین قدرتی را نخواهند داشت زیرا اعضای‌شان سخن می‌گوید و بر کردار ناشایست آن‌ها گواهی می‌دهد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیات را به تجوید بخوان و تکرار کن تا بدانی که اکثر شنوندگان آن را یاد گرفته‌اند.
- ۲- شرح آیات را بخوان و معانی پوشیده آن را بیان کن تا همگان آن را بفهمند.
- ۳- به آن‌ها بگو: که روزی پیامبر خدا ﷺ از ابن مسعود خواست تا چیزی از آیات قرآن را برایش بخواند، ابن مسعود از سورة نساء شروع به قرائت کرد تا به این آیات رسید، ﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَٰئُلَاءِ شَهِيدًا﴾ (النساء: ۴۱). «پس چگونه خواهد بود آن‌گاه که از هر امتی گواهی بیاوریم و تو را به عنوان گواهی بر ایشان حاضر نماییم». ناگاه متوجه شد که پیامبر ﷺ گریه می‌کند و برایش می‌گوید کافی است، کافست و سبب گریه پیامبر اولاً آگاه‌شدن از نعمت‌های بود که خداوند بر وی عنایت کرده است، و ثانیاً به جهت رحمت و دلسوزی بر امت و ترس ازین که گرفتار عذاب روز قیامت نگردند.
- ۴- به ایشان کیفیت عرض کردار بندگان و حساب و جزاء بر آن کردار را بگو: زیرا این آیات بر محاسبه و بازپرسی اعمال دلالت دارد تا شنوندگان در راه خدا گام برداشته و از عذاب وی نجات یابند و از بخشش و انعام او سعادتمند شوند.

درس ۲۸: حدیث ذره‌ای از ایمان سبب نجات

<p>پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: اهل جنت به جنت و اهل آتش به آتش دوزخ داخل می‌شوند. بعد از آن خداوند بزرگ برای فرشتگانش فرمان می‌دهد هرکس که به اندازه دانه خردلی در دلش ایمان باشد از آتش جهنم بیرون کنید، فرشتگان آن‌ها را در حالی که سوخته و سیاه گشته اند از آتش بیرون می‌کنند، سپس در نهر حیات انداخته می‌شوند پس گوشت تازه در بدن‌هایشان روئیده، مانند این که دانه درگذر سیل می‌روید مگر ندیده‌ای که دانه‌ها در جای سیل زده گی چگونه زرد و درهم پیچیده می‌رویند.</p>	<p>قوله صلى الله عليه وسلم: يَدْخُلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ ، وَأَهْلُ النَّارِ النَّارَ ، ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى أَخْرِجُوا مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ . فَيُخْرِجُونَ مِنْهَا قَدْ اسْوَدُّوا فَيُلْقَوْنَ فِي نَهْرِ الْحَيَاةِ فَيَنْبُتُونَ كَمَا تَنْبُتُ الْحَبَّةُ فِي جَانِبِ السَّيْلِ ، أَلَمْ تَرَ أَنَّهَا تَخْرُجُ صَفْرَاءَ مُلْتَوِيَةً.</p>
---	--

(رواه البخاری)

شرح: فرموده پیامبر خدا ﷺ: «يَدْخُلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ» اهل جنت کسانی هستند که اهلیت بهشت را به ایمان و کردار پسندیده خود حاصل کرده اند، چون نفس‌های‌شان تزکیه و پاک شده است. و جنت عبارت از دار سلام و سرای سلامتی است. که بالای هفت آسمان بوده و سقف آن عرش الهی است. فرموده پیامبر: «وَأَهْلُ النَّارِ النَّارَ»: یعنی کسانی در آتش دوزخ داخل می‌شوند که اهل شرک و گناه بودند، ظلم و گناه نفس‌های آنان را آلوده ساخته است و دوزخ سرای هلاکت و نابودیست و دارای درکات است و در پائین‌ترین نقطه کائنات قرار دارد، این جریانات بروز قیامت است، هنگامی که مردم در صحرای رستاخیز برانگیخته شوند و به کرداری که در دنیا به اختیار و اراده خود انجام داده اند محاسبه می‌گردند فرموده

پیامبر ﷺ: «ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى أَخْرِجُوا مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَزْدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ»، مراد از مِثْقَال حبه، وزن دانه سبب است به جهت این که کوچک و سبک وزن می باشد و مراد از ایمان کردار شایسته است، زیرا در حدیث دیگری آمده است «کسی را از آتش بیرون کنید که کلمه لا اله الا الله گفته و کار خیری به وزن ذره انجام داده است». فرموده پیامبر ﷺ: «فَيُخْرِجُونَ مِنْهَا»: یعنی فرشتگان آنها را از آتش دوزخ بیرون می آورند «قَدْ اسْوَدُّوا» که از حرارت آتش دوزخ سیاه شده اند.

فرموده پیامبر ﷺ: «فَيُلْقَوْنَ فِي نَهْرِ الْحَيَاةِ»: یعنی در جوئی انداخته می شوند که به آن، جوی حیات گفته می شود و به روایتی هم نهر حیا آمده است. «فَيَنْبُتُونَ كَمَا تَنْبُتُ الْحَبَّةُ فِي جَانِبِ السَّيْلِ»، حبه، تخم گیاهان است، فرموده پیامبر ﷺ «أَلَمْ تَرَ أَنَّهَا تَخْرُجُ صَفْرَاءَ مُلْتَوِيَةً» این استفهام تقریر است که مطلبی را که از آن استفهام صورت گرفته است ثابت می گرداند. یعنی آری واقعاً این حبه، زردرنگ، درهم پیچیده از زمین می روید. آری، چنین است حالت کسانی که بعد از بیرون شدن از دوزخ در جوی حیات غسل داده شده و بیرون می شوند.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا بدانی که اکثر شنوندگان آن را یاد گرفته اند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان، معانی پوشیده را بیان کن و مفاهیم دشوار آن را تفسیر کن تا خوب دانسته شود.
- ۳- آن ها را آگاه کن: که سرای آخرت به غیر بهشت و یا دوزخ نیست، بهشت به کردار نیک و ایمان به خداوند به دست می آید و انسان به علت گناه و شرک گرفتار دوزخ می گردد.
- ۴- آن ها را آگاه کن: که خداوند در حساب کردار اشخاص به اندازه یک ذره هم به کسی ستم روا نمی دارد، پس اگر شخصی با ایمان از دنیا برود و از کردار صالح به جز

وزن ذره انجام نداده باشد، همانا خداوند به فضل و کرم خویش وی را از آتش بیرون کرده و به جنت جاویدان داخل می گرداند.

درس ۲۹: آیه توبه و بازگشت کافران به اسلام

قول الله جل جلاله:	فرموده خداوند ﷻ:
فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ ۖ وَنُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾	(۱۱) پس اگر توبه کردند و به پا داشتند نماز را و دادند زکات را پس برادرانند شما را در دین و تفصیل دهیم آیت‌ها را برای قومی که می‌دانند.

[التوبه: ۱۱]

شرح: فرموده خداوند: ﴿فَإِنْ تَابُوا﴾: یعنی اگر به سوی ایمان به خدا و رسولش بازگشتند چنانکه از آن گریخته بودند ﴿وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ﴾ نماز را با شرایط و آدابش که طهارت، پوشیدن عورت، روی آوردن به قبله با ارکان و سنت‌های آنست در اوقاتش به جماعت ادا نمودند ﴿وَآتَوُا الزَّكَاةَ﴾ و زکات مال‌هایشان را که به حد نصاب رسیده باشد مانند طلا و نقره، اموال تجارتي و چهارپایان بعد از گذشت سال بیرون کردند ﴿فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ﴾: یعنی این‌ها بعد از توبه‌شان که بازگشت به ایمانست و نماز را ادا کردند و زکات مال‌های خود را دادند پس ایشان برادران شما در دین هستند نه در نسب، چه برادری دینی در اسلام از برادری نسبی بالاتر است که اگر برادر نسبی نعوذبا الله منه مرتد شود صلۀ برادریش بریده می‌شود و به کلی از برادر مسلمان خویش بیگانه می‌شود. اما اگر بیگانه اسلام آورد برای همه‌ی مسلمانان برادر می‌گردد. فرموده خداوند ﷻ: ﴿وَنُفَصِّلُ الْآيَاتِ﴾: یعنی حکم آیات را بیان می‌کنیم و بعضی از آیات قرآن را به آیات دیگری از قرآن کریم تفسیر می‌کنیم، زیرا هیچ عبارتی آیات قرآنی را مانند خود قرآن تفسیر نمی‌کند. فرموده خداوند: ﴿لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾: برای قومی که می‌دانند زیرا آن‌ها کسانی‌اند که از تفصیل خداوند به معانی آیات

استفاده می‌کنند، ولی مردم نادان و ناآگاه حق را به سبب تاریکی جهل خود نمی‌بینند و راهی که ایشان را به حقایق دینی برساند نمی‌شناسند، ازین جهت است که خداوند عَلَّامٌ در این آیات خبر می‌دهد که او تعالی آیات خود را برای مردم عالم و دانا بیان می‌کند نه برای کسانی که جاهل و نادان باشند و دانستیم که راه به طرف علم از دو طریق است یکی ایمان به خدا و رسول او و دیگری پرسش از علما و دانش آن‌ها را از روی عقیده و عمل فراگرفتن.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را بخوان و تکرار کن تا بیشتر شنونده‌ها آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را بخوان و در هر جمله توقف نموده و معانی آن را بیان کن تا همه بدانند.
- ۳- آگاه‌شان گردان: که توبه از هر گناهی همانا قطع گناه و طلب آمرزش و پشیمانی از گناه است تا مجدداً به آن گناه بازنگردد و اگر گناه حقوق مردم باشد آن را برای‌شان بازگرداند یا از ایشان طلب بخشایش کند.
- ۴- آن‌ها را از دو اساس اسلام که نماز و زکات است آگاه کن و بگو: هر که این دو اساس را ویران کند از اسلام خارج است.
- ۵- ایشان را از برادری اسلامی آگاه کن که این برادری خون، مال و آبروی مسلمان را بر برادر مسلمان‌ش حرام قرار می‌دهد.

درس ۳۰: حدیث جهاد تا وقتی که اسلام را بپذیرند

پیامبر ﷺ فرموده است: مأمور شدم که با مردم بجنگم تا گواهی دهند که معبودی نیست به جز الله و این که محمد فرستاده خداست و نماز را به پای دارند و زکات را بدهند. چون این اعمال را انجام دادند خون‌ها و اموال خود را از تعرض من حفظ کردند. مگر به حق اسلام و حساب کردارشان با خدا است.	قول النبی صلی الله علیه وسلم: أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ.
--	--

(رواه البخاری)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ»: یعنی پروردگار بزرگم و صاحب، مالک و معبود من که جز وی معبودی ندارم، به من فرمان داده است که مردم را به ایمان به خدا و رسولش دعوت کنم اگر قبول نکردند با ایشان جنگ کنم: «حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ» تا گواهی دهند که معبودی به جز الله نیست و محمد ﷺ پیامبر خداست. این به مرتبه اول و بعد «وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ»، نماز را فوراً بعد از اقرار به این شهادت به پای دارند. بعد «وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ» یعنی هنگامی که شروط وجوب زکات که همانا نصاب و گذشتن سال یا پخته شدن میوه‌ها و کوبیدن خرمن‌ها است تکمیل شود، زکات را ادا کنند. فرموده پیامبر ﷺ: «إِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ» یعنی چون کلمه شهادت را گفتند و نماز را به پا داشتند و زکات را دادند، می‌فرماید: «عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ» از من خون‌ها و اموال خود را حفظ کرده اند، مگر به حق اسلام مثل این که کسی را بکشد تا کشته شود یا دزدی کند که دست وی را قطع کنند یا مال مردمان را تلف کند که از وی تاوان آن را بگیرند. باز پیامبر ﷺ می‌فرماید: «وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ» یعنی در آنچه از عقیده، کردار و گفتاری که پنهان کردند

خداوند در قیامت به آنها محاسبه می کند زیرا حکم شرعی به ظاهر، جاری می گردد تنها خداوند است که بر امور پوشیده آگاهست و از آنها بازرسی می کند.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- حدیث شریف را بخوان و تکرار کن تا بدانی اکثر آنها را یاد گرفته اند.
- ۲- شرح مطالب را بخوان و به هر جمله توقف کن و معانی آن را بازگو و شرح ده تا معنی آن فهمیده شود. به آنها بفهمان: که بر رهبران مسلمانان واجب است تا با کافران به آنچه پیامبر ﷺ جنگیده است بجنگند زیرا ایشان خلیفه و جانشین پیامبر هستند. به آنها تعلیم ده: که ترک نماز مانند ندادن زکات کفر است، اگر چنین نبودی پیامبر ﷺ با مردم بدان سبب جنگ نکردی.
- ۳- به ایشان بگو: که خون و مال مسلمان محفوظ است مگر هنگامی که جنایتی از وی سرزند تا ریختن خون و یا گرفتن مالش واجب گردد.
- ۴- آنها را آگاه کن: که حاکم مسلمان باید به ظاهر حکم کند و حق ندارد که از باطن و اسرار جستجو کند بلکه آن را به خداوند واگذارد چون خداوند عالم به غیب است، ﴿قَالَتِ الْأَعْرَابُ ءَامَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ ۖ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ پیامبر ﷺ می گوید: من مأمورم تا بظاهر حکم برانم و خداوند است که بر امور پنهان علم دارد.

درسهای ماه جمادی الاول

درس ۱: آیه ایمان ظاهری منافقان

<p>فرموده خداوند بزرگ ﷻ:</p> <p>(۱۴) گفتند صحرانشینان ایمان آوردیم، بگو: ایمان نیاوردید و لیکن گوئید اسلام آوردیم و هنوز در نیامده ایمان در دل‌های شما، و اگر فرمان برید خدا و پیامبرش را نکاهد شما را از کارهای شما چیزی، همانا خدا است آمرزنده مهربان.</p>	<p>قول الله تبارک وتعالی: قَالَتْ الْأَعْرَابُ ءَامَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَٰكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِّنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾</p>
--	---

[الحجرات: ۱۴]

شرح: فرموده خداوند بزرگ: ﴿قَالَتْ الْأَعْرَابُ ءَامَنَّا﴾ اعراب گفتند: ایمان آوردیم که معبودی به جز الله نیست، محمد پیامبر خداست، آن‌ها این اقرار زبانی را گفتند، ولی دل‌های شان بدان ایمان نداشت، این اعراب از قبیله بنی اسد بودند، زیرا قبیله‌های سلیم، غفار، جهنیه و مزینه به حق و راستی به اسلام درآمده بودند و چیزی که آن‌ها را وادار به این سخنان کرد این بود که به سرزمین‌شان خشک‌سالی آمده بود و گرفتار قحطی شده بودند نزد پیامبر اسلام ﷺ آمده و اظهار اسلام کردند به جهت این که به آن‌ها کمک مادی داده شود ادعا کردند که آن‌ها مؤمن هستند و امیدار بودند که پیامبر ﷺ برای‌شان چیزی خوراکی عنایت کند. فرموده خداوند بزرگ: ﴿قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَٰكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا﴾: یعنی خداوند به پیامبرش امر می‌کند که به ایشان بگوید: که شما هنوز به دولت ایمان مشرف نگشته اید بلکه بگوئید: تسلیم شدیم و به فرمان اسلام گردن نهادیم و این اسلام ظاهریست نه ایمان قلبی. فرموده خداوند: ﴿وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ﴾ این اخبار از خداوند است که ایمان هنوز به

دل‌های این گروه بنی اسد داخل نشده است ولی نزدیک است که آن‌ها به دولت ایمان مشرف گردند و به راستی و به حق در شمار مؤمنان در آیند. فرموده خداوند: ﴿وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا﴾: و اگر فرمان‌برداری کنید خدا و رسولش را چیزی از پاداش اعمال‌تان کاسته نمی‌شود و مزد کردار پسندیده شما که عبارت از فرمان‌برداری خدا و رسول اوست کاسته نمی‌شود، بلکه خداوند پاداش کامل آن را برای‌تان عنایت می‌کند و چرا چنین نباشد ﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ که همانا خداوند بخشنانده و مهربان است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را با تجوید بخوان و همگان آهسته تکرار کنند تا حفظ شود.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و معانی پوشیده هر جمله را واضح نما تا شنوندگان آن را بفهمند.
- ۳- ایشان را آگاه کن: که ایمان عمل قلبی و امر پوشیده و باطنی است و اسلام اعمال اعضا و جوارح و امر آشکار و ظاهری است کسی که به حق و راستی ایمان آورده در اسلام داخل شده و اسلامش صحیح می‌شود و کسی که در اسلام بدون ایمان قلبی داخل شود، او منافق و کافر بوده و جایگاهش آتش دوزخ است.
- ۴- به آن‌ها تعلیم ده: کسی که به طور صحیح اسلام آورد مؤمن گفته می‌شود و هر کسی که به طور صحیح ایمان آورد مسلمان است، لذا جواز دارد که لفظ مؤمن بر مسلم و لفظ مسلم بر مؤمن اطلاق و به کار برده شود، مشروط بر این که ایمان و اسلام شخص به صورت درست و صحیح صورت گرفته باشد.
- ۵- ایشان را آگاه کن: هر کسی که به صدق و راستی به اسلام درآید، گرچه قبلاً نفاق داشته و با اسلام مبارزه کرده باشد، خداوند مزد اطاعتش از خدا و رسول را ضایع نمی‌گرداند، به شرطی که اسلام او به راستی و صداقت باشد همانا خداوند بر بندگان خود بخشنانده است و بر مؤمنین فرمان‌بردار، مهربان است.

درس ۲: حدیث هدیه دادن پیامبر ﷺ به بعضی افراد

ما رواه البخاري عن سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه قال: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَعْطَى رَهْطًا وَسَعْدٌ جَالِسٌ، فَتَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَجُلًا هُوَ أَعْجَبُهُمْ إِلَيَّ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا لَكَ عَنْ فُلَانٍ فَوَاللَّهِ إِنِّي لَأَرَاهُ مُؤْمِنًا. فَقَالَ: أَوْ مُسْلِمًا. فَسَكَتُ قَلِيلًا، ثُمَّ غَلَبَنِي مَا أَعْلَمُ مِنْهُ فَعُدْتُ لِمَقَالَتِي فَقُلْتُ مَا لَكَ عَنْ فُلَانٍ فَوَاللَّهِ إِنِّي لَأَرَاهُ مُؤْمِنًا فَقَالَ: أَوْ مُسْلِمًا. ثُمَّ غَلَبَنِي مَا أَعْلَمُ مِنْهُ فَعُدْتُ لِمَقَالَتِي وَعَادَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثُمَّ قَالَ: يَا سَعْدُ، إِنِّي لَأُعْطِي الرَّجُلَ وَغَيْرَهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْهُ، خَشْيَةَ أَنْ يَكْبَهُ اللَّهُ فِي النَّارِ.

بخاری از سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه روایت می کند که وی گفت: پیامبر خدا ﷺ به گروهی از مردم چیزی مال را تقسیم کردند که من در آنجا نشسته بودم مردی را که به نزد من بهترین ایشان بود ترک کرد و به وی چیزی نداد، گفتم: ای رسول خدا نظریات در باره فلانی چیست؟ به خداوند قسم است که من وی را مؤمن می دانم، آن حضرت فرمود: بگو: مسلم، اندکی خاموش ماندم باز آنچه در باره آن شخص می دانستم مرا بر این داشت که بگویم نظریات در باره فلانی چیست به خداوند قسم است که من او را مؤمن می دانم، باز فرمود: بگو: مسلم. بار سوم هم که همین مطلب را تکرار کردم، پیامبر ﷺ می فرمود: بگو: مسلم، پس فرمود: ای سعد! من به مردی چیزی می دهم در حالی که غیر او به نزد من بهتر است، چون می ترسم این که به واسطه فقر و ناداریش به کفر کشانیده شود و خداوند وی را در آتش دوزخ بیندازد.

شرح: سعد بن ابی وقاص از نخستین مهاجرانیست که از مکه به مدینه مهاجرت نمود، می گوید: رسول الله ﷺ یک مرتبه مالی را در میان رهطی «گروهی شامل سه تا نه نفر» تقسیم کرد به یک مرد از آن گروه چیزی نداد من نظاره می کردم و همان مردی که پیامبر برایش چیزی نداد نسبت به دیگران در نظرم خوب تر معلوم می شد، گفتم: ای رسول خدا! «مَا لَكَ عَنْ فُلَانٍ»: چیست که تو به فلانی چیزی ندادی به خداوند قسم که من او را مؤمن می دانم، پیامبر ﷺ در حالی که سخن او را تردید می کرد گفت: او مسلم: یعنی بهتر این است که مسلم بگویی، چون اسلام امر ظاهری و ایمان امر باطنی است، و تو از آن آگاهی نداری، سعد مدت کمی خاموش ماند باز آنچه در باره آن مرد می دانست او را بر آن داشت تا دوباره سخنش را تکرار کند و بگوید: تو در باره فلانی چه نظر داری به خداوند که من او را مؤمن می دانم. باز هم رسول خدا ﷺ سخن سعد را به این گفته ی «أَوْ مُسْلِمًا» (یعنی مسلمان) تردید فرمود، چون سعد سخنش را بار سوم تکرار کرد پیامبر ﷺ برایش فرمود: «يَا سَعْدُ، إِنِّي لَأُعْطِيَ الرَّجُلَ وَغَيْرُهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْهُ، خَشْيَةُ أَنْ يَكْبَهُ اللَّهُ فِي النَّارِ» «ای سعد من برای مردم چیزی می بخشم در حالی که غیر او در نظرم بهتر است از ترس این که فقر و احتیاجی وی را به کفر نکشانند» گفته ی پیامبر ﷺ که می گوید: «أَوْ مُسْلِمًا» اظهار عدم رضایت او از سخن سعد است که قسم می خورد او مؤمن است، زیرا محل ایمان قلب است و کسی از قلب دیگری آگاهی ندارد پس سخن سعد را به کلمه «أَوْ مُسْلِمًا» تردید می کند، گویا برایش تعلیم می دهد که بگو: من او را مسلمان می دانم نگو: که مؤمن می دانم زیرا اسلام او ظاهر است ولی ایمانش از امور باطنی است چگونه می توان قطعی به آن حکم کرد، باز فرمود: من برای کسی چیزی از مال می دهم در حالی که شخص دیگری که به وی نمی دهم در نظرم بهتر است چه می ترسم که شخص ضعیف الایمان به جهت بی ادبی به ساحت رسول خدا هلاک شده و یا از اسلام مرتد شود و از اهل دوزخ گردد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و شنوندگان آهسته با تو تکرار کنند تا ببینی که اکثرشان آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را به آرامی بخوان و معانی پوشیده آن را بیان کن تا شنوندگان بدانند.
- ۳- آن‌ها را آگاه کن: که متوجه کردن شخص به خطایش به لطف و نرمی صورت گیرد، طوری که پیامبر ﷺ خطای سعد رضی الله عنه را به لطف و نرمی برایش اعلان فرمود.
- ۴- آن‌ها را به ادب و سیاست مدبرانه محمدی ﷺ آگاه نما: آنجا که برای شخص ضعیف الایمان می‌دهد از خوف این که ضعف ایمان، او را به هلاکت نکشاند و شخص قوی الایمان را چیزی نمی‌دهد زیرا از لغزش قلب وی ایمن است.
- ۵- به آن‌ها بگو: که ایمان امر باطنی است و اسلام امر ظاهری است از این جهت کسی که دیگر را به ایمان صفت می‌کند شاید گاهی به خطا برود و اگر به اسلام صفت کند مرتکب خطایی نمی‌گردد.

درس ۳: آیه زنان پیامبر ﷺ زنان عادی نیستند

فرموده خدای تعالی:	قوله تعالی:
(۳۲) ای زنان پیامبر! نیستید شما مانند یکی از زنان، اگر برسید خدا را پس نرمی نشان ندهید در گفتار، تا امید بندد آن که در دلش بیماری است و بگوئید گفتار نیکو	يٰۤاَيُّهَا النِّسَاءُ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ ۚ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٣٣﴾ وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ ۚ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَأَتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ
(۳۳) و بیارمید در خانه‌های خویش و خودنمایی نکنید مانند خودنمایی جاهلیت نخستین و به پا دارید نماز را و بدهید زکات را و فرمانبرداری کنید از خدا و پیامبرش.	

[احزاب: ۳۲، ۳۳]

شرح: فرموده خدای تعالی: ﴿يٰۤاَيُّهَا النِّسَاءُ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ﴾ خداوند ﷻ در این آیت زنان پیامبر ﷺ را که نه زن بودند مورد خطاب قرار داده است تا آن‌ها را به بلندی منزلت و رفعت مقام‌شان آگاه گرداند، چرا چنین نباشد که آن‌ها امهات المؤمنین «مادران مسلمانان هستند» ولی این بلندی و رفعت مقام مقید به تقوا و پرهیزگاری‌شان است که اوامر خداوند را به جا آورند و نواهی او را ترک کنند و همچنین از رسول خدا و اوامر و نواهی او اطاعت داشته باشند و به این نکته جمله شرطیه در فرموده خداوند: ﴿إِنِ اتَّقَيْتُنَّ﴾ دلالت می‌کند، بنابراین شرافتی که خداوند برای زنان پیامبر ﷺ اعلان کرده است در ضمن از ایشان فرمانبرداری در امور ذیل را درخواست کرده است.

۱- در سخن زدن نرمی نکنند یعنی چون همراه مردان بیگانه سخن می‌گویند کلمات را به نرمی ادا نکنند، تا این که از شنیدن سخنان‌شان در دل مردم شهوت پرست و منافق، طمع پیدا

نشود و همین است معنی سخن خداوند که می‌فرماید: در سخن نرمی نکنید تا کسی که در قلبش بیماریست در شما طمع نکند.

۲- این که خانه‌های خود را لازم بگیرند و بدون ضرورت از آن بیرون نشوند زیرا خداوند بزرگ می‌فرماید: ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ «در خانه‌های خود ساکن شوید».

۳- این که از خودنمایی و برآمدن از خانه مانند دوره جاهلیت اولی پرهیز داشته باشند طوری که با لباس فاخر و معطر بیرون نشوند و مانند زنان دوران جاهلیت در کوچه و بازارها به گشت و گذار نپردازند.

۴- نماز را به آداب و شرایط و ارکان آن ادا کنند و زکات اموال خود را بپردازند، در آخر نیز ایشان را به اطاعت از اوامر و نواهی خدا و رسول فرا می‌خواند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- آیت‌ها را بخوان و تکرار کن و شنوندگان آهسته با تو بخوانند تا که اکثریت‌شان آن را حفظ کنند.

۲- شرح را بخوان و معانی پوشیده را بیان کن تا شنوندگان خوب بفهمند.

۳- آن‌ها را آگاه کن: که شرافت مسلمان و بلندی مقام روحی و پاکیزگی نفسانش مربوط به تقوای خداست.

۴- به ایشان بفهمان: که برای زنان مسلمان جواز ندارد که در هنگام سخن گفتن همراه مردان بیگانه، در عبارت خود نرمی به کار برند یا سخنان غیر ضروری به زبان آورند، مثلاً اگر از ایشان پرسیده شود که شوهرت کجاست؟ بگوید: در بازار است یا در مسجد است یا به سر کار است، یعنی به قدر ضرورت بس کند و سخن را به درازا نکشاند که بگوید: گمان دارم در فلان جا و فلان جا هم رفته باشد.

۵- آنها را آگاه کن: که برای زن مسلمان جواز ندارد که چهره و زیبایی‌های خود را در هنگام بیرون‌شدن از منزل برهنه نماید، زیرا چنین کاری حرام است و مرتکب آن گنهکار می‌شود.

۶- آنها را از مشابه‌نمودن خود به غیر اهل صلاح بیم بده زیرا خداوند ﷻ در قرآن کریم این عمل را نهی فرموده: ﴿وَلَا تَبْرَجْنَ تَبْرُجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى﴾.

درس ۴: حدیث احسان به زیردستان

<p>در حدیثی بخاری از ابی ذر <small>رضی الله عنه</small> روایت می‌کند که ابی ذر گفت: من مردی را دشنام دادم و به مادرش عیبی نسبت کردم، پیامبر خدا <small>صلی الله علیه و آله</small> برایم فرمود: ای اباذر آیا وی را به مادرش دشنام دادی؟ البته تو شخصی می‌باشی که در تو خصلت جاهلیت وجود دارد. برادران شما بردگان شما هستند خداوند ایشان را زیر دست شما قرار داده است، کسی که برادرش زیر دستش باشد باید از طعامی که می‌خورد او را بخوراند و از لباسی که می‌پوشد او را بپوشاند، ایشان را تکلیفی ندهید که در توان آنها نباشد و اگر چنین تکلیفی دادید به آنها یاری نمائید.</p>	<p>ما رواه البخاري عن أبي ذر رضي الله قال: سَابَبْتُ رَجُلًا، فَعَيَّرْتُهُ بِأُمِّهِ، فَقَالَ لِيَ النَّبِيُّ <small>ﷺ</small>: يَا أَبَا ذَرٍّ! أَعَيَّرْتَهُ بِأُمِّهِ إِنَّكَ أَمْرٌ فِيكَ جَاهِلِيَّةٌ، إِخْوَانُكُمْ خَوْلُكُمْ، جَعَلَهُمُ اللَّهُ تَحْتَ أَيْدِيكُمْ، فَمَنْ كَانَ أَخُوهُ تَحْتَ يَدِهِ فَلْيُطْعِمْهُ مِمَّا يَأْكُلُ، وَلْيَلْبِسْهُ مِمَّا يَلْبَسُ، وَلَا تُكَلِّفُوهُمْ مَا يَغْلِبُهُمْ، فَإِنْ كَلَّفْتُمُوهُمْ فَأَعَيَّنُوهُمْ.</p>
--	---

شرح: سخن ابی ذر رضی الله عنه که می‌گوید: ساببت یعنی مردی را دشنام دادم و به مادرش عیب نسبت کردم و برایش گفتم: ای پسر زن سیاه، آن مرد بلال رضی الله عنه بود. پیامبر صلی الله علیه و آله برایم گفت: «یا ابا ذر! اَعَيَّرْتَهُ بِأُمِّهِ إِنَّكَ أَمْرٌ فِيكَ جَاهِلِيَّةٌ» او را دشنام مادر دادی؟ تو شخصی هستی که در تو جاهلیت وجود دارد یعنی در تو خصلتی از خصلت‌های جاهلیت موجود است که آن عیب گرفتن به نقایص مردم است چه این کار از عرف و عادات جاهلیت است، مسلمان را لازم است که از اخلاق و عادات اهل جاهلیت بپرهیزد، سپس فرمود: «إِخْوَانُكُمْ خَوْلُكُمْ»: **بندگان‌تان** برادران شما هستند، «جَعَلَهُمُ اللَّهُ تَحْتَ أَيْدِيكُمْ» خداوند شما را مالک آنها گردانیده است، «فَمَنْ كَانَ أَخُوهُ تَحْتَ يَدِهِ» پس آن کسی که برادرش زیر دست وی باشد

یعنی مالک برادر خود گردد، «فَلْيُطْعَمَهُ مِمَّا يَأْكُلُ، وَلْيَلْبَسُهُ مِمَّا يَلْبَسُ» پس باید در میان او و خود مساوات را مراعات نماید، و در چیزهایی که گفته شد خود را بر وی فضیلت ندهد، فرموده پیامبر ﷺ: «وَلَا تُكَلِّفُوهُمْ مَا يَغْلِبُهُمْ» بیش از قدرت آنها را کار نفرمائید یعنی کاری نگوئید که از انجام آن ناتوان باشند، «فَإِنْ كَلَّفْتُمُوهُمْ» و اگر کار دشوار و سختی را به ایشان تکلیف کردید «فَاعْيَنُوهُمْ» آنها را یاری دهید تا کار برایشان آسان شود و توانائی انجام دادن آن را پیدا کنند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را خوب بخوان و شنوندگان هم با تو تکرار نمایند تا حدیث حفظ شود.
- ۲- شرح را بخوان و نکات پوشیده آن را واضح گردان تا فهمیده شود.
- ۳- آنها را آگاه کن: که عیب‌گویی به نقایص مردم از عادات جاهلیت است باید مسلمانان آن را ترک نمایند.
- ۴- مراعات برابری در خوردن، آشامیدن و پوشاک میان بنده و مولا واجب است.
- ۵- تکلیف خدمتگار به کاری که توان آن را ندارد مکروه است و اگر چنین تکلیفی داده شد باید همراهش کمک شود.
- ۶- خوبی‌های دین اسلام را که در مساوات میان ارباب و خدمتگار متجلی می‌شود برای‌شان بیان کن تا خداوند بزرگ را که نعمت اسلام را برایشان ارزانی داشته سپاس گویند.

درس ۵: آیه منافقان باهم شباهت دارند

<p>فرموده خداوند بزرگ:</p> <p>(۶۷) مردان دوروی و زنان دوروی برخی‌شان از آن برخی است، فرمان دهند به زشتی و بازدارند از نیکی و بسته دارند دست‌های خود را، فراموش کردند خدای را، پس فراموش‌شان کرد، همانا دورویان نافرمانانند.</p>	<p>قول الله جل جلاله وعظم سلطانه:</p> <p>الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنْفِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِّنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنْفِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٧﴾</p>
---	---

[التوبه: ۶۷]

شرح: فرموده خدای تعالی: ﴿الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنْفِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِّنْ بَعْضٍ﴾ خداوند برای ما خبر می‌دهد که مردان و زنان منافق یعنی کسانی که به ظاهر ادعای ایمان می‌کنند و در باطن کفر خود را می‌پوشند، در عقیده، سخن و کار باهم شباهت دارند پس آن‌ها از یک جنس به شمار می‌روند، فرموده خداوند: ﴿يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ﴾: یعنی این‌ها به کفر که از شدیدترین منکرات است امر می‌کنند و از ایمان به خداوند و پیامبرش که از نیکوترین معروف‌ها است باز می‌دارند، این کارها را از جهت فساد فطرت و واژگون‌بودن دل‌های‌شان انجام می‌دهند، از چنین حالتی به خدای بزرگ پناه می‌بریم. فرموده خداوند ﷻ: ﴿وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ﴾: یعنی از مصرف در راه خدا مانند انفاق در جهاد یا برای فقرا و مساکین دست‌های خود را می‌بندند. فرموده خداوند: ﴿نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ﴾: یعنی ایمان به خداوند و پیامبرش را فراموش کردند و از ذکر خداوند غافل شدند و از فرمانبرداری خدا و رسول اعراض کردند، پس نفس‌های‌شان را از یادشان برد تا ایمان و کردار پسندیده را به یاد نیاورند و عمل نکردند تا ایشان را از عذاب خود رهایی داده و در جوار او و به رضای او

تعالی سعادتمند کردند. فرموده خداوند: ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ خداوند به ما خبر می‌دهد که منافقان به راستی فاسقان می‌باشند. زیرا فسق به معنی بیرون شدن از فرمانبرداری خدا و رسول است و همین منافقین هستند که طاعت خدا و رسولش را فرو گذاشته و از آن سرباز زدند و از تکالیف شرعی چیزی را انجام ندادند، ولی در میان مسلمانان تظاهر به اسلام کردند تا مردم بگویند: که این‌ها مسلمان هستند، در حقیقت این‌ها منافق و از کافر بدتر و شایسته آتش دوزخ و عذاب‌های ابدی آن خواهند بود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- آیت را بخوان و تکرار کن و دیگران هم بخوانند و تکرار کنند تا اکثرشان حفظ کرده باشند.

۲- شرح را بخوان تا همگان به درستی بفهمند.

۳- آن‌ها را آگاه کن: که منافق کسی است که اظهار ایمان کرده و کفر خود را می‌پوشد، از این جهت شر او از کافر زیاده‌تر است، پس جایگاه منافقین هم در طبقه تحتانی در آتش دوزخ قرار دارد، طوری که خداوند می‌فرماید: ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا﴾ (النساء: ۱۴۵). «به راستی منافقان در پایین‌ترین رده - ی دوزخ قرار می‌گیرند و هیچ یآوری برایشان نخواهی یافت».

۴- به ایشان بفهمان: که از نشانه‌های منافق امر به کارهای ناپسند و نهی از کار شایسته است، پس کسی که مردم را به معصیت خدا و رسول وی دعوت می‌کند و به ظلم و شر واهی دارد منافق است.

۵- به ایشان بفهمان: بُخلی که صاحبش را به ترک انفاق در راه خدا وادار نماید، از صفات منافقین است که آن‌ها را به لعنت و غضب خداوند گرفتار می‌گرداند.

درس ۶: حدیث چهار خصلت علامت نفاق است

پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: چهار صفت است کسی که همه آن‌ها را دارد منافق خالص است و کسی که یکی از این صفات در وی وجود دارد دارای خصلتی از نفاق است تا که آن را ترک کند، چون امین گردد خیانت کند، هرگاه سخن بگوید دروغ گفته باشد و اگر پیمانی ببندد وفا نکند و چون با کسی خصومت کند از حد تجاوز کند.	قول النبی صلی الله علیه وسلم: «أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا، وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتَّى يَدْعَهَا إِذَا أُؤْتِمِنَ خَانَ وَإِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ، وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ».
--	--

(رواه البخاری)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «أَرْبَعٌ»: یعنی چهار صفت است «مَنْ كُنَّ فِيهِ» کسی که این چهار صفت در وی موجود باشد «كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا» منافق خالص می‌باشد یعنی نفاق او کامل است که از ایمان در وجودش اثری نمی‌باشد «وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتَّى يَدْعَهَا»: و کسی که در وی صفتی از این‌ها باشد در وجودش صفتی از نفاق است تا این که آن را ترک کند، و رسول خدا این چهار صفت را چنین بیان کردند:

۱- هرگاه امین شود خیانت کند یعنی چون کسی وی را بر مال یا آبرو یا اسرار پوشیده خود امین گرداند، خیانت کند.

۲- چون سخن گوید: پیوسته دروغ بگوید و در سخنش راستی نباشد.

۳- هرگاه با کسی عهدی بسته باشد، پیمان را بشکند و به آن وفا نکند.

۴- اگر با کسی دعوا و خصومتی داشته باشد تجاوز کند، یعنی از ادب و راستی و برخورد شایسته بیرون گردد، و این به خاطر تاریکی نفس اوست که از هدایت خداوند محروم شده و اخلاق نیکو را کسب نکرده است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث مبارک را به لحن واضح بخوان و دیگران هم آهسته با تو بخوانند تا حدیث را حفظ کنند.
- ۲- شرح را به آرامی بخوان و بکوش تا آن‌ها را بفهمانی که به آن عمل کنند.
- ۳- آن‌ها را از خطر این چهار صفت زشت که عبارت از خیانت در امانت، دروغ گفتن در سخن، بی‌وفایی در عهد و تجاوز در خصومت است آگاه کن.
- ۴- به ایشان یادآوری کن که نفاق دو قسم است، نفاق عملی و دیگری نفاق اعتقادی، نفاق عملی آن است که مسلمانی به خدا و رسول و روز قیامت ایمان دارد، فرایض دینی به جا می‌آورد و از نواهی خودداری می‌کند، ولی این چهار صفتی که در حدیث آمده همه یا بعضی را مرتکب می‌شود.
- نفاق اعتقادی آنست: که شخص ظاهراً به خدا و رسول ایمان آورده و به خاطر نگهداری مال و نفس خود بعضی عبادات را انجام داده و بعضی نواهی را ترک می‌نماید مگر در حقیقت و باطن خویش به خدا و رسول و روز آخرت ایمان نیاورده است.

درس ۷: آیه حلول ماه رمضان سبب روزه است

<p>فرموده خداوند بزرگ:</p> <p>(۱۸۵) کسی که ماه رمضان را دریابد، باید آن ماه را روزه بگیرد و هر کس مریض یا مسافر باشد، باید به تعداد روزهای فوت شده در سایر ایام روزه بدارد. الله برای شما آسانی می‌خواهد، نه سختی و دشواری. و (رمضان را برایتان مقرر نموده) تا روزه‌ی ماه رمضان را کامل کنید و الله را بر اینکه هدایتتان کرده، به بزرگی یاد کنید و سپاس‌گزاری نمایید.</p>	<p>قول الله سبحانه وتعالى:</p> <p>فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ۖ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ۗ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَيْتُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۱۸۵﴾</p>
---	--

[البقره: ۱۸۵]

شرح: فرموده خداوند: ﴿فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ﴾ یعنی هر که در این ماه حاضر باشد و دخول ماه را بداند فرموده خداوند: ﴿فَلْيَصُمْهُ﴾ بر وی واجبست که روزه بدارد زیرا روزه یکی از ارکان پنجگانه اسلام است. فرموده خداوند ﷺ: ﴿وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا﴾ یعنی طوری مریض باشد که توان روزه را نداشته باشد و یا روزه گرفتن برایش سخت و دشوار باشد، فرموده خداوند ﷺ: ﴿أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ﴾ او علی سفر یعنی ماه رمضان را دریابد و او مسافر باشد در سفری که نماز در آن کوتاه خوانده شود، پس روزه را بخورد و بر وی واجب است که به تعداد روزهایی که خورده روزهای دیگری را روزه بدارد. فرموده خداوند ﷺ: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ

بِكُمْ الْيَسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ ﴿﴾ خداوند بر شما آسانی را می‌خواهد نه سختی را ازین جهت برای مریض و مسافر رخصت داده است تا روزه را بخورند و بعد از برطرف شدن عذر مرض یا سفر آن روزها را قضا بیاورند. فرموده خداوند: ﴿وَلْتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ﴾ یعنی قضا برای مریض و مسافر به این علت واجب شده است تا شمارهٔ رمضان را که بیست و نه یا سی روز است کامل گردانید، ﴿وَلْتُكْمِلُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَيْكُمْ﴾ یعنی تکبیرات عید را در هنگام رفتن به نماز عید پیش از ادای نماز در راه و در عیدگاه و در حین بازگشت از مصلی بگوئید، این تکبیرات و ادای نماز عید شکرانهٔ خداوند است که بندگانش را به طرف اسلام هدایت کرده است، لذا می‌فرماید: ﴿وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾: تا این عبادات شما را آماده شکرگذاری پروردگار شما گرداند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت مبارکه را بخوان و تکرار کن تا بدانی که شنوندگان آن را حفظ کرده اند
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و نکاتی که بر شنوندگان دشوار است توضیح بده.
- ۳- آن‌ها را آگاه کن که مسافر می‌تواند روزه داشته باشد یا بخورد مگر این که روزه او را از کارهای ضروریش بازدارد که در این صورت باید بخورد.
- ۴- آن‌ها را به دین بخشش و مهربانی خداوند آگاه کن که برای مریض و مسافر رخصت داده است تا در سفر و مریضی روزه را بخورند و باز در هنگامی دیگر قضا بیاورند.
- ۵- آن‌ها را از فضیلت شکرگذاری به خداوند آگاه گردان که رأس شکرها گفتن کلمه «الحمد لله» است، و تمام عبادات شکر به حساب می‌آید.

درس ۸: حدیث دین آسان است

<p>بخاری از پیامبر ﷺ روایت می کند که آن حضرت ﷺ فرموده است: به تحقیق که بنای دین بر آسانی است، هرگز کسی بر خود در امور دینش سخت نگرفته است مگر که دین بر او غلبه کرده است. پس به راستی گرائید و به سوی کمال بروید مژده بگوئید و برای ادای عبادت از صبحگاه و شامگاه و چیزی از سیاهی شب یاری بجوئید.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم في رواية البخاري: إِنَّ الدِّينَ يُسْرٌ، وَلَنْ يُشَادَّ الدِّينَ أَحَدٌ إِلَّا غَلَبَهُ، فَسَدِّدُوا وَقَارِبُوا وَأَبْشِرُوا، وَاسْتَعِينُوا بِالْغَدْوَةِ وَالرَّوْحَةِ وَشَيْءٍ مِنَ الدَّلْجَةِ.</p>
---	---

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «إِنَّ الدِّينَ يُسْرٌ» پیامبر ﷺ می گوید: تکالیف دینی اسلام از دشواری و شدت و مشقت خالی می باشد. چیزی که این مدعا را ثابت می کند نماز مریض است که نشسته می خواند و همچنین مسافر و مریض می توانند که روزه را بخورند و سپس قضا بیاورند و نیز خوردن گوشت خود مرده برای شخصی که در حالت اضطرار است تا از هلاکت نجات پیدا کند. فرموده پیامبر ﷺ: «وَلَنْ يُشَادَّ الدِّينَ أَحَدٌ إِلَّا غَلَبَهُ» هرگز کسی دین را بر خود سخت نگرفته است مگر که دین بر وی غلبه کرده است این عبارت خبر از حقیقتی می دهد که واقع شدنی است، زیرا فرائض، واجبات و فضایل دینی بسیار است اگر کسی بخواهد که به تمام آن ها عمل کند ناتوان و مغلوب خواهد شد از همین جهت است که پیامبر ﷺ پیروان خود را به راستی و نزدیکی به کمال فرا خوانده و فرموده است: به راستی گرائید و به سوی کمال بروید چون دانستید که هرکس دین را بر خود سخت بگیرد دین بر وی غالب می شود پس بر خود تسدید را لازم بگیرید و آن طلب ثواب است و مقاربت را که رفتن به طرف کمال باشد مراعات کنید. فرموده پیامبر ﷺ: «أَبْشِرُوا» خوشحال شوید به ثواب

خداوند بر عبادتی که بدون غلو، افراط و زیاده‌روی و یا تفریط، تقصیر و سستی انجام می‌دهید، فرموده پیامبر ﷺ: «وَأَسْتَعِينُوا بِالْغَدْوَةِ وَالرَّوْحَةِ وَشَيْءٍ مِنَ الدَّلْجَةِ». غدوه، رفتن در اول روز و روحه، رفتن بعد از زوال و دلجه: سیر در آخر شب است. یعنی اوقات اول روز یا اول شب و یا آخر شب را به کردار شایسته و نیکو چون نماز و غیره سپری کنید تا اینگونه اعمال نیک سبب رفع درجات و نابودی گناهان بگردد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به خوبی پیوسته بخوان تا اکثر شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را بخوان و نکات پوشیده آن را توضیح ده تا دانسته شود.
- ۳- ایشان را به فضیلت اسلام و محاسن شریعت اسلام آگاه کن.
- ۴- آن‌ها را از حرام‌بودن مبالغه در تکالیف دینی و ارتکاب بدعت در دین آگاه کن.
- ۵- به ایشان بفهمان: که در همه امور دینی حد وسط را بگیرند زیرا افراط، زیاده‌روی و تفریط، تقصیر و سستی هر دو ناپسند است.
- ۶- آن‌ها را از بسیاری ثواب کسانی که در روز یا شب برای نماز و یا طلب علم به مساجد رفت و آمد دارند آگاه گردان.

درس ۹: آیه حلال را نباید حرام کرد

<p>فرموده خداوند ﷻ: (۸۷) ای مؤمنان! حرام نکنید پاک‌های آنچه را حلال کرده است خدا برای شما و تجاوز نکنید همانا خدا دوست ندارد تجاوزکنندگان را (۸۸) و بخورید از آنچه روزی داد شما را خدا حلال پاکیزه و بترسید خداوند را که شما بدو ایمان آورندگانید.</p>	<p>قول الله جل جلاله: يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٨٧﴾ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾</p>
--	--

[المائدة: ۸۷، ۸۸]

شرح: فرموده خداوند: ﴿يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ﴾ در اینجا خداوند بندگانش را به عنوان مؤمن مورد خطاب قرار می‌دهد، زیرا مؤمن دارای حیات روحی است که اوامر و نواهی خداوند را می‌پذیرد، چون کافر فاقد حیات روحی بوده لذا تا ایمان نیاورده است مورد خطاب اوامر و نواهی شرعی قرار گرفته نمی‌تواند و نیز برای این آیت کریمه شأن نزولی است که عده‌ای از یاران پیامبر ﷺ مانند عبدالله بن مسعود و عثمان بن مظعون رضی الله عنهما در جلسه از موعظه‌های پیامبر ﷺ حضور یافتند: که در اثر آن رغبت‌شان از دنیا کاسته شد و به طرف آخرت میل پیدا کرده و عزم کردند تا از دنیا قطع علاقه و عزلت اختیار کنند، نزد سیده عایشه رضی الله عنها رفتند از وی روزه و نماز پیامبر ﷺ را جویا شدند، گویا آن‌ها را اندک شمردند، یکی از ایشان گفت: من هیچگاه با زنان تماس نخواهم گرفت، دیگری گفت: من تمام سال روزه گرفته و هیچ روزی را افطار نخواهم کرد، نفر سومی چنین اظهار کرد من همه شب را به عبادت قیام کرده هیچگاه نمی‌خوابم، چون این سخنان آن‌ها به پیامبر خدا رسید به پا خاست و سخنرانی کرد و گفت: چگونه است که جماعتی از شما چنین و چنان می‌گویند، البته من پیامبر خدا هستم از خوردن گوشت پرهیز نمی‌کنم گاهی روزه دارم

و گاهی ندارم و با زنان هم ازدواج می‌کنم کسی که از روش و سنت من اعراض کند از من نیست. پس این آیات کریمه نازل گشت که آنها و تمام مسلمین را از حرام ساختن طبیات که خداوند برای‌شان حلال کرده است مانند: غذاها، نوشیدنی‌ها، پوشاک، خواب، ازدواج با زنان منع می‌کند و همچنین مؤمنان را از تجاوز به طرف چیزهایی که خداوند بر بندگان حرام کرده است بازداشته می‌فرماید: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾: خداوند تجاوزکاران را دوست ندارد، باز ایشان را امر می‌کند که از آنچه خداوند از حلال به ایشان روزی مقرر کرده است بخورند طوری که آنها را به تقوا و پرهیزگاری ارشاد می‌فرماید: ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِءِ مُؤْمِنُونَ﴾

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر دو آیت را بخوان و تکرار کن تا همگان یا اکثریت‌شان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را آهسته و با تأنی بخوان و به هر جمله توقف نموده معانی آن را برای شنوندگان توضیح ده.
- ۳- برای‌شان بفهمان: که حرام‌کننده و حلال‌کننده تنها ذات باری تعالی است، برای هیچ انسانی جواز ندارد که چیزی را حلال یا حرام بگرداند. زیرا حرام گردانیدن اشیاء علتی دارد و انسان آن را نمی‌داند، چون انسان غیب را نمی‌داند و بسا باشد که علت بر انسان پوشیده گردد.
- ۴- به ایشان بگو: که حرام هیچگاه پاک نمی‌شود اگر کسی چیزی بدزد و بخورد پاک نیست، بلکه حرام است.
- ۵- آنها را از معنای تقوا که اطاعت از خدا و رسول او در به جا آوردن اوامر و ترک نواهی‌شان است آگاه گردان.

درس ۱۰: حدیث حلال و حرام واضح است

<p>بخاری از نعمان بن بشیر <small>رضی الله عنه</small> روایت می کند که گفت: از پیامبر خدا <small>صلی الله علیه و آله</small> شنیدم که فرمود: حلال واضح و آشکار است و حرام هم واضح است، در میان اینها چیزهای مشابهی وجود دارد که بیشتر مردم آنها را نمی دانند، کسی که از شبهه پرهیز کند آبرو و دین خود را پاک نگهداشته است و کسی که در شبهه می افتد مانند چوپانی است که در اطراف قُرق «منطقه ممنوعه» گوسفندش را می چراند بسا باشد که داخل قُرق شود یعنی در حرام بیفتد.</p>	<p>ما رواه البخاري عن النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: الْحَلَالُ بَيِّنٌ وَالْحَرَامُ بَيِّنٌ، وَبَيْنَهُمَا أُمُورٌ مُشَبَّهَاتٌ لَا يَعْلَمُهَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ، فَمَنْ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ فَقَدْ اسْتَبْرَأَ لِعِرْضِهِ وَدِينِهِ، وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ كَرَاعٍ يَرْعَى حَوْلَ الْحِمَى، يُوشِكُ أَنْ يُوَاقِعَهُ.</p>
--	---

شرح: بخاری: فرموده پیامبر صلی الله علیه و آله: «الْحَلَالُ بَيِّنٌ وَالْحَرَامُ بَيِّنٌ» «حلال و حرام واضح است» یعنی نزد مردم آگاه به قرآن و حدیث اینها آشکار می باشد زیرا دلایل قوی و آشکار در باره حلال و حرام وجود دارد. مثال حلال واضح و آشکار در خوردنیها مانند خرما، حبوبات، میوهها و سبزیجات، گوشت حلال، گوشت، عسل و آب در نوشیدنیها، حرام نیز آشکار است مانند گوشت خود مرده، خون، گوشت خوک، حیوانی که به نام غیر خدا به نام صالحین و اولیاء ذبح می گردد، همچنان اشیاء دزدی و غصبی یا مانند سود و شراب و هر مسکر دیگری. فرموده پیامبر: «وَبَيْنَهُمَا أُمُورٌ مُشَبَّهَاتٌ لَا يَعْلَمُهَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ» «در میان اینها چیزهای مشابهی وجود دارد که بیشتر مردم آنها را نمی دانند» ازین سبب که در اشیاء مشابه هم دلیل حلال بودن و هم دلیل حرام بودن وجود دارد که یکی خواش حلیت و دیگری خواش حرمت آنها را می کند. فرموده پیامبر صلی الله علیه و آله: «فَمَنْ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ فَقَدْ اسْتَبْرَأَ لِعِرْضِهِ

وَدِينِهِ». «کسی که از شبهه‌ها پرهیز کند دین و آبروی خود را پاک نگه کرده است» معنی پرهیز از شبهات ترک امور مشابهه و دوری گزیدن از آن است، زیرا به این کار آبرو و دین مسلمان حفظ می‌شود و کسی نمی‌گوید که فلانی چنین و چنان کرده است، فرموده پیامبر ﷺ: «وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحُرَامِ» «کسی که در شبهه افتاد در حرام می‌افتد» زیرا در شبهه‌ها حرام وجود دارد و چون زیاد در شبهه‌ها درآید ناچار در حرامی که در آن‌ها وجود دارد گرفتار می‌شود مثال آن مانند چوپانی است که در اطراف زمینی که صاحبش آن را قُرق کرده گوسفندان را می‌چراند که اگر از کناره آن دور نشود حتماً داخل قرق می‌گردد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را تکرار کن تا ببینی که اکثر و یا همه شنوندگان آن را حفظ کرده اند.
- ۲- شرح را به آرامی بخوان نکات پوشیده آن را بیان کن تا فهمیده شود.
- ۳- به آن‌ها بگو: که بر مؤمن واجب است که حلال و حرام را به آموختن علم و یا پرسش از دانشمندان بشناسد.
- ۴- به ایشان بفهمان: که سلامت کامل در ترک چیزهای شبهه‌ناک مانند گوشت اسب می‌باشد، زیرا عده از مردم آن را حلال و عده هم حرام می‌گویند، پس برای بیرون شدن از اختلاف و گرفتار نیامدن در حرام، ترک خوردن آن بهتر و طرف احتیاط است.
- ۵- آن‌ها را آگاه کن: که بر مسلمان لازم است که احتیاط کند تا آبرو و دین خود را حفظ کند.

درس ۱۱: آیه اهل کتاب می خواهند شما را گمراه کنند

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۱۰۹) بسیاری از اهل کتاب دوست دارند تا شما را بعد از ایمان تان به سوی کفر برگردانند پس از آن که حق برای شان آشکار شده است به علت حسدی که از نفس های شان است، پس در گذرید و گذشت کنید تا خداوند امر خود را پیاده کند خدا بر همه چیز توانا است.</p>	<p>قول الله عزوجل:</p> <p>وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِّنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِّنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ مِّنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْتَصُوا وَأَصْفَحُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٩﴾</p>
---	---

[البقره: ۱۰۹]

شرح: فرموده خداوند بزرگ: ﴿وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ﴾ یعنی بسیاری از اهل کتاب از یهود و نصاری دوست دارند گرچه این آیت در باره یهود مدینه نازل شده ولی آیات قرآن مجید، دارای معنی عمومی می باشند مثلاً از نصاری هم کسانی وجود دارد که این آرزو را دارند چنانکه یهودها منحرف شدن مسلمانان را دوست می داشتند، این ها هم دوست دارند. فرموده خداوند عزوجل: ﴿لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِّنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا﴾ تا شما را بعد از ایمان به کفر بازگردانند این چیز است که بسیاری اهل کتاب یهود و نصاری آن را دوست می دارند، آن ها همیشه می خواهند مسلمانان را بعد از ایمان شان به طرف کفر بکشانند، تا در دنیا با آن ها در تاریکی کفر برابر باشند، و در آخرت نیز به عذاب آتش دوزخ گرفتار شوند.

فرموده خداوند: ﴿حَسَدًا مِّنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ﴾ یعنی چیزی که اهل کتاب را به آرزوی کفر مؤمنین وادار می کند همان حسد است که در نفس شان جای گرفته است. فرموده خداوند بزرگ: ﴿مِّنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ﴾ یعنی پس از آن که شناختند که اسلام دین حق است و

هر که آن را به صدق و اخلاص قبول کند در دنیا و آخرت رستگار می‌شود و گروهی از ایشان که به مسلمانان حسد بردند بازگشت آن‌ها را به سوی کفر تمنا کردند.

فرموده خداوند ﷻ: ﴿فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ﴾ یعنی ای مسلمانان! با این گروهی که آرزوی کفر شما را دارند به عفو پیش آمد کنید و آن‌ها را مؤاخذه نکرده و گذشت کنید و ایشان را به زبان سرزنش مکنید و صبر داشته باشید، تا خداوند امر پیکار با ایشان را بر شما نازل کند و خداوند به همه چیز تواناست پس به وعده خدا اعتماد کنید و مطمئن باشید.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را به خوبی بخوان و تکرار کن تا اکثراً آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را بخوان و به هر جمله توقف کن و معنی‌شان را بیان کن تا شنوندگان بدانند.
- ۳- به آن‌ها بگو: بسیاری از یهود و نصاری خواستار به فساد کشانیدن عقاید مسلمانان می‌باشند تا ایشان را از اسلام که مصدر قدرت و سعادت دنیا و آخرت‌شان است دور بگردانند چیزی که آن‌ها را به این کار وادار می‌کند آتش حسد است که سینه‌های‌شان را فرا گرفته است.
- ۴- آن‌ها را آگاه کن: که بسیاری از اهل کتاب می‌دانند که اسلام دین حق خداوند است و کمال سعادت انسان در غیر اسلام نیست، چیزی که آن‌ها را به عدم قبول اسلام می‌کشاند تنها و تنها اختیار دنیا بر نعیم آخرت است.
- ۵- آن‌ها را به فضایل عفو و گذشت از خطای دیگران آگاه کن: تا به آن خوی بگیرند، زیرا این کار از جمله عبادت به شمار می‌رود.

درس ۱۲: حدیث هم چشمی نیست مگر در دو چیز

<p>بخاری از رسول خدا ﷺ روایت می کند که آن حضرت فرمود: نیست همچشمی و رقابت مگر به دو کس مردی که خداوند به وی مالی بخشیده و او را توانا کرده است تا آن مال را در راه حق به مصرف برساند و مردی که خداوند به وی حکمت ارزانی داشته و او به واسطه آن در میان مردم داوری و قضاوت می کند و دانش خود را به دیگران تعلیم می دهد.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم في صحيح البخاري: لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَسَلَّطَ عَلَى هَلَكْتِهِ فِي الْحَقِّ، وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْحِكْمَةَ، فَهُوَ يَقْضِي بِهَا وَيُعَلِّمُهَا.</p>
--	--

شرح: فرموده پیامبر: «لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ» «حسد برده نشود، مگر به دو کس» پیامبر ﷺ در این جا حسد حرام را که آن تمنای زوال نعمت غیر است تا برای خودش حاصل شود، و یا تمنای زوال نعمت غیر گرچه به خودش حاصل نشود اراده ندارد، این دو نوع حسد هر دو شر است که به خدا از آن پناه می جوئیم و صاحب چنین حسدی رستگار نمی شود و سودی به دستش نمی آید، چنانکه ضرب المثل است که: «الحسود لا يسود» «حسود به سروری و ریاست نمی رسد» ولی آنچه پیامبر خدا ﷺ در این گفتار «لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ» اراده دارد، غبطه است و آن آرزوی شخص است که خداوند نعمتی مانند آن نعمتی که به برادر مسلمانش عنایت کرده به وی عطا فرماید و آن نعمت را از خداوند درخواست کند بدون این که آرزوی سلب نعمت را از طرف مقابل خود داشته باشد، به این معنی فرموده پیامبر ﷺ در حدیث صحیح گواهی می دهد، که می فرماید: «رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَسَلَّطَ عَلَى هَلَكْتِهِ» «مردی که خدا به وی مالی داده است و او را به خرج کردن آن مال در راه خدا توفیق بخشیده است، یعنی یکی از کسانی که غبطه به آن رواست مردی است که خداوند به وی توفیق داده تا مال

خود را در راه حق و خیر به مصرف برساند، اگر کسی تمنا کند که مانند این مرد باشد تا مالی داشته باشد و توفیق یابد که آن را در راه خداوند خرج کند و این را از خداوند بدعا طلب کند، اگرچه به ظاهر این شخص حاسد است ولی در باطن و حقیقتاً غبطه‌خورنده می‌باشد، زیرا امید دارد که آنچه به برادرش داده شده برای او هم داده شود بدون این که آرزوی سلب نعمت آن برادر را داشته باشد. فرموده پیامبر ﷺ: «رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْحِكْمَةَ» مردی که خداوند برایش حکمت و دانش ارزانی داشته است، این دومین شخصی است که کسی آرزو کند تا مثل او باشد حاسد گفته نمی‌شود، بلکه آن را غبطه می‌گویند، مراد از حکمت در اینجا علم شریعت است و علم کتاب و سنت اراده شده است زیرا به روایتی هم «آتاه الله علما» آمده است و فرموده پیامبر ﷺ: «فَهُوَ يَقْضِي بِهَا وَيُعَلِّمُهَا» یعنی به آن علم در میان مردم داوری می‌کند و آن را بدیشان می‌آموزد و به حکمت خود میان مردم قضاوت می‌کند و آن حکمت را برای مردم تعلیم می‌دهد چنین مردی بر حالش غبطه‌خوردن جواز دارد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به طور واضح بخوان و تکرار کن تا شنوندگان آن را یاد بگیرند.
- ۲- شرح را بخوان و به هر جمله توقف کن و معنی آن را برای شنوندگان توضیح ده.
- ۳- به آن‌ها هشدار ده که حسادت، حسانات را می‌خورد مانند‌ی که آتش هیزم را می‌سوزد و هیچ مرضی از حسد خطرناک‌تر نیست.
- ۴- به ایشان بگو: که اگر چیزی در چشم کسی خوب آمد ما شا الله و بارک الله بگویند از زخم چشم به آن آسیبی نمی‌رسد.
- ۵- به آن‌ها بفهمان: که غبطه غیر از حسد است و بهترین چیزی که از حسد بدان پناه برده می‌شود خواندن سوره قل اعوذ برب الفلق است.

درس ۱۳: آیه کافران انتظار قیامت را می کشند

فرموده خداوند ﷻ:	قول تعالی:
(۱۸) آیا منتظرند جز قیامت را که بیایدشان ناگاه پس همانا بیامد نشانه‌های آن پس کجا برای ایشانست گاهی که بیایدشان یادآوری‌شان.	فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا فَأَنَّى لَهُمْ إِذَا جَاءَهُمْ ذِكْرُهَا

[محمد: ۱۸]

شرح: فرموده خدای بزرگ: ﴿فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ﴾ خداوند بزرگ ایمان‌نیاوردن اهل مکه را به خدا و پیامبرش و باورنداشتن‌شان به دیدار خداوند و آنچه را به رسول خود از هدایت و نور فرستاده است نکوهش می‌کند گویا اهل مکه به سبب روگردانیدن از خدا و پیامبر انتظار ندارند مگر قیامت را ﴿أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً﴾ که ناگهانی پدیدار شود و آن‌ها آگاه نباشند، فرموده خداوند ﷻ: ﴿فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا﴾ یعنی علاماتی که بر نزدیکی قیامت دلالت می‌کند ظاهر شده است و آن‌ها بسیار است از آن‌ها یکی بعثت محمد ﷺ است زیرا آن حضرت ﷺ فرموده است: من به طرف مردم فرستاده شدم در حالی که با قیامت دو انگشت فاصله دارم و اشاره به دو انگشت سبابه و وسطی نمودند. و ازین علامات شق‌شدن ماه هست که بر کوه ابوقیس دو لخته شد، چون کفار قریش از محمد ﷺ چنین معجزه خواستند او از خداوند درخواست کرد خداوند دعایش را اجابت فرمود و ماه را دو شق نمود که آن را اهل مکه و غیرشان دیدند و ایمان‌نیاوردند، مگر آن که خداوند او را به ایمان توفیق داد. فرموده خداوند بزرگ: ﴿أَقْرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ﴾ (القمر: ۱). «قیامت نزدیک شد و ماه دوباره گشت» و فرموده خداوند: ﴿فَأَنَّى لَهُمْ إِذَا جَاءَهُمْ ذِكْرُهَا﴾ یعنی از نصایحی که به ایشان داده شد هیچ فایده‌ای نگرفتند چه وقتی به ایمان و عمل صالح دعوت شدند از آن رو

گردانیده تکبر نمودند، و همانا قیامت آمده است و آنها در میدان حساب اعمال حاضر آمده اند. در حالی که ﴿وَبُرَزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ﴾ (الشعراء: ۹۱ - ۹۳). «دوزخ برای سرکشان آشکار شد و به آنان گفته می شود: معبودانی که جز الله عبادت و پرستش می کردید، کجایند؟ آیا به شما یاری می رسانند یا می توانند عذاب را از خود دور کنند؟».

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- آیت را به تجوید بخوان و شنوندگان آهسته تکرار کنند تا ببینی آن را حفظ کرده اند.
- ۲- شرح را بخوان و آنچه محتاج تفسیر باشد تفسیر نما تا همه بفهمند.
- ۳- به آنها بفهمان: که عقیده به بعثت در آخرت و حساب روز قیامت از ارکان ایمان است و اگر قلبی از ایمان تهی باشد بر صاحبش اعتماد نمی شود و امین نمی باشد زیرا وی به محاسبه کردارش باور ندارد و تا هنگامی که چنین باشد وی را چگونه می تواند بر چیزی امین شمرد.
- ۴- برای شان بگو: که برای قیامت شراطی است که آنها را علامات قیامت می گویند که شامل علامات صغری (کوچک) و کبری (بزرگ) می باشد، تاکنون بسیاری از علامات کوچک ظاهر شده است، مگر از علامات بزرگ هنوز چیزی آشکار نشده است علامات کبری ده علامه است اول آنها طلوع خورشید از مغرب است که چون خورشید از مغرب برآید دروازه توبه بسته می گردد، درین هنگام کسی که مؤمن است مؤمن می ماند و کسی که کافر باشد کافر می ماند و کسی که صالح است صالح می ماند و کسی که فاسق است فاسق می ماند، چون خداوند بزرگ می فرماید: ﴿يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ ءَامَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا﴾ (الأنعام: ۱۵۸). «روزی که بعضی نشانه های پروردگارت پدید آید برای

هیچکس که قبلاً ایمان نداشته و یا در ایمان خود عمل نیکی انجام نداده باشد ایمان وی فایده ندارد».

درس ۱۴: حدیث علامات قیامت

<p>قول النبي عليه الصلاة والسلام في رواية أنس رضي الله عنه إذ قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إن من أشراط الساعة أن يقل العلم ويظهر الجهل ويظهر الزنا، وتكثر النساء، حتى يكون لخمسين امرأة القيم الواحد.</p>	<p>أنس رضي الله عنه إذ قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إن من أشراط الساعة أن يقل العلم ويظهر الجهل ويظهر الزنا، وتكثر النساء، حتى يكون لخمسين امرأة القيم الواحد.</p>
---	--

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «إن من اشراط الساعة»: یعنی از نشانه‌های که قیامت برپا نمی‌گردد مگر این که آن نشانه‌ها آشکار شوند و این علامات را شروط قیامت گویند، زیرا قیامت آشکار نمی‌شود تا علامات آن آشکار شود، مراد از قیامت روز رستاخیز و محاسبه اعمال است. فرموده پیامبر ﷺ: «أن يقل العلم» یعنی اهل علم که دانشمندان باشند کم شوند، در اینجا مراد از علم علم شریعت و علم به کتاب و سنت است که سرچشمه همه علوم، عقاید، عبادات، احکام، آداب و اخلاق اسلامی است. فرموده پیامبر ﷺ: «ويظهر الجهل» یعنی جاهلان بسیار شوند و بر مردم غلبه کنند و این حالت وقتی ظهور کند که علما اندک باشند و کسی به اسماء و صفات خداوند دانا نباشد و از کرداری که خداوند به آن خشنود یا ناراضی می‌شود جز گروهی اندک آگاه نباشند. فرموده پیامبر ﷺ: «ويظهر الزنا» و زنا آشکار گردد این علامت چهارم است، ظهور زنا و شیوع آن نتیجه جهالت مردم است به خداوند و ندانستن آنچه را خداوند دوست دارد یا از آن خشنود نیست و عدم اطلاع از نعمت‌ها یا عذاب‌هایی که خداوند جلّ در آخرت برای دوستان و یا دشمنان خود آماده ساخته است، ظهور زنا به معنی پدید آمدن و بسیار شدن آن در میان مردم است، فرموده پیامبر ﷺ: «وتكثر النساء، حتى يكون لخمسين امرأة القيم الواحد»: زن‌ها بسیار شوند تا برای پنجاه زن یک مرد سرپرست بماند قیم کسی است که به احوال غیر خود سرپرستی و رسیدگی می‌کند، مانند شوهر که بر

زن و فرزندانش سرپرستی می‌کند و خداوند به سبب کثرت زن‌ها و قلت مردان داناست، این نشانه تا هنوز آشکار نشده است، علامات دیگر در بیشتر شهرهای مسلمانان موجود است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- حدیث را بخوان و تکرار کن و شنوندگان هم آهسته بخوانند تا بدانی که آن را حفظ کرده‌اند.

۲- شرح را جمله، جمله بخوان و معنی مطلوب آن را شرح کن تا همه بفهمند.

۳- به آن‌ها بگو: که قیامت علامتی دارد که چون همه آن‌ها ظاهر شود قیامت هم برپا گردد.

۴- آن‌ها را از خطر نادانی و قلت علم آگاه کن و به آموزش علوم دینی تشویق و ترغیب نما.

۵- آن‌ها را از خطر بروز زنا و انتشار آن در میان مسلمانان آگاه کن زیرا سبب آن عدم شناخت خدا و ندانستن کرداری که موجب خشنودی و یا قهر خداوند است و غفلت از نعمت‌ها و عذاب‌هایی که خداوند در جهان آخرت برای دوستان و یا دشمنانش آماده کرده است می‌باشد.

درس ۱۵: آیه مادران شیرده

قول الله جل جلاله: وَأُمّهَتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُم مِّنَ الرِّضْعَةِ	فرموده خداوند بزرگ: (۲۳) و مادران شما آنان که شیر دادند شما را و خواهران شما در شیر.
--	---

[نساء: ۲۳]

شرح: فرموده خداوند تعالی: ﴿وَأُمّهَتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ﴾ امهات جمع ام است ﴿اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ﴾: یعنی مادران رضاعی شما، نه مادرانی که شما را زائیده اند، زیرا حکم مادر نسبی در اول آیت بیان شد آنجا که خداوند فرمود: ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمّهَتُكُم وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمّهَتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ﴾ «مادران، دختران، خواهران، عمه‌ها، خاله‌ها، دختران برادر و دختران خواهر بر شما حرام گردیده است».

خداوند می‌فرماید: ﴿وَأُمّهَتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ﴾ یعنی از جمله زنانی که نکاح آن‌ها بر شما حرام بوده مادران رضاعی شما است.

فرموده خداوند: ﴿وَأَخَوَاتُكُم مِّنَ الرِّضْعَةِ﴾ «خواهران رضاعی شما» و آن‌ها دخترانی هستند که از شکم مادر رضاعی‌تان به دنیا آمده اند فرق ندارد که پیش از شیرخواری شما بوده اند یا بعد از آن، همچنین دختران شوهر مادر رضاعی که از زن دیگر خود داشته باشد همه خواهران رضاعی شما به حساب می‌روند، زیرا طوری که فقها می‌گویند: شیر زن از شوهر اوست، باید بدانید که زن‌هایی که نکاح‌شان به واسطه نسب حرام است، همان زن‌ها نکاح‌شان به واسطه رضاع نیز حرام می‌باشد، پس دختر خواهر رضاعی برای شما حلال نیست، مادر پدر رضاعی هم مانند مادر پدر نسبی‌تان حرام است، چون او جده‌ی شماست خواهران پدر و مادر رضاعی چون خاله و عمه شما هستند برای‌تان حلال

نمی‌باشند و همه این احکام ازین حدیث پیغمبر ﷺ که می‌فرماید: «يَحْرُمُ مِنَ الرِّضَاعِ، مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ» «آنچه به نسب حرام می‌شود از رضاع نیز حرام می‌شود» ثابت می‌شود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را واضح بخوان و همچنان شنوندگان نیز تکرار نماید تا حفظ شود.
- ۲- شرح را بخوان و نکته‌های فقهی آن را بگو: تا همه زن‌های محرمه شناخته شوند.
- ۳- به آن‌ها بگو: «به عقیده‌ی گروهی از فقها» رضاعی که حرام‌کننده است این که باید پنج بار یا زیادتر شیر داده شود، ولی مذهب گروه دیگر و احتیاط در امور دین این است که چون کودکی از پستان زنی شیر خورد و سیر شود گرچه یک مرتبه باشد کودک فرزند رضاعی آن زن می‌گردد، ولی به یک مکیدن یا دو مکیدن طوری که اجماع شده است حرمت رضاع ثابت نمی‌شود، زیرا پیامبر ﷺ فرموده است: «لَا تُحَرِّمُ إِلَّا مِلَاجَةً، وَلَا إِلَّا مِلَاجَتَانِ»: یعنی حرمت رضاع به یک چوشیدن و یا دو چوشیدن کودک ثابت نمی‌شود. تبصره: از نظر مذهب حنفی باید در این جا توضیحاتی داده شود:
- ۴- به ایشان بفهمان: که حرمت شیرخوارگی بعد از سپری‌شدن دو سال که مدت رضاع است ثابت نمی‌گردد. بلکه رضاع در همان دو سال که موعده شیرخواری طفل است باید صورت گرفته باشد تا حرمت رضاع ثابت گردد.
- ۵- به ایشان بگو: که مسلمانان مکلف هستند که صله رحم را در رضاع نیز مانند صله رحم در نسب مراعات کنند و از دوستی و احسان و جوانمردی با وابستگان رضاعی خود دریغ نکنند.

درس ۱۶: حدیث چگونه آن زن را نگه می‌داری

<p>ترجمه گفته پیامبر ﷺ: پیامبر ﷺ برای عقبه گفت: چگونه این زن را در نکاح نگه می‌داری و این سخن که تو با وی شیرخواری گفته شده است. بعد از آن، آن زن از عقبه جدا شد و شوهر دیگری اختیار کرد. این سخن داستانی دارد و آن چنین بود که عقبه بن حارث <small>رضی الله عنه</small> با دختر ابی اهاب بن عزیز ازدواج کرد. زنی به نزدش آمد و گفت: من عقبه و زنی که با وی ازدواج کرده است از پستان خود شیر داده‌ام. عقبه برایش گفت: من خبر ندارم که مرا از پستان خود شیر داده باشی و تاکنون ازین موضوع برایم خبر ندادی، سپس عقبه روانه مدینه شد و نزد رسول خدا <small>ﷺ</small> آمد و در این باره از او سوال کرد. پیامبر <small>ﷺ</small> فرمود: چگونه این زن را نگه می‌داری در حالی که چنین سخنی گفته شده است.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: كَيْفَ وَقَدْ قِيلَ؟ فَفَارَقَهَا وَنَكَحَتْ زَوْجًا غَيْرَهُ، لِهَذَا الْقَوْلِ سَبَبٌ، وَهُوَ أَنَّ عُقْبَةَ بْنَ الْحَارِثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تَزَوَّجَ ابْنَتَهُ لِأَبِي إِهَابِ بْنِ عَزِيزٍ، فَأَتَتْهُ امْرَأَةً فَقَالَتْ إِنِّي أَرْضَعْتُ عُقْبَةَ وَالَّتِي تَزَوَّجَ بِهَا. فَقَالَ لَهَا عُقْبَةُ: مَا أَعْلَمُ أَنَّكَ أَرْضَعْتَنِي وَلَا أَخْبَرْتَنِي. فَرَكِبَ إِلَى النَّبِيِّ <small>ﷺ</small> بِالْمَدِينَةِ فَسَأَلَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ <small>ﷺ</small>: كَيْفَ وَقَدْ قِيلَ.</p>
---	---

(رواه البخاری)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «کیف وقد قيل»: یعنی چگونه این زن را به نکاح نگه می‌داری و چنین سخنی گفته شده است: که وی خواهر رضاعی تو است. این حدیث شریف قاعده اساسیست در ترک اشیاى شبهه‌آمیز و رعایت تقوا، تا آبرو و دین مسلمان به آن حفظ شود.

زیرا به مجردی که آن زن گفت: من عقبه و زنی را که به نکاح گرفته است شیر داده‌ام، و عقبه از رسول خدا پرسید، پیامبر ﷺ برایش فرمود: چگونه او را نگاه می‌داری، در حالی که چنین حرفی گفته شده. آری، پیامبر ﷺ برای عقبه نفرمود: که برو و آن زن را قسم بده یا از وی شاهی طلب کن که آیا زنت را شیر داده است؟ بلکه پیامبر ﷺ به قول آن زن که گفت: عقبه و زنش را شیر داده است اکتفاء کرد. و این حدیث را حدیث دیگر تأیید می‌نماید که می‌فرماید: «الْحَلَالُ بَيْنَ وَبَيْنَ الْحَرَامِ بَيْنَ وَبَيْنَهُمَا أُمُورٌ مُشْبِهَاتٌ لَا يَعْلَمُهَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ فَمَنْ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ اسْتَبْرَأَ لِعِرْضِهِ وَدِينِهِ وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ»: «حلال آشکار است و حرام آشکار است در میان آن‌ها چیزهای مشابه وجود دارد که بسیاری از مردم آن را نمی‌دانند و کسی که از شبهه پرهیز کند به تحقیق که آبروی و دین خود را پاک نگاه کرده است و کسی که در شبهه افتاد در حرام می‌افتد».

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- جمله‌های شرح را واضح بخوان تا معانی آن را شنوندگان بدانند.
- ۳- به آن‌ها تذکر ده، هرگاه مسلمان صالح در کاری مشتبه واقع شود و جهت حق را نداند تقوا و پرهیزگاری ایجاب می‌کند که کار مختلف فیه را ترک نماید تا وارد گناه نگردیده و از مرتبه‌اش نزد پروردگار کاسته نشود.
- ۴- به آن‌ها تعلیم ده: که خبر واحد مورد قبول است و به آن عمل می‌شود و رأی کسی که می‌گوید: به خبر واحد عمل نمی‌شود اعتباری ندارد، زیرا حسن ظن به مسلمان لازم می‌باشد.
- ۵- به ایشان بگو: که ترک شبهات در نزد خداوند اجر دارد و صاحبش دارای حسن عاقبت می‌باشد. چون پیامبر ﷺ می‌گوید: «کسی که چیزی را برای خدا ترک کند خداوند برایش عوض می‌دهد».

درس ۱۷: آیه مسابقه برای ورود به بهشت

<p>فرموده خدای بزرگ ﷻ:</p> <p>(۲۱) پیشی جوئید بر همدیگر به سوی آمزشی از پروردگار خویش و بهشتی که پهنایش چون پهنای آسمان و زمین است، آماده شده برای آنان که ایمان آوردند به خدا و پیامبرانش، اینست فضل خدا دهدش بهر که خواهد و خداست دارای فضل بزرگ.</p>	<p>قول الله جل جلاله:</p> <p>سَابِقُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ۚ ذَٰلِكُمْ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ</p>
---	--

[الحديد: ۲۱]

شرح: فرموده خدای بزرگ ﷻ: ﴿سَابِقُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ﴾ یعنی اولاً: باید هریکی از شما مسلمانان مانند کسانی که باهم مسابقه می دهند در طلب مغفرت پروردگار خود بکوشید و این کار به توبه نصوح که عبارت است از ترک گناهان کبیره و صغیره و صبر کردن بر آن‌ها صورت می گیرد و ثانیاً: به سوی جنتی که پهنای آن مانند پهنای آسمان‌ها و زمین است بشتابید، زیرا کسی که توبه نصوح کند گناهانش محو می شود، و به سبب توبه پاک و بی آلایش گردیده و همانا اهلیت ورود به دارالسلام بهشت را حاصل می کند. فرموده خداوند: ﴿عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾ این عبارت برای ذهن نشین کردن مطلب برای شنوندگان است، مثلی که در سوره آل عمران آمده است: ﴿جَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ﴾ (آل عمران: ۱۳۳). «پهنای جنت به پهنای آسمان‌ها و زمین است» ورنه عرض و طول جنت را غیر آفریدگار کسی نمی داند و عقل بشری این را درک نمی کند و فرموده رسول الله ﷺ بر این مطلب دلالت دارد: «إِنَّ الْمُؤْمِنَ يُعْطَىٰ فِي الْجَنَّةِ مِثْلَ الدُّنْيَا عَشْرَ مَرَّاتٍ»

«برای مؤمن در جنت ده برابر مانند دنیا داده می‌شود» و فرموده خداوند: ﴿أَعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ﴾ یعنی خداوند بهشت را مهیا و آماده نموده برای کسانی که خدای را پروردگار و آفریدگار خود دانستند و تنها او را عبادت و پرستش کرده و به پیامبرانش ایمان آوردند و به هیچیکی از ایشان کفر نورزیدند و به کردار نیک و ایمان از ایشان پیروی کردند و به همین رویه جهان را وداع گفتند، همانا چنین جنتی را برای‌شان حاضر و آماده کرده است. و فرموده خداوند ﷻ: ﴿ذَلِكَ﴾: یعنی آنچه از توفیق به ایمان و دخول بهشت است، فضل و بخشش خداوندیست برای کسانی که بخواهد عنایت می‌کند و خداوند دارای فضل بزرگ است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را بخوان و تکرار کن تا شنونده‌ها آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و معنی مطلوب و آنچه را که پوشیده مانده باشد بیان کن.
- ۳- برای‌شان یادآوری کن: که این چند روز زندگانی دنیا روزهای عمل نیک و مسابقه در خیر است، روزهای بیهوده‌گذاری و باطل و راحت‌طلبی و کسالت نیست پس کار، کارکردن برای سرای آخرت است.
- ۴- برای‌شان یادآوری کن: که عمل نجات‌دهنده و مساعدکننده جنت، همانا ایمان صحیح و عمل صالحیست که خداوند ﷻ به آن امر نموده و تشویق فرموده است.
- ۵- تعلیم‌شان ده: این که عمل صالح آنست که سه شرط در آن باشد: اول: این که عمل صالح از اعمالی باشد که خدا و رسول مشروع نموده اند و دوم: تنها و تنها رضای خدا به آن در نظر گرفته شود. سوم: این که از نگاه کمیت و کیفیت و زمان و مکان مطابق شریعت الهی باشد.

درس ۱۸: حدیث گفته پیامبر برای معاذ

<p>أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمُعَاذٌ رَدِيفُهُ عَلَى الرَّحْلِ قَالَ: يَا مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ! قَالَ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ، قَالَ: يَا مُعَاذُ! قَالَ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ ثَلَاثًا، قَالَ: مَا مِنْ أَحَدٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ صِدْقًا مِنْ قَلْبِهِ إِلَّا حَرَّمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَفَلَا أُخْبِرُ بِهِ النَّاسَ فَيَسْتَبْشِرُوا؟ قَالَ: إِذَا يَتَّكَلُّوا وَأُخْبِرَ بِهَا مُعَاذٌ عِنْدَ مَوْتِهِ تَأْتُمًا.</p>	<p>فرموده رسول الله ﷺ برای معاذ بن جبل در حالی که پشت سر رسول الله بر شتر سوار بود، یا معاذ! معاذ گفت: لبیک یا رسول الله و سعدیک فرمود: یا معاذ! معاذ گفت: لبیک یا رسول الله وسعدیک سه بار، پیامبر ﷺ فرمود: کسی که از صدق دل به یگانگی خداوند ﷻ و رسالت محمد رسول الله گواهی دهد خداوند بر او آتش دوزخ را حرام می نماید. معاذ گفت: یا رسول الله آیا مردم را آگاه نمایم تا خوشحال شوند؟ فرمود: آنگاه اتکاء می کنند، و معاذ از ترس پوشیدن علم این حدیث را در هنگام مرگ خود بیان کرد.</p>
--	--

[متفق علیه]

شرح: فرموده رسول خدا ﷺ یا معاذ! او را به اسمش یاد کردند، برای این که نظر و قلب او را متوجه آنچه می فرمایند بنمایند. و معاذ با این گفته خود جواب داد: «لبیک یا رسول الله وسعدیک»، باز رسول الله ﷺ او را یاد نموده و فرمودند یا معاذ! معاذ گفت: «لبیک یا رسول الله وسعدیک» و این جواب خود را سه بار تکرار نمود، سپس رسول الله فرمود: «ما من احد يشهد أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله صدقاً من قلبه الا حرمه الله علي النار» آنچه که رسول خدا به خاطرش سه بار ندا نمود بیان امر بزرگیست، که هر کس از صدق دل شهادت دهد به لا اله الا الله و محمد رسول الله و به آنچه شهادت داده یقین و ایمان داشته باشد، خداوند آتش را بر او حرام کرده که اصلاً داخل آتش نمی شود و یا این که در آتش جاوید نمی ماند، زیرا او با ایمان و یقینش به گناهی که او را به آتش داخل کند نزدیک نمی شود و اگر ندرتاً

گناهی را مرتکب شود از آن توبه نموده و باز می گردد و به فرموده رسول الله ﷺ آتش را خداوند بر او حرام می کند، سپس معاذ گفت: «افلا اخبر الناس فیستبشرون؟» آیا مردم را آگاه نمایم تا خوشحال شوند؟ رسول الله ﷺ در جوابش گفتند: «إذا يتكلموا»: آنگاه بر این وعده تکیه نموده و فرائض را ترک می کنند و مرتکب محرمات گردیده و هلاک می شوند زیرا این وعده را طور صحیح درک نمی کنند چون این کار دشواریست که تمامی امت اسلامی هر فرد عالم و آگاه باشد، و این یک واقعیت است. بعداً معاذ رضی الله عنه پس از وفات رسول الله ﷺ این حدیث را بیان کرد به خاطر نجات از گناه پوشیدن علم.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و شنوندگان با تو تکرار کنند تا حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه پوشیده و مشکل مانده برای فهم شنونده‌ها بیان و توضیح نما!
- ۳- برای شان یادآور شو: هرگاه شخص محترم و با فضیلتی صدا زند در جوابش گفتن لبیک و سعیدیک جواز دارد.
- ۴- برای شان تذکر ده: که برای خوب دانستن سخن تکرار کلام مشروع است.
- ۵- آن‌ها را به فضیلت کلمه شهادتین آگاه گردان: که هرگاه بنده از روی یقین آن‌ها را بگوید: از جاوید ماندن در آتش نجات یافته و اگر مطابق این کلمه عمل می نماید از دخول در آتش نجات می یابد.
- ۶- از احتیاط در امور مهم آگاه‌شان گردان: چنانچه رسول الله ﷺ احتیاط فرمودند و رساندن این خبر را به مردم لازم ندانستند که مردم تکیه نموده و در نتیجه هلاک گردند.
- ۷- آن‌ها را به وجوب تبلیغ علم آگاه کن: که هرگاه کسی نباشد که علم را تبلیغ کرده، واجب است که به دیگران برساند.

درس ۱۹: آیه آمدن دختر شعیب نزد موسی علیه السلام

قول الله تبارك وتعالى:	فرموده خدای تعالی:
فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقِصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥﴾	(۲۵) پس پیامدش یکی از آن دو زن که می آمد بر حیا گفت: همانا پدرم تو را می خواند تا پیردازدت مزد آنچه را آب دادی برای ما، آنگاه که آمد نزد وی و خواند بر او داستان ها را، گفت: بیم مدار رها شدی از گروه ستمکاران.

[قصص: ۲۵]

شرح: فرموده خدای تعالی: ﴿فَجَاءَتْهُ﴾: یعنی دختر نزد موسی علیه السلام آمد آنجا که او را در اطراف چاه ترک گفته بود و فرموده اش: ﴿تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ﴾: از جانب پدرش نزد موسی علیه السلام آمد تا پیام او را به موسی برساند، گرچه پیاده می آمد مگر از بسیاری شرم و حیا، گویا از حیا مرکبی ساخته و در راهی که به سوی موسی می آمد بر آن سوار شده است، و از حضرت عمر رضی الله عنه روایت است که آن دختر سبک سر و زیاد بیرن شونده و داخل شونده نبوده است. و فرموده خدای تعالی: ﴿قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ﴾: یعنی حضور تو را می طلبد تا مزد آبی را که برای ما دادی پیردازدت ملاحظه می شود که دختر عبارت گفته خود را مختصر نمود طوری که یک کلمه لا و نعم را بر این گفته خود زیاد ننموده است، زیرا زیادنمودن کلمات برای زنان بدون حاجت جهت خوف فتنه درست نیست.

خدای تعالی برای زنان پیامبر صلی الله علیه و آله می فرماید: ﴿وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا﴾ (الأحزاب: ۳۲).

«وسخن شایسته بگویید». گفته ی را بگوئید که مقصود شما را برساند بدون زیادت.

فرمودهٔ خدای تعالی: ﴿فَلَمَّا جَاءَهُ﴾ یعنی موسی نزد شعیب علیهما السلام آمد و داستان فرار خود از مصر را از ترس این که فرعون او را بکشد و اسباب این واقعه را برای شعیب علیه السلام حکایت نمود و شعیب علیه السلام این داستان را از موسی شنید او را مژده داده و با این گفتهٔ خود مطمئن ساخت: ﴿لَا تَخَفْ جُؤَتْ مِنْ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ «مترس که از گروه ستمکاران رهایی یافتی».

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را بخوان و تکرار کن تا ببینی که شنونده‌ها آن را حفظ نموده اند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه پوشیده و نامفهوم است توضیح نما تا شنوندگان آن را بدانند.
- ۳- آگاه‌شان گردان: هرگاه خطر فتنه نباشد خدمت زن جواز دارد.
- ۴- آگاه‌شان گردان: که زیباترین خُلق زن‌ها حیا است و زیباترین خُلق مردان شجاعت است.
- ۵- برای‌شان از بدگفتن عمر رضی الله عنه زنان خراج و ولجه را تذکر بده و آن زنیست که همیشه بین خانه‌ها در رفت و آمد به سر می‌برد.
- ۶- آگاه‌شان گردان: که حضرت شعیب موسی علیه السلام را به عنوان پناهنده سیاسی دانست و او را اطمینان داد که نترسد.
- ۷- تعلیم‌شان ده: که شرک ظلم است و مشرکان ظالم اند. همانا شعیب علیه السلام برای موسی گفت: ﴿جُؤَتْ مِنْ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ و فرعون و قومش مشرک بودند.

درس ۲۰: حدیث جای گرفتن در حلقه درس

<p>از ابی واقد لثی در حدیثی که از پیامبر خدا ﷺ روایت کرده آمده است که روزی رسول خدا ﷺ در مسجد با مردم نشسته بودند و مردم در اطرافشان قرار داشتند در آن هنگام سه نفر به مسجد آمدند. دو نفر از آنها به سوی پیامبر آمده و نفر سومی بازگشت، ابی واقد می گوید: از آن دو نفری که به طرف پیغمبر آمده بودند یکی از آنها گشاده گی را در حلقه مجلس دید و در آن نشست و نفر دومی به پشت حلقه جای گرفت و نفر سومی بازگشته و از مسجد بیرون شد. چون پیامبر از تعلیمات خود فارغ شد فرمود: آیا شما را از این سه نفر خبر ندهم، یکی از ایشان به سوی خدا پناه برد خداوند نیز وی را جای داد، نفر دیگر حیا کرد از این که در حلقه داخل شود خداوند نیز از این که او را از ثواب حلقه علم محروم کند حیا کرد و نفر آخر از مجلس علم رو گردانید خداوند هم او را از آن ثواب بهره نداد.</p>	<p>قول النبی صلی الله علیه وسلم فی حدیث أبی واقد اللّثی أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلی الله علیه وسلم - بَيْنَمَا هُوَ جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ وَالنَّاسُ مَعَهُ، إِذْ أَقْبَلَ ثَلَاثَةُ نَفَرٍ، فَأَقْبَلَ اثْنَانِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلی الله علیه وسلم - وَذَهَبَ وَاحِدٌ، قَالَ فَوَقَفَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلی الله علیه وسلم - فَأَمَّا أَحَدُهُمَا فَرَأَى فُرْجَةً فِي الْحَلْقَةِ فَجَلَسَ فِيهَا، وَأَمَّا الْآخَرُ فَجَلَسَ خَلْفَهُمْ، وَأَمَّا الثَّالِثُ فَأَذْبَرَ ذَاهِبًا، فَلَمَّا فَرَغَ رَسُولُ اللَّهِ - صلی الله علیه وسلم - قَالَ: أَلَا أُخْبِرُكُمْ عَنِ النَّفَرِ الثَّلَاثَةِ أَمَّا أَحَدُهُمْ فَأَوَى إِلَى اللَّهِ، فَأَوَاهُ اللَّهُ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَاسْتَحْيَا، فَاسْتَحْيَا اللَّهُ مِنْهُ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَأَعْرَضَ، فَأَعْرَضَ اللَّهُ عَنْهُ.</p>
--	--

(رواه البخاری)

شرح: گفته ابی واقد لیثی: «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَيْنَمَا هُوَ جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ وَالنَّاسُ حَوْلَهُ: یعنی مردم در اطراف رسول الله ﷺ نشسته بودند مراد از مسجد اینجا مسجد معروف پیامبر است و آن یکی از سه مسجدیست که بار سفر بسته نمی‌شود، مگر به سوی آن‌ها و نماز در مسجد نبی برابر هزار نمازیست که در غیر آن مسجد خوانده می‌شود به جز مسجد الحرام که فضیلت نماز در آن بیشتر است. گفته ابی واقد «إِذْ أَقْبَلَ ثَلَاثَةَ نَفَرٍ: یعنی سه مرد که دو تن به سوی پیامبر ﷺ آمده و یکی از آن سه بازگشت. گفته ابی واقد: «فَوَقَّفاً عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: یعنی آن دو نفری که طرف پیامبر ﷺ رفته بودند بالای سرشان ایستاده شدند یکی از آن‌ها در حلقه مجلس گشادگی مشاهده نمود و در آن نشست و نفر دومی در پشت حلقه نشست و نفر سوم بازگشت و رفت. چون پیامبر ﷺ از تعلیم یارانش فراغت یافت فرمود: آیا شما را ازین سه مرد آگاه نکنم؟ یکی از ایشان به خدا پناه بُرد خدا هم او را جای داد، یکی دیگر حیا کرد خداوند نیز از وی حیا کرد که او را از ثواب حلقه علم محروم نماید نفر آخری که از مجلس علم اعراض کرد خدا هم از او اعراض کرد یعنی ثواب جلسه علم را برایش عنایت نکرد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا بدانی که اکثراً آن را حفظ کرده‌اند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و معنای هر جمله را بیان کن تا بفهمند.
- ۳- آن‌ها را از فضیلت حلقه‌ای علوم دینی آگاه کن و ایشان را بر ملازمت حلقه‌های علمی تشویق نموده و از ترک آن بیم ده.
- ۴- ایشان را از فضیلت حیا خبردار کن: که حیا همه‌اش خیر است و کسی که حیا ندارد در آن خیری نیست خصوصاً در زنان که حیا در ایشان پسندیده‌تر است.
- ۵- به آن‌ها بیاموز: که ستایش صاحبان خیر و نیکویی پسندیده است، زیرا پیامبر ﷺ از دو نفری که در حلقه درس علم نشسته و آن را ترک نگفتند: ستایش فرمود.

درس ۲۱: آیه ایجاد تفرقه در دین

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۱۵۹) بی گمان با کسانی که در دینشان تفرقه ورزیدند و دسته دسته شدند، هیچ پیوندی نداری. کار آنان با پروردگار است و آن گاه آنان را از کردارشان آگاه می کند. (۱۶۰) هر کس کار نیکی انجام دهد، ده برابرش پاداش می یابد و هر کس کار بدی انجام دهد، تنها به اندازه ی کار بدش مجازات خواهد شد. و بر آنها ستمی نخواهد رفت.</p>	<p>قول الله جل جلاله:</p> <p>إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ ۚ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا ۖ وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا تُجْزَىٰ إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾</p>
--	--

[الأنعام: ۱۵۹ - ۱۶۰]

شرح: فرموده خداوند: ﴿إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا﴾: یعنی یهودان و نصرانیان به گروه ها و حزب ها پراکنده شدند. یهود به هفتاد و یک فرقه و نصاری به هفتاد و دو فرقه پراکنده گشتند و به زودی ملت اسلام به هفتاد و سه فرقه از هم جدا می شوند که همه شان در آتش می روند به جز یک فرقه که در جنت باشند از پیامبر ﷺ سؤال شد که آن ها چه کسانی هستند، فرمود: آن ها بر طریقه باشند که امروز من و یارانم بر همان طریقه ایم. مراد پیامبر ﷺ در این جا فرقه ناجیه است که از آتش دوزخ نجات می یابند و ایشان همان کسانی که بر دین حق و سنت پیامبر ﷺ و یارانش باشند، و آن را تبدیل و تغییر نداده و به فرقه ها و حزب ها و طایفه ها پراکنده نشدن. فرموده خداوند: ﴿لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ﴾: یعنی تو از ایشان بیزاری. کار آن ها را به خداوند واگذار که سنت خود را به هلاکت شان در دنیا و عذاب شان در آخرت اجرا کند. آری، در قیامت خداوند آن ها را به کردارشان آگاه کرده سپس به اعمال

آن‌ها جزا می‌دهد. ﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ مَثَالِهَا﴾ یعنی کسی که حسنه‌ای انجام دهد خداوند از رحمت خود وی را مورد اکرام قرار داده و پاداش وی را چند برابر می‌گرداند. و کسی که به عمل ناشایسته اقدام کند، از عدالت و رحمت خداوند به مثل آن جزا می‌بیند. فرموده خداوند: ﴿وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾: یعنی طوری که بیان شد خداوند آن‌ها را به کردارشان جزا می‌دهد در حالی که بر ایشان به کاستن حسنه و یا زیادت سیئه ستم نمی‌شود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر دو آیت را به تجوید بخوان و تکرار کن تا بدانی که همه آن را حفظ کرده‌اند.
- ۲- شرح را به آرامی بخوان و به هر جمله توقف کرده معنی آن را بیان کن.
- ۳- آن‌ها را از حرمت تفرق در دین آگاه کن زیرا نتیجه آن هلاکت در دنیا و آخرت است.
- ۴- به آن‌ها بگو: که خداوند تفرقه اهل کتاب را در دین‌شان محکوم کرده است.
- ۵- به ایشان تذکر ده: که به غیر از اهل سنت و جماعت فرقه‌های دیگر این امت در هلاکت هستند، مگر این که توبه کنند و به کتاب و سنت رجوع کنند. و به راهی بروند که گذشتگان نیکوکار این امت از عقیده، داوری، ادب و حسن خلق.

درس ۲۲: حدیث قصد گناه

<p>پیامبر ﷺ فرمود که خداوند بزرگ فرموده چون بنده‌ام بخواهد کاری زشت انجام دهد آن را به دفتر اعمالش بنویسد تا آن را انجام دهد و اگر آن را انجام داد جزایش به مثل بنویسد و اگر آن را به جهت من ترک کرد آن را هم برایش حسنه بنویسد و اگر می‌خواست عمل حسنه انجام دهد و سپس انجام نداد آن را هم برایش حسنه نوشته کرده و اگر انجام داد آن را برایش از ده چند تا هفتصد چند بنویسد.</p>	<p>قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَقُولُ اللَّهُ إِذَا أَرَادَ عَبْدِي أَنْ يَعْمَلَ سَيِّئَةً فَلَا تَكْتُبُوهَا عَلَيْهِ حَتَّى يَعْمَلَهَا ، فَإِنْ عَمِلَهَا فَامْكُتُبُوهَا بِمِثْلِهَا وَإِنْ تَرَكَهَا مِنْ أَجْلِي فَامْكُتُبُوهَا لَهُ حَسَنَةً وَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَعْمَلَ حَسَنَةً فَلَمْ يَعْمَلَهَا فَامْكُتُبُوهَا لَهُ حَسَنَةً ، فَإِنْ عَمِلَهَا فَامْكُتُبُوهَا لَهُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِمِائَةٍ.</p>
--	---

(رواه البخاری)

شرح: گفته پیامبر ﷺ که خداوند بزرگ می‌فرماید، دلالت می‌کند که این حدیث قدسی است که پیامبر ﷺ آن را از طرف پروردگارش فرا گرفته است، فرموده خداوند: «إِذَا أَرَادَ عَبْدِي أَنْ يَعْمَلَ سَيِّئَةً» یعنی هرگاه بنده‌ام بخواهد عمل زشتی انجام دهد سخنی گفته یا کاری کند که اثر سوئی بر نفس وی بگذارد و او را به پلیدی و ظلمت بکشاند، زیرا کار زشت از اموری هست که خدا و رسولش آن را حرام کرده اند و آنچه را که خدا و رسول حرام کرده اند انجام آن اثری زشت بر نفس انسانی به جای می‌گذارد مشروط بر این که از روی قصد و اراده انجام گرفته باشد. فرموده خداوند: «فَلَا تَكْتُبُوهَا عَلَيْهِ حَتَّى يَعْمَلَهَا» «آن را ننویسد تا انجام دهد» زیرا گناه تا انجام گرفته باشد. فرموده خداوند: «فَلَا تَكْتُبُوهَا عَلَيْهِ حَتَّى يَعْمَلَهَا» «آن را ننویسد تا انجام دهد» زیرا گناه تا انجام نگیرد در نفس انسان مؤثر واقع نمی‌شود. فرموده

خداوند: «فَإِنْ عَمِلَهَا فَاکْتُبُوهَا بِمِثْلِهَا» یعنی اگر آن گناه را انجام داد جزایش به مثل بنویسید بدون زیادت تا عدل و رحمت خداوند شامل حالش گردد.

فرموده خداوند: «وَإِنْ تَرَكَهَا» یعنی اگر به سبب خوف و یا حیا از من خود را از گناه بازداشت: «فَاکْتُبُوهَا لَهُ حَسَنَةً» «آن را برایش حسنه بنویسید» زیرا ترک کردار ناشایست به سبب خوف و یا حیا از خداوند نورانیتی را در نفس به وجود می آورد که به مقدار اثری نیک آن در نفس، برایش حسنه نوشته می شود. فرموده خداوند: «وَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَعْمَلَ حَسَنَةً فَلَمْ يَعْمَلْهَا» یعنی اگر نتوانست عمل نیک را انجام دهد و یا به علتی از انجام آن بازماند. «فَاکْتُبُوهَا لَهُ حَسَنَةً» «آن را برایش حسنه بنویسید» چه در اراده او میل و رغبت به عمل خیر موجود بوده و چنین میل و رغبتی خیر است و لذا برایش حسنه نوشته می شود. به خلاف این که هرگاه به سبب کراهیت از حسنه آن را ترک کند درین صورت هیچگاه برایش حسنه نوشته نخواهد شد. فرموده خداوند: «فَإِنْ عَمِلَهَا فَاکْتُبُوهَا لَهُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِمِائَةٍ» «اگر حسنه را جامه عمل پوشانید از ده چند تا هفتصد چند جزای آن را برایش بنویسید. مضاعف شدن ده حسنه در عموم حسناتی است که هر مسلمان انجام می دهد، اما مضاعف شدن دوم بر حسب صدف و اخلاص مؤمن تفاوت پیدا می کند و همچنین به اندازه اثری که آن حسنه دارد زیرا درهمی که در راه جهاد صرف شود تا هفتصد چند مضاعف می شود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان، و شنوندگان هم آن را آهسته بخوانند، تا حفظ شود.
- ۲- شرح را جمله به جمله بخوان و نکات پوشیده آن را توضیح ده تا اکثر آن را بفهمند.
- ۳- به ایشان بگو: اعمال حسنه موجود نمی شود، مگر در کارهایی که خداوند آن‌ها را مشروع ساخته و به آن‌ها امر کرده مانند طاعت خداوند و دیگر کردار پسندیده سیئه نیست، مگر در آنچه خدا و رسول آن را حرام قرار داده و منع نموده اند.

۴- به آنها بفهمان: که مسلمان به نیت در کار خیر ثواب داده می شود طوری که به نیت کار شر اگر آن را از خوف خداوند ترک نکند گاهی در همین دنیا جزا داده خواهد شد و نیت بد برایش مشکلاتی فراهم خواهد کرد.

درس ۲۳: آیه کشتن مسلمان به عمد

قول الله تبارک و تعالی:	فرموده خدای تعالی:
وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعْنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾	(۹۳) کسی که بکشد مؤمنی را دانسته و خواسته پس کیفرش دوزخ است جاودان در آن و خشم آورد خدا بر او دورش کند و آماده کند برای او عذابی بزرگ.

[النساء: ۹۳]

شرح: فرموده خداوند بزرگ: ﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا﴾: لفظ مؤمن معنی عموم را می‌دهد و بر مرد و زن اطلاق می‌شود و در استعمال خود بر بنده و آزاد، بزرگ و کوچک، فقیر و غنی برابر است، و از عمومیت آن به جز اشخاص غیر مکلف مانند کودک و دیوانه کسی بیرون نیست، فرموده خداوند ﷺ: ﴿مُؤْمِنًا﴾ یعنی آن که ایمان دارد که الله ﷻ پروردگار اوست و محمد ﷺ پیامبر خداست و به ملاقات پروردگار به روز قیامت و حساب اعمال و پاداش آن روز یقین دارد. فرموده خداوند ﷻ: ﴿مُتَعَمِّدًا﴾ یعنی به صورت تجاوز و ستم به این که کشتن طرف را از روی ظلم و قصد اراده کند و این قتل را در جایش انجام نداده باشد که مثلاً شخص مقتول مرتکب زنا و یا ارتداد نشده که به واسطه آن جرم کشته شود و یا اراده کشتن قاتل را نکرده تا او را جهت دفاع از نفس خود به قتل برساند، پس هر آن که چنین مسلمانی را بکشد مطابق دستورات خداوند جزا داده می‌شود ﴿فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا﴾ که از آتش بیرون آورده نشود ﴿وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ﴾: و بر هر که خداوند خشم گیرد هیچگاه رستگار نشود ﴿وَلَعْنَهُ﴾ و او را از ساحت رحمتش دور گرداند ﴿وَأَعَدَّ لَهُ﴾: و برایش حاضر و آماده کرد ﴿عَذَابًا عَظِيمًا﴾ عذاب را در قبر و هم بروز قیامت، مگر این که

توبه نصح «بدون بازگشت» بنماید شاید که خداوند بر وی ببخشايد و به رحمت خود او را از آتش دوزخ بیرون گرداند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را به تجوید با شنونده‌ها بخوان و تکرار کن تا حفظ نمایند.
- ۲- شرح را بخوان و در هر جمله توقف نموده و معنی آن را بیان کن.
- ۳- برای‌شان بگو: که مؤمن حقیقی مؤمنی را به تجاوز و ستم به قتل نمی‌رساند زیرا خداوند می‌فرماید: «مناسب مؤمن نیست که شخص مؤمنی را بکشد مگر به طور خطا».
- ۴- به آن‌ها هشدار ده که مسلمانی از صراط می‌گذرد و بدر بهشت می‌رسد و می‌خواهد تا با دیگران به بهشت درآید، مگر از آنجا که دستهایش به خونی که از ستم و تجاوز ریخته است آلوده می‌باشد از در بهشت بازگردانیده می‌شود.
- ۵- به ایشان بگو: که قتل نفس بعد از شریک آوردن به خداوند در مقام دوم و زنا به مرتبه سوم بعد از شرک است چون از پیامبر ﷺ از گناهان بزرگ پرسیده شد شرک و کفر و زنا را نام بردند.

درس ۲۴: حدیث ریاکاری

<p>بخاری حدیثی از رسول خدا ﷺ روایت می‌کند که آن حضرت فرمود: کسی که عملی را برای سمعه «ریا و اشتها» انجام دهد خداوند او را در روز قیامت رسوا می‌کند. و کسی که نافرمانی خدا را بکند خداوند او را بروز قیامت از رحمت خود دور می‌گرداند. یاران گفتند: برای ما وصیتی کن، فرمود: اول چیزی که از انسان بوی بد می‌گیرد شکم اوست. کسی که بتواند تا به جز حلال نخورد، آن کار را بکند و کسی که توانائی دارد تا میان او و جنت دست‌های پرخونش که خون ناحق ریخته است مانع نشود آن کار را بکند.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم في البخاري: مَنْ سَمِعَ سَمْعَ اللَّهِ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ يُشَاقِقُ يَشْفُقِ اللَّهُ عَلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. فَقَالُوا أَوْصِنَا. فَقَالَ إِنَّ أَوَّلَ مَا يُنْتَنُ مِنَ الْإِنْسَانِ بَطْنُهُ، فَمَنْ اسْتَطَاعَ أَنْ لَا يَأْكُلَ إِلَّا طَيِّبًا فَلْيَفْعَلْ، وَمَنْ اسْتَطَاعَ أَنْ لَا يُحَالَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ بِمِلَّةٍ كَفَّهِ مِنْ دَمٍ أَهْرَاقَهُ فَلْيَفْعَلْ.</p>
--	---

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «مَنْ سَمِعَ سَمْعَ اللَّهِ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»: کسی که عملی را برای ریا و اشتها انجام دهد خداوند او را در روز قیامت رسوا می‌کند و خداوند او را در میان انبوه مردم در محشر فضیحت می‌کند زیرا او در دنیا کار دینی را برای این انجام داده بود که به گوش مردم برساند و ایشان وی را برای آن کار ستایش کنند. چون از اعمال خود به جز این قصدی نداشته است، پس خداوند پاداش او را هم در آخرت از همین سمعه می‌دهد و اهل عرصات را از حقیقت و نیت زشت او خبردار می‌گرداند. پس برایش از عباداتش اجری باقی نمی‌ماند تا داخل جنت شود ناچار به دوزخ می‌رود. فرموده پیامبر ﷺ: «وَمَنْ يُشَاقِقُ»: یعنی کسی که خدا و رسولش را به سبب کفر و فسق خود مخالفت کند. «يَشْفُقِ اللَّهُ عَلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»: پس وی را از ساحت رحمت خویش دور ساخته و همراه دشمنانش که به خدا و رسول دشمنی

کردند به آتش دوزخ داخل می گرداند چنانکه فرموده است: ﴿وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ (الأنفال: ۱۳). «کسی که خدا و رسولش را مخالفت کند، یعنی آنها را عصیان و نافرمانی کند، هرآئینه عذاب خدا سخت است». چون جناب پیامبر ﷺ از موعظه فراغت یافت یارانش به وی گفتند: ما را وصیتی کن، آنحضرت ﷺ فرمود: «أَوَّلُ مَا يُنْتَنُ مِنَ الْإِنْسَانِ بَطْنُهُ» «نخست چیزی که از انسان بدبوی شود شکم او است و در واقع همچنین است، باز فرموده: «فَمَنْ اسْتَطَاعَ أَنْ لَا يَأْكُلَ إِلَّا طَيِّبًا فَلْيَفْعَلْ» «کسی که توانائی دارد تا به جز پاک نخورد آن را بکند» چون خوردن حرام سبب غضب خدا و آتش دوزخ می شود و وقتی که دانستند اولی چیزی که بعد از مرگ بدبو می شود شکم است لذا حرام خوردن متفر می شوند فرموده پیامبر ﷺ: «وَمَنْ اسْتَطَاعَ أَنْ لَا يُحَالَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ بِمَلَأٍ كَفَّهُ مِنْ دَمِ أَهْرَاقِهِ فَلْيَفْعَلْ». در این حدیث پیامبر ﷺ از دو گناه بزرگ هشدار می دهد یکی از خوردن حرام و دیگری از قتل نفس.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به آرامی با شنوندگان بخوان تا آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح مطالب را جمله جمله بخوان تا آن را به درستی بفهمند.
- ۳- آنها را از سمعه و ریا بیم ده. سمعه آنست: که انسان فعلی را برای شنیدن مردم انجام دهد تا وی را به واسطه آن ستایش و سپاس بگویند انجام دهد و ریا آنست: که کار دین را برای دیدن مردم انجام دهد تا وی را ثنا گویند یا مشقتی را از وی دفع کنند.
- ۴- به ایشان بفهمان: که «مشاقه» عبارت از دشمنی خدا و رسول اوست و پاداش به مثل است و آن دشمنی خدا و رسول او در عقب دارد و کسی که خدا به وی دشمن باشد بر وی غضب کرده و به لعنت خود و عذابی بزرگ گرفتار می گرداند.
- ۵- آنها را از دو گناه بزرگ ستم بر مردم است به واسطه خوردن مال شان و ریختن خون شان بیم ده.

درس ۲۵: آیه اطاعت خدا، رسول و اولیاء امور

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۵۹) ای آنان که ایمان آوردید! فرمانبرید خدا و رسول خدا را و اولیاء امر را «کارداران» از شما. پس اگر در چیزی باهم ستیزه کردید بازگردانیدش به خدا و رسولش، اگر هستید ایمان آورنده به خدا و روز آخر این بهتر است و نیکوتر در فرجام.</p>	<p>قول الله عزوجل:</p> <p>يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا اطِيعُوْا اللّٰهَ وَاطِيعُوْا الرَّسُوْلَ وَاُوْلٰى الْاَمْرِ مِنْكُمْ ۚ فَاِنْ تَنٰزَعْتُمْ فِى شَيْءٍ فَرُدُّوْهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُوْلِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۚ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَّاَحْسَنُ تَاْوِيْلًا ﴿٥٩﴾</p>
--	---

[النساء: ۵۹]

شرح: فرمودهٔ خدای بزرگ: ﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا﴾ این ندای خداوند است که بندگان مؤمن خود را به عنوان ایمان مورد خطاب قرار می‌دهد زیرا بندهٔ مؤمن است که می‌تواند به وظایف زندگی روحی خود قیام کند و به معراج روحانیت ارتقاء یابد اما غیر مؤمن چون روحاً مرده است توانائی به زبان آوردن کلمه لا اله الا الله را ندارد تا چه رسد به دیگر تکالیف شرعی از نماز، زکات و جهاد. فرمودهٔ خداوند: ﴿اطِيعُوْا اللّٰهَ وَاطِيعُوْا الرَّسُوْلَ﴾: خدا و رسول را فرمان برید» این فرمانبرداری عبارت از به کار بستن امر و ترک نهی است در اموری که واجب یا حرام است اما آنچه مستحب یا مکروه است فرمانبرداری در آن بهتر است و اگر فرمانبرداری نکرد در آن گناهی نیست به شرطی که به منظور سرپیچی از فرمان خدا و پیامبر ﷺ نباشد. فرموده خداوند بزرگ: ﴿وَاُوْلٰى الْاَمْرِ مِنْكُمْ﴾: یعنی فرماندهان خود را که مسلمان باشند فرمان برید به شرط این که به کارهای معروف امر کرده و از امور منکر بازدارند. همچنین اگر به کار مباحی امر می‌کردند یا از منکری نهی می‌کردند که در آن برای مسلمانان منفعتی باشد اطاعت از ایشان واجب است. ولی به ترک واجب یا فعل حرام از

ایشان فرمانبرداری نشود، زیرا پیامبر ﷺ می‌فرماید: «همانا فرمانبرداری در کار معروف است» و نیز می‌فرماید: «لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ»: فرمانبرداری از مخلوق که به نافرمانی خالق بیانجامد جواز ندارد. فرموده خداوند: ﴿فَإِنْ تَنَزَّعْتُمْ فِي شَيْءٍ﴾ «اگر در چیزی اختلاف کردید» ﴿فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ﴾: یعنی آن را به کتاب خدا و حدیث پیامبر پیش کنید که در این‌ها اختلاف حل می‌گردد، فرموده خداوند: ﴿إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾: زیرا کسی که به خدا و روز قیامت ایمان دارد مستعد پذیرفتن امر خدا و توجه به سوی خداوند است. فرموده خداوند: ﴿ذَلِكَ خَيْرٌ﴾: این کار برای شما بهتر است، یعنی بازگشت به امر خدا و رسول در دنیا و آخرت به مفاد شما است. ﴿وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾: یعنی بازگشت به فرمان خدا و رسول در فرجام برای شما بهتر است ازین که باز نگردید.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان به خوبی آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را بخوان و به هر جمله آن توقف کن و معنی آن را شرح ده تا شنوندگان معنی آن را بفهمند.
- ۳- آن‌ها را به وجوب اطاعت از دستورات خدا و رسول در حالت آسانی و سختی آگاه کن، همچنین اطاعت از حاکم مسلمان در آنچه که منعی از طرف خدا و رسول نباشد واجب است.
- ۴- به آن‌ها بیاموز: که اگر مسلمانان در حکم چیزی اختلاف داشتند واجب است که به کتاب خدا و سنت پیامبر ﷺ مراجعه کنند، تا آن حکم را بدانند و بدان گردن نهاده تسلیم شوند زیرا ایمانی که به خدا و پیامبر دارند ایشان را به این کار فرا خوانده و بر آن وادار می‌سازد. و عاقبت این کار در دنیا و آخرت برایشان خیر است چه در دنیا در صف واحدی قرار گرفته و وحدت کلمه‌شان حفظ می‌شود و در امر آخرت نیز به فرمانبرداری خدا و پیامبرش ثواب می‌بینند.

درس ۲۶: حدیث اطاعت از امیر

در کتاب صحیح البخاری از پیامبر ﷺ روایت شده است که آن حضرت فرمودند: بشنوید و فرمان برید اگرچه بر شما غلام حبشی مقرر شود که سرش مانند کشمش باشد.	قول النبی صلی الله علیه وسلم فی صحیح البخاری: اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا، وَإِنْ اسْتُعْمِلَ عَلَیْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ كَأَنَّ رَأْسَهُ زَبِيَّةٌ.
--	---

شرح: «اسْمَعُوا» یعنی بشنوید آنچه فرماندهان مسلمانان در باره امر و نهی یا اخبار و هشدار، شما را مورد خطاب قرار می‌دهند. «أَطِيعُوا» یعنی از فرماندهان مسلمان خود در آنچه دستور می‌دهند یا نهی می‌کنند اطاعت کنید و عمومیت این حدیث را حدیث‌های صحیح دیگری محدود و خاص می‌نماید، به این که اطاعت و فرمانبرداری تنها در کارهای معروف است و هیچگاه فرمانبرداری از مخلوق در کارهایی که در آن نافرمانی خالق باشد جایز نیست پس فرمانبرداری به معنی عام خود در اینجا مراد نیست، بلکه مخصوص کارهایی است که در آن نافرمانی خدا و پیامبرش نباشد و اگر فرمانروائی به ترک واجبی یا کار حرامی دستور دهد از وی اطاعت نمی‌شود. «وَإِنْ اسْتُعْمِلَ عَلَیْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ» اگرچه بر شما غلام حبشی مقرر شود یعنی اگر رهبر مسلمانان بر شما فرمانداری مقرر کند که از نژاد عرب یا بزرگ‌زاده نباشد از امر و نهی او تا جائی که در آن نافرمانی خدا و پیامبرش نباشد فرمانبرداری کنید اگرچه این فرمانده غلام زنگی باشد، «كَأَنَّ رَأْسَهُ زَبِيَّةٌ» که سر او مانند دانه کشمش باشد که موی سرش سیاه و درهم پیچیده باشد. هدف از این حدیث آنست که از فرمانده مسلمان خود در هر حال اطاعت و فرمانبرداری کنید و بر وی عصیان نورزیده و نشورید، زیرا در این کار صلاح جامعه اسلامی و سلامتی از فتنه‌ها و خونریزی‌ها است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان تا دیگران همراحتان آهسته بخوانند و آن را یاد کنند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و در هر جمله توقف کرده و معنی آن را بیان کن تا شنوندگان آن را بفهمند.
- ۳- آن‌ها را آگاه کن: که اطاعت از اولی الامر به قرآن و سنت ثابت شده است و به ایشان هشدار ده که ترک این واجب و بغی بر امیر مسلمان حکومت اسلامی را به هم ریخته و سبب فتنه و هلاکت مسلمانان می‌گردد.
- ۴- به ایشان بگو: که فرمانبرداری از امیران مسلمان در غیر معصیه خدا و پیامبر است زیرا اطاعت از خدا و پیامبر بر اطاعت امیران مسلمان و اطاعت والدین مقدم است.
- ۵- به ایشان بفهمان: که اعتبار مسلمان به فرمانبرداری از خدا و پیامبرش می‌باشد تفاخر به آباء و اجداد و جاه و مقام در اسلام اعتبار ندارد.

درس ۲۷: آیه داستان تولد حضرت عیسی

<p>فرموده خداوند بزرگ:</p> <p>(۲۴) (۲۴) آن گاه از فرودستش ندایش داد که اندوهگین مباش. پروردگارت زیر پایت چشمه‌ی آبی پدید آورده است. (۲۵) و تنه‌ی خرما را به سوی خودت تکان بده تا برایت خرما‌ی تازه بریزد. (۲۶) و بخور و بنوش و چشمانت روشن باد. و</p>	<p>قوله تعالی:</p> <p>فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾ وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسْقِطُ عَلَيْكَ رُطْبًا غَنِيًّا ﴿٢٥﴾ فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا</p>
---	---

[مریم: ۲۴ - ۲۶]

شرح: ﴿قَالَتْ يَلَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا﴾ خداوند از احوال مریم دوشیزه باکره در هنگام زادن عیسی ﷺ برای ما حکایت می‌کند که او با کمال تأسف و حسرت آرزوی مرگ را پیش از پدید آمدن چنین واقعه بزرگی که زادن فرزندی بدون پدر است برای خود کرد. زیرا وی از خبردار شدن و سرزنش مردم قریه خود (بیت اللحم فلسطین) که در آن سکونت داشت می‌ترسید و ازین جهت گفت: ﴿وَكُنْتُ نَسِيًّا مَنْسِيًّا﴾ یعنی چیز حقیری می‌بودم کلمه نسی از نسیان و فراموشی گرفته شده: یعنی آنچه را که اگر از روی عادت فراموش کنند و از گم شدن آن اندوهگین نمی‌شوند مانند ریسمان، میخ و غیره و همچنین نسی پارچه حیض است که به آن پلیدی را از خود دور می‌کنند. و آرزوی مرگ حضرت مریم برای راحت طلبی و استراحت نفس نبود، زیرا چنین آرزوی جواز ندارد بلکه این خواهش برای ضرری بود که با دین او ارتباط پیدا می‌کرد مثلاً می‌ترسید: که مردم بدین او بدگمان شوند و

مورد سرزنش قرار گیرد و در فتنه بیفتد، و یا این که مردم به وی نسبت زنا بدهند و این گمان ناروا سبب هلاکت ایشان گردد. ﴿فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتَا﴾ پس آواز داد او را عیسی علیه السلام از زیرش و برای وی گفت: ﴿أَلَا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا﴾ اندوهگین مباش همانا خداوند زیر پای تو جوئی آماده کرده است یعنی جوی آبی که آن را (سری) می گویند: ﴿وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ﴾ و شاخه خرما را به سوی خود به جنبان مراد همان تنه خرما است که نزد آن عیسی علیه السلام تولد شده بود تا بر تو خرمای رطب تازه چیده بریزد ﴿فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا﴾ بخور و بیاشام و به فرزندی چون عیسی شادمانی کن.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیات را بخوان تا شنوندگان نیز با تو تکرار کنند و یاد گیرند.
- ۲- شرح مطالب را بخوان و معنی جمله‌ها را بیان کن تا همگان بدانند.
- ۳- برایشان بفهمان: که کیفیت خلقت عیسی علیه السلام مانند کیفیت آفرینش آدم علیه السلام است که چون خداوند خواست وی را بیافریند به او فرمان داد موجود باش فوراً بوجود آمد.
- ۴- برای ایشان بفهمان: که تمنای مرگ اگر برای امر دینی باشد جواز دارد و اگر برای خلاصی از درد و غم دنیوی باشد جایز نیست.
- ۵- به آن‌ها بگو: که ولادت عیسی علیه السلام بدون پدر و سخن زدن او در گهواره از آیات خداوند است و برای پند گرفتن مردم به حساب می‌رود.

درس ۲۸: حدیث آرزوی مرگ را نکنید

پیامبر ﷺ فرمود: هیچگاه یکی از شما مرگ را آرزو نکند یا نیکوکار است که شاید کردار نیکویش زیاد شود و یا بدکار که شاید قصد بازگشت از گناه را بکند.	قول النبی صلی الله علیه وسلم: لَا يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمْ الْمَوْتَ إِلَّا مُحْسِنٌ فَلَعَلَّهُ، يَزْدَادُ وَإِمَّا مُسِيءٌ فَلَعَلَّهُ يَسْتَعْتِبُ.
--	---

(رواه البخاری)

شرح: «لَا يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمْ الْمَوْتَ» در این نهی پیامبر ﷺ دلالت واضحیست بر این که طلب مرگ حرام است، زیرا برای مسلمان حلال نیست که مرگ را آرزو کند و بگوید: ای کاش می‌مُردم و یا بمیرم و یا این که دعا کند خداوند! مرا در حال بمیران گرچه حضرت مریم «والدهی عیسیٰ علیها السلام» مرگ را آرزو کرد و گفت: ایکاش پیش از این می‌مُردم این آرزو برای راحت نفس خودش نبود، بلکه چنانکه بیان شد برای خدا و دینش بود. «إِمَّا مُحْسِنٌ فَلَعَلَّهُ، يَزْدَادُ» این عبارت، علت نهی از درخواست مرگ را بیان می‌کند، زیرا شخص مسلمان هر قدر زندگیش دراز شود نیکوکاری و کردار پسندیده‌اش زیاد می‌شود پس درخواست مرگ طلب قطع کردار نیکو و شایسته اوست و چنین خواسته‌ای برای مسلمان جواز ندارد. فرموده پیامبر ﷺ: «وَإِمَّا مُسِيءٌ فَلَعَلَّهُ يَسْتَعْتِبُ» یعنی از پروردگار خود رجوع از گناه را طلب کند توبه و آمرزش بخواهد و کردارهای شایسته‌ای مانند نماز، روزه و صدقات انجام دهد تا پروردگار از وی راضی شود و گناهانش را ببخشد چه این اعمال دارای خیر بزرگی است و اگر مرگ را طلب کند و بمیرد ازین فضایل محروم می‌گردد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان آن را حفظ کنند.

۲- شرح مطالب را جمله جمله بخوان و آنچه را لازم است توضیح و تفسیر کن تا دانسته شود.

۳- به آنها بفهمان: که اگر مسلمان در روزگاران فتنه برای سلامت دینش آرزوی مرگ را کند باکی نیست زیرا این خواسته برای حفاظت دین است نه برای آرامش بدن چون در حدیث آمده است که قیامت نشود تا این که کسی به قبر برادر مسلمانش بگذرد برای سلامت دینش بگوید: ای کاش من به جای او می‌مُردم.

۴- آنها را به نیکی و بدی آگاه کن: تا نیکوکار بر حسنات و نیکی‌هایش بیفزاید که برایش خیر است و همچنین اگر بدکار از کردار بدش باز ایستد برایش خیر است تا توبه کند و خداوند از وی راضی شده و گناهانش را ببخشد.

۵- به ایشان بفهمان: که امید داشتن به رحمت خداوند عبادت محسوب می‌شود و ناامیدی و یأس از آن نعوذ بالله کفر گفته می‌شود.

درس ۲۹: آیه حدود و مرزهای الهی

قول الله عزوجل:	فرموده خداوند بزرگ:
تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ ۚ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٣﴾ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٤﴾	(۱۳) این است مرزهای خداوند، کسی که خدا و فرستاده اش را اطاعت کند درآورد او را به بهشت هایی که جاری است از زیر آن جویی ها جاودان در آن، این است پیروزی بزرگ (۱۴) و هرکس نافرمانی کند خدا و رسولش را و از مرزهای او تجاوز کند فرو برد او را در آتش که جاویدان است در آن و برای او عذاب خوارکننده است.

[النساء: ۱۳ - ۱۴]

شرح: ﴿تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ﴾ این آیه اشاره به سوی تقسیم متروکات و وصایا است و خداوند آن ها را حدود و مرزهای خود نامیده است زیرا خداوند است که آن ها را محدود و معین کرده و به بندگان فرمان می دهد: تا از آن تجاوز نکنند. سپس می فرماید: ﴿وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا﴾ خداوند از وعده صادق خود خبر می دهد و آن عبارت از این است که هر کس از امر و نهی خدا و پیامبرش فرمانبرداری کند خداوند او را در باغ هایی درآورد که دارای چنین صفتی است که جوی های آب از زیر درختان و کاخ های آن ها روان است و همیشه در آن می باشند و از آنجا بیرون نمی شوند. حکمت آن این است که اطاعت خدا و رسول به انجام واجبات و کردارهای شایسته نفس را پاک و پاکیزه می کند و از گناهان و معاصی باز می دارد و با

طهارت و تزکیه نفس زندگی می‌کند و چون بمیرد و دارای نفسی پاک باشد در این حال سزاوار ورود به بهشت خواهد بود که این خود رستگاری بزرگی است. باز می‌فرماید:

﴿وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ﴾

این وعده به عذاب است برای کسی که نافرمانی او و پیامبرش را کرده و از مرزهای معین شده او تجاوز می‌کند پس نفس او پلید و ناپاک شده و شباهت به ارواح کافران و شیاطین پیدا می‌کند آنگاه سزاوار ورود به آتش و عذاب خوارکننده خواهد بود و علت آن هم پلیدی نفس است که آن را به اطاعت خداوند و خودداری از حرام پاک نکرده است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر دو آیت را واضح بخوان و شنوندگان هم تکرار کنند تا آن‌ها را حفظ کنند.
  - ۲- شرح مطالب را جمله جمله بخوان و نکات پوشیده آن را بیان کن و جمله‌های دشوار آن را شرح ده تا دانسته شود.
  - ۳- برای‌شان بگو: که خداوند حدود و مرزهای معین کرده است که از آن تجاوز حرام است و فرض‌هایی را به ما تکلیف کرده که واجب است آن‌ها را انجام دهیم و کسی که در این‌ها از خداوند اطاعت کند برایش پاداش نیکو می‌دهد و او را در بهشت که دارای نعمت‌های جاویدانی است درمی‌آورد و کسی که نافرمانی خدا و پیامبرش را کرده و از حدودش تجاوز کند وی را در آتش درمی‌آورد تا عذاب خوارکننده را بچشد.
  - ۴- از ایشان سؤال کن: که شناخت حدود خدا و شناخت آنچه خداوند از اطاعت خود و پیامبرش دوست می‌دارد به چه چیز حاصل می‌گردد؟
- آیا برای جاهل امکان دارد که حدود خدا و کیفیت فرمانبرداری و نافرمانی خدا را بدانند؟
- پس بر مسلمان طلب دانش دینی واجب است و درست نیست که مسلمان در باره امور دین خود جاهل باقی بماند.

درس ۳۰: حدیث دخول بهشت مشروط به...

<p>فرموده پیامبر ﷺ است که می‌فرمایند: تمام پیروانم در بهشت می‌روند به جز کسی که سرباز زند (یاران) گفتند: ای رسول خدا کیست که سرباز می‌زند فرمودند: هر که مرا فرمان برد به جنت می‌رود و هر که نافرمانی از من کرد همانا سرباز زده است.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: كُلُّ أُمَّتِي يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ، إِلَّا مَنْ أْبَى. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَنْ يَأْبَى؟ قَالَ: مَنْ أَطَاعَنِي دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أْبَى.</p>
--	---

(رواه البخاری)

شرح: «كُلُّ أُمَّتِي يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ، إِلَّا مَنْ أْبَى» در اینجا مراد از امت کسانی هستند که به رسول الله و به شریعت وی از توحید و عبادات و احکام ایمان آوردند و دخول در بهشت بعد از مرگ و بروز قیامت صورت می‌گیرد. زیرا ارواح مؤمنان در بهشت و ارواح کافران در آتش است و در روز قیامت ارواح به پیکرهایشان جای می‌گیرند، اهل بهشت با ارواح و پیکرهای خود به بهشت می‌روند و اهل دوزخ همچنین با پیکرها و ارواح خود. فرموده پیامبر ﷺ «إِلَّا مَنْ أْبَى» مگر کسی که سرباز زند از ورود به بهشت سرباز زند؟ پیامبر ﷺ فرمود: «مَنْ أَطَاعَنِي دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أْبَى»، هر که فرمان برد مرا به بهشت درآید و هر که نافرمانی کرد مرا همانا از وارد شدن به بهشت سرباز زده است و حکمتش آن است که فرمانبرداری و اطاعت از پیامبر ﷺ همانا به اسلام و ایمان و اخلاص است و این اخلاص نفس بشری را پاک و تزکیه می‌کند و او را شایسته ورود به بهشت می‌گرداند چون خداوند ﷻ می‌فرماید: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا﴾ (الشمس: ۹). «همانا رستگار شد کسی که نفس را پاک کرده است»، اما کسی که پیامبر ﷺ را نافرمانی کند و دعوت او را به سوی ایمان و اسلام و کردار شایسته نپذیرد و بر گناه و کفر زندگانی خود را به سر برد البته نفس وی مانند ارواح شیاطین پلید می‌گردد و در همین حالت است که سزاوار دخول دوزخ که بدبختی و

زیان است می گردد، زیرا خداوند می فرماید: ﴿وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّهَا﴾ (الشمس: ۱۰).
«البته زیانکار شده است کسی که نفس را به کفر و گناه آلوده کرده است».

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان آن را یاد بگیرند.
- ۲- شرح را با آرامش بخوان و به هر جمله توقف کن و مفهوم آن را واضح کن تا دانسته شود
- ۳- به آن‌ها بفهمان: که دخول جنت وابسته به پذیرفتن اسلام است و آن عبارت است از عمل به شریعت و احکام آن از روی عقیده، کردار، عبادت، قضاوت، اخلاق و آداب.
- ۴- به ایشان بگو: که اطاعت از پیامبر اطاعت از خداست، زیرا او تعالی می فرماید: ﴿مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ﴾ (النساء: ۸۰). «هر که از پیامبر اطاعت کرده در حقیقت از خداوند اطاعت کرده است».
- ۵- به آن‌ها بفهمان: که فرمانبرداری خدا و پیامبر ﷺ نفس را پاک و تزکیه می کند و نافرمانی‌شان آن را آلوده و پلید می گرداند چون خداوند می فرماید: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّهَا﴾ (الشمس: ۹ - ۱۰). «به تحقیق رستگار شد کسی که نفس را پاکیزه کرد و زیانکار گشت کسی که آن را آلوده کرده است».

درسهای ماه جمادی الثانی

درس ۱: آیه ازدواج زنان بی شوهر و مردان بی همسر

<p>خداوند بزرگ می فرماید:</p> <p>(۳۲) و همسر دهید زنان بی شوهر را از شما و شایستگان را از بندگان و کنیزان خویش اگر باشند بینوایان بی نیازشان سازد خدا از فضل خود و خدا است گشایشمند و توانا.</p>	<p>قول الله تعالى:</p> <p>وَأَنْكِحُوا الْأَيْمَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ ۚ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ۗ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ</p>
--	--

[نور: ۳۲]

شرح: فرموده خداوند ﷻ: ﴿وَأَنْكِحُوا الْأَيْمَىٰ مِنْكُمْ﴾ این ارشاد خداوندی است برای قاطبه مسلمین در شهرها و قریه‌های شان و آنان را به چیزی متوجه می سازد که پاکی، صلاح، وحدت و توانائی آنها را حفظ کند ایشان را متوجه می گرداند، تا کسانی که از مردان و زنان شان همسری ندارند همسر بدهند. به نحوی باشد که مرد و زنی که توان همسر گرفتن را دارد نگذارند بدون همسر بماند لفظ ایامی شامل دوشیزه و بیوه هردو را می شود چه «ایم» زن یا مردی است که همسر نداشته باشد. فرموده خداوند: ﴿وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ﴾ یعنی همچنان بندگان و کنیزان را همسر بدهید و آنان را بدون همسر رها نکنید، زیرا در این کار خطر بروز فحشاء در شهرها و به فساد کشیده شدن جامعه است که آنگاه مستحق عذاب خداوند می گردند. فرموده خداوند: ﴿إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾ یعنی خود را گرفتار حرج و دشواری نسازید که آنها را به بهانه که فقیر هستند همسر ندهید، زیرا خداوند آنان را به مرحمت خود بی نیاز می گرداند و نیازمندی شان را رفع می کند و چرا چنین نباشد که ﴿وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾ خداوند دارای فضل و رحمت گسترده است و بر احوال بندگان از ثروتمندی و ناداری و فرمانبرداری و سرکشی آگاه است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیات را به تجوید بخوان و پیوسته تکرار کن تا دانسته شود که بیشتری از شنوندگان آن را یاد گرفته اند.
- ۲- در هر جمله توقف کن، و آن را توضیح ده تا اصل مطلب را درک کنند.
- ۳- به آن‌ها بگو: که نکاح بدون ولی زن درست نمی‌شود، زیرا فرموده خداوند: ﴿وَأَنْكِحُوا الْأَيْمَىٰ مِنْكُمْ﴾ مخاطب کلمه، اولیای زنان اند و اگر ولی نباشد امیر مسلمین است و در صورتی که نه ولی و نه امیر موجود شود شخصی صاحب رأی از قبیله زن می‌تواند ولی باشد.
- ۴- به ایشان بگو: که خطر و زیان فحشاء زیاد است که همانا سبب خرابی و ویرانی شهرها می‌شود و اگر ازدواج به صورت همگانی پیش برود غالباً از فحشاء جلوگیری خواهد شد، لذا خداوند به آن فرمان داده است.
- ۵- به آن‌ها بفهمان: که حرمت زنا در میان آزاد و بنده یکسان است اگرچه در حکم جزا اختلاف دارند، طوری که بنده پنجاه ضربه شلاق زده می‌شود و آزاد ثیب رجم می‌گردد و آزاد بکر بک صد تازیانه زده می‌شود و بنده پنجاه تازیانه.
- ۶- به آن‌ها بگو: که همکاری میان اهل قریه و قبیله در شهرها در امور ازدواج نظر به این آیه: ﴿وَأَنْكِحُوا الْأَيْمَىٰ مِنْكُمْ﴾ واجب است.

درس ۲: حدیث جوانان ازدواج کنند یا...

<p>فرموده پیامبر ﷺ: ای گروه جوانان! کسی که از شما توانائی برداشتن تکالیف ازدواج را دارد باید ازدواج کند. زیرا ازدواج بازدارنده تر است چشم را و حفظ کننده تر است شرمگاه را و کسی که توانائی ندارد، پس لازم است بر وی روزه گرفتن، زیرا روزه برایش قطع کننده شهوت است.</p>	<p>قول النبی علیہ السلام: یَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ! مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، فَإِنَّهُ أَغْضُ لِلْبَصَرِ وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ.</p>
---	--

(رواه ابوداود)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ»: پیامبر بزرگوار ﷺ جوانان امت اسلامی را در هر مکان و زمانی که باشند مورد خطاب قرار داده و به عنوان یک اندرزدهنده و راهنما به ایشان می گوید: «مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ» کسی که از شما توانائی برداشتن تکالیف ازدواج از قبیل مهر، سرپرستی و مسکن را دارد «فَلْيَتَزَوَّجْ» باید ازدواج کند چه با دوشیزه باشد یا بیوه، صغیره باشد یا کبیره سپس علت امر به ازدواج را چنین بیان می فرماید: «فَإِنَّهُ أَغْضُ لِلْبَصَرِ» زیرا شخص متأهل عادتاً به طرف غیر همسرش نظر نمی کند چه همسرش او را کفایت می کند و چون پوشیدن چشم از نامحرم واجب است، لذا کاری که این واجب را یاری می کند ازدواج است و فرموده پیامبر ﷺ: «وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ» یعنی ازدواج از ذکر و نماز و صبر جلوگیری بیشتری از ارتکاب فحشاء دارد. فرموده پیامبر ﷺ: «وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ» کسی که توانائی ازدواج را نسبت به مصارف و هزینه آن نداشته باشد «فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ» پس بر وی روزه لازم است و آن امتناع از خوردن و آشامیدن و شهوتست از طلوع صبح تا غروب آفتاب. فرموده پیامبر ﷺ: «فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ» زیرا همین روزه برای انسان به منزله خصی کردن است

همانطور که خصی کردن میل جنسی را در حیوان نابود می کند و ماده شهوت را از بین می برد پس بر جوانان مجرد لازم است که روزه بدارند و بدون عذر سفر یا بیماری آن را ترک نکنند زیرا روزه رغبت جنسی را منع می کند، آری شخص روزه دار در کمالات روحی سیر کرده و به نواقص بدنی التفاتی ندارد.

راهنمایی هائی برای مربی:

- ۱- حدیث را واضح بخوان و تکرار کن تا بدانی که حفظ کرده اند.
- ۲- شرح را بخوان و معنی مراد را به شنوندگان بفهمان.
- ۳- به ایشان بفهمان: که جوانان در عمل به این نصیحت پیامبر ﷺ از اشخاص میان سال و پیر شایسته ترند زیرا قدرت و فساد جنسی در جوانان نسبت به آنها بیشتر است و از طرف دیگر میانسالان و پیران نسبت به جوانان طاعت و عبادت زیاده تر انجام داده اند و خطر شهوت در ایشان کمتر است اما جوانان هنوز به عبادت و طاعت خداوند نوعادت اند.
- ۴- به ایشان فایده ازدواج را گوشزد کن که ازدواج علاوه بر این که به انسان احسان و پاکدامنی بخشیده سعادت دنیا و آخرت وی را آماده می گرداند. از وی اولاد بوجود آمده که خدا را می پرستند و بر عبادت شان ثواب داده می شود.
- ۵- ایشان را از فواید روحی و بدنی روزه آگاه کن و بگو: که بزرگترین مفاد روزه وجود پاکدامنی مطلوب در جوان مسلمان است.

درس ۳: آیه مطلقه را از مراجعه به شوهرش بازندارید

<p>فرموده خداوند بزرگ:</p> <p>(۲۳۲) هنگامی که زنان را طلاق دادید و عده‌ی آنها به پایان رسید، اگر سازش پسندیده‌ای بین آنها و شوهرانشان برقرار شد، مانع ازدواجشان با یکدیگر نشوید. آن دسته از شما از این حکم پند می‌گیرند که به الله و رستاخیز ایمان دارند. این برای شما بهتر و پاکیزه‌تر است. و الله می‌داند و شما نمی‌دانید.</p>	<p>قول الله تعالى:</p> <p>وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمَّا أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُم بِالْمَعْرُوفِ ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَمْ أَزْكَى لَكُمْ وَأَطْهَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾</p>
--	---

[البقره: ۲۳۲]

شرح: فرموده خداوند عزوجل: ﴿وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ﴾ یعنی عقد و گروه نکاح را باز کردید و پیوند عصمت آن را برداشتید که لفظ انت طالق (تو طلاق هستی) و یا طلقتك (تو را طلاق دادم) را به زبان آوردید و فرموده خداوند ﴿فَلَمَّا أَجَلَهُنَّ﴾ یعنی زنی که طلاق شده و به انتهای عده خود رسیده باشد و به جهت گذشتن عده، شوهر نتواند به سوی او رجوع کند ﴿فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُم بِالْمَعْرُوفِ﴾ یعنی زن طلاق شده که عده‌اش را گذرانده است منع نکنید که شوهر سابق را برای بار دوم به نکاح بگیرد در صورتی که هردو قصد دارند تا به طور شایسته زندگی تازه را آغاز کنند ولی سرپرست زن حق ندارد تا ازین کارشان مانع شود چه معنی تراضی به معروف همین است. فرموده خداوند: ﴿ذَلِكَ﴾ یعنی همین منع کردن زن طلاق شده که عده را گذرانیده و به سبب گذشتن عده، نکاح او با شوهرش قطع شده و شوهرش حق رجوع را از دست داده است. ﴿يُوعَظُ﴾ پند داده می‌شود.

و از جانب خداوند به آن امر می‌شود: ﴿مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ زیرا شخصی مؤمن است که امر خداوند را اطاعت و آن را قبول دارد ﴿ذَلِكَمُ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَأَطْهَرُ﴾ یعنی این کار یعنی عدم ممانعت زن طلاق شده در مراجعه به شوهر قبلی به نکاح جدید سبب اطاعت بیشتر خداوند ﷻ به حساب می‌آید چه بیشتر سبب تزکیه نفس‌های شما می‌شود و جامعه شما را بهتر به طرف پاکی و راستکاری رهنمون می‌سازد. زیرا امکان دارد اگر از ازدواج چنین زن و شوهری که همدیگر را دوست می‌دارند ممانعت شود به گناه گرفتار شوند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت شریفه را به تجوید قرائت کن تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله به خوان و نکات پوشیده را بیان و آنچه محتاج به شرح است شرح ده.
- ۳- به آن‌ها بفهمان: زنی که طلاق شد چون عده‌اش بگذرد شوهرش نمی‌تواند به وی رجوع کند و اگر با یکدیگر تمایل داشتند ولی و سرپرست زن نمی‌تواند آن‌ها را از نکاح جدید منع کند.
- ۴- به ایشان بفهمان: که به جا آوردن اوامر خداوند طهارت و پاکی را در جامعه پدید می‌آورد و نافرمانی خداوند دل‌ها را فاسد و جامعه را به ناپاکی گرفتار می‌گرداند.
- ۵- به ایشان تذکر ده: که ایمان به خدا و روز آخرت بنده را آماده برای اطاعت از فرمان خدا و پیامبر ﷺ می‌گرداند.

درس ۴: حدیث مراجعه خواهر معقل

<p>از معقل بن یسار <small>رضی الله عنه</small> روایت است که گفت: خواهرم را به ازدواج مردی درآوردم که بعداً او را طلاق داد چون عده‌اش گذشت نزد آمد و از وی خواستگاری می‌کرد برایش گفتم: او را به تو نکاح دادم و به تحت امر تو قرار دادم و تو را به آن اکرام نمودم و تو او را طلاق دادی باز نزد آمد از وی خواستگاری می‌کنی نه خیر به خدا قسم خواهرم هیچگاه به سویت باز نخواهد گشت او مرد نیکی بود و زن هم به وی تمایل داشت. در این باره این آیت نازل شد (فلا تعضلوهن) پس گفتم: ای رسول خدا! الآن که خدا دستور داده پس دستور را اجرا می‌کنم و خواهر خود را سپس به او نکاح داد.</p>	<p>قول معقل ابن یسار <small>رضی الله عنه</small>: زَوَّجْتُ أُخْتًا لِي مِنْ رَجُلٍ فَطَلَّقَهَا، حَتَّى إِذَا انْقَضَتْ عِدَّتُهَا جَاءَ يَخْطُبُهَا، فَقُلْتُ لَهُ زَوِّجْتُكَ وَفَرَشْتُكَ وَأَكْرَمْتُكَ، فَطَلَّقَتْهَا، ثُمَّ جِئْتُ تَخْطُبُهَا، لَا وَاللَّهِ لَا تَعُودُ إِلَيْكَ أَبَدًا، وَكَانَ رَجُلًا لَا بَأْسَ بِهِ وَكَانَتِ الْمَرْأَةُ تُرِيدُ أَنْ تَرْجِعَ إِلَيْهِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ هَذِهِ الْآيَةَ (فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ) فَقُلْتُ الْآنَ أَفْعَلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ فَرَوِّجْهَا إِيَّاهُ.</p>
---	---

(رواه البخاری)

شرح: گفته معقل بن یسار: «زَوَّجْتُ أُخْتًا لِي» خواهرم را به نکاح دادم مراد در اینجا خواهر نسبی است «مِنْ رَجُلٍ فَطَلَّقَهَا» برای مردی که بعداً وی را طلاق داد و رجوع نکرد تا عده‌اش سپری شد و عده در قرآن کریم به سه قراء تعبیر شده است که مراد از آن به اختلاف مذاهب سه طهر یا سه حیض می‌باشد، «جَاءَ يَخْطُبُهَا» و آمد او را خواستگاری از معقل کرد زیرا وی ولی خواهرش بود «فَقُلْتُ لَهُ» پس برای اثبات مدعا برایش گفتم: «زَوِّجْتُكَ وَفَرَشْتُكَ

وَأَكْرَمْتِكَ، فَطَلَّقْتُهَا، ثُمَّ جِئْتَ تَخْطُبُهَا، لَا وَاللَّهِ لَا تَعُودُ إِلَيْكَ أَبَدًا» او را همسر تو و تحت فرمان تو در آوردم و تو را با این خویشاوندی مورد اکرام قرار دادم تو او را طلاق دادی سپس نزد آمده از وی خواستگاری می کنی؟ نه خیر به خداوند قسم هیچ گاه خواهرم به سویت باز نمی گردد سخنش را به کلمه لا وسوگند و لفظ ابداً مؤکد ساخت، زیرا عزم جدی داشت که خواهرش را به وی بازنگرداند به علت بی حرمتی که به او و خواهرش شده بود گفته اش: «وَكَانَ رَجُلًا لَا بَأْسَ بِهِ» و آن مرد عیبی نداشت مراد از آن مرد شوهر خواهر معقل است که او را طلاق داده و سپس خواستگاری می کرد «وَكَانَتِ الْمَرْأَةُ تُرِيدُ أَنْ تَرْجِعَ إِلَيْهِ» و آن زن می خواست که به طرف شوهرش بازگردد و برای رجوع به شوهر اولی دو شرط لازم است: یکی این که مرد، شخص صالح بوده دوم این که زن به او رغبت داشته باشد پس خداوند این آیه را نازل فرمود: «فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ» یعنی زن ها را بازندارید از این که به شوهر اولی خود بازگردند گفتم: ای رسول خدا! الآن که آیه نازل شد این کار را می کنم، سپس خواهر خود را به نکاح شوهر نخستین او در آورد.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بار بار تکرار کن، تا بدانی که بیشتر شنوندگان آن را یاد گرفته اند.
- ۲- شرح را به آرامش و جمله به جمله بخوان و جای که نیاز به توضیح دارد واضح کن.
- ۳- به آن ها بفهمان: که مطلقه اگر عده اش به ماه یا به حیض یا وضع حمل سپری گردد، نمی تواند بدون تجدید نکاح به شوهرش بازگردد، البته باید ارکان چهارگانه نکاح که عبارت از ولی، مهر، شهود و صیغه عقد است انجام شود صیغه عقد آن است که ناکح برای ولی بگوید: فلانه را برایم به همسری بده، ولی در جواب بگوید: او را برای تو به فلان اندازه مهر به زنی دادم و برای شاهدان بگوید: که این واقعه را گواه باشید.
- ۴- به ایشان بگو: که برای ولی، زن باشد یا برادر جواز ندارد که مطلقه را از بازگشتن به شوهرش منع کند، مشروط بر این که شوهر، شخص صالح باشد، نظر به این حدیث

که چون معقل خواهرش را از پیوستن به شوهر وی بازداشت، در باره اش این آیت نازل شد و جلوگیری از پیوستن زن به شوهر در صورت علاقه زن و صلاحیت شوهر حرام گردید.

درس ۵: آیه حقوق زنان بر مردان

<p>فرموده خدای بزرگ است:</p> <p>(۲۲۸) برای زنان است مثل آنچه بر آنان است به متعارف و مردان را است بر زنان درجه و خدا است عزتمند و با حکمت.</p>	<p>قال الله جل جلاله:</p> <p>وَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ^ع</p> <p>وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ^ه وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ</p>
--	--

[بقره: ۲۲۸]

شرح: فرموده خداوند بزرگ: ﴿وَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ یعنی برای زنان بر شوهران حقوق و واجباتی است، همانطوری که زنان بر شوهران حقوق و واجباتی دارند فرموده خداوند: ﴿بِالْمَعْرُوفِ﴾ معروف چیزی است که شریعت آن را به عنوان حق در میان زن و شوهر شناخته باشد، زیرا آنچه را شریعت منکر قرار داده و حق شناخته باشد در آن هیچگونه خیری وجود ندارد نه در آینده و نه در حال، بلکه همه آن سبب اذیت و شر است ﴿وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ﴾ مردان را بر زنان برتری است این برتری درجه قیم بودن مردان در شئون زندگی و سرپرستی زنان است که شوهران از آب و غذا لباس و مسکن گرفته تا وسیله حمل و نقل و تداوی زنان شان را باید فراهم کنند و آن‌ها را از هرگونه گزند و آسیبی حفظ کنند و این همه مسئولیت‌ها است که درجه مردان را نسبت به زنان بلندتر کرده است، لذا زن تحت فرمان، و مرد فوق آن قرار گرفته است، چنانکه خداوند در باره زن نوح و زن لوط علیهما السلام می‌فرماید: ﴿كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ﴾ (التحریم: ۱۰) «این دو زن تحت دو تن از بندگان نیکوکار ما قرار داشتند»، از اینجاست که می‌گوئیم: ادعای مساوات مرد و زن خطای فاحش است، چنانچه این ادعا، شعار عده از مردم نادان غرب‌زده

بی‌دین و بی‌تقوی می‌باشد فرموده خداوند: ﴿وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ خداوند توانا و با حکمت است.

یعنی خداوند بر تمام کارها مسلط است و بر بندگان خود تسلط دارد و در امور تشریعی خود دارای حکمت است که اگر چیزی را حلال و یا حرام کرده و یا عملی را واجب و یا نهی نموده همانا در آن حکمت عالیّه وجود داشته است پس بر ما واجب است که در مقابل خدای بزرگ تسلیم شده و همه کارها را به وی مفوض کنیم و در قانون و شریعت خداوندی و دستورات و منهیات او نزاع نداشته باشیم.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را به تجوید بخوان و شنوندگان تکرار کنند تا حفظ شود.
- ۲- آیت را جمله جمله بخوان و معانی پوشیده آن را بیان کن: تا شنوندگان بفهمند.
- ۳- به ایشان بفهمان: که زنان را بر مردان حقوقی است چنانکه مردان بر ایشان حقوقی دارند و واجب است هریک از زن و مرد بدین حقوق اعتراف کنند و آن را به طور کامل و بدون نقص برای طرق مقابل خود اداء کنند، و گرنه گنهکاراند.
- ۴- و نیز آن‌ها را بفهمان: که حقوق زن بر مرد عبارت از نفقه زن است یعنی غذا، آب، مسکن و لباس به طور پسندیده و رایج در عرف و حد اقل در مدت چهار ماه یک آمیزش و از هر چهار شب یک شب در نزد او شب سپری کردن است.
- ۵- به آن‌ها بیاموز: که حقوق مرد بر زن عبارت از فرمانبرداری شوهر در کار پسندیده و حفظ مال و آبروی او است که بدون اجازه وی بیرون نشود و وقتی که شوهر میل داشت، نفس خود را به وی تسلیم کند.

درس ۶: حدیث احترام شوهر بر زن لازم است

<p>پیامبر خدا ﷺ فرمود: این کار را نکنید، اگر امر می‌کردم کسی را که برای غیر خدا سجده کند، همانا زن را امر می‌کردم تا برای شوهرش سجده کند، قسم به ذات که نفس محمد به دست او است زن نمی‌تواند حق پروردگارش ادا کند، مگر این که حق شوهرش را ادا کرده باشد، اگر شوهر او را طلب کرده و او بر شتری سوار بود باید وی را از خود منع نکند.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: فَلَا تَفْعَلُوا فَإِنِّي لَوُ كُنْتُ أَمْرًا أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ لِغَيْرِ اللَّهِ لِأَمْرَتِ الْمَرْأَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِرَوْجِهَا وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَا تُؤَدِّي الْمَرْأَةُ حَقَّ رَبِّهَا حَتَّى تُؤَدِّيَ حَقَّ زَوْجِهَا وَلَوْ سَأَلَهَا نَفْسُهَا وَهِيَ عَلَى قَتَبٍ لَمْ تَمْنَعَهُ.</p>
---	---

(صحیح ابن ماجه)

شرح: جمله «فَلَا تَفْعَلُوا» این گفته پیامبر ﷺ است برای یارانش آنگاه که خواستند برسم مردم عجم که در مقابل بزرگان خود سجده می‌کردند، در برابرش سجده کنند، فرمود: این کار یعنی سجده در برابر غیر خدا را انجام ندهید، فقال: «لَوُ كُنْتُ أَمْرًا أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ لِغَيْرِ اللَّهِ لِأَمْرَتِ الْمَرْأَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِرَوْجِهَا» پیامبر ﷺ فرمودند: «اگر کسی را به سجده برای غیر خدا امر می‌کردم، همانا به زن امر می‌کردم تا برای شوهرش سجده کند». چون تعظیم و احترام شوهر بر زن لازم است فرموده پیامبر ﷺ: «وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ» این سوگندی است که برای تأکید صحت و درستی سخنی خود یاد کرده و لازم دانسته که آن را به عمل آورند و تطبیق کنند، سپس چیزی را که به جهت آن سوگند یاد کرده بیان می‌کند و می‌گوید: «لَا تُؤَدِّي الْمَرْأَةُ حَقَّ رَبِّهَا حَتَّى تُؤَدِّيَ حَقَّ زَوْجِهَا» زن حق پروردگارش را نمی‌تواند اداء کند تا حق شوهرش را اداء کند یعنی حقوق الله که عبارت از: روزه نافله، نماز و صدقات نافله باشد صحت پیدا نمی‌کند، مگر این که حق شوهرش را اداء کرده باشد لذا بدون اجازه شوهر

نمی‌تواند روزه نافله بگیرد. فرموده پیامبر ﷺ «وَلَوْ سَأَلَهَا نَفْسَهَا» یعنی اگر شوهر برای استفاده جنسی نفس زن را بخواهد «وَهِيَ عَلَى قَتَبٍ» و زن سوار شتری باشد لم تمنعه یعنی برای زن جایز نیست که شوهر را در همین صورت هم از خود منع کند و این عبارت برای تمثیل است، می‌گوید که برای زن حلال نیست که به هیچ صورت شوهرش را از خود منع کند، مگر به عذر شرعی مانند مریضی و علت دیگر.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و شنوندگان آن را تکرار کنند تا حفظ کنند.
- ۲- شرح مطالب را بخوان و هر جمله را توضیح ده تا معانی آن‌ها را بفهمند.
- ۳- ایشان را به حرمت رکوع و سجده در برابر غیر خداوند آگاه کن زیرا رکوع و سجده یک چیز است.
- ۴- به آن‌ها پند ده: که حقوق زن بر شوهر و بالعکس بسیار بزرگ و باید مراعات شود.
- ۵- به ایشان هشدار ده: که بیشتر نزاع و کشیدگی که در میان زن و شوهر پیدا می‌شود علت آن عدم تسلیم زن در مقابل خواش جنسی مرد است و از همین علت است که پیامبر خدا ﷺ آن را به طور مثال «وَهِيَ عَلَى قَتَبٍ لَمْ تَمْنَعُهُ» اگر زن سوار شتر هم باشد نباید شوهر را از خود منع کند ذکر فرموده است.
- ۶- به آن‌ها سوگند پیامبر ﷺ را به عبارت: «وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ» تعلیم ده: تا این که به آن سوگند به پیروی پیامبر خدا ﷺ عادت کنند و اگر قسم می‌خورند به این عبارت سوگند یاد کنند.

درس ۷: آیه ازدواج موسی علیه السلام با دختران شعیب علیهم السلام

<p>فرموده خداوند بزرگ:</p> <p>(۲۷) گفت: همانا می خواهم که همسر تو گردانم یکی از دخترانم را اینان، بر آن که مزدورم باشی هشت سال و اگر ده سال را به پایان آوردی پس از نزد تو است و نمی خواهم سختی بر تو آرم زود است بیابی مرا اگر خدا بخواهد از شایستگان.</p>	<p>قول الله عزوجل:</p> <p>قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنِكَحَكَ إِحْدَى ابْنَتَي هَئِتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَنِي حَجَجٍ فَإِنْ أَتَمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنْ الصَّالِحِينَ</p>
---	--

[قصص: ۲۷]

شرح: فرموده خدای بزرگ: ﴿إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنِكَحَكَ إِحْدَى ابْنَتَي هَئِتَيْنِ﴾: این عبارتی است که از زبان بنده نیکوکار خداوند شعیب علیه السلام حکایت می کند، آنگاه که شعیب علیه السلام دخترش را نزد پیامبر خدا موسی علیه السلام فرستاد: تا او را بیاورد وقتی آمد برای پدر گفت: ای پدر او را اجیر کن، زیرا بهترین اجیر کسی است که دارای قوت و امانت باشد، مرادش موسی علیه السلام بود، زیرا دختر شعیب علیه السلام این حقایق را در ضمن آب کشیدن و آب دادن گوسفندان و در مسیر راه به سوی خانه دانسته بود چون در مسیر راه باد، جامه دختر را از بدنش بلند می کرد، حضرت موسی علیه السلام برایش گفت: تو در عقبم بیا و راه را به من نشان بده زمانی که دختر این رفتار نیک موسی را برای پدرش قصه کرد شعیب علیه السلام برای موسی گفت: ﴿إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنِكَحَكَ إِحْدَى ابْنَتَي هَئِتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَنِي حَجَجٍ﴾ «همانا می خواهم یکی از دخترانم را همسر تو گردانم تا این که هشت سال گوسفندانم را بچرانی» و این کار، مهر دختر جوانی است که آن را همسرت می گردانم، فرموده شعیب علیه السلام: ﴿فَإِنْ أَتَمَمْتَ عَشْرًا﴾ اگر ده سال را تمام کردی ﴿فَمِنْ عِنْدِكَ﴾ پس از فضل و احسان تو خواهد

بود نه این که بر تو واجب باشد که حتماً آن را انجام بدهی و فرموده‌اش: ﴿وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَمْلَأَ مِنْكَ مِنْ نَمِي خَوَاهِمُ تُوْرَا بِهٖ مَشَقَّتْ يَبْفَكُنْمُ يَعْنِي تُوْرَا بِهٖ كَارِي تَكْلِيفُ كُنْمُ كَهٗ دَرِ أَنْ بِهٖ مَشَقَّتْ بِيَفْتِي پَسْ بِرَايِ آرَامَشْ خَاطِرْ وَ اطمینان او گفت: ﴿سَتَجِدُنِيْ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنْ الصّٰلِحِيْنَ﴾ زود باشد که به خواست خداوند مرا در این خویشاوندی از صالحین و نیکوکاران بیابی.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را بخوان و تکرار کن تا بیشتر شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح مطالب را جمله جمله بخوان و معانی آن‌ها را بیان کن تا شنوندگان بفهمند.
- ۳- به آن‌ها بفهمان: که حضور ولی شرط صحت نکاح است چنانکه ملاحظه شد شعيب عليه السلام متولی نکاح دخترش بود و در حدیث شریف آمده است: «لَا نِكَاحَ اِلَّا بِوَلِيٍّ» نکاح صحت پیدا نمی‌کند، مگر به حضور ولی، البته در مذهب احناف حضور ولی در نکاح شرط نیست بلکه امری مستحب است.
- ۴- به آن‌ها بیاموز: که وجود مهر نیز شرط صحت نکاح است، زیرا شعيب عليه السلام می‌فرماید: ﴿عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَنِي حَجَجٍ﴾ «تا به جهت مهر، هشت سال برایم مزدور باشی».
- ۵- به ایشان بگو: که بندگان نیکوکار کسانی هستند که حقوق خدا و بندگان را به طور کامل و بدون نقصان ادا می‌کنند، یوسف عليه السلام در دعای خود گفت: ﴿وَأَلْحِقْنِي بِالصّٰلِحِيْنَ﴾ (یوسف: ۱۰۱). «خداوند! مرا به بندگان نیکوکار خود ملحق گردان». سليمان عليه السلام می‌گوید: ﴿وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِيْ عِبَادِكَ الصّٰلِحِيْنَ﴾ (النمل: ۱۹). «پروردگارا مرا به رحمت خود در جمله بندگان نیکوکار خویش داخل گردان». و مسلمین می‌گویند: «اللّٰهُمَّ تَوَفَّنَا مُسْلِمِيْنَ وَأَلْحِقْنَا بِالصّٰلِحِيْنَ» «خدایا! ما را مسلمان بمیران و ملحق گردان به نیکوکاران».

درس ۸: حدیث اجازه ولی در نکاح زن

<p>پیامبر ﷺ می گوید: هر زنی را که او را ولی وی به نکاح نداده باشد نکاحش باطل است، نکاحش باطل است نکاحش باطل است اگر مرد در این نکاح باطل از وی به چیزی برسد پس برای زن مهر او است در مقابل آنچه از وی بهره گرفته است و اگر اختلافی پدید آمد پس ولی امر مسلمین ولی کسی است که برایش ولی نباشد.</p>	<p>قول النبی صلی الله علیه وسلم: «أَيُّمَا امْرَأَةٍ لَمْ يُنْكَحْهَا الْوَلِيُّ فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ فَإِنْ أَصَابَهَا فَلَهَا مَهْرُهَا بِمَا أَصَابَ مِنْهَا فَإِنْ اشْتَجَرُوا فَالسُّلْطَانُ وَلِيُّ مَنْ لَا وَلِيَ لَهُ».</p>
---	--

(صحیح ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر: «أَيُّمَا امْرَأَةٍ» هر زنی این کلمه از کلمات عمومی است یعنی هر زنی خواه از خانواده شرافتمند باشد یا از طبقه پائین خواه ثروتمند باشد یا فقیر خواه تندرست باشد یا بیمار خواه عربی باشد یا عجمی «لَمْ يُنْكَحْهَا الْوَلِيُّ» که وی را ولی به نکاح نداده باشد «فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ» پس نکاحش باطل است، تکرار این جمله برای تأکید است و معنی باطل عدم صحت نکاح است، زیرا یک رکن نکاح که شرکت ولی است موجود نشده است و فرموده پیامبر ﷺ: «فَإِنْ أَصَابَهَا» اگر مرد به همین عقد فاسد با زن جماع کرد، «فَلَهَا مَهْرُهَا» برای زن مهر اوست و برای مرد حلال نیست که مهر را از زن پس بگیرد، زیرا این مهر در مقابل آنچه که استفاده کرده است از وی به جماع و فرموده پیامبر ﷺ فان اشتجروا اگر اختلاف کردند یعنی اگر در کار ازدواج اختلاف و نزاع کردند، پس بر ولی امر مسلمین است که زن را به نکاح بدهد، زیرا پیامبر ﷺ می فرماید: «السُّلْطَانُ وَلِيُّ مَنْ لَا وَلِيَ لَهُ» یعنی امیر مسلمین ولی کسی است که ولی و سرپرست ندارد. و دولت اسلامی در مواردی امر نکاح به دست می گیرد که زن ولی ندارد و یا اولیاء زن، در میان خود اختلاف دارند و یا زن را به

نکاح نمی دهند پس قاضی که نماینده امیر مسلمین است باید ازدواج زن را به عهده بگیرد تا زن بدون تکلیف و بی سرپرست باقی نماند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را تکراراً بخوان تا اکثر شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه نیاز به توضیح دارد واضح ساز: تا شنوندگان بدانند.
- ۳- به آن‌ها بفهمان: که این حدیث بیان می‌کند که در نکاح شرکت ولی واجب است و اگر نکاح بدون شرکت ولی صورت گرفته باشد آن نکاح از نگاه شریعت باطل است.
- ۴- به آن‌ها هشدار ده: که اگر در نکاح فاسد جماع صورت گرفت تمام مهر زن واجب می‌شود و قاضی نکاح را فسخ می‌کند چون نکاح فاسد است زیرا یکی از ارکان آن که حضور ولی است موجود نشده است.
- ۵- به آن‌ها بیاموز: که اگر اولیاء زن در امر ازدواج وی اختلاف کردند و یا به عدم ازدواج زن اصرار داشتند زن حق دارد تا قضیه را به قاضی شکایت کند و قاضی می‌تواند به ولایتی که بر عامه مسلمین دارد وی را به نکاح کسی درآورد.

درس ۹: آیه پرداخت مهر زنان

قول الله جل جلاله:	فرموده خدای بزرگ:
وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَتِهِنَّ مَخْلَّةً فَإِنْ طِبَّنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَّرِيئًا ﴿٤﴾	(۴) و به زنان مهرهایشان را بدهید که عطیه الهی است و اگر آنها به رغبت خود چیزی از آن را به شما بخشیدند پس آن را به گوارایی و سازگاری بخورید.

[نساء: ۴]

شرح: فرموده خداوند بزرگ: ﴿وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَتِهِنَّ مَخْلَّةً﴾ صدقات جمع صدقه است به فتح صاد و ضم آن به معنی مهر زن است ﴿مَخْلَّةً﴾: یعنی مهر بخشش خدا است بر زنان که آن به منزله فریضه بر ذمه مردان است، زیرا آنچه خداوند ببخشد جواز ندارد کسی آن را منع کند و یا در ادای آن سستی از خود نشان دهد. فرموده خداوند بزرگ: ﴿فَإِنْ طِبَّنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا﴾: اگر زن به طیب خاطر چیزی را از مهر خود برای شوهرش فرو گذاشت که به اختیار خود صرف نظر کرد، پس باکی نیست بر شوهر که آن را بگیرد به شرطی که به رضای زن باشد. فرموده خداوند: ﴿فَكُلُوهُ﴾ فکلوه پس بخورید آن را سازگار و خوشگوار اگر زوجه آن را به خوشی فرو گذاشته باشد و از استفاده مالی تعبیر به اکل شده زیرا که اموال غالباً به طعام و خوراکی مصرف می شود و در محاوره عرب از گرفتن مال و تصرف در آن تعبیر به خوردن مال شده است چون خداوند در اینجا لفظ (کلوه) بخورید، آن را ذکر کرده لذا به تناسب اکل الفاظ ﴿هَنِيئًا مَّرِيئًا﴾ گوارا و سازگار آورده است تا به کلمه خوردن مناسبت داشته باشد، زیرا «هنيئ» آن را گویند: که گلوگیر نباشد و «مرئ» به معنی گوارا آمده است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را واضح بخوان و تکرار کن تا بدانی که شنندگان آن را یاد گرفته اند.
- ۲- شرح مطالب را جمله جمله بخوان و معانی پوشیده آن را بیان کن: تا فهمیده شود.
- ۳- به آن‌ها بفهمان: که مهر هم‌مانند شهود و ولی، یکی از ارکان نکاح است، زیرا خداوند می‌فرماید: ﴿وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَتَيْنِ حَلَّةً﴾.
- ۴- به آن‌ها تعلیم ده: بعد از این که مقدار مهر معین شد جواز دارد که ادای همه آن یا بعضی آن را به تأخیر بیاوریم.
- ۵- به آن‌ها بفهمان: برای زن جواز دارد که بعد از تسلیم شدن مهر خود قسمتی از آن را به شوهرش ببخشد چون این کار تصرف در ملک خودش می‌باشد، زیرا خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: ﴿فَإِنْ طِبَّنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَّرِيئًا﴾ ﴿١٠٠﴾ «اگر به رضای نفس خود از آن چیزی کم کردند، پس آن را گوارا و سازگار بخورید».

درس ۱۰: حدیث تعلیم قرآن به عنوان مهریه

پیامبر اسلام ﷺ برای یکی از یارانش که اراده ازدواج داشت فرمود: برای همسرت مهر بده اگرچه انگشت آهنی باشد، آن مرد گفت: نزد من آنهم نیست پیامبر ﷺ فرمود: وی را برای تو در مقابل آنچه از قرآن کریم حفظ داری به نکاح دادم.	قول النبی صلی الله علیه وسلم: «أَعْطِهَا وَلَوْ خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ. فَقَالَ لَيْسَ مَعِيَ. قَالَ قَدْ رَوَّجْتُكَهَا عَلَى مَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ».
--	--

(صحیح ابن ماجه)

شرح: «أَعْطِهَا وَلَوْ خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ»: یعنی اگر هیچ چیزی نداری که مهر بدهی پس اگر انگشت آهنی باشد مهر بده. آن مرد گفت: «لَيْسَ مَعِيَ» یعنی از دادن انگشت آهنی هم عاجزم ولی چند سوره از قرآن کریم را حفظ دارم، پیامبر ﷺ فرمود: «قَدْ رَوَّجْتُكَهَا عَلَى مَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ» او را در مقابل آنچه از قرآن کریم حفظ داری نکاح دادم، یعنی آن سوره‌ها را به زن تعلیم بده: تا حفظ کند که زحمت تو در این راه به منزله ادای مهر خواهد بود چنانکه شعیب رضی الله عنه مهر دخترش را بر موسی رضی الله عنه چرانیدن گوسفندان به مدت هشت سال قرار داده بود، زیرا در چرانیدن گوسفندان تحمل زحمت و صرف نیرو است و لذا چوپان مستحق اجرة و مزد می‌گردد همچنان که در حفظ گردانیدن آیات قرآنی برای کسی که آن‌ها را حفظ ندارد تکلیف و زحمتیست که معلم بر آن مستحق پاداش می‌گردد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و شنوندگان آن را به آهستگی بخوانند تا همه آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را به آهستگی بخوان و هر جمله که به تفسیر نیاز دارد تفسیر کن.
- ۳- به آن‌ها بگو: که از این حدیث احکام ذیل دانسته می‌شود.

الف: وجوب مهر زن بر مرد که به هیچ حال ساقط نمی شود و نکاح بدون آن جواز ندارد.

ب: بالاترین مقدار مهر حد معین ندارد چه جواز دارد که مهر زن باغ یا منزل و یا رمة گوسفند، و یا مقداری از طلا باشد و پائین ترین حد مهر یک چهارم دینار (سکه طلا است) یا چیزی که معادل آن باشد از انگشتر و یا انجام کاری که صاحب آن مستحق مُزدی بشود.

ج: لزوم حضور ولی در عقد نکاح، زیرا نکاح بدون حضور ولی جواز ندارد و هر زنی که بدون حضور ولی، نفس خود را به نکاح دهد زناکار به حساب می رود، زیرا اینطور از حدیث ثابت شده است و همین است مذهب مالک شافعی و احمد. «حضور ولی در مذهب احناف برای نکاح مستحب است نه شرط»

۴- آنها را به حفظ این حدیث و احکامی که از وی دانسته می شود تشویق کن.

درس ۱۱: آیه طلاق و عده آن

<p>خداى بزرگ مى فرمايد:</p> <p>(۱) ای پیامبر! هرگاه زنان را طلاق دادید، پس طلاقشان گوئید برای عده آنان و بشمارید عده را و بترسید خدا را پروردگار خود و بیرونشان نرانید از خانه‌های خویش و بیرون نروند مگر آن که بیارند فحشاء آشکار و این است مرزهای خدا و آن که تجاوز کند از مرزهای خدا همانا ستم کرده است خویش را ندانی شاید خدا پدید آورد پس از این کاری را.</p> <p>(۲) و چون عده آنها سر آمد، آنها را به طرز شایسته‌ای نگه دارید، یا به طرز شایسته‌ای از آنان جدا شوید، و (هنگام طلاق و جدائی و همچنین رجوع از طلاق) دو مرد عادل از خودتان را گواه گیرید، و شهادت را برای خدا برپا دارید، این چیزی است که مؤمنان به خدا و روز قیامت به آن اندرز داده می‌شوند، و هرکس از خدا بپرهیزد و ترک گناه کند، خداوند برای او راه نجاتی قرار می‌دهد.</p>	<p>قول الله تعالى:</p> <p>يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تَخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا تَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ ۚ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ ۚ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ ۚ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا ﴿١﴾ فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوْيَ عَدْلٍ مِّنكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ۚ ذَٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ ۚ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ﴿٢﴾</p>
--	---

شرح: فرموده خداوند: ﴿يَتَأْتِيَ النَّبِيَّ﴾ این ندای خداوند است برای پیامبرش که وی را به جهت شرافت به عنوان پیامبر مورد خطاب قرار داده است تا به او و پیروانش چگونگی طلاق نیکو فرجام را بیان کند و آن چنین است کسی که عزم دارد زنش را طلاق دهد باید آن را در طهر «ایام پاکی» که در آن با زن جماع نکرده باشد طلاق دهد و طلاق را به یک لفظ بیان کند به این که بگوید: تو طلاق هستی و دو شاهد عادل را بر آن گواه بگیرد و بر مرد لازم است که شمار عده را داشته باشد تا از گذشتن آن غافل نشود و زن مطلقه اش را باید از خانه بیرون نکند مگر این که زن مرتکب کار زشت یا سخن ناپسندی گردد و ایشان را آگاه کن: که شروط طلاق حدود خداوندیست که آن را تعیین نموده، لذا جواز ندارد که از آن تجاوز شود و آن که تجاوز کند همانا بر خود ستم کرده و خویشتن را در معرض عذاب الهی قرار داده است. فرموده خداوند: ﴿لَعَلَّ اللَّهَ تَحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا﴾ یعنی علت عده و نگهداری زن در خانه برای این است که شاید طلاق دهنده پشیمان گردد و بخواهد با رجوع مجدد این پیوند را کامل گرداند، پس در شمارش عده خیر نهفته است ﴿فَإِذَا بَلَغَ أَجْلَهُنَّ﴾ چون زنان به انتهای عده خود که سه طهر و یا سه حیض است برسند اگر شوهر بخواهد رجوع کند و زن را نگه دارد و اگر خواست رهایش کند که به سوی خانواده خود بازگردد تا خداوند برایش شوهری دیگر نصیب کند و او مهربان و آگاه هست.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر دو آیت را به تجوید بخوان تا شنوندگان تکرار کرده و آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه محتاج تفسیر است بیان کن.
- ۳- به آن‌ها بگو: طلاقی را که خداوند در این آیت بیان کرده طلاق سنت است و غیر آن طلاق بدعت است.
- ۴- به آن‌ها تعلیم ده: که طلاق سنت آنست که زن در حالت پاکی که در آن جماع صورت نگرفته باشد طلاق شود و یک طلاق بگوید و زن در منزلش تا به انتهای عده

بماند چون عده نزدیک به اتمام برسد اگر می خواهد رجوع کند و بر آن دو شاهد بگیرد و یا او را رها سازد.

درس ۱۲: حدیث طلاق در حال حیض بدعت است

<p>پیامبر ﷺ برای عمر رضی الله عنه گفت: فرزندت را امر کن تا به زنش رجوع کند تا پاک شود باز حیض شود و باز پاک شود بعد از آن اگر می‌خواست طلاق دهد البته پیش از این که با وی مقاربت کند و اگر خواست او را نگه دارد زیرا این همان عده‌ایست که خداوند به آن امر کرده است.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم لعمر رضي الله عليه: «مُرْهُ فَلْيُرَاجِعْهَا حَتَّى تَطْهُرَ ثُمَّ تَحِيضَ ثُمَّ تَطْهُرَ ثُمَّ إِنْ شَاءَ طَلَّقَهَا قَبْلَ أَنْ يُجَامِعَهَا وَإِنْ شَاءَ أَمْسَكَهَا فَإِنَّهَا الْعِدَّةُ الَّتِي أَمَرَ اللَّهُ بِهَا».</p>
--	--

(صحیح ابن ماجه و غیره)

شرح: سخن پیامبر ﷺ برای عمر رضی الله عنه: «مُرْهُ فَلْيُرَاجِعْهَا» این سخن را پیامبر ﷺ برای عبدالله ابن عمر رضی الله عنهما فرمودند: که همسرش را در حالت حیض طلاق داده بود و عمر رضی الله عنه این موضوع را به اطلاع پیامبر ﷺ رسانیده، پیامبر ﷺ برای عمر فرمود: «مُرْهُ» یعنی پسرت عبدالله را امر کن تا به زنش رجوع کند «حَتَّى تَطْهُرَ» تا از حیض خود پاک شود «ثُمَّ تَحِيضَ» سپس حیض شود و بار دیگر پاک شود، بعداً اگر می‌خواست طلاق دهد پیش از آن که با او آمیزش نماید و یا طلاق ندهد و این همان عده‌ایست که خداوند در این گفته‌اش به آن امر کرده است که فرمود: «يَتَأَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ» «ای پیامبر، هرگاه طلاق گفتید زنان را پس طلاق‌شان گوئید برای عده آنان» یعنی برای این که عده‌شان درست حساب شود و در طهری که جماعی صورت نگرفته باشد طلاق دهید نه در حیض و فرموده پیامبر: «فَإِنَّهَا الْعِدَّةُ الَّتِي أَمَرَ اللَّهُ بِهَا» زیرا آن عده‌ایست که خدا آن را دستور داده: که آن را در دوره پاکی بعد از حیض که مقاربت جنسی نکرده باشد طلاق گوید و بر آن دو شاهد عادل بگیرد و چون طلاق داد از وی در همان منزل نگهداری کند تا عده‌اش نزدیک به اتمام رسد سپس

اگر رجوع کرد خوب و اگر رجوع نکرد زن به مجرد پایان رسیدن عده به طرف خانواده خود بازگردد و می تواند با هر که بخواهد ازدواج کند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به طور واضح بخوان و شنوندگان آن را تکرار کنند تا حفظ شود.
- ۲- شرح را جمله به جمله بخوان و نکات پوشیده آن را توضیح ده تا دانسته شود.
- ۳- به ایشان بفهمان: که طلاق شرعی همان طلاق سنت است که خداوند تعلیم داده است و طلاق بدعی آنست که زن را در هنگام حیض یا طهری که با وی آمیزش کرده است طلاق دهد و یا سه طلاق را به یکبار بگوید.
- ۴- به آن‌ها بفهمان: که طلاق بدعت را عده از اهل علم قبول ندارند و شوهر را بدان ملزم نمی دانند، ولی بیشتر دانشمندان شوهر را ملزم می شناسند و منشأ خلاف گفته پیامبر ﷺ برای عمر رضی الله عنه است که فرمود: به پسررت بگو: تا به زنش رجوع کند یعنی طلاق واقع شده است و باید رجوع کند و مجدداً او را به عصمت نکاح خود درآورده و بر آن شاهد بگیرد یا مراد از رجعت این است که زن را دوباره به خانه اش آورده و طلاق را به تأخیر اندازد تا پاک شده و بعد حیض گردد و باز پاک شود و سپس وی را طلاق دهد و اگر طلاق اول واقع می شد چرا فرمود: سپس اگر خواست طلاقش دهد.
- ۵- به ایشان بگو: که آنچه امروز در میان مسلمین جریان دارد طلاق‌های بدعت است که سبب آن جهل و نادانی و اعراض از قانون شرعی است و همانا لازم است که به سوی علم و عمل به شریعت بازگردیم تا از فتنه‌ها سالم بمانیم.

درس ۱۳: آیه عده زن حامله وضع حمل است

<p>فرموده خدای بزرگ:</p> <p>(۴) و زنان باردار عده شان آن است که بنهند بار خود را و هر که بترسد خدا را قرار دهد خدا برای او از کار گشایشی (۶) و اگر باشند بارداران پس نفقه کنید برایشان تا بنهند بار خود را پس اگر شیر دادند برای شما پیردازید بدیشان مرزهای ایشان را و بسازید با همدیگر به خوشی و اگر سخت باشد شما را زود است شیر دهد او را دیگری. (۷) باید نفقه کند گشایشمند از گشایش خویش و آن که تنگ شده است بر او روزی پس باید بدهد از آنچه خدا داده است تکلیف نکند خدا کسی را به جز آنچه داده است او را زود است نهد خدا پس از تنگی گشایش.</p>	<p>قول الله سبحانه:</p> <p>وَأُولَتْ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ﴿٦﴾ وَإِنْ كُنَّ أُولَاتٍ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۚ وَاتَّمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ وَإِنْ تَعَاَسَرْتُمْ فَسَتَرْضِعْ لَهُ أُخْرَى ۚ ﴿٧﴾ لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ ۚ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا ۚ سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٨﴾</p>
--	---

[طلاق: ۴-۷]

شرح: فرموده خداوند: ﴿وَأُولَتْ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ در اینجا خداوند عده زن حامله را بیان کرده می‌فرماید: عده زن باردار نهادن بار اوست و چون زن مطلقه وضع حمل کند عده‌اش تمام می‌شود و همچنین زنی که شوهرش فوت کرده است، اگر حمل خود را بگذارد عده‌اش تمام است ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا﴾ این وعده‌ایست که خداوند به بندگان مؤمنش وعده می‌دهد و می‌فرماید: هر که در طلاق، عده یا رجوع تقوای

خداوند را رعایت کند خداوند کارها را بر وی آسان کرده و در طلاق و یا رجوع خود زیان نمی بیند ﴿وَإِنْ كُنْ أُولَتْ حَمْلٍ﴾ یعنی اگر زنان در عده طلاق و یا عده وفات باردار باشند بر آنها نفقه بدهید تا این که بار خود را بنهند این امر الزامی است، زیرا زنان متحمل مشقت و رنج بارداری هستند و پس از آن که وضع حمل شد و کودک از شیر مادر نوشید ﴿فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ﴾ اگر مادرها فرزند شما را شیر دادند، ﴿فَفَاتُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ﴾ پس مزدشان را بپردازید و اگر در مورد اجرة شیر دادن باهم اختلاف کردید باید برای فرزند شیردهی دیگری بگیرید، البته پدر در پرداخت اجرة شیرده مکلف است. ﴿لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ﴾ تا آن که گشایش و توانایی مالی دارد لازم است که با وسعت نفقه بپردازد ﴿وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ﴾ و آن که تنگ دست است ﴿فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ﴾، به اندازه توان خود خرج کند ﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَاءً آتَنَاهَا﴾ خداوند هیچ کسی را جز آنچه به وی داده از وسعت یا تنگی رزق مکلف نمی سازد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیات را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان آن را یاد کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و معانی آنها را تفسیر کن تا شنوندگان بفهمند.
- ۳- به آنها بگو: که عده زن باردار وضع حمل او است و چون بار نهاد عده تمام می شود.
- ۴- به آنها بفهمان: که نفقه زن مطلقه تا هنگام وضع حمل بر شوهر واجب است.
- ۵- به آنها بگو: که شیردادن کودک بر ذمه پدر است و باید اجرة شیرده را بدهد اگر به اجرة شیر دهد.
- ۶- به آنها بگو: که مُزد شیرده به اندازه توان پدر است دارا و فقیر به اندازه توان خود اجرة را بپردازند.

درس ۱۴: حدیث داستان عده زن زبیر بن عوام ؓ

<p>سخن پیامبر ﷺ است که می‌فرماید: مدت معین کتاب «عده» گذشت او را از نزد خودش خواستگاری کن این داستان زبیر بن عوام است که زنش ام کلثوم بنت عقبه که حامله بود، برایش گفت: مرا به یک طلاق از خود خوشحال کن زبیر وی را به یک طلاق مطلقه کرد و برای نماز از خانه بیرون شد چون بازآمد زنش وضع حمل کرده بود، زبیر گفت: چقدر این زن فریبکار است و مرا فریب داد خداوند سزای فریش را بدهد، پس نزد پیامبر ﷺ آمد حکایت را باز گفت، پیامبر در جوابش فرمود: مدت معین عده سپری شد.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: سَبَقَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ أَخْطَبَهَا إِلَى نَفْسِهَا قَالَتْ هَذَا لِلزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ لَمَّا قَالَتْ امْرَأَتُهُ أُمُّ كَلْثُومٍ بِنْتُ عُقْبَةَ وَهِيَ حَامِلٌ طَيِّبٌ نَفْسِي بِتَطْلِيقَةٍ فَطَلَّقَهَا تَطْلِيقَةً ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ وَرَجَعَ وَقَدْ وَضَعَتْ. فَقَالَ مَالَهَا خَدَعَتْنِي خَدَعَهَا اللَّهُ ثُمَّ أَتَى النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- سَبَقَ الْخ</p>
---	--

(صحیح ابن ماجه)

شرح: سخن پیامبر ﷺ: «سَبَقَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ» پیامبر ﷺ می‌فرماید: که مدت عده زن به وضع حمل سپری شده است، به دلیل فرموده خداوند: ﴿وَأُولَئِ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ زنان باردار عده‌شان این است که حمل خود را بگذرانند لذا برای حق رجعت باقی نمانده زیرا وقت عده به وضع حمل تمام شده است «فَأَخْطَبَهَا إِلَى نَفْسِهَا» وی را از خودش خواستگاری کن اگر به ازدواج با تو موافقت کرد می‌توانی او را به نکاح درآوری و اگر موافقت نکرد نمی‌توانی. «خَدَعَتْنِي» این سخن زبیر است که می‌گوید: این زن مرا فریب داد، چون زن می‌دانست که به زودی وضع حمل می‌کند و شوهرش را اغفال کرده و گفت: مرا به

یک طلاق راحت کن و زییر علیه السلام برای خوشی او یک طلاق داد و بعد به نماز رفت چون از ادای نماز بازگشت ناگهان متوجه شد که زن وضع حمل کرده است و عده‌اش تمام شده و زن برایش حلال نمی‌باشد مگر به عقد تازه و آنهم به این شرط که زن بیوه باید به ازدواج موافقت داشته باشد و گرنه عقد جدید بدون رضای زن صحیح نمی‌گردد و این سخن زییر علیه السلام «خَدَعَهَا اللَّهُ» نفرتین است بر زن که خداوند به مثل فریبی که شوهرش را داده سزا دهد، زیرا در نظر او این کار ناپسند بود اما کسی که ببخشد و صلح کند پاداش وی بر خداوند است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله توضیح ده: تا شنوندگان آن را درک کنند.
- ۳- به ایشان بفهمان: که عده زن باردار وضع حمل او است گرچه بین وضع حمل و طلاقش ساعتی پیش نباشد طوری که برای زن زییر علیه السلام پیش آمد.
- ۴- به آن‌ها بفهمان: که باید فرمان خداوند را اطاعت کنیم و در برابرش تسلیم شویم چنانچه زییر علیه السلام تسلیم شد.
- ۵- به آن‌ها بفهمان: که مظلوم حق دارد بر ظالم دعا کند و اگر صبر کرده و دعای بد نکند برایش بهتر است.

درس ۱۵: آیه عده وفات

<p>سخن خداوند بزرگ که می‌فرماید:</p> <p>(۲۳۴) و کسانی که از شما بمیرند و همسرانی به جا بگذارند باید چهار ماه و ده روز انتظار بکشند و چون به پایان مدت خویش رسیدند گناهی بر شما نیست در آنچه به شایستگی و نیکوئی به خود پردازند و خدا به آنچه می‌کنید آگاه است.</p>	<p>قول الله عزوجل:</p> <p>وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ</p>
--	---

[بقره: ۲۳۴]

شرح: فرموده خداوند: ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا﴾ یعنی مردانی از برادران مسلمان شما که خداوند ایشان را می‌میراند و همسرانی در عقب خود می‌گذارند، این زنان تا انتهای عده انتظار بکشند و عده‌شان ﴿يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا﴾ چهار ماه و ده روز است با شب‌های آن و فرموده خداوند: ﴿فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ﴾ یعنی چون عده را به آخر رسانیدند ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ﴾ پس گناهی و حرجی بر شما نیست، ﴿فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ﴾ در آنچه انجام می‌دهند از تجملات و آرایش و سرمه کشیدن و آمادگی برای پذیرفتن خواستگار ﴿بِالْمَعْرُوفِ﴾ معروف آنست: که شریعت آن را مجاز شمرده باشد و منکر نافرمانی خدا و پیامبر ﷺ که در آن حرج و گناه است و فرموده خداوند: ﴿وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾، خدا به آنچه انجام می‌دهید آگاه است، لذا از مخالفت فرمان خدا پرهیزید که احوالتان بر وی پوشیده نیست، پس مواظب باشید که به سبب نافرمانی به معصیت و عذابش گرفتار نشوید.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیات را بخوان و تکرار کن و شنوندگان نیز تکرار کنند تا حفظ شود.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و معانی پوشیده آن را توضیح ده: تا همگان بدانند.
- ۳- به آن‌ها بگو: که عده وفات اگر زن حامله نباشد چهار ماه ده روز است و اگر حامله باشد عده‌اش وضع حملش می‌باشد و اگر بخواهد عده طولانی‌تر را بگذراند بهتر است.
- ۴- به آن‌ها بگو: که ترک زینت برای زنیست که در وفات شوهر عده می‌گذراند و معنایش آنست که انواع زینت از قبیل سرمه، عطر، لباس فاخر و ابریشم را ترک کند.
- ۵- آن‌ها را از سخن پیامبر ﷺ آگاه کن: که در جواب کسی که گفت: آیا زن در عده سرمه می‌تواند بکشد؟ فرمود: سرمه نکشد و از دوران جاهلیت یاد کرده گفت: زن در بدترین جامه‌ها و بدترین خانه‌ها سپری می‌کرد و چون یک سال سپری می‌شد پس سگی می‌گذشت زن سرگینی میانداخت که این علامت انقضای عده‌اش بود. پس این کار را نکنید تا چهار ماه سپری شود.

درس ۱۶: حدیث ابقاء زن معتده در خانه شوهر

<p>قول النبی صلی الله علیه وآله وسلم: امْکُثْیَ فِی بَیْتِکَ الَّذِی جَاءَ فِیْهِ نَعْیُ زَوْجِکَ حَتّٰی یَبْلُغَ الْکِتَابُ أَجَلَهُ. فَقَالَتْ فَاعْتَدَدْتُ فِیْهِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَعَشْرًا. وَقَوْلُ عَائِشَةَ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهَا: قَالَتْ فَاطِمَةُ بِنْتُ قَیْسٍ: یَا رَسُوْلَ اللّٰهِ! اِنِّیْ اَخَافُ اَنْ یُّفْتَحَمَ عَلَیَّ. فَاَمَرَهَا اَنْ تَتَحَوَّلَ.</p>	<p>سخن پیامبر ﷺ که برای زن معتده فرمودند: در همان خانه که خبر وفات شوهرت به تو رسیده است زندگی کن تا مدت عده سپری شود، آن زن گفت: در آن خانه چهار ماه و ده روز عده به سر بردم. و از عایشه رضی الله عنها روایت شده که فاطمه بنت قیس از پیامبر ﷺ پرسید که ای رسول خدا! من می ترسم که در خانه ام کسی داخل شود و من در آن تنها باشم، پیامبر ﷺ برایش امر کرد تا به منزلی دیگر جای بگیرد.</p>
--	---

(صحیح ابن ماجه وغيره)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «امْکُثْیَ فِی بَیْتِکَ الَّذِی جَاءَ فِیْهِ نَعْیُ زَوْجِکَ» این سخن پیامبر ﷺ است برای زنی که در عده وفات به سر می برد می فرماید: در همان خانه که شوهرت وفات کرده اقامت کن و فرموده اش: «حَتّٰی یَبْلُغَ الْکِتَابُ أَجَلَهُ» یعنی تا این که عده تو بگذرد و آن چهار ماه و ده روز است. زنی که در باره عده صحبت می کرد گفت: «فَاعْتَدَدْتُ فِیْهِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَعَشْرًا» چهار ماه و ده روز عده شمردم و از خانه بیرون نشدم و از عایشه رضی الله عنها روایت شده که فاطمه بنت قیس گفت: «یَا رَسُوْلَ اللّٰهِ! اِنِّیْ اَخَافُ اَنْ یُّفْتَحَمَ عَلَیَّ» یعنی می ترسم کسی در منزلم داخل شود و من تنها باشم و مورد اذیت قرار بگیرم، پیامبر ﷺ امر کرد تا به خانه دیگری که امن باشد منتقل گردد و نظر به این حدیث هرگاه معتده بر نفس یا مالش ترس داشته باشد جواز دارد تا به خانه دیگری که ایمن تر باشد اقامت نموده و عده بگذراند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا بدانی که شنوندگان آن را یاد گرفته اند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان تا معانی پوشیده آن فهمیده شود.
- ۳- به آن‌ها بگو: زنی که شوهرش وفات کرده واجب است بر او که عده‌اش را در آن خانه بگذراند که خبر مرگ شوهر را در آن شنیده باشد و بهتر آنست در آن خانه‌ای که شوهرش فوت کرده عده را بگذراند.
- ۴- به آن‌ها بگو: که عده وفات چهار ماه و ده روز است و اگر زن حامله باشد عده‌اش به وضع حمل تمام می‌شود و اگر به شمارش ماه‌ها عده بگذراند بهتر و کامل‌تر است.
- ۵- به آن‌ها بفهمان: که زن در هنگام عده نباید از خوشبوئی، سُرمه آرایش و زیورات استفاده کند و همچنین در مدت عده نمی‌تواند خواستگاران را بپذیرد.

درس ۱۷: آیه طلاق قبل از آمیزش جنسی

<p>قول الله عزوجل:</p> <p>يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمَتَّعُوهُنَّ وَسَرَّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾</p>	<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۴۹) ای مؤمنان! هرگاه به نکاح گرفتید زنان مؤمنه را، سپس طلاقشان دادید پیش از این که بدیشان نزدیکی کنید، پس نیست شما را برایشان عده‌ای که در انتظارش بنشینید پس متعه بدیشان بدهید و رهائیشان کنید رهائی نیکو.</p>
---	--

[احزاب: ۴۹]

شرح: فرموده خداوند بزرگ: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ﴾ یعنی هرگاه زنان مؤمنه را نکاح گرفتید در اینجا به مؤمنه قید شده زیرا نکاح برای مسلمین جواز ندارد فرموده خداوند: ﴿ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ﴾ یعنی آنها را قبل از جماع طلاق گفتید: پس بر شما عده واجب نیست، زیرا عده از جهت پاکی رحم است و رحم زنی که به او آمیزش یا خلوت نشده پاک است و دلیلی بر عده باقی نمی‌ماند، لذا خداوند می‌فرماید: ﴿فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا﴾ یعنی شما را بر این زنان حق عده نیست که آن را به انتظار بنشینید و فرموده خداوند: ﴿فَمَتَّعُوهُنَّ﴾ یعنی برای این نوع مطلقه‌های پیش از خلوت و جماع متعه بدهید. متعه چیزی است که برای زن داده شود مانند لباس، پول نقد، مرکب و یا چیزی دیگر و دادن این متعه واجب است، زیرا اینگونه زنان مطلقه مهر ندارند و در هنگام عقد مهر تعیین نکرده اند، اما در صورتی که مهر تعیین شده باشد باید نصف آن برای زن پرداخت گردد، مگر این که زن ببخشد و از حق خود به رضا و رغبت گذشت کند

﴿وَسَرَّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا﴾ یعنی زنان را بعد از طلاق ببدی یاد نکنید نه به زبان و نه به دست به ایشان ضرری نرسانید.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را بخوان و شنوندگان نیز آهسته بخوانند تا آن را حفظ کنند یا نزدیک به حفظ گردند.
- ۲- شرح را واضح بخوان و تفسیر کن تا معانی آن دانسته شود.
- ۳- به آن‌ها بفهمان: که برای زن بعد از خلوت مهر کامل است و پیش از خلوت اگر مهری تعیین شده باشد نصف مهر و اگر مهر تعیین نشده باشد متعه است.
- ۴- به آن‌ها تعلیم ده: که از تربیت مسلمان آنست که دیگری را به بدی یاد نکند، گرچه به او بدی کرده باشد، چنانکه خداوند در باره زنان مطلقه فرمود: ﴿وَسَرَّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا﴾ آن‌ها را به طور پسندیده رها کنید، یعنی ایشان را بگذارید تا به خانواده خود پیوندند و هیچ ضرر و زیانی به ایشان نرسانید.

درس ۱۸: حدیث اقدام پیامبر به طلاق یکی از همسران

<p>فرموده پیامبر ﷺ: تو به پناهگاهی بزرگ پناه بُردی، این (سخن را) برای همسرش عمره بنت جون گفت که او را در شب عروسی نزد پیامبر ﷺ آوردند و او گفت: از تو به خدا پناه می‌برم. پیامبر فرمود: تو به پناهگاهی بزرگ پناه بردی، بعد او را طلاق داد و برای اسید امر فرمود: تا دو جامه برایش بدهد و آماده سفر کند و او را به خانواده‌اش برساند.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: لَقَدْ عُدْتُ بِمَعَاذٍ، قَالَ هَذَا لِزَوْجِهِ عَمْرَةَ بِنْتُ الْجُنَيْنِ لَمَّا تَعَوَّذَتْ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ أُدْخِلَتْ عَلَيْهِ فَقَالَ لَهَا: لَقَدْ عُدْتُ بِمَعَاذٍ فَطَلَّقَهَا وَأَمَرَ أُسَيْدًا أَنْ يُجَهِّزَهَا وَيَكْسُوَهَا ثَوْبَيْنِ وَيُلْحِقَهَا أَهْلَهَا.</p>
--	---

(صحیح ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «لَقَدْ عُدْتُ بِمَعَاذٍ» یعنی به پناهگاهی بزرگ پناه بردی که مراد خداوند است این سخن را برای زوجه‌اش عمره بنت جون گفت، زیرا وقتی که او را در شب عروسی نزد پیامبر ﷺ آوردند بر زبان آورد «اعوذ بالله منك» از تو به خدا پناه می‌برم، و علتش این بود که پیامبر ﷺ برایش فرمود: که نفست را به من هبه کن، او گفت: آیا ملکه نفس خود را برای شخص بازاری می‌بخشد، پیامبر ﷺ می‌خواست تا با دستش او را نوازش کرده و آرام کند، او گفت: به خداوند پناه می‌برم از تو پس پیامبر ﷺ قبل از این که دستش به وی رسد طلاقش داد و چون برایش مهری تعیین نکرده بود برای وی چیزی به طور مهریه نداد، بلکه متعه داد و برای اسید فرمود: که او را برای سفر آماده کن و دو جامه بر وی بپوشان تا به خانواده‌اش برسانی اسید ﷺ هم دستور پیامبر ﷺ را اجرا کرد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را واضح بخوان و شنوندگان همراهتان بخوانند.
- ۲- شرح را به خوبی بخوان و لغات مفرد را معنی کن و اجمال آن را تفصیل ده.
- ۳- به آن‌ها بفهمان: که پناه گرفتن را قبول کنند یعنی کسی که به خداوند پناه می‌برد باید از وی قبول کنند، زیرا این کار حکم سؤال به نام خداوند را دارد که درین هنگام باید خواسته او داده شود، مگر این که آن چیز در قدرتش نبوده یا موجود نباشد.
- ۴- به آن‌ها بفهمان: که دادن متعه برای مطلقه غیر مدخوله یعنی زنی که با او هم‌خوابی نشده واجب است، حتی برای مطلقه که برایش مهری تعیین نشده است.
- ۵- به آن‌ها بفهمان: که متعه دادن برای زن مطلقه مستحب است اگر مدخوله باشد زیرا خداوند می‌فرماید: برای زنان مطلقه دادن متعه به طور شایسته لازم است این بر مردم پرهیزگار ثابت است.
- ۶- به آن‌ها بفهمان: که امروز مسلمانان از دادن متعه به زن مطلقه غفلت دارند در حالی که قرآن بدان حکم کرده است. ﴿وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ﴾ (البقره: ۲۴۱). «و برای زنان مطلقه، بهره‌ی مناسبی است که بر عهده‌ی مردان پرهیزکار است».

درس ۱۹: آیه تکلیف به اندازه توان است

<p>سخن خدای پاک و بزرگ:</p> <p>(۲۸۶) مکلف نمی‌سازد خدا هیچکس را جز به اندازه توانش به سود او است آنچه از نیکی‌ها به دست آورد و به زیان اوست هرچه از بدی‌ها کسب کرده، پروردگار ما مگیر بر ما اگر فراموش کردیم یا خطا کردیم.</p>	<p>قوله سبحانه و تعالی:</p> <p>لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا</p>
--	---

[بقره: ۲۸۶]

شرح: فرموده خداوند: ﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾ خداوند خبر می‌دهد موجودی را که نفس داشته باشد «مراد انسان مسلمان است» جز به اندازه توانش مکلف نمی‌کند، چه آن تکلیف عقیدتی باشد یا قولی و عملی و این لطف و رحمت خداوند است بر بندگان مؤمنش. مراد از (وسع) در اینجا توانایی و قدرت برداشتن تکلیف است. مسلم از ابن عباس رضی الله عنهما روایت می‌کند، چون آیت: ﴿وَإِنْ تُبَدُّوْا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخَفُّوْهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ﴾ (البقره: ۲۸۴). نازل شد یعنی «اگر آنچه در نفس شما است بپوشید و یا آشکار کنید خداوند شما را به آن مورد محاسبه قرار می‌دهد» اصحاب از نزول این آیه احساس دشواری کرده و نزد پیامبر صلی الله علیه و آله شکایت کردند، آن حضرت صلی الله علیه و آله فرمودند: بگوئید: ﴿وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾ (البقره: ۲۸۵). «فرمان پروردگار را شنیدیم و اطاعت کردیم. پروردگارا! ما خواهان آمرزش هستیم و بازگشت به سوی توست»، وقتی چنان گفتند: خداوند این آیه را نازل فرمود: ﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ﴾ یعنی آن که اعمال صالح و کاری نیکو انجام دهد بر آن عمل پاداش و ثواب داده می‌شود و آن که کاری

شر و گناه انجام دهد مورد بازپرس قرار گرفته و جزا داده می‌شود مگر که خداوند بر وی ببخشد و او بخشنده و مهربان است، سپس خداوند به ایشان آنچه را که لازم است بگویند: تعلیم می‌دهد و می‌فرماید بگوئید ﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ كُنَّا مُسِيئِينَ وَلَا نَحْطَأْنَا﴾: و چون این کلمات را از روی یقین گفتند، خداوند فرمود: آنچه خواست شماست برآوردم و بازخواست از سهو و نسیان را از دوش شما برداشت.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را بخوان و تکرار کن تا بدانی که شنوندگان آن را یاد گرفته اند.
- ۲- شرح را بخوان و آنچه که پوشیده است توضیح کن: تا فهمیده شود.
- ۳- ایشان را از گذشت و عفو خداوند در کاری که انجامش از توان و قدرت بنده نباشد آگاه کن چون خداوند می‌فرماید: ﴿يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾ «خدا نفسی را جز به اندازه توانش تکلیف نمی‌دهد».
- ۴- به آن‌ها بفهمان: که خداوند بازخواست از کاری را که به فراموشی و خطا انجام گیرد نظر به این آیه: ﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ كُنَّا مُسِيئِينَ وَلَا نَحْطَأْنَا﴾ برداشته است. مثال خطا آن که تیری به سوی آهوی پرتاب شود و به انسانی تصادف می‌کند و مثال نسیان آن که روزه‌داری به فراموشی می‌خورد یا می‌آشامد که با این کردار بازخواست نمی‌شود.
- ۵- به ایشان بفهمان: که مسلمان باید خود را برای تکالیف و اوامر خدا و رسول آماده کند چه آن تکلیف عقیدتی باشد یا عملی یا زبانی سپس اگر قدرت بر انجام آن پیدا کرد چه خوب و اگر نتوانست بر او حرجی نیست، زیرا تکلیف به اندازه توان است.

درس ۲۰: حدیث خطاء و نسیان مؤاخذه ندارد

<p>سخن پیامبر ﷺ که فرمود: همانا خداوند به جهت احسان که به من دارد از امتم بدانچه نفس‌های‌شان سخن گوید گذشت کرده است تا وقتی که آن را به کار نیندند و یا نزد کسی نگویند و نیز می‌فرماید: از کاری که امتانم به خطا و یا فراموشی انجام دهند و یا کسی آن‌ها را به کاری جبراً وادار کند گذشت کرده است.</p> <p>و نیز فرموده است: قلم بازخواست از سه کس برداشته شده است: از خوابیده تا بیدار شود، از کودک تا بزرگ شود و از دیوانه تا عاقل شود و به هوش آید.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ لِي عَنْ أُمَّتِي عَمَّا حَدَّثَتْ بِهِ أَنْفُسَهَا مَا لَمْ تَعْمَلْ بِهِ أَوْ تَكَلَّمَ. وَقَوْلُهُ: إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأَ وَالنَّسْيَانَ وَمَا اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ وَقَوْلُهُ: رَفَعَ الْقَلَمَ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَبْقِظَ وَعَنِ الصَّغِيرِ حَتَّى يَكْبَرَ - وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ أَوْ يُفِيقَ.</p>
--	---

(سنن ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ لِي عَنْ أُمَّتِي عَمَّا حَدَّثَتْ بِهِ أَنْفُسَهَا مَا لَمْ تَعْمَلْ بِهِ أَوْ تَكَلَّمَ» این حدیث خبر از احسان بزرگی که خداوند به امت محمد ﷺ کرده است حکایت می‌کند که خداوند مسلمان را به وسوسه که در نفسش پیدا شود بازخواست نمی‌کند، تا آنگاه که به وسوسه نفس عمل نکند و یا آن را به زبان نیاورد، ولی هنگامی که به آن عمل کرد و یا آن را به زبان آورد و یا نزد کسی گفت: درین حالت است که مورد بازخواست قرار می‌گیرد چه او می‌توانست که آن را عملی نکند و یا آن را به زبان نیاورد و چون آن را عملی کرده مستحق مجازات در حال و یا آینده شناخته می‌شود و این فرموده پیامبر ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأَ وَالنَّسْيَانَ وَمَا اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ» این الطاف و انعام دیگرست بر مؤمنان

که خداوند آنها را در سه حالت بازخواست نمی کند: ۱- بر خطاء. ۲- فراموشی. ۳- حالت اکراه و اکراه آنست: که شخص ظالم، مسلمانی را به سخن حرام یا کار حرام و یا ترک واجبی مجبور نماید. و فرموده پیامبر ﷺ: «رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الصَّغِيرِ حَتَّى يَكْبُرَ - وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ». قلم از سه کس برداشته شده است از خوابیده تا بیدار شود، از کودک تا بزرگ گردد، از دیوانه تا عاقل شود پس کسی که زنش را جبراً طلاق دهد طلاقش واقع نمی شود، و آن که جبراً وادار شود تا شخصی را بکشد مؤاخذه نمی گردد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به آرامش بخوان و تکرار کن تا بدانی که آن را شنوندگان حفظ کرده اند.
- ۲- شرح را بخوان و به هر جمله توقف کرده و معنای آن را توضیح داده و بیان کن تا خوب فهمیده شود.
- ۳- از فضل و احسان خداوندی بر مسلمین یادآوری کن: که در خور شکرگذاری است همانا لازم است از شکر نعمت غفلت نورزیم.
- ۴- به آنها بگو: که به وسوسه طلاق نمی شود همچنانکه طلاق مکره واقع نمی شود و این احسان خداوندیست.
- ۵- به آنها بگو: که از اطفال قلم مؤاخذه برداشته شده در هفت سالگی به نماز امر شده و به ده سالگی و سالهای بالاتر از آن برای نماز زده شود و اگر بزرگ شد و نماز نخواند بر وی حد تارک الصلوة جاری شود.

درس ۲۱: آیه سوگند لغو

قول الله جل جلاله:	فرموده خداوند بزرگ:
لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ	(۸۹) خداوند شما را به سوگندهای بیهوده‌تان بازخواست نمی‌کند و لیکن شما را به سوگندانی که بدل بسته‌اید بازخواست می‌کند.

[مأئده: ۸۹]

شرح: فرموده خدای بزرگ: ﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ﴾: سوگند لغو دو گونه است یکی این که بر چیزی سوگند می‌خورد و عقیده دارد که چنین است، ولی عکس گمان و سوگندش آشکار می‌شود، مثلاً از تو چیزی خواسته می‌شود، می‌گوئی ندارم و او سؤالش را تکرار می‌کند تو سوگند می‌خوری که موجود نیست بعد که به خانه‌ات می‌آئی و یا جیت را جستجو می‌کنی، آن را می‌یابی این سوگند را لغو گویند که نه کفاره دارد و نه گناهی بر آن مرتب می‌گردد. دوم این که به زبان خود می‌گوئی: آری به خدا و یا نه به خدا که اراده سوگند را نداشته باشی ولی نام خدا به زبانت جاری می‌شود، این سوگند هم لغو است که در آیت شریفه ذکر شده است که خداوند شما را به سوگندهای لغوتان بازخواست نمی‌کند و این فرموده خداوند: ﴿وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ﴾ یعنی وقتی که به زبان، سوگند یاد کردید و بدل نیز قصد انجام کاری یا ترک آن را داشتید و سپس حانث شدید خداوند شما را به آن مؤاخذه می‌کند مگر شما فراموش کردید یا خود را به نادانی می‌زنید که اگر خداوند شما را قدرت ندهد کاری انجام داده نمی‌توانید و اگر انشاء الله می‌گفتید: خداوند شما را به آن نمی‌گرفت ولی شیطان شما را از گفتن کلمه استثناء بازداشت که آن را نگفتید: لذا حانث شدید و مؤاخذه و بازخواست شما لازم گردید و مؤاخذه جز با ادای کفاره و توبه شما ساقط نمی‌گردد. و سوگندی که کفاره دارد دو گونه است اول چنین است که

قصداً بگوید: والله یا بالله یا تا الله این کار را نمی‌کنم بعداً آن کار را می‌کند و خود را حانث می‌گرداند. صورت دوم این که قصداً بگوید، والله، بالله، تالله این کار را می‌کنم بعداً نتواند آن کار را انجام دهد حانث گردیده است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را به تجوید بخوان و تکرار کن تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه را لازم است توضیح ده: تا شنوندگان آن را بفهمند.
- ۳- آگاه‌شان گردان: که در اینجا قسم دیگری نیز هست که آن را سوگند غموس می‌گویند و آن سوگندی است که صاحب آن در گناه غوطه می‌خورد و در آتش دوزخ داخل می‌شود و آن سوگندی است که به دروغ سوگند یاد کند تا به وسیله آن مال مسلمانی را تصاحب کند مثلاً تاجری می‌گوید: به خدا سوگند که این مال را به فلان قیمت گرفته‌ام و برادر مسلمان گفته‌اش را تصدیق کرده و به آن قیمت دروغی از وی خریداری می‌کند و یا برای طرف معامله خود قسم می‌خورد که به خدا طلب مرا نپرداخته‌ای و در سوگند خود دروغگو باشد همین قسم است که عده از اهل علم می‌گویند: که جبران و کفاره نمی‌شود مگر این که حق طرف را اداء کند و عده‌ای می‌گویند: که این سوگند نیز مانند دیگر سوگندها به کفاره ساقط می‌شود.

درس ۲۲: حدیث سوگند به نام بت‌ها

پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: کسی که سوگند یاد کند و در قسم خود نام لات و عزى را بیاورد پس باید لا اله الا الله بگوید.	قول النبی صلی الله علیه وسلم: مَنْ حَلَفَ فَقَالَ فِي يَمِينِهِ بِاللَّاتِ وَالْعُزَّى فَلْيَقُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.
--	--

(صحیح ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «مَنْ حَلَفَ فَقَالَ فِي يَمِينِهِ بِاللَّاتِ وَالْعُزَّى» این در ابتدای اسلام بود که مردم روزگار درازی در جاهلیت سپری کرده بودند و به نام لات و عزى و منات سوگند یاد می‌کردند و این بت‌ها را به گمان خود برای تقرب به خداوند تعظیم می‌کردند که از اعتقادات باطل جاهلیت بود و هرگاه شخصی اسلام آورده و به دین خدا داخل می‌شد و در موردی می‌خواست سوگند خورد بی‌اختیار نام لات و عزى و یا یکی دیگر از خدایان باطل بر زبانش جاری می‌شد چون این لغزش‌های زبانی را پیامبر ﷺ در بعضی از افراد تازه مسلمان مشاهده فرمودند و برای جبران و حل آن راه سالم و آسانی را پیشنهاد کرده که بعد از سوگند به نام یکی از بتان، کلمه توحید لا اله الا الله را بر زبان آورد تا کلمه برحق توحید جمله باطل شرک را کفاره کند.

و در حدیثی به روایت مسلم آمده است: «مَنْ قَالَ لِأَخِيهِ تَعَالَى أَقَامَرَكَ فَلْيَتَصَدَّقْ»: «کسی که برای برادرش بگوید: بیا تا باهم قماربازی کنیم، باید صدقه بدهد»، زیرا مردم، روزگاری از عمر خود را در مکه به قماربازی سپری کرده بودند و بر زبان آن‌ها بدون قصد جاری می‌شد که بیائید تا باهم قماربازی کنیم، لذا آن که چنین سخنی بگوید: باید صدقه بدهد. چه زیاد باشد یا اندک و این صدقه کفاره سخنش که دعوت به قماربازی حرام است خواهد بود.

ارشادات برای مربی:

۱- حدیث را به طور واضح بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.

- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه لازم به توضیح است توضیح ده تا دانسته شود.
- ۳- به آنها بگو: سوگند به نام غیر خدا شرک به حساب می‌رود، نظر به حدیثی که ترمذی از پیامبر ﷺ روایت کرده: «هرکس به نام غیر خدا سوگند یاد کند همانا شرک آورده است».
- ۴- به ایشان بفهمان: که قسم به نام غیر خدا مانند سوگند به پیامبر یا به فرزند یا بسر تو یا به حق فلانی جواز ندارد و در آن حال بر مسلمان لازم است تا کلمه توحید لا اله الا الله را بر زبان آورد تا عمل زشت خود را به کار شایسته جبران کرده باشد.
- ۵- ایشان را از سوگند غموس بترسان، زیرا صاحب آن یکی از سه نفری است که خداوند بروز قیامت به ایشان به نظر رحمت نمی‌بیند و آنها را پاک نمی‌گرداند و برای شان عذاب دردناک است و سوگند غموس سوگند «فاجر» است که به وسیله آن حق برادر مسلمان خود را می‌گیرد.

درس ۲۳: آیه کفاره سوگند

قول الله تعالى:	فرمودهٔ خدای بزرگ:
ذَلِكَ كَفَرَةٌ أَيَمَنِيكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ ^ع	(۸۹) این کفاره سوگندهای شما است،
وَأَحْفَظُوا أَيَمَنِيكُمْ ^ع كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ	هنگامی که سوگند خوردید و حفظ کنید
ءَايَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾	سوگندان خویش را خداوند بدینسان بیان
	می کند آیات خود را برای شما تا مگر
	سپاسگزاری کنید.

[مأئده: ۸۹]

شرح: فرمودهٔ خداوند ﷻ: ﴿ذَلِكَ كَفَرَةٌ أَيَمَنِيكُمْ﴾ اشاره به آیات سابقه است که در آن حکم کسی که قصداً به نام خدا سوگند یاد می کند که چنین کاری می کنم یا نمی کنم و انشاء الله نگفته حاث می شود بیان شد و کفاره که خداوند در آیات سابقه بیان کرده است قرار ذیل است:

- ۱- طعام دادن برای ده مسکین است که به هر مسکین یک مُد از طعام رایج شهرش را بدهد و ما آن را درین روزها به یک کیلوگرام تخمین می کنیم.
- ۲- پوشانیدن ده نفر مسکین که به هریک از ایشان جامه ای بدهد و اگر مسکین زنی باشد پیراهن و چادری به وی داده که سرش را بپوشاند.
- ۳- آزادی بنده اگر پیدا شد و فرق نمی کند صغیر باشد یا کبیر غلام باشد یا کنیز به شرطی که مسلمان باشد.

۴- روزه گرفتن سه روزه مشروط بر این که از سه چیز طعام، لباس و آزادسازی بنده عاجز باشد و می تواند این روزه را پیوسته و یا جدا جدا بگیرد و فرمودهٔ خدای بزرگ: ﴿وَأَحْفَظُوا أَيَمَنِيكُمْ﴾: یعنی خود را از سوگند نگهداری کنید و بدون ضرورت آن را بر زبان نیاورید و نیز از سوگندهای لغو و باطل خودداری کنید و اگر قسم یاد کردید و حاث شدید

کفاره را فراموش نکنید، زیرا کفاره، گناه حانث شدن را که موجب بازخواست است محو می کند چنانکه خداوند می فرماید: ﴿وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ﴾ ولیکن بازخواست می کند شما را به سوگندهای که دل بسته اید.

ارشادات برای مربی:

- ۱- آیت را به تجوید بخوان و تکرار کن تا شنوندگان آن را حفظ کرده باشند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و معانی آن را تکرار کن تا شنوندگان آن را یاد بگیرند.
- ۳- به آنها سفارش کن: که مسلمانان باید خدای را شکرگذاری کرده حمد و ثنایش را بگویند و از اوامر و نواهی وی اطاعت کنند، زیرا اسلام ما را به راه و شریعتی راهنمایی کرده که در آن سعادت دنیا و آخرت مسلمین نهفته است.
- ۴- آنها را به رعایت کفارات چهارگانه که بیان شده تشویق کن.

درس ۲۴: حدیث سوگند به غیر خدا ﷻ

گفته پیامبر خدا ﷺ به پدران خود سوگند یاد نکنید آن که به نام خدا سوگند می خورد باید راست بگوید و کسی که برایش به نام خدا سوگند یاد شود باید قبول کند و کسی به سوگندی که به نام خدا گفته شد راضی نباشد ایمانش به خدا درست نباشد.	قول النبی صلی الله علیه وسلم: لَا تَخْلِفُوا بِآبَائِكُمْ مَنْ حَلَفَ بِاللَّهِ فَلْيَصْذُقْ وَمَنْ خَلَفَ لَهُ بِاللَّهِ فَلْيَرْضَ وَمَنْ لَمْ يَرْضَ بِاللَّهِ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ.
--	--

(صحیح ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «لَا تَخْلِفُوا بِآبَائِكُمْ» درینجا تنها پدران ذکر شده چون سوگند به پدر در میان اعراب شایع بود و گرنه هر سوگندی که به نام غیر خدا یاد شود حرام و شرک گفته می شود، زیرا پیامبر ﷺ فرموده است: (کسی که به جز نام خدا سوگند یاد کند مسلماً به خداوند شریک آورده است) این حدیث را ترمذی در صحیح خود روایت کرده است و فرموده پیامبر: «مَنْ حَلَفَ بِاللَّهِ فَلْيَصْذُقْ» یعنی نباید به نام خدا سوگند دروغ یاد کند، زیرا مسلمانان سوگند کسی را که به نام خدا سوگند می خورد قبول می کنند و در چنین قسم دروغی مسلمانان زیانمند و متأذی می شوند. و فرموده پیامبر ﷺ: «وَمَنْ خَلَفَ لَهُ بِاللَّهِ فَلْيَرْضَ» یعنی هرگاه برای مسلمان در کاری به نام خدا سوگند یاد شود باید بدان راضی شده و سوگند دیگری را طلب نکند و این بر مسلمانی که به خدا و رسولش ایمان دارد واجب است. فرموده پیامبر ﷺ: «وَمَنْ لَمْ يَرْضَ بِاللَّهِ» یعنی کسی که به سوگندی که به نام خدا یاد می شود راضی نشود و سوگند دیگری غیر نام خدا را طلب کند «فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ» یعنی در هیچ مرتبه از ایمان به خداوند نیست و هیچگونه دوستی به خدا ندارد و نعوذ بالله کافر می گردد.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا بدانی که اکثر شنندگان آن را حفظ کرده اند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و مطالب آن را شرح ده و معانی پوشیده آن را بیان کن.
- ۳- به آن‌ها بگو: که قسم یاد کردن به نام غیر خداوند کفر و شرک است و اگر کسی بدون قصد به نام غیر خداوند سوگند یاد کند باید لا اله الا الله بگوید.
- ۴- به آن‌ها توصیه کن: که اگر برای مسلمان به نام خدا سوگند یاد می‌شود باید بدان راضی باشد و همچنین اگر به نام خدا سوگند یاد می‌کند باید راست گفته باشد.
- ۵- به آن‌ها از سنگینی گناه آن که برایش به نام خداوند سوگند خورند و او راضی نگردیده و طالب سوگند به غیر نام خدا شود، چنان که بعضی مردم جاهل سوگند می‌خورند مانند به سر تو یا به زندگانت یاد آور شو.

درس ۲۵: آیه گفتن انشاء الله در کارها

<p>خداوند بزرگ می فرماید:</p> <p>(۲۳) و نگو: به چیزی که منم انجام دهنده آن فوراً مگر آن که بخواهد خدا (۲۴) و یاد کن پروردگار خویش را آنگاه که فراموش کردی.</p>	<p>قول الله تعالى:</p> <p>وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا ﴿٢٣﴾ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ ۚ وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ</p>
--	---

[کهف: ۲۳ - ۲۴]

شرح: فرموده خداوند ﷻ: ﴿وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا﴾ ﴿٢٣﴾ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ یعنی در باره چیزی یا برای کاری که قصد انجام آن را در آینده دارید نگوئید: که آن را انجام می دهم، مگر این که ان شاء الله بگوئید، این راهنمایی است از طرف خداوند برای پیامبر ﷺ و تمام مسلمانان و علت آن چنین است که مشرکین قریش به تعلیم یهود مدینه از پیامبر ﷺ سه مسئله، روح، اصحاب کهف، و ذی القرنین را سؤال کردند، جناب پیامبر ﷺ به جواب شخص سائل فرمود. برایتان فردا پاسخ می دهم و منتظر وحی الهی گردید، ولی حدود نصف ماه وحی نازل نگشت، پس این آیت نازل شد و برایش تعلیم داد: که در چنین موارد باید انشاء الله بگوئید. فرموده خداوند: ﴿وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ﴾، این ارشاد دیگری است که هرگاه شخص مسلمان کلمه استثناء «انشاء الله» را فراموش کرد همین که به یادش آن را بگوید، مثلاً: می گوید: فردا به سفر می روم و انشاء الله را فراموش کرده سخن دیگری می گوید: سپس به یادش می آید باید انشاء الله بگوید و این در صورتیست که سوگند یاد نکرده باشد ولی اگر سوگند خورد و بعد از قطع کلام و گذشت زمان انشاء الله بر زبان آورد درین صورت باید کفاره بپردازد زیرا استثناء را متصل با سوگند ادا نکرده است.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- هر دو آیت را بخوان تا شنوندگان و یا اکثرشان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و نکات پوشیده آن را توضیح ده که شنوندگان آن را بدانند.
- ۳- به آن‌ها بیاموز: که برای مسلمان لازم است که هرگاه بگوید: این کار را می‌کنم و یا این کار را نمی‌کنم باید انشاء الله بگوید و اگر فراموش کرد و بعد از مدتی به یادش آمد باز هم انشاء الله بگوید، گرچه بعد از مدتی باشد.
- ۴- به آن‌ها بفهمان: که هر کس به نام خدا سوگند یاد کند و انشاء الله بگوید: حانث نمی‌شود فرق ندارد که آن کار را انجام دهد یا ندهد.
- ۵- به آن‌ها بیاموز: که گفتن انشاء الله باید متصل با قسم باشد ولی اگر فاصله اندک که به سبب عذری ایجاد شده باشد ضرری ندارد، مثل این که در حین سوگند، عطسه زند و یا سرفه و خمیازه بر وی عارض شود و بعد از آن انشاء الله بگوید اشکالی ندارد زیرا در این صورت معذور گفته می‌شود.

درس ۲۶: حدیث با ان شاء الله گفتن شخص حائث نمی شود

پیامبر خدا ﷺ فرمود: کسی که سوگند یاد کرد و استثناء آورد یعنی انشاء الله گفت، هیچگاه حائث نمی گردد.	قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ حَلَفَ وَاسْتَثْنَى فَلَمْ يَحْثُثْ.
و این فرموده اش ﷺ، کسی که سوگند یاد کرد و استثناء کرد اگر خواست آن را انجام دهد و اگر خواست ترکش کند بدون این که حائث شود.	وَقَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ حَلَفَ وَاسْتَثْنَى إِنْ شَاءَ رَجَعَ وَإِنْ شَاءَ تَرَكَ غَيْرُ حَائِثٍ.

(صحیح ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «مَنْ حَلَفَ» یعنی کسی که به اسماء و صفات خداوند سوگند یاد کند و استثناء آورد یعنی انشاء الله بگوید، درین حالت حائث نمی گردد و بر وی کفاره لازم نمی شود، اگرچه کاری را که به آن سوگند یاد کرده است، به جا نیاورد یا کاری که سوگند یاد کرده که نکند انجام دهد، زیرا وی درین هنگام کار را به خداوند واگذار کرده و خود را به انجام آن مستقل ندانسته است، چون او بنده ناتوان است و خداوند بزرگ است که به همه کارها توانائی دارد و هیچ کاری بدون فرمان وی به وجود نمی آید. فرموده پیامبر ﷺ: «مَنْ حَلَفَ» یعنی کسی که به نام الله یا به اسماء و صفات خداوند سوگند یاد کند مثلاً بگوید: قسم به ذاتی که نفس من به دست او است یا قسم به ذاتی که آسمان را برافراشته است و یا قسم به پروردگار آسمان و زمین. و استثنای (انشاء الله بگوید) مثلاً بگوید به خدا این کار را نمی کنم انشاء الله. فرموده پیامبر ﷺ: «إِنْ شَاءَ رَجَعَ وَإِنْ شَاءَ تَرَكَ» یعنی چون بنده قسم یاد کرد و گفت: انشاء الله در آن صورت اختیار دارد، اگر می خواهد موافق سوگند خود عمل کند و اگر نمی خواست آن را ترک کند و حائث نمی گردد.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- هر دو حدیث را بخوان و تکرار کن تا شوندنگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و موارد پوشیده را بیان کن و آن‌ها را شرح ده تا دانسته شود.
- ۳- به آن‌ها توصیه کن: که گفتن انشاء الله در قسم‌ها پسندیده است که گوینده آن پشیمان نمی‌گردد.
- ۴- آن‌ها را از سوگندهای دروغ‌ترسان و آن سوگندیست که گوینده در آنچه سوگند یاد کرده راستگویی نباشد.
- ۵- به آن‌ها بفهمان: که توریه یعنی سخنی که دو معنی دارد جواز دارد، چنانچه می‌گویند: سخنان پوشیده و مبهم از دروغ برکنار است. روایت شده است که وائل بن حجر در گروهی به دست دشمنان گرفتار شد و بر مردم دشوار بود که سوگند یاد کنند تا این که سوید بن حنظله سوگند خورد که وائل برادرش می‌باشد دشمنان وی را رها کردند. سوید می‌گوید: به خدمت رسول خدا ﷺ آمدم عرض کردم که مردم سوگند را دشوار می‌پنداشتند من قسم یاد کردم که وائل برادر من است پیامبر ﷺ فرمودند: «راست گفתי مسلمان برادر مسلمان است».

درس ۲۷: آیه توانمندان خویشاوندان را فراموش نکنند

خداوند ﷻ می فرماید:	قول الله جل جلا له:
(۲۲) و سوگند نخورند توانگران و دارندگان گشایش که ندهند خویشاوندان و بینوایان و مهاجرین را در راه خدا و باید عفو کنند و درگذرند آیا نمی خواهید که بیمارزد خدا برای شما.	وَلَا يَأْتَلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولَى الْقُرْبَى وَالْمَسْكِينِ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ

[نور: ۲۲]

شرح: فرموده خدای بزرگ: ﴿وَلَا يَأْتَلِ﴾ (سوگند یاد نکنند) ﴿أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ﴾ یعنی کسانی که دارای کمال فضیلت هستند ﴿وَالسَّعَةِ﴾ و فراخی رزق ﴿أَنْ يُؤْتُوا أُولَى الْقُرْبَى﴾ این که ندهند به خویشاوندان خود و مساکین و مهاجرین در راه خدا، این آیت در شأن ابوبکر صدیق رضی الله عنه نازل شد، هنگامی که مسطح با دیگران در حادثه افک شرکت کرد و مسطح پسر خاله ابوبکر بود و ابوبکر رضی الله عنه سوگند یاد کرده بود که برای مسطح طوری که قبلاً کمک می کرد کمک نکند و برایش چیزی ندهد پس خداوند این آیت را نازل فرمود و گفت:

﴿وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا﴾ باید ببخشند و گذشت کنند. این آیت ابوبکر رضی الله عنه را به سوی بخشایش و گذشت دعوت کرد و فرمان داد تا آنچه را قبلاً به پسر خاله اش کمک می کرده از وی باز ندارد چون ابوبکر این آیت را شنید که در شأن وی این عبارت ﴿أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ﴾ نازل شد، گفت: به خداوند قسم دوست دارم، که خداوند مرا بیمارزد، سپس مسطح را عفو نمود و بخشید و از سوگند خود از پیامبر صلی الله علیه و آله سؤال کرد آن حضرت فرمود: برای قسم خود کفاره بده و آنچه را قبلاً به مسطح می دادی برایش پرداز، ابوبکر رضی الله عنه نیز آن را

انجام داد و جائزه خداوند که کمتر کسی بدان مشرف می گردد نائل شد (که آن وعده غفران و بخشش خداوند است) این آیت کریمه اگرچه شأن نزول آن خاص است، ولی مفهوم آن عام است و اعتبار، هم به عموم لفظ است نه به خصوص سبب نزول، لذا برای مسلمان حلال نیست که هرگاه خیری از وی به برادر نسبی و یا اسلامی اش می رسد با سوگند خود، آن را منع کند گرچه از طرفش اذیت و آزاری دیده باشد و باید وی را عفو کرده و گذشت کند و اگر سوگند خورده بود کفاره دهد و خیر و احسان خود را از آن باز ندارد.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- آیت را بخوان و تکرار کن تا تمام شنوندگان آن را یاد کنند.
- ۲- شرح را به درستی بخوان و معانی آن را شرح ده تا شنوندگان آن را به خوبی یاد بگیرند.
- ۳- به ایشان توصیه کن که مسلمان نباید بر منع کار خیری که به دستش اجرا می شده است قسم بخورد و اگر فرضاً چنین سوگندی یاد کرد باید کفاره آن راپردازد و خیری را که انجام می داده انجام دهد، زیرا قرآن کریم ما را اینطور راهنمایی می کند.
- ۴- ایشان را از فضیلت ابوبکر رضی الله عنه در نزد خداوند و پیامبرش آگاه کن.

درس ۲۸: حدیث در جایی که سوگند نقض می‌شود

قول النبی صلی الله علیه وسلم: مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَلْيَأْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ، وَلْيُكَفِّرْ عَنْ يَمِينِهِ.	سخن پیامبر است که می‌فرماید: کسی که بر چیزی سوگند یاد کند و بعد بداند که غیر آن بهتر است پس آن کار بهتر را انجام دهد و از قسم خود کفاره بدهد.
---	---

(صحیح ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ» یعنی ای مسلمانان! اگر کسی از شما بر کاری سوگند یاد کند و بعد از قسم ببیند که «غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا» غیر آن بهتر است از آن باید قسمش او را از انجام کار نیک باز ندارد، بلکه لازم است کفاره قسم خود را پردازد «وَالْيَأْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ» و آن عمل نیکوتر را انجام دهد چنانکه ابوبکر صدیق رضی الله عنه سوگند یاد کرده بود که نفقه مسطح بن أثاثه بچه خاله‌اش را قطع کند و نظر بارشاد خداوند و پیامبر ﷺ کفاره سوگند خویش را پرداخت کرد و آنچه قبلاً برای پسر خاله‌اش می‌داد مجدداً مقرر نمود لذا بر مسلمان لازم است که هرگاه به قطع کار خیر یا منع معروفی که انجام می‌داده و سوگند یاد کرده باشد «أَنْ يُكَفِّرَ عَنْ يَمِينِهِ» از قسم خود کفاره داده و آن کار پسندیده را انجام دهد تا این که به واسطه سوگند از اعمال شایسته و ادامه ثواب آن بازماند.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به تکرار بخوان تا اکثر شنندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را بخوان و در هر جمله توقف نموده و معنای پوشیده آن را بیان کن.
- ۳- به آن‌ها بگو: که هر کس قسم خورد که کاری را انجام ندهد و بعد متوجه شد که غیر آن بهتر است باید از سوگند خود کفاره بدهد و آن کار بهتر را انجام دهد.
- ۴- برای ایشان بگو: که به سوگند لغو مسلمان، کفاره تعلق نمی‌گیرد.

۵- به آنها از وجوب كفارة یمین تذکر ده و آن طعام دادن ده مسکین و یا لباس پوشانیدن آنها و یا آزاد کردن یک برده است و اگر به یکی ازین سه چیز توانائی نداشت پس بر وی سه روز روزه لازم است فرق ندارد که روز پیهّم پیوسته باشد و یا جدا جدا.

درس ۲۹: آیه وفاء به نذر

<p>خداوند بزرگ می‌فرماید:</p> <p>(۷) آنها به نذر خود وفا می‌کنند، و از روزی که شر و عذابش گسترده است بیمناکند. (۸) و می‌خورانند طعام را با دوست داشتنش به یتیم و یتیمی و برده‌ای (۹) جز این نیست که می‌خورانیم شما را برای رضای خدا و نخواهیم از شما پاداش و نه سپاسی.</p>	<p>قول الحق تبارک و تعالی:</p> <p>يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا ﴿٧﴾ وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴿٨﴾ إِنَّمَا نَطْعِمُكُمْ لَوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ﴿٩﴾</p>
--	---

[انسان: ۷ - ۹]

شرح: فرموده خداوند: ﴿يُوفُونَ بِالنَّذْرِ﴾ یعنی کسانی که در نعمت جنت هستند، چنانکه ذکر آنها در آیات سابق گذشت به نذر خود که برای خداوند کرده اند پایداری می‌کنند، مثلاً اگر یکی از ایشان نذر کرد که یک ماه روزه بگیرد، حتماً روزه می‌گیرد و اگر نذر کرد فلان مبلغ را در راه خدا صدقه بدهد آن را به جهت تقرب به خداوند صدقه می‌دهد، فرموده خداوند: ﴿وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا﴾ یعنی از روز قیامت می‌ترسند، زیرا شر و بدی روز قیامت پراکنده است ﴿وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ﴾ با این که به طعام میل و نیاز دارند به فقری که او را فقر ناتوان کرده و یتیمی که پدر و مادرش را از دست داده است و اسیری که به دست مسلمانان گرفتار شده و نمی‌تواند از نفس خود فدیة دهد می‌خورانند ﴿إِنَّمَا نَطْعِمُكُمْ لَوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا﴾ این صفات کسانی است که در دار نیکوکاران به نعمت رسیدند و همین صفات بود که ایشان را سزاوار دخول بهشت گردانیده است. زیرا آنها برای فقیران و مساکین طعام می‌دهند و برایشان می‌گویند: ما شما

را برای این طعام ندادیم که برای ما مُزدی و پاداشی بدهید و یا از ما سپاسگزاری کنید، بلکه برای تقرب به خداوند بزرگ این کار را انجام دادیم.

راهنمایی برای مربی:

۱- آیات را به تجوید بخوان و تکرار کن تا بدانی که اکثر شنندگان آن را حفظ کرده اند. شرح را بخوان و به هر جمله توقف کن و معانی آن را شرح ده.

۲- صفاتی که مسلمان را به نعمت بهشت می‌رساند سه چیز است: اول وفا به نذر. دوم: ترس روز قیامت. سوم: طعام دادن به مساکین.

۳- به ایشان بفهمان: که بهترین صدقه آنست که در حالت ثروت و دارائی باشد اما با صدقه دادن چیزی که بدان نیاز داریم دارای پاداش بزرگتر است، زیرا خداوند می‌فرماید: ﴿وَيُطْعَمُونَ الْطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ﴾ با وصف دوست داشتن طعام و نیاز به آن، آن را صدقه می‌دهند.

۴- به ایشان بگو: نذر کردن به نام غیر خداوند جواز ندارد.

درس ۳۰: حدیث نذر به گناه

<p>رسول خدا ﷺ فرموده است: در گناه و در آنچه فرزند آدم مالکش نیست نذر نیست. و نیز می‌فرماید: در گناه نذر درست نیست و کفاره آن کفاره قسم است</p> <p>و نیز می‌فرماید: کسی که نذر کند که در آن طاعت خدا باشد پس خدای را اطاعت کند و کسی که به معصیت خدا نذر کرد باید معصیت نکند. و پیامبر ﷺ برای کسی که نذر کرده بود که پیاده برود، فرموده‌ای شیخ سوار شو، که خداوند از تو و نذرت بی‌نیاز است.</p>	<p>قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا نَذَرَ فِي مَعْصِيَةٍ وَلَا نَذَرَ فِيْمَا لَا يَمْلِكُ ابْنُ آدَمَ. وَقَالَ: لَا نَذَرَ فِي مَعْصِيَةٍ وَكَفَّارَتُهُ كَفَّارَةُ يَمِينٍ.</p> <p>وَقَالَ: مَنْ نَذَرَ أَنْ يَعْصِيَ اللَّهَ فَلَا يَعْصِيهِ. وَقَالَ لِلَّذِي نَذَرَ أَيْ يَمْشِي ارْكَبْ أَهْهَا الشَّيْخُ فَإِنَّ اللَّهَ غَنَى عَنْكَ وَعَنْ نَذْرِكَ.</p>
--	---

(صحیح ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «لَا نَذَرَ فِي مَعْصِيَةٍ وَلَا نَذَرَ فِيْمَا لَا يَمْلِكُ ابْنُ آدَمَ» آن حضرت ﷺ خبر می‌دهد: که از نظر شریعت نذر در گناه جواز ندارد، به طور مثال: اگر کسی نذر کرد که فعل حرام انجام دهد و یا واجب را ترک کند، این نذر او درست نیست و چنین نذر را انجام ندهد، بلکه کفاره دهد و کفاره این نذر نزد بعضی فقهاء مانند کفاره قسم است و این فرموده پیامبر ﷺ: «وَلَا نَذَرَ فِيْمَا لَا يَمْلِكُ ابْنُ آدَمَ» یعنی نذر جواز ندارد در چیزی که انسان مالک آن نباشد، مثلاً کسی نذر می‌کند که خانه و یا باغ فلانی را بفروشد، در حالی که او مالک آن باغ یا خانه نباشد گرچه نذر صحت پیدا نمی‌کند، آیا بر وی کفاره خواهد بود؟ در این مسئله مانند مسئله قبل که بیان شد، نیز اختلاف است و فرموده پیامبر ﷺ: «مَنْ نَذَرَ أَنْ يَعْصِيَ اللَّهَ فَلَا يَعْصِيهِ» در این حدیث تصریح شده است که انجام نذر طاعت، واجب است و در نذر گناه،

وفاء به آن واجب نیست و به هیچ حال چنین نذری درست نیست، پس کسی که در طاعت خدا مانند روزه نذر می کند پس باید آن را انجام دهد و کسی که به معصیت خدا نذر کند، مانند این که نذر کند که فلان عالم را دشنام دهد نباید آن را انجام دهد. چنانکه این موضوع را گفته پیامبر ﷺ تأیید می کند که برای کسی که نذر کرده بود که پیاده برود فرمود: ای شیخ سوار شو! زیرا خداوند از تو و از نذر تو بی نیاز است.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا بدانی که اکثر خوانندگان آن را یاد گرفته اند.
- ۲- شرح را یکی بعد از دیگری به آرامی بخوان تا بدانی که شنوندگان آن را فهمیده اند.
- ۳- به آن ها بفهمان: که نذر عبارت است لازم گرفتن بنده نفس خود را در طاعت خداوند مثل این که بگوید: نذر کردم که تا یک ماه روزه بگیرم یا بر من از طرف خدا نذر باشد که یک سوم مال خود را صدقه کنم.

درسهای ماه رجب

درس ۱: اطعام مسکینان، یتیمان و اسیران

<p>قول الله تعالى:</p> <p>﴿وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا﴾ (۸) إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكْرًا ﴿۹﴾ إِنَّا خَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ﴿۱۰﴾ فَوَقَّعَهُمُ اللَّهُ شَرَّ ذَٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا ﴿۱۱﴾ وَجَزَاهُمْ بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا ﴿۱۲﴾</p>	<p>فرموده خداوند بزرگ:</p> <p>(۸) و می‌خورانند طعام را با دوست داشتنش به یتیم و یتیمی و برده‌ای. (۹) جز این نیست که می‌خورانیم شما را برای رضای خدا نخواهیم از شما پاداش و نه سپاسی. (۱۰) همانا می‌ترسیم از پروردگار خویش روز ترش و آشفته را. (۱۱) پس نگاه داشت ایشان را خدا از بلای آن روز و ارزانی داشت بدیشان خرمی و شادمانی. (۱۲) و پاداش شان داد بدانچه صبر کردند بهشتی و حریری.</p>
--	---

[انسان: ۸-۱۲]

شرح: فرموده خداوند: ﴿وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ﴾ این یکی از صفات نیکوکاران است و خداوند قبل از این آیه از نعمتی که در بهشت بدیشان می‌دهد خبر داده و می‌فرماید: ﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا﴾ (الانسان: ۵). «همانا نیکوکاران از جامی می‌نوشند که آمیزش آن کافور است». و به مساکین طعام می‌دهند با این که به آن نیازمنداند چون از ثروت زیادی برخوردار نیستند، خداوند افرادی را که طعام می‌دهند یاد کرده است، فرموده: مسکین و آن فقیری است که فقر او را بخواری کشانیده است و نیازمندی وی را زمین گیر ساخته است و یتیم کسی است که پدر یا پدر و مادرش هردو را از دست داده باشد و اسیر کسی است که در جنگ گرفتار شده و نیکوکاران با نیازمندی که دارند مساکین و یتیمان و اسیران را طعام می‌دهند و می‌گویند: ﴿إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ﴾ جز

این نیست که ما شما را به جهت رضای خدا طعام می‌دهیم: ﴿لَا تُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا﴾ از شما پاداش بر اطعام خود نمی‌خواهیم و به علت اطعام‌شان که رضای خداوند باشد به این عبارت اشارت کرده ﴿إِنَّا خَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا﴾ همانا می‌ترسیم از پروردگار خود روز ترش و بسیار سخت را و آن روزی است که خداوند مردم را مورد محاسبه قرار داده و جزا می‌دهد ﴿فَوَقْنَهُمْ اللَّهُ شَرَّ ذَٰلِكَ الْيَوْمِ﴾ و خداوند بخشنده، خواسته‌شان را اجابت کرده و ایشان را از شر و خوف آن روز حفظ کرد ﴿وَجَزَّيْنَهُمْ بِمَا صَبَرُوا﴾ و ایشان را بر فرمانبرداری خدا و رسول ﷺ و آنچه بر فقر و نیازمندی صبر کردند پاداش داد و در بهشت جاودان وارد شده و پارچه حریر در آن می‌پوشند و در سرای نیکوکاران در جوار خداوند بزرگ قرار می‌گیرند.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- آیت را به تجوید بخوان و تکرار کن تا بدانی که شنوندگان آن را حفظ کرده‌اند.
- ۲- شرح مطالب را جمله جمله بخوان و معانی پوشیده آن را بیان کن تا فهمیده شود.
- ۳- به آن‌ها از فضیلت اطعام در حالی که به آن نیاز داشته باشیم تذکر بده و آنچه اطعام از محبت و دوستی در میان مسلمانان ایجاد می‌کند آگاه کن.
- ۴- آن‌ها را از فضیلت اخلاص در انجام کار خیر و اراده رضای خداوند آگاه کن و از نتیجه آن که سعادت دنیا و آخرتست مطلع ساز.
- ۵- به آن‌ها از نعمت‌های آخرت توضیح ده و تشویق کن تا به طرف اعمال صالحه روی آورده و بدان رغبت کنند.

درس ۲: حدیث اولین ملاقات عبدالله بن سلام رضی الله عنه با پیامبر صلی الله علیه و آله

<p>روایتی است که عبدالله بن سلام <small>رضی الله عنه</small> می گوید: پیامبر خدا <small>صلی الله علیه و آله</small> به مدینه تشریف آوردند و مردم به طرفشان هجوم آوردند در این هنگام کسی برای سه مرتبه گفت: رسول خدا تشریف آوردند، من هم در میان مردم آمدم تا به طرفشان نگاه کنم، چون روی مبارک را دیدم شناختم که سیمای وی سیمای شخص دروغگوی نیست، پس نخستین چیزی که از وی شنیدم، این بود که گفت: ای مردم! بر همه کس سلام کنید و به مردم اطعام دهید و با خویشاوندان خود صلۀ رحم به جا آورید و نماز بخوانید در شب هنگام که مردم در خواب اند تا با سلامتی در بهشت وارد شوید.</p>	<p>قال عبد الله بن سلام: قدم النبي صلى الله عليه وسلم فانجفل الناس قبله وقيل قدم رسول الله صلى الله عليه وسلم ثلاثاً فجئت في الناس لأنظر فلما تبينت وجهه عرفت أن وجهه ليس بوجه كذاب فكان أول شيء سمعته تكلم به إذ قال: يا أيها الناس، أفشوا السلام وأطعموا الطعام وصلوا الأرحام وصلوا بالليل والناس نيام تدخلوا الجنة بسلام.</p>
---	--

(صحیح ابن ماجه)

شرح: عبدالله بن سلام رضی الله عنه یکی از علمای یهود مدینه قبل از بعثت بود، و طوری که خودش می گوید: تا هنگامی که اسلام نیاورده بود پیامبر صلی الله علیه و آله را ندیده بود، وی می گوید: آن حضرت صلی الله علیه و آله برای هجرت از مکه به مدینه تشریف آوردند، این گفته: «انجفل الناس قبله» یعنی به طرفشان مردم هجوم آوردند کسی برای سه مرتبه گفت که آنحضرت صلی الله علیه و آله تشریف آوردند، می گوید: در میان مردم آمدم تا آن حضرت را به دقت بینم و بدانم که آیا شمائل او که در تورات آمده وجود دارد یا خیر؟ می گوید: چون روی مبارک را دیدم دانستم که این

سیما سیمای شخص دروغگوی نیست، پس نخستین چیزی که شنیدم که به آن تکلم فرمود، این بود که گفت: ای مردم بر همه کس سلام گوئید، و به مردم طعام بدهید و صلۀ رحم را به جا آرید و شب‌ها نماز بخوانید، در حالی که مردم خفته اند تا در جنت پروردگار خود با سلامتی وارد شوید. پس حضرت پیامبر ﷺ به این چهار خصلت، راه اهل جنت را ترسیم فرمود و قواعد برادری و همکاری را در میان هم‌وطنان وضع فرمود و آنچه از طهارت و صفا به آن تعلق می‌گیرد واضح گردانید. پس بار دیگر بر وی سلام و درود خداوند باد.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- حدیث را مکرراً بخوان تا حفظ شود به خصوص صفات چهارگانه مذکور.
- ۲- شرح مطالب را بخوان و آنچه محتاج به بیان است توضیح ده تا دانسته شود.
- ۳- آن‌ها را از ذکاوت عبدالله بن سلام آگاه کن و هر کس مسلمان و متقی باشد خداوند برایش این چنین زکاوت و فراست عنایت می‌فرماید.
- ۴- آن‌ها را به امتیاز این صفات چهارگانه آگاهی ده: که این حدیث اولین ارشاد است که آن حضرت ﷺ در هنگام هجرت به مدینه شریف ایراد فرموده است و آن افشاء سلام است که مراد از آن اظهار و تعمیم آنست که بر آشنا و ناشناس سلام بگویی، دوم اطعام فقراء و مهمانان و خویشاوندان است، زیرا که در این صفات برادری محبت و همکاری در میان هم‌وطنان به وجود می‌آید.

درس ۳: آیه خوردن از گوشت که به نام خدا ذبح شود

قول الله عزوجل:	فرموده خداوند ﷻ:
وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ وَإِنَّ كَثِيرًا لَيُضِلُّونَ بِأَهْوَاءِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾	(۱۱۹) و چه شده شما را که نخورید از آنچه نام خدا بر آن برده شده است، حالی که تفصیل داده است برای شما آنچه را حرام کرده است جز آنچه ناگزیر شوید بدان و همانا بسیاری گمراه می کنند به هوس های خود به نادانی و هرآینه پروردگار تو داناتر است به تجاوزکنندگان

[الأنعام: ۱۱۹]

شرح: این آیت شأن نزولی دارد که به جهت آن نازل شده است، و آن چنین است که بعضی از مشرکین برای پیامبر ﷺ و مسلمانان گفتند: چگونه است که آنچه شما می کشید گوشت آن را می خورید و آنچه را خدای می کشد نمی خورید مرادشان خود مرده بود، پس خداوند این آیت را نازل فرمود: ﴿فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِبَيِّنَاتٍ مِّنْهُ مُؤْمِنِينَ﴾ (الأنعام: ۱۱۸). «پس بخورید از آنچه برده شده است نام خدا بر آن اگر هستید که به آیات خدا ایمان دارید» و خدا به مسلمانان امر کرد تا از سخن مشرکین پیروی نکنند و ارشاد فرمود: ﴿وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ﴾ یعنی چه چیز شما را از خوردن گوشت که به نام خدا ذبح شده منع می کند؟ ﴿وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ﴾ حالی که تفصیل داده است برای شما آنچه که حرام کرده است و آن خود مرده، خون، گوشت خوک و آنچه به نام غیر خدا ذبح شده باشد ﴿إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ﴾ یعنی آنچه ضرورت، شما را به خوردن آن وادار کند مثل ترس هلاکت از گرسنگی. بعداً خبر می دهد که بسیاری از مردم دیگران را

به خواسته‌ای خود بدون علم گمراه می‌کنند، سپس آن گمراه‌کنندگان را مورد وعید قرار داده می‌فرماید: ﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ﴾ هر آینه پروردگارت به تجاوزکاران داناتر است و نتیجه‌اش این است که خداوند به زودی کسانی که دیگران را بدون علم گمراه می‌کنند جزا می‌دهد، چون این کار را به پیروی از خواهش خود و آنچه شیاطین به ایشان مزین ساخته انجام می‌دهند.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- آیت را به تکرار بخوان تا اکثر آن را حفظ کرده باشند.
- ۲- شرح مطالب را همراه آنچه از معانی پوشیده است بیان کن تا شنوندگان آن را بدانند.
- ۳- به آن‌ها بفهمان: که گفتن بسم الله در هنگام کشتار حیوان واجب است و هیچ حیوانی حلال نمی‌شود مگر این که در هنگام ذبح یا نحر آن بسم الله و الله اکبر گفته شود.
- ۴- به ایشان تعلیم ده: که بسم الله گفتن در آغاز طعام سنت است و مناسب نیست که به هیچ وقتی ترک شود، همان طوری که در وقت سوار شدن، لباس پوشیدن، وارد شدن و بیرون شدن از مسجد بسم الله گفتن مشروع و مسنون می‌باشد.
- ۵- آن‌ها را از حلال گفتن و یا حرام گفتن چیزی بدون اصل شرعی از کتاب خدا، سنت پیامبر ﷺ و یا اجماع امت بیم ده و آن‌ها را گوشزد کن که اگر کسی بدون اصل شرعی و به نادانی به خواهش نفس خود چیزی را حلال و حرام می‌گوید عاقبت بدی در انتظار او خواهد بود.

درس ۴: حدیث در ابتدای غذا بسم الله بگویند

<p>پیامبر ﷺ همراه شش نفر از یارانش غذا می‌خوردند، ناگاه اعرابی وارد شد و آن غذا را به دو لقمه تمام خورد، پس پیامبر ﷺ فرمود: بدانید همانا اگر وی در ابتدای طعام بسم الله می‌گفت، این غذا همه شما را کفایت می‌کرد، پس هرگاه یکی از شما غذا می‌خورد باید بسم الله بگوید و اگر فراموش کرد که در آغاز بسم الله بگوید باید بگوید: بسم الله فی اوله و آخره.</p>	<p>كان النبي صلى الله عليه وسلم: يَأْكُلُ طَعَامًا فِي سِتَّةِ نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَجَاءَ أَعْرَابِيٌّ فَأَكَلَهُ بِلُقْمَتَيْنِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَمَا أَنَّهُ لَوْ كَانَ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ لَكَفَّأَكُمْ فَإِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ طَعَامًا فَلْيَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ فَإِنْ نَسِيَ أَنْ يَقُولَ بِسْمِ اللَّهِ فِي أَوَّلِهِ فَلْيَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ فِي أَوَّلِهِ وَآخِرِهِ.</p>
--	--

(صحیح ابن ماجه)

شرح: «فَأَكَلَهُ بِلُقْمَتَيْنِ» یعنی در دو لقمه آن غذا را تمام کرد، فرموده پیامبر ﷺ: «لَوْ كَانَ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ» یعنی در ابتدای غذا اگر بسم الله می‌گفت: «لَكَفَّأَكُمْ» آن غذا گرسنگی همه شما شش نفر را برطرف می‌کرد و فرموده پیامبر ﷺ: «فَإِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ طَعَامًا» چون یکی از شما می‌خواهد طعامی بخورد «فَلْيَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ» بسم الله بگوید: پیش از این که به خوردن آغاز کند، زیرا این روش مسنونه در خوردن و آشامیدن است. فرموده پیامبر ﷺ: «فَإِنْ نَسِيَ أَنْ يَقُولَ بِسْمِ اللَّهِ فِي أَوَّلِهِ فَلْيَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ فِي أَوَّلِهِ وَآخِرِهِ» یعنی اگر در اول غذا فراموش کرد که بسم الله بگوید، هرگاه به یادش آمد بگوید: «بِسْمِ اللَّهِ فِي أَوَّلِهِ وَآخِرِهِ» یعنی بسم الله در آغاز و آخر این غذا، زیرا این گفتن کفایت کرده و او را از برکت غذا محروم نمی‌گرداند و مورد ملامتی قرار نمی‌گیرد، زیرا طعام‌ها از خداوند است و برای بنده مناسب نیست طعامی را بدون اجازه صاحبش صرف کند از همین جا است که اگر بنده بخواهد غذای حرام و یا آبی حرامی را صرف کند جواز ندارد که بسم الله بگوید، زیرا خداوند اینگونه خوردنی‌ها را

برایش اجازه نداده است بلکه حرام کرده است، همانطوری که ذکر بسم الله در ابتدا خوردن و نوشیدن سبب برکت می شود و اگر اسم خدا یاد نشود آن برکت حاصل نمی شود.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- حدیث را واضح بخوان و شنوندگان با شما بخوانند تا یاد بگیرند.
- ۲- شرح مطالب را جمله جمله بخوان و معانی پوشیده آن را بیان کن تا شنوندگان آن را بدانند.
- ۳- به آنها بیاموز: که خوردن طعام به صورت دست جمعی سبب برکت یا ازدیاد برکت می شود.
- ۴- به آنها بیاموز: که گفتن بسم الله در آغاز خوردنی یا نوشیدنی واجب است و سبب برکت است و کسی که در آغاز خوردن «بسم الله نگویید»: از این برکت محروم می ماند.
- ۵- به ایشان تذکر ده: کسی که در آغاز صرف طعام «بسم الله» را فراموش کند باز به یادش آید باید طبق دستور پیامبر ﷺ «بِسْمِ اللَّهِ فِي أَوَّلِهِ وَآخِرِهِ» بگوید.

درس ۵: آیه اصحاب یمین

قول الله عزوجل:	گفته خداوند جل جلاله:
وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩٠﴾	(۹۰) و اما اگر باشد از یاران راست
فَسَلِّمْ لَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩١﴾	(۹۱) پس سلامتی تو را از یاران راست.

[واقعه: ۹۰ - ۹۱]

شرح: فرموده خدای بزرگ: ﴿وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ﴾ مراد از این مسلمانی است که در حالت نزع قرار گرفته است و نفس به حلقوم او رسیده باشد، زیرا سیاق آیت پیوسته به این آیه است: ﴿فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلُقُومَ﴾ وَأَنْتُمْ حِينِيذٍ تَنْظُرُونَ ﴿٩٠﴾ وَخُنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿٩١﴾ فَلَوْلَا إِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٩٢﴾ تَرْجِعُونَهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٣﴾ فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٩٤﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٩٥﴾ وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩٦﴾ (الواقعه: ۸۳ - ۹۰). «پس چرا هنگامی که رسد به گلوگاه و شمائید در آن هنگام نگران و ما نزدیکتریم به او از شما ولی نمی بینید، پس چرا اگر هستید شما ناکيفرشدگان بازش گردانید، اگر هستید راستگویان پس اگر باشد از مقربان پس آرامشی و روزی و بهشت نعمت و اما اگر بود از یاران راست». الایه.

و این ها کسانی هستند که بروز قیامت ایشان را در عرصات به طرف راست قرار می دهند و ایشان به مرتبه خود از مقربین پائین تر هستند، زیرا این ها در عبادت و کردار نیک از مقربین کمتر می باشند. فرموده خداوند: ﴿فَسَلِّمْ لَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ﴾ این سخنی است که فرشتگان در هنگام مرگ برای او می گویند و او را بشارت می دهند که او از اصحاب یمین و اهل دارالسلام بهشت است.

راهنمایی برای مربی:

۱- هر دو آیت را به آرامش بخوان و تکرار کن و شنوندگان نیز با تو تکرار کنند تا حفظ کنند.

۲- شرح را بخوان و به ایشان تذکر ده: که مقربین کسانی اند که واجبات و مستحبات را انجام داده و محرمات و مکروهات حتی بعضی مباحات را ترک می کنند و اصحاب یمین به مرتبه خود از مقربین پائین تر اند و به درجه ایشان در عبادت نرسیدند.

۳- به ایشان تذکر ده: که پیامبر اسلام ﷺ انجام کار را به دست راست خویش دوست داشتند، زیرا آن حضرت ﷺ به دست راست می خوردند و می آشامیدند و به دست راست می گرفتند و می دادند و همچنان در وضوء هم از طرف راست شروع می کردند و کسی که این روش پیامبر ﷺ را به کار بندد شک نیست که از اصحاب یمین به حساب می رود.

۴- به ایشان بیاموز: که هرگاه کسی از مقربین و اصحاب یمین نباشد، پس وی از اصحاب شمال است که خداوند در باره شان فرموده است: ﴿وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مِمَّا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ۖ فِي سُمُومٍ وَخَمِيمٍ ۚ وَظِلٍّ مِّنْ تَحْمُومٍ ۚ لَا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ۚ﴾ (الواقعه: ۴۱ - ۴۴). «اصحاب شمالی آنها در میان بادهای کشنده و آب سوزان جهنم قرار دارند. و در سایه دودهای سیاه متراکم و آتشزای جهنم! سایه ای که نه خنک است و نه آرام بخش!».

خداوند از این گروه و احوال و عاقبت بد ایشان پناه دهد.

درس ۶: حدیث انجام هر کار خیر به دست راست

پیامبر خدا ﷺ فرمود: باید هریکی از شما با دست راست خود بخورد و با دست راست بیاشامد و با دست راست خود بگیرد و با دست راست خود بدهد. زیرا شیطان است که با دست چپ می‌خورد و با دست چپ می‌نوشد و با دست چپ می‌دهد و با دست چپ می‌گیرد.	قال النبي صلى الله عليه وسلم: لِيَأْكُلْ أَحَدُكُمْ بِيَمِينِهِ، وَيَشْرَبْ بِيَمِينِهِ، وَلِيَأْخُذْ بِيَمِينِهِ، وَلِيُعْطِ بِيَمِينِهِ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْكُلُ بِشِمَالِهِ وَيَشْرَبُ بِشِمَالِهِ وَيُعْطِي بِشِمَالِهِ وَيَأْخُذُ بِشِمَالِهِ.
---	--

(صحیح ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «لِيَأْكُلْ أَحَدُكُمْ» این امر در اینجا برای وجوبست، پس برای مسلمانی روا نباشد که قصداً با دست چپ خود چیزی بخورد و آشامیدن نیز مانند خوردن است، پس برای کسی که توانائی دارد جائز نیست که با دست چپ خود بخورد و یا بیاشامد و همچنان دادن و گرفتن مانند خوردن و آشامیدن است، پس مسلمان نمی‌دهد آنچه را می‌دهد مگر با دست راست و نمی‌گیرد آنچه را از برادر خود می‌گیرد، مگر با دست راست و فرموده پیامبر ﷺ: «فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْكُلُ بِشِمَالِهِ وَيَشْرَبُ بِشِمَالِهِ وَيُعْطِي بِشِمَالِهِ وَيَأْخُذُ بِشِمَالِهِ» این عبارت، علت امر پیامبر ﷺ به خوردن، آشامیدن، دادن و گرفتن با دست راست را بیان می‌کند و می‌گوید: این تشبیه به شیطان است و خود را شبیه شیطان ساختن حرام است و در حدیث صحیح از پیامبر خدا ﷺ آمده است که می‌فرماید: «مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ». «کسی که خود را به قومی تشبیه کند او از ایشانست»، آیا فرد مسلمان راضی است که در جمله شیطان محسوب شود.

راهنمایی برای مربی:

۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.

- ۲- شرح مطالب را با آرامش و جمله جمله بخوان و معانی پوشیده را بیان کن تا فهمیده شود.
- ۳- به آنها بیاموز: که تمسک به هدايات و دستورات پیامبر ﷺ روش مردان و زنان نیکوکار این امت می باشد.
- ۴- به ایشان تعلیم ده: که آنچه را پیامبر ﷺ در اینجا امر فرموده: که با دست راست بخوریم و بیاشامیم و یا به دست راست بدهیم و بگیریم بر مردان و زنان مسلمان عمل به آن واجب است مگر در صورت داشتن عذری چون فراموشی یا جراحت و مانند آن.
- ۵- به ایشان تذکر ده: که خود را به کفار و مفسدین تشبیه کردن برای مسلمان حرام است، زیرا این کار سبب می شود تا در آخرت با کفار باشد که خود را به آنها تشبیه کرده است.

درس ۷: آیه دسته جمعی و تنها خوردن مشکلی ندارد

فرموده خداوند بزرگ:	قوله تبارک و تعالی:
(۶۱) نیست بر شما باکی که بخورید همگی یا جدا جدا، پس هنگامی که در آئید به خانه ها سلام کنید بر خویشان درودی از نزد خدا فرخنده و پاکیزه . بدین سان الله آیات را برایتان بیان می کند تا بیندیشید.	لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا ۖ فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبْرَكَةٌ طَيِّبَةٌ ۚ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾

[نور: ۶۱]

شرح: فرموده خداوند: ﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ﴾ یعنی بر شما از این کار، دشواری و تنگی و یا گناهی نیست، ﴿أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا﴾ که بر یک سفره جمع آمده و طعام را صرف کنید و از یک کاسه که در آن برنج و یا آب گوشت باشد بخورید ﴿أَوْ أَشْتَاتًا﴾ یا به طور جداگانه بخورید و این آیه کریمه متضمن اباحت است که کسی بخواهد تنها طعام بخورد و کسی می خواهد با جماعت غذا را صرف کند و خداوند این آیت را نازل فرمود و حرج را از کسی که تنها می خورد و یا با جماعت دور کرد، ولی در سنت، غذا خوردن با جماعت بر غذا خوردن تنهایی، فضیلت دارد و آن حضرت ﷺ می فرماید: «فَاجْتَمِعُوا عَلَى طَعَامِكُمْ وَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ يُبَارِكْ لَكُمْ فِيهِ». برای خوردن غذا جمع شوید و نام خدا را یاد کنید تا در غذای شما برکت داده شود. و خداوند بزرگ می فرماید: ﴿فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبْرَكَةٌ طَيِّبَةٌ﴾ این ارشاد و تعلیم خداوند برای بندگان مؤمنست که هرگاه کسی به خانه خود یا به خانه دیگری داخل گردد بر وی لازم است سلام کرده و بگوید: «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ» و اگر کسی به خانه نباشد بگوید: «السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ

اللَّهِ الصَّالِحِينَ» این تحیه و درود از طرف خداوند است، زیرا که خداوند چنین فرمان داده است و آن را سبب برکت معرفی کرده است که به تعمیل آن در خانه برکت حاصل می‌گردد و فرموده خداوند: ﴿كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ﴾ یعنی این بیان احکام، عبادات و اخلاق ﴿لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ برای این است که شما را آماده کند تا مردم عاقلی باشید و منافع خود را دانسته و آن را طلب کنید و ضررها را درک کرده و خود را از آن بازدارید.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- آیه را به تجوید بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند یا نزدیک به حفظ یاد گیرند.
- ۲- شرح مطالب را جمله جمله بخوان و آنچه فهم آن دشوار باشد و یا پوشیدگی دارد بیان کن تا دانسته شود.
- ۳- به آن‌ها بفهمان: که آیت با حدیثی که به فضیلت صرف غذا با جماعت دلالت دارد منافات ندارد.
- ۴- به آن‌ها بگو: که گفتن سلام سنت مؤکده است به خصوص در هنگام وارد شدن به خانه.
- ۵- به آن‌ها بیاموز: که شخص عاقل کسی است که ایمان و تقوی داشته و بر طریق راستین اسلام در عقیده، عبادات، احکام، آداب و اخلاق استوار باشد.

درس ۸: حدیث خوردن غذا به طور دسته جمعی

<p>قول الرسول صلی الله علیه وسلم: لَمَّا قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه وسلم إِنَّا نَأْكُلُ وَلَا نَشْبِعُ. قَالَ: فَلَعَلَّكُمْ تَأْكُلُونَ مُتَفَرِّقِينَ. قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: فَاجْتَمِعُوا عَلَى طَعَامِكُمْ وَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ يُبَارِكْ لَكُمْ فِيهِ.</p>	<p>فرموده پیامبر ﷺ: هرگاه یاران گفتند: ای رسول خدا! ما می خوریم و سیر نمی شویم، فرمود: شاید شما تنها جدا جدا غذا می خورید؟ گفتند: آری، فرمود: با هم غذا بخورید و اسم خدا را یاد کنید تا در طعام شما برکت داده شود.</p>
---	--

(صحیح ابن ماجه)

شرح: از وحشی بن حرب روایت شده است که یاران گفتند: ما غذا می خوریم و سیر نمی شویم، این شکایتی بود که به حضور پیامبر ﷺ کردند، تا آن‌ها را به طریقی راهنمایی کند که از این حالت عجیب بیرون آیند و آن حالتی بود که غذا می خوردند و سیر نمی شدند، آن حضرت ﷺ فرمود: «فَلَعَلَّكُمْ تَأْكُلُونَ» شاید غذا را صبح یا شب یا افطار صرف می کنید در حالی که متفرق هستید و تنها می خورید؟ گفتند: آری، جدا جدا می خوریم آن حضرت ﷺ ایشان را به چیزی دستور داد: که سبب برکت طعامشان گردد و سیر گردند، فرمود: فاجتمعوا علی طعامکم یعنی غذا را به یک سفره بگذارید «وَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ» و نام خدا را بر آن یاد کنید و هریکی از شما (بسم الله) بگوید، «يُبَارِكْ لَكُمْ فِيهِ» تا خداوند در طعامی که در آن جمع می شوید و نام خدا را می برید برکت دهد و در جای دیگر فرمود: «با جماعت غذا بخورید و پراکنده نشوید، زیرا برکت در جماعت است».

راهنمایی برای مربی:

۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.

۲- شرح مطالب را به خوبی بخوان تا معانی آن‌ها به درستی فهمیده شود.

- ۳- به آنها فضیلت خوردن طعام با اجتماع و یاد کردن نام خدا را تذکر ده.
- ۴- به ایشان بگو: که حمد خداوند بعد از صرف غذا مانند یاد کردن نام خدا در آغاز طعام اهمیت دارد، زیرا هنگامی که طعام را از نزد پیامبر ﷺ برمی داشتند، می فرمود: «الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا كَثِيرًا، طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ غَيْرَ مَكْفِيٍّ، وَلَا مُوَدَّعٍ، وَلَا مُسْتَعْنَى عَنْهُ رَبَّنَا» ستایش خدای را ستایش بسیار پاکیزه برکت داده شده در آن غیر رد شده و نه وداع شده و نه بی نیاز از آن ای پروردگار ما.
- ۵- به آنها بیاموز: که خوردن طعام از کنار کاسه نه وسط آن مستحب است، زیرا وقتی که کاسه نزد پیامبر ﷺ می آوردند فرمود: از کنار این کاسه بخورید و وسط آن را بگذارید تا در آن برکت داده شود.

درس ۹: آیه لباس خود را نزد هر مسجدی بگیرید

فرموده خدای بزرگ:	قول الله عزوجل:
(۳۱) ای فرزندان آدم! بگیرید زینت خود را نزد هر مسجدی و بخورید و بیاشامید و اسراف نکنید که خدا دوست ندارد اسراف کنان را.	﴿يَبْنِيْ ءَادَمَ خُذُوْا زِيْنَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوْا وَاشْرَبُوْا وَلَا تُسْرِفُوْا ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَ﴾

[اعراف: ۳۱]

شرح: فرموده خداوند در سوره اعراف: ﴿يَبْنِيْ ءَادَمَ خُذُوْا زِيْنَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ﴾ یا بنی آدم این نداء خداوند است و مراد از بنی آدم در اینجا عرب‌ها می‌باشند، زیرا آنان به خانه کعبه عریان و برهنه طواف می‌کردند، و می‌گفتند: با جامه که خدای را عصیان کردیم به خانه‌اش طواف نمی‌کنیم، ازین جهت اگر جامه جدید نمی‌یافتند و یا کسی را نمی‌یافتند که از وی جامه‌ای عاریت کنند برهنه و لخت طواف می‌کردند، پس خداوند این آیه را نازل فرمود و آن‌ها را به پوشیدن عورت‌شان امر فرمود و دستور داد تا در نزد هر مسجدی لباس بپوشند و این لفظ عام است، شامل همه مسلمین را می‌شود و از وقتی که نماز فرض شده و اسلام انتشار یافته و به هرجا مساجد بنا گردیده زن و مرد مسلمان در جایی که نماز می‌خوانند عورت خود را می‌پوشند، زیرا پوشیدن عورت شرط نماز است. فرموده خداوند: ﴿وَكُلُوْا وَاشْرَبُوْا وَلَا تُسْرِفُوْا﴾ این صیغه امر است و ارشاد است که متوجه مسلمین به طور خصوص و همه مردم به طور عموم می‌شود که هرگاه خوردن و آشامیدن برای حفظ حیات ضروری است و یکی از واجبات زندگی به شمار می‌آید پس در وقت حاجت که گرسنگی و تشنگی است باید در خوردن و نوشیدن اسراف نکنند و آنچه می‌خورند و می‌نوشند حلال و مباح باشد و خوردن آنچه که خداوند حرام کرده مانند خود مرده، خون، گوشت خوک و حیوانی

که به نام غیر خدا ذبح می شود حرامست، مگر در حالت اضطراری که ترس از مرگ است و همچنین استفاده از نوشیدنی های حرام مانند شراب و هر مست کننده که عقل را از بین می برد حلال نیست، مگر در حالت استثنائی که خوف هلاکت باشد و چون اسراف و زیاده روی در خوردن و نوشیدن مضر است و بسا باشد که سبب هلاکت می شود، لذا خداوند آن را حرام کرده و برای تأکید بر تحریم آن می فرماید: ﴿إِنَّهُ لَا تَحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ خداوند زیاده رو را دوست ندارد تا مردم از اسراف به طور کامل دوری کنند.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- آیت را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان یاد بگیرند.
- ۲- شرح مطالب را بخوان و نکات پوشیده آن را توضیح ده تا دانسته شود.
- ۳- پوشیدن عورت را که از واجبات است به ایشان بیاموز و کسی که برهنه نماز بخواند و یا طواف کند نماز و طواف او باطل است.
- ۴- به آن ها بیاموز: که اسراف در خوردن و نوشیدن که اضافه بر اندازه ضرورت باشد یعنی همان اندازه که پشت انسان را استوار بدارد و زندگیش را حفظ کند به حکم این آیت حرام است.
- ۵- ایشان را به فرموده پیامبر ﷺ تذکر ده: که می فرمایند: که یک سوم معده برای غذا و یک سوم آن برای آب و یک سوم برای تنفس کشیدن است.
- ۶- به ایشان تذکر ده: که خداوند امور بهداشتی را در آیت فوق جمع فرموده است، می گویند که هارون الرشید پزشک نصرانی داشت برای هارون الرشید گفت: در کتاب شما (قرآن کریم) چیزی از بهداشت وجود ندارد، حال آن که علم در علم است علم ابدان و علم ادیان. حضرت زین العابدین ؑ حاضر بود، فرمود: خداوند تمام امور مربوط به علم ابدان را در نصف آیت جمع کرده است که می فرماید: ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾.

درس ۱۰: حدیث ظرفی بدتر از شکم نیست

<p>فرموده پیامبر ﷺ: فرزند آدم ظرفی را بدتر از شکم پر نکرده است، برای انسان چند لقمه که پشت وی را استوار بدارد کافی است. اگر بر آدمی نفس او غلبه کند، پس یک سوم معده را از غذا پر کند و یک سوم آن را از آب و یک سوم آن را برای نفس کشیدن نگه دارد.</p>	<p>قول النبی صلی الله علیه وسلم: مَا مَلَأَ آدَمِيَّ وَعَاءٌ شَرًّا مِنْ بَطْنٍ حَسْبُ الْآدَمِيِّ لَقِيمَاتٌ يُقْمَنَ صَلْبُهُ فَإِنْ غَلَبَتِ الْآدَمِيَّ نَفْسُهُ فَثُلُثٌ لِلطَّعَامِ وَثُلُثٌ لِلشَّرَابِ وَثُلُثٌ لِلنَّفْسِ.</p>
---	---

(صحیح ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «مَا مَلَأَ آدَمِيَّ وَعَاءٌ شَرًّا مِنْ بَطْنٍ» وعاء به معنی ظرف کلمه مفرد است جمع آن اوعیه است ظروف بسیارند و ظرف آنست که در آن آب و طعام نگهداری می شود و انسان همیشه بخاطر زندگانی خویش ظرفهائی را به سبب نیازی که دارد پر می کند ولی ظرفی را بدتر از شکم پر نکرده است، زیرا که در پرکردن شکم خطر هلاکت است، این سخن را پیامبر خدا ﷺ گفتند، تا مردم را از پرخوری که سبب سوء هاضمه می شود بترسانند فرموده پیامبر ﷺ: «حَسْبُ الْآدَمِيِّ» یعنی برای آدمی کافیت آنچه وی را از غائله مرگ و گرسنگی نگه می دارد. «لَقِيمَاتٌ»: جمع لقمه و آن چیزی است که آدم آن را به دهان خود می گذارد و لقیما به صیغه تصغیر ذکر شده است تا مفهوم کم بودن لقمه را افاده کند.

فرموده پیامبر ﷺ: «يُقْمَنَ صَلْبُهُ» یعنی پشت وی را محکم بگرداند تا بر ایستادن و نشستن توانا گردد و زندگی اش حفظ شود، و فرموده پیامبر ﷺ: «إِنْ غَلَبَتِ الْآدَمِيَّ نَفْسُهُ» اگر نفس انسان بر وی غلبه کند و او را وادار کند زیادتیر از آنچه مورد نیاز او است بخورد، پس یک سوم شکم خود را برای غذا و یک سوم آن را برای آب یا شیر و یک سوم دیگر را برای تنفس باقی بگذارد تا حیات خود را حفظ کند و پروردگار خود را عبادت کند، زیرا نعمت

زندگی و اسباب آن جهت عبادت به ما داده شده خداوند می‌فرماید: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (الذاریات: ۵۶). «ما جن و انس را پدید نیاوردیم، مگر به جهت عبادت».

راهنمایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح مطالب را با آرامش بخوان و آنچه به تفسیر احتیاج دارد تفسیر کن تا دانسته شود.
- ۳- به آن‌ها بفهمان: که اگر انسان به سبب خوردن زیاد سوء هاضمه پیدا کرده و هلاک می‌گردد قاتل نفس خود به شمار می‌آید، چون از سمره بن جندب رضی الله عنه روایت شده است که از حال پسرش سؤال کرد برایش گفتند: که دیشب بدهضم شده بود. گفت: بدهضمی؟ گفتند: آری، گفت: اگر می‌مرد من بر وی نماز نمی‌خواندم.
- ۴- به ایشان بگو: که از پیامبر صلی الله علیه و آله حدیثی روایت شده است که می‌فرماید: «طعام یک نفر دو نفر را کفایت می‌کند و طعام دو نفر چهار نفر را و طعام چهار نفر هشت نفر را کفایت می‌کند». این حدیث دلالت می‌کند که خوردن و آشامیدن زیاد درست نیست و این آیه کریمه نیز دلیل کافی است که می‌فرماید: ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾.
- ۵- به آن‌ها تذکر ده که اکثر مردمی که در دنیا سیر اند در آخرت گرسنه اند.

درس ۱۱: آیه شراب و قمار پلید است

قول الله تعالى:	فرموده خدای تعالی:
يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾	(۹۰) ای مؤمنان همانا که شراب و قمار و بتان و تیرها پلیدی است از کردار شیطان است پس دوری گزینید از آن تا رستگار شوید.

[مأئده: ۹۰]

شرح: فرموده خداوند: ﴿يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾ ای کسانی ایمان آوردید، این عبارت ندای خداوندیست که بندگان خود را به عنوان ایمان مورد خطاب قرار می‌دهد، زیرا ایمان برای انسان به منزله روح از جسد است و مؤمن زنده است، لذا مورد خطاب امر و نهی قرار می‌گیرد، و بر امتثال امر خدا و اجتناب از نهی او توانائی دارد به خلاف کافر که مُرده است، مُرده چگونه می‌تواند امری به جا آورد یا نهی را ترک کند و فرموده خداوند ﷻ: ﴿إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ﴾ خمر، چیزی است که عقل را از کار بیندازد و او را بپوشاند و خورنده شراب چنان می‌شود که بین خیر و شر یا معروف و منکر فرق نمی‌گذارد. میسر، عبارت از قمار است و آن را میسر می‌گویند، چون که مال به آسانی به دست می‌آید. ﴿وَالْأَنْصَابُ﴾ جمع نُصب: تمثال و پیکرهائیست از سنگ و غیره که برای عبادت و پرستش نصب می‌شود. ﴿وَالْأَزْلَمُ﴾ جمع زلم و آن چوبهائی بود که با آنها در جاهلیت فال می‌گرفتند و به عقیده خود به آنچه قسمت‌شان از خیر و یا شر می‌شود به واسطه آنها می‌دانستند. و فرموده خداوند ﷻ: ﴿رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ﴾ رجس به معنی نجس و پلیدی و نسبت آن به شیطان داده شد، زیرا شیطان است که این کردار را در نظر مردم زینت می‌دهد تا آنها را به گمراهی و

سرکشی وادار کند و فرموده خداوند ﷻ: ﴿فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ﴾ این امر خداوند است به ترک این اعمال و دوری جستن از آن چون در اینگونه اعمال شر و فساد نهفته است.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- آیت را به تجوید بخوان و تکرار کن تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح مطالب را به صورت واضح بخوان و نکات پوشیده را تفسیر کن تا شنوندگان آن را بدانند.
- ۳- به ایشان بگو: آنچه مست کننده باشد حرام است زیرا پیامبر ﷺ صراحتاً فرموده: «هر مست کننده حرام است و آنچه انسان را مست می کند کم و زیاد آن، یکسانست».
- ۴- به ایشان بیاموز: که بازی قمار اگرچه برای سرگرمی باشد، حرام است، زیرا خداوند در علت حرمت آن فرموده است: ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقَعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ ۖ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ﴾ (المائدة: ۹۱). «که شیطان می خواهد به واسطه شراب و قمار در میان شما عداوت و دشمنی ایجاد کند و شما را از یاد خداوند و نماز بازدارد. آیا شما از این اعمال دست برمی دارید».
- ۵- به آن ها تذکر ده: که هر چیزی که مانند فال گرفتن به اِزْلام باشد آن هم حرام است مانند خط رمل، قرعه بچه ها و خرید و فروش مجسمه ها و تصویر آن ها و گذاشتن آن ها در خانه ها حرام است.

درس ۱۲: حدیث شراب کلید همه بدی‌هاست

<p>از ابی درداء <small>رضی الله عنه</small> روایتست که گفت: مرا پیامبر خدا وصیت کرد که شراب مخور، زیرا شراب کلید همه بدی‌هاست.</p> <p>و نیز فرمود: کسی که از شراب دنیا بخورد از شراب آخرت محروم است، مگر این که توبه کند.</p>	<p>عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ: قَالَ أَوْصَانِي رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- لَا تَشْرَبِ الْخَمْرَ فَإِنَّهَا مِفْتَاحُ كُلِّ شَرٍّ. وَقَالَ مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا لَمْ يَشْرَبْهَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ.</p>
---	--

(صحیح ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر صلی الله علیه و آله: «قَالَ أَبِي الدَّرْدَاءِ: أَوْصَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:» پیامبر خدا صلی الله علیه و آله یارانش را گاهی به طور جداگانه وصیت و سفارش می‌فرمود، زیرا در سفارش پخش دعوت اسلام و نشر آن در میان امت اسلامی است و شخص عاقل برای وصیت و سفارش اهمیت بیشتری قائل است که آن را بیشتر حفظ و ضبط کرده که آن اهمیت را به سخنان دیگری که به وی خطاب می‌شود قائل نیست. سخن ابی درداء رضی الله عنه که گفت: «أَوْصَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» مرا رسول خدا صلی الله علیه و آله وصیت فرمود، سپس سفارش را چنین ذکر می‌کند، «لَا تَشْرَبِ الْخَمْرَ فَإِنَّهَا مِفْتَاحُ كُلِّ شَرٍّ»، شراب را مخور، زیرا شراب کلید همه بدی‌هاست همه کارهای بد از خوردن شراب پیدا می‌شود و کسی که شراب خورد به تحقیق که درهای بدی‌ها را کوبیده و آن درها به رویش باز شده است، اگر خدا او را حفظ نکند و این فرموده پیامبر صلی الله علیه و آله: «مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا لَمْ يَشْرَبْهَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ» این سخن از مهمترین اخطارهاست، زیرا در این خبر توضیح داده شده کسی که دائم الخمر در دنیا باشد از شراب آخرت محروم است، و لازمه آن، محرومیت از ورود در بهشت است، زیرا کسی که وارد بهشت شود، از شراب آن می‌خورد و در بهشت نهی از شراب است پس کسی که از شراب بهشت محروم باشد از ورود در بهشت هم محروم است، «إِلَّا أَنْ يَتُوبَ»

مگر این که پیش از مرگ خود توبه کند، زیرا توبه، نفس را تزکیه کرده و پاک می گرداند و ادامه دادن بر خوردن شراب، نفس آدمی را آلوده و به پستی می کشاند، خداوند می فرماید: ﴿وَقَدْ حَآبَ مَنْ دَسَّهَا﴾ (الشمس: ۱۰). «زیان کار شد کسی که نفسش را آلوده کرد».

راهنمایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا که شنوندگان به خوبی حفظ کنند.
- ۲- شرح مطالب را به آرامش بخوان و معانی پوشیده را شرح کن تا دانسته شود.
- ۳- آن ها را از سفارش پیامبر ﷺ به ناخوردن شراب آگاه کن و به آن ها دستور ده: که به این سفارش پیامبر ﷺ عمل کنند.
- ۴- به آن ها تذکر ده: که دائم الخمر اگر توبه نکند از بهشت محروم است.
- ۵- به آن ها تذکر ده: که نوشیدن شراب از بزرگترین گناهان است، کسی که شراب بنوشید مست می شود و گاهی در هنگام مستی زشت ترین و بدترین اعمال را مرتکب می شود و کفر می کند و گناهان کبیره از وی سر می زند در حالی که خودش نمی داند.

درس ۱۳: آیه از ثمرات خرما و انگور استفاده می کنید

قول الله تبارك وتعالى:	فرموده خداوند متعال:
وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾	(۶۷) و از محصولات درختان خرما و انگور، گاهی شراب مست کننده می گیرید و گاهی رزق پاک و نیکو به دست می آورید. بی گمان در این امر نشانه‌ای آشکاری برای خردمندان وجود دارد.

[نحل: ۶۷]

شرح: فرموده خداوند: ﴿وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ﴾ یعنی از انگور و خرما شراب مست کننده می سازید، نزول این آیت که دلالت بر امتنان و منت گذاری دارد، پیش از حرمت شراب فرموده خداوند: ﴿وَرِزْقًا حَسَنًا﴾ رزق نیکو و آن عبارت از کشمش، خرما، سرکه، شیرۀ که از شهد نخل به دست می آید و از خرمای تازه تولید می شود، اینها از روزی نیکو، پاکیزه و مفید برای انسانست که حیات او را حفظ می کند، زیرا در اینها موادی وجود دارد که برای تغذیه انسان ضروری است، پس ستایش و منت برای خداوند است. اما خمر (شراب) حرمت قطعی دارد و کسی وی را بیاشامد بر او حد شرعی که هشتاد شلاق است جاری می شود، شراب تنها از انگور و خرما درست نمی شود، بلکه از انگور، خرما و غیر آنها درست می شود و سیدنا عمر ابن الخطاب رضی الله عنه می گوید: ای مردم! خداوند شراب را حرام کرده است و آن از پنج چیز است: انگور، خرما، عسل، گندم، جو ولی علماء اجماع کرده اند که هر مست کننده حرام است.

و فرموده خداوند: ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ﴾ یعنی در آنچه ذکر شد نشانه‌ای است بر قدرت و علم و حکمت ما و این نشانه‌ها است که موجب یکتاپرستی می شود و این حقایق را دانشمندان و اهل خرد از انسانها درک می کنند.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- آیت شریفه را بخوان تا بدانی که شنندگان آن را حفظ کرده اند.
- ۲- شرح مطالب را جمله جمله بخوان و مطالب پوشیده آن را بیان کن تا دانسته شود.
- ۳- به ایشان تذکر ده: که نعمت‌های خداوند را یاد کنند و خداوند را بر آن‌ها شکر بگویند تا مستحق مزید نعمت‌های الهی شوند.
- ۴- به ایشان تذکر ده: که شراب به اجماع امت حرام است، اگرچه درین آیت از حرمت شراب به صورت خبر ذکر شده است، ولی حرمت قطعی آن در آیه سورۀ مائده که مؤخر است ثابت شده.
- ۵- به آن‌ها تذکر ده: که هر مست‌کننده کم باشد یا زیاد حرام است و حرمت مواد مست‌کننده‌ای که در زمان ما پدید آمده شدیدتر است، زیرا اثر آن از شراب‌های اصلی بیشتر است.

درس ۱۴: حدیث از گندم و غیره شراب گرفته می شود

قول الرسول صلی الله علیه وسلم: عَنْ النُّعْمَانَ بْنِ بَشِيرٍ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ مِنَ الْحِنْطَةِ خَمْرًا وَمِنَ الشَّعِيرِ خَمْرًا وَمِنَ الزَّيْبِ خَمْرًا وَمِنَ التَّمْرِ خَمْرًا وَمِنَ الْعَسَلِ خَمْرًا.	فرموده رسول اکرم ﷺ از نعمان بن بشیر روایت است می گوید: که پیامبر ﷺ خدا فرمودند: همانا از گندم شراب گرفته می شود از جو شراب گرفته می شود از کشمش شراب گرفته می شود از خرما شراب درست می شود و از عسل شراب به دست می آید.
--	---

(صحیح ابن ماجه)

شرح: نعمان بن بشیر یکی از انصار و صحابه پیامبر ﷺ است و گفته پیامبر خدا ﷺ: «إِنَّ مِنَ الْحِنْطَةِ خَمْرًا» یعنی از گندم شراب گرفته می شود و همچنین از جو، کشمش، خرما و عسل در این حدیث این حقیقت بیان می شود که شراب مخصوص به انگور و خرما نیست، بلکه مواد دیگری نیز وجود دارد که شراب از آنها گرفته می شود و معتبر در شراب پیداشدن مستی و زائل شدن عقل است، پس هرچیزی که انسان را مست کند و عقل را از بین ببرد شراب به حساب می رود، گرچه از عسل و یا شیر باشد.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به تکرار بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح مطالب را بخوان و نکات مبهم را بیان کن تا دانسته شود.
- ۳- به ایشان از آثار سوء مسکرات تذکر ده و بگو: این ها خطرناکترین چیزهایی است که بشر درین روزگاران به آن گرفتار شده است و مشهورترین آنها هروئین، کوکائین و چرس است.

۴- به آنها بفهمان: که باید راه و روش شخص مسلمان برخلاف کفار باشد مسلمان پیشوای پسندیده و رهبر شایسته است، پس بر هر مسلمان واجب است که به وجود این مخدرات در جامعه اسلامی راضی نباشد و در برابر آنها مبارزه کند و اگر مسلمانان در این مورد به واجب خود عمل می کردند، هیچگاه این همه مواد مخدر در میان مسلمانان رواج پیدا نمی کرد، و پسران و دختران جامعه اسلامی ما به آن آلوده نمی شدند از اینها به خدا پناه می بریم.

۵- به ایشان پیاموز: که باید مسلمان، خیرخواه جامعه اسلامی بوده و از طریق امر به معروف و نهی از منکر با مواد مخدر مبارزه کند و ضرر آنها را به مردم بفهماند تا همگان در برابر این مواد فاسد قیام کنند و آنها را از سرزمین اسلامی خود ریشه کن کنند.

درس ۱۵: آیه لباس بهشتیان

<p>(۲۱) برایشان جامه‌های ابریشم نازک سبز و ابریشم درشت است و زینت داده شدند با دستبندهای از نقره و نوشانیدشان پروردگارشان نوشابه پاک کننده.</p>	<p>قول الله سبحانه و تعالی: عَلَيْهِمْ ثِيَابٌ سُنْدُسٌ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُوفٌ أَسْوَرٌ مِنْ فِضَّةٍ وَسَقَنَهُمُ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا ﴿٢١﴾</p>
---	--

[انسان: ۲۱]

شرح: قوله تعالى: ﴿عَلَيْهِمْ﴾، این‌ها گروه ابرار هستند که خداوند در باره‌شان می‌فرماید: ﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ﴿٥٠﴾﴾ (الإنسان: ۵۰). «به یقین ابرار (و نیکان) می‌آشامند از جامی که آمیزش آن کافور است». بعد از آن که خداوند نعمت‌های جاوید آماده برای ابرار را بیان کرد، خاتمه نعمت‌ها را در این آیه بیان می‌فرماید، ﴿عَلَيْهِمْ﴾ یعنی برایشان جامه‌هایی از ابریشم نازک سبز و ابریشمی درشت می‌باشد ﴿وَحُلُوفٌ﴾ اساور و زیور داده شده‌اند، به دستبندهایی از نقره و کسانی که به ایشان زیور می‌پوشاند فرشتگانی هستند: که در خدمت بهشت و نعمت‌های آن موظفند، فرموده خداوند: ﴿وَسَقَنَهُمُ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا ﴿٢١﴾﴾ این شراب غیر از شراب عمومی است که ذکر آن گذشت و ازین جهت خداوند آن را به خود نسبت داده است و فرموده: ایشان را پروردگارشان شرابی پاک کننده می‌نوشاند، حضرت علی علیه السلام این شراب را چنین توصیف می‌کند و می‌گوید: چون بهشتیان به بهشت درآیند به درختی گذر کنند که از زیر ساق آن دو چشمه بیرون می‌شود، چون از یکی از آن‌ها می‌نوشند چهره‌هایشان تازگی و بشاشت پیدا کرده و صورت‌هایشان هیچگاه تغییر پیدا نمی‌کند، و موی‌هایشان هیچگاه ژولیده نمی‌شود و چون از چشمه دیگر می‌نوشند، هرگونه مرض و میکروبی که در بدن‌شانست بیرون می‌شود سپس خادمان بهشت از ایشان

استقبال می کنند و می گویند: ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ﴾ (الزمر: ۷۳).
 «سلام بر شما خوش آمدید وارد شوید به جنت جاویدان (خداوند!)». ما را از ایشان بگردان و
 به آنها ملحق بگردان.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- آیت را به تکرار بخوان تا بدانی که اکثر شنوندگان آن را حفظ کرده اند.
- ۲- شرح مطالب را به آرامش بخوان و نکات پوشیده آن را توضیح ده تا شنوندگان بدانند.
- ۳- به ایشان بیاموز: که ابریشم بر مردان مسلمان حرام و بر زنان شان حلال است، زیرا پیامبر خدا ﷺ فرموده است: کسی که ابریشم را در دنیا بپوشد در آخرت محرومست و در باره طلا و ابریشم می فرماید: این دو بر زنان اتم حلال و بر مردان شان حرام است.
- ۴- به آنها بیاموز: که طهور آن است به آن بی وضوئی رفع می شود به خلاف آب طاهر که بی وضوئی را رفع نمی کند، زیرا طهور آنست که چیزی دیگر با وی مخلوط نشده و بر اصل خلقت خود باقی باشد و طاهر آنست که با وی چیزی پاک مانند روغن و غیره مخلوط شده باشد و چنین آبی پاک است نه پاک کننده که وضوء یا غسل به آن درست نیست.

درس ۱۶: حدیث نوشیدن در ظرف طلا و نقره حرام است

<p>فرموده پیامبر ﷺ: همانا کسی که در ظرف نقره می‌نوشد در شکم او آتش دوزخ فرو می‌ریزد و نیز از حذیفه روایت است که گفت: رسول خدا از نوشیدن در ظروف طلا و نقره منع کردند و گفتند: این ظروف در دنیا برای کفار است و در آخرت برای شما.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: إِنَّ الَّذِي يَشْرَبُ فِي إِنَاءِ الْفِضَّةِ إِنَّمَا يُجْرَجُ فِي بَطْنِهِ نَارَ جَهَنَّمَ وَعَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الشُّرْبِ فِي آيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَقَالَ: هِيَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَهِيَ لَكُمْ فِي الْآخِرَةِ.</p>
--	--

(صحیح ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ این حدیث «إِنَّ الَّذِي يَشْرَبُ فِي إِنَاءِ الْفِضَّةِ» دلیل قاطعی است بر حرمت استعمال ظروف نقره‌ای برای امت اسلامی، زیرا این وعید پیامبر ﷺ: «إِنَّمَا يُجْرَجُ فِي بَطْنِهِ نَارُ جَهَنَّمَ» به صورت قطعی بر تحریم ظروف نقره‌ای دلالت می‌کند، زیرا که برای آن آتش دوزخ را ثابت کرده است، و معنی «يُجْرَجُ» یعنی آنچه در ظروف طلا و نقره نوشیده است در شکم او آتش فرو می‌ریزد و روایت حذیفه رضی الله عنه: «وَعَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الشُّرْبِ فِي آيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ» رسول خدا ﷺ از آشامیدن در ظروف طلا و نقره نهی فرموده اند و گفتند: «نَهَى لَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَهِيَ لَكُمْ فِي الْآخِرَةِ» یعنی این ظروف طلا و نقره که اکنون کفار استعمال می‌کنند در دنیا برای ایشانست، اما مؤمنان پرهیزگار در آخرت از این ظروف استفاده می‌کنند، زیرا وقتی مسلمانان به بهشت داخل می‌شوند خدمه جنت با کاسه‌ای از طلا و نقره از ایشان پذیرائی می‌کنند.

راهنمایی برای مربی:

۱- حدیث را به خوبی بخوان و تکرار کن تا اکثر شنوندگان آن را حفظ کنند.

-
- ۲- شرح مطالب را با آرامش بخوان و مطالب پوشیده را طوری توضیح ده که برای عموم قابل فهم باشد.
- ۳- به ایشان بفهمان: که هر کس آب یا شیر را در ظروف حرام مثل لیوان طلا یا نقره می نوشد گویا در شکم خود آتش می ریزد.
- ۴- به ایشان بگو: که مال دنیا اندک و ناپایدار است، و مال آخرت بسیار و جاویدان، باید شخص عاقل آنچه بسیار و همیشه است بر اندک و ناپایدار اختیار کند، دانشمندی گفته است: اگر دنیا از طلا و آخرت از گل و یا چوپ باشد شخص عاقل آنچه باقی است بر دنیای فانی اختیار می کند.
- ۵- به ایشان بگو: که ساختن، خرید و فروش ظروف طلا و نقره مانند استفاده آنها حرام و ممنوع است و سبب محرومیت از بهشت می گردد.

درس ۱۷: آیه ای مؤمنان از روزی‌های پاکیزه بخورید

<p>فرموده خداوند ﷻ:</p> <p>(۱۷۲) ای مؤمنان! بخورید از پاکیزه‌های آنچه روزی دادیم شما را و سپاسگذارید خدا را اگر هستید او را پرستش می‌کنید (۱۷۳) جز این نیست که حرام کرد بر شما مردار و خون و گوشت خوک و آنچه نام غیر خدا برده شده است بر آن پس اگر کسی ناچار شود نه ستم کننده و نه تجاوزکننده پس نیست گناهی بر او همانا خداوند آمرزنده و مهربان است.</p>	<p>قول الله تبارک و تعالی:</p> <p>يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ بِهِ لغيرِ اللَّهِ فَمَن أَضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٧٣﴾</p>
--	---

[بقره: ۱۷۲ - ۱۷۳]

شرح: فرموده خداوند: ﴿يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾، این ندای خداوندی است برای بندگان مؤمنش که ایشان را به عنوان ایمان مورد خطاب قرار داده و آن‌ها را بدین عنوان مشرف می‌گرداند، و اشاره می‌کند که ایشان به واسطه ایمان صلاحیت این ندا را پیدا کردند و می‌توانند تکالیف الهی را برداشت کنند. فرموده خداوند ﷻ: ﴿كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ این امری است که خداوند هدف این خطاب را شرح داده به این که از طیبات و طعام‌های حلال و پاکیزه که به ایشان عنایت کرده است بخورند و فرموده خداوند: ﴿وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ﴾، یعنی خدای را بر نعمت‌های پاکیزه که عنایت فرموده شکرگذار باشید، و این سپاسگزاری به حمد و ثناء خداوند و اعتراف به نعمت‌هایش و صرف آن نعمت‌ها در جایی که خداوند راضی است می‌باشد، و این سپاسگزاری عبادت پروردگار

است اگر وی را می‌پرستید. و فرموده خداوند بزرگ: ﴿إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالْدَّمَ وَلَحْمَ الْخَنِزِيرِ وَمَا أَهْلَ بِهِ لغيرِ اللَّهِ﴾ خداوند بعد از این که بیان کرد که طیبات را برای مسلمین حلال کرده و خوردن آنها را به ایشان اجازه داده است و از ایشان خواسته تا در مقابل این نعمت‌ها سپاسگزار باشند، در این آیه می‌فرماید: به جز این چهار چیز را حرام نکرده است. و آنها عبارت اند از ﴿الْمَيْتَةَ﴾ خود مُرده و آن حیوانی است که خودش بدون ذبح مرده باشد ﴿الْدَّمَ﴾ یعنی خون جاری و روان نه خونی که به گوشت متصل باشد. ﴿لَحْمَ الْخَنِزِيرِ﴾ (گوشت خوک) و آن حیوان معروفی است، و سبب حرمت این اشیاء سه‌گانه بهداشتی و آن زیناست که به جسم انسان وارد می‌سازد و اما آنچه به نام غیر خداوند (خدایان باطل) ذبح می‌شود، این عمل همان شرکی است که صاحبش بخشیده نمی‌شود، و در آتش دوزخ جاوید می‌ماند. فرموده خداوند: ﴿فَمَنْ أَضْطَرُّ﴾ پس کسی که ناچار شود به خوردن آن در حالی که (غیر باغ) طلب‌کننده نیست آنچه برایش حلال نیست ﴿وَلَا عَادٍ﴾ و نه تجاوزگر است به آنچه بر وی حرام است و به خوردن این محرمات مجبور شود، برای این که نفس خود را از هلاکت و گرسنگی نجات دهد خداوند وی را مورد بازخواست قرار نمی‌دهد، بلکه به رحمت خود او را می‌بخشد، زیرا او تعالی آمرزگار و مهربان است.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- هر دو آیت را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان آنها را حفظ کنند.
- ۲- شرح مطالب را با آرامش بخوان و معانی پوشیده آن را بیان کن تا دانسته شود.
- ۳- به آنها بفهمان: که خوردنی و آشامیدنی حرام مانند لباس و دیگر چیزهای حرام است و آنها چیزهایی است که خداوند اجازه خوردن و نوشیدن و استعمال آنها را نداده چون به جسم و روح انسان زیان می‌رسانند.
- ۴- به ایشان از شکر نعمت‌های خداوند تذکر ده، زیرا سپاسگزاری عبادت است.

درس ۱۸: حدیث خداوند پاک است و به جز...

<p>پیامبر خدا ﷺ فرمود: ای مردم! همانا خداوند پاک است به جز چیز پاک را قبول نمی‌کند، و البته خداوند مؤمنین را به کاری امر کرده که پیامبران را بدان امر نموده است. فرموده است: ای پیامبران! از طعام‌های پاکیزه بخورید و کار شایسته انجام دهید من به آنچه می‌کنید آگاهم.</p> <p>و نیز فرمود: ای مؤمنان! از طعام‌های پاکیزه که به شما روزی کردیم بخورید و شکر خدای را به جا آورید اگر هستید که وی را پرستش می‌کنید، سپس مردی را بیان کرد که سفری طولانی کرده است، ژولیده موی و خاک‌زده هردو دست خود را به سوی آسمان بلند کرده می‌گوید: پروردگارا! پروردگارا. در حالی که طعام و شرابش حرام بوده و به حرام پرورش یافته است پس چگونه دعوتش اجابت شود.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا، وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ فَقَالَ: ﴿يَتَأَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوا مِنْ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾ [المؤمنون: ۵۱]</p> <p>وَقَالَ: ﴿يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ﴾ [البقرة: ۱۷۲]</p> <p>السَّفَرُ أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ يَا رَبِّ يَا رَبِّ وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ وَغَدَى بِالْحَرَامِ فَأَنَّى يُسْتَجَابَ لَهُ.</p>
--	---

(رواه مسلم)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ» ای مردم! این ندای عام است که کافر و مسلمان را شامل می‌گردد، پیامبر ﷺ ایشان را مورد خطاب قرار داده تا از امر بزرگی خبر دهد و آن این است که خداوند پاک است به جز پاک را قبول نمی‌کند و هیچ کردار، عقیده و گفتاری که

پاک نباشد در نزد خداوند مقبول نیست، پس به کردار ناپاک و فاسد به حضور خداوند تقرب نمی‌شود، سپس آن‌ها را به خبر دیگری آگاه کرده و می‌گوید که خداوند مؤمنان را به چیزی امر می‌کند که پیامبران را به آن امر کرده است برای پیامبران فرموده است: ای پیامبران! از طعام‌های پاکیزه بخورید و کارهای نیکو انجام دهید من بدانچه می‌کنید آگاهم و در فرمان به مؤمنین گفته است: ای مؤمنان! از طعام‌های پاکیزه که به شما روزی دادیم بخورید و خدای را سپاسگزار باشید اگر وی را پرستش می‌کنید بعد پیامبر از مرد مسلمانی سخن می‌گوید: که در طاعت خداوند سفری طولانی مانند سفر جهاد، حج و یا عمره متحمل شده است و به علت درازی سفر ژولیده‌موی و خاک‌آلود است دست‌هایش را به سوی آسمان چنانکه در هنگام دعا سنت است دراز می‌کند و می‌گوید: پروردگارا! پروردگارا! از پروردگارش حاجت می‌خواهد در حالی که طعامش، شرابش و لباسش حرام است به حرام پرورده شده است، چگونه دعایش اجابت می‌شود یعنی از کجا و چطور این دعای او مورد قبول خداوند واقع خواهد شد.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به آرامی بخوان و برای شنوندگان تکرار کن تا حفظ کنند.
- ۲- شرح مطالب را جمله جمله بخوان معانی پوشیده آن را توضیح ده تا شنوندگان آن را یاد بگیرند.
- ۳- به ایشان بگو: جز گفتار و کردار شایسته مورد قبول خداوند واقع نمی‌شود.
- ۴- به آن‌ها بگو: که خوردن حلال مخصوص پیامبران، اولیای خدا و علماء نیست، بلکه لازم هر زن و مرد مسلمانست.
- ۵- به ایشان بفهمان: که خداوند نعمت روزی و تندرستی را بر بندگان خود ارزانی داشته است تا شکر آن‌ها را به جای آورند و کسی که از مال حرام مثلاً از دزدی و غیر آن تغذیه می‌شود در حقیقت شکر خداوند را به جای نیاورده است، شکر عبارت است از

اعتراف به نعمت خدا و ستایش آن و صرف نعمت در جائی که خداوند از آن راضی باشد.

۶- به ایشان بگو: که خوردن حرام مانع بزرگ اجابت دعا است و کسی که حرام می خورد دعایش به طرف آسمان بلند نمی شود.

درس ۱۹: آیه زنبور عسل

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۶۸) و پروردگارت به زنبور عسل الهام کرد که در کوه‌ها و درختان و داربست‌هایی که می‌سازند، لانه‌سازی کن. (۶۹) سپس از انواع میوه‌ها بخور و راه‌هایی را که برایت هموار شده، بپیمای. از شکم زنبورهای عسل شهدی با رنگ‌های گوناگون بیرون می‌آید که شفا و بهبود مردم در آن است. به‌راستی در این امر نشانه‌هایی برای اندیشمندان وجود دارد.</p>	<p>قول الله تبارک و تعالی:</p> <p>وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنْ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلَالًا تَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾</p>
---	--

[نحل: ۶۸ - ۶۹]

شرح: فرموده خداوند: ﴿وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ﴾ خداوند طوری به وی وحی فرمود: که مورد درک او باشد و آنچه وظیفه او است درک کند و این زنبور عسل از کوه‌ها و درختان خانه‌هایی می‌سازد و همچنین از داربست‌هایی که مالکانش درست می‌کنند خانه‌های از موم می‌سازند و باز این زنبور برای فرمانبرداری از امر خداوند از هر گونه گل‌ها و گیاهانی که در اطراف خود می‌بیند می‌خورد و پس به راهی روان می‌شود که به وی الهام می‌شود و از یک جای به جای دیگر می‌رود تا غذای مناسب برای خود به دست آورد سپس به آشیانه باز می‌گردد. فرموده خداوند: ﴿تَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ﴾ یعنی از شکم زنبورها نوشیدنی رنگارنگ سفید، سرخ، سیاه یا سفید مایل به سرخی یا زردی بیرون می‌شود. فرموده

خداوند: ﴿فِيهِ شِفَاءٌ لِّلنَّاسِ﴾ یعنی در غسل برای مردم از کافر و مؤمن شفاء وجود دارد که به آن تداوی می‌کنند و کسی را خداوند بخواهد شفا می‌دهد و کسی را نخواهد از شفا محروم می‌گرداند و این موافق حکمت و تدبیر خداوند در مخلوقات او است.

فرموده خداوند: ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُونَ﴾ یعنی در آفرینش زنبور عسل و الهام وظیفه‌های که به آن اشتغال دارد تا از نتیجه کارش عسلی به وجود آید که دارای رنگ‌های گوناگون و متضمن دواء و شفاء می‌باشد، نشانه‌ای روشن است که بر قدرت، علم، حکمت و رحمت خداوند دلالت می‌کند. و بندگان را وامی‌دارد که تنها وی را پرستش کنند و از عبادت غیر وی خودداری کنند.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- هر دو آیت را به تجوید بخوان و تکرار کن تا اکثر شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح مطالب را جمله جمله بخوان و معانی پوشیده را تفسیر کن و آنچه برای شنوندگان اشکال دارد توضیح ده.
- ۳- به آن‌ها از وجوب عبادت خداوند یگانه اطلاع ده زیرا او است خداوند برحق و از نشانه‌هایی که بر یگانگی او دلالت می‌کند وحی او است به سوی زنبور عسل تا از شکمش عسلی بیرون شود که در آن شفاء برای مردم باشد.
- ۴- به ایشان بیاموز: که تداوی جواز دارد و مشروع است بلکه به آن مأمور شده ایم و این که شفا دهنده تنها خداوند است نه دواء بلکه دواء را استفاده می‌کنیم و پیوسته از خداوند شفاء می‌خواهیم و در قلب خود یقین داریم که به جز شفای خداوند شفای دیگری وجود ندارد.

درس ۲۰: حدیث خداوند برای هر دردی دوايي قرار داده

<p>فرموده پیامبر گرامی اسلام ﷺ از اسامه بن شریک روایت شده است که می گوید: که من حاضر بودم که عرب های صحرائین از پیامبر ﷺ سؤال می کردند، آیا در فلان کار بر ما گناهی هست. آیا در فلان کار بر ما گناهی هست. آن حضرت فرمود: آری خداوند حرج را برداشته است مگر از کسی که از آبروی برادر خود چیزی به وسیله غیبت قطع می کند، پس این کس است که در گناه داخل شده است. بعد سؤال کردند: ای پیغمبر خدا! آیا بر ما گناهی هست که تداوی نکنیم فرمود: ای بندگان خداوند! تداوی کنید زیرا خداوند دردی را پدید نیاورده است، مگر برایش شفائی آفریده است به جز پیری. گفتند: ای رسول خدا بهترین چیزی که برای بنده داده شده است چیست، فرمود: خلق پسندیده.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وآله وسلم. عَنْ أُسَامَةَ بْنِ شَرِيكٍ قَالَ: شَهِدْتُ الْأَعْرَابَ يَسْأَلُونَ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- أَعَلَيْنَا حَرْجٌ فِي كَذَا؟ أَعَلَيْنَا حَرْجٌ فِي كَذَا؟ فَقَالَ لَهُمْ نَعَمْ عِبَادَ اللَّهِ وَضَعَ اللَّهُ الْحَرْجَ إِلَّا مَنْ اقْتَرَضَ مِنْ أَخِيهِ شَيْئًا فَذَاكَ الَّذِي حَرْجٌ. فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! هَلْ عَلَيْنَا جُنَاحٌ إِلَّا نَتَدَاوَى قَالَ: تَدَاوَوْا عِبَادَ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ مَعَهُ شِفَاءً إِلَّا الْهَرَمَ. قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا خَيْرٌ مَا أُعْطِيَ الْعَبْدُ قَالَ: خُلُقٌ حَسَنٌ.</p>
---	---

(صحیح ابن ماجه)

شرح: سخن اسامه رضی الله عنه: «شَهِدْتُ الْأَعْرَابَ» نزد اعراب حاضر بودم یعنی عرب های صحرائین، از پیامبر ﷺ سؤال می کردند تا آنچه از امور دین یا دنیای خود را نمی دانستند، تعلیم بگیرند و سخنانی می گفتند: و از آن جمله گفتند: «أَعَلَيْنَا حَرْجٌ فِي كَذَا؟ أَعَلَيْنَا حَرْجٌ فِي كَذَا؟»

گذا؟» آیا در فلان کار بر ما گناهی هست؟ آیا در فلان کار بر ما گناهی هست؟ یعنی در چنین کار، و یا چنین سخنی بر ما گناه خواهد بود. پیامبر ﷺ در جوابشان فرمود: «نَعَمْ عِبَادَ اللَّهِ وَضَعَ اللَّهُ الْحَرْجَ». آری، ای بندگان خدا! خداوند حرج و گناه را برداشته است مگر کسی که به سبب غیبت از آبروی برادر خود چیزی کاسته باشد «فَذَاكَ الَّذِي حَرَجَ» پس این عمل گناه است و شخص بدان گناهکار می شود زیرا نظر به فرموده خداوند: «لَا يَغْتَبُ بَعْضُكُم بَعْضًا» نباید گروهی از شما گروهی دیگر را غیبت کند. غیبت حرام است پس گفتند: ای رسول خدا! «هَلْ عَلَيْنَا جُنَاحٌ إِلَّا نَتَدَاوَى» آیا بر ما گناهی هست؟ اگر تداوی نکنیم فرمود: «تَدَاوَوْا عِبَادَ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ مَعَهُ شِفَاءً إِلَّا الْهَرَمَ» ای بندگان خدا! تداوی کنید زیرا خداوند دردی نیافریده است مگر که با آن شفائی پدید آورده است به جز پیری و بزرگسالی چون پرسیدند: آیا گناهکار نمی شویم اگر تداوی را ترک کنیم، پیامبر ﷺ آنها را به تداوی امر فرمود، سپس سوال کردند «مَا خَيْرٌ مَا أُعْطِيَ الْعَبْدُ» یعنی بهترین چیزی که خداوند در این دنیا به مردم بخشیده است چیست؟ پیامبر ﷺ فرمود: «خُلُقٌ حَسَنٌ» خلق نیکو و حقیقت هم این است.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به آرامی بخوان تا بدانی که اکثر شنوندگان آن را حفظ کرده اند.
- ۲- شرح مطالب را جمله جمله توضیح ده و آنچه پوشیده است بیان کن تا دانسته شود.
- ۳- به آنها بفهمان: که در امور مباحه گناهان نیست و غیبت که عبارت از یادکردن مسلمان است در غیاب او به چیزی که اگر بشنود ناراحت می شود از گناهان بزرگ به حساب می رود.
- ۴- به ایشان بگو: که تداوی کردن از ترک آن بهتر است به شرط این که تداوی به چیز حلال باشد و عرفاً روا شناخته شده باشد و اما تداوی به محرّمات مانند شراب یا گوشت خوک و غیره درست نیست.

۵- به آنها بگو: بهترین چیزی که بنده در این دنیا داده می‌شود از مال، ثروت، وسائل زندگی، جاه و مقام همانا خلق نیکو است.

درس ۲۱: آیه هنگام دخول به خانه‌ها سلام کنید

<p>قال الله عزوجل:</p> <p>فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَرَكََةً طَيِّبَةً كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾</p>	<p>خداوند بزرگ فرمود:</p> <p>(۶۱) پس هنگامی که در آئید به خانه‌هایی سلام کنید بر خویشان، درودی از نزد خدا فرخنده و پاکیزه، بدینسان روشن می‌کند خدا برای شما آیت‌ها را تا بخرد آئید.</p>
--	---

[نور: ۶۱]

شرح: فرموده خداوند: ﴿دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ﴾ درین آیت کریمه، خداوند به بندگان مؤمنش تعلیم می‌دهد که چون یکی از شما به خانه خود یا خانه برادر مسلمانش داخل شود بر وی سلام بگوید و اگر در خانه کسی نباشد چنین بگوید: «السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ» سلام بر ما و بر بندگان نیکوکار خداوند و چون در خانه کسی باشد بگوید: «السلام علیکم ورحمة الله» سلام و رحمت خدا بر شما باد و جواب سلام «وعلیکم السلام ورحمة الله وبرکاته» سلام و رحمت و برکات خدا بر شما باد. فرموده خداوند: ﴿تَحِيَّةً مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ﴾ تحیه‌ای است از جاب خدا که خداوند به سلام گفتن امر کرده و آن را مشروع گردانیده است، و خداوند سلام است و هر سلامتی از طرف او است و سلام مبارک است زیرا خداوند است که در هر چیزی برکت می‌نهد و آن را مبارک می‌گرداند، سلام طیه است، زیرا آثار آن پاکیزه است، زیرا سلام محبت و برادری اسلامی را در میان مسلمین برقرار می‌گرداند و مسلمانان همدیگر را به این تحیه درود می‌فرستند و خداوند آدم (علیه السلام) را به این تحیه مورد خطاب قرار داد و گفت: این تحیه تو و تحیه فرزندان بعد از تو است.

فرموده خداوند: ﴿كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ﴾ یعنی چنانکه خداوند احکام و آدابی را در ضمن آیات بیان فرموده، این ادب بزرگ و شایسته را نیز بیان می‌کند و می‌گوید: همچنین خداوند برای شما آیاتی که شامل احکام شرعی و آداب است بیان می‌کند تا شما را به سوی عقل و رشد رهنمون سازد و کارهای مفید را بشناسید و به کار بندید و کارهای زیان‌آور را شناخته و از آن دوری بجوئید.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- آیت را به تجوید بخوان و تکرار کن تا تمام شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح مطالب را جمله جمله بخوان و نکاتی که بر شنوندگان پوشیده است بیان کن.
- ۳- به ایشان بیاموز: که سلام و جواب آن سنتی از سنن اسلام است، به دلیل فرموده خداوند: ﴿وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا﴾ (النساء: ۸۶). «هنگامی که به شما سلام می‌گویند، بهتر یا همانند آن پاسخ دهید». «و فرموده پیامبر ﷺ: «اعبدوا الرحمن أفسوا السلام» «خدای را پرستید و بر همگان سلام کنید». (از مرویات صحیح ابن ماجه).
- ۴- به ایشان بیاموز: که سواره بر پیاده - ایستاده بر نشسته - گروه کم بر گروه زیاد، سلام بگویند.

درس ۲۲: حدیث مسلمانان هنگام ملاقات مصافحه کنند

<p>از انس <small>رضی الله عنه</small> روایت است که گفت: گفتیم: ای رسول خدا! آیا بعضی از ما بر بعضی دیگر سر خم کند، فرمود: نه خیر. گفتیم: بعضی از ما با بعضی دیگر دست به گردن کند، فرمودند: نه خیر، ولی مصافحه کنید. و از براء <small>رضی الله عنه</small> روایت است که گفت: رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله</small> فرمودند: نیستند دو مسلمان که در هنگام ملاقات مصافحه می کنند، مگر این که گناهان شان پیش از این که جدا شوند بخشیده می شود.</p>	<p>عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيْنَحْنِي بَعْضُنَا لِبَعْضٍ. قَالَ: لَا. قُلْنَا أَيْعَانِقُ بَعْضُنَا بَعْضًا. قَالَ: لَا وَلَكِنْ تَصَافَحُوا. وَعَنْ الْبَرَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ مُسْلِمَيْنِ يَلْتَقِيَانِ فَيَتَصَافَحَانِ إِلَّا غُفِرَ لَهُمَا قَبْلَ أَنْ يَتَفَرَّقَا.</p>
--	---

(ابن ماجه)

شرح: سؤال از پیامبر صلی الله علیه و آله: «أَيْنَحْنِي بَعْضُنَا لِبَعْضٍ» یعنی آیا جواز دارد که مسلمان در هنگام ملاقات با مسلمان دیگر برای احترام به وی سر خود را خم کند؟ پیامبر صلی الله علیه و آله به این سؤال جواب منع داد و فرمود: نه خیر.

انحناء: عبارت از این است که شخص سر خود را با بعضی از بدنش مانند رکوع خم کند، و این گفته پیامبر صلی الله علیه و آله: «أَيْعَانِقُ بَعْضُنَا بَعْضًا» آیا بعضی از ما با بعضی دیگر دست به گردن کند؟ پس جواب دادند: نه خیر، عده با عده دست به گردن نکنند. سپس آن ها را به کار بهتری راهنمایی کرده و فرمود: «تَصَافَحُوا» باهم مصافحه کنید. مصافحه: نهادن کف دست به کف دست طرف است.

این فرموده پیامبر ﷺ: «مَا مِنْ مُسْلِمَيْنِ يَلْتَقِيَانِ» یعنی دو مسلمان نیستند که باهم دیدار و مصافحه کنند و دستش را به دست دیگری بگذارد «إِلَّا غُفِرَ لَهُمَا» یعنی برای پاداش مصافحه شان گناهان آنها بخشیده می شود پیش از آن که از هم جدا شوند.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- هر دو حدیث را جدا جدا بخوان تا آنها را حفظ کنند.
- ۲- شرح مطالب را جمله جمله بخوان و معانی پوشیده را واضح گردان تا دانسته شود.
- ۳- به ایشان بگو: وقتی که سر خم کردن ممنوع باشد رکوع و سجود به صورت اولی ممنوع است.
- ۴- به آنها بفهمان: که معانقه کراهیت دارد، مگر این که بعد از سفر طولانی یا جدائی به اندازه سه روز باشد ولی بازهم ترک آن بهتر است، زیرا مصافحه کفایت می کند.
- ۵- به ایشان بگو: که مغفرت گناهان به فضل خداوند است تا گفته نشود: که به مجرد مصافحه، گناهان بخشیده می شود و ظاهر حدیث دلالت می کند که مغفرت شامل گناهان صغیره و کبیره را می شود به خصوص که با توبه صادقانه همراه باشد.

درس ۲۳: آیه حقوق ده گانه

قول الله تعالى:	فرموده خدای تعالی:
وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ	احسان کنید با همسایه خویشاوند و همسایه بیگانه و یار هم پلهو. و راهگذر نیازمند و آنچه مالک شده دستهای شما از بردگان.

[نساء: ۳۶]

شرح: فرموده خدای بزرگ: ﴿وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ﴾ همسایه خویشاوند این صاحب حقی است که پنج تای دیگر از نظر حقوق بر وی تقدم دارند.

اول: خداوند است و حقش این است که به یگانگی پرستش شده و به وی چیزی را شریک نگردانند.

دوم: پدر و مادر اند و حقشان این است که به ایشان به خوبی رفتار شود و تا بتوانند به آنها خیر برسانند و زیان را از آنها دور کنند و در حد معروف از ایشان اطاعت کنند.
سوم: صاحبان قرابت اند و حقوقشان نیکوئی و پیوند به آنها و قطع نکردن صله رحمشان است.

چهارم: یتیمان هستند: که با ایشان به نیکوئی رفتار شود اگر گرسنه باشند طعامشان بدهند و اگر برهنه باشند پوشانندشان و از مال و دارائیشان نگهداری کنند و به بهداشت جسمی و پرورش روحی آنها توجه کنند.

پنجم: مساکین هستند: که حقوقشان احسان به آنها است که اگر گرسنه اند اطعام شوند و اگر سرپناهی ندارند جای داده شوند و مورد اذیت و آزار دست و زبان قرار نگیرند.

ششم: جار (همسایه) است و آن بر سه قسم است: همسایه قوم و خویش - همسایه بیگانه که قسم هفتم را تشکیل می دهد و این نوع همسایه، گاهی مسلمانست و زمانی کافر برای

همسایه اول سه حق است برای دوم دو حق و برای سومی یک حق و حق همه‌شان احسان، دلجوئی، برآوردن حاجت‌شان و دور کردن اذیت از ایشانست.

هشتم: یار هم پهلوی که بر همسر و کسانی که با تو اختلاط و ملازمت دارند مانند برادران و شاگردان اطلاق می‌گردد و حقوق همه ایشان احسان و خیرخواهی و دور کردن اذیت و آزار از آنها است.

نهم: «ابن السبیل» مسافری که صاحب قرابت است و حقش احسان به او است که از مال، خون و آبرویش محافظت شود و اگر راه را گم کرده راهنمایش کنند و اگر گرسنه باشد طعامش دهند و اگر پیاده بماند سوارش کنند.

دهم: آنچه در ملک شما است از بردگان و غلامان و احسان به این‌ها این است که از آنچه می‌خورید و می‌پوشید به ایشان بخورانید و بپوشانید و بیشتر از توان‌شان کار نفرمائید و اگر چنین کردید آنها را یاری دهید.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- آیت را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح مطالب را جمله جمله بخوان و آنچه محتاج به تفسیر است بیان کن تا همه‌گان بفهمند.
- ۳- به ایشان بفهمان: که بزرگترین این حقوق، حق خداوند و حق والدین و سپس حق صاحبان قرابت و هریک به ترتیبی که ذکر شده است.
- ۴- ایشان را بر ادای این حق ده‌گانه تشویق کن و بیاموز: که وفاداری به حق خداوند عبادت و یکتاپرستی او است.

درس ۲۴: حدیث احترام به همسایه و اکرام مهمان

قول النبی صلی الله علیه وسلم: مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُحْسِنْ إِلَى جَارِهِ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَسْكُتْ.	فرموده رسول الله ﷺ: آن که به خدا و روز آخرت ایمان دارد باید به همسایه‌اش نیکی کند، و آن که به خدا و روز آخرت ایمان دارد باید مهمانش را احترام نماید و آن که به خدا و روز آخرت ایمان دارد باید سخنی خیر بگوید و یا ساکت شود.
---	---

(صحیح ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ»: یعنی کسی که ایمان داشته باشد که خداوند پروردگار و معبود برحق است و غیر او پروردگاری نیست و به زنده شدن در آخرت و حساب آن روز از پاداش و کیفر، ایمان داشته باشد، و آن که دارای چنین ایمانی باشد «فَلْيُحْسِنْ إِلَى جَارِهِ» به همسایه‌اش نیکی می‌ورزد و در رساندن خیر و احسان به همسایه و دفع آزار و اذیت از آن اجر و ثواب خداوند را می‌طلبد. و فرموده‌اش: «وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ»: اکرام ضیف: عبارت است از پذیرش مهمان به جایگاه مناسب و تقدیم غذا و نوشیدنی و پذیرائی از او به مدت سه شبانه روز و فرموده‌اش: «وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَسْكُتْ»: یعنی مسلمان کامل الایمان که به خدا و روز آخرت ایمان دارد هرگاه که اراده سخن گفتن داشته باشد گفته‌هایش را ارزیابی می‌کند که اگر سخنش متضمن فایده بود و زیانی را در بر نداشته باشد آن را بیان می‌کند و در غیر آن ساکت می‌ماند، و رسول الله ﷺ این راه و روش را برای صلاح جامعه اسلامی ارشاد فرمودند: که اگر مسلمانان به پیروی از این سیرت و روش، خویشان را پای بند گردانیده و از شر و بدی کناره‌جویی کنند سعادت و خوشبختی دین و دنیای‌شان را به بار می‌آورند.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنونده‌ها آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و معنای کلمه‌هایی که دانسته نشده برای شنونده‌ها توضیح کن.
- ۳- برای‌شان از اهمیت عقیده به زنده شدن در روز آخرت را تذکر بده، چه این عقیده به منزله قوه بازدارنده ایست برای آن که به پاداش چنین روزی آگاهی و ایمان داشته و سبب می‌شود که به کار خیر رو آورده و از شر و بدی اجتناب نماید.
- ۴- ایشان را به حقوق همسایه و مهمان آشنا ساز: که هریک از ایشان حقوقی دارند.
- ۵- به ایشان تذکر ده: که خموشی و سکوت کلید سلامتی است، هر که زبانش را کنترل و اداره کند مالک امور خود است و آن که زبانش را حفظ نکرد زندگی‌اش را به خساره و زیان روبرو کرده است، چنانکه پیامبر ﷺ در حدیثی فرمودند: «كف عنك هذا» این را از خود بازدار، و اشاره به زبان خود نمودند، معاذ رضی الله عنه گفت: آیا در سخن‌هایی که می‌زنیم مؤاخذه می‌شویم؟ رسول الله ﷺ فرمود: «وهل يكب الناس في النار على وجوههم إلا حصائد ألسنتهم؟» آیا مردم را به روی‌هایشان در آتش سرنگون می‌اندازد به جز حاصل زبان‌های‌شان؟

درس ۲۵: آیه مؤمنین و... دوستان یکدیگرند

گفته خداوند ﷻ:	قول الله تبارک و تعالی:
(۷۱) مردان مؤمن و زنان مؤمنه بعضی از ایشانند دوستان بعضی.	وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ

[توبه: ۷۱]

شرح: فرمودهٔ خدای بزرگ: ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ﴾ یعنی کسانی که به خدا و رسول و ملاقات با خداوند ایمان دارند و در ایمان خود صادق و از کمال ایمان برخوردار هستند این گروه بعضی ایشان دوستان بعضی دیگر اند. ولایت بر دو اصل استوار است: اول محبت، دوم نصرت و یاری دادن و از مظاهر یاری دادن آنست: که به دوست خود ستم نکند و وی را به دشمنش تسلیم نکند و در جایی که محتاج به نصرت و یاری است تنها نگذارد و چون او را بر معصیت خداوند ببیند به آن حالت وانگذازد بلکه به وسیلهٔ امر به معروف و نهی از منکر او را از شر شیطان نجات داده تا توبه کند و به طرف خداوند باز گردد، خدائی که پروردگار و مالک زندگی او است. و از مظاهر محبت آنست که هرگاه عطسه زند «یرحمک الله» بگوید و اگر بیمار شد به عیادتش برود و اگر از راه منحرف شد وی را راهنمایی کند و چون از وی نظر خواهی کند، خیرخواهی خود را از او دریغ ندارد، اگر خسته باشد سوارش کند و چون ندارد شد کمکش کند خلاصه هرچه که برای خود دوست می‌دارد برای او هم دوست بدارد و هرچه را برای خود بد می‌شمارد برای او هم بد بشمارد. و مصداق این جملات سخن پیامبر ﷺ است که می‌فرماید: «هیچیکى از شما ایمان ندارد تا این که برای برادرش چیزی پسندد که برای خود می‌پسندد». و لازمه‌اش آنست آنچه برای خود نمی‌خواهد برای برادرش هم نخواهد.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- آیت را به تکرار بخوان تا حفظ کنند.
- ۲- شرح مطالب را جمله جمله بخوان و نکات پوشیده را توضیح ده تا به درستی فهمیده شود.
- ۳- به آن‌ها بیاموز: که ولایت و برائت از ایمان است مؤمنان با مؤمنان دوستند و با کافران دشمن، خداوند می‌فرماید: ﴿لَا يَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ﴾ (المجادله: ۲۲). «نیایی گروهی را که ایمان آرند به خدا و روز بازپسین دوستی کنند با آن که دشمنی کند با خدا و پیامبرش و هرچند باشند پدران‌شان یا پسران‌شان یا برادران‌شان یا خویشاوندان‌شان».
- ۴- به ایشان بفهمان: که مسلمانان در مقابل کفار سخت‌گیر و درشت‌خوی و در میان خود نرم‌خوی و مهربان می‌باشند.
- ۵- حقیقت دوستی را در میان مردان و زنان مسلمان بیاموز که باید باهم محبت و صمیمیت داشته و همدیگر را یار و مددکار باشند و اگر خدای ناکرده نصرت و محبت در بین‌شان نباشد و علائق برادری و خواهری اسلامی مراعات نگردد، پس نعوذ بالله برائت و دشمنی بوجود می‌آید.

درس ۲۶: حدیث هنگام عصر الحمد لله بگوید

پیامبر ﷺ می فرمایند: هرگاه یکی از شما عطسه زند پس باید الحمد لله بگوید و کسانی که در اطرافش هستند در جواب او یرحمک الله بگویند باز او در پاسخ یهدیکم الله ویصلح بالکم بگوید.	قول النبی صلی الله علیه وسلم: إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَلْيُرَدِّ عَلَيْهِ مَنْ حَوْلَهُ يَرْحَمُكَ اللَّهُ. وَلْيُرَدِّ عَلَيْهِمْ يَهْدِيكُمْ اللَّهُ وَيُصْلِحْ بَالَكُمْ.
--	--

(صحیح ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ» عطسه عبارت از بیرون شدن هوا است به شدت از بینی که از آن آوازی شنیده می شود و در محاوره اعراب، عطس - یعطس - عطاساً گفته می شود که هوا به شدت از بینی شخص همراه آواز بیرون شود و هرگاه مسلمان عطسه زند بر وی لازم است که خدای را ستایش کند و الحمد لله بگوید و اگر کسی از مسلمانان همراهش بود، لازم است «يَرْحَمُكَ اللَّهُ» بگوید یعنی خدا بر تو رحم کند. این دعای رحمت از مقتضیات محبت و دوستی مسلمین است و باید آن طرف نیز این دعا را پاسخ دهد و بگوید: «يَهْدِيكَ اللَّهُ وَيُصْلِحْ بَالَكَ» «یعنی خدا تو را هدایت کرده و حالت را اصلاح کند». در صورتی که یک نفر باشد و اگر بیشتر بودند «يَهْدِيكُمْ اللَّهُ وَيُصْلِحْ بَالَكُمْ» به صیغه جمع بگوید و این عبارت از بهترین دعاها است، زیرا در آن طلب هدایت برای مسلمان و اصلاح حال آنها و شامل سعادت دنیا و آخرت است، چون سعادت کامل آنست: که انسان در دنیا و آخرت سعادتمند باشد و در حدیث آمده است که هرگاه بار دوم تا سوم عطسه تکرار شود جواب بگوید و در مرتبه چهار لازم نیست زیرا این تکرار عطسه به علت زکام خواهد بود.

راهنمایی برای مربی:

۱- عبارت حدیث را به خوبی بخوان و تکرار کن: شنوندگان هم تکرار و حفظ کنند.

-
- ۲- در هنگام عطسه «الْحَمْدُ لِلَّهِ» گفتن و جواب آن را به «يَرْحَمُكَ اللَّهُ» بازگفتن سنت و از مظاهر اسلام می باشد.
- ۳- چون در جواب الحمد لله - «يَرْحَمُكَ اللَّهُ» گفت، عطسه زننده در جوابش «يَهْدِيكَ اللَّهُ وَيُصْلِحُ بِأَلِك» یا «يَغْفِرُ اللَّهُ لِي وَلَكَ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيم» بگوید.
- ۴- به ایشان پیاموز: که جواب عطسه به عبارت «يَرْحَمُكَ اللَّهُ» بدینی را از وی دور می گرداند.
- ۵- به ایشان بفهمان: که این آداب به جز در مکتب اسلام دیده نمی شود باید خدای را بر نعمت اسلام شکر بگوئیم و به این مزایا افتخار کرده و بدان عمل کنیم و سیاه و سفید را بر آن دعوت کنیم.

درس ۲۷: آیه به گناه و دشمنی باهم راز مگویید

<p>گفته خداوند ﷻ:</p> <p>(۹) ای مؤمنان هرگاه با هم راز می گوئید راز نگوئید به گناه و دشمنی و نافرمانی پیامبر و راز گوئید به نیکوکاری و پرهیزگاری و بترسید خدای را که به سویش جمع می شوید.</p>	<p>قول الله جل جلاله:</p> <p>يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا تَنَجَّيْتُمْ فَلَا تَتَنَجَّجُوا بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَتَتَنَجَّجُوا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوَى ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩﴾</p>
---	--

[مجادله: ۹]

شرح: فرموده خداوند: ﴿يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾ خداوند بندگان مؤمنش را مخاطب قرار داده و ایشان را تربیه اخلاقی کرده و ارواحشان را پاکیزه می گرداند زیرا خداوند دوست مؤمنان و ایشان نیز دوستان او تعالی می باشند ﴿إِذَا تَنَجَّيْتُمْ﴾ یعنی هرگاه باهم مناجات گوئید مناجات یعنی باهم درگوشی کردن و رازگفتن است - تا کسی آن را نشنود و نداند ﴿فَلَا تَتَنَجَّجُوا بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ پس مانند منافقین و یهود به گناه و تجاوز راز نگوئید، زیرا منافقین و یهود باهم به سرزنش کردن پیامبر ﷺ و مسلمانان راز می گفتند: همان طوری که گروهی به نافرمانی پیامبر سفارش می کردند، پس خداوند بندگان مسلمان خود را نهی می کند تا مانند یهود و منافقین نباشند، فرموده خداوند: ﴿وَتَتَنَجَّجُوا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوَى﴾ یعنی طاعات را انجام دهید، کردار شایسته را به جا آرید، محرمات را فرو گذارید و از اعمال ناپسند دوری کنید و فرموده خداوند: ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾ ﴿۱﴾ یعنی از خداوند بترسید و او را در اوامر و نواهی نافرمانی نکنید، زیرا شما به زودی به سویش برمی گردید و از شما حساب گرفته و به کردارتان جزا می دهد و اگر پرهیزگار باشید در دنیا و آخرت نجات می یابید، زیرا

فرمانبرداری خداوند، نظام کاملی است که کسی که به آن چنگ بزند به اذن خداوند سعادت‌مند می‌گردد.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- آیت را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح مطالب را جمله جمله بخوان و آنچه بر شنوندگان مشکل است بیان کن.
- ۳- به ایشان بیاموز: که برای دو نفر جواز ندارد که نزد نفر سومی باهم پوشیده سخن گویند، زیرا مناجات و راز گفتن او را بدگمان و اندوهگین می‌گرداند.
- ۴- ایشان را به تقوی و پرهیزگاری تشویق کن چون تقوی و پرهیزگاری سرآمد همه کارها است.
- ۵- آنها را از زنده شدن بعد از مرگ و جزای کردار نیک و بد و حاضر شدن در صحنه قیامت بیم ده.

درس ۲۸: حدیث چون سه نفر هستید، دو نفر باهم...

فرموده پیامبر ﷺ: چون سه نفر باشید دو نفرتان باهم سرگوشی نکنند بدون نفر سومی زیرا این کار رفیقان را غمگین می گرداند.	قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً فَلَا يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ صَاحِبِهِمَا فَإِنَّ ذَلِكَ يُحْزِنُهُ.
و نیز از این عمر رضی الله عنهما روایت شده که پیامبر خدا از این که دو نفر بدون رفیق سومی خود باهم رازگوئی کنند نهی فرموده است.	وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- أَنْ يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ الثَّالِثِ.

(صحیح ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «إِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً»: یعنی چون سه نفر مرد یا زن باشید «فَلَا يَتَنَاجَى» پس سرگوشی نکنند دو نفر بدون رفیق سومی، فرموده پیامبر ﷺ «لَإِنَّ ذَلِكَ يُحْزِنُهُ» این جمله علت نهی از سرگوشی دو نفر را بیان می کند و می فرماید: این گوشه گیری از نفر سوم وی را غمگین می سازد، چون نمی داند که این دو نفر در چه مورد سرگوشی می کنند و گمان می کند شاید با سخن خود قصد سوئی به وی دارند و هرگاه فرو گذاشتن مسلمان مانند ترسانیدن و اذیت او حرام است، لذا پیامبر ﷺ اینگونه سرگوشی را نیز حرام کرد تا مسلمانان بر صمیمیت، محبت و دوستی خود باقی بمانند.

و حدیث ابن عمر رضی الله عنهما «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- أَنْ يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ الثَّالِثِ» پیامبر خدا ﷺ از این که دو نفر بدون رفیق سوم خود باهم رازگوئی کنند نهی فرموده است. مانند حدیث اول دلالت دارد که سرگوشی دو تن از رفیقان بدون نفر سومی حرام است، زیرا این کار در مسلمان ترس ایجاد کرده و غمگینش می گرداند.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- هر دو حدیث را واضح بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح مطالب را جمله بخوان و آنچه به تفسیر احتیاج دارد تفسیر کن تا شنوندگان بفهمند.
- ۳- ایشان را از سخن پیامبر ﷺ که می فرماید: «مسلمان برادر مسلمان است بر وی ستم نمی کند، برایش دروغ نمی گوید، او را ذلیل نمی گرداند، وی را به دشمن تسلیم نمی کند. همه چیز مسلمان بر مسلمان حرام است خون و آبروی او و مال او».
- ۴- ایشان را از محاسن مکتب اسلام آگاه کن: که هجران (ترک کردن) مسلمان و هر آنچه سبب رنج و اندوه یا ترس مسلمان می شود حرام کرده است.
- ۵- آن ها را از علت نهی سرگوشی دو نفر بدون سومی آگاه کن، زیرا این کار سبب بقای محبت و دوستی اسلامی می شود و نتیجه آن همکاری و تعاون در بر و تقوی در بین مسلمانان است.

درس ۲۹: آیات قرآنی پند است

فرموده خداوند متعال:	قول الله سبحانه وتعالى:
(۱۱) نه چنان است همانا آن است	كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ﴿١١﴾ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ ﴿١٢﴾ فِي
یادآوری (۱۲) هر که بخواهد یاد آورد آن	صُحُفٍ مُّكْرَمَةٍ ﴿١٣﴾ مَرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ﴿١٤﴾
را (۱۳) در نامه‌های گرامی (۱۴) برافراشته	بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾ كِرَامٍ بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾
پاک شده (۱۵) به دست‌های پیام‌آورانی	
(۱۶) گرامیانی نیکانی.	

[عبس: ۱۱ - ۱۶]

شرح: فرموده خداوند: ﴿كَلَّا﴾: یعنی ای پیامبر! این کار را بار دیگر انجام مده، زیرا پیامبر ﷺ روزی به دعوت و تبلیغ عده از مردان قریش مشغول بود و امید داشت که هدایت شوند و بدینوسیله اسلام پیشرفت کند ابن ام مکتوم ؓ که صحابی نابینا بود آمد و نمی‌دید که پیامبر ﷺ مشغول دعوت اند، سؤالی کرد پیامبر ﷺ جوابش را نداد و روی درهم کشید خداوند وی را از این کارش به این فرموده خود ﴿عَبَسَ وَتَوَلَّى ﴿١﴾ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى ﴿٢﴾﴾ (عبس: ۱ - ۲) «چهره در هم کشید و روی گردانید. از این که نابینائی به سراغ او آمده بود».

مورد عتاب قرار داد تا این که فرمود: «کلا» یعنی این کار را بار دیگر تکرار مکن و فرمود:

﴿إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ﴾ یعنی آیاتی که در آن عتاب دوست به دوستش هست سبب پند گرفتن است ﴿فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ﴾ یعنی کسی که از مسلمانان می‌خواهد که ازین وحی و تنزیل که متضمن عتاب و تأدیب است پند پذیرد ﴿فِي صُحُفٍ مُّكْرَمَةٍ﴾ در نامه‌ای گرامی نزد خداوند ﴿مَرْفُوعَةٍ﴾ برافراشته در آسمان ﴿مُطَهَّرَةٍ﴾ پاک شده پاک از تماس شیاطین ﴿بِأَيْدِي سَفَرَةٍ﴾ به دست‌های کاتبانی که از لوح محفوظ نسخه‌برداری می‌کنند ﴿كِرَامٍ بَرَرَةٍ﴾ یعنی گرامیانی

فرمانبردار برای خداوند و راستگویانی و آنها فرشتگان هستند، که از لوح محفوظ آنچه را خداوند می خواهد نسخه برداری می کنند.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- آیات را به تکرار بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح مطالب را جمله جمله بخوان و نکاتی که محتاج به بیان دارد توضیح ده: تا شنوندگان بدانند.
- ۳- به ایشان از آنچه خداوند پیامبرش را به واسطه توجه باهل جاه و ثروت و اعراض از فقراء مورد عتاب قرار داده آگاه گردان.
- ۴- به ایشان بیاموز: که مسلمان در همه اوقاتش به یاد خداوند بزرگ مؤمور است و خواندن قرآنکریم از بزرگترین انواع ذکر به حساب می رود و بیشترین فواید را برای مؤمنین در بردارد.
- ۵- به آنها بفهمان: که باید مؤمن قاری قرآن، مانند فرشتگان نویسنده نیکوکار و بزرگوار، بخشنده نیکوکار و فرمانبردار خدا باشد.
- ۶- آنها را آگاه کن: که پیامبر اسلام ﷺ به جهت پذیرفتن تربیت و عتاب خداوندی و اطاعتش از امر خدا، هرگاه ابن ام مکتوم را می دید چادر مبارکش به زیر پای او می گسترانید و می فرمود: «آفرین بر کسی که خداوند مرا به واسطه وی مورد عتاب قرار داده و برایش می فرمود: آیا کاری داری تا انجام دهم؟».

درس ۳۰: حدیث کسی که قرآن را به سختی می‌خواند...

<p>فرموده پیامبر ﷺ: آیا یکی از شما دوست دارد که چون به اهلش بازگردد در خانه خود سه شتر باردار بزرگ و فربه بیابد. گفتیم: آری، فرمود: پس سه آیتی که یکی از شما در نمازش می‌خواند از سه شتر باردار بزرگ و فربه بهتر است.</p> <p>و نیز فرمود: کسی که در قرائت قرآن مهارت دارد با فرشتگان نویسنده بزرگ و نیکوکار است و آن که قرآن را می‌خواند و به سختی کلمات را اداء می‌کند برایش دو اجر و مزد است.</p>	<p>قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيْحِبُّ أَحَدُكُمْ إِذَا رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ أَنْ يَجِدَ فِيهِ ثَلَاثَ خِلْفَاتٍ عِظَامٍ سِمَانٍ. قُلْنَا: نَعَمْ. قَالَ: فَثَلَاثُ آيَاتٍ يَقْرَأُهَا أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ ثَلَاثِ خِلْفَاتٍ سِمَانٍ عِظَامٍ.</p> <p>وَقَالَ الْمَاهِرُ بِالْقُرْآنِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ وَالَّذِي يَقْرَأُهُ يَتَتَعْتَعُ فِيهِ وَهُوَ عَلَيْهِ شَاقٌّ لَهُ أَجْرَانِ اثْنَانِ.</p>
---	--

(صحیح ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «أَيْحِبُّ أَحَدُكُمْ إِذَا رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ» آیا دوست دارد یکی از شما که چون به خانه خود از مسجد یا از سر کار بازگردد، «أَنْ يَجِدَ فِيهِ ثَلَاثَ خِلْفَاتٍ»، خلفات جمع خلفه و آن شتر حامله را گویند عظام سمان یعنی آن شترانی که نزد اهلش می‌بیند بزرگ و چاق اند «قُلْنَا: نَعَمْ» گفتیم: آری دوست داریم، چنین چیزی را داشته باشیم پیامبر ﷺ در جوابشان گفتند: «فَثَلَاثُ آيَاتٍ يَقْرَأُهَا أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ ثَلَاثِ خِلْفَاتٍ سِمَانٍ عِظَامٍ» پس سه آیتی که یکی از شما در نمازش می‌خواند برایش از سه شتر حامله فربه و چاق بهتر است و فرموده پیامبر ﷺ: «الْمَاهِرُ بِالْقُرْآنِ» یعنی کسی که به خوبی قرآن را آموخته و حفظ کرده است «مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ» با فرشتگان نویسنده بزرگوار و نیکوکار است در علو درجه و صلاحیت حال و قداست رتبه «وَالَّذِي يَقْرَأُهُ يَتَتَعْتَعُ فِيهِ وَهُوَ عَلَيْهِ شَاقٌّ لَهُ أَجْرَانِ

اِثْنَانٍ» و معنی یتتبع این است که کلمات را به تردد و تکرار اداء می کند و دو اجر بدین سبب دارد که اجر اول برای قرائت او و اجر دوم برای رنج و مشقتی که در قرائت قرآن متحمل می شود.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- هر دو حدیث را واضح بخوان و تکرار کن تا شنوندگان آنها را حفظ کنند.
- ۲- شرح مطالب را جمله جمله بخوان تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۳- ایشان را از مقام و منزلت حافظین قرآن آگاه کن: که آنها با فرشتگان نویسنده بزرگوار و نیکوکار هستند.
- ۴- آنها را از نحوه دعوت و تشویق پیامبر ﷺ به حفظ قرآن کریم آگاه کن: که آن حضرت ﷺ می فرماید: «أُحِبُّ أَحَدُكُمْ» آیا یکی از شما دوست دارد که البته این عبارت ایشان را به حفظ قرآن کریم بروش که در آن مشقت و رنجی احساس نشود تشویق می کند به خلاف عبارتی که اگر مثلا می گفت: قرآن را بیاموزید و حفظ کنید که از آن چنین نتیجه به دست نمی آمد.

درسهای ماه شعبان

درس ۱: آیه انفاق از مال‌های پاکیزه

قول الله تبارك وتعالى:	فرموده خداوند بزرگ:
يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنفِقُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِغَاحِذِيهِ إِلَّا أَن تُغْمِضُوا فِيهِ	(۲۶۷) ای مؤمنان! انفاق کنید از پاکیزه‌های آنچه فراهم کردید و از آنچه بیرون آوردیم از زمین و قصد نکنید پلید را از آن انفاق می‌کنید و نیستید گیرنده آن جز با فروخواندن چشم در آن.

[بقره: ۲۶۷]

شرح: فرموده خدای بزرگ: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾ خداوند در این آیت بندگان مؤمن به خدا و رسولش را خطاب می‌کند، چون ایمان است که به ایشان نیرو بخشیده و بدینوسیله برای تکلیف و خطاب الهی اهلیت پیدا می‌کنند. ایشان را ندا می‌کند و دستور می‌دهد: که ﴿أَنفِقُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ﴾ یعنی از انواع چیزهایی که کسب کردید مثل طلا، نقره، اموال تجارتی، چارپایان مانند شتر، گاو، گوسفند انفاق کنید، و در این آیت نسبت کسب به بندگان داده شده است چه ایشان به کارهای تجارتی و صنعتی و غیره اشتغال دارند و فرموده خدای بزرگ: ﴿وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ الْأَرْضِ﴾ یعنی از انواع دانه‌ها مانند گندم، جو، جواری و اقسام میوه‌ها مثل خرما و انگور و خداوند جمله ﴿مِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُم﴾ نسبت بیرون کردن را به سوی خود داده چون غیر خداوند، دیگری قدرت رویانیدن درختان و گیاهان را ندارد چنانکه در سوره واقعه: آیه ۶۳ - ۶۴ می‌فرماید: ﴿أَفَرَأَيْتُم مَّا تَحَرُّونَ ﴿٦٣﴾ ؕ أَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ حَخُّنَ الزَّارِعُونَ ﴿٦٤﴾﴾ «آیا دیدید آنچه را می‌کارید آیا شما کشتش می‌کنید یا مائیم کشت آوران؟». جواب این است که خدا یگانه کشت‌کننده حقیقی و رویاننده آنست «پاک و بلند است خداوند» و انفاق در اینجا همه نوع انفاق را شامل می‌شود انفاقی که بر نفسش،

خانواده، مهمان و برادران نیازمند مسلمان اوست و باید زکات نخستین نفقه باشد که انفاق می کند به شرطی که دارای نصاب بوده و سال بر آن بگذرد و زمان چیدن میوه ها و درو فرا رسد. فرموده خدای بزرگ: ﴿وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ﴾ یعنی میوه جات و حبوباتی را که صدقه می کنید از نوع پست انتخاب نکنید چنانکه اگر برای شما داده شود حاضر به پذیرفتن آن جز با فرو بستن چشم نیستید، لذا با برادران فقیر و مسکین تان چنان پیش آمد کنید که با خویشتن می نمائید.

راهنمایی برای مربی:

- ۱- آیت فوق را با ترتیل تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- جمله های شرح را یکی پس از دیگری بیان کن تا دانسته شود.
- ۳- به ایشان بگو: که کسب از راه مشروع برای رفع احتیاج بیوه زنان و محتاجان دارای ثواب و پاداش بسیار بزرگ است.
- ۴- ایشان را به آداب عالیه اسلام آگاه کن، باید مسلمان با دیگران چنان معامله کند که به نفس خود می کند.
- ۵- ایشان را از وجوب زکات در غله جات، میوه ها، حیوانات و در طلا و نقره و مانند آن از کارها و مال های تجارتي آگاه کن.

درس ۲: حدیث انفاق به خود و خانواده صدقه است

<p>فرموده پیامبر صلوات الله وسلامه علیه: مرد از دست مزد خود چیزی پاکیزه تری کسب نکرده است و هر آنچه مرد بر نفس و اهل و فرزندان و خادمش نفقه می کند صدقه محسوب می گردد. و نیز فرموده است: کسی که رسیدگی می کند بر بیوه زنان و مساکین، مانند جهاد کننده در راه خداست، و مانند کسی است که شب را به عبادت و روز را به روزه می گذراند.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: مَا كَسَبَ الرَّجُلُ كَسْبًا أَطْيَبَ مِنْ عَمَلٍ يَدِهِ وَمَا أَنْفَقَ الرَّجُلُ عَلَى نَفْسِهِ وَأَهْلِهِ وَوَلَدِهِ وَخَادِمِهِ فَهُوَ صَدَقَةٌ. وَقَالَ: الساعي على الأرملة والمسكين، كالمجاهد في سبيل الله، وكالذي يصوم النهار ويقوم الليل.</p>
---	---

(صحیح ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «مَا كَسَبَ الرَّجُلُ كَسْبًا أَطْيَبَ مِنْ عَمَلٍ يَدِهِ» ازین خبر پیامبر ﷺ دو چیز دانسته می شود اول مشروع بودن کار از طریق مجاز مانند صنعت، تجارت و کشاورزی، دوم این که هرچه انسان از راه کسب به دست می آورد و در راه تحصیل آن سعی و کوشش می کند، بهترین چیزی است که انسان به دست آورده است. فرموده پیامبر ﷺ: «وَمَا أَنْفَقَ الرَّجُلُ عَلَى نَفْسِهِ وَأَهْلِهِ وَوَلَدِهِ وَخَادِمِهِ فَهُوَ صَدَقَةٌ» این خبر دوم نبی ﷺ است بعد از اول که حاصل مضمونش چنین است، آن مالی را که فرد مؤمن بر خود، زن، فرزند و خادم خویش از غذا، لباس، خانه، وسیله سواری و دارو و مانند این ها صرف می کند برایش صدقه محسوب می گردد و مانند صدقات دیگر اجر و ثواب دارد و اجر آن تا ده برابر مضاعف می شود. این حدیث مرد مسلمان را به طرف کسب و کار تشویق کرده است و او را از کسالت و تنبلی برحذر می دارد، زیرا مسلمان دارای عزت و کرامت نفس می باشد راضی نمی شود که سوال کند و از چرک مال مردم بخورد، زیرا صدقه به فرموده پیامبر ﷺ: چرک اموال مردم است که

مردم به این صدقات نفس خود را پاک کرده و آن را به کسانی می‌دهند که صدقه می‌خورند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر دو حدیث را به نحو احسن چندین بار تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح حدیث را به طور واضح و روان به صورتی که لازم است بخوان تا شنوندگان آن را بفهمند.
- ۳- ایشان را از فضیلت کار و کسب و پستی کسالت و تنبلی آگاه کن.
- ۴- به ایشان بگو: کسی که برای رفع حاجت بیوه‌زنان و مساکین می‌کوشد در اجر خود مانند مجاهد در راه خدا و مانند روزه‌داری است که روز را به روزه و شب را به قیام سپری می‌کند.
- ۵- به آن‌ها بفهمان: که انفاق بر نفس، زن، فرزند و خدمتکار واجب است و کسی که آن را انجام می‌دهد اجر دارد و آن که ترک می‌کند مستحق عذاب می‌باشد.

درس ۳: آیه رفتن به سوی تجارت و سود و ترک خطبه

قول الله عزوجل:	فرموده خداوند بزرگ:
وَإِذَا رَأَوْا تِجْرَةً أَوْ هَوْأً أَنْفَضُوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوا قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِّنْ اللَّهِ وَمِنَ التِّجَرَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١﴾	(و هرگاه به بینند تجارتي یا هوسرانی، بروند به سويش و بگذارند تو را ايستاده بگو: آنچه نزد خدا است بهتر است از هوسرانی و از تجارت و خدا بهترين روزي دهندگان است.)

[جمعه: ۱۱]

شرح: فرموده خدای تعالی: ﴿وَإِذَا رَأَوْا تِجْرَةً أَوْ هَوْأً﴾ آن دسته مسلمانی که در نماز جمعه با تو در مسجد بودند، هنگامی که برای ایراد خطبه «برایشان» به پا خواستی و آن‌ها کاروانی را که حامل کالاهای تجارتي و غذایی بوده و اطفال و بردگان پیرامون آن با شور و شعف جمع شده و با آوازخوانی و دف‌زنی چنانکه رسم دیرین جاهلیت‌شان پیش از اسلام بود، آن را استقبال می‌نمودند مشاهده کردند ﴿أَنْفَضُوا إِلَيْهَا﴾: به طرف کاروان رفته و تو را در حال خطبه با گروهی که ده‌الی دوازده نفر به شمول خلفای راشدین چهارگانه بود ترک نمودند و خداوند ﷻ این خبر را برای سرزنش آن گروه بیان کرد، چه ایشان در حالی به سوی هوا و هوس و تجات به بیرون مسجد رو آوردند که رسول الله ﷺ مشغول ایراد خطبه بودند، لذا خداوند به پیامبرش دستور داد: تا اوشان را آگاه سازد که مزد و پاداش و روزی که نزد او تعالی است از هوس‌های بیهوده و از تجارت بهتر است، تا اهمیت آن را درک نموده و چنان عملی را بار دیگر انجام ندهند و همچنین بدانند که تنها ذات الله ﷻ است که بهترین روزی‌دهندگان است و با عبادت و نزدیکی به او و با دعا و توسل به حضرتش آن همه روزی با خیر و برکت را طلب نمایند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را به طور زیبا بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را با آرامش جمله جمله بخوان و آنچه محتاج توضیح باشد بیان کن.
- ۳- به آن‌ها تعلیم ده: که تجارت دو گونه است: ۱- تجارت دنیا. ۲- تجارت آخرت. تجارت دنیا نباید انسان را از عبادت خداوند که هدف زندگی و سرّ این وجود است بازدارد، اما تجارت آخرت اگر انسان را از دنیا بازدارد انسان ضرر نمی‌کند چه خداوند عزّوجلّه می‌فرماید: که آخرت از دنیا بهتر است و آنچه را که خداوند خیر گفته هیچ عاقلی شک نمی‌کند که آن بهتر است و شخص عاقل چیز بهتر را طلب می‌کند.
- ۴- به ایشان بگو: که دروازهٔ لَهو و لعب در اسلام بسته شده و بنیان و اساسش ویران گردیده است مگر سرگرمی و بازی با همسر و اطفال و مسابقه اسب دوانی و تیراندازی و آموزش اسلحه و وسایل جهاد که جواز دارد.

درس ۴: حدیث خیار بیع درست است

<p>فرموده پیامبر ﷺ هرگاه دو مرد بیعی را انجام دادند، پس هریک از ایشان به خیار هستند تا هنگامی که باهم باشند و جدا نگردند یا یکی از ایشان دیگری را مخیر کند، اما اگر یکی دیگری را مخیر کرد و بر این شرط، بیع را منعقد کردند، در این صورت بیع واجب می‌شود و اگر پس از چنین بیعی از هم جدا شدند و یکی از ایشان بیع را ترک نگفت، البته بیع واجب شده است.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: إِذَا تَبَايَعَ الرَّجُلَانِ فَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا وَكَانَا جَمِيعًا أَوْ يُخَيَّرُ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ فَإِنْ خَيَّرَ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ فَتَبَايَعَا عَلَى ذَلِكَ فَقَدْ وَجَبَ الْبَيْعُ. وَإِنْ تَفَرَّقَا بَعْدَ أَنْ تَبَايَعَا وَلَمْ يَتْرُكْ وَاحِدٌ مِنْهُمَا الْبَيْعَ فَقَدْ وَجَبَ الْبَيْعُ.</p>
--	---

(صحیح ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ «إِذَا تَبَايَعَ الرَّجُلَانِ فَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا» یعنی برای هریک از خریدار و فروشنده اختیار است که معامله را قبول یا رد کند و این تا وقتی است که هردو ایشان در محلی که معامله را انجام داده قرار داشته باشند و اگر بعد از معامله جدا گشتند و هیچیک از ایشان بیع را رد نکرد در اینصورت بیع ثابت شده است. و اگر بیعی صورت گرفت و هریک از طرفین به طرف مقابل خود خیار داد، بیع منعقد گردیده و خیار برای ایشان ثابت است و اگر یکی از ایشان برگشت کرده و فسخ معامله را طلب کرد بیع فسخ می‌گردد. مگر این که زمانی را برای خیار معین کرده باشند که خیارشان تا آن زمان پابرجاست و اگر زمان گذشت خیار باقی نیست و بیع انجام شده است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه احتیاج به بیان دارد توضیح بده.
- ۳- آن‌ها را از تسهیلاتی که در این حدیث راجع به احکام بیع است آگاه کن، زیرا امکان دارد کسی معامله را انجام دهد و باز متوجه شده از آن پشیمان گردد. سپس برای چنین معامله پیامبر ﷺ می‌فرماید: معامله گران بخیار هستند تا هنگامی که از هم جدا نشوند و اگر جدا شدند و هریکی به راه خود رفت بیع ثابت است و رجوعی وجود ندارد.
- ۴- به آن‌ها بفهمان: که بیع به خیار جواز دارد و آن چنین است که یکی از معامله گران برای طرف مهلت می‌دهد و زمان آن را معین می‌کنند که اگر یکی از ایشان قبل از سپری شدن مدت، رجوع کرد برایش جایز است که خرید یا فروش خود را رد کند و این مسئله نیز از محاسن شریعت اسلام و کمالات محمدی ﷺ است.
- ۵- آن‌ها را به روabودن خرید و فروش آگاه کن، زیرا معامله در تمام انواع جنس‌ها و کالاها حلال است، مگر این که در چیزهای حرام مانند شراب و مسکرات و خود مرده و یا گوشت خوگ صورت گیرد که در این هنگام از نگاه اسلام صحت ندارد.

درس ۵: آیه عهدشکنی و خیانت

<p>قول الله سبحانه وتعالى:</p> <p>إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٧﴾</p>	<p>فرموده خداوند متعال:</p> <p>(۷۷) همانا آنان که بفروشدن پیمان خدا و سوگندهای خویش را به بهای اندک، آنان را نیست بهره در آخرت و سخن نگوید ایشان را خدا و ننگرد بدیشان روز قیامت و نه پاکسازدشان و برای ایشان عذاب دردناک است.</p>
--	--

[آل عمران: ۷۷]

شرح: فرموده خداوند بزرگ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا﴾ یعنی کسانی که پیمان بسته می کنند و در پیمان های خود فریب و خیانت می کنند سوگند می خورند و برای به دست آوردن سرمایه پست دنیائی، دروغ می گویند: ﴿أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ﴾ یعنی برای این ها بهره و نصیبی در آخرت نیست ﴿وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ﴾ یعنی با آن ها به طریق احترام و تشریف سخن نمی گوید و آن ها را تزکیه نمی کند و ایشان را ثنا نمی گوید و از گناهان و زشتی ها پاک شان نمی گرداند ﴿وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾ خداوند به سوی شان در روز قیامت نظر نمی کند ﴿وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ و عذاب دردناک به سراغ شان می آید که لذت زندگی را برایشان حرام کرده به نحوی که مرگ برای آن ها از زندگی گواراتر می گردد، چنانکه خداوند از احوال آن ها در سوره زخرف حکایت کرده می فرماید: ﴿وَنَادَوْا يَمْلِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ ۖ قَالَ إِنَّكُمْ مَكْشُوتٌ﴾ (الزخرف: ۷۷).

یعنی «ای مالک! نگهبان جهنم» کاش بمیراند ما را پروردگارت تا از عذاب راحت گردیم. پاسخ می‌دهد: به راستی شما (در این عذاب) جاوید و ماندگارید».

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را مکرر بخوان تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه ابهام دارد توضیح ده.
- ۳- آن‌ها را از حرمت پیمان‌شکنی آگاه گردان که از گناهان کبیره است.
- ۴- آن‌ها را از صحت عقیده اهل سنت در مسئله رؤیت خداوند واقف گردان، زیرا می‌فرماید: ﴿وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ﴾ خداوند به سوی‌شان نظر نمی‌کند، چون آن‌ها کافر هستند ولی به مؤمنان خداوند در روز قیامت نظر می‌کند و آن‌ها نیز به او نظر می‌کنند.
- ۵- به آن‌ها بیاموز: که به حکم این آیت خرید و فروش جواز دارد.
- ۶- به ایشان بگو: که اگرچه این آیت در باره یهود نازل شده است، ولی در اینجا عموم لفظ معتبر است نه خصوص مورد.
- ۷- به آن‌ها یادآوری کن: که باید از هر عمل زشتی مانند پیمان‌شکنی و سوگند دروغ که مسلمان را شبیه یهود می‌گرداند پرهیز شود.

درس ۶: حدیث خداوند با سه کس سخن نمی گوید

<p>فرموده پیامبر ﷺ: سه نفرند که خداوند بروز قیامت با ایشان سخن نمی گوید و برایشان نظر نمی افکند و آن‌ها را پاک نمی گرداند و برایشان عذاب دردناک است. پس گفتم: ای پیامبر خدا! ایشان کیانند به تحقیق که بدبخت و زیانکار شدند. فرمود: دراز کننده ازار خود و منت گذار بر عطای خود و فروشنده جنس خود را به سوگند دروغ.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلَا يُرْغِيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ. فَقُلْتُ: مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَدْ خَابُوا وَخَسِرُوا. قَالَ: الْمُسْبِلُ إِزَارَهُ وَالْمَنَانُ عَطَاءَهُ وَالْمُنْفِقُ سِلْعَتَهُ بِالْخَلْفِ الْكَاذِبِ.</p>
---	--

(صحیح ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ» یعنی خداوند این سه نفر را به صورت
اکرام و تشریف مورد خطاب قرار نمی دهد «وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ» و به سوی شان از خشم و غضبی
که دارد نظر نمی افکند «وَلَا يُرْغِيهِمْ» آن‌ها را ستایش نکرده و از گناه پاک‌شان نمی گرداند،
«وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ» و ایشان را عذابی دردناک است.

چون ابوذر رضی الله عنه این سخنان را از پیامبر ﷺ شنید، می گوید: گفتم: ایشان کیانند ای رسول
خدا! به تحقیق که خوار و زیانکار شدند. آن حضرت ﷺ فرمود: «الْمُسْبِلُ إِزَارَهُ» یعنی کسی
که ازار یا شلوارش از تکبر زیر قدمش می کشد «وَالْمَنَانُ عَطَاءَهُ» آن که چون به کسی چیزی
دهد بر وی منت گذارد و چون در قرآن آمده است که مسلمانان کسانی هستند که صدقه و
بخشش خود را به منت گذاری و اذیت کردن طرف، بی اجر نمی گردانند و فرموده پیامبر ﷺ:
«وَالْمُنْفِقُ سِلْعَتَهُ» کسی که قسم می خورد که در ب‌های جنس خود این قدر یا آن قدر
پرداخته است و حال آن که آن مقدار را نپرداخته است یا بگوید: به فلان و فلان مبلغ

خریده‌ام و نخریده است یا این مال به اینقدر برابر است و ارزش دارد در صورتی که ارزش را ندارد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را چند بار بخوان تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را با آرامش جمله جمله بخوان تا بدانی که شنوندگان یاد گرفته اند.
- ۳- به ایشان بفهمان: که جامهٔ مسلمان باید بین کعبین و نصف ساق باشد.
- ۴- به ایشان بگو: که منت نهادن، ثواب صدقات را باطل می‌کند و منت گذاری عبارت از این است که برای طرف بگوید: فلان چیز را برایت خریدم و یا فلان چیز را برایت دادم.
- ۵- به ایشان بفهمان: کسانی که نمی‌دانند واجب است از کسانی که می‌دانند سؤال کنند همچنان که راوی این حدیث (ابوذر) از پیامبر ﷺ سوال کرد و گفت: آن‌ها کیانند و بر عالم است که اگر از وی چیزی پرسیده شود باید که جواب گوید.

درس ۷: آیه مشروعیت بیع و حرام بودن ربا

<p>فرموده خداوند ﷻ:</p> <p>(۲۷۵). زیرا می گفتند: «داد و ستد مانند رباست»؛ حال آنکه الله خرید و فروش را حلال، و ربا را حرام کرده است. بنابراین کسی که پس از رسیدن فرمان پروردگارش (درباره ربا) از این عمل باز آمد، آنچه پیشتر کسب کرده، از اوست و کسانی که دوباره به رباخواری بپردازند، دوزخی اند و برای همیشه در دوزخ خواهند ماند</p>	<p>قول الله جل و علا:</p> <p>ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧٥﴾</p>
---	---

[بقره: ۲۷۵]

شرح: فرموده خداوند ﷻ: ﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا﴾ در آیات قبل خداوند فرمود: که به رباخواران عذابی سختی برسد که هرگاه رباخوار از قبرش بلند می شود بر زمین می افتد مانند کسی که وی را شیطان بر زمین افکنده که حرکاتش غیر منظم باشد، این عذاب به سبب حلال شمردنشان است، ربا را که گفته بودند: بیع مانند ربا است چنانکه بیع در ابتدا زیادتی و فائده دارد ربا هم این زیادتی بعد از سپری شدن مدت دارد. لذا خداوند این قیاس فاسدشان را با این سخنش رد کرد ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾ خدا بیع را حلال و ربا را حرام کرده است. ﴿فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى﴾ یعنی کسی که تحریم الهی از ربا برایش رسید و خود را بازداشت و آن را ترک نمود ﴿فَلَهُ مَا سَلَفَ﴾ پس برای او است آنچه گذشته است، پیش از علم او به حرمت رب و یا قبل از توبه ﴿وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ﴾ و کارش

بعد از آن به خداوند است که اگر بخواهد وی را بر توبه پایدار می‌دارد و نجاتش می‌دهد و اگر بخواهد به علت فساد نیت و بدی عملش هلاکش می‌گرداند، از اینجا است که خداوند می‌فرماید: ﴿وَمَنْ عَادَ﴾ کسی که به طرف سود خواری باز گردد ﴿فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ آن‌ها اصحاب آتشند و در آن جاویدان و این بزرگترین وعیدیست که خداوند رباخواران را بدان تهدید می‌کند از آن به خدا پناه می‌بریم.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را مکرر بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- اشتباه قیاس ربا خواران را تذکر بده که ربا را همچون بیع می‌شمردند در حالی که خداوند بیع را حلال و سود را حرام قرار داده، پس چگونه حرام با حلال قیاس می‌شود.
- ۳- به ایشان بگو: که توبه گناه ماقبل خود را از بین می‌برد، مثلاً اگر سودخوار توبه کند خداوند وی را می‌بخشد و مالی را که پیش از آگاه شدن به حرمت ربا به دست آورده از آن بخورد و صدقه دهد.
- ۴- آن‌ها را از وعید شدید خداوند در باره کسانی که از سودخواری توبه کنند و سپس به آن بازگردند که خلود در آتش است آگاه کن: پناه به خدا از عذاب جهنم و جاویدماندن در آن.

درس ۸: حدیث سود هفتاد گناه دارد

<p>فرموده پیامبر ﷺ: ربا را هفتاد گناه است آسانترش آن است که مرد با مادرش زنا کند. از ابن مسعود رضی الله عنه روایت شده که گفت: به تحقیق که پیامبر خدا رباخوار و کسی که آن را به دیگری بخوراند و شاهدان و نویسنده آن را لعنت کرده است. و نیز فرمود: کسی مال زیادی از ربا فراهم نیاورد، مگر که در آخر گرفتار فقر و ناداری می گردد.</p>	<p>قول النبي عليه السلام: الرِّبَا سَبْعُونَ خُوبًا أَيُّسَرُهَا أَنْ يَنْكِحَ الرَّجُلُ أُمَّهُ. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم- لَعَنَ أَكِلَ الرِّبَا وَمُوكَلَّهُ وَشَاهِدَيْهِ وَكَاتِبَهُ. وَقَالَ مَا أَحَدٌ أَكْثَرَ مِنَ الرِّبَا إِلَّا كَانَ عَاقِبَتُهُ أَمْرُهُ إِلَى قَلِيلَةٍ.</p>
---	--

(صحیح ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «الرِّبَا سَبْعُونَ خُوبًا» سود را هفتاد گناه است «أَيُّسَرُهَا» آسان تر آن ها «أَنْ يَنْكِحَ الرَّجُلُ أُمَّهُ» مانند این است که مرد با مادرش نعوذ بالله زنا کرده باشد، لذا از بنده مسلمان عجیب است که چنین وعید شدید را بشنود، بازهم به سودخواری ادامه دهد و یا بعد از توبه به آن رجوع کند.

سخن ابن مسعود رضی الله عنه: «لَعَنَ أَكِلَ الرِّبَا» پیامبر خدا رباخوار را لعنت کرده و بر وی نفرین کرده است که از رحمت خدا محروم باشد، لفظ خوردن شامل آشامیدن، پوشیدن، سکنی گرفتن، سوار شدن و هرگونه تصرف در مال سود را شامل می شود ولی لفظ (اکل) خوردن غالباً در تصرفات به کار می رود «وَمُوكَلَّهُ» یعنی خوراندن ربا را که به دیگری سود می دهد نیز لعنت گفته است «وَشَاهِدَيْهِ» یعنی دو شاهدیکه بر نوشته و سند ربا نظارت نموده و به آن شهادت دهند «وَكَاتِبَهُ» نویسنده آن و اینها پنج نفرند: که از رحمت خداوند دور هستند،

زیرا این‌ها ربا می‌خورند و به آن معامله می‌کنند به خدا ازین کار پناه می‌جوئیم. و فرموده پیامبر ﷺ: «مَا أَحَدٌ» الخ.. این اخباریست از طرف پیامبر ﷺ به عاقبت بد سودخوار که گرچه در ابتدای مرحله مالش زیاد می‌گردد، ولی در پایان زندگیش به فقر و درویشی گرفتار می‌شود به خدا از آن پناه می‌بریم.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر سه حدیث را چند مرتبه تکرار کن تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه احتیاج به تفسیر دارد توضیح ده تا دانسته شود.
- ۳- آن‌ها را از علت حرمت ربا آگاه کن: که ربا مسلمانان را از قرض خواستن و سلف‌دادن و اجر و ثواب آن‌ها محروم می‌گرداند.
- ۴- به ایشان بفهمان: که عدم صداقت و بی‌وفائی به وعده‌ای که از برادرش قرض می‌گیرد موقع را مساعد ساخته است که کسی به برادر مسلمانش قرض و یا نسیه ندهد. و از این علت است که مردم به فتنه سودخواری و بانک‌ها گرفتار شده‌اند و ازین بلا نجات نداشته تا از آن توبه کنند و باید طوری باشد که شخص مسلمان به برادرش قرض و یا نسیه بدهد و او به پیمانش وفاء کرده پول او را در موعد معین ادا کند.

درس ۹: آیه کیست که به خدا قرض نیکو دهد

قول الله جل جلاله:	فرموده خداوند ﷻ:
مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فِيُضْعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١١﴾	(۱۱) کیست آن که وامی دهد خدا را وام نکو، پس چند برابرش کند برایش و او راست پاداش گرامی.

[حدید: ۱۱]

شرح: فرموده خداوند بزرگ: ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ﴾: این بازگشائی دروازه بزرگی از رحمت است که خداوند آن را به روی بندگان مؤمنش باز کرده است آنجا که به فضل و کرم خود به ایشان مالی داده است و از ایشان قرضه درخواست کرده تا پاداش آن را از یک درهم تا هفتصد درهم بلکه تا هزار هزار یعنی یک میلیون زیاده گرداند، فرموده خداوند: ﴿قَرْضًا حَسَنًا﴾ یعنی وامی پسندیده که در آن آلودگی شرک نباشد و از مدرک حلال به دست آمده و با طیب خاطر و بدون اکراه و اجبار آن را ادا کند و فرموده خداوند: ﴿فِيُضْعِفَهُ﴾ پس زیاده گرداند آن را. این پاداش کسی است که از مالی که خدا به وی بخشیده قرض می‌دهد. یعنی در راه خدا که جهاد برای اعلائی کلمه الله است، و در نصرت دین خدا و بندگانش به مصرف می‌رساند، و فرموده خداوند ﷻ: ﴿فِيُضْعِفَهُ﴾ پس چند برابرش کند و مضاعفه به معنی دوبرابر که اقل زیاده است و گاهی تا ده برابر بالا می‌رود، زیرا خداوند می‌گوید: آن که نکوئی آورد برای اوست ده برابر آن و گاهی تا هفت صد چند نیز زیاد می‌شود و بلکه تا هزار هزار برابر که این پاداش نفقه جهاد است چنانکه در سوره بقره آمده است: ﴿مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَتَتْ سَبْعَ سَاوِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضْعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾﴾ (البقره: ۲۶۱). «مثال کسانی که مال خود را در راه خدا نفقه می‌کنند مانند دانه‌ئی است که برویاند هفت خوشه و در هر

خوشه صد دانه و خداوند چند برابر کند برای هر که بخواهد و خدا گشایشمند داناست». و فرموده خداوند: ﴿وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ﴾ و او راست پاداش گرامی و آن پاداش بزرگ جنت است که سرای نیکوکاران و نعمت جاویدان است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را با ترتیل و مکرر بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و نکات پوشیده را توضیح ده تا همگان حفظ کنند.
- ۳- آن‌ها را از مشروعیت قرض آگاه کن: که آن بزرگترین عامل الفت و محبت مسلمانان است.
- ۴- به آن‌ها از فضیلت نفقه مال در راه خدا تذکر ده، زیرا یک درهم تا هفتصد برابر و زیاده‌تر از آن اجر دارد.
- ۵- آن‌ها را از حرمت سودخواری آگاه کن: که سبب دشمنی در بین مسلمانان می‌شود، زیرا سودخواری آن‌ها را از قرض دادن و مضاربیت محروم می‌کند و سبب فقر و اختلاف و دشمنی می‌گردد.

درس ۱۰: حدیث کسی که گره از مشکل برادرش باز کند

<p>فرموده پیامبر ﷺ: کسی که گشایش دهد غمی را از غم‌های دنیائی برادرش خداوند غمی از غم‌های روز قیامت وی را گشایش دهد. و نیز فرمود: کسی که مال‌های مردم را بگیرد و اراده ادای آن را داشته باشد خداوند وی را بر ادای آن توفیق می‌دهد و کسی که مال مردم را بگیرد و قصد تلف کردن را داشته باشد خداوند آن را تلف می‌کند.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: مَنْ نَفَسَ عَنْ أَخِيهِ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ الدُّنْيَا نَفَسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ.</p> <p>«رواه مسلم»</p> <p>وَقَالَ مَنْ أَخَذَ أَمْوَالَ النَّاسِ يُرِيدُ أَدَاءَهَا أَدَّى اللَّهُ عَنْهُ، وَمَنْ أَخَذَهَا يُرِيدُ إِتْلَافَهَا أَتْلَفَهُ اللَّهُ.</p>
---	--

(رواه البخاری)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «مَنْ نَفَسَ عَنْ أَخِيهِ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ الدُّنْيَا» کسی که دور کند از برادر خود غمی را از غم‌های دنیا لفظ برادر در عبارت حدیث شامل برادر نسبی و دینی هردو را می‌شود و کربۀ غم و اندوهی است که برای بنده مسلمان می‌رسد، گاهی به غذا و لباس احتیاج دارد و گاهی برای انجام کار دینی خود نیازی به چیزی دارد و چاره برای رفع حاجت خود نمی‌یابد. تنفیس یعنی دور کردن آن غم و بیرون گردانیدن وی از آن مشکل است و جزایش در نزد خدا آنست «نَفَسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ» این که خداوند غمی از غم‌های روز قیامت را از وی برمی‌دارد، که غم آخرت از غم و اندوه دنیا بزرگتر است، بلکه یک غم و اندوه قیامت با تمام غم‌ها و اندوه‌های این جهان قابل مقایسه نیست و در این حدیث ترغیب بزرگی است برای مؤمنینی که با یکدیگر کمک و همکاری داشته باشند نیازهای یکدیگر را به قرض دادن و صدقه و یا همکاری در کسب و کار برآورده سازند، فرموده پیامبر ﷺ: «مَنْ أَخَذَ أَمْوَالَ النَّاسِ يُرِيدُ أَدَاءَهَا» کسی که مال مردم را بگیرد و قصد ادای آن را داشته باشد، خداوند آن را برای ادای دین او توفیق دهد و ذمه‌اش را خلاص

گرداند این مژدهٔ صادقی است برای آن مسلمان که طلب وام از برادر خود می‌کند، تا احتیاجش را رفع گرداند و عزم و اندیشهٔ صادقی برای ادای دینش داشته باشد تا آنچه را از برادرش گرفته به وی رد کند، همانا خداوند کار را بر وی آسان می‌کند و مالی را روزیش می‌گرداند، تا پیش از این که جهان را ترک گوید، دینش را ادا نماید. فرمودهٔ پیامبر ﷺ: «وَمَنْ أَخَذَهَا» یعنی کسی که از مال مردم قرض بگیرد «وَهُوَ يُرِيدُ إِثْلَافَهَا» و حال آن که قصد تلف کردن آن را داشته باشد که نخواهد آن را به صاحبش رد کند، «أَتَلَفَهُ اللَّهُ» خداوند وی را هلاک کرده و کارش را مشکل کرده و خاطرش را نا آرام سازد و بخسران گرفتارش می‌کند، پناه به خدا و باید که ازین وعید برحذر باشید.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را چند مرتبه بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را بخوان و نکات پوشیده و مشکل را توضیح ده.
- ۳- مسلمانان را به قرض دادن ترغیب کن که به یکدیگر قرض بدهند و برای وام گیرندگان توصیه کن: که نیت و اندیشهٔ خود را اصلاح کنند و عزم جدی داشته باشند، مالی را که قرض گرفته مسترد کنند، البته خداوند ایشان را بر آن کار یاری می‌دهد.
- ۴- مسلمانان را از قرض گرفتن به نیت این که دین را ادا نکنند برحذر دار، زیرا این عمل سبب هلاکت و ویرانی ایشان می‌گردد.

درس ۱۱: آیه آنچه پیامبر برای شما آورده بگیرید

قول الله تعالى:	فرموده خداوند متعال:
وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٧﴾	(۷) و آنچه داد به شما پیامبر، پس بگیرید آن را و آنچه بازداشت شما را از آن، پس بازایستید و بترسید خدا را که خدا سخت عقوبت کننده است.

[حشر: ۷]

شرح: ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ﴾ مراد از رسول در این جا پیامبر ما محمد ﷺ می باشد و مراد از آنچه پیامبر داده همه چیزهایی است که پیامبر ﷺ به یاران خود که با وی صحبت داشته اند داده است و همه چیزهایی است که برای افراد امت خود داده تا بروز قیامت داده و مراد به دادن پیامبر ﷺ آن دستوراتی است از شریعت و احکام و آداب و اخلاق که برای امتش آورده است، زیرا آنچه آورده عطا (بخشش) گفته می شود، پس بر امت لازم است به آنچه امر کرده عمل کنند و رد نکنند و آنچه را نهی کرده از آن خودداری کنند چه از اعتقادات باشد و چه گفتار و چه رفتار، زیرا آنچه خداوند امر کرده از اعتقاد، فعل و قول همه عامل تزکیه نفوس و پاکی ارواح مسلمین بوده و اخلاقشان را تکمیل می گرداند، همچنانکه اموری که از آن نهی کرده است عامل پستی و آلودگی نفس بشری است از اینجا است که خداوند به دنبال امر به اطاعت از او امر پیامبر و خودداری از نواهی وی به تقوی دستور می دهد و تقوی نیز فرمانبرداری از اوامر و نواهی او تعالی است که آنچه امر کرده است واجب است که انجام شود و آنچه از آن نهی کرده واجب است خودداری شود آنگاه سعادت دنیا و آخرت بشر تکمیل می شود. سپس بر این امر تأکید فرموده: ﴿إِنَّ اللَّهَ

شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٧﴾ خداوند دارای عذاب دردناک است آن کس که عاصیان را عذاب کند بشدیدترین عذاب سزا دهد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را با ترتیل تکرار کن تا بیشتر شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و نکات مبهم و مجمل آن را واضح کن تا فهمیده شود.
- ۳- به آن‌ها از عموم اطاعت رسول که همانا پذیرفتن تمام اوامر و منهیات پیامبر ﷺ است تذکر ده.
- ۴- به آن‌ها از حدیثی که بخاری و مسلم روایت کرده اند: یادآوری کن: که عبدالله بن مسعود ؓ گفت: لعنت بر زنان خال کوبنده، نخ‌کننده و گشاده‌کننده دندان‌ها برای نمایاندن حسن و جمال که آفرینش خدا را تغییر می‌دهند، این سخن عبدالله ابن مسعود ؓ به زنی از قبیله بنی اسد رسید که او را مادر یعقوب می‌گفتند، و زن قرآن خوانی بود برای ابن مسعود گفت: برایم رسیده است که تو چنین و چنان را لعنت کردی، در جوابش گفت: چرا لعنت نکنم، کسی را که پیامبر ﷺ لعنت کرده است و این امر در کتاب بزرگی خداوند آمده است: زن گفت: به تحقیق آنچه در میان تدوین جلد قرآن است خوانده‌ام و این را در آن نیافتم، ابن مسعود ؓ گفت: اگر قرآن را می‌خواندی آن را می‌یافتی، آیا گفته خداوند را ندیدی که می‌فرماید: ﴿وَمَا آتَانَاكَمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾، زن گفت: آری خواندم، ابن مسعود گفت: البته پیامبر از این‌ها نهی کرده است، یعنی خال‌کوبی تا آخر.

درس ۱۲: حدیث آنچه برای شما آوردم بگیرید

<p>پیامبر ﷺ می فرماید: بگذارید مرا به آنچه برای شما گذاشتم، همانا کسانی که پیش از شما بودند به علت پرسش و اختلاف آن‌ها بر پیامبران‌شان به هلاکت رسیدند، پس هنگامی که شما را به چیزی امر کردم آن را به اندازه توان خود انجام دهید و آنگاه که شما را از چیزی بازداشتیم بازمانید.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: ذروني وما تركتكم فإنما هلك من كان قبلكم بسؤالهم واختلافهم على أنبيائهم فإذا أمرتكم بشيء فخذوا منه ما استطعتم وإذا نهيتكم عن شيء فانتهوا.</p>
--	---

(رواه الشيخان)

شرح: «ذروني وما تركتكم» یعنی به آنچه برای شما گذاشتم اکتفا ورزید و تا وقتی که شما را به چیزی امر و نهی نکردم از من چیزی نپرسید، در این حدیث منع کسانی است که سؤال‌ها و پرسش‌های دشواری که به آن احتیاج نباشد مطرح می‌کنند، چون زمان پیامبر ﷺ وقت نزول وحی است، گاهی این سؤال‌ها باعث بروز امری می‌شود که به جا آوردن آن دشوار باشد یا نهی از کاری می‌شود که ترک آن سخت باشد و یا اخبار و حقایقی روشن می‌گردد که برای عده سبب غم و اندوه می‌گردد. سپس پیامبر بزرگوار علت ترک پرسش‌های بی‌مورد را چنین بیان می‌کند: «إنما هلك من كان قبلكم بسؤالهم واختلافهم على أنبيائهم» همانا کسانی که پیش از شما بودند به علت پرسش و اختلاف آن‌ها بر پیامبران‌شان به هلاکت رسیدند. این فرموده پیامبر دلیل است بر این که لجبازی و تکلف در پرسش‌های بی‌مورد موجب اختلاف می‌گردد و اختلاف سبب نابودی و هلاکت است. فرموده پیامبر ﷺ: «فإذا أمرتكم بشيء فخذوا منه ما استطعتم» یعنی چون شما را به انجام کاری و یا گفتن سخنی فرمان دادم آن را به قدر توان خود انجام دهید، زیرا خداوند کسی را جز به اندازه

توانش مکلف نمی‌سازد و زیاده بر گنجایش قدرتش مأمور نمی‌گرداند. فرموده پیامبر ﷺ: «وَإِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَانْتَهُوا» یعنی هرگاه شما را از انجام کاری و یا گفتن سخنی منع کردم، خود را از آن بازدارید، در اینجا استطاعت و توان شرط نگشته، زیرا نهی ترک است و در ترک غالباً مشقت وجود ندارد، بلکه در نکردن و سخن نگفتن راحت است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را مکرراً بخوان: تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله توضیح ده و مطالب مشکل را بیان کن تا دانسته شود.
- ۳- به ایشان بیاموز: که سوال و پرسش زیاد کراهت دارد و سبب بروز اختلاف شده و زیان می‌رساند، اگر سوالی برای عمل کردن باشد اشکالی ندارد، اما سوال بدون عمل نکردن درست نیست. در حدیث صحیح آمده است که از خوبی اسلام شخص، آن است که چیزهایی را که بدان نیاز نیست ترک کند.
- ۴- بر مسلمان لازم است تا برای به جا آوردن امر خدا قیام کند، پس اگر خود را آماده کرد ولی به علت عذری نتوانست انجام دهد گنهکار نمی‌شود، اما در نهی عذری نیست، مگر در صورتی که ضرورت باشد مانند خوردن گوشت خود مرده و یا گوشت خوک برای کسی که خوف هلاکت باشد.

درس ۱۳: آیه پیروزی اسلام بر ادیان دیگر

<p>قول الله تعالى:</p> <p>هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾</p>	<p>خدای بزرگ می‌فرماید:</p> <p>(۹) اوست آن که فرستاد پیامبر را به رهبری و دین حق تا غالب گرداند آن را بر کیش‌های همگی اگرچه نه‌پسندند مشرکان.</p>
---	---

[صف: ۹]

شرح: فرموده خداوند ﷻ: ﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ﴾ یعنی محمد ﷺ را راهنما و نشان‌دهنده راه سعادت و کمال و دین حق که آئین اسلام است فرستاد. فرموده خداوند ﷻ: ﴿لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ﴾ تا چیره گرداند آن را بر همه دین‌های یهودیت، نصرانیت، مجوسیت و ستاره‌پرستی و غیر این‌ها از دیگر ادیان که مردم آن‌ها را می‌شناسند و به عنوان دین تعبیر می‌کنند و به آن عبادت می‌کنند. و فرموده خداوند: ﴿وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾ یعنی گرچه این یاری و نصرت الهی بر کافران و مشرکان دشوار باشد و همانا پیامبر ﷺ در چندین حدیث به ظهور و غلبه دین اسلام خبر داده است که از آن احادیث، این روایت است که آن حضرت می‌فرماید: این امر (دین اسلام) تا جایی که شب و روز باشد می‌رسد خداوند هیچ خانه از گل یا موی فرو نمی‌گذارد مگر این که دین را به عزت شخص عزیز و ذلت شخص ذلیل روشن می‌گرداند. عزتی که خداوند اسلام را به سبب آن عزیز می‌کند و ذلتی که خداوند کفر را به سبب آن خوار می‌کند این حدیث به روایت امام احمد است، و در روایت دیگر آمده است که می‌فرماید: بر روی زمین خانه گلی یا موئی باقی نمی‌ماند، مگر که خداوند کلمه اسلام را در آن داخل می‌گرداند، شخص عزیز را عزت می‌دهد و

شخص ذلیل را ذلت می‌دهد. کسانی را که عزت می‌دهد به کیش اسلام داخل می‌گرداند و کسانی را که خوار می‌کند به کفر تسلیم می‌کند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت شریفه را به تجوید بخوان تا شنوندگان تکرار و حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و اشکال آن واضح ساز تا شنوندگان بفهمند.
- ۳- از منّة و احسان خدا بر بندگان که همانا فرستادن حضرت محمد ﷺ برای هدایت و سعادت ایشان است تذکر ده.
- ۴- به ایشان بگو: که هرچند دشمنان اسلام در مقابل کیش مقدس اسلام مقاومت و مبارزه کنند روزی می‌رسد که دین اسلام در همه جا غالب و آشکار باشد.
- ۵- به آن‌ها بیاموز: که اهل کتاب یهود و نصاری و مشرکان می‌خواهند که نور خداوند یعنی شریعت و احکام اسلام را خاموش کنند ولی خداوند نمی‌خواهد و به زودی این دین را بر تمامی ادیان پیروز و غالب می‌گرداند، اگرچه بر دشمنان اسلام دشوار باشد.

درس ۱۴: حدیث همیشه گروهی از امت پیروز هستند

<p>پیامبر ﷺ می‌فرمایند: پیوسته گروهی از امتانم پیروز هستند، کسی که به ضررشان باشد به ایشان زیان نمی‌رساند که تا قیامت برپا می‌شود.</p> <p>و به روایت دیگری آمده است: پیوسته گروهی از پیروانم به فرمان خداوند پایدار اند، کسی که به ایشان مخالفت کند ضرری به ایشان نمی‌رساند.</p>	<p>قول النبي عليه السلام: لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي مُنْصُورِينَ لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَدَلَهُمْ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ.</p> <p>وَفِي رَوَايَةٍ لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي قَوَّامَةً عَلَى أَمْرِ اللَّهِ لَا يَضُرُّهَا مَنْ خَالَفَهَا.</p>
--	--

(صحیح ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي مُنْصُورِينَ لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَدَلَهُمْ»، طائفة و گروهی از مردم هستند که در مذهب و یا مفکوره باهم اشتراک دارند که به سبب آن از دیگران امتیاز پیدا می‌کنند، این گروه از مسلمانان همیشه بر دیگران پیروز اند، کسانی که از مسلمین و یا غیر مسلمین علیه‌شان باشند به آن‌ها ضرر نمی‌رسانند و فرموده پیامبر ﷺ: «حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ» یعنی این‌ها همیشه پیروز اند تا حجت خداوند به وجودشان در روز قیامت برپای باشد، زیرا اگر از مسلمین گروهی نباشد که به اسلام درست عمل کنند، به پیامبر جدیدی نیاز پیدا می‌شد یا مردم در روز قیامت می‌گویند: خداوندا! کسانی را نیافتیم که تو را به ما معرفی کند و آداب عبادت را عملاً به ما بیاموزد، اگر چنین کسی را درمی‌یافتیم حتماً تو را پرستش می‌کردیم، پس برای اتمام همین حجت است که خداوند پیوسته در هر زمان و مکانی گروهی از امت اسلامی حفظ می‌کند تا خدای را موافق دستور شرع پرستند و دیگران را نیز به طرف حق دعوت کنند و به روایت دیگری چنین آمده است: «لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي قَوَّامَةً

عَلَى أَمْرِ اللَّهِ لَا يَضُرُّهَا مَنْ خَالَفَهَا» پیوسته گروهی از امت اجابت من به فرمان خدا پایدارند کسی که به ایشان مخالفت کند ضرری نمی‌رساند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به طور مکرر بخوان تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و نکات پوشیده را توضیح ده.
- ۳- به ایشان بگو: وقتی که خداوند گروهی پیروز و پایدار دین حق را حفظ کند برای هیچکس عذری در مخالفت با اسلام باقی نمی‌ماند.
- ۴- به ایشان بفهمان: که این گروه کسانی اند که در عمل، عقیده، ادب، اخلاق، قضاوت و دادرسی از پیامبر ﷺ و یارانش پیروی می‌کنند، زیرا وقتی که از پیامبر پرسیدند: کدام گروه از عذاب خدا نجات دارند، آن حضرت ﷺ فرمودند: کسانی که بر سنت من و یارانم باشند.
- ۵- به ایشان تذکر ده: که خداوند دولت اسلامی را به وجود آورد تا طائفه‌ای که پیامبر ﷺ فرمود، تمثیل کنند چون گمراهی در عالم اسلام عمومیت پیدا کرد، و احکام شریعت معطل گشت، خداوند به وجود این دولت دین اسلام را استوار کرد و زمین را از شرک و گمراهی پاک کرد تا شریعت اسلام را حاکم ساخته و پیوسته در پیروی شریعت نمونه برجسته در عالم اسلام باشند.

درس ۱۵: آیه خداوند فواحش و گناه را حرام کرده

قول الله عزوجل:	فرموده خداوند بزرگ:
قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْمُونَ ﴿٣٣﴾	(۳۳) بگو: پروردگارم، کارهای زشت - چه آشکار و چه پنهانش - و گناه و تجاوز بناحق را حرام کرده است؛ و نیز اینکه چیزی را با او شریک سازید که دلیلی بر درستی آن نازل نکرده است و چیزی را به الله نسبت دهید که نمی- دانید.

[اعراف: ۳۳]

شرح: فرموده خدای بزرگ: ﴿قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ﴾ چون مشرکین نادانسته چیزهایی را حرام کرده بودند، مثلاً طواف خانه کعبه را بر مردان و زنان به جز در حالت برهنگی حرام می دانستند، و همچنین حیواناتی را به نام سائبه، وصیله، بحیره و حام از نوع شتر برای نذر بتان حرام کرده بودند، خداوند به رسولش فرمان داد: تا این تحریم باطل و بدون آگاهی را برایشان رد کند، پس برای پیامبرش گفت: ﴿قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ﴾ بگو: همانا پروردگارم حرام کرده است... سپس اشیاء حرام را که اصول مفسد اند بیان کرده که قرار ذیل تفصیل داده شده است. اول و دوم: فواحش ظاهری و باطنی و فواحش جمع فاحشه بوده و آن خصلت و کاری پست بوده که بسیار زشت باشد و مراد درین جا زناکاری آشکار و پنهان است. سوم: «اثم» (گناه) است و آن هرچیز فاسد و زیان آور است مانند مواد مخدر و مسکرات و یا گناهان دیگر. چهارم: «بغی» یعنی ستم و تجاوز بر حقوق مردم و لفظ ﴿بِغَيْرِ

أَلْحَقَّ ﴿﴾ بغیر حق قید شده برای این که قصاص و گرفتن حق از ستمکاران تجاوزگر بیرون شود.

پنجم: (شرک) به خدا، خواه شرک در عبادت باشد یا در اسماء و صفات و یا در ربوبیت و خدائی. و فرموده خداوند: ﴿مَا لَمْ يُنْزَلْ بِهِ سُلْطَانًا﴾ آنچه نفرستاده است بر آن دلیلی یعنی هیچ دلیل و حجتی که بر جواز عبادت غیر خدا دلالت کند وجود ندارد. ششم: ﴿وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْمُونَ﴾: این که بر خدا سخنی بگوئید که نمی دانید یعنی نسبت دادن چیزی به خدا به دروغ و البته دروغ بستن بر خدا از بزرگترین گناهانست.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را خوب و مکرر بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان تا راهنمایی‌هایی که در آیت کریمه بیان شده است خوب بفهمند.
- ۳- به ایشان بگو: که در این آیت اصول فسادها برای ما بیان شده و آن‌ها عبارت‌اند از فحشاء پنهانی یا آشکار، گناه، تجاوز، شرک و دروغ بستن بر خدا.
- ۴- به آن‌ها بفهمان: که فواحش، سخنان و کارهایی است که بسیار زشت باشد و زشت‌ترین آن‌ها زنا و لواط است.
- ۵- به آن‌ها بفهمان: که دروغ بستن بر خدا آن است که بگوئیم: خداوند فلان چیز را حلال یا حرام کرده است، در حالی که چنین نباشد.

درس ۱۶: حدیث نسبت دادن حدیث دروغ به پیامبر

پیامبر ﷺ می فرماید: همانا دروغ گفتن از زبان من مانند دروغ گفتن از زبان یکی از شما نیست، کسی قصداً بر من دروغ می بندد، پس نشیمنگاه خود را در آتش دوزخ آماده بداند. و نیز می فرماید: کسی که بر من سخنی به بندد و می داند که آن سخن دروغ است پس وی نیز یکی از دروغگویان است.	قول النبی صلی الله علیه وسلم: إِنَّ كَذِبًا عَلَى لَيْسَ كَكَذِبٍ عَلَى أَحَدٍ فَمَنْ كَذَبَ عَلَى مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ وَقَوْلُهُ: مَنْ حَدَّثَ عَنِّي حَدِيثًا وَهُوَ يُرَى أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِينَ.
---	--

(صحیح مسلم)

شرح: می فرماید: «إِنَّ كَذِبًا عَلَى لَيْسَ كَكَذِبٍ عَلَى أَحَدِكُمْ» پیامبر بزرگوار و پیروایش را عموماً از هر دروغی و خصوصاً از دروغ بر شخص پیامبر ﷺ می ترساند، زیرا دروغ سبب پایمال شدن حقوق و ارزش های انسانی و وسیله دست یافتن به هر گونه شر و فساد است، از این جهت است که خداوند در چندین جای از قرآن کریم می فرماید: کیست ستمکارتر از کسی که بر خدا دروغ و افتراء بندد. البته دروغ بستن بر خدا و پیامبر معنایش این است که به کار باطلی دستور دهد، و آن را به خدا و پیامبر نسبت دهد تا مردم به آن عمل کنند، چون در اینگونه سخنان آنقدر فسادها نهفته است که نمی توان برای آن ها اندازه ای معین کرد که اگر طاغوت هایی مورد پرستش قرار گرفتند، از دین تراشی همین دروغگویان بوده است. و همچنین بسیار چیزهایی که به صورت غیر واقع حلال یا حرام شده به افتراء همین افتراء کنندگان بوده است. می فرماید: «مَنْ كَذَبَ عَلَى مُتَعَمِّدًا» یعنی کسی که آگاهانه از طرف من به دروغ سخن گوید به جهت خواهش نفسانی یا برای به دست آوردن خواسته های مادی خود پس جزایش آنست: که حتماً جای خود را در آتش جهنم آماده بداند، زیرا چنین

کسی گناه بزرگی را مرتکب شده است. و باز می فرماید: «مَنْ حَدَّثَ عَنِّي حَدِيثًا» یعنی بگوید که پیامبر ﷺ چنین و چنان گفته است: در حالی که پیامبر ﷺ آن را نگفته باشد «وَهُوَ يُرَى أَنَّهُ كَذِبٌ» و او می داند که حدیث را به دروغ به پیامبر نسبت داده شده، «فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِينَ» پس او نیز یکی از دروغگویان است، دروغگوی نخست کسی است که حدیث را ساخته، و دروغگوی دوم کسی است که آن را روایت می کند و می داند که نسبت حدیث به پیامبر ﷺ صحت ندارد، یا به یقین نادرستی حدیث را نمی داند و مجرد گمان دارد به نادرستی حدیث در اینصورت نیز به شمار کسانی که بر پیامبر ﷺ دروغ می بندند داخل است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را چند بار تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را به صورت واضح بخوان و تکرار کن تا شنوندگان مطالب را یاد گیرند.
- ۳- ایشان را از زشتی دروغ گفتن به خصوص دروغ به خداوند و پیامبرش آگاه کن، زیرا سخنی را به دروغ به خدا و پیامبرش نسبت دادن و چیزهایی را به طور غیر واقع حلال و یا حرام کردن و یا کارهایی را مشروع و نامود کردن گناه بزرگ است. چنانکه خداوند در قرآن کریم ریشه‌های فساد را بیان می کند: ﴿وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْمُونَ﴾ و بر خداوند چیزی نسبت دهید که به آن علم ندارید.
- ۴- به ایشان بفهمان: اگر کسی حدیثی را روایت می کند که می داند و یا غالب گمانش آن باشد که نسبت حدیث به پیامبر ﷺ صحت ندارد او نیز یکی از دروغگویان بر پیامبر خدا به شمار می رود و پیامبر ﷺ می فرماید کسی که قصداً از طرفم سخنی به دروغ گوید، باید در آتش داخل شود.

درس ۱۷: آیه تقوی و گفتار استوار

قول الله تعالى:	فرموده خداوند متعال:
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾	(۷۰) ای مؤمنان! بترسید از خدا و بگوئید گفتار استوار (۷۱) تا ساز آورد برای شما کارهای شما و بیامرزد گناهان شما را و آن که فرمان برد خدا و رسولش را همانا رستگار شده است به رستگاری بزرگ.

[احزاب: ۷۰ - ۷۱]

شرح: این ندای خداوند بزرگ برای بندگانش متضمن دو امر و دو پاداش بزرگ است. نخست: امر به تقوای خداوند است، دوم: به راست گفتن است، معنی تقوا که مسلمانان در این آیت شریفه به آن مأثور شده اند، این است که مسلمان باید از عذاب پروردگار که بر اثر گناه به وی خواهد رسید، ترس داشته باشد و از اوامر خدا سرپیچی نکند و همچنین از ارتکاب نواهی خداوند خود را بازدارد و در طول زندگی بر این کار استقامت داشته و اگر احیاناً شیطان و یا نفس او را فریب دهند که واجبی را ترک کند و یا مرتکب عمل حرامی شود، باید به سوی خداوند بازگردد و از گناه، توبه نصوح کند و این توبه چنان است که برای گناه خود از پروردگار طلب بخشایش کند و دست از گناه بردارد و قصد کند که در هیچ زمان و مکانی دوباره مرتکب آن نشود، می فرماید: ﴿قَوْلًا وَقُولُوا سَدِيدًا﴾ یعنی هنگامی که مسلمان می خواهد سخنی را به زبان آورد به عاقبت آن بنگرد و به بیند که چه نتیجه ازین سخن پیدا می شود، اگر دید، که این سخن خیر است و عاقبت آن خوبست و خداوند از گفتن آن راضی می شود، آن را به زبان آورد و اگر چنین نباشد از گفتن آن سخن خودداری کند رسول خدا ﷺ می فرماید: «کسی که به خدا و روز آخرت ایمان دارد باید به خیر سخن بگوید و یا خاموش باشد». زیرا قول سدید به معنی سخن استوار و راست است که هدف آن

خیر و حق بوده و از باطل و شر دور باشد اما آن دو جایزه و پاداش که بر این دو امر مرتب است، اول اصلاح اعمال است که همه کردار بنده در راه خیر بوده و موجب خوشنودی خداوند می گردد. جائزه دوم بخشایش گناهای است که بنده از روی سهو و غفلت مرتکب شده است. می فرماید: ﴿وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ این آیت الهی متضمن مژده بزرگ و مسرت آورiest و آن این که به مسلمانی که از اوامر و نواهی خدا و رسولش اطاعت کند و در طول زندگانی مطیع امر و نهی شان باشد و در چنان حالتی بمیرد به رستگاری بزرگ که جنت و رضای خداوند است نایل می گردد.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- هر دو آیت را به تکرار بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و شرح آن را خوب بیان کن: که فهمیده شود.
- ۳- به ایشان بفهمان: که تقوای خداوند رکن دوم دوستی خداوند است و رکن اول آن ایمان کامل می باشد، زیرا اولیای خدا مسلمانان پرهیزگار می باشند.
- ۴- به آن ها بگو: که واجب است که سخن مسلمان همیشه راست و درست باشد، زیرا مسلمان دانا و حکیم است و شخص حکیم هر چیز را در جایگاهش قرار می دهد، پس نباید کلمه ای را بگوید، مگر این که بداند که در گفتن آن صلاح و فائده باشد.

درس ۱۸: حدیث اطاعت از سنت پیامبر و سنت خلفا

پیامبر ﷺ می‌فرمایند: بر تقوی خداوند پایدار باشید و از امیر مسلمان خود بشنوید و اطاعت کنید، اگرچه بنده زنگی باشد زود باشد که پس از من اختلاف سختی بینید، پس بر شما است که سنت من و سنت جانشینان هدایت‌شده را لازم بگیرید و با دندان‌ها آن را محکم بگیرید و خود را از بدعت‌ها دور بدارید، زیرا هر پدیده‌نوی در دین گمراهی به شمار می‌رود.	قول الرسول صلى الله عليه وسلم: عَلَيْكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَإِنْ عَبْدًا حَبَشِيًّا وَسَتَرُونَ مِنْ بَعْدِي اخْتِلَافًا شَدِيدًا فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِدِ وَإِيَّاكُمْ وَالْأُمُورَ الْمُحْدَثَاتِ فَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ.
---	---

(ابن ماجه)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «عَلَيْكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ» در اینجا پیامبر اکرم تمام امت خود را تا قیامت مورد خطاب قرار داده و برای دو کار بزرگ بسیج می‌گرداند. اول تقوای خداوند در نهان و آشکار. (تقوا) عبارت از خوف خداوند است که بنده را بر اطاعت او تعالی وادار می‌کند تا اوامر وی را به جای آورد و نواهی او را ترک کند و نیز فرمانبرداری پیامبر ﷺ. فرمانبرداری از خدا به شمار می‌رود، چون که خداوند می‌فرماید: کسی که رسول را فرمان می‌برد به تحقیق که خدای را فرمان برده است. دوم: اطاعت و فرمانبرداری است از امیر و کسی که امور مسلمین را سرپرستی می‌کند، گرچه آن امیر بنده زنگی بوده و از اشراف نباشد و در نسب نه قریشی باشد و نه از نژاد سامی، زیرا فرمان‌برداری در امور معروف از امیر مسلمان سبب بقای وحدت مسلمانان و استحکام زندگی روحی و مادی‌شان و تحکیم قدرت و شکوه اسلام می‌گردد، زیرا امیر مسلمان جهاد می‌کند و پیروز می‌شود و احکام و ارشادات اسلامی را در اطراف و اکناف جهان منتشر می‌سازد و نافرمانی از امیر مسلمانان و بیرون‌شدن

از اطاعت وی سبب تمام شرارت‌ها و موجب فتنه و شکاف در صفوف مسلمین است که دشمنان را بر ایشان چیره گردانیده و دعوت اسلام را به رکود می‌کشاند، این فرموده پیامبر ﷺ: «سَتَرُونَ مِنْ بَعْدِي اخْتِلَافًا شَدِيدًا» یعنی زود باشد که بعد از من اختلاف سختی می‌بینید، طوری که امروز مشاهده می‌گردد این اختلافات واقع شده است، و این پیشگوئی از معجزات پیامبر اسلام به شمار می‌رود. فرموده پیامبر ﷺ: «فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمُهَدِّينَ» یعنی در کارهای دینی و دنیایی خود از سنت من و سنت خلفای راشدین پیروی کنید، این عبارت که می‌فرماید «به دندان‌های پسین خود بگیرید» کنایه از شدت تمسک به روش آنهاست که راه دین را گم نکنید و به هلاکت نیفتید در آخر پیامبر ﷺ به علت این که بدعت سبب گمراهی مسلمین می‌شود پیروانش را از هرگونه بدعت (نوآوری در دین) برحذر می‌دارد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به تکرار بخوان تا این که بیشتر سامعین حفظ نمایند.
- ۲- شرح را بخوان و نکات مشکل را توضیح ده.
- ۳- آنها را به تقوای خداوند که ازین حدیث شریف دانسته می‌شود و اطاعت از امیر مسلمین تا وقتی که به گناه امر نکند، توصیه کن، زیرا اطاعت مخلوق در اموری که سبب نافرمانی آفریدگار است جواز ندارد.
- ۴- ایشان را از بدعت‌هایی که مخالف سنت پیامبر ﷺ و جانشینان او و یا بزرگان مسلمانان باشد برحذر دار.

درس ۱۹: آیه کسانی که کتاب خدا را کتمان می کنند

<p>فرمودهٔ خدای بزرگ:</p> <p>(۱۷۴) همانا کسانی که کتمان می کنند آنچه را فرستاده است خداوند از کتاب و بفروشنند او را به بهای کم، آنان نمی خورند در شکم های خویش جز آتش و نه سخن گوید با ایشان خدا روز قیامت و نه پاک سازدشان و ایشان راست عذاب دردناک.</p>	<p>قول الله جل جلاله:</p> <p>إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ الْكِتَابِ وَيَشْتُرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ أُولَٰئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾</p>
---	---

[البقره: ۱۷۴]

شرح: اگرچه این آیت شریفه در باره اهل کتاب و بخصوص در مورد یهود نازل شده است، ولی اعتبار به عموم لفظ است نه بخصوص سبب نزول. آری، علمای یهود، صفات پیامبر ﷺ را در تورات و انجیل می پوشیدند و آن را تغییر و تأویل می کردند، تا این که کسی به پیامبر ایمان نیاورد و ریاست دینی خود را در میان عوام قوم خود حفظ کنند، و همین است فروش آیات خداوند به بهای اندک یعنی عمل به آیات خدا را برای به دست آوردن منافع اندک دنیائی تبادل می کردند، ازینجاست که اگر مسلمانی حکمی واضحی از شریعت را که متضمن امر یا نهی تحلیل یا تحریم است در عوض منافع دنیوی بفروشد در حقیقت به روش اهل کتاب رفته است که آیت شریفه در باره وعیدشان نازل شده است. آری، قرآنکریم اینگونه اهل کتاب و پیروانشان را که از راه حق دور شدند به عذاب، تهدید می کند باید عالم مسلمان از رفتار اهل کتاب برحذر باشد و بر وی واجب است که حق را بیان کند اگرچه گردنش را بزنند عالم باید تا اندازه که توان دارد حقایق و راههای خیر را برای مسلمین بیان کند. فرموده خداوند: ﴿أُولَٰئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ﴾

این‌ها آنچه امروز از طعام حرام می‌خورند به زودی ایشان را به آتش دوزخ می‌کشاند و فرموده خداوند: ﴿وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ یعنی خداوند در روز قیامت با آنها سخن نگوید و ازین اکرام خداوندی محرومند و گناهان‌شان را نمی‌بخشد و آن‌ها را از گناه پاک نمی‌گرداند و آنان را نمی‌ستاید، زیرا صلاحیت این نعمت را ندارند و از همین سبب است که در آخرت، عذاب دردناکی را برایشان آماده کرده است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را به تکرار بخوان تا این که بیشتر سامعین حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و توضیح ده: تا شنوندگان آن را بفهمند.
- ۳- برایشان تذکر بده: که انسان برای گفتن سخن باطل و یا پوشیدن حق هر قدر مال گرفته باشد ولو که میلیون‌ها دلار باشد باز هم اندک است و نسبت به آخرت بی‌ارزش است.
- ۴- شنوندگان را از انکار حق و یا پوشیدن آن برای به دست آوردن مادیات و یا رابطه قومی بر حذر دار و مسلمان باید حقیقت را بگوید، اگرچه به ضرر او باشد.
- ۵- به ایشان بگو: که مسلمانان نیکوکار در روز قیامت به دیدار خداوند فائز می‌گردند و این نعمت بزرگی برای مسلمان شمرده می‌شود.

درس ۲۰: حدیث تعلیم علم آخرت به جهت دنیا

<p>پیامبر ﷺ می فرماید: کسی که علمی را که به آن معرفت خداوند به دست می آید، برای به دست آوردن منافع دنیا بیاموزد بوی جنت را نمی یابد.</p> <p>و نیز می فرماید: کسی که علمی را حفظ می کند سپس آن را می پوشد روز قیامت وی را احضار کرده که بلجانی از آتش دوزخ لجام شده است.</p>	<p>قول النبی علیه السلام: «مَنْ تَعَلَّمَ عِلْمًا مِمَّا يُبْتَغَى بِهِ وَجْهُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَتَعَلَّمُهُ إِلَّا لِيُصِيبَ بِهِ عَرَضًا مِنَ الدُّنْيَا لَمْ يَجِدْ عَرْفَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». یعنی ریحها.</p> <p>[أبوداود]</p> <p>وَقَوْلُهُ مَا مِنْ رَجُلٍ يَحْفَظُ عِلْمًا فَيَكْتُمُهُ إِلَّا أَتَى بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلْجَمًا بِلِجَامٍ مِنَ النَّارِ.</p>
---	--

(ابن ماجه)

شرح: «من تعلم علما یتبغی به وجه الله» یعنی علم را طلب کند و یاد بگیرد، مراد از این علم، علم دین می باشد که علم کتاب خدا و حدیث پیامبر است، زیرا علم کتاب و سنت است که برای شناخت خداوند و شناخت آنچه را که او تعالی می پسندد تا به آن عمل کنند و آنچه را نمی پسندد تا آن را ترک کنند، رهنما است چه انجام کارهای که خداوند می پسندد نفس بشری را پاک و تزکیه می کند و او را به رضای خداوند و در جوار رحمت او به ملکوت اعلی در جنت دارالسلام می رساند. می فرماید: «لا یتعلمه إلا لیصیب غرضا من الدنیا» یعنی علم بشریت را برای معرفت خداوند و شناخت آنچه را خدا می پسندد یا نمی پسندد تا به آن ها عمل کند فرا نمی گیرد، بلکه علم شریعت را آموخته تا به واسطه آن مال و منصب دنیائی به دست بیاورد العیاذ بالله. چنین انسانی وقتی که بمیرد پیامبر ﷺ می فرماید: «بوی بهشت را نمی یابد یعنی در جنت داخل نمی گردد و نه به آن نزدیک می شود».

و نیز می فرماید: «مَا مِنْ رَجُلٍ يَحْفَظُ عِلْمًا». یعنی کسی که علم دین را که به آن معرفت خدا طلب می شود بیاموزد سپس آن را دریغ کرده بپوشد و به کسی تعلیم ندهد، یا اگر از آن

علم پرسیده شود، جواب مسئله را ندهد تا کسی به آن اطلاع پیدا نکند، او را بروز قیامت می‌آورند که بلجام از آتش دوزخ لجام کرده شده است. از چنین عذابی به خداوند مهربان پناه می‌برم.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر دو حدیث را واضح بخوان تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را به آرامی بخوان و نکات مهم آن را تفسیر کن و موارد پوشیده آن را توضیح ده تا فهمیده شود.
- ۳- برای آن‌ها بفهمان: که پوشیدن علم شریعت حرام است، زیرا بر عالم لازم است که به دیگران تعلیم دهد، پس چگونه جواز دارد وقتی که از وی پرسیده شود بخل کند و جواب مسئله شرعی را ندهد.
- ۴- به ایشان بگو: برای مسلمان حلال نیست که دنیا را به واسطه دین طلب کند تا دین خود را به منفعت اندک دنیائی بفروشد.
- ۵- عذاب کسی که علم دین را برای دنیا طلب می‌کند مانند کسی است که علم دین را می‌پوشد و جواب مسائل شرعی را نمی‌دهد، زیرا اول از بوی بهشت محروم است و دوم بلجامی از آتش دوزخ لجام کرده می‌شود نعوذ بالله منه.

درس ۲۱: آیه مراحل خلقت انسان در شکم مادر

<p>فرموده خداوند بزرگ:</p> <p>(۱۲) همانا آفریدیم انسان را از گل خالص</p> <p>(۱۳) سپس گردانیدیمش نطفه در آرامگاه</p> <p>جایدار (۱۴) پس آفریدیم نطفه را خونی</p> <p>بسته، پس آفریدیم خون را گوشت پاره</p> <p>پس آفریدیم گوشت را استخوان‌ها پس</p> <p>پوشانیدیم استخوان‌ها را گوشتی سپس</p> <p>پدید آوردیمش آفرینش دیگر پس</p> <p>خجسته یاد خدا بهترین آفرینندگان.</p>	<p>قول الله تعالى:</p> <p>وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ ﴿١٢﴾</p> <p>ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿١٣﴾ ثُمَّ</p> <p>خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ</p> <p>مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظْمًا فَكَسَوْنَا</p> <p>الْعِظْمَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا ءَاخَرَ ﴿١٤﴾</p> <p>فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٥﴾</p>
---	---

[مؤمنون: ۱۲ - ۱۴]

شرح: فرموده خداوند: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ﴾، این آیات از مظاهر قدرت پروردگار است و نشان می‌دهد: که خلق و تدبیر براساس قدرت، علم و حکمت الهی صورت گرفته است و این از مقتضیات الوهیت خداوند است ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ﴾ مراد از انسان در اینجا پدر انسان‌ها آدم علیه السلام می‌باشد، چنانکه در تفاسیر آمده خداوند جل جلاله آدم را از گل چسبناک، بودار خشکی مانند سفال پخته که آواز می‌داد آفریده است که خاک را گل کرد تا گل مانند لوش بوی گرفت سپس به گل خشکیده که مانند سفال پخته بود تبدیل کرد بعد از آن فرزندان وی را از نطفه‌اش که در قرارگاه رحم جای داد بیافرید، چنانکه آن نطفه را خون بسته باز خون را مانند پاره گوشتی که به دهان جویده شود باز گوشت پاره را استخوان و باز بر استخوان‌ها گوشت پوشانید باز وی را به دمیدن روح در پیکر، موجودی زنده ساخت. می‌فرماید: ﴿فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾ یعنی قدرت آشکار، علم و حکمت او تعالی بر همه آفریدگاران که اگر فرضاً غیر از خداوند آفریدگاری

وجود می‌داشت برتری و فوقیت دارد، ولی غیر از خداوند بزرگ خالق و آفریدگار دیگر موجود نیست، بلند است ذات او و بزرگ است قدرت او.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را به تجوید خوان و تکرار کن تا این که حفظ شود.
- ۲- شرح را جمله جمله واضح بخوان و نکات پوشیده را توضیح ده تا دانسته شود.
- ۳- آن‌ها را از علت پرستش خداوند و عدم پرستش غیر او آگاه کن، زیرا تنها خداوند است که آفریدگار روزی‌دهنده و گرداننده جهان است و به جز وی دیگری این کارها را نمی‌تواند انجام دهد.
- ۴- آن‌ها را از تحولات جنین در رحم خبر ده: چنانکه پیامبر ﷺ فرموده که آفرینش یکی از شما در شکم مادر وی چنین است که چهل روز نطفه و چهل روز علقه (خون بسته) و چهل روز مضغه (گوشت پاره) تا آخر حدیث که دانشمندان عصر را به حیرت می‌افکند.

درس ۲۲: حدیث طول قد آدم علیه السلام

<p>پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> می فرمایند: خداوند آدم <small>علیه السلام</small> را بیافرید و طولش شصت گز بود. بعد برایش گفت: برو و بر این گروه از فرشتگان سلام بگوی و گوش کن، چگونه تو را جواب می گویند که آن تحیه تو و فرزندان تو خواهد بود. سپس آدم <small>علیه السلام</small> گفت: السلام علیکم آن‌ها در جواب او گفتند: السلام علیکم ورحمة الله. پس ایشان جمله ورحمة الله را زیاد کردند، پس هرکسی که به جنت داخل می شود بر صورت آدم <small>علیه السلام</small> است که پیوسته قامت مردم از آن روز به طرف نقصان می رود.</p>	<p>قوله عليه السلام: خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَطُولُهُ سِتُونَ ذِرَاعًا، ثُمَّ قَالَ اذْهَبْ فَسَلِّمْ عَلَى أَوْلِيكَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، فَاسْتَمِعَ مَا يُحْيُونَكَ، فَإِنَّهُ تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ ذُرِّيَّتِكَ. فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ. فَقَالُوا: السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. فَرَاذُوهُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. فَكُلُّ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَلَمْ يَزَلِ الْخَلْقُ يَنْقُصُ حَتَّى الْآنَ.</p>
---	---

(صحیح ابن ماجه)

شرح: «خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَطُولُهُ سِتُونَ ذِرَاعًا». پیامبر صلی الله علیه و آله از ابتدای آفرینش از روزی که خداوند آدم علیه السلام را پیدا کرد خبر می دهد که طولش شصت گز شرعی بود، چون گز شرعی اندازۀ نیم متر است، پس شصت گز هم سی متر خواهد شد، از آغاز آفرینش امت مردم به طرف نقصان رفته که اکنون هر قدر کسی بلند قامت باشد از پنج گز تجاوز نمی کند. می فرماید: «ثُمَّ قَالَ اذْهَبْ فَسَلِّمْ عَلَى أَوْلِيكَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، فَاسْتَمِعَ مَا يُحْيُونَكَ» یعنی هنگامی که خداوند آدم علیه السلام را بیافرید و روح خود را در وی دمید و توانایی سخن گفتن را پیدا کرد برایش گفت: برو و بر این گروه از فرشتگان سلام کن و گوش کن: تا چگونه تو را جواب می گویند. می فرماید: «فَإِنَّهُ تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ ذُرِّيَّتِكَ» پس بلند شد و رفت و گفت: «السَّلَامُ

عَلَيْكُمْ» آن‌ها در جوابش گفتند: «السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ» که جمله «رحمة الله» را زیاد کردند. می‌فرماید: «فَكُلُّ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ آدَمَ» پس هر که به جنت داخل شود از فرزندان آدم به طول قامت و زیبایی صورت آدم عليه السلام باشد، پیش از این که قامت مردم به نقصان برود که قد آدم شصت گز شرعی بود، این حدیث حقیقت خلقت آدم عليه السلام را بیان می‌کند که به چه هیأت بوده است که اگر در این حدیث به آن اشاره نمی‌شد، ما از آن آگاهی نمی‌داشتیم که هر مسلمانی که به جنت داخل می‌شود قامت و صورت آدم عليه السلام را خواهد داشت، چنانکه خداوند وی را به همان صورت خلق کرد و به زمین فرستاد و در قیامت نیز فرزندان را به همان شکل و هیأت اولی به جنت داخل می‌فرماید، و نیز پیامبر صلی الله علیه و آله از اهل دوزخ به ما خبر داده است که پیکر دوزخی آنقدر بزرگ می‌شود که مساحت بین مدینه و مکه را اشغال می‌کند و دندان دوزخی مانند کوه احد خواهد بود، زیرا هر قدر پیکرش بزرگتر باشد باید تحمل عذاب بیشتری را بکند و این احادیث هم به صحت رسیده است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را به آرامی بخوان و نکات پوشیده و مشکل را توضیح ده.
- ۳- برای‌شان از مظاهر علم، قدرت و حکمت خداوند در آفرینش انسان بیان کن.
- ۴- به ایشان بگو: که «السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ» البته اگر جمله برکاته را زیاد کند ده حسنه به اجرش زیاد می‌کند.
- ۵- به آن‌ها بگو: که این مسلمانان هستند که ممتاز به چنین تحیه می‌باشند و امت‌های دیگر از این امتیاز محرومند.
- ۶- به آن‌ها بگو: که اگر مسلمانی به منزلی داخل شود که در آن کسی نباشد باید «السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ» و تحیت برای خودش بگوید.

درس ۲۳: آیه ظالمان و فدیة در روز قیامت

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۴۷) اگر همه‌ی چیزهایی که در زمین است و همانند آن، یکجا از آن ستمکاران باشد، به‌طور قطع روز قیامت همه را برای رهایی خویش از عذاب بد می‌دهند. و از سوی پروردگار عذاب‌هایی برایشان نمایان می‌شود که گمان نمی‌بردند. (۴۸) و سزای کردارشان برای آنان نمایان می‌شود و آنچه که آن را به ریشخند می‌گرفتند، دامنگیرشان می‌گردد.</p>	<p>قول الله تعالى:</p> <p>وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ مِنْ سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ ﴿٤٧﴾ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٤٨﴾</p>
---	--

[الزمر: ۴۷ - ۴۸]

شرح: قوله تعالى: ﴿وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا﴾: یعنی اگر برای کسانی که بر نفس خود ستم کرده و به خدا شرک آوردند، زیرا شرک مطلقاً از بزرگترین گناهانست، زیرا خداوند می‌فرماید: ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ (لقمان: ۱۳). «همانا شرک ظلم بزرگی است». و علت این که شرک، ظلمی بزرگ به شمار می‌رود، این است که حق خداوند را که توحید در عبادت برای غیر خدا از مخلوقات او داده می‌شود، همان مخلوقاتی که برای خود و غیر خود فائده و ضرری را مالک نیستند و نه توانائی میرانیدن و زنده کردن یا برانگیختن را دارند، پس این گروه اگر بروز قیامت تمام دارائی روی زمین از نقدینه و جنس و چند برابر آن دارا باشند و از ایشان برای فدیة قبول شود، ﴿لَافْتَدَوْا بِهِ مِنْ سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾: هر آینه

آن را فدا کنند و از سختی عذاب روز قیامت خود را بازخرند، آن عذابی که قرار است در آن روز به ایشان برسد و خود می‌دانند که آن عذاب را خواهند چشید و می‌فرماید: ﴿وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ﴾ از جانب خداوند به ایشان چیزی نمایان شود که چنین گمانی نداشته و می‌فرماید: ﴿وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا﴾: یعنی به آنچه از گناهان بزرگ مانند شرک، خون ناحق، زنا، سودخواری و به مسخره گرفتن دین اسلام و دوستان خود مرتکب شده بودند در نظرشان نمودار شود. می‌فرماید: ﴿وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ﴾: فرا گیرد به آنان آنچه را که استهزاء کرده و به آن می‌خندیدند یعنی عذابی که نتیجه استهزاء شان است، آنان را احاطه می‌کند. چنانچه اگر کسی به عذاب آخرت باور نداشت و هنگامی که وی را از آن می‌ترسانیدند، آن را به استهزاء می‌گرفت، امروز همان عذاب او را فرا می‌گیرد و می‌پوشاند و در آتش دوزخ به عذاب‌های گوناگون گرفتار و دچار زیان و خسران می‌گردد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را به ترتیل بخوان و شنوندگان با خویشتن تلاوت نمایند تا ببینی که بیشترشان آن را حفظ کرده‌اند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و توضیح ده تا شنوندگان بفهمند.
- ۳- آنان را از هرگونه ظلم بترسان، چه ظلم به نفس باشد و چه ظلم به غیر و زشت‌ترین انواع ظلم صرف عبادت خدا به غیر او از مخلوقاتست که آن را شرک در عبادت می‌گویند.
- ۴- آن‌ها را از عذاب آخرت بترسان: که اگر برای یک مجرم تمام ثروت دنیا و چند برابر آن نیز داده شود، در فدیة دادن آن به جهت نجات خود از عذاب تردد نمی‌کند، ولی فدیة از وی قبول نمی‌شود.

۵- آنها را از گناهان بزرگ مانند، شرک، قتل نفس، زنا، سودخواری، نافرمانی والدین، شهادت به دروغ، خوردن مال یتیم، دشنام زنان پاکدامن، استهزاء به اسلام و مسلمین بیم ده.

درس ۲۴: حدیث آسانترین عذاب و فدیة در روز قیامت

پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: همانا خداوند به کسانی که گرفتار آسانترین عذاب دوزخ هستند می‌گوید: اگر آنچه در زمین از اموال وجود دارد از تو می‌بود تو آن‌ها را فدای خود می‌کردی؟ وی می‌گوید: آری. خداوند می‌فرماید: من ازین کار آسانتری از تو خواستم که تو در پشت پدرم آدم بودی از تو خواستم که به من شریک نیاوری و تو به جز از شرک چیزی را قبول نکردی.	قول النبی صلی الله علیه وسلم: أَنَّ اللَّهَ يَقُولُ لَأَهْوَنَ أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا لَوْ أَنَّ لَكَ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَيْءٍ كُنْتَ تَفْتَدِي بِهِ قَالَ فَقَدْ سَأَلْتُكَ مَا هُوَ أَهْوَنُ مِنْ هَذَا وَأَنْتَ فِي صُلْبِ آدَمَ أَنْ لَا تُشْرِكَ بِي. فَأَبَيْتَ إِلَّا الشِّرْكَ.
---	--

(صحیح ابن ماجه)

شرح: پیامبر می‌فرماید: «أَنَّ اللَّهَ يَقُولُ لَأَهْوَنَ أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا» یعنی به کسانی که به عذاب سبک‌تر و ساده‌تری گرفتارند خطاب می‌کند، می‌فرماید: «لَوْ أَنَّ لَكَ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَيْءٍ كُنْتَ تَفْتَدِي بِهِ». اگر آنچه در زمین از اموال و اشیاء وجود دارد از تو می‌بود، تو آن را فدای خود می‌کردی و همه آن اموال و متاعی را که تو مالک آن بودی و در تصرف خود داشتی تو آن‌ها را فدیة می‌دادی تا نفس خود را ازین عذاب که گرفتار آن هستی نجات دهی؟ می‌فرماید: «فَقَدْ سَأَلْتُكَ مَا هُوَ أَهْوَنُ مِنْ هَذَا» یعنی چیزی خواستم که از فداکردن اموالت آسانتر بود. «وَأَنْتَ فِي صُلْبِ آدَمَ أَنْ لَا تُشْرِكَ بِي. فَأَبَيْتَ إِلَّا الشِّرْكَ»: و این خواسته من وقتی بود که تو در پشت آدم بودی که به من شرک نیاوری، ولی تو به جز شرک چیزی را قبول نکردی و چون شرک آوردی به دوزخ داخل شو و تلخی عذاب آن را تحمل کن.

گفته پیامبر ﷺ: وَأَنْتَ فِي صُلْبِ آدَمَ اشاره به این آیه است: ﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَنَّا نَقُولُوا يَوْمَ

الْقِيَمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَفِلِينَ ﴿۱۷۲﴾ (الأعراف: ۱۷۲). «و زمانی (را یاد کن) که پروردگارت از پشت فرزندان آدم، نسلشان را در آورد و آنان را بر خودشان گواه گرفت (و فرمود): آیا من پروردگار شما نیستم؟ گفتند: آری؛ گواهی دادیم. (این گواهی را گرفتیم) تا روز قیامت نگوئید: ما از این حقیقت غافل و بی خبر بودیم». آن روز بود که به وحدانیت خداوند اقرار کردند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به آرامش بخوان و تکرار کن.
- ۲- شرح را جمله به جمله بخوان و آنچه که توضیح لازم است توضیح ده.
- ۳- آن‌ها را از شدت عذاب آخرت بترسان و هشدار ده که مرتکب گناهان بزرگ مانند، شرک، قتل، زنا، سودخواری، شهادت به دروغ و نافرمانی والدین نگردند.
- ۴- آن‌ها را از حقارت متاع دنیا آگاه کن، زیرا کسی که به کمترین عذاب آخرت گرفتار باشد حاضر است تا همه آن‌ها را بدهد و نفس خود را نجات دهد.
- ۵- آن‌ها را از شرک بترسان و بعضی انواع شرک را مانند خواندن غیر خدا، نذر و ذبح به نام غیر خدا، قسم به غیر نام خدا، برایشان معرفی کن.

درس ۲۵: آیه درود فرشتگان بر پیامبر

فرمودهٔ خدای بزرگ:	قول الله تبارك وتعالى:
(۵۶) همانا خدا و فرشتگان درود می‌فرستند بر پیامبر، ای آنان که ایمان آوردید درود بفرستید بر او و سلام کنید سلام کردنی.	إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿۵۶﴾

[احزاب: ۵۶]

شرح: می‌فرماید: ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ﴾ درین آیت کریمه خداوند خبر می‌دهد که ذات مقدس او و فرشتگان بر پیامبر ﷺ درود می‌فرستند، درود از جانب خداوند، ثنا و رضای او تعالی است و از جانب فرشتگان، دعا و طلب بخشایش برای پیامبر ﷺ و از طرف مؤمنین تکریم و تعظیم شأن پیامبر ﷺ است. می‌فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ چون خداوند بزرگ و فرشتگان وی بر پیامبر درود می‌فرستند، پس شما ای مؤمنین بر پیامبر درود و سلام بفرستید، زیرا درود گفتن بر پیامبر ﷺ سبب اصلاح حال و هدایت شماسست و راه کمال و سعادت را برایتان در دنیا و آخرت آماده می‌کند و درود خدا، فرشتگان و مؤمنین بر پیامبر نمایانگر زیادتى شرف و بلندی مقام و علو مرتبت پیامبر ﷺ در نزد پروردگار است. از همین سبب است که خداوند بزرگ بندگان مؤمن خود را فرمان می‌دهد و برایشان واجب می‌گرداند تا بر پیامبرش ﷺ درود بگویند و کمترین ادای این واجب این است که مسلمان برای یکبار در عمر خود بگوید: «اللهم صل علی محمد وسلم تسلیماً» مانند حج که آن هم در عمر یک مرتبه فرض است و آنچه از یک مرتبه زیادتربه جا آورد مستحب و سبب زیادتى ثواب برای مسلمین می‌باشد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را به ترتیل بخوان تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و نکات توضیح طلب را واضح ساز.
- ۳- به آن‌ها تذکر ده: که درود گفتن بر پیامبر ﷺ دارای ثواب زیاد و از برترین اعمال گفته می‌شود.
- ۴- به آن‌ها بفهمان: که صیغه‌های درود بسیار است، ولی افضل آن‌ها درود ابراهیمیه است:
 «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ».
- ۵- ایشان را بفهمان: که هر کس یک مرتبه بر پیامبر ﷺ درود بگوید: خداوند ده چند برای وی ثواب می‌دهد.

درس ۲۶: حدیث آموزش درود و صلوه بر پیامبر ﷺ

<p>حیث پیامبر ﷺ:</p> <p>چون یاران از پیامبر ﷺ پرسیدند: که ای رسول خدا! چگونه بر تو درود بگوئیم، آن حضرت ﷺ فرمود: بگوئید: اللهم صل علی محمد... خدایا بر محمد و همسران و فرزندان او رحمت کن، چنانکه بر اولاد ابراهیم رحمت فرستادی و بر محمد و همسران و فرزندان او برکت بده چنانکه بر اولاد ابراهیم برکت دادی. همانا تو ستوده و برتر هستی.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: لَمَّا قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْكَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قُولُوا: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ.</p>
---	---

(رواه البخاری)

شرح: «لَمَّا قَالُوا لَهُ»: در اینجا یاران از پیامبر ﷺ طلب کردند تا به ایشان بیاموزد که چگونه

و به چه صیغه‌ای بر وی درود بگویند؟

رسول الله ﷺ در جوابشان فرمود، بگوئید: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ...» زیرا آن که بر پیامبر درود می‌فرستد از خداوند طلب می‌کند که بر شرافت و مرتبه پیامبر طوری که اهلیتش را دارد بیفزاید، زیرا خدای بزرگ او را برگزیده و برای برداشت بار نبوت انتخاب کرده تا آن را به بندگانش برساند که او تعالی را به یگانگی پرستش کنند و در پرتو عبادت خداوند تکامل پیدا کرده و به سعادت دنیا و آخرت برسند، چه پرستش خدای یگانه به جسم و جان انسان قدرت و نیرو می‌بخشد و او را کامل می‌گرداند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و بیشترشان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله واضح بخوان تا بدانی آن را دانسته اند.
- ۳- به طور خلاصه از شرافت فرزندان یا همسران و یاران پیامبر ﷺ به ایشان توضیح ده و بگو: که اولاد عقیل و عبدالمطلب نیز در شمار آل پیامبر داخل هستند.
- ۴- ایشان را آگاه کن: که درود گفتن بر پیامبر اسلام ﷺ آنقدر فضیلت دارد که اگر کسی یک بار درود بگوید، خداوند ثواب ده چند برایش عنایت می کند.
- ۵- به ایشان بگو: که در حدیث صحیح وارد شده است که هر کس درود گفتن به پیامبر ﷺ او را از کارهایش بازدارد، خداوند ﷻ مشکلات دنیا و آخرت او را کفایت می کند.

درس ۲۷: آیه داستان داوود و سلیمان

قول الله تبارك وتعالى:	گفته خداوند:
وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَخْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ	(۷۸) و داوود و سلیمان هنگامی که
إِذْ نَفَسَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ وَكُنَّا	داوری می کردند در کشتزار، هنگامی که
لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنَاهَا	پراکنده شدند در آن گوسفندان قوم و
سُلَيْمَانَ وَكُلًّا ءَاتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا	بودیم داوری آنان را گواهان، پس
	فهمانندیمش به سلیمان و هریک را دادیم
	حکمی و دانشی.

[انبیاء: ۷۸]

شرح: ﴿وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ﴾: یعنی ای محمد! داستان داوود و سلیمان را که هردو پدر و پسر از پیامبران بنی اسرائیل بودند به یاد آور. می فرماید: ﴿إِذْ يَخْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ﴾ آنگاه که قضاوت کردند هردو در باره کشتزار: ﴿إِذْ نَفَسَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ﴾ یعنی شب هنگام گوسفندان بدون چوپان آن را چریده و تلف ساخته بودند می فرماید: ﴿وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ﴾. ما در باره حکمشان گواه هستیم، یعنی حاضر بودیم و چیزی از حکمشان بر ما پوشیده نبود. وقتی که داوود علیه السلام فرمان داد: که گوسفندان را صاحب کشتزار در مقابل خسارتی که به زراعتش وارد آمده تصاحب کند و سلیمان علیه السلام حکم کرد که صاحب گوسفندان کشت را بگیرد و در آن نظارت داشته تا به حالت اولی بازگردد و صاحب مزرعه گوسفندان را بگیرد و از شیر و پشم و نتایج آنها استفاده کند تا هنگامی که خوشه های کشت باز گردد، آنگاه گوسفندان را به صاحبش برگرداند و چیزی از گوسفندان را کم ندهد. این داور است که سلیمان داشت و داوری او از داوری پدرش داوود علیه السلام به عدالت نزدیکتر است که این معنی فرموده خداوند است: ﴿فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ﴾ پس فهمانندیمش

سلیمان، یعنی حکم درست در این قضیه یا این فتوی را به وی الهام کردیم. داوود علیه السلام نیز در این داوریش مورد مؤاخذه قرار نگرفت، چون او نیز اجتهاد کرده ولی به حق نرسیده پس برای او هم ثواب اجتهادش داده می‌شود. و از همین سبب خداوند فرمود: ﴿وَكُلًّا ءَاتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا﴾ ما به هر دویشان مقام فرمان روائی و حکم را داده ایم و در هر دوی ایشان حکمت و دانائی وجود دارد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را به تجوید بخوان و تکرار حفظ شود.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و مشکلات را توضیح ده: تا فهمیده شود.
- ۳- ایشان را از وسعت علم خدا و احاطه او تعالی آگاه کن: که لازم است از او ترس داشته، شرم بدارند.
- ۴- مانند این داستان از جمله اخبار به غیب و معجزه محمد صلی الله علیه و آله به شمار می‌آید.
- ۵- برایشان توصیه کن: تا از خداوند بخواهند که برایشان فقاہت را در دین روزی کند و احکام و دانش شریعت و دین خود را به آنها تعلیم دهد، زیرا تنها ذات باری تعالی معلم و آموزگار حقیقی است و بس.

درس ۲۸: حدیث داستان دو زن و داوری سلیمان

<p>پیامبر خدا ﷺ فرمود: دو زن در صحرائی دو کودک خود را همراه داشتند، گرگی آمد کودک یکی ازیشان را برد، رفیق او گفت: گرگ کودک تو را برده است، زن دیگر گفت: نه کودک تو را برده است، پس شکایت نزد داود علیه السلام بردند، آن حضرت به مفاد زن بزرگتر حکم کرد، چون از نزد داود علیه السلام بیرون شدند، سلیمان علیه السلام را ملاقات کردند، حکم پدرشان را با وی در میان گذاشتند، ایشان گفتند: کاردی بیاورید تا کودک را در میان شما دو تقسیم کنم، زن بزرگتر خاموش بود، ولی زن کوچکتر گفت: خدا بر تو رحمت کند، این کار را نکن، این بچه فرزند او است، بعداً سلیمان علیه السلام فرمان داد تا طفل را به زن کوچک بدهند.</p>	<p>قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَانَتِ امْرَأَتَانِ مَعَهُمَا ابْنَاهُمَا جَاءَ الذِّئْبُ فَذَهَبَ بِأَبْنٍ إِحْدَاهُمَا، فَقَالَتْ صَاحِبَتُهَا إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكَ. وَقَالَتِ الْأُخْرَى إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكَ. فَتَحَاكَمَتَا إِلَى دَاوُدَ، فَقَضَى بِهِ لِلْكُبْرَى. فَخَرَجَتَا عَلَى سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ فَأَخْبَرَتَاهُ. فَقَالَ انْتُونِي بِالسَّكِينِ أَشُقُّهُ بَيْنَهُمَا. فَقَالَتِ الصُّغْرَى لَا تَفْعَلْ يَرْحَمُكَ اللَّهُ، هُوَ ابْنُهَا. فَقَضَى بِهِ لِلصُّغْرَى.</p>
---	--

(رواه البخاری)

شرح: «كَانَتِ امْرَأَتَانِ»، مثل این خبر بزرگ به عقل گفته نمی‌شود و دشوار است تا کسی آن را بدون مدرکی خبر دهد. پس مثل این قصه از نشانه‌های نبوت است، زیرا این اخبار را پیامبر ﷺ به صورت وحی می‌گیرد که از طرف خداوند به او وحی می‌شود. و وقوع این داستان در عصر داود علیه السلام بوده است که از آن قرن‌ها گذشته و رسول خدا ﷺ طوری آن را قصه می‌کند که گویا آن را مشاهده می‌نماید و در پیش روی او پدید آمده است که این

دلالت بر پیامبری محمد ﷺ داشته و یکی از معجزات نبوت که اخبار به غیب باشد به شمار می‌آید، می‌فرماید: «فَتَحَاكَمَتَا إِلَى دَاوُدَ، فَقَضَىٰ بِهِ لِلْكُبْرَى». داود علیہ السلام که در آن روز پادشاهی و نبوت داشت به مفاد زن بزرگ حکم کرد، چون به علت بزرگسالی‌اش احتمال صدق او را داشت. می‌فرماید: «فَخَرَجْنَا عَلَىٰ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ فَأَخْبَرْتَاهُ». چون از نزد داوود علیہ السلام بیرون شدند، سلیمان علیہ السلام را ملاقات کردند و حکم پدرش را با وی در میان گذاشتند، می‌فرماید: «فَقَالَ ائْتُونِي بِالسَّكِينِ أَشَقُّهُ بَيْنَهُمَا»، گفت: چاقویی حاضر کنید تا بچه را به دو نیم تقسیم کنم، زیرا هریکی ادعای طفل را دارد، چون مادر طفل دید که سلیمان علیہ السلام می‌خواهد بچه را دو تقسیم کند، فریاد زد مکن مکن دست نگهدار، این کودک فرزند آن زن باشد، می‌فرماید: «فَقَضَىٰ بِهِ لِلصُّغْرَى»، پس سلیمان علیہ السلام فرمان داد تا طفل را به زن کوچک بدهند، زیرا او راضی نشد که فرزندش به قتل برسد و تقسیم گردد. پس سلیمان علیہ السلام دانست که کودک از اوست و فرزند زن بزرگتر نمی‌باشد، این دانش از طرف خداوند برای سلیمان علیہ السلام داده شده بود. چنانکه خداوند بداستان داوری گوسفندان می‌گوید: ﴿فَفَهَّمْنَهَا سُلَيْمَانَ وَكُلًّا ءَاتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا﴾ (الأنبياء: ۷۹). «پس فهم داوری درباره‌ی این موضوع را به سلیمان دادیم و به هر یک حکمت و دانش بخشیدیم». خداوند ذاتی است که به هر که بخواهد هدایت و حقیقت را در کارها الهام می‌کند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به خوبی بخوان و تکرار کن تا حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و پوشیدگی آن را توضیح ده تا همه بدانند.
- ۳- برایشان از عاطفه و احساس مادر نسبت به فرزند گوشزد کن که در چنین حالاتی تجلی می‌کند.
- ۴- به ایشان از فقاہت و دانش که خداوند به سلیمان علیہ السلام ارزانی داشته بود صحبت کن.

درس ۲۹: آیه خوردن مال‌های یکدیگر به ناحق

<p>خداوند بزرگ می‌فرماید:</p> <p>(۲۹) ای کسانی که ایمان آوردید! نخورید مال‌های خود را در میان خویش بناحق، مگر آن که داد و ستدی باشد بر رضایت میان شما و نکشید، همدیگر را همانا خداوند به شما مهربان است.</p>	<p>قول الله تبارك وتعالى:</p> <p>يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا</p>
--	---

[نساء: ۲۹]

شرح: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾: یعنی ای کسانی که خدا را پروردگار، اسلام را دین و شریعت و محمد ﷺ را نبی و پیامبر شناختید، آن‌ها را به این صفات مورد خطاب قرار می‌دهد تا احکام و تکالیف شرعی را متوجه آن‌ها گرداند، می‌فرماید: مال‌های خود در میان خویش به باطل نخورید. یعنی بدون حقی که گرفتن مال را حلال می‌کند مانند دادن عوض یا به رضامندی، بخشش نمودن، ﴿إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ﴾ این استثنائست که از نهی عموم خوردن مال به ناحق و بدون عوض استثناء شده است، زیرا نفعی که شخص مسلمان از راه تجارت و معامله به دست می‌آورد حلال است و برایش ایرادی نیست و خرید و فروش به رضامندی هر دو طرف صورت می‌گیرد، پیامبر ﷺ می‌فرماید: «خریدار و فروشنده تا هنگامی که از هم جدا نشده اند در بیع خود دارای اختیار هستند که آن را ثابت بدانند یا فسخ کنند». و نیز آن حضرت ﷺ فرموده است: «مشروعیت بیع در صورتی است که هر دو طرف به رضا و رغبت آن را انجام داده باشند». و فرموده خدای تعالی: ﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ﴾: نفس‌های خود را نکشید، خداوند مسلمان را از قتل نفس‌ها منع می‌کند که آن

شامل قتل نفس خود شخص و قتل نفس برادر مسلمانش می باشد که هر دو قتل حرام است و از گناهان کبیره به شمار می آید، خداوند در این آیت شریفه علت حرام بودن قتل نفس را چنین بیان می کند و می فرماید: ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾: هر آینه خداوند بر شما مهربان است، یعنی از مهربانی و شفقتی که دارد نمی خواهد نفس های خود را بکشد تا از یکطرف از نعمت حیات که بسیار گرانبه است محروم نشوید و از طرف دیگر به عذاب همیشگی آخرت گرفتار نگردید.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- آیت کریمه را به تجوید و آرامش تکرار کن تا شنوندگان آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و پوشیدگی آن را توضیح ده تا همه بدانند.
- ۳- آگاهشان گردان: که خوردن مال مردم به ناحق سبب عذاب و محروم شدن از رحمت خداوند می گیرد.
- ۴- برایشان توضیح ده: منفعتی را که شخص از راه تجارت موافق با موازین شرعی به دست می آورد برایش حلال است گرچه هزارها در هزار باشد نظر به این آیه کریمه:
- ۵- برای شان تذکر ده خودکشی مانند کشتن دیگران است که سزایش جاویدماندن در آتش دوزخ با غضب الهی است.

درس ۳۰: حدیث انتحار و خودکشی

<p>پیامبر ﷺ فرمود: در کسانی که پیش از شما بودند، مردی دستش جراحی داشت او را ناآرام کرده بود، پس کاردی را گرفت و بدان دستش را برید. خون بند نیامد تا این که او را هلاک ساخت، خداوند گفت: بنده ام در هلاک نفس خود پیشدستی و عجله کرد، من بهشت را بر او حرام کردم.</p>	<p>قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَانَ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ رَجُلٌ بِهِ جُرْحٌ، فَجَزَعَهُ فَأَخَذَ سِكِّينًا فَحَزَّ بِهَا يَدَهُ، فَمَا رَقَأَ الدَّمُ حَتَّى مَاتَ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى بَادَرَنِي عَبْدِي بِنَفْسِهِ، حَرَمْتُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ.</p>
---	--

شرح: «كَانَ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ رَجُلٌ»، پیامبر ﷺ در اینجا از حادثه‌ای خبر می‌دهد که در زمان گذشته واقع شده است. مثل این داستان از سخنانی است که به رأی و فکر گفته نمی‌شود، بلکه از روی علم و دانش بیان می‌شود، دانش پیامبران کسی نیست بلکه به واسطه وحی خداوند حاصل می‌گردد، پس حقیقت قصه چنین است که مردی دستش مجروح شده و به درد آمد، تا او را ناآرام گردانید و او صبر نکرده پس چاقوی را گرفت و بدان دستی را که درد می‌کرد برید، خون جاری شد تا که او را هلاک ساخت، خداوند گفت: بنده ام در هلاک نفس خود پیشدستی کرده، من بهشت را بر وی حرام کردم. یعنی فرمان دادم که به جنت داخل نشود و کسی که در آخرت به بهشت داخل نشود باید به دوزخ برود، زیرا در آن روز به جز بهشت و دوزخ جایگاهی برای اهل محشر وجود ندارد. آری، خداوند بزرگ در باره کسانی که در ایستگاه قیامت حضور دارند، فرموده است: گروهی باید به جنت و گروهی به دوزخ بروند و مانند همین داستان در زمان آن حضرت ﷺ نیز پدید آمده است که در یکی از جنگ‌ها که خود پیامبر ﷺ تشریف داشتند، صحابه مردی را دیدند: که مانند شیر غران در میدان جولان کرده و بر دشمن حمله می‌کرد و از شجاعت و جرأت او بسیار تعجب

کردند، پیامبر ﷺ فرمود: او در آتش است یاران از گفته آن حضرت ﷺ در باره اش بشگفت آمدند و متوجه او بوده و او را تعقیب می کردند، دیدند که در جنگ زخم برداشت و زخم ها او را ناراحت کرد تا این که خود را به قتل رسانید. صحابه، گفته پیامبر ﷺ را در باره اش تصدیق کردند.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را با آرامش بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را با آرامش بخوان و نکات پوشیده را واضح کن.
- ۳- اعتبار کردار مردم به خاتمه زندگی شان است، چه طاعت باشد و چه معصیت، حافظ علیه الرحمه می گوید:
- حکم مستوری و مستی همه بر خاتمت است کس ندانست که بآخر چه حالت برود
- ۴- جاری شدن خون سبب قتل می شود، اگر جلوش گرفته نشود.
- ۵- کسی که نفس خود را می کشد به حکم آیت شریفه و حدیث شریف مانند کسی است که دیگری را می کشد و به دوزخ می رود.

درسهای ماه رمضان المبارک

درس ۱: آیه مهاجرین و انصار سابقه‌دار

قول الله تعالى:	گفته خداوند بزرگ:
وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾	(۱۰۰) و پیشینیان نخستین از مهاجرین و انصار و آنان که پیروی‌شان کردند به نیکوکاری، خوشنود است خدا از ایشان و خوشنود از او، و آماده کرده است برای ایشان باغ‌هایی که روان است زیر آن‌ها جوی‌ها، جاویدانند در آن همیشه، این است رستگاری بزرگ.

[توبه: ۱۰۰]

شرح: می‌فرماید: ﴿وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ﴾ یعنی کسانی که در ایمان، هجرت، فطرت و جهاد سبقت دارند. می‌فرماید: ﴿مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ﴾: مهاجرین کسانی هستند که از دیار خود مکه معظمه به جانب مدینه منوره هجرت کردند، انصار، مردم مدینه از قبیله اوس و خزرج هستند، ازین سبب به لقب انصار مفتخر شده اند که پیامبر ﷺ و مسلمانان همراهش را نصرت و یاری کردند. می‌فرماید: ﴿وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَنٍ﴾: یعنی آنانی که کارنامه‌های مهاجرین و انصار را در ایمان و نصرت و هجرت و جهاد به صورت پسندیده پیروی کردند، طوری که از حدود دستورات خدا و فرمایشات رسول الله ﷺ از نگاه کمی و کیفی و زمانی و مکانی خارج نشدند. می‌فرماید: ﴿رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ﴾: یعنی خداوند ﷻ از سابقان نخستین از مهاجران و کسانی که از آنان به نیکوکاری پیروی کردند خوشنود است، چون ایمانی درست و کرداری پسندیده دارند. می‌فرماید: ﴿وَرَضُوا عَنْهُ﴾: آن‌ها هم از خداوند خوشنود شدند. به سبب نعمت‌ها و تعارفاتی که به ایشان ارزانی شده است.

می‌فرماید: ﴿عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا﴾ برای آنها بهشت‌هایی آماده کرده که جوی‌ها از زیر درختان آنها روانند و برخورداری از چنین نعمت‌هایی برایشان رستگاری بزرگ است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت کریمه را به طور واضح تلاوت کن تا شنندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله به جمله به آرامش بخوان و اگر محتاج به توضیح بود آن را واضح ساز.
- ۳- ایشان را از فضیلت مهاجرین و انصار از صحابه پیامبر ﷺ آگاه کن و بگو: دوستی‌شان نشانه ایمان و دشمنی آنان سبب نفاق است.
- ۴- به ایشان بگو: راه نجات برای مسلمین پیروی از سلف صالحین است که در عقیده، عبادات، اخلاق و آداب از آنان متابعت کنند.
- ۵- به ایشان تعلیم ده: کسانی که یاران پیامبر ﷺ را در کردار شایسته پیروی می‌کنند از آنچه که خداوند در این آیه کریمه به آن وعده کرده مانند خوشنودی و رضای الهی و نعمت‌های جاویدانی بهشت، برخوردار می‌شوند.

درس ۲: حدیث مؤمن انصار را دوست می‌دارد

<p>پیامبر ﷺ می‌فرماید: انصار را دوست نمی‌دارد مگر شخص مؤمن و دشمن نمی‌دارد ایشان را مگر شخص منافق، پس کسی که ایشان را دوست دارد، خداوند او را دوست می‌دارد و کسی که آنان را دشمن می‌دارد، خداوند وی را دشمن می‌دارد. و نیز می‌فرماید: اگر برتری هجرت نمی‌بود من یک فردی از انصار می‌بودم.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: الْأَنْصَارُ لَا يُحِبُّهُمْ إِلَّا مُؤْمِنٌ، وَلَا يُبْغِضُهُمْ إِلَّا مُنَافِقٌ، فَمَنْ أَحَبَّهُمْ أَحَبَّهُ اللَّهُ، وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ أَبْغَضَهُ اللَّهُ.</p> <p>«رواه البخاري»</p> <p>وَقَوْلُهُ: لَوْلَا الْهَجْرَةُ لَكُنْتُ مِنَ الْأَنْصَارِ.</p>
---	--

(صحیح البخاری)

شرح: می‌فرماید: «الْأَنْصَارُ لَا يُحِبُّهُمْ»، انصار جمع ناصر و یا نصیر است و مراد از ایشان دو قبیلهٔ اوس و خزرج است که در مدینه سکونت داشتند، به این سبب انصار نامیده می‌شوند که پیامبر ﷺ و اصحاب شان را نصرت دادند و دین مقدس اسلام را تقویت کردند و جز شخص مؤمن انصار را دوست نمی‌دارد، زیرا خداوند انصار را دوست می‌دارد، لذا آن که دوست داشته باشد آنچه را که خداوند دوست دارد، همانا مؤمن است و اگر دشمنی داشت به آنچه خدا دوست دارد کافر است و اگر کفر خود را بپوشد منافق است. می‌فرماید: «فَمَنْ أَحَبَّهُمْ أَحَبَّهُ اللَّهُ». پس کسی که ایشان را دوست دارد خداوند او را دوست می‌دارد، زیرا انصار اولیاء و دوستان خدا هستند و کسی که آنان را دشمن دارد خداوند او را دشمن می‌دارد، زیرا چنین کسانی دشمن خدا و دشمن دوستان او می‌باشند. می‌فرماید: «لَوْلَا الْهَجْرَةُ لَكُنْتُ مِنَ الْأَنْصَارِ». اگر فضایل هجرت و ثوابی که مهاجر در آخرت از نعمت‌های خداوند و رضامندی او تعالی به دست می‌آورد نبود من شخصی از انصار می‌بودم یعنی خود را

بدیشان نسبت می‌دادم و می‌گفتم: من مردی انصاری و از جمله ایشان می‌باشم. این حدیث مبارک بلندی منزلت و درجات هجرت و نصرت و مهاجرین و انصار را بیان می‌کند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر دو حدیث را به نحو احسن چندین بار تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بعد از جمله دیگر بخوان و هر جا که توضیح لازم است واضح ساز.
- ۳- ایشان را به شرافت مهاجرین و انصار آگاه کن تا بدانند که محبت ایشان واجب و دشمنی آن‌ها حرام است.
- ۴- به ایشان بفهمان: که طعنه زدن به یکی از صحابه مهاجر باشد یا انصار گناه کبیره است، زیرا دوستی این حضرات نشانه ایمان و دشمنی‌شان نفاق به شمار می‌رود.
- ۵- به آنان بگو: که هر کس به سلف صالحین طعن می‌زند، قصد ویرانی اسلام را دارد و چنین اعمال روش خوارج و مردم گمراه می‌باشد که از این کردار زشت به خدا پناه می‌بریم.

درس ۳: آیه علم قیامت نزد خداست

قول الله عزوجل:	گفته خداوند بزرگ:
يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ ۚ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾	(۶۳) مردم تو را از قیامت سؤال می کنند. بگوی: همانا دانش پدیدارشدن آن نزد خداوند است، چه چیز تو را آگاه می کند، شاید رستاخیز نزدیک باشد.

[احزاب: ۶۳]

شرح: ﴿يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ﴾: سؤال کنندگان مشرکین و یهود بودند. و این سؤال به علت انکار و کفرشان بود که از غایت جهل و ستیزه جوئی، پدید آمدن قیامت را مورد سؤال قرار می دادند و از پیامبر ﷺ می پرسیدند: قیامت کی و چه زمان واقع خواهد شد. می فرماید: ﴿قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ﴾: این عبارتی است که خداوند ﷻ پیامبرش را می آموزاند که به این کافران پاسخ دهد و ایشان را آگاه سازد که علم دانستن قیامت و زمان پدید آمدن نزد خدای یگانه است و برای هیچیک از مخلوقات نه برای پیامبران و نه فرشتگان و غیرشان چنین علمی و آگاهی نیست و پوشیدن آن برای حکمت بزرگی است که از جمله یکی ادامه این حیات گذرنده است تا انتهای مدتی که خداوند آن را تعیین نموده و به آن عمل دارد و بر غیر او پوشیده است. می فرماید: ﴿وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا﴾ یعنی ای پیامبر! تو به وقت قیامت چه آگاهی داری، شاید پدید آمدن آن نزدیک باشد و در واقع نیز چنین است، زیرا خداوند فرموده است: ﴿أَقْرَبَتْ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ﴾ (القمر: ۱). «رستاخیز نزدیک شد و ماه از هم شکافت». و پیامبر ﷺ نیز می فرماید: «بعثت أنا والساعة كهاتين»: «من فرستاده شده ام در حالی که فاصله من و قیامت مانند فاصله دو انگشت دست

می‌باشد». لذا نزدیک بودن قیامت معلوم است، ولی هنگام پدید آمدن آن بر همه کس غیر از خدای بزرگ پوشیده است و تعیین وقت آن تنها در نزد خداست و بس.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- شرح مطالب را به خوبی بخوان و آنچه توضیح لازم دارد واضح ساز.
- ۲- آیت کریمه را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۳- به ایشان بیاموز: که پرسش مشرکین به علت ناباوری و تمسخر و دروغ‌پنداشتن قیامت بود و یهود به این سبب می‌پرسیدند تا پیامبر ﷺ را آزمایش کنند که آیا درین باره چیزی خواهد گفت، و یا مانند انبیاء گذشته آن را به خداوند موکول خواهد ساخت.
- ۴- به ایشان بگو: یکی از حکمت‌های عالی پوشیدن وقت قیامت این است که مردم همواره خویشتن را با کردار نیک و دوری از گناهان آماده مرگ و قیامت سازند. و قیامت هر فرد که مرگ است حتماً به زودی واقع می‌شود.
- ۵- برایشان تذکر ده: که بر بنده مسلمان لازم و ضروریست که با ایمان و انجام اعمال شایسته و دوری گزیدن از گناه، خویشتن را آماده فرا رسیدن وقت مرگ سازد، چون از مرگ گریزگاهی نیست، گرچه عمر انسان به درازا بکشد که هر نفسی چشنده موت است.

درس ۴: حدیث با کسانی می‌باشی که...

<p>گفته پیامبر: پیامبر ﷺ برای کسی که از قیامت پرسید و گفت: رستاخیز چه وقت خواهد بود؟ گفت: چه چیزی برای آن آماده کردی؟ گفت: چیزی آماده نکرده‌ام، مگر این که خدا و رسولش را دوست دارم، آن حضرت ﷺ گفت: تو همراه کسانی می‌باشی که ایشان را دوست می‌داری، انس گفت: پس ما به چیزی خوشحال نشدیم،مانندی که به این سخن پیامبر خوشحال شدیم، انس گفت: من پیامبر را دوست می‌دارم و ابوبکر و عمر را دوست می‌دارم، امیدوارم تا به سبب دوستی خود همراهشان باشم اگرچه مانند ایشان کردار نیکوی انجام ندام.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم للذي سئل عن الساعة قائلا متى الساعة؟ وَمَاذَا أُعِدَّتْ لَهَا؟ قَالَ: لَا شَيْءَ إِلَّا أَنِّي أُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ - صلى الله عليه وسلم - . فَقَالَ: أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ. قَالَ أَنَسٌ: فَمَا فَرَحْنَا بِشَيْءٍ فَرَحَنَا بِقَوْلِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ. قَالَ أَنَسٌ: فَأَنَا أُحِبُّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ، وَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ مَعَهُمْ بِحُبِّي إِيَّاهُمْ، وَإِنْ لَمْ أَعْمَلْ بِمِثْلِ أَعْمَالِهِمْ.</p>
---	---

(رواه البخاری)

شرح: «وَمَاذَا أُعِدَّتْ لَهَا؟». پیامبر ﷺ این سخن را در جواب کسی می‌گویند: که از پدید آمدن قیامت می‌پرسد، زیرا کسی که از آمدن چیزی می‌پرسد، قاعدتاً باید خود را برای آن آماده کرده باشد تا خیری به جهت آن انجام دهد و یا زیانی را از او دور کند، سائل جواب می‌دهد: هیچ چیزی آماده نکرده‌ام مگر این که خدا و رسولش را دوست می‌دارم، اگر دوستی خدا و رسول در قیامت مفید باشد من آن را آماده کرده‌ام. و اگر مفید نباشد چیز دیگری را آماده نکردم، سپس پیامبر ﷺ برایش چنین جواب داد: که با کسانی هستی که ایشان را دوست می‌داری، و همانا کامیاب و رستگار گردیده اگر راست گفته باشد. و قطعاً

چنین است، زیرا یاران پیامبر ﷺ سخن دروغ نمی گفتند، و می بینیم که انس رضی الله عنه نیز در اینجا می گوید: من پیامبر ﷺ را دوست دارم و ابوبکر و عمر را هم دوست می دارم و به سبب محبتی که به آنها دارم امیدوارم تا در جنت همراهشان باشم، اگرچه مانند کردار نیک ایشان عملی انجام ندادم. انس بن مالک انصاری رضی الله عنه خادم رسول خدا ﷺ از این وجه محبت ابوبکر و عمر رضی الله عنهما را ذکر می کرد که موقعیت و منزلتشان را در نزد پیامبر ﷺ می شناسد، لذا با رسول الله آنها را نیز دوست می دارد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را بخوان و نکات مبهم آن را توضیح ده تا دانسته شود.
- ۳- به ایشان بگو: سؤال از پدید آمدن قیامت شایسته و مفید نیست، لذا پیامبر ﷺ سائل را متوجه نمود که از خودش سؤال کند، چه کردار شایسته را برای قیامت آماده کرده است.
- ۴- به ایشان تعلیم ده: که کسی را دوست بدارد با او یکجا می باشد، اگر مؤمنی را دوست دارد با او می باشد و اگر کافری را دوست دارد هم با وی می باشد باید مسلمان در محبت خود فکر کند تا با صالحین و مردم نیکوکار دوست باشد که با ایشان به جنت داخل شود.
- ۵- ایشان را آگاه کن: که محبت خدا و رسولش بر بندگان واجب است، همچنین دوستی یاران پیامبر ﷺ، چون محبت یاران نشان ایمان و دشمنی آنها علاقه نفاق به شمار می رود.

درس ۵: آیه در کار دین اجبار نیست

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۲۵۶) کار دین به اجبار نیست، هدایت از گمراهی روشن شده است، پس هر کسی که به معبود باطل کافر شود و به خدای یکتا ایمان آورد بیشک بدستگیره محکم چنگ زده است که در آن گسستنی نیست و خداوند به هر چه مردم گویند و می کنند دانا و شنوا است.</p>	<p>قول الله تعالى:</p> <p>لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا أَنْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾</p>
--	--

[بقره: ۲۵۶]

شرح: می فرماید: ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾: یعنی کسی را به جبر و اکراه و بدون اراده و خواسته او به پذیرفتن اسلام وادار نکنید. این جمله به صورت خبر وارد شده است. ولی در معنی فایده جمله انشائیة را می دهد. می فرماید: ﴿قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ﴾: با بعثت پیامبر ﷺ و نزول قرآن کریم هدایت از گمراهی نمودار شده است که رفتن به راه اسلام هدایت و به راه باطل گمراهی است، می فرماید: ﴿فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ﴾: یعنی پس کسی که منکر پرستش بتان بوده و باور نداشته باشد که آن ها فایده و ضرری می رسانند می فرماید: ﴿وَيُؤْمِنُ بِاللَّهِ﴾ و يؤمن بالله و به خدای یکتا ایمان آورده و قبول کند الله ﷻ پروردگار و سود و زیان به دست اوست.

می فرماید: ﴿فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى﴾: یعنی به محکم ترین دستگیره از دین چنگ زده که کلمه لا اله الا الله محمد رسول الله است و آن که به طاغوت بگروید و به خدا کافر شود، به رشته سست تر از تار عنکبوت چنگ زده است. می فرماید: ﴿وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ یعنی

خداوند سخنان بندگان را می‌شنود و به نیت و کارهای پنهانی آنان آگاهی دارد و به زودی هریکی را برابر کردارش اگر نیک باشد جزای نیک و اگر بد باشد جزای بد کیفر می‌دهد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را به تجوید بخوان تا شنندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را به صورت واضح بخوان و آنچه شامل است توضیح نما.
- ۳- به ایشان بیاموز: که اجبار در عبادت جواز ندارد، زیرا وقتی بنده کاری را بدون اراده و خواسته‌اش انجام دهد از وی پذیرفته نمی‌شود و نفس او را پاکیزه نمی‌دارد، چنانکه اگر مسلمانی به انجام عمل کفر مجبور گردد، گنہکار نشده و نفسش را آلوده نمی‌گرداند.
- ۴- به ایشان بگو: که اعراب کافر بر بتانی که می‌پرستیدند نام طاغوت را گذاشته بودند و کلمه طاغوت به معنی معبود باطل است.
- ۵- به ایشان توضیح و تعلیم ده: اگر کسی به حقیقت کلمه لا اله الا الله محمد رسول الله برسد، این که به خدا و رسولش ایمان آورد و او را به یگانگی پرستش کرده و شریک نیاورد، همانا به دستگیره محکمی چنگ زده است که در خور ورود به بهشت گردیده و از دوزخ رهایی می‌یابد و این هدف عالی است برای صاحبان عقل و دانش.

درس ۶: حدیث تعبیر خواب عبدالله بن سلام

<p>پیامبر ﷺ برای عبدالله بن سلام ﷺ گفت: آن باغ باغ اسلام و آن ستون ستون اسلام و آن دستگیره دستگیره استوار است، پس تو تا هنگام مرگ بر کیش اسلام پایدار خواهی بود.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم لعبد الله بن سلام رضي الله عنه تِلْكَ الرَّوْضَةُ رَوْضَةُ الْإِسْلَامِ، وَذَلِكَ الْعَمُودُ عَمُودُ الْإِسْلَامِ، وَتِلْكَ الْعُرْوَةُ عُرْوَةُ الْوُثْقَى، فَأَنْتَ عَلَى الْإِسْلَامِ حَتَّى تَمُوتَ.</p>
--	--

(رواه البخاری)

شرح: می‌فرماید: «لعبد الله بن سلام رضي الله عنه»، عبدالله بن سلام ﷺ یکی از دانشمندان یهود مدینه است که به مجرد ملاقات با پیامبر ﷺ ایمان آورد و بر اسلام خویش پایدار ماند و در خوابی که دیده بود برایش بشارت بهشت داده شد، خداوند از او خشنود و او به احسان خداوند راضی باد. عبدالله بن سلام ﷺ می‌گوید: گویا در خواب خود باغی دیدم فراخ و سرسبز که در میان آن باغ، ستونی از آهن قرار داشت که انتهایش در زمین و سرش به آسمان افراشته بود و بالایش دستگیره قرار داشت برایم گفته شد که به آن بالا برو و بر فرازش جای بگیر، من گفتم: نمی‌توانم پس خدمتکاری به کمکم آمد و از پشت سر چاه‌هایم را گرفت و بلندم کرد، پس بالا رفتم تا بلندی آن عمود رسیدم و دستگیره را به دست گرفتم باز برایم گفت: بالا برو و بر فراز آن جای بگیر، گفتم: نمی‌توانم، باز خدمتکاری آمد و از عقب لباس‌هایم را بلند کرد پس بر بالای عمود رفتم و دستگیره را گرفتم، برایم گفته شد: که این را محکم نگهدار در حالی که دستگیره به دستم بود از خواب بیدار شدم و آن خواب را بر پیامبر ﷺ قصه کردم، آن حضرت ﷺ فرمود: آن باغ، باغ اسلام و آن ستون ستون اسلام است و آن دستگیره دستگیره استوار است و تو تا هنگام مرگ بر کیش اسلام پایدار خواهی ماند.

گوئی این حدیث مبارک بشارتی است به زبان پیامبر ﷺ به بهشتی بودن عبدالله بن سلام رضی الله عنه که در واقع چنان بود، پس خدای بزرگ از وی راضی باد و او را خوشنود گرداند. و بهشت را جایگاه او گرداند و همچنین برای هر خواننده و شنونده که این گوید.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را چند بار بخوان تا شنندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را به آرامی بخوان تا شنندگان آن را یاد گیرند.
- ۳- برایشان بگو: که دین اسلام دین خداست و هرکس به آن ایمان آورد و در آن داخل شود و به دستوراتش عمل کند به سعادت دنیا و آخرت نائل می‌شود از هر گروهی که باشد از مشرکین یا اهل کتاب.
- ۴- به ایشان بفهمان: که رؤیای صالحه مانند وحی است بلکه یک جزء از ۴۶ جزو نبوة به حساب می‌آید.
- ۵- به آن‌ها تعلیم ده که دستگیره محکم کلمه لا اله الا الله محمد رسول الله می‌باشد و کسی که به آن چنگ زند نجات می‌یابد و هر که از آن روی بگرداند زیانکار می‌شود.

درس ۷: آیه مؤمن آل فرعون

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۲۸) و گفت: مردی مؤمن از بستگان فرعون که ایمانش را پنهان می کرد، آیا می کشید مردی را که می گوید: پروردگارم خدا است، در حالی که آورده است شما را به نشانی ها از پروردگار خویش و اگر دروغگو باشد پس بر او است دروغش و اگر راستگو باشد برسد شما را بعضی آنچه وعده دهد به شما، همانا خدا هدایت نکند اسرافکار و دروغگو را.</p>	<p>قول سبحانه و تعالی:</p> <p>وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ وَإِنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَإِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِيبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾</p>
---	---

[غافر: ۲۸]

شرح: می فرماید: ﴿وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ﴾ نام مردی که این سخن را گفت: شمعان است که پسر عموی فرعون بود. می فرماید: ﴿يَكْتُمُ إِيمَانَهُ﴾ یعنی به علت ترس از فرعون و طرفدارانش، ایمان خود را به موسی عليه السلام و آنچه از توحید آورده بود پنهان می کرد. می فرماید: ﴿أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا﴾ آیا مردی را می کشید که می گوید: پروردگارم خدا است و برفیصله ای که بر ضد موسی برای کشتن او بسته بودند اعتراض می کند و می گوید: آیا او را برای این که می گوید: پروردگارم الله جل جلاله است می کشید، یعنی این عمل را نکنید. ﴿وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ﴾ در حالی که برای شما دلایل و معجزه های آشکار و روشنی آورده که به جز خدای یکتا دیگر خدائی نیست و این که موسی پیامبر او است و از جمله معجزه ها عصا و آورده که به جز خدای یکتا دیگر خدائی نیست و این که موسی پیامبر

او است و از جمله معجزه‌ها عصا و بد بیضاست که آن‌ها را برای شما از طرف خدای برحق آورده که جز او دیگر خدائی نیست. می‌فرماید: ﴿وَإِنْ يَكُ كَذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ﴾ و اگر دروغ بگوید زیان دروغ به خودش می‌رسد نه به شما. می‌فرماید: ﴿وَإِنْ يَكُ صَادِقًا﴾ اگر راستگو باشد که البته راستگوست، این عبارت از راه تلافی و نرمش با طرف کافر است مانند این فرموده خداوند که از طرف پیامبر کفار را مورد خطاب قرار داده می‌فرماید: ﴿قُلِ اللَّهُ وَ إِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ (سبأ: ۲۴). «بگو: الله. و به راستی ما یا شما، بر هدایت یا در گمراهی آشکاری هستیم». فرموده خداوند: ﴿يُصِيبُكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ﴾ اگر موسی در ادعایش راستگو باشد به شما بخشی از عذاب را که وعده کرده است می‌رسد و آن عذاب عاجل دنیا است. ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ﴾ یعنی کسی که در کفر و ستم و تجاوز و شرارت پیشقدم بوده دروغگو است که بر دروغ زندگی‌اش را می‌گذراند و راستی را نمی‌شناسد، خداوند او را هدایت نکرده و موفق به نصرت و رستگاری نمی‌گرداند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را مکرر بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و اگر پوشیدگی دارد توضیح ده.
- ۳- به ایشان تعلیم ده: که در حالت ترس شدید جواز دارد که دین خود را بپوشند، زیرا پیامبر ﷺ برای ابوذر رضی الله عنه امر کرد که از ترس کفار، ایمان خود را در مکّه ظاهر نکند.
- ۴- به ایشان بفهمان: که نرمش در کلام به امید هدایت گمراهان جواز دارد.
- ۵- آن‌ها را از فضیلت راستی و میانه‌روی و زشتی دروغگوئی و اسراف آگاه کن.

درس ۸: حدیث مسلمان شدن ابوذر و شکنجه شدنش

پیامبر ﷺ گفت: به سوی قومت بازگرد ایشان را از ایمان خبر بده تا خبر من به تو برسد. این سخن را پیامبر برای ابوذر غفاری گفت، ابوذر برای پیامبر ﷺ گفت: قسم به ذاتی که نفس من در تصرف او است به این کار در میانشان به آواز بلند فریاد خواهم زد، پس بیرون شد تا این که به مسجد آمد، سپس به آواز بلند گفت: گواهی می‌دهم که محمد رسول خدا است تا این که کفار قریش برخاستند و او را آنقدر زدند که بر زمینش انداختند. بعد ازین عباس بن عبدالمطلب آمد و خود را رویش افکند و گفت: وای بر شما، خود آگاهید که او از قبیله غفار است که راه تجارتی شما به شام از سرزمین ایشان می‌گذرد، پس او را از دست ایشان نجات داد. باز بروز دوم ابوذر بازگشت و همان کلمه شهادت را در مسجد حرام تکرار کرد، این بار هم کفار قریش او را زدند و به اطرافش جمع شدند، باز هم عباس خود را بالایش افکند...

قول النبي صلى الله عليه وسلم: ارجع إلى قومك، فأخبرهم حتى يأتيتك أمري. قَالَ هَذَا لأبي ذر قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَأُصْرَخَنَّ بِهَا بَيْنَ ظَهْرَانِيهِمْ، فَخَرَجَ حَتَّى أَتَى الْمَسْجِدَ فَنَادَى بِأَعْلَى صَوْتِهِ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ. ثُمَّ قَامَ الْقَوْمُ فَضَرَبُوهُ حَتَّى أَضْجَعُوهُ، وَآتَى الْعَبَّاسُ فَأَكَبَّ عَلَيْهِ قَالَ وَيْلَكُمْ أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنَّهُ مِنْ غِفَارٍ وَأَنَّ طَرِيقَ تِجَارَتِكُمْ إِلَى الشَّامِ فَإِنَّقَدَهُ مِنْهُمْ، ثُمَّ عَادَ مِنَ الْغَدِ لِمِثْلِهَا، فَضَرَبُوهُ وَتَارُوا إِلَيْهِ، فَأَكَبَّ الْعَبَّاسُ عَلَيْهِ.

(رواه البخاری)

شرح: می‌فرماید: «ارْجِعْ إِلَى قَوْمِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ» این راهنمایی از طرف رسول خدا برای ابوذر رضی الله عنه است، چون از ستم و اذیت کفار بر وی می‌ترسید، فرمود: به قبیله‌ات بازگرد تا به تو خبر برسد که من بر مشرکین پیروزی یافته‌ام آنگاه به سوی ما بازگرد. و اسلام خود را آشکار کن ولی ابوذر در محضر پایبندی وی به دین اسلام آشکار و عزم او را تا خبر ظهور اسلام محکم بگرداند، ازین سبب گفت: آشکار می‌گردانم تا کافران را به خشم آورم، سپس به مسجد در جایی که مردان قریش حضور داشتند وارد شد. «فَنَادَى بِأَعْلَى صَوْتِهِ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ» و با بلندترین صدا آواز کرد: که ای قوم قریش: من گواهی می‌دهم: که به جز خداوند معبودی نیست و گواهی می‌دهم: که محمد رسول خدا است. «ثُمَّ قَامَ الْقَوْمُ فَضَرَبُوهُ حَتَّى أَضْجَعُوهُ». تا این که قوم قریش برخاستند و او را آنقدر زدند که از شدت ضربه بر زمین افتاد. می‌فرماید: «فَجَاءَ الْعَبَّاسُ فَأَكَبَّ عَلَيْهِ قَالَ وَيْلَكُمْ أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنَّهُ مِنْ غِفَارٍ وَأَنَّ طَرِيقَ تِجَارَتِكُمْ إِلَى الشَّامِ» در آن لحظه عباس بن عبدالمطلب آمد و خود را بالایش افکند و گفت: وای بر شما! خود آگاهید که او از قبیله غفار است که راه تجارت شما به طرف شام از سرزمین ایشان می‌گذرد و او را نجات داد، عباس هنوز به دین اسلام مشرف نشده بود. «فَأَنْقَذَهُ مِنْهُمْ، ثُمَّ عَادَ مِنَ الْغَدِ لِمِثْلِهَا، فَضَرَبُوهُ وَثَارُوا إِلَيْهِ، فَأَكَبَّ الْعَبَّاسُ عَلَيْهِ». باز ابوذر روز دوم بازگشت مانند روز گذشته ایمان خود را اعلان کرد و کفار او را زدند و باز عباس خود را بالایش انداخت و او را نجات داد. این کار را سه روز انجام داد، بعداً به طرف خانواده‌اش بازگشت خداوند از او خوشنود و او را خوشنود بدارد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به آرامی بخوان و تکرار کن تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را بخوان و آنچه را که پوشیده است توضیح ده تا دانسته شود.

- ۳- آن‌ها را از مرحمت و مهربانی پیامبر ﷺ آگاه کن که برای ابوذر گفتند: ایمان خود را بپوشد تا کار رسول الله با مشرکین معلوم شود. طوری که شمعان پسر عموی فرعون در قصر شاهی با فرعونیان زندگی می‌کرد و ایمان خود را پوشیده می‌داشت.
- ۴- به ایشان بفهمان: که اگر کسی به رخصت کار نکند و عذاب و اذیت دشمنان اسلام را تحمل کند جواز دارد و خداوند او را در مقابل، پاداش می‌دهد، ولی در چنین حالاتی گرفتن رخصت و گذاشتن عزیمت بهتر است.
- ۵- آن‌ها را از کمال فضیلت عباس بن عبدالمطلب آگاه کن: که چطور در کنار ابوذر ایستاد و او را از دست دشمنان نجات داد در حالی که هنوز ایمان نیاورده بود و از همین جوانمردی او بوده خداوند او را به دولت اسلام مشرف ساخت و از بزرگان اصحاب رسول خدا ﷺ قرار گرفت، خداوند از او خشنود باد.

درس ۹: آیه خواب ابراهیم علیه السلام و قربانی فرزندش

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۱۰۲) گفت ابراهیم: ای پسر کم! من همانا دیدم در خواب که تو را ذبح می کنم، پس بنگر تا چه می بینی، گفت: ای پدرم! بکن آنچه را فرمان می شوی زود است بیابی مرا اگر خدا خواهد از شکیبایان (۱۰۳) تا هرگاه تسلیم شدند هردو افکندش به پیشانی (۱۰۴) و خواندیمش ای ابراهیم (۱۰۵) همانا راست آوردی خواب را ما بدنیشان پاداش دهیم نیکوکاران را (۱۰۶) هرآینه آن آزمایش آشکار است (۱۰۷) و فدیهدادیمش به کشتنی بزرگ.</p>	<p>قول الله عزوجل:</p> <p>فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَبْنِيْ اِنِّىْ اَرَىٰ فِي الْمَنَامِ اَنِّىْ اَذْحِكُ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَىٰ ۚ قَالَ يَتَّبِعِ اَفْعَلُ مَا تُؤْمُرُ ۚ سَتَجِدُنِيْ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰبِرِيْنَ ۝۱۰۲ فَلَمَّا اَسْلَمَا وَتَلَّهِ لِّلْجَبِيْنِ ۝۱۰۳ وَنَدَيْنَهُ اَنْ يَتْلُبْ اِبْرٰهِيْمَ ۝۱۰۴ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّءْيَا ۚ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ۝۱۰۵ اِنَّ هٰذَا هُوَ الْبَلَوُا الَّذِيْ نُبْلِيْ بِهٖ اِبْرٰهِيْمَ ۝۱۰۶ وَفَدَيْنَاهُ بِذَبْحٍ عَظِيْمٍ ۝۱۰۷</p>
---	--

[صافات: ۱۰۲ الی ۱۰۷]

شرح: می فرماید: ﴿إِنِّي أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْحِكُ﴾ این سخن ابراهیم خلیل است که به فرزند خود اسماعیل در مکه می گوید، و از آنچه در خواب دیده برایش قصه می کند و می فرماید: من در خواب می بینم که تو را جهت قربانی برای خداوند سر می بریم. می فرماید: ﴿فَانْظُرْ مَاذَا تَرَىٰ﴾ بنگر تا چه می بینی؟ او در پاسخش چنین گفت: ﴿يَتَّبِعِ اَفْعَلُ مَا تُؤْمُرُ﴾ یعنی آنچه را پروردگارت به تو امر می کند انجام ده چنین پاسخی را برای این گفت: که خواب پیامبران وحی شمرده می شود و پدرش ابراهیم را اطمینان می دهد که او در هنگام کشتن نافرمانی نکرده و فرار نمی کند. می فرماید: ﴿سَتَجِدُنِيْ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰبِرِيْنَ﴾ انشاء الله مرا از بندگان باصبر و شکبایا خواهی یافت، ﴿فَلَمَّا اَسْلَمَا﴾ چون هردو تسلیم گشتند، یعنی

کار خود را به خدا واگذاشتند و به قضائی که او تعالی در بارهٔ شان فرمان داده راضی شدند. ﴿وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ﴾ و جهت کشتن، پیشانی او را بر زمین افکند تا سرش را ببرد در حالی که کارد به دستش بود، پیش ازین که بر گردن اسماعیل بگذارد. به چیزی متوجه شد ناگاه گوسفندی ابلق را دید و آواز هاتفی که می گفت: او را بگذار و این را بگیر، پس فرزند را رها کرد و گوسفند را قربانی کرد. روش آیات قرآنکریم بر همین دلالت دارد. ﴿وَتَدَيِّنُهُ أَنْ يَتَبَرَّاهِيمُ﴾ ۱۴۰ قَدْ صَدَقْتَ الرَّؤْيَا یعنی به اراده ذبح فرزند خود به نحو احسن از ما اطاعت کردی و تو را پاداش دهیم و همچنین نیکوکاران را پاداش می دهیم، سپس خداوند می فرماید: ﴿إِنَّ هَذَا هُوَ الْبَلْتُؤُا الْمُبِينُ﴾ ۱۴۱: یعنی آنچه ابراهیم علیه السلام بدان آزمایش گردید، امتحانی واضح و آشکار بود. می فرماید: ﴿وَفَدَيْنَهُ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ﴾ و فدیة دادیمش به کشتنی بزرگ و آن قوچی ابلق بود، پس ابراهیم علیه السلام آن قوچ را در عوض اسماعیل علیه السلام سر برید و این قربانی در منی بود و از همین جهت ذبح قربانی در منی شروع گردیده است و آن مکان را از این سبب منی گویند: که خون های قربانی در آنجا ریخته می شود.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- آیات را با تجوید و مکرر بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را به آرامی بخوان و آنچه را توضیح لازم دارد توضیح ده.
- ۳- ایشان را تعلیم ده: که فرمانبرداری والدین در کارهای مشروع واجب است، ولی در کارهای غیر مشروع جواز ندارد، زیرا پیامبر صلی الله علیه و آله می فرماید: «در جایی که نافرمانی خالق باشد اطاعت از مخلوق نیست».
- ۴- به ایشان بفهمان: که خواب پیامبران وحی است و خواب مسلمان، هم جزئی از ۴۶ جزء نبوتست.
- ۵- به ایشان توصیه کن: که در کارهای آینده باید انشاء الله گفت.

۶- به ایشان از فضیلت صبر و شکیبائی و عاقبت شایسته آن تذکر ده: خداوند ما را از صابران بگرداند.

درس ۱۰: حدیث خواب پیامبر ﷺ در باره عایشه رضی الله عنها

<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم لعائشة رضي الله عنها: أُرِيْتُكَ فِي الْمَنَامِ مَرَّتَيْنِ، أَرَى أَنَّكَ فِي سَرَقَةٍ مِنْ حَرِيرٍ وَيَقَالُ هَذِهِ امْرَأَتُكَ فَاكْشِفْ عَنْهَا فَإِذَا هِيَ أَنْتِ فَأَقُولُ إِنَّ يَكُ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ يُنْصَحُ.</p>	<p>پیامبر ﷺ برای عایشه رضی الله عنها گفت: پروردگارم دو مرتبه تو را در خواب برایم نشان داد. دیدم که تو در پارچه از ابریشم هستی. برایم گفته شد: که این زن همسر تو است. پرده را از صورتش دور کن، هنگامی که نظر کردم آن صورت تو بود به خود گفتم، اگر این خواب از طرف خداوند باشد آن را جاری می گرداند.</p>
--	--

(رواه البخاری)

شرح: فرموده رسول الله ﷺ: «لَعائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: أُرِيْتُكَ فِي الْمَنَامِ مَرَّتَيْنِ»: به عایشه گفت: پروردگارم تو را دو مرتبه در خواب برایم نشان داد. سپس چگونگی خواب خود را تعریف می کند و می فرماید: «أَنَّكَ فِي سَرَقَةٍ»: دیدم که صورتت در پارچه از ابریشم رسم شده است و برایم گفته می شود: این همسر آینده ات می باشد، می فرماید: «فَاكْشِفْ عَنْهَا فَإِذَا هِيَ أَنْتِ»: یعنی پرده را که در آن صورت رسم شده است، باز کن چون آن را باز کردم صورت عایشه را دیدم که در آن رسم شده است.

می فرماید: «فَإِذَا هِيَ أَنْتِ فَأَقُولُ إِنَّ يَكُ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ يُنْصَحُ»: هنگامی که در آن صورت نظر کردم. با خود گفتم: اگر این رؤیا از طرف خداوند باشد آن را جاری می کند. و به راستی آن رؤیا، حق و از طرف خداوند بود که آن را تحقق بخشیده و عایشه رضی الله عنها همسر پیامبر اکرم و مادر مسلمانان گشت.

و خواب پیامبران وحی است، پس این خواب برای عایشه رضی الله عنها فضیلت و شرافتی است که برای هیچیک از زنان مؤمنه چنین برتری نصیب نشده است.

خداوند از وی خشنود و او را خشنود بدارد. و نیز خوشنودی برای کسانی باد که او را دوست می‌دارند و از او خوشنود هستند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به خوبی قرائت کن تا آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را به خوبی بخوان و توضیح لازم را بیان کن.
- ۳- به ایشان بیاموز: که خواب پیامبران وحی است و خواب مؤمنین نیز جزئی از آن به شمار می‌رود.
- ۴- ایشان را از فضیلت و شرافت سیدتنا عایشه رضی الله عنها و محبتی که در میان او و پیامبر صلی الله علیه و آله بود آگاه کن.
- ۵- به ایشان تعلیم ده: طوری که ازین حدیث دانسته شد که صورت عایشه را در پرده حریر به پیامبر صلی الله علیه و آله نمودند و دلیلی بر جواز استعمال ابریشم برای مردان نیست، چون عایشه رضی الله عنها زن بود. و ابریشم مخصوص به زنان است با این که دلایل شرعی دیگر بر حرام بودن ابریشم به مردان و حلال بودنش به زنان وجود دارد.

درس ۱۱: آیه سوره قدر

<p>فرموده خداوند بزرگ:</p> <p>(۱) همانا ما فرو فرستادیم قرآن عظیم الشان را در شب قدر (۲) و تو چه دانی که چیست شب قدر (۳) شب قدر بهتر است از هزار ماه (۴) فرود آیند فرشتگان و جبرئیل <small>علیه السلام</small> در آن به دستور پروردگارشان برای تقدیر هر کار (۵) سلامی است آن شب تا برآمدن بامداد.</p>	<p>قول الله تعالى:</p> <p>إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴿۱﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ﴿۲﴾ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ﴿۳﴾ تَنْزِيلُ الْمَلَكِ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِم مِّن كُلِّ أَمْرٍ ﴿۴﴾ سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿۵﴾</p>
---	--

شرح: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ خداوند می فرماید: ما که پروردگار و صاحب عزت و جلال هستیم، تمام قرآن را به یک مرتبه از لوح محفوظ به آسمان دنیا نازل کردیم، شب قدر یعنی شب حکم و تقدیر که در آن شب، حکم تمام سال فیصله می گردد، چون خداوند می فرماید: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَرَكَةٍ﴾ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ﴿۲﴾ ﴿فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ﴾ (الدخان: ۳ و ۴). «ما قرآن عظیم الشان را در شب مبارک نازل کردیم، همانا بیم دهنده هستیم در آن شب تمام کارها به حکمت الهی فیصله می گردد». ﴿وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ﴾ در این عبارت بزرگی و منزلت این شب را بیان می کند و چرا نباشد در حالی که در این شب به حکم الهی در مورد کارهایی که در تمام سال پدید می آید فیصله صادر می گردد. می فرماید: ﴿لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ﴾ یعنی عباداتی که در این شب مانند نماز و تلاوت قرآن کریم و دعای خیر و دیگر کارهای خیر که انجام می شود ثوابش از عباداتی که در هزار شب دیگر انجام شود بیشتر است و هزار شب به مقدار ۸۳ سال و ۴ ماه می شود. می فرماید: ﴿تَنْزِيلُ الْمَلَكِ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِم مِّن كُلِّ أَمْرٍ﴾ یعنی ملائکه و جبرئیل علیه السلام به دستور خدا

با تمام اوامر الهی که در این سال به پدید آمدن آنها تقدیر رفته و به لوح محفوظ نوشته شده است نازل می گردند، می فرماید: ﴿سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ﴾: یعنی در آن شب از غروب آفتاب تا برآمدن صبح صادق سلامتی است از هر شری، فرشتگان بر تمام مردان و زنان مسلمان که به عبادت مشغول باشند وارد می شوند و سلام می گویند.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- سوره مبارکه را به تجوید بخوان تا حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله واضح بخوان تا یاد گیرند.
- ۳- به ایشان بفهمان: که این سوره، نزول وحی الهی را بر محمد ﷺ و پیامبری آن حضرت را ثابت می کند.
- ۴- ایشان را از فضیلت شب قدر آگاه کن و تشویق نما تا آن را در شب های طاق از ده اخیر ماه مبارک رمضان طلب کنند.

درس ۱۲: حدیث شبی بهتر از هزار ماه

پیامبر ﷺ گفت: همانا این ماه نزد شما رسیده است، در وی شبی است که از هزار ماه بهتر است. کسی که از آن بی بهره بماند بیشک از تمام خیرها بی بهره است و از خیر آن به جز شخص محروم، بی نصیب نمی شود.	قول النبی صلی الله علیه وسلم: إِنَّ هَذَا الشَّهْرَ قَدْ حَضَرَکُمْ وَفِيهِ لَيْلَةٌ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ مَنْ حُرِمَهَا فَقَدْ حُرِمَ الْخَيْرَ كُلَّهُ وَلَا يُحْرَمُ خَيْرَهَا إِلَّا مَحْرُومٌ.
---	--

(صحیح ابن ماجه)

شرح: می فرماید: «إِنَّ هَذَا الشَّهْرَ»: یعنی ماه مبارک رمضان، «قَدْ حَضَرَکُمْ»: نزد شما رسیده است و پیش روی شماست و فردا به خواسته خداوند روزه خواهید داشت. می فرماید: «وَفِيهِ لَيْلَةٌ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ»: در ماه رمضان شب قدریست که از هزار ماهی که در آن شب قدر نباشد بهتر است. و هزار ماه هشتاد و سه سال و چهارماه می شود. و فضیلت این ماه به قول خدا و پیامبر ﷺ به اثبات رسیده است، خدای بزرگ می فرماید: شب قدر از هزار ماه بهتر است و از آن چیزهایی که خیریت این ماه را افزون می کند فرود آمدن فرشتگانست که روح الامین جبرئیل علیہ السلام با ایشان همراهی می کند و فرشتگان از غروب آفتاب تا طلوع صبح به همه جا می گردند. و بر هر مسلمانی که به عبادت خداوند مشغول است سلام می گویند: و از تمام آفت ها درین شب سلامتی است. می فرماید: «مَنْ حُرِمَهَا فَقَدْ حُرِمَ الْخَيْرَ كُلَّهُ»: هر که از چنین خیری بی بهره ماند، بیشک از تمام خیرها بی بهره مانده است. در این بخش از حدیث، خیر و شرف و برتری این شب بیان شده تا مؤمنان در طلب آن با رغبت بکوشند و آن را دریابند و این شب را باید در ده شب اخیر ماه مبارک رمضان جستجو کرد. می فرماید: «وَلَا يُحْرَمُ خَيْرَهَا إِلَّا مَحْرُومٌ»: از خیر آن به جز شخص محروم بی نصیب نمی باشد. آری، چنین است، زیرا شبی که عبادت در آن برابر هزار ماه باشد باز هم اگر کسی باشد که او را طلب نکند و به آن

رغبت نداشته باشد به خداوند سوگند چنین بنده از هر خیری بی بهره است و از چنین مصیبتی به خداوند پناه می بریم.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را مکرر بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله توضیح ده و مطالب مشکل را بیان کن تا دانسته شود.
- ۳- به ایشان بفهمان: که پیامبر ﷺ خیلی به صلاح و رستگاری کارهای امت علاقمند است.
- ۴- ایشان را به طلب و جستجوی شب قدر توصیه کن، زیرا خیر و برکت در آن نهفته است و باید در شب های طاق دهه آخر طلب شود.
- ۵- ایشان را آگاه کن: که از فرموده پیامبر ﷺ که شب قدر را در شب های طاق دهه آخر جستجو کنید، دلیلی که شب بیست و هفتم قدر باشد به دست نمی آید، چنانچه بعضی از مردم چنین می پندارند و در آن شب بیدار مانده، در مساجد، محافل برپای می کنند و در آن به خوردن و آشامیدن می پردازند، چنین چیزی از شارع به ما نرسیده و سلف صالحین نیز چنین روشی نکرده اند.

درس ۱۳: آیه رمضان ماه نزول قرآن

<p>فرموده خدای بزرگ:</p> <p>ماه مبارک رمضان ماهی است که نازل شده است در آن قرآن برای هدایت مردم با دلایل روشن برای رهنمائی و جدائی حق از باطل، پس هر که دریابد ماه رمضان را آن را روزه بدارد و هر که بیمار یا در سفر باشد، پس چندی از روزهای دیگر روزه دارد خداوند می خواهد برای شما آسانی را و نمی خواهد دشواری را که کامل بگیرید روزه ها را و تکبیر بگوئید خدا را برای این که هدایت تان کرده و باشد که سپاس دارید.</p>	<p>قول الله تبارک و تعالی:</p> <p>شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ ۚ فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ۖ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدٰكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾</p>
--	--

[بقره: ۱۸۵]

شرح: می فرماید: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ﴾ ماه رمضان ماه نهم از ماه های سال قمری است. لفظ شهر از ماده شهرت گرفته شده است، و رمضان از رمض الصائم گرفته شده، این جمله وقتی گفته می شود که شکم روزه دار از تشنگی داغ می شود. می فرماید: ﴿الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾ یعنی قرآن کریم در شب قدر از لوح محفوظ به یکبارگی به آسمان دنیا نازل شده است. می فرماید: ﴿هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى﴾ یعنی قرآن کریمی که در ماه رمضان نازل شده جهت رهنمائی مردم برای خوشبختی و کمال فرود آمده و همه راه های هدایت را برایشان می نمایاند تا انسان ها با پیمودن آن راه ها به کمال رسیده و سعادت مند شوند و چنین خوشبختی با ایمان صحیح و عمل شایسته و خالص و پیروی از پیامبر ﷺ به دست می آید.

می‌فرماید: ﴿فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ خطاب برای مسلمانان است که هرگاه اعلان رؤیت ماه رمضان را بشنوند باید روزه بدارند و رؤیت ماه به دیدن یک مسلمان عادل ثابت می‌گردد. می‌فرماید: ﴿وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ﴾ و آن که بیمار یا در سفر باشد بخورد و روزه نگیرد و بر او لازم است تا به شماره روزهائی که به سبب بیماری یا سفر، خورده روزه قضائی بگیرد و این که خداوند برای مریض و مسافر، خوردن روزه را اجازه داده، اراده آسانی امور بندگان مؤمن را دارد و نمی‌خواهد که گرفتار دشواری گردند، زیرا مسلمین دوستان خداوند. می‌فرماید: ﴿وَلْتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ﴾ تا این که شماره روزه را کامل گردانید، خداوند مسافر و بیمار را به گرفتن قضائی امر کرده است تا شماره ماه را که سی روز یا رفتن به طرف مصلی و بازگشتن به سوی خانه‌ها تکبیر بگویند و کلماتی که به صورت تکبیر گفته می‌شود چنین است: الله اکبر، الله اکبر لا اله الا الله والله اکبر الله اکبر والله الحمد تا بدین سبب آماده شکرگزاری خدای بزرگ شده و در جمله شاکرین که در نعمت‌های ایشان افزوده می‌شود، داخل شوند، پس ستایش و شکر مر خدای راست.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت شریف را به تجوید بخوان تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه لازم دارد توضیح ده.
- ۳- آن‌ها را آگاه کن: که قرآن جداکننده حق و باطل است، خیر و شر هدایت و ضلالت را از هم جدا می‌کند، پس باید آن را بخوانند و در معنایش اندیشه کنند تا بدانند که به طرف چه چیز می‌خوانند، زیرا راهی به سوی هدایت و حقیقت نیست مگر به قرآن‌کریم و به سنت آن که قرآن بر وی نازل شده، ثابت شده است.
- ۴- آن‌ها را به طلب کردن شب قدر که از هزار ماه بهتر است تشویق کن.

۵- ایشان را آگاه کن، اجازه خوردن برای مریض و مسافر از رحمت و مهربانی خداوند است که اگر کسی احتیاج پیدا کند از آن استفاده کند و اگر نیازی نباشد گرفتن روزه بهتر است.

درس ۱۴: حدیث روزه رمضان و محو گناهان گذشته

<p>پیامبر ﷺ می فرماید: کسی که ماه مبارک رمضان را به انگیزه ایمان و امید ثواب الهی روزه بگیرد، خداوند گناهان گذشته اش را می آمرزد و نیز می فرماید: همانا خداوند در هنگام افطار آزادگانی را از آتش جهنم دارد و این در هر شب، و نیز می فرماید: روزه سپرست از آتش دوزخ مانند سپر یکی از شما در هنگام جنگ.</p>	<p>قوله عليه السلام: مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ. وقوله: إِنَّ لِلَّهِ عِنْدَ كُلِّ فِطْرِ عُنُقَاءَ وَذَلِكَ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ. وقوله: الصَّيَّامُ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ كَجُنَّةِ أَحَدِكُمْ مِنَ الْقِتَالِ.</p>
---	---

(صحیح ابن ماجه)

شرح: می فرماید: «مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا»: یعنی کسی که ماه مبارک رمضان را با ایمان به خداوند و به عباداتی که بر بندهای مؤمنش واجب کرده است روزه بدارد و در این عبادت صیام تنها و تنها امید ثواب را از خداوند داشته و به غیر او در عبادت خود نیتی نداشته باشد که وی را ستایش کنند و یا از ترس سرزنش مردم روزه گرفته باشد. پاداش او آنست «غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ» که گناهان گذشته او آمرزیده می شود. مراد گناهان صغیره است و گناهان کبیره نیز اگر از آنها توبه کند. می فرماید: «إِنَّ لِلَّهِ عِنْدَ كُلِّ فِطْرِ عُنُقَاءَ وَذَلِكَ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ» یعنی در شبهای ماه مبارک رمضان هرگاه که مؤذن اذان مغرب را می گوید و مسلمانان به روزه گشادن آغاز می کنند، خداوند مهربان تعدادی از مؤمنان را از آتش جهنم آزاد می کند که از شمار آنها به جز خودش کسی آگاهی ندارد. و این بشارتی بزرگ است برای مؤمنین روزه دار. می فرماید: «الصَّيَّامُ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ كَجُنَّةِ أَحَدِكُمْ مِنَ الْقِتَالِ»: یعنی روزه سپر است که شما را از آتش دوزخ نگهداری می کند و سپر چیزیست که شخص مبارز آن را بر سر یا دیگر اندامها قرار می دهد تا وی را از گزند شمشیرها و تیرها و دیگر چیزها در

جنگ نگهداری کند در بعضی روایات این عبارت نیز در متن حدیث اضافه شده است. «ما لم یخرقها با الغیة» تا هنگامی که روزه‌اش را به واسطه غیبت باطل نکرده باشد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- عبارت حدیث را به آرامی بخوان و تکرار کن تا یاد بگیرند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه لازم دارد توضیح ده تا یاد بگیرند.
- ۳- به ایشان بگو: که برای صحت عبادت و قبول آن به درگاه الهی و اثر آن در ترکیه نفس شرط است که توأم با اخلاص و پیروی از رسول خدا باشد از نگاه کیفیت و کمیت و زمان و مکان و از خود چیزی بر آن نیفزوده و یا نکاهد.
- ۴- به ایشان از فضیلت روزه و پاداش بزرگی که به روزه‌داران ارزانی می‌شود تذکر ده.
- ۵- به ایشان بگو: که غیبت، جنگ، دشنام، سخن‌چینی ثواب روزه را از بین می‌برد ازین کار باید درین ماه پرهیز شود.

درس ۱۵: آیه صفات زنان و مردان مؤمن

<p>قول الله تعالى:</p> <p>إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾</p>	<p>فرموده خداوند بزرگ:</p> <p>(۳۵) همانا مردان مسلمان و زنان مسلمان و مردان مؤمن و زنان مؤمن و مردان فروتن و زنان فروتن و مردان راستگو و زنان راستگو و مردان شکیا و زنان شکیا و مردان نرم دل و زنان نرم دل و مردان بخشنده و زنان بخشنده و مردان روزه دار و زنان روزه دار و مردان نگهدارنده و زنان نگهدارنده و مردانی که یاد خدا بسیار کنند و زنان یادکننده. آماده کرده است خدا برای ایشان آمرزش و پاداش بزرگ را.</p>
--	--

[احزاب: ۳۵]

شرح: این آیت کریمه شامل ده صفت از بزرگترین صفات مردان و زنان مؤمن است که آنها عبارتند از: ۱- اسلام. ۲- ایمان. ۳- فرمانبرداری. ۴- راستی. ۵- صبر و شکیائی در برابر انجام طاعات، و ترک گناهان، رضا بر مصیبت و بلاء و حوصله داشتن. ۶- نرم دلی و خشوع در نمازها. ۷- صدقه دادن. ۸- روزه داشتن. ۹- پاکدامنی. ۱۰- یادکردن خدا بسیار؛ در این آیت کریمه خبر می دهد: که او تعالی برای آنانی که دارای چنین صفاتی هستند مغفرت گناهان و پاداش بزرگ را مهیا ساخته که بهشت جاوید و خوشنودی و رضای او می باشد، پروردگارا ما را از ایشان بگردان و با آنها حشر کن و چنانکه از آنها راضی شدی از ما نیز راضی شو.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را خوب و مکرر بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را به آرامی بخوان و نکات توضیح‌دار را توضیح ده.
- ۳- به ایشان تعلیم ده: که اسلام به معنی تسلیم شدن به خداوند است، چنانکه فرمایش به جا آریم و نهی او را ترک کنیم.
- ۴- به ایشان بگو: که ایمان عبارت از تصدیق و باورداشتن کامل به چیزهاییست که خداوند به تصدیق آن‌ها فرمان داده است مانند ایمان به فرشتگان، کتاب‌ها، پیامبران و زندگی بعد از مرگ، قضا و قدر، پل صراط، وزن اعمال و جنت و دوزخ.
- ۵- به ایشان بیاموز: که راستی شامل درستی در سخن و کردار است که انسان را به طرف نیکوکاری رهنمون می‌سازد و نیکوکاری، وی را به جانب بهشت خدا راهنمایی می‌کند.
- ۶- به آن‌ها بفهمان: که پاکدامنی و حفظ شرمگاه، عبارت از پوشیدن عورت است و همچنین باید از زنا، لواط و سحاق و استمناء خودداری کرد.

درس ۱۶: حدیث افطار دادن روزه‌دار

<p>پیامبر ﷺ می‌فرماید: کسی که یک روز در راه خدا روزه بگیرد، خداوند به سبب روزه آن روز هفتاد سال رویش را از آتش دوزخ دور می‌گرداند. پیامبر ﷺ فرمود: کسی که روزه روزه‌داری را بگشاید، برایش ثوابی است مانند ثواب روزه‌داران بدون آنکه چیزی از ثواب شان کاسته شود. و نیز می‌فرماید: روزه داشتن روز عرفه، امیدوارم که خداوند روزه آن را کفاره سال پیش و سال پسین قرار دهد نیز در باره روز دهم محرم می‌فرماید: من امیدوارم که خداوند آن را کفاره سال پیش او را بگرداند.</p>	<p>وقوله صلى الله عليه وسلم: مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بَاعَدَ اللَّهُ بِذَلِكَ الْيَوْمِ النَّارَ عَنْ وَجْهِهِ سَبْعِينَ خَرِيفًا. وقوله: مَنْ فَطَّرَ صَائِمًا كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِمْ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجُورِهِمْ شَيْئًا. وقوله: صِيَامُ يَوْمِ عَرَفَةَ إِنِّي أَحْتَسِبُ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُكَفِّرَ السَّنَةَ الَّتِي قَبْلَهُ وَالَّتِي بَعْدَهُ. وقوله: فِي صِيَامِ يَوْمِ عَاشُورَاءَ أَحْتَسِبُ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُكَفِّرَ السَّنَةَ الَّتِي قَبْلَهُ.</p>
--	--

(صحیح ابن ماجه)

شرح: «من صام يوماً في سبيل الله باعد الله بذلك وجهه سبعين خريفاً من النار» این حدیث مبارک بزرگترین جایزه را در برابر کمترین کاری بیان می‌کند و این بخشایش و فضل رحمت خدا است تا به هر که خواهد بدهد و او تعالی دارای بخشایش بزرگ است و آن کار کوچک روزه داشتن یک روز در راه خداست و جایزه آن دور گردانیدن روی روزه‌دار هفتاد سال از آتش دوزخ است. و نیز می‌فرماید: «مَنْ فَطَّرَ صَائِمًا كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِمْ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجُورِهِمْ شَيْئًا» این حدیث مبارک نیز عمل و جایزه بزرگ را بیان می‌کند عمل، افطار روزه‌داری به غذا جایزه و پاداش آن، دریافت مزدی مثل مزد آن روزه‌دار به غیر این که از مزد روزه‌دار چیزی کاسته گردد. «صِيَامُ يَوْمِ عَرَفَةَ إِنِّي أَحْتَسِبُ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُكَفِّرَ السَّنَةَ الَّتِي

قَبْلَهُ وَالَّتِي بَعْدَهُ» این جا نیز جایزه بزرگ در برابر عمل کوچک قرار دارد. عمل روزه روز عرفه و جایزه آن، کفاره گناهان سال پیش از روزه و سال بعد از روزه می‌باشد و نیز می‌فرماید: «فِي صِيَامِ يَوْمِ عَاشُورَاءَ أَحْتَسِبُ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُكَفِّرَ السَّنَةَ الَّتِي قَبْلَهُ»: باز هم این حدیث مبارک در برگیرنده عمل اندک و ثوابی بزرگ است. عمل، روزه داشتن روز عاشورا است و جایزه آن کفاره گناهان آن سالی که پیش از روزه است. هریک از این جوایز از دیگری بزرگ تر است ستایش خدای را که صاحب احسان و بخشایش است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر چهار حدیث را به تکرار بخوان تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را به آرامی بخوان و آنچه لازم دارد توضیح ده.
- ۳- به ایشان بفهمان: که تمام جوایزی که درین احادیث وعده شده است مشروط بر این است که عمل به اخلاص انجام شود و تمام ارکان روزه مانند نیت و نگهداری از خوردن و آشامیدن و لذت جنسی از طلوع صبح صادق تا غروب آفتاب و خودداری از جنگ، غیبت، و گناهی که روزه را باطل می‌کند رعایت شود.

درس ۱۷: آیه اعتکاف در مسجد

<p>خداوند بزرگ می‌فرماید:</p> <p>(۱۸۷) و در حالی که در مسجدها معتکفید، با همسرانتان آمیزش نکنید در جای دیگر می‌فرماید:</p> <p>(۱۲۵) و سپردیم به ابراهیم و اسماعیل که پاک دارید خانه مرا برای طواف کنندگان و معتکفان و رکوع گذاران و سجده کنان.</p>	<p>قول الله تعالى:</p> <p>وَلَا تُبَشِّرُوهُمْ ۖ وَأَنْتُمْ عَنِكُفُونَ فِي الْمَسْجِدِ</p> <p>[البقرة: ۱۸۷]</p> <p>وقول الله تعالى:</p> <p>وَعَهْدَنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿۱۲۵﴾</p>
--	--

[البقرة: ۱۲۵]

شرح: ﴿وَلَا تُبَشِّرُوهُمْ ۖ وَأَنْتُمْ عَنِكُفُونَ فِي الْمَسْجِدِ﴾: خداوند بزرگ به بندگان مؤمن خود می‌گوید که هرگاه به نیت اعتکاف در مسجدی که نماز جمعه اداء می‌شود وارد شدند نباید با همسران خود آمیزش کنند و به ایشان اجازه نمی‌دهد که به منزل خود بازگردیده و با همسران‌شان جماع کنند، چون معتکف کسیست که بر خود لازم گرفته تا حداقل مدت یک شبانه روز را در مسجد مشغول عبادت باشد و اگر این دستور الهی را مخالفت کرده و با همسرش نزدیکی نمود، اعتکافش باطل و ثواب آن نابود می‌شود و اگر اعتکافش به نیت نذر بود لازم است تا اعتکاف خود را از سر بگیرد تا نذرش اداء شود اگر نذر نبود اجر و ثواب اعتکافش باطل ولی از سر گرفتن اعتکاف و قضای آن لازم نیست.

می‌فرماید: ﴿وَعَهْدَنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿۱۲۵﴾﴾ خداوند بزرگ در کتاب خود خبر می‌دهد: که به پیامبر خود ابراهیم و

فرزندش اسماعیل امر فرموده که مسجد وی را واقع در مکه که در آن خانه عتیق قرار دارد پاک گردانند از نجاسات معنوی مانند بتان و آنچه به جز خدای یگانه مورد پرستش واقع می شود و از نجاسات ظاهری مانند پلیدی ها و ناپاکی ها برای کسانی که به خانه طواف می کنند و کسانی که اقامت مسجد را برای عبادت به نیت نزدیکی به خداوند بر خود لازم گرفته اند و همینطور برای نمازگزاران رکوع و سجده کنندگان.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- آیات را به تجوید بخوان و تکرار کن تا شنندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را بخوان و نکات پوشیده را توضیح ده.
- ۳- ایشان را به بعضی احکام اعتکاف مانند بیرون نشدن از مسجد برای جنازه، عیادت بیمار، خرید و فروش و همچنین خودداری از صحبت در امور دنیا و غیبت و سخن چینی و مباشرت با زن ها آگاه کن: که چنین کرداری اعتکاف را باطل می گرداند.
- ۴- به ایشان از فضیلت اعتکاف و ثواب آن تذکر ده، چون اعتکاف فارغ شدن است برای عبادت و ذکر خدا و خواندن قرآن کریم و ادای نماز و روزه به جهت رضای باری تعالی.
- ۵- به ایشان بفهمان: که بیرون شدن از مسجد برای رفع ضرورت، وضو، غسل و خرید خوراک ضروری، جواز دارد.

درس ۱۸: حدیث مسجد خانه هر پرهیزگار

<p>وقول النبی صلی الله علیه وسلم: الْمَسْجِدُ بَيْتُ كُلِّ تَقِيٍّ، وَقَدْ ضَمِنَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمَنْ كَانَ الْمَسَاجِدُ بُيُوتَهُ الرُّوحَ، وَالرَّحْمَةَ، وَالْجَوَّازَ إِلَى الصِّرَاطِ عَلَى رِضْوَانِ اللَّهِ إِلَى الْجَنَّةِ.</p>	<p>فرموده پیامبر ﷺ: مسجد خانه هر مسلمان پرهیزگار است. خداوند برای کسی که مسجد را خانه‌اش قرار دهد به آرامش بعد از مرگ و رحمت خود ضمانت می‌کند که او را از صراط عبور داده به رضامندی خود به جنت داخل می‌گرداند.</p>
---	--

(رواه الطبرانی و البزار)

شرح: می‌فرماید: «المسجد بیت کل تقی»: مسجد جائی که در آن سجده می‌شود. ولی اینجا مراد مسجد جامع است که در آن نماز جمعه ادا می‌شود. زیرا اعتکاف باید در مسجد جامع ادا شود تا معتکف ناچار نگردد که برای ادای جمعه از آن خارج گردد، چه برای معتکف جایز نیست که قبل از اتمام اعتکاف از مسجد بیرون شود. مگر برای ضرورت مانند غسل، قضای حاجت و وضو که خارج شدن برای این کارها جواز دارد.

(در مذهب احناف اعتکاف در مسجدی که در آن نمازهای پنج‌وقت اداء می‌شود جواز دارد و معتکف می‌تواند برای ادای نماز جمعه خارج شود و به اعتکافش هم زیانی وارد نمی‌شود).

و تقی شخص پرهیزگار است چه مرد باشد یا زن و آن کسی است که ترس و تقوای خداوند او را به فرمانبرداری خدا و پیامبر ﷺ و ترک نواهی‌شان وادار سازد. می‌فرماید « وَقَدْ ضَمِنَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمَنْ كَانَ الْمَسَاجِدُ بُيُوتَهُ الرُّوحَ وَالرَّحْمَةَ»: خداوند برای آن که مسجد را خانه‌اش قرار دهد به آسایش بعد از مرگ ضمانت می‌کند و به رحمت خود از عذاب دوزخ می‌رهاندش. «وَالْجَوَّازَ إِلَى الصِّرَاطِ عَلَى رِضْوَانِ اللَّهِ إِلَى الْجَنَّةِ»: و او را از صراط عبور داده و به

رضامندی خود به جنت داخل می گرداند و در آنجا همنشین پیامبران، صدیقان، شهیدان و نیکوکاران می باشد و این ها نیکو رفیقانی هستند.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به تکرار بخوان تا این که بیشتر سامعین آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را بخوان و آنچه مشکل است توضیح ده تا دانسته شود.
- ۳- ایشان را از فضیلت خلوت گزینی برای ذکر و طاعت خداوند آگاه کن: که این عمل با کشاورزی صنعتگری یا معماری و یا خرید و فروش منافات ندارد.
- ۴- از فضیلت اعتکاف و شروط آن به ایشان توضیح ده.
- ۵- به ایشان پیاموز: که همبستری با زنان، اعتکاف را باطل می کند، زیرا خداوند می فرماید: ﴿وَلَا تَبْشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَنْكُنَّ فِي الْمَسْجِدِ﴾ [البقرة: ۱۸۷] «در حالت اعتکاف در مساجد با زنان همبستر نشوید».

درس ۱۹: آیه فرشتگان بدون اذن خدا شفاعت نمی کنند

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۲۸) و شفاعت نکنند جز برای هر که خواهد و ایشانند از ترس او هراسان (۲۹) و هرآنکه بگوید ازیشان منم خدائی جز او، پس جزا دهیم او را به دوزخ بدینگونه کیفر دهیم ستمکاران را.</p>	<p>قول الله تعالى:</p> <p>وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَىٰ وَهُمْ مِّنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ ﴿٢٨﴾ وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَهٌ مِّنْ دُونِهِ فَذَلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾</p>
---	--

[انبیاء: ۲۸ - ۲۹]

شرح: ﴿وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَىٰ﴾ یعنی فرشتگان برای کسی شفاعت نمی کنند، مگر کسی را که خداوند راضی باشد که در جوار او به دارالسلام جنت قرار گیرد. چنین کسی بعد این که از دوزخ نجات پیدا می کند فرشتگان برای ورودش به بهشت شفاعت می کنند. می فرماید: ﴿وَهُمْ مِّنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ﴾ یعنی همان فرشتگان که جاهلان عرب آن ها را پرستش کرده و دختران خدا می پندارند و به اوشان امید شفاعت دارند آن ها خود از خداوند ترسگوارند، پس چگونه عبادت آن ها به امید شفاعت جواز دارد می فرماید: ﴿وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَهٌ مِّنْ دُونِهِ﴾ یعنی هر که از فرشتگان فرضاً ادعا کند که من خدا هستم و مرا پرستش کنید، ﴿فَذَلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ﴾: سزای او دوزخ است برای ادعای خدائیش و رضا به عبادت دیگران او را می فرماید: ﴿كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ﴾ یعنی چنانکه فرشتگانی را که ادعای خدائی دارند جزا می دهیم، همچنین ستمکاران مشرک را که به عبادت فرشتگان، پیامبران، صالحین و دیگر چیزها از قبیل بتان، درختان، سنگ ها، شهوت ها و آرزوهای نفس بر خود ستم کرده اند، نیز جزا خواهیم داد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر دو آیت کریمه را بخوان و تکرار کن تا حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه را لازم است تفسیر کن.
- ۳- به ایشان بگو: که هیچ یکی از مخلوقات نمی‌تواند در باره کسی شفاعت کند، مگر هنگامی که خداوند از شفاعتش راضی باشد و برایش اجازه شفاعت داده باشد.
- ۴- به ایشان بگو: که برای مشرک کسی شفاعت نمی‌کند، زیرا او محکوم به خلود در آتش است، خداوند می‌فرماید: کسی که به خدا شریک آرد به تحقیق جنت بر او حرام است و جایگاهش آتش و ستمکاران را یاری‌دهنده نیست.
- ۵- به ایشان بگو: که درخواست عوام که می‌گویند: ای رسول خدا! برای ما شفیع باش و ای پیامبر! از خدا بخواه تا تو را در باره‌ام شفیع بگرداند، جواز ندارد طریقه درست چنین است که از خداوند طلب کنیم تا رسول خود را برای ما شفیع بگرداند.

درس ۲۰: حدیث شفاعت روزه و قیام اللیل

پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: روزه و خواندن قرآن در نماز شب برای بنده در روز قیامت شفاعت می‌کنند، روزه می‌گوید: پروردگارا! من او را از خوردن غذا و آب در روز بازداشتم و قرآن می‌گوید: من او را از خوابیدن در شب بازداشتم، ما را شفیع او بگردان.	قول النبي صلى الله عليه وسلم: الصيام والقيام شفيعان للعبد يوم القيامة يقول الصوم: رب منعتك الطعام والشراب بالنهار ويقول القرآن: منعتك النوم بالليل فشفعنا فيه.
---	--

(رواه أحمد و النسائي)

شرح: «الصيام والقيام»: روزه یعنی خودداری از خوراک و میل جنسی از طلوع صبح تا غروب آفتاب که به نیت فرمانبرداری و طلب ثواب از خداوند انجام گرفته باشد. مراد از قیام نمازهای شبانه در ماه رمضان است. می‌فرماید: «شفيعان للعبد يوم القيامة»: برای بنده در نجات از دوزخ و ورود به بهشت شفاعت می‌کنند و رسول خدا ﷺ شفاعت آنها را چنین بیان می‌کند و می‌فرماید: «يقول الصوم: رب منعتك الطعام والشراب بالنهار»: روزه می‌گوید: پروردگارا! من او را از خوردن غذا و آب در روز بازداشتم که بروزهای رمضان برای خوشنودی تو گرسنه و تشنه بود و این کار را به علت خوف تو و امید به آمرزش تو انجام داد. می‌فرماید: و يقول القرآن «منعتك النوم بالليل» قرآن می‌گوید: من او را از خوابیدن شب بازداشتم. در هنگامی که مردم خوابیده بودند، او برای رضای تو نخوابید و امیدوار به رحمت و آمرزش تو بود. می‌فرماید: «فشفعنا فيه» ما را شفیع او بگردان تا گناهانش را ببخشائی و او را با دوستان و بندگان نیکوکار و شایسته خود به جنت درآوری، پس خداوند آنها را شفیع می‌گرداند و شفاعت آنها را قبول می‌کند، زیرا اوست که این سخنان و طلب شفاعت را به

ایشان آموخته و توانائی بخشیده تا چنین خواسته عالی و گرانقدری را از درگاهش تقاضا نمایند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به خوبی بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه برایشان اشکال دارد توضیح ده.
- ۳- آن‌ها را از فضیلت روزه و نماز در شب‌های ماه مبارک رمضان آگاه کن.
- ۴- آن‌ها را از فضل و بخشایش خداوند بر بندگان مؤمنش آگاه کن، زیرا به ایشان چنین عباداتی مشروع گردانیده و آنان را برای ادای آن توفیق داده است، تا از ایشان این عبادات را قبول کند و در پاداش آن رضامندی خود و جنت را برایشان عنایت کند.
- ۵- به ایشان بگو: که شفاعت را نباید به غیر از خدا طلب کرد، کسی که به جز او تعالی از دیگری طلب کند، گمراه و از آن محروم می‌شود هیچ شفاعت‌کننده چه فرشته باشد یا پیامبر و یا شخص نیکوکار نمی‌تواند شفاعت کند، مگر این که خداوند برایش چنین اجازه بدهد و از شخصی که مورد شفاعت قرار می‌گیرد راضی باشد.

درس ۲۱: آیه نیکوکاران به نذر خود پایبند می‌باشند

<p>فرموده خدای بزرگ:</p> <p>(۷) پایدار مانند بر نذر و ترسند روزی را که شر و بدی آن، گسترده است.</p> <p>(سوره انسان: آیه ۷)</p> <p>و فرموده خدای بزرگ:</p> <p>(۲۷۰) و آنچه انفاق کرده اید از نفقه یا نذر کردید از نذر همانا میدانش خدا و نیست ستمکاران را یاران.</p>	<p>قول الله تعالى:</p> <p>يُوفُونَ بِالْأَنذَرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا ﴿٧﴾</p> <p>[انسان: ۷]</p> <p>وقول الله تعالى:</p> <p>وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُهُ ۗ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿٢٧٠﴾</p>
---	--

[البقره: ۲۷۰]

شرح: می‌فرماید: ﴿يُوفُونَ بِالْأَنذَرِ﴾ یعنی هنگامی که برای خداوند نذری کنند، مانند این که می‌گوید: بر من نذر باشد که چند روز روزه بدارم، یا آن مقدار صدقه کنم، یا چند رکعت نماز بخوانم و یا جهاد کنم، همانا به نذرشان وفا می‌کنند و آن را فرو نمی‌گذارند. مگر که از انجام آن کاملاً ناتوان گردد که در چنین حالتی از نذر خود کفاره مانند کفاره سوگند پیردازد و از خدای بزرگ طلب مغفرت و پوزش بخواهد که نتوانسته عبادت مطلوبه را انجام دهد. می‌فرماید: ﴿وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا﴾: مستطیر آن است که طولانی و پراکنده باشد زیان آن به همه کس و همه جا برسد. می‌فرماید: ﴿وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ﴾: یعنی اگر صدقه شما اندک یا بسیار باشد خداوند به آن آگاهی کامل دارد و شما را به انجام آن جزای موافق می‌دهد. می‌فرماید: ﴿أَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُهُ﴾ و خداوند به نذرتان نیز آگاهی دارد پادشاهان را عنایت می‌کند. می‌فرماید: ﴿وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ

أَنْصَارٍ ﴿٧٧﴾. خداوند مؤمنین را بیم می‌دهد ازین که در صدقات خود تقصیر نموده و ستم روا دارند، مانند این که در نیت خود اراده غیر خدا را داشته باشند یا آن را به کسی که مستحق نیست بدهند و یا حقداران را محروم نمایند یا نذر کرده و به آن وفا نکنند و یا به نام غیر خداوند نذر کنند که در این صورت‌ها، ستم‌گار محسوب می‌شوند و روز قیامت برای ستمکاران یاری‌دهنده نیست که آن‌ها را نجات بخشد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر دو آیت کریمه را تکرار کن تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله به جمله واضح بخوان و آنچه را لازم است تفسیر کن.
- ۳- به ایشان بگو: که نذر کردن به نام غیر خدا گناه است، لذا برای مسلمان حلال نیست که چنین کاری انجام دهد.
- ۴- به ایشان بگو: نذر عبادتست و آن که برای خدا نذری کرده باشد لازم است که آن را انجام دهد و هرگاه از ادای نذرش به سببی عاجز ماند باید کفاره یمین را که غذا دادن به ده نفر مسکین است بپردازد و اگر قدرت اطعام نداشت سه روز روزه بدارد.
- ۵- به ایشان یادآور شو: اگر نذر نمود که گناهی انجام دهد چنین نذری را نباید وفا نماید ولی کفاره آن را که کفاره سوگند است باید بپردازد و اگر چیزی را نذر کرد که در قدرت و توانایی اش نبود، ادای آن نذر واجب نیست، ولی کفاره یمین را باید بپردازد.

درس ۲۲: حدیث نذری در گناه نیست

گفته پیامبر ﷺ: نیست نذری در گناه و نیست نذری در آنچه انسان مالک آن نیست. و گفته پیامبر ﷺ: نیست نذری در گناه و کفاره آن کفاره قسم است.	قول النبی صلی الله علیه وسلم: لَا نَذْرَ فِي مَعْصِيَةٍ وَلَا نَذْرَ فِيْمَا لَا يَمْلِكُ ابْنُ آدَمَ. وقوله: لَا نَذْرَ فِي مَعْصِيَةٍ وَكَفَّارَتُهُ كَفَّارَةُ يَمِينٍ.
---	--

(رواه ابن ماجه)

شرح: گفته پیامبر ﷺ: «لَا نَذْرَ فِي مَعْصِيَةٍ» این جمله خبری است و معنای آن انشائی است یعنی جواز ندارد که مرد و زن مسلمان به کار گناهی نذر کند، مثل این که بگوید: بر من نذر باشد که امروز نماز نخوانم یا نذر باشد که فلانی را بزنم یا دشنام دهم. پس کسی که به نافرمانی خدا و رسولش نذر می کند جواز ندارد که به نذر خود وفاء کند، بلکه کفاره مانند کفاره قسم بردارد.

گفته پیامبر ﷺ: «وَلَا نَذْرَ فِيْمَا لَا يَمْلِكُ ابْنُ آدَمَ»، این جمله نیز مانند جمله اول لفظاً خبر است و معنا انشاء است یعنی جواز ندارد که مرد یا زن باشد که مسجدی بنا کنم یا طبقی از طلا صدقه بدهم. در حالی که مالک یک درهم و دینار نباشد و آن که چنین نذر کند، لازم است که کفاره ای مانند کفاره قسم بردارد و گفته پیامبر ﷺ: «لَا نَذْرَ فِي مَعْصِيَةٍ وَكَفَّارَتُهُ كَفَّارَةُ يَمِينٍ»: یعنی جواز ندارد که مسلمان به گناه نذر کند. مثل این که نذر می کند که به نماز صبح شرکت نکند یا فلانی را بزند در اینصورت لازم است که نذر خود را انجام ندهد و مانند سوگندی که می شکند کفاره بردارد و کفاره آن اطعام «شام و نهار» ده مسکین است و اگر قدرت نداشته، سه روز روزه بگیرد.

راهنمایی هایی برای مربی:

۱- آن دو حدیث بالا را تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.

- ۲- شرح را جمله به جمله بخوان و آنچه نیازی به توضیح دارد بیان کن.
- ۳- به ایشان تعلیم ده: که نذر به نام صالحین حرام است و کسی که چنین نذری نموده باشد نباید به آن وفاء کند و مانند سوگند کفاره بدهد.
- ۴- به ایشان تذکر ده: کسی که نذر می کند روزه بگیرد و قبل از انجام روزه می میرد، و لیش از جای او روزه بگیرد، زیرا پیامبر ﷺ در جواب کسی که سؤال کرد که زنی مرده و بر او روزه نذر بوده، فرمودند که و لیش از جای او روزه بگیرد. و همچنین کسی آمد از پیامبر ﷺ سؤال کرد که مادرم مرده و بر او روزه لازم بوده، پیامبر ﷺ فرمودند: که تو عوضش روزه بگیر.
- ۵- به ایشان تعلیم ده: کسی که نذر کرده و بیان نمی کند که چه نذر کرده بر او لازم است، مانند کفاره سوگند کفاره بدهد، زیرا پیامبر ﷺ فرمودند، کسی که نذر می کند و تعیین نمی کند که چه نذر کرده بر او لازم است که کفاره قسم بپردازد.

درس ۲۳: آیه با ندای آذان جمعه به یاد خدا بشتابید

<p>گفته خداوند:</p> <p>(۹) ای کسانی که ایمان آوریده اید! هرگاه بانگ داده شود برای نماز از روز جمعه، پس بشتابید به سوی یاد خدا و رها کنید معامله را این بهتر است برای شما اگر بدانید.</p>	<p>قول الله تبارک و تعالی:</p> <p>يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا اِذَا نُودِيَ لِلصَّلٰوةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ وَذَرُوْا الْبَيْعَ ۚ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿٩﴾</p>
--	--

[جمعه: ۹]

شرح: می فرماید: ﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا﴾: یعنی ای کسانی که خدا را به پروردگاری و دین اسلام را به حقانیت و محمد ﷺ را به پیامبری قبول کردید، می فرماید: ﴿اِذَا نُودِيَ لِلصَّلٰوةِ﴾: یعنی هنگامی که مؤذن برای نماز جمعه آذان گوید: مراد درین جا آذانی است که پیش روی امام در هنگام خطبه بر منبر داده می شود. می فرماید: ﴿مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ﴾: یعنی هنگامی که مؤذن برای نماز جمعه آذان گوید و این که در این آیه لفظ «يوم الجمعة» قید شده نشان می دهد که آن نماز جمعه است نه نمازی که به دیگر روزها خوانده می شود. می فرماید: ﴿فَاسْعَوْا اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ﴾: یعنی به سوی یاد خدا بروید که شنیدن خطبه و ادای نماز جمعه است. می فرماید: ﴿وَذَرُوْا الْبَيْعَ﴾: یعنی خرید و فروش را بگذارید، گرچه در آیت لفظ بیع یاد شده، ولی شامل شراء را نیز می شود، زیرا هیچ فروشی بدون خرید صورت نمی گیرد. و چون امر در اینجا برای وجوب است، پس فروش مانند خرید مشمول دیگر معاملات از هنگام آذان خطبه، حرام می گردد.

می‌فرماید: ﴿ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾: یعنی رفتن به طرف نماز و ترک خرید و فروش برای حال و آینده‌تان مفیدتر است، اگر ارزش خیر و پاداشی را که از جانب خدا دریافت می‌کنید بدانید.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت کریمه را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه لازم است توضیح ده.
- ۳- به ایشان بگو: که نماز جمعه بر همه فرض است، بغیر زن، برده، مریض و مسافر.
- ۴- آن‌ها را از ترک نماز جمعه بر حذر دار، زیرا پیامبر ﷺ می‌فرماید: باید مردم از ترک نمازهای جمعه خودداری نمایند، یا این که بر دل‌هایشان مهر می‌نهد که از جمله غافلان باشند.
- ۵- به ایشان آداب رفتن به نماز جمعه که عبارت است از غسل و پوشیدن بهترین لباس و استعمال خوشبوئی و زود رفتن به مسجد جامع، قبل از داخل شدن وقت، تعلیم ده.

درس ۲۴: حدیث فضیلت روز جمعه

<p>پیامبر ﷺ فرمود: بیشک بهترین روزهای شما روز جمعه است، آدم ﷺ در آن روز آفریده شد و در آن دمیدن صور است. و در آن فناء موجوداتست. پس شما درین روز بر من درود بسیار بگوئید، البته درود شما بر من عرضه می‌شود. مردی گفت: یا رسول خدا! چگونه بر تو عرضه می‌شود که جسد مبارک از هم پاشیده است. فرمود: به تحقیق که خداوند خوردن اجساد پیامبران را بر زمین حرام ساخته است.</p>	<p>قول النبی صلی الله علیه وسلم: إِنَّ مِنْ أَفْضَلِ أَيَّامِكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِيهِ خُلِقَ آدَمُ وَفِيهِ النَّفْخَةُ وَفِيهِ الصَّعْقَةُ فَأَكْثَرُوا عَلَى مِنَ الصَّلَاةِ فِيهِ فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ مَعْرُوضَةٌ عَلَيَّ. فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ تُعْرَضُ صَلَاتُنَا عَلَيْكَ وَقَدْ أُرْمَتْ يَغْنَى بَلِيَّتْ؟ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَ عَلَى الْأَرْضِ أَنْ تَأْكُلَ أَجْسَادَ الْأَنْبِيَاءِ.</p>
---	---

(صحیح ابن ماجه)

شرح: می‌فرماید: «إِنَّ مِنْ أَفْضَلِ أَيَّامِكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ» در این حدیث مبارک، پیامبر اکرم ﷺ برای امتش خبر می‌دهد: که بهترین روزها روز جمعه است و سبب فضیلت آن را چنین بیان می‌کند، «فِيهِ خُلِقَ آدَمُ وَفِيهِ النَّفْخَةُ»: آدم ﷺ در آن روز آفریده شد و در آن دمیدن صور است برای فناء عالم می‌فرماید: «وَفِيهِ الصَّعْقَةُ»: و در آن روز فناء موجودات است. می‌فرماید: «فَأَكْثَرُوا عَلَى مِنَ الصَّلَاةِ فِيهِ» و شما درین روز بر من درود بسیار بگوئید. اینچنین «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ» «خدا یا بر محمد! همسران و اولادش رحمت کن، چنانکه بر ابراهیم و اولاد ابراهیم رحمت فرمودی، و بر محمد، همسران و اولادش برکت بده، چنانکه بر اولاد ابراهیم برکت دادی». می‌فرماید: «فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ مَعْرُوضَةٌ

عَلَيْهِ: همانا درود شما پیش کرده می‌شود به من طوری که آن را مشاهده می‌کنم، چنانکه امروز بر نامه در تلویزیون نشان داده می‌شود. می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَ عَلَى الْأَرْضِ أَنْ تَأْكُلَ أَجْسَادَ الْأَنْبِيَاءِ»: البته خداوند خوردن اجساد پاک پیامبران را بر زمین حرام کرده است. این سخن پیامبر ﷺ ردیست بر مردی که گفت: یا رسول الله چگونه درود ما بر تو عرضه می‌شود که جسد مبارکت فرو پاشیده است؟ و این فرموده رسول الله دلالت دارد، هیچ مسلمانی نباشد که در کنار قبر پیامبر ﷺ بر وی سلام گوید، مگر که خداوند روح مبارکش را به جسد آن بازگرداند تا جواب سلام را بدهد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث مبارک را به خوبی بخوان و تکرار کن تا بدانی که شنندگان آن را حفظ کرده‌اند.
- ۲- شرح را جمله به جمله بخوان و آنچه فهمش دشوار است توضیح ده.
- ۳- فضیلت روز جمعه و سبب فضیلتش را برایشان بگو: تا آن را تعظیم کنند.
- ۴- آن‌ها را از واجب بودن درود بر پیامبر ﷺ و ثواب بزرگ آن آگاه کن و بگو: آن که یک بار درود بر رسول الله ﷺ بگوید: خداوند ده بار بر او درود می‌فرستد.
- ۵- به ایشان بگو: که حد بیشتر درود سیصد مرتبه است و کسی که سیصد مرتبه بر رسول الله صلوات بفرستد بسیار گفته و اگر سیصد بار نگفته باشد کم گفته است.

درس ۲۵: آیه آن که پاکی جست، رستگار شد

گفته خداوند بزرگ:	قول الله تبارک و تعالی:
(۱۴) همانا رستگار شد آن که پاکی	قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى ﴿١٤﴾ وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ
جست (۱۵) و یاد کرد نام پروردگار	فَصَلَّى ﴿١٥﴾ بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿١٦﴾
خویش را، پس نماز گذارد (۱۶) بلکه	وَالْآخِرَةَ خَيْرٌ وَأَبْقَى ﴿١٧﴾
برمی گزینید زندگانی دنیا را (۱۷) و	
آخرت بهتر است و پایدارتر.	

[الأعلى: ۱۴ - ۱۷]

شرح: می فرماید: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى﴾ یعنی با نجات از آتش دوزخ و داخل شدن به جنت رستگار شد «تزکی» و نفس خود را از پستی گناهان و لغزش ها پاک نگهداشت. می فرماید: ﴿وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى﴾ یعنی پیوسته ذکر خداوند را دوام داده و نمازهای پنجگانه را اداء کرد، زیرا ذکر خداوند وقت معینی ندارد که به گذشتن وقت تمام شود، بلکه تا وقتی که انسان حیات دارد می تواند به ذکر خداوند دوام دهد. نماز هم شامل نمازهای فرض و نفل است که می تواند بسیاری از اوقات شبانه روزی یک مسلمان را در بر گیرد. در این آیت اشاره واضح به صدقه فطر و نماز عید است. صدقه فطر یک صاع از گندم یا جو یا خرما و یا برنج است که صاع باید گنجایش چهار مشت را داشته باشد که باید پیش از بیرون شدن به طرف نماز عید پراخته شود. هر مسلمان، نخست صدقه فطر را ادا می کند سپس به طرف مصلی عید با گفتن تکبیر و یاد خداوند بیرون می شود. لذا بسیاری از مفسرین گذشته این آیات را به همینگونه تأویلی کرده اند. می فرماید: ﴿بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾: یعنی دنیا را بر آخرت ترجیح می دهید، به دلیل این که عبادت یک شخص هر قدر باشد در شبانه روز از پنج ساعت زیاد نمی شود و بقیه نوزده ساعت دیگر برای کارهای دنیائی مصرف می گردد.

می‌فرماید: ﴿وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى﴾: و آخرت در نعمت و سعادت و رفاهیت خود از دنیا بهتر است. زیرا دنیا به هر حال ناپایدار و آخرت باقی و پایدار است، و آنچه پایدار باشد بر آنچه فانی و ناپایدار است برتری دارد، پس باید به یاد آخرت بود و آن را فراموش نکرد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیات را به تجوید قرائت و تکرار کن تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را به آرامی بخوان و آنچه لازم است توضیح ده.
- ۳- واجب بودن نماز عید و صدقه فطر را به آن‌ها تعلیم ده و بگو: که صدقه فطر پیش از رفتن به عیدگاه باید ادا شود.
- ۴- به ایشان بگو: که کامیابی حقیقی آنست که انسان از آتش دوزخ نجات پیدا کند، و به بهشت جاودان داخل شود. و این نعمت نصیب کسی است که نفس خود را به اعمال شایسته تزکیه و از گناهان دور نگهدارد.
- ۵- آن‌ها را از سخن دانشمندان که می‌گویند: اگر آخرت از سفال و دنیا از طلا باشد بازهم عاقلان آخرت را اختیار می‌کنند، تا آنچه را که پایدار و باقی است بر آنچه که فناشونده و ناپایدار است ترجیح داده باشند.

درس ۲۶: حدیث حضور دختران و زنان در نماز عید

<p>پیامبر ﷺ می فرماید: دختران دوشیزه و زنان پرده‌نشین را از خانه بیرون آورید تا در نماز عید و دعای مسلمانان حاضر باشند، و باید زنان حایض از جای نماز مردم برکنار شوند. و نیز می فرماید: به تحقیق که نماز را ادا کردیم، کسی که دوست دارد، برای شنیدن خطبه می‌نشیند. بنشیند و کسی که دوست دارد که برود پس برود.</p>	<p>قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَخْرِجُوا الْعَوَاتِقَ وَذَوَاتِ الْخُدُورِ لِيَشْهَدْنَ الْعِيدَ وَدَعْوَةَ الْمُسْلِمِينَ. وَلِيَجْتَنِبَنَّ الْحَيْضُ مُصَلَّى النَّاسِ. وَقَوْلُهُ: قَدْ قَضَيْنَا الصَّلَاةَ فَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَجْلِسَ لِلْخُطْبَةِ فَلْيَجْلِسْ وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَذْهَبَ فَلْيَذْهَبْ.</p>
---	---

(صحیح ابن ماجه)

شرح: می فرماید: «أَخْرِجُوا الْعَوَاتِقَ وَذَوَاتِ الْخُدُورِ»: یعنی دختران دوشیزه و پرده‌نشینان را از خانه برای نماز عید بیرون کنید «عواتق» جمع عاتق است و آن دختر دوشیزه و نورسیده است پیش ازین که پرده‌نشین گردد. «ذوات الخدور» زن‌هایی هستند که پرده‌نشین باشند. و آن پرده‌ایست که در خانه می‌بندند و دختران بالغه خود را به آن در حجاب می‌دارند. می فرماید: «لِيَشْهَدْنَ الْعِيدَ وَدَعْوَةَ الْمُسْلِمِينَ»: در نماز عید و دعای مسلمانان حاضر شوند و آن را اداء کنند و خطبه را بشنوند، زیرا خطیب، مسلمانان را به سوی کارهایی که موجب کمال و سعادت‌شان در فرمانبرداری از اوامر خدا و پیامبر ﷺ است رهنمائی می‌کند. می فرماید: «وَلِيَجْتَنِبَنَّ الْحَيْضُ مُصَلَّى النَّاسِ»: باید زنان حایض از جای نماز مردم برکنار شوند. چون پیامبر ﷺ مردم را به بیرون کردن دختران نورسیده و زنان پرده‌نشین در روز عید برای ادای نماز و استماع خطبه امر کرد، زنان حایض را فرمان داد: تا از مصلی خارج شده و در جائی دورتر به شنیدن خطبه مشغول گردند.

و نیز می‌فرماید: «قَدْ قَضَيْنَا الصَّلَاةَ فَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَجْلِسَ لِلْخُطْبَةِ فَلْيَجْلِسْ وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَذْهَبَ فَلْيَذْهَبْ»، در این حدیث، پیامبر ﷺ بیان می‌کند که حضور در خطبه واجب نیست، ولی کاری مشروع است، کسی که می‌نشیند و خطبه را گوش می‌کند برایش کاری شایسته و خوبست و کسی که ضرورتی دارد و می‌رود بر او باکی نیست. در مذهب احناف استماع خطبه واجب و از جمله اعمال نماز است، چنانچه در کتب فقه مذکور می‌باشد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را تکرار کن تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و نکات پوشیده را توضیح و تفسیر کن.
- ۳- به ایشان بفهمان: که نماز عید به غیر از کسانی که در شرع معذور به شمار می‌روند بر همه کس واجب است.
- ۴- به ایشان توصیه کن: که هرگاه زنان حایض در نماز عید حاضر می‌شوند از مصلی دورتر نشسته و استماع کنند، این در جائیست که نماز در صحرا و خارج شهر خوانده شود و اگر به داخل مسجد است از مسجد بیرون بنشینند، و خطبه را استماع نمایند.
- ۵- به ایشان توصیه کن: که مستحب است که زنان مسن، دختران نورسیده و زنان محجبه در نماز عید حاضر شوند و خطبه را بشنوند و به دعای مسلمانان شرکت نمایند.

درس ۲۷: آیه پیدایش جانشینان ناشایست

قول الله تبارک و تعالی:	گفته خداوند بزرگ:
خَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا ﴿٥٩﴾	(۵۹) آن گاه نسلی جایگزینشان شد که نماز را رها کردند و از خواسته های نفسانی پیروی نمودند؛ پس سزای گمراهی (خویش) را خواهند یافت.

[مریم: ۵۹]

شرح: می فرماید: ﴿خَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ﴾: یعنی از مردمان نیکوکار که پیامبران و ذریه آنها بودند. مردم ناشایستی بوجود آمدند که وصف شان این است، نماز را ضایع ساخته و آن را به جا نیاوردند. می فرماید: ﴿وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ﴾ و بعد از پدران خود به تاریکی و لجن زار رذائل و پستی فرو رفتند که شراب نوشیدند، شهادت به دروغ دادند، حرام خوردند، زنا کردند، و به سرگرمی های بیهوده مشغول شدند.

می فرماید: ﴿فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا﴾: یعنی بعد این که به جهنم داخل می شوند به عذاب «غی» گرفتار آیند. غی اسم چاه و یا دره دوزخ است، و به هردو تعبیر درست می شود، زیرا چاه غالباً در دره ها موجود می باشد. این آیت کریمه اگرچه از احوال اهل کتاب و گناہانی که مرتکب شدند خبر می دهد، ولی مسلمانان را نیز از خطاهائی که در امت های پیشینه پدید آمده بیم می دهد. تا مانند آنها از ادای نماز غفلت نورزند و به شهوات نفس گرفتار نگردند. متأسفانه امروز بسیاری از مسلمانان به خطاکاری هائی که اقوام گذشته گرفتار بودند آلوده شدند، هم نماز را ضایع می کنند و هم از شهوات پیروی می کنند نه خود نماز می خوانند و نه دیگران را به آن دعوت می کنند و نه کسانی را اندرز می دهند که نماز را ترک می کنند، در ممالک اسلامی افراد زیادی را سراغ داریم که در پی هرگونه شهوت پرستی از زنا و شراب

گرفته تا انواع هرزه گیها روانند و ازین گروه آن که پیش از مرگش توبه کند و به کردار پسندیده رو آورد نجات یافته و با بندگان صالح خداوند داخل بهشت می گردد و آن که در حالت ترک نماز و فرورفتن در شهوات بمیرد به چاه «غی» در جهنم انداخته می شود. به خدا پناه می طلبیم از آن.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- آیت را بخوان و تکرار کن تا از طرف شنندگان حفظ شود.
- ۲- شرح را به آرامی بخوان و آنچه را لازم است توضیح ده.
- ۳- مسلمانان را از ترک و یا سهل انگاری در نماز که آن را به وقتش نمی خوانند و یا بدون جماعت اداء می کنند، چنانکه اکثر مسلمانان گرفتار آند بیم ده.
- ۴- ایشان را از فرورفتن در شهوات بیم ده، زیرا اگر به شهوات عادت کردند ترک آن برایشان مشکل می شود و مانند گذشتگان هلاک می شوند.
- ۵- ایشان را به توبه نصوح و ترک گناهان و اقامه نماز را در وقتش با جماعت و رعایت خشوع توصیه کن: تا نفس های شان تزکیه شده و از فحشاء و منکرات دست بردارند.

درس ۲۸: حدیث ادای نمازهای پنجگانه به طور کامل

<p>گفته پیامبر ﷺ: پنج نماز است که خداوند آن را بر بندگان فرض گردانیده است. کسی که آن‌ها را بیاورد که از آن‌ها چیزی به جهت سبک داشتن حقوق‌شان نکاسته باشد من برایش در روز قیامت پیمانی می‌بندم که وی را به جنت داخل گرداند و کسی که آن‌ها را بیاورد که به جهت سبک داشتن حقوق‌شان از آن‌ها چیزی کاسته باشد، برایش در نزد خدا پیمانی نیست، اگر بخواهد وی را عذاب کند و اگر بخواهد به بخشاید.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: خَمْسُ صَلَوَاتٍ افْتَرَضَهُنَّ اللَّهُ عَلَى عِبَادِهِ فَمَنْ جَاءَ بِهِنَّ لَمْ يَنْتَقِصْ مِنْهُنَّ شَيْئًا اسْتِخْفَافًا بِحَقِّهِنَّ فَإِنَّ اللَّهَ جَاعِلٌ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَهْدًا أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ وَمَنْ جَاءَ بِهِنَّ قَدْ انْتَقَصَ مِنْهُنَّ شَيْئًا اسْتِخْفَافًا بِحَقِّهِنَّ لَمْ يَكُنْ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدٌ إِنْ شَاءَ عَذَّبَهُ وَإِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُ.</p>
---	---

(صحیح ابن ماجه)

شرح: می‌فرماید: «خَمْسُ صَلَوَاتٍ افْتَرَضَهُنَّ اللَّهُ عَلَى عِبَادِهِ»: یعنی خداوند بر بندگان مؤمنش پنج وقت نماز که عبارت از صبح، ظهر، عصر، مغرب و عشاء باشد. فرض گردانیده است. می‌فرماید: «فَمَنْ جَاءَ بِهِنَّ لَمْ يَنْتَقِصْ مِنْهُنَّ شَيْئًا»: یعنی آن‌ها را ادا کرده و از شرایط، ارکان، واجبات و سنت‌های آن‌ها چیزی فرو نگذاشته باشد. می‌فرماید: «اسْتِخْفَافًا بِحَقِّهِنَّ»: یعنی به صورت بی‌باکی و بی‌احترامی و سبک‌شماری حقوق‌شان را کم ادا نکند. می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ جَاعِلٌ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَهْدًا أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ»: من برایش در روز قیامت پیمانی می‌بندم که وی را به جنت داخل کند و برایش آن عهد را آشکار سازم که خداوند او را به جنت داخل می‌کند. می‌فرماید: «وَمَنْ جَاءَ بِهِنَّ قَدْ انْتَقَصَ مِنْهُنَّ شَيْئًا اسْتِخْفَافًا بِحَقِّهِنَّ» و آن که نمازهای پنجگانه را ادا کرده، ولی از شرایط، ارکان، واجبات، و سنن آن به طور استخفاف

کاسته باشد. می‌فرماید: «لَمْ يَكُنْ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدٌ إِنْ شَاءَ عَذِّبُهُ وَإِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُ»: برایش در نزد خدا عهد و پیمانی نیست، اگر بخواهد او را عذاب کند و اگر بخواهد بر وی ببخشد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به خوبی بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را بخوان و آنچه را لازم است توضیح ده.
- ۳- آن‌ها را به اهمیت نماز آگاه کن و بگو: که ترک نماز کفر است نعوذ بالله.
- ۴- به ایشان تذکر ده: که بی‌اعتنائی به نماز مانند ترک نماز است که خداوند می‌فرماید: ﴿قَوْلٌ لِلْمُصَلِّينَ ﴿۱﴾ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿۲﴾﴾ (الماعون: ۴ و ۵). «پس وای بر نمازگزارانی که. در نماز خود سهل‌انگاری می‌کنند».
- ۵- به ایشان بگو: که استخفاف‌کننده به عبادت چه فرض باشد یا واجب و سنت، به کفر نزدیکتر است تا ایمان.
- ۶- ایشان را به وجوب امرنمودن به نماز و سهل‌انگاری نکردن از آن آگاه کن و بگو: که بر دولت لازم است تا افرادی را برای امر به معروف و نهی از منکر بگمارد.

درس ۲۹: آیه نماز را به پا دار که حسناش سیئات...

<p>فرموده خداوند بزرگ:</p> <p>(۱۱۴) نماز را در دوطرف روز و نیز در ساعت‌های از شب به پا دار که البته خوبی‌ها می‌برد بدی‌ها را (۱۱۵) این یادآوری است برای یادآورندگان و صبر کن که خدا هرگز اجر نیکوکاران را ضایع نگذارد.</p>	<p>وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِّنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ۚ ذَلِكَ ذِكْرِي لِلذَّاكِرِينَ ﴿١١٤﴾ وَأَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٥﴾</p>
--	--

[هود: ۱۱۴ - ۱۱۵]

شرح: می‌فرماید: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ﴾: مراد از دو طرف روز طرف اول آن، نماز صبح و طرف آخر آن نماز ظهر و عصر است. می‌فرماید: ﴿وَزُلْفًا مِّنَ اللَّيْلِ﴾ و نیز در ساعت‌های اولی شب که هنگام نمازهای مغرب و عشاء است. می‌فرماید: ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ﴾: یعنی آن که گناه کوچکی مانند نظر به زن بیگانه را مرتکب شده باشد، چنین سیئه به عمل حسنۀ نماز، محو می‌شود. و بر این موضوع، شأن نزول همین آیت کریمه دلالت دارد و داستانش چنین است که مردی صحابی در مدینه خرمافروشی می‌کرد. یک زنی شوهرش به جبهه رفته بود ناچار برای خرید غذا به بازار بیرون شد و نزد خرمافروش آمد تا از او خرما بخرد. دست خود را درآورد تا پولش را داده و خرما را تسلیم شود. شیطان، زیبایی دست زن را برای خرمافروش جلوه داد و او بی‌اختیار خود را بالای دستش خم نمود و بر آن بوسه زد، پس به گناهِش متوجه شد و به آواز بلند استغفار گفت و از ندامت و پشیمانی مانند دیوانۀ در خیابان‌ها فریاد می‌کشید، تا به کوه احد رسید و در حالی که بر سر خود خاک می‌ریخت، آذان مغرب گفته شد و به مسجد داخل شد و موضوع را به رسول الله

ﷺ عرض کرد، پیامبر بزرگوار همین آیه کریمه را برایش تلاوت کردند، مرد گفت: یا رسول الله آیا این امتیاز تنها برای من است؟ آن حضرت ﷺ فرمود: برای هرکسی که به آن کند. می فرماید: ﴿ذَلِكَ﴾: یعنی این آیه امر به اقامه نماز موعظه است برای آنانی که پند می گیرند. می فرماید: ﴿وَأَصْبِرْ﴾: در اینجا امر به صبر برای پیامبر و افراد امت اوست و صبر کردن شامل صبر بر انجام طاعت و تحمل رنج در راه خدا را می شود و آن که در انجام طاعتی صبر کند و آن را به وجه شایسته انجام دهد: ﴿فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾: همانا در نزد خداوند پاداش او ضایع نیست. بلکه مزدش را کاملاً و چندبرابر برایش عنایت می کند که عبارت از نجات دوزخ و درآوردن به بهشت و رضای خداوند است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر دو آیت را واضح بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و آنچه لازم است برای خوانندگان تفسیر کن.
- ۳- به ایشان بیاموز: هر که کار ناپسندی مرتکب شود و سپس کار شایسته انجام دهد گناهِش را محو می کند.
- ۴- آن‌ها را به این فرموده پیامبر ﷺ آگاه کن: که یک نماز تا نماز دیگر کفاره اند گناهان بین شان را تا هنگامی که گناه کبیره را مرتکب نشده باشد، زیرا گناهان کبیره جز به توبه نصوح بخشیده نمی شود.
- ۵- آن‌ها را از فضیلت صحابه آگاه کن، زیرا همین مرد که این آیه کریمه در باره توبه‌اش نازل شد. کاری زیاده‌تری جز این که بر دست زنی نامحرم بوسه زده بود، انجام نداده و نزدیک بود که از خوف خدا و ندامت، عقلش را از دست بدهد چه دیوانه‌وار در خیابان‌ها می گردید.

درس ۳۰: حدیث نماز گناهان را محو می کند

<p>گفته پیامبر ﷺ پیامبر می فرماید: به من بگو: اگر در اطراف صحن خانه یکی از شما جویی روان باشد و او هر روز پنج بار در آن تمام بدن خود را بشوید، آیا چیزی از چرک بدن او باقی می ماند؟ مخاطب گفت: چیزی باقی نمی ماند پیامبر ﷺ گفت: البته نماز گناهان را می برد همچنانکه آب چرک را می برد.</p>	<p>قول النبی صلی الله علیه وسلم: أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ بِفَنَاءِ أَحَدِكُمْ نَهْرٌ يَجْرِي يَغْتَسِلُ فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ مَا كَانَ يَبْقَى مِنْ دَرَنِهِ. قَالَ لَا شَيْءَ. قَالَ فَإِنَّ الصَّلَاةَ تُذْهِبُ الدُّنُوبَ كَمَا يُذْهِبُ الْمَاءُ الدَّرَنَ.</p>
--	---

(صحیح ابن ماجه)

شرح: می فرماید: «أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ بِفَنَاءِ أَحَدِكُمْ»: این حدیث مبارک خطاب به مسلمانان است که اگر به کنار صحن منزل شما جویی باشد. می فرماید: «نَهْرٌ يَجْرِي يَغْتَسِلُ فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ مَا كَانَ يَبْقَى مِنْ دَرَنِهِ» و صاحب خانه هر روز پنج بار در آن غسل نماید، چه مقدار از چرک بدنش باقی می ماند؟ جواب آن است که چیزی باقی نمی ماند، چنانکه عین جواب را کسی که در حدیث مورد خطاب قرار دارد و از گناهان صغیره از پیامبر ﷺ سؤال کرد، در پاسخ گفت: که چیزی باقی نمی ماند. می فرماید: «فَإِنَّ الصَّلَاةَ تُذْهِبُ الدُّنُوبَ كَمَا يُذْهِبُ الْمَاءُ الدَّرَنَ». چه شخص نماز گزار به سبب نماز از گناهان صغیره پاک می شود. و این کفاره برای کسی است که نماز را اقامه کند. یعنی به طور کامل ادا کرده و مراعات همه حقوق آن را بکند نه برای کسی که در ادای آن اهتمام نرزد رکوع و سجده را به درستی بجا نیاورد. و بدون حضور قلب و بدون خشوع نماز بخواند یا در جماعت شرکت نکند، چه برای حسن ادای عبادت ناگزیر است، چنانکه مشروع گردیده و پیامبر ﷺ بیان نموده انجام

شود و در غیر آن نمازش اثری در تهذیب نفس و پاکی از گناه نخواهد گذاشت، زیرا خداوند می‌فرماید:

﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ﴾ (العنکبوت: ۴۵). «نماز را به صورت کامل ادا کنید زیرا نماز از کارهای زشت و ناپسند بازمی‌دارد». در این آیه کریمه خبر می‌دهد: که نماز برای کسی که آن را به تمام حقوق ادا می‌کند تزکیه روحی و پاکی نفس را به وجود می‌آید که گوئی در میان نور، زندگی می‌کند و صاحب چنین نوری در لجن‌زار ناپاکی‌ها غوطه نمی‌خورد و در گودال‌های معصیت فرو نمی‌افتد. و آن که نماز را صحیح ادا کند مرتکب گناهان کبیره نمی‌شود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه را لازم دارد توضیح ده.
- ۳- ایشان را از فضیلت نمازهای پنجگانه آگاه کن و ارشاد نما که آن‌ها را به طریق شایان ادا کنند تا ثمره تهذیب نفس و پاکی از گناهان را به دست آورند.
- ۴- به آن‌ها از نعمت اسلام تذکر ده و از ایشان بخواه که به شکر این نعمت، قیام کنند و ادای شکر اسلام، همانا عزیزداشتن اسلام و پاسبانی آن و دعوت دیگران به این دین مقدس و صبر کردن بر این مجاهدت است.

درسهای ماه شوال

درس ۱: آیه اطاعت از خدا و رسول و امیران

فرموده خداوند بزرگ:	قوله تعالى:
(فرمانبرید خدا و رسول را و اولیاء امر را «فرماندهان»، و اگر در چیزی باهم ستیزه کردید، پس به خدا و رسولش بازگردانید اگر هستید ایمان آورنده به خدا و روز آخرت. این بهتر است و نیکوتر در فرجام.	يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِيَ الْأَمْرِ مِنْكُمْ ۖ فَإِنْ تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهٖ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾

[النساء: ۵۹]

شرح: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾: ای مؤمنان! یعنی ای کسانی که به خدا و رسولش ایمان دارید خداوند می‌فرماید: ﴿أَطِيعُوا اللَّهَ﴾: فرمانبرید خدا را، در آنچه شما را فرمان می‌دهد یا از چیزی نهی می‌کند و نیز فرمان برید از رسولش در آنچه شما را امر می‌کند یا از چیزی باز می‌دارد، زیرا پیامبر امر نمی‌کند، مگر به فرمان خدا و نهی نمی‌کند. مگر آنچه را خدا نهی کرده است. می‌فرماید: ﴿وَأُولِيَ الْأَمْرِ مِنْكُمْ﴾: و فرمانبرید فرماندهان را از خود شما، فرماندهان عبارت از علما و امیران هستند و قید منکم، یعنی از خود شما مسلمانان باشند که حاکم کافر از آن بیرون می‌شود که فرمان بردن از او به اختیار جایز نیست، مگر که از روی مجبوری باشد. و فرمانبرداری از غیر خدا و رسول مشروط به آن است که در آن گناه و معصیت نباشد و به نافرمانی خدا و رسول گرفتار نشود، زیرا اطاعت از مخلوق در حالی که معصیت خالق بود جایز نیست. بلکه اطاعت در کارهای معروف است. می‌فرماید: ﴿فَإِنْ تَنَزَعْتُمْ﴾: اگر اختلاف کردید این خطاب عام است، شامل امیران، علماء و تمام افراد امت اسلامی می‌شود. خداوند ما را راهنمایی می‌کند که اگر در چیزی اختلاف پیدا کردید در

جواز، منع، نفع و زیان چیزی نزاع کردید واجب است که آن را به سوی کتاب خدا و سنت پیامبر رد کنید و به این کار، خلاف و نزاع شما که سبب سستی و تباهی است از میان می‌رود. می‌فرماید: ﴿إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾: اگر ایمان دارید به خدا و روز آخرت یعنی چیزی که در آن اختلاف دارید به سوی خدا و پیامبر رد کنید، چون ایمان به خدا و روز آخرت لازم دارد که به حکم خدا و پیامبر تسلیم باشید و آن را قبول کنید. می‌فرماید: ﴿ذَلِكَ﴾ یعنی بازگرداندن چیزی که در باره‌اش نزاع دارید ﴿خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾: برای شما بهترست و نیکوتر در انجام که نزاع شما را از میان برده و در آینده سبب اتفاق و اتحاد شما می‌گردد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت کریمه را به طور واضح تلاوت کن تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه را لازم دارد توضیح ده.
- ۳- ایشان را از وجوب اطاعت از خدا و رسول و امیر مسلمین آگاه کن.
- ۴- به ایشان بگو: که اطاعت از امیر در کارهای معروف است نه در کارهای منکر، و منکر آن است که از طرف خدا یا پیامبر حرام شده باشد.
- ۵- به ایشان بفهمان: که بر مسلمانان واجب است که اگر در چیزی اختلاف کردند و هر کدام خود را حقدار می‌دانست آن را نزد حاکم مسلمان رفع کنند تا نزاع‌شان را قطع کند و محبت و برادری اسلامی و فضیلت تقوی از میان نرود.

درس ۲: حدیث بیرون‌شدن از فرمان امیر

<p>فرموده رسول الله ﷺ: کسی که از امیر خود چیزی را بد بداند، باید بر آن صبر کند زیرا هر که یک وجب از اطاعت سلطان بیرون شود به مرگ جاهلیت می‌میرد. و در روایت دیگری می‌فرماید: کسی که از امیرش چیزی ببیند که خوشش نیاید، باید که بر آن صبر کند، زیرا هر که از جماعت مسلمین یک وجب جدا شود هرگاه بمیرد به مرگ در جاهلیت مرده است.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: مَنْ كَرِهَ مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا فَلْيَصْبِرْ، فَإِنَّهُ مَنْ خَرَجَ مِنَ السُّلْطَانِ شِبْرًا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً. وَفِي رِوَايَةٍ أُخْرَى: مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا يَكْرَهُهُ فَلْيَصْبِرْ عَلَيْهِ، فَإِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شِبْرًا فَمَاتَ، إِلَّا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً.</p>
--	--

(رواهما البخاری)

شرح: فرموده رسول ﷺ: «مَنْ كَرِهَ مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا»: یعنی به سبب اذیتی که به وی می‌رسید از او بد می‌برد، باید بر آن اذیت، صبر و شکیبایی کند و از اطاعت امیر بیرون نگردد، زیرا در بیرون‌شدن از اطاعت امیر، فتنه، جنگ، شرارت و فساد واقع می‌شود. به همین سبب می‌فرماید: «فَلْيَصْبِرْ»: یعنی شخص مسلمان و متعهد را لازم است که در چنین حالتی به دامن صبر و شکیبایی چنگ زده و متوسل به تفرقه در جماعت مسلمین و روشن کردن آتش جنگ و فساد در میان‌شان نگردد. و گفته‌اش: «فَإِنَّهُ مَنْ خَرَجَ مِنَ السُّلْطَانِ شِبْرًا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً»: درین حدیث تهدید سختی است برای مسلمانان در سرپیچی از امیر، زیرا عدم اطاعت، سبب ایجاد رخنه در صف وحدت مسلمانان گردیده و موجب شر و فساد در جامعه اسلامی می‌گردد. و این اطاعت مقید به دو شرط است: یکی این که مسلمانان را به گناه فرمان ندهد، زیرا در معصیت پروردگار فرمانبرداری از هیچ مخلوقی جواز ندارد، شرط دوم: آنست که از

امیر، کفری واضح که در باره‌اش اختلاف و نزاعی وجود نداشته باشد، دیده نشود اگر چنین اعمالی از او آشکار شد واجب است تا در برابر امیر بیرون شده و امارت مسلمانان را از دستش بیرون کنند تا دیگری را از مسلمین اهل علم و دانش که عادل و دادگر باشد بر جایش امیر گردانند، و کسی که از چنین قیام و قدرتی عاجز و مغلوب شود واجب است تا از سرزمینی که در آن کافر یا ملحدی نفوذ بالله فرمانروایی می‌کند بیرون شده و هجرت نماید. روایت دوم این حدیث نیز مانند روایت نخست به صبر و شکیبایی در جور سلطان مسلمان امر می‌کند و سرکشی و خروج بر وی را حرام می‌گوید: و از چنین کاری بر حذر می‌دارد، زیرا پیامبر بزرگوار ﷺ چنین ارشاد می‌فرماید: «فَإِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شَبْرًا فَمَاتَ، إِلَّا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً»؛ هر که از جماعت مسلمانان یک وجب جدا شود، هرگاه بمیرد به مرگی در جاهلیت مرده یعنی مرگ او از ساحه ملت اسلام خارج است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به خوبی قرائت و تکرار نما تا شنونده‌ها آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان تا شنوندگان آگاه شوند.
- ۳- ایشان را به صبر و شکیبایی در مقابل امیرشان امر کن: تا زمانی که بر گناهی مانند فعل حرام یا ترک واجب دستور نداده باشد.
- ۴- ایشان را از سرکشی و بیرون آمدن از فرمان امراء مسلمانان بر حذر دار، مگر در یک حالت و آن هنگامیست که سلطان، کفر خود را آشکار نماید. و کفرش بر همه واضح باشد در این وقت است که فرمانبرداری از وی جواز ندارد، بلکه واجب است تا او را خلع نموده و امارت مسلمین را به دیگری از اهل ایمان و دانش و تقوا بسپارند.
- ۵- ایشان را از سرپیچی اطاعت امیر مسلمان آگاه کن، زیرا این کار سبب جنگ و فساد و شر گردیده و مسلمانان را ضعیف و دشمنان فرصت طلب اسلام را بر آنها مسلط می‌گرداند.

درس ۳: آیه نرمی دل‌ها به جهت یاد خدا

<p>فرموده خداوند بزرگ:</p> <p>(۱۶) آیا وقت آن نرسیده است که دل‌های مؤمنان در برابر ذکر خدا و آنچه از حق نازل شده است فروتن گردد؟ و مانند کسانی نباشند که پیش از این به آنها کتاب داده شد و پس از زمانی طولانی که بر آنها گذشت قلبهایشان سخت شد و بیشترشان فاسق شدند.</p>	<p>قول الله تعالى:</p> <p>﴿أَلَمْ يَأْنٍ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ ۖ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ﴾</p>
--	---

[حدید: ۱۶]

شرح: فرموده خدای تعالی: ﴿أَلَمْ يَأْنٍ﴾: آیا زمان آن فرا نرسیده تا آنانی که در مزاح و شوخی زیاده‌روی کرده و وقت صرف کرده اند ﴿أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ﴾ که دل‌هایشان با یاد خدا نرم شده و اطمینان گیرد و به وعده و وعید خداوندی فروتنی و آرامش پذیرد. ﴿وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ﴾: یعنی به آنچه از وعد و وعیدیکه که در قرآن‌کریم نازل شده توجه کنند و مانند یهود و نصارا از ذکر خدا روگردان نباشند. و فرموده‌اش: ﴿فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ﴾ و در نتیجه ترک موعظه و ارشاد دل‌هایشان سخت شده و زنگ گرفت و بسیاری آن‌ها فاسق شده و از اطاعت و فرمان‌باری تعالی بیرون گشتند، پس واجبات دینی خود را ترک نموده و محرمات را حلال دانستند که از چنین کاری به خدا پناه می‌بریم و این حقایق را خداوند تعالی در قرآن‌کریم یاد می‌کند تا مردان و زنان مؤمن را از غفلت و دوری از شنیدن موعظه علما و افراط در شوخی و مزاح و مشغول شدن به سرگرمی‌ها و بازی‌های بیهوده برحذر دارد، زیرا چنین کردارهاست که سبب

قساوت قلب‌ها گردیده و انسان را به طرف گناهان کبیره سوق می‌دهد و در لجن‌زار زشتی‌ها و رذائل غوطه‌ور می‌گرداند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت مبارکه را به ترتیل بخوان و تکرار کن تا بیشتر شنوندگان آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه را که بر شنونده‌ها واضح نشده واضح نما.
- ۳- ایشان را به فروتنی تشویق کن و آگاه‌شان گردان: که فروتنی و خشوع از راه ذکر او تعالی و خواندن قرآنکریم و شنیدن موعظه‌های دینی و حضور در مجالس علما به دست می‌آید.
- ۴- آنان را از ناآگاهی و بازیچه‌ها و سرگرمی‌های ناپسند بر حذر دار تا سبب غفلت‌شان از ذکر خدا نگردد، و آن‌ها را از وعده خداوند برای دوستانش به جنت و نعمت‌های همیشگی آن و وعید او به دشمنانش به آتش دوزخ و عذاب دردناک آگاه گردان.
- ۵- آن‌ها را از نافرمان خداوند و رسولش بر حذر دار که اگر از آن باز نیابند، مانند امت‌های گذشته از اهل کتاب، به عذاب الهی گرفتار و هلاک خواهند شد.

درس ۴: حدیث پیروی گام به گام از امت‌های گذشته

پیامبر ﷺ فرمود: قیامت برپا نشود تا این که پیروانم به کردار امتان پیشینه وجب به وجب، گز به گز رفتار کنند گفته شد: که یا رسول خدا! مانند مردم فارس و روم؟ پس فرمود: مردمان کیستند، مگر ایشان؟! قَالَ: وَمَنِ النَّاسُ إِلَّا أُولَئِكَ.	قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَأْخُذَ أُمَّتِي بِأَخْذِ الْقُرُونِ قَبْلَهَا، شَبْرًا بِشَبْرٍ وَذِرَاعًا بِذِرَاعٍ. فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَفَّارِسَ وَالرُّومِ. فَقَالَ: وَمَنِ النَّاسُ إِلَّا أُولَئِكَ.
--	--

(رواه البخاری)

شرح: می‌فرماید: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ»: قیامت برپای نشود، یعنی زندگی این جهان به آخر نرسد آخرت و جهان دیگر آغاز نشود. می‌فرماید: «حَتَّى تَأْخُذَ أُمَّتِي بِأَخْذِ الْقُرُونِ قَبْلَهَا»: تا این که پیروانم به کردار امتان پیش از خود رفتار کنند. یعنی کسانی که دعوت‌م را قبول کردند و با سلام داخل شدند از سیرت و رفتار امم گذشته در کارهای دینی و دنیائی خود تقلید کنند عرب می‌گوید: (فلان اخذ فلاناً) یعنی فلانی به فعل و عمل فلانی کار کرد.

قرون که در عبارت حدیث آمده، جمع قرن است و در اینجا به معنی گروهی از مردم مراد است. می‌فرماید: «شَبْرًا بِشَبْرٍ وَذِرَاعًا بِذِرَاعٍ» وجب به وجب و گز به گز، یعنی امت‌های پیشین و از کردارشان در بیشتر کارهای شر و تباهکاری در امور دین و دنیا متابعت کنند. و این حقیقت را سخن دیگر پیغمبر ﷺ که در جای دیگری ارشاد کرده اند تأیید می‌کند که فرمودند: اگر آن‌ها در سوراخ سوسماری درآیند، شما در پی ایشان می‌روید. می‌فرماید: «وَمَنِ النَّاسُ إِلَّا أُولَئِكَ»: مردمان کیستند، مگر ایشان. این فرمایش به اعتبار مردم همان عصر بوده است، چون فارسی‌ها و رومی‌ها در آن روزگار از بزرگترین دولت‌ها بودند و نفوس‌شان نیز از دیگر مردمان زیادتر بوده است.

در روایت دیگری آمده است: گفتیم: یا رسول خدا! مراد یهود و نصارا هستند؟ فرمود: پس کیستند؟ در میان این دو عبارت تناقض وجود ندارد، زیرا یهودیان و نصرانیان و

آتش پرستان که مردم فارس باشند، پیوسته در پیکار علیه اسلام باهم مددکار و معاون بودند و تا امروز هم این‌ها بزرگترین دشمنان مسلمین به شمار می‌آیند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح مطالب را به آهستگی بخوان و آنچه بر شنوندگان پوشیده است توضیح ده تا دانسته شود.
- ۳- به ایشان بفهمان: که پیامبر اسلام ﷺ امتش را از تقلید کورکورانه و هلاک‌کننده از یهود و نصارا و مجوس برحذر می‌دارد و باید مسلمین در همه قرن‌ها در تمام حیات خود از ایشان حذر داشته باشند.
- ۴- ایشان را از تقلید و پیروی کافران در لباس و از مدپرستی برحذر دار تا هیأت و شخصیت اسلامی‌شان را که نشانه و صبغه و رنگ مسلمانان آنهاست از دست ندهند.

درس ۵: آیه خداوند رازها را می‌داند

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۷) آیا نمی‌دانی که خداوند می‌داند آنچه در آسمان‌هاست و آنچه در زمین است و نمی‌باشد با یکدیگر رازگفتن سه کس، مگر که خدا چهارم‌شان است و نمی‌باشد رازگفتن پنج کس مگر که خدا ششم ایشانست، و نه کمتر از این و نه زیاده‌تر، مگر خدا با ایشانست، هر جا که باشند. سپس بروز قیامت به آنچه کرده اند آنها را آگاه می‌سازد. البته خدا بر همه چیز دانا است.</p>	<p>قوله تعالی:</p> <p>أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ جَوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرُ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾</p>
--	---

[مجادله: ۷]

شرح: می‌فرماید: ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾: آیا نمی‌دانی که خدا می‌داند آنچه در آسمان‌هاست و آنچه در زمین است، و این استفهام و سؤال برای ثبوت مدعاست و مراد از عبارت آیا نمی‌دانی این است که تو ای پیغمبر می‌دانی و خبرداری که خدا بر آنچه در آسمان‌ها و زمین است آگاه می‌باشد و خداوند بر همه چیزها احاطه علمی دارد و بر کردار مخالفین آگاهست و اعمال آنها بر وی معلوم و به زودی جزای کردارشان را می‌دهد. می‌فرماید: ﴿مَا يَكُونُ مِنْ جَوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرُ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ﴾: یعنی نه کمتر از سه و نه بیشتر از شش مگر که خدا همراهشانست، زیرا خداوند بر تمام کائنات احاطه علمی دارد و بر هر حرکتی دانا و بر هر آوازی شنواست و توانائی دارد که به هر کس هر چه بخواهد بدهد و از هر که بخواهد

بگیرد و او به همه چیزها و کارها آگاهست. پس بندهٔ مسلمان باید از او بترسد و بیم داشته باشد و به وسیلهٔ ادای عبادات واجبه به او تعالی تقرب جوید. می‌فرماید: ﴿ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾: بروز قیامت آن‌ها را به کرده‌شان آگاه می‌سازد، یعنی بر همهٔ کردارشان آگاه کرده و تمام اعمالشان را معرفی می‌کند، سپس موافق کردار به ایشان جزا و پاداش می‌دهد و از کردار بندگان چیزی بر وی پوشیده نیست، زیرا او تعالی بر همه چیز دانا است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت کریمه را مکرر بخوان و تکرار کن تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه لازم توضیح است بیان کن.
- ۳- ایشان را آگاه کن: که خداوند به هر چه در عالم موجودات است باخبر است. بلکه به هر ذره وجود، آگاهی کامل دارد. لذا شخص مسلمان کاملاً مراقب باشد که چیزی را رد و یا قبول نکند، مگر موافق به فرمان خدا، و از خداوند حیا کند تا گناهی آشکار از او سر نزنند، اگر چه برهنه شدن عورتش در خلوت باشد.
- ۴- به ایشان بگو: که از بنده به زودی حساب گرفته خواهد شد و به جزای کردارش خواهد رسید. اگر کردارش نیک جزای نیک و اگر بد باشد به جزای بد می‌رسد.
- ۵- به ایشان بگو: که اگر سه کس حضور دارند برای دو نفر جواز ندارد که به سرگوشی باهم سخن گویند، زیرا این کار سبب اذیت برادر مسلمان‌شان می‌گردد.

درس ۶: حدیث یاد کردن خدا در نفس

<p>گفته پیامبر ﷺ که خداوند می‌گوید: من در نزد گمان بنده‌ام هستم، و با اویم هرگاه مرا یاد کند، اگر مرا در نفس خود یاد کرد، من هم او را در نفس خود یاد می‌کنم، و اگر او مرا در جمعی یاد کرد، من او را در جمعیتی برتر از ایشان یاد می‌کنم، و کسی که به اندازه وجبی به من نزدیک شود، من به اندازه یک گز به او نزدیک می‌شوم، و اگر کسی به اندازه گزی به من نزدیک شود، من به اندازه بیش از آن نزدیک می‌شوم، و اگر کسی به نزد من با رفتار عادی می‌آید، من به سرعت نزد وی می‌آیم.</p>	<p>قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي، وَأَنَا مَعَهُ إِذَا ذَكَرَنِي، فَإِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي، وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَالٍ ذَكَرْتُهُ فِي مَالٍ خَيْرٍ مِنْهُمْ، وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ بِشَيْءٍ تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا، وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا، وَإِنْ أَتَانِي يَمْشِي أَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً.</p>
---	---

(رواه البخاری)

شرح: «أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي»^(۱): من در نزد گمان بنده‌ام هستم. یعنی اگر به من گمان خیر داشت به او به خیر روبرو می‌شوم و اگر گمان شری داشت، همانسان با وی ملاقات می‌کنم. فرموده‌اش: «وَأَنَا مَعَهُ إِذَا ذَكَرَنِي»: و من همراهش هستم، آنگاه که مرا بخواند یعنی از او دور نیستم، اگر مرا در نفس خود بدون تکلم یاد کند من هم او را در نفس خود بدون این که نامش را بگویم یاد می‌کنم. و گفته‌اش: «وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَالٍ ذَكَرْتُهُ فِي مَالٍ خَيْرٍ مِنْهُمْ»: اگر مرا در

۱- علامه قرطبی می‌گوید: معنای ظن عبدی بی: یعنی گمان اجابت داشته باشد در وقت توبه و گمان مغفرت داشته باشد در حین استغفار و گمان پاداش در مقابل انجام عبادت با شرایط آن.

میان گروهی یاد کند او را در گروهی که از ایشان بهتر باشد یاد می‌کنم. یعنی او را در گروه ملائکه یاد می‌کنم، چه گروه فرشتگان در مجموع از آدمیان فضیلت دارند. می‌فرماید: «وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ بِشَيْءٍ»؛ یعنی اگر یک وجب از طریق طاعت به من نزدیک شود می‌فرماید: «تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا»؛ من یک گز به احسان و بخشش خود به او نزدیک می‌شوم. می‌فرماید: «وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا»؛ و اگر کسی به اندازه گزی نزدیک شود، من زیاده‌تر از آن نزدیک می‌شوم. باع به اندازه بازبودن هردو دست و ذراع اندازه ایست از سر انگشتان تا آرنج. می‌فرماید: «وَإِنْ أَتَانِي يَمْسِي»؛ اگر به سویم به رفتار قدم آید، یعنی فرمانم را به سرعت اجابت کند و عبادتم را بسیار انجام دهد. می‌فرماید: «أَتَيْتُهُ هَرُؤْلَةً»؛ من به سویی سریعتر می‌آیم. یعنی از اندازه که او عبادت و فرمانبرداری کرده است من زیاده‌تر به وی رحمت و بخشایش و احسان می‌کنم و بیشتر از آنچه از وی خواستار طاعت شدم به وی می‌دهم. خداوند! شکر و ستایش سزاوار توست، چقدر بزرگواری و چقدر احسان تو بی‌پایانست.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را چند بار بخوان تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله به جمله بخوان و آنچه که اشکال دارد توضیح ده.
- ۳- آگاه‌شان گردان: که واجب است بنده به خداوند تعالی گمان نیک داشته باشند.
- ۴- به ایشان بگو: که هرگاه گناهانی را آشکارا مرتکب شویم و امیدوار باشیم که خداوند ما را می‌بخشد چنین روشی گمان نیک گفته نمی‌شود، و همچنین اگر طاعت باری تعالی را به جا آریم و بترسیم که ما را عذاب کند باز هم حسن ظن به شمار نمی‌آید.
- ۵- ایشان را از فضیلت ذکر قلبی و همچنین ذکر کبری که به قلب و زبان باشد آگاه کن.
- ۶- به ایشان یادآور شو: طوری که بنده در مقابل خداوند عمل طاعت یا معصیت انجام می‌دهد. خداوند نیز همان طور در مقابل برایش جزا می‌دهد، مگر این که او را عفو نموده ببخشد، زیرا او تعالی عفوکننده و بخشاینده و مهربان است.

درس ۷: آیه به ذره‌ای خیر پاداش داده می‌شود

قول الله تعالى:	فرموده خداوند بزرگ:
فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴿٧﴾	(۷) پس هر کس به قدر ذره‌ای کار نیک
وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ﴿٨﴾	کرده باشد (پاداش) آن را خواهد دید. (۸)
	و هر کس به قدر ذره‌ای کار بدی مرتکب
	شده (آن هم) آن را خواهد دید (و به
	کیفرش خواهد رسید).

[زلزال: ۷-۸]

شرح: می‌فرماید: ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ﴾ که به وزن ذره بدی کند سزای خود را می‌بیند. مگر که خدای تعالی عفو کند. ذره: مورچه کوچک را می‌گویند. ولی کفر، مانع ورود به بهشت می‌شود، زیرا شخص کافر هر اندازه که در دنیا کارهای نیک انجام داده باشد پاداش آن‌ها را در دنیا می‌بیند و برایش در آخرت چیزی باقی نمی‌ماند. از حضرت عایشه ام المؤمنین رضی الله عنها روایت است که از جانب پیامبر صلی الله علیه و آله پرسیدم: عبدالله بن جدعان که در دنیا به حاجیان غذا و لباس می‌داد، آیا در آخرت برایش پاداشی را در برخواهد داشت؟ فرمود: نه، زیرا او یک روز در عمر خود نگفت که خدایا گناهانم را ببخش و نیز روایت شده که روزی حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه همراه پیامبر صلی الله علیه و آله غذا می‌خوردند، آیت کریمه ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ﴾ نازل شد. حضرت ابوبکر رضی الله عنه از طعام دست کشیدند و گفتند: که من می‌بینم که اعمال نیک و بدی را انجام داده‌ام، آنحضرت صلی الله علیه و آله برایشان گفتند: اگر چیزهایی که خوش نداری می‌بینی آن پاداش ذره شریست که از تو سرزده است و خداوند مثقال‌های خیر را ذخیره می‌کند تا به روز قیامت آن‌ها را برایت عنایت کند و موافق فرموده رسول اکرم این آیت قرآن کریم است که خداوند می‌فرماید: ﴿وَمَا أَصْبَكُمْ مِّنْ مُّصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ

أَيَّدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٠﴾ (الشوری: ۳۰). «آنچه برایتان از مصیبت می‌رسد به علت کارهایی است که به دست شما انجام گرفته و آنچه را خداوند می‌بخشد بسیار است».

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت کریمه را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح مطالب را جمله به جمله بخوان و مطالب مشکل را توضیح ده.
- ۳- به ایشان بگو: که مسلمان از کردار زشت خود به سبب و رنجی که در دنیا می‌بیند، جزا داده می‌شود و پاداش کردار نیک او در آخرت برایش ذخیره می‌ماند.
- ۴- ایشان را از حدیث عایشه رضی الله عنها آگاه کن: که در پیش روی‌شان انگور بود برای یکی از حاضرین فرمودند: انگور را بگیر و برای این سائل بده و سائل در آن‌ها به تعجب نظر می‌کرد. حضرت عایشه رضی الله عنها برایش گفت: آیا تعجب می‌کنی که چه مقدار ذره در این انگور می‌بینی و خداوند بزرگ می‌گوید: کسی که به اندازه ذره کار نیک انجام دهد پاداش آن را می‌بیند.
- ۵- آن‌ها را ازین حدیث صحیح پیامبر صلی الله علیه و آله آگاه کن: که فرمود: از آتش گرچه به نیم خرمائی باشد خود را حفظ کنید.
- ۶- به ایشان بگو: که شخص کافر از کردار نیک خود در دنیا بهره‌مند می‌شود، در آخرت برایش چیزی باقی نمی‌ماند.

درس ۸: حدیث مومن به شفاعت پیامبر ﷺ به بهشت می‌رود

<p>گفته پیامبر ﷺ وقتی که قیامت برپا شود به من اجازه شفاعت داده شود، پس می‌گویم: پروردگارا! به جنت داخل گردان کسی که در قلبش به اندازه خردلی از ایمان باشد، پس داخل می‌شوند. باز می‌گویم: وارد جنت گردان کسی که در قلبش به اندازه کمتر از این نیکی باشد.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ شَفَعْتُ، فَقُلْتُ: يَا رَبِّ ادْخِلِ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ خَرْدَلَةٌ. فَيَدْخُلُونَ، ثُمَّ أَقُولُ: ادْخِلِ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ أَذْنَى شَيْءٍ.</p>
---	--

(رواه البخاری)

شرح: «إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ»: چون روز قیامت برپا شود و مردم به صحرای محشر ایستاده شوند و خواستار کسی هستند که در حضور خداوند سخن بگویند و ازیشان شفاعت کند تا به حساب‌شان رسیدگی و از انتظار طولانی محشر نجات پیدا کنند، پس به سوی آدم، نوح، ابراهیم، موسی و عیسی علیهم السلام می‌روند و خواهش شفاعت می‌کنند، همه‌شان عذر کرده می‌گویند: که مانعی آن‌ها را ازین مقام بازمی‌دارد تا در پیشگاه پروردگار لب به شفاعت گشایند، چه حضرت باری تعالی چنان به خشم است که گاهی چنین خشم نکرده است. سپس به نزد محمد ﷺ می‌آیند می‌گویند: من برای این کار آماده‌ام، من برای این کار آماده‌ام، من برای این کار آماده‌ام، زیرا خداوند این شفاعت را برایش در سوره اسراء وعده کرده است که می‌فرماید: ﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا﴾ (الاسراء: ۷۹). «در پاره از شب نماز تهجد بخوان این برای توست نافلة است زود است که پروردگارت به تو مقام ستوده شده عنایت کند». این همان ایستگاه‌ایست که تمام اهل محشر پروردگار را ستایش می‌کنند. سپس رسول الله ﷺ در زیر عرش به سجده می‌افتد و به حمد و ستایشی که از طرف پروردگار به وی الهام شود خدای تعالی را می‌ستاید و پروردگارش به

وی می گوید: سرت را بلند کن و به شفاعت پرداز که شفاعت تو قبول می شود، این همان حالتی است که در عبارت حدیث، پیامبر ﷺ داستان شفاعت خود را در محشر بیان می کند و می فرماید: چون روز قیامت شود برایم اجازه شفاعت دهند می گویم: پرورگارا داخل جنت گردان کسی که در دلش به اندازه خردلی نیکی باشد. یعنی به وزن دانه سپیدی در دلش ایمان و کردار نیک باشد. پس آن ها داخل شوند باز بگویم: به جنت داخل گردان کسی که در دلش به مقداری کمتر ازین نیکی باشد. یعنی از مقدار دانه سپند هم کمتر.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- آیت کریمه را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح مطالب را جمله جمله بخوان تا از طرف شنوندگان دانسته شود.
- ۳- به ایشان بفهمان: بروز قیامت غیر از کسی که خداوند مهربان برایش اجازه شفاعت می دهد دیگری شفاعت کرده نمی تواند.
- ۴- به ایشان فضیلت ایمان به خداوند را بفهمان، زیرا اندازه کمی از ایمان انسان را از وارد شدن به آتش دوزخ و یا حداقل از خلود در آتش دوزخ حفظ می کند.
- ۵- به ایشان بگو: هرگاه چیزی از ایمان موجود شود صاحبش را وادار به توحید الهی و عدم شرک به خدا کرده و او را از جاویدماندن در آتش می رهاند.
- ۶- به ایشان پیاموز: که سرای آخرت به جز دوزخ یا جنت نیست. جنت در آسمان و به زیر عرش مجید قرار دارد و دوزخ پائین ترین حصه از جهان واقع شده. جنت دارای درجاتی است که یکی بالای دیگری تا به فردوس اعلی می رسد و دوزخ هم درکاتی دارد یکی زیر دیگری تا سجین که از همه پائین تر است و دارای عذابی سخت تر نعوذ بالله منه.

درس ۹: آیه خواب ملک و تعبیر حضرت یوسف علیہ السلام

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۴۳) و گفت پادشاه! دیدم در خواب هفت گاو فربه که می‌خوردندشان هفت گاو لاغر و هفت خوشه سبز و دیگری خشک. ای گروه فتوا دهید در خوابم اگر خواب را تعبیر توانید (۴۴) گفتند: پاره خواب‌های بیهوده است و نیستیم ما تعبیر خواب‌های بیهوده را دانایان.</p>	<p>قول الله جل جلاله:</p> <p>وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ يَأْتِيهَا الْمَلَأُ أَفْتُونٍ فِي رُؤْيَايَ إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ ﴿٤٣﴾</p> <p>قَالُوا أَضْغَتْ أَحْلَمٌ وَمَا خُبْرُ بَتَاوِيلِ الْأَحْلَمِ يَعْلَمِينَ ﴿٤٤﴾</p>
--	--

[یوسف: ۴۳ - ۴۴]

شرح: می‌فرماید: ﴿وَقَالَ الْمَلِكُ﴾: او پادشاه مصر بود که به نام ملک ریان بن ولید خوانده می‌شد و این اسم را بر فرعون موسی علیهما السلام نیز نسبت داده اند و عزیز یکی از وزرایش بود.

می‌فرماید: ﴿إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ﴾: هر آینه من به خواب می‌بینم هفت گاو فربه، می‌فرماید: ﴿يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ﴾ که می‌خورند آن‌ها را هفت گاو لاغر. یعنی گاوهایی که در نهایت لاغری هستند گاوهای فربه را می‌خورند. می‌فرماید: ﴿وَسَبْعَ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ﴾: و می‌بینم هفت خوشه سبز و هفت خوشه دیگر را خشک، از خوشه‌های گندم یا جو چنانکه در مزرعه کشت می‌شود و می‌روید. می‌فرماید: ﴿أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ﴾ یعنی خوابم را تعبیر کنید، هر آینه اندیشه آن مرا غمناک کرده است، پس آن‌ها برایش اینگونه جواب دادند: ﴿قَالُوا أَضْغَتْ أَحْلَمٌ وَمَا خُبْرُ بَتَاوِيلِ الْأَحْلَمِ يَعْلَمِينَ﴾: این خواب‌های شوریده

است که تعبیر خواب‌های شوریده نمی‌دانیم و چنین خواب‌ها قابل اعتنا نمی‌باشد این سخنان را به طور معذرت از کاری که از ایشان خواسته بود گفتند و چون خواب را به یوسف علیه السلام بازگفتند، او تعبیر کرد و چنانکه تعبیر کرد همانطور واقع شد. زیرا خداوند برای او علم تأویل خواب‌ها را عنایت کرده بود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر دو آیت را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه را که مشکل است توضیح ده.
- ۳- ایشان را آگاه کن: که بعضی خواب‌ها رحمانی و پاره دیگر خواب‌های شیطانی هستند.
- ۴- به ایشان بفهمان: که رؤیای حقه را گاهی شخص غیر مسلمان به جهت مصلحتی که خداوند اراده کند می‌بیند، چنانکه همین پادشاه این خواب را دید و یوسف علیه السلام آن را تعبیر کرد و آن امر بزرگ پدید آمد.
- ۵- به ایشان تعلیم ده: اگر کسی در خواب چیزی می‌بیند که از آن خوشش نمی‌آید بر وی لازم است تا به خداوند پناه جوید و برای کسی قصه نکند و اگر چیزهایی در خواب ببیند که او را خوش آید و از آن خرسند می‌شود آن را به دیگران قصه کند، زیرا اگر خواب تعبیر شود طوری که تعبیر شد نتیجه می‌دهد. ستایش و حمد مر خدای را و نیست هیچ معبودی سزاوار پرستش مگر خدای یگانه و خداوند بزرگوار.

درس ۱۰: حدیث خواب بد را نباید به کسی تعریف کرد

<p>قول النبی صلی الله علیه وسلم: إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ رُؤْيَا يُحِبُّهَا فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ اللَّهِ، فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ عَلَيْهَا، وَلْيُحَدِّثْ بِهَا، وَإِذَا رَأَى غَيْرَ ذَلِكَ مِمَّا يَكْرَهُ، فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَلْيَسْتَعِذْ مِنْ شَرِّهَا، وَلَا يَذْكُرْهَا لِأَحَدٍ، فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ. وَقَالَ: وَلَمْ يَتَّقِ مِنَ النَّبُوءَةِ إِلَّا الْمُبَشِّرَاتِ. قَالُوا: وَمَا الْمُبَشِّرَاتُ؟ قَالَ: الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ.</p>	<p>گفته پیامبر ﷺ: آنگاه که می‌بینید یکی از شما خوابی را که دوستش دارد، همانا آن از جانب خدا است، پس خدا را بر آن سپاس گوید، و به دیگران هم تعریف کند و اگر خوابی می‌بیند که خوشش نمی‌آید همانا آن از شیطان است، پس به خدا از شر آن پناه برد و به هیچکس تعریف نکند و آن، به وی ضرری نمی‌رساند و پیامبر ﷺ فرمودند: از پیامبری چیزی به جز مبشرات «مژده‌دهنده‌ها» باقی نمانده است. گفتند: یا رسول الله مبشرات چیست؟ فرمودند: خواب نیک.</p>
---	--

(رواهما البخاری)

شرح: می‌فرماید: «إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ رُؤْيَا يُحِبُّهَا فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ اللَّهِ، فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ عَلَيْهَا». مراد آنست که در خوابش چیزی ببیند که آن را دوست دارد به سبب آن که چیزی دیده که او را خوشحال و خرسند نموده، بداند که آن خواب از طرف خداوند است که به واسطه فرشته که وظیفه‌دار رؤیای صالحه است آن را به وی نشان داده است و همانا خدای را ستایش کند که چیزی را به وی نمو دار ساخته که خوشحالی و اطمینان خاطر او را فراهم ساخته است.

می‌فرماید: «وَلْيُحَدِّثْ بِهَا»: و آن را به دیگران باز گوید: یعنی به هرکسی که از برادران و دوستان خود که می‌خواهد قصه کند، زیرا باز گفتن آن سبب می‌گردد تا نتیجه خواب آن در حال یا در آینده واقع شود. می‌فرماید: «وَإِذَا رَأَى غَيْرَ ذَلِكَ مِمَّا يَكْرَهُ، فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ الشَّيْطَانِ،

فَلْيَسْتَعِذْ مِنْ شَرِّهَا: اگر غیر ازین خوابی دید که او را بد می‌پنداشت همانا آن خواب از طرف شیطان است که باید از شر آن پناه بجوید، چه شیطان خواسته تا به این خواب او را اندوهگین و غمناک بگرداند، پس باید به خداوند از شر آن پناه بجوید و سه بار چنین بگوید: خداوند! از شر خوابی که دیدم به تو پناه می‌برم از این که در دین و دنیا برایم ضرری برساند. چون این کلمات را گفت: به فرمان خداوند ضرری متوجه حالش نمی‌گردد.

و نیز پیامبر ﷺ فرمود: «وَلَمْ يَبْقَ مِنَ التَّوْبَةِ إِلَّا الْمُبَشِّرَاتُ. قَالُوا: وَمَا الْمُبَشِّرَاتُ؟ قَالَ: الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ» از پیامبری به جز بشارت‌دهنده‌ها چیزی باقی نمانده است. یاران گفتند: بشارت‌دهنده‌ها چیست؟ فرمود: خواب، زیرا خواب برای کسانی که آن را دیده‌اند یا برایشان دیده شده است مژده نیکی را با خود دارد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر دو حدیث را به درستی بخوان و تکرار کن تا شنوندگان یاد بگیرند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و آنچه را که معنی آن پوشیده است بر شنوندگان توضیح نما.
- ۳- به ایشان بگو: که رؤیای صالحه جزئی از چهل و شش جزء نبوت است، زیرا آغاز پیامبری آنحضرت ﷺ بر رؤیای صالحه بود و آن مدت ششماه دوام کرد و بعد از آن در غار حراء حق برایش آشکار گردید، و ابتدای «سوره اقرأ باسم ربك»، نازل و تمام مدت نبوتش ۲۳ سال است که ششماه آن خواب صالحه بود.
- ۴- به ایشان بفهمان: که تعبیر خواب گاهی به نزدیک‌ترین وقتی واقع می‌گردد و گاهی نیز به تأخیر می‌افتد، چنانکه یوسف علیہ السلام به خواب دید: که یازده ستاره همراه خورشید و ماه برایش سجده کردند واقع نشد، مگر بعد از گذشت چهل سال.

۵- باید دانست که خواب‌ها دو نوعند: خواب رحمانی و خواب شیطانی. آن خواب که رحمانی باشد آن را بازگویند و آنچه شیطانی است از شر آن به خدا پناه جویند و چیزی را از آن قصه نکنند.

درس ۱۱: آیه از فتنه بترسید که عذابش فرا گیر است...

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۲۵) و پرهیزد فتنه را که نرسد بدانان که ستم کردند از شما تنها و بدانید که خدا سخت عذاب دهنده است.</p>	<p>قول الله تعالى:</p> <p>وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَعَلَّمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ</p>
---	--

[انفال: آیه ۲۵]

شرح: می فرماید: ﴿وَاتَّقُوا فِتْنَةً﴾: این فرمان خداوند متوجه بندگان مؤمنش در این امت مسلمه است به این که از عذاب خدا بترسند و در میان خود و آن عذاب سپر و مانعی قرار دهند تا از فرود آمدن عذاب الهی آنان را وقایه و حفظ نماید و این وقایه شدن به سبب پایداری و استقامت در دین خداوند و قیام به امر به معروف و نهی از منکر به دست می آید. می فرماید: ﴿لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً﴾: یعنی از فتنه ای بترسید که در باره اش چنین گفته می شود: که تنها به کسانی که از شما ستم کردند نرسد، بلکه به غیر ستمکاران نیز به علتی که آن عذاب عمومیت دارد و همه را در بر می گیرد می رسد، لذا دانشمند این امت عبدالله بن عباس رضی الله عنه می گوید: در این آیت کریمه خداوند جل جلاله مسلمانان را امر می کند که نگذارند که معصیت و منکر در میان جامعه شان پایدار شود تا به عذاب همگانی خداوند که گنهکار و بیگناه را فرا می گیرد گرفتار نشوند.

مادر مسلمانان زینب بنت جحش رضی الله عنها می فرماید: از رسول خدا پرسیدم و گفتم: ایا ما هلاک می شویم حال آن که در میان ما مردم نیکوکار و صالح وجود دارند؟ آن حضرت صلی الله علیه و آله فرمود: آری، چون پلیدی و تباہکاری بسیار شود. و این هم ام سلمه رضی الله عنها است که می گوید: از رسول خدا شنیدم که می گفت: چون گناهان در میان امت آشکار گردد عذابی از طرف خداوند همه شان را فرا می گیرد. ام سلمه می گوید: پرسیدم آیا در میان شان مردم نیکوکار

هستند؟ فرمود: آری، هستند: گفتم آن‌ها چه می‌کنند؟ فرمود: آنچه به مردم برسد به ایشان هم می‌رسد سپس به سوی مغفرت و رضای خداوند باز می‌گردند. رواه احمد. می‌فرماید: ﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾: بدانید که عذاب خدا بسیار سخت است. در این آیت خداوند بندگان مؤمن خود را می‌ترساند و بیم می‌دهد: تا از چیزهایی که ایشان را به پرهیز از آن امر کرده پرهیز کنند و خود را از عذاب الهی نگهداری کنند و آن عذابی است که تنها به ستمگران نمی‌رسد. بلکه گناهکار و بیگناه به آن گرفتار می‌شوند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه مبارکه را به درستی بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را بخوان و آنچه احتیاج به توضیح دارد توضیح ده تا دانسته شود.
- ۳- ایشان را به وجیه فرمانبرداری و اطاعت خداوند توصیه کن و بگو: که باید به واسطه امر به معروف و نهی از منکر، خود را از فتنه و عذاب خدا نگهداری کنند و لازم است تا اینکار پیش از فرود آمدن عذاب صورت بگیرد، زیرا چون عذاب خداوند نازل شد همه هلاک می‌شوند و عذاب، ظالم و مظلوم، صالح و فاسد را در بر می‌گیرد.
- ۴- ظلم را برایشان معرفی کن و بگو: ظلم عبارت از معصیت خدا و پیامبر است و فرمانبرداری از شیاطین ستمکار.
- ۵- ایشان را از فروگذاری امر به معروف و نهی از منکر بیم ده، زیرا این گناه سبب بدبختی در دنیا و آخرت برای انسان‌ها می‌گردد.

درس ۱۲: حدیث عده‌ای از حوض پیامبر بازداشته می‌شوند

<p>گفته پیامبر ﷺ: من بر حوضم منتظر کسانی هستم که بر من وارد می‌شوند، پس کسانی از مردم بازداشته می‌شوند. می‌گویم: این‌ها از اتمم بودند. در جواب می‌گوید: نمی‌دانی که این‌ها به عقب خود برگشتند. ابن ابی ملکیه گفت: خداوند! به تو پناه می‌بریم از این که به عقب خود بازگردیم یا به فتنه بیافتیم.</p>	<p>قوله صلى الله عليه وسلم: أَنَا عَلَى حَوْضِي أُنْتَظَرُ مَنْ يَرِدُ عَلَيَّ، فَيُؤْخَذُ بِنَاسٍ مِنْ دُونِي فَأَقُولُ أُمَّتِي. فَيَقُولُ لَا تَدْرِي، مَشَوْا عَلَى الْقَهْقَرَى. قَالَ ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِكَ أَنْ نَرْجِعَ عَلَى أَعْقَابِنَا أَوْ نُفْتَنَ.</p>
--	---

(رواه البخاری)

شرح: می‌فرماید: «أَنَا عَلَى حَوْضِي»: من در کنار حوض خود هستم. این در صحرای محشر است، زیرا خداوند بزرگ آن را به رسول خود ارزانی داشته است و کوثر را در جنت و حوض را که آب آن از کوثر است در صحرای محشر و مقام داوری برایش عنایت فرموده است. می‌فرماید: «أُنْتَظَرُ مَنْ يَرِدُ عَلَيَّ»: انتظار دارم تا کسانی از امتانم بر من وارد گردند و از آب حوض، شربتی بیاشامند که هیچگاه تا داخل شدن به جنت و نوشیدن از آب کوثر و چشمه‌های آن تشنه نگردند. می‌فرماید: «فَيُؤْخَذُ بِنَاسٍ مِنْ دُونِي فَأَقُولُ أُمَّتِي»: پس مردمی از نزدیکم برده می‌شوند یعنی کسانی از اطرافم گرفته می‌شوند، می‌گویم: این‌ها بر دین من هستند و از پیروان من به حساب می‌روند. می‌فرماید: «لَا تَدْرِي»: در جواب می‌گوید: تو آگاه نیستی که این‌ها پس از تو چه کارهائی انجام دادند. می‌فرماید: «مَشَوْا عَلَى الْقَهْقَرَى»: این‌ها در عقب خود رفتند. یعنی بعد از این که به اسلام درآمده بودند به سوی کفر و شرک بازگشتند، ابن ابی ملکیه رحمه الله که یکی از بزرگان تابعین است گفته: که من سی تن از یاران پیامبر ﷺ را دریافتم و هیچیکی نبود مگر که می‌ترسید که نفس او به نفاق گرفتار شده

باشد. خداوند از اصحاب پیامبرش راضی باد و ایشان را راضی بدارد وی در هنگام دعا به خداوند پناه می‌گرفت و می‌گفت: «اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِكَ أَنْ نَرْجِعَ عَلَى أَعْقَابِنَا أَوْ نُفْتَنَ»: خداوندا! ما به تو پناه می‌بریم ازین که به عقب خود بازگردیم که کافر شویم یا در دین خود به فتنه گرفتار گردیم. والعیاذ بالله.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را مکرر بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله توضیح ده و آنچه را محتاج به تفسیر باشد بیان کن.
- ۳- ایشان را از بازگشت به کفر العیاذ بالله بیم ده.
- ۴- به ایشان بگو: که بازگشتن از دین به سبب عدم معرفت خداوند و ندانستن چیزهای است که سبب محبت یا خشم او تعالی واقع می‌شود و همچنین ندانستن نعمت‌ها و آنچه از جانب خداوند است.
- ۵- به ایشان بگو: که نگهداشت از کفر در طلب علم شریعت و ملازمت مساجد خدا و تعلیم گرفتن علم قرآن و حدیث و عدم التفات به سخن دشمنان دین اسلام به دست می‌آید.
- ۶- به ایشان بفهمان: که بعد از پیامبر پیامبری دیگر وجود ندارد، کسی که طالب هدایت باشد و به راه هدایت برود به آن می‌رسد و کسی که طالب گمراهی شود و دروازه اش را بکوبد به آن داخل می‌شود و هلاک می‌گردد.

درس ۱۳: آیه بگو که متاع دنیا اندک است

قول الله تبارک و تعالی:	گفته خداوند بزرگ:
قُلْ مَتَّعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾	(۷۷) بگو: بهره‌مندی دنیا اندک است و آخرت بهتر است کسی را که پرهیزگاری کند و ستم کرده نخواهید شد مقدار رشته که در هسته خرماست.

[النساء: ۷۷]

شرح: می‌فرماید: ﴿قُلْ مَتَّعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ﴾: این فرمان خداوند برای پیامبرش می‌باشد تا برای آنانی که می‌گفتند، پروردگارا چرا بر ما جهاد را فرض گردانیدی، ای کاش تا مدتی ما را مهلت می‌دادی بگو: که بهره دنیا هر قدر در نزد شما عزیز باشد اندک است. کسانی که این سخنان را می‌گفتند: گروهی از منافقین و گروهی هم از مسلمانان ضعیف الایمان، اهل مدینه بودند این‌ها از خداوند خواستار بودند که کار جهاد را تا یک مدتی به تأخیر بيفکند تا ایشان تقویه شوند و بر جهاد قدرت پیدا کنند.

این از ظاهر سخن‌شان دانسته می‌شد، ولی در باطن اراده‌شان چنین بود که دفع الوقت کنند تا مدت عمرشان سپری شود و بمیرند و در میادین جهاد در راه خدا داخل نشده و از جنگ و جهاد برکنار باشند، لذا خداوند به رسولش فرمان داد: تا برایشان بگوید: ﴿مَتَّعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَى﴾ که بهره دنیا اندک و آخرت بهتر است برای کسی که پرهیزگاری کند. یعنی مقدار عمر و بقای کار در دنیا و بهره‌مندی از زندگی و آسایش‌های آن بسیار اندک است. چه اندازه عمر و ارزاق شما معین و محدود است و آخرت در راحتی و خوش زیستن بهتر است، زیرا لذت‌ها و غذاها و نوشیدنی‌ها، مسکن‌ها و پوشاک‌های آن پایدار می‌باشد که از حالت اولی تغییر نکرده و زوال ندارد، پس شما چگونه متاع ناچیز دنیا

را بر خیر بسیار اختیار می‌کنید؟ می‌فرماید: ﴿وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا﴾: یعنی به مقدار کم بر شما ستم نمی‌شود فتیل، کنایه از حقیرترین و سبک‌ترین چیز از نگاه وزن می‌باشد و عبارت است از رشته باریک و سفیدی که در میان هسته خرما قرار دارد. سپس آن‌ها را آگاهی می‌دهد که ایشان خواهند مرد چه جهاد و مبارزه بکنند یا نکنند باید بدانند که به هرجائی که باشید مرگ، شما را فرا می‌گیرد، اگر چه در بناهای محکم، یعنی در کاخ‌هایی باشید که بنا و دیوارهای آن‌ها به واسطه گچ یا سیمان بسیار محکم شده باشد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت شریفه را به تجوید بخوان تا شنوندگان تکرار و حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه را پوشیدگی دارد توضیح ده که دانسته شود.
- ۳- ایشان را از حقارت دنیا آگاه کن و بگو: که پیامبر ﷺ در باره زندگی دنیا چنین گفتند: که مثال ما و زندگی دنیا مانند مردیست که در سایه درختی استراحت دارد و سپس آن را ترک می‌کند و می‌رود.
- ۴- آن‌ها را از خطرهایی که به سبب ضعف ایمان پیدا می‌شود، آگاه کن و ایشان را برای تقویه ایمان به خواندن قرآنکریم، اندیشه در معانی آیات، حضور در مجالس علما و تعلیم گرفتن از آن‌ها توصیه کن.
- ۵- آگاه‌شان گردان: که آخرت برای آن که پرهیزگاری و تقوا پیشه کند، بهتر و خوبتر است. اما برای آن که گناه کرده و فجور ورزیده، سبب شر و بدبختی و بی‌خبری است و برای مردم فاسق و فاجر بدتر و زیانمندتر، پس آنان را به پرهیزگاری تشویق کن و تقوی و پرهیزگاری عبارت از فرمانبرداری از امر و نهی خداوند می‌باشد.

درس ۱۴: حدیث چقدر گنج‌ها و فتنه‌ها نازل شده است

<p>فرموده رسول الله ﷺ: پاک‌یست خدای را چقدر خداوند از گنج‌ها فرو فرستاده و چقدر فتنه‌ها نازل گردانیده است، کیست تا صاحب‌های خانه‌ها را بیدار کند یعنی ازواج مطهرات را تا نماز گذارند بسیار زنانی هستند که در دنیا پوشیده اند و در آخرت برهنه.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: سُبْحَانَ اللَّهِ مَاذَا أُنْزِلَ اللَّهُ مِنَ الْخَزَائِنِ، وَمَاذَا أُنْزِلَ مِنَ الْفِتَنِ، مَنْ يُوقِظُ صَوَاحِبَ الْحُجَرِ يُرِيدُ بِهِ أَزْوَاجَهُ لِكَيْ يُصَلِّيْنَ، رَبُّ كَاسِيَةٍ فِي الدُّنْيَا، عَارِيَةٌ فِي الْآخِرَةِ.</p>
---	---

(فی الصحيح)

شرح: می‌فرماید: فرموده ﷺ: «سُبْحَانَ اللَّهِ»: یعنی پاکی است خدای را از آنچه به بزرگی و کمال او تعالی سزاوار نباشد، ام سلمه رضی الله عنها می‌گوید: شبی پیامبر خدا ﷺ هراسناک از خواب بیدار شده و می‌گفت: «سُبْحَانَ اللَّهِ مَاذَا أُنْزِلَ اللَّهُ مِنَ الْخَزَائِنِ»: پاکی خدا را چقدر نازل کرد از خزائن و گنج‌های مال و کالای دنیا «وَمَاذَا أُنْزِلَ مِنَ الْفِتَنِ» و چقدر نازل کرد از فتنه‌ها مانند وقوع اختلاف و جنگ‌ها و تقاضا و طلب مال و کوشش و تلاش مردمان به دنبال امور زندگی دنیا و احتمال دارد که مراد از نازل شدن نزول آن از لوح محفوظ به آسمان دنیا باشد، چنانکه قرآنکریم نازل شد و چنانکه در شب قدر هر امر و تقدیری که حکم به وقوع آن در همان سال شده باشد به آسمان نازل می‌شود و گفته‌اش ﷺ: «مَنْ يُوقِظُ صَوَاحِبَ الْحُجَرِ» یعنی کدام کسی باشد که ازواج طاهرات همسران پیامبر ﷺ و مادران مسلمانان را از خواب بیدار کند تا نماز بخوانند، زیرا هرگاه کاری پیامبر ﷺ را اندوهناک می‌کرد به نماز پناه می‌برد و فرموده‌اش: «رَبُّ كَاسِيَةٍ فِي الدُّنْيَا، عَارِيَةٌ فِي الْآخِرَةِ»: کلمه رب در اینجا معنی زیادتی را می‌دهد یعنی بسیار زنانی در دنیا پوشیده اند و ثروت دارند خوشبخت بشمار می‌آیند، ولی همان‌ها در آخرت برهنه و بدبخت هستند، پس ای مردان مؤمن و زنان مؤمنه! امروز برای طلب آخرت بکوشید و زحمت بکشید چون خوشبختی، خوشبختی آخرت است و بدبختی

بدختی آخرت، زیرا آخرت پایدار و دنیا ناپایدار و فانی است طلب و خواستن چیزی که پایدار است بالندگی و هدایت است و خواستن چیزی که فانی و ناپایدار است بدبختی و گمراهی حساب می‌شود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به خوبی قرائت کن تا شنونده‌ها آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و آنچه محتاج توضیح باشد توضیح نما.
- ۳- برای‌شان بگو: آنچه را که پیامبر ﷺ در این حدیث از آن‌ها خبر داده موافق فرموده‌اش واقع شد، چنانکه خزائن و گنج‌ها گشوده شد و مال و دارایی در میان مسلمانان زیاد شد و از فتنه‌ها چیزهایی برایشان رسید که توان و تحمل آن را نداشتند، کسی را که خداوند نجات داد نجات یافت و کسی را که فرو گذاشت هلاک کرد.
- ۴- به آن‌ها بفهمان: که نماز بهترین پناهگاهی است که مسلمان به آن پناه می‌برد.
- ۵- برای‌شان یادآور شو: که بهره‌مندی از متاع دنیا اندک است و جهان آخرت از آن بهتر و پایدارتر است چه بسا پوشیده در دنیا که در آخرت برهنه است و بسا عزیزی در دنیا که در آن سرای جاوید خوار است و بسا خوشبختی در این دنیا که بدبخت است در آخرت.

درس ۱۵: آیه عذاب قتل عمد مسلمان

گفته خداوند بزرگ:	قوله جل جلا له:
(۹۳) هر که بکشد مسلمانی را به عمد پس جزای او دوزخ است جاوید آنجا باشد و خشم گرفته است خدا بر او و لعنت کرد او را و آماده ساخت برای او عذابی بزرگ	وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعْنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾

[نساء: ۹۳]

شرح: می‌فرماید: ﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا﴾: هر که بکشد مسلمانی را به قصد، یعنی اراده قتلش داشته باشد و در حالی که درین قتل بر او ستمکار باشد بعد از این که خداوند ارشاد کرد که هیچگاه از شأن مسلمان حقیقی نیست که یک مسلمان را به عمد بکشد، مگر در صورت خطا باشد خطا که هدف انسان نباشد، به گمان این که حیوانی را شکار می‌کند ناگاه انسانی را مورد اصابت قرار دهد به هر حال اگر کسی انسانی را به خطا به قتل رساند باید دیه و خونبهایش را به ورثه او بدهد و کفاره هم ادا کند، کفاره: آزاد ساختن برده باشد و اگر نیاید دو ماه پی در پی روزه بدارد و از گناه خود توبه کند و اظهار پشیمانی کند تا خداوند گنااهش را ببخشد که خداوند دانا و حکیم است. سپس خداوند در این آیت خبر می‌دهد که اگر کسی مسلمانی را به قصد بکشد جزای حتمی او جهنم است، ﴿خَالِدًا فِيهَا﴾: جزای او دوزخ است، جاوید آنجا باشد با این به غضب و لعنت خدا که دوری از رحمتش باشد گرفتار آید. عذاب عظیم عذاب بزرگی است که کسی اندازش را نمی‌داند و در هیچ حالی چگونگی او برای کسی معلوم نیست. لذا خداوند خبر می‌دهد: که از شأن یک مسلمان نیست که مسلمانی را بکشد، مگر در حالت خطاب به همین خبر، بزرگترین وعده عذاب را برای قاتل عمدی مسلمان در بر دارد. و اشاره به این می‌کند که کشنده یک مسلمان در حین قتل، مؤمن به حساب نمی‌رود، لذا جزایش مانند جزای شخص کافر و ظالم که خلود در آتش

است تعیین گردیده. از قتل و ظلم بر مسلمان به خداوند پناه می‌بریم یا این که بگوئیم: آنچه خداوند در این آیت کریمه ذکر کرده است، پاداش و این جزای عادلانه ایست برای آن که مسلمانی را قصداً بکشد، لکن اگر خداوند بخواهد آن جزا را عملی می‌کند و اگر بخواهد به فضل و رحمت خود بخشیده و عفو می‌کند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را خوب و مکرر بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله به جمله به آرامی بخوان و نکات پوشیده را توضیح ده تا دانسته شود.
- ۳- به ایشان بگو: که گناهی بزرگتر بعد از کفر و شرک از کشتن یک مسلمان به ظلم نیست.
- ۴- برای آن‌ها بفهمان: که دروازه توبه برای همگان باز است. کافر توبه می‌کند. قبول می‌شود. قاتل عمد توبه می‌کند قبول می‌شود. کسانی که گناه‌شان کمتر است امید قبول توبه شان زیادتر می‌رود. پس وای بر کسانی که به گناه ادامه می‌دهند و توبه نمی‌کنند، اگرچه گناهان صغیره باشد.

درس ۱۶: حدیث کس که بر روی مسلمان سلاح بکشد...

<p>پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: کسی که بر ما سلاح بردارد، از ما نیست، و می‌فرماید: کسی از شما به سوی برادر مسلمان خود به سلاح اشاره نکند، زیرا او نمی‌داند شیطان در دستش حرکتی ایجاد کرد. پس در گودالی از آتش دوزخ بیفتد، نیز می‌فرماید: پس از من کفار بازنگردید که گروهی از شما گروهی را گردن بزند.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السَّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا. وقوله: لَا يُشِيرُ أَحَدُكُمْ عَلَى أَخِيهِ بِالسَّلَاحِ، فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي لَعَلَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ فِي يَدِهِ، فَيَقَعُ فِي حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ. «رواه البخاري» وَقَوْلُهُ: لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفْرًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ.</p>
---	--

(رواه ابن ماجه)

شرح: «مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السَّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا»: یعنی کسی که علیه ما سلاح بردارد، و قصد جنگ و کشتن ما را داشته باشد، از ما نیست. زیرا هر که از ملت ما باشد با ما نمی‌جنگد و ما را نمی‌کشد، این حقیقتی است که امروز باید مسلمانان به آن آگاهی داشته باشند. می‌فرماید: «لَا يُشِيرُ أَحَدُكُمْ عَلَى أَخِيهِ بِالسَّلَاحِ»: یکی از شما به سوی برادر مسلمان خود به سلاح اشاره نکند. هر گونه سلاحی باشد. شمشیر، نیزه، تفنگ مسلسل، نارنجک و یا سلاحی دیگر فرق نمی‌کند که این اشاره به شوخی و مزاح صورت گرفته باشد یا به قصد، زیرا حواله کردن سلاح به طرف یک مسلمان باعث خوف و ترسانیدن او می‌شود و ترسانیدن و به خوف انداختن مسلمانان حرام است.

می‌فرماید: «فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي لَعَلَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ فِي يَدِهِ، فَيَقَعُ فِي حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ»: زیرا او نمی‌داند شاید شیطان در دستش حرکتی ایجاد کرد که به آن سلاح، برادر مسلمان خود را به قتل رساند و در نتیجه به آتش دوزخ بیفتد. این حدیث دلیلیست بر بستن و سد کردن راه‌های فساد، زیرا آنچه که وسیله برای کار حرام قرار بگیرد حرام است و باید که ممنوع باشد.

می‌فرماید: «لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ»: پس از من کفار بازنگردید که گروهی از شما گروهی را گردن بزنند. این سخن را حضرت رسول خدا ﷺ ضمن خطبه بزرگ و با ارزشی در منی بروز عید یا در عرفات هنگام ادای مناسک حج بیان فرمودند: که در آن رسول خدا ﷺ پیروانش را به ردت از دین و رجوع از اسلام نهی کرده و سبیش را تشریح کردند که آن، جنگ گروهی از مسلمین همراه دیگرشان است، زیرا حلال دانستن و ریختن خون مسلمان کفر است و در این مسئله هیچ شکی نیست، مگر که آن مسلمان کسی باشد که بر امام مسلمین خروج و یاغی شده باشد که در آنصورت حلال دانستن قتل، کفر نیست یا این که قاتل در تأویل نزدیکی داشته باشد، ولی باز همه این‌ها برداشتن سلاح بر مسلمانان و کشتن آن‌ها کار بزرگی است و باید چنین کاری صورت نگیرد. مگر این که به جهت خداوند و در پرتو نور فراست و دانشی که خداوند عنایت کرده باشد. طوری که از طرف صحابه رضی الله عنهم در جنگ جمل و صفین واقع شد. بازگشتی از گناه و قدرتی بر طاعت نیست، مگر به توفیق خداوند بلندمرتبه و بزرگوار.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث‌ها را بخوان و تکرار کن: تا شنوندگان آن‌ها را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله به جمله به آرامی بخوان تا شنوندگان آن‌ها را حفظ نمایند.
- ۳- آن‌ها را از اخوت اسلامی و حرمت مسلمان و وجیبه بزرگداشت و احترام او آگاه کن.
- ۴- به ایشان بگو: که ترسانیدن و به وحشت انداختن مسلمان گرچه از راه شوخی و مزاح باشد از گناهان کبیره به حساب می‌رود.
- ۵- به آن‌ها بفهمان: که سد کردن راه فساد چیز نیست که اجتهاد هیچ مجتهدی، آن را از میان برده نمی‌تواند و این در باز است، زیرا هرکاری که به سوی شر بکشانند شر و هر کار که به سوی خیر بکشانند خیر گفته می‌شود. زیرا هرچه سبب کار شری شود شر و هرچه سبب کار خیری شود خیر گفته می‌شود.

درس ۱۷: آیه خلیفه شدن داود بر روی زمین

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۲۶) و گفتیم: ای داود! همانا گردانیدیم تو را خلیفه در زمین، پس حکم کن میان مردم به راستی و پیروی مکن خواهش نفس را که گمراه کند تو را از راه خدا، همانا آنان که گمراه می شوند از راه خدا ایشان راست عذاب سخت به سبب آن که فراموش کردند روز حساب را.</p>	<p>قوله تعالی:</p> <p>يٰۤدَاوُدُ اِنَّا جَعَلْنٰكَ خَلِيْفَةً فِى الْاَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اِنَّ الَّذِيْنَ يَضِلُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌۢ بِمَا نَسُوْا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿٢٦﴾</p>
--	---

[ص: ۲۶]

شرح: و فرموده خداوند تعالی: ﴿يٰۤدَاوُدُ﴾: خداوند بنده صالح و پیامبر بزرگوار خود، داود علیه السلام را خطاب می کند تا وی را به نعمتی که برایش عنایت فرموده آگاه کند و آن نعمت این است که: ﴿اِنَّا جَعَلْنٰكَ خَلِيْفَةً فِى الْاَرْضِ﴾ تو را خلیفه گردانیدم در زمین تا میان مردم حکم کنی و تدبیر کار مملکت را پیش ببری که رعیت در آداب و معارف خود به کمال برسند و در دنیا و آخرت رستگار باشند. و فرموده: ﴿فَاَحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ﴾: پس حکم کن میان مردم به راستی، یعنی چون تو را از خلافت پیامبران و رسولان پیشین عنایت کردیم، هرگاه که در میان دو خصم حکم می دهی، پس به حق فرمان بده همان حقی که ضد باطل است و مراد عدالتی است که ضد جور و ظلم باشد. و فرموده اش: ﴿وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى﴾: و پیروی مکن خواهش نفس را، یعنی در حکمرانی و دیگر کارهای خود پیرو حق باش و آنچه را نفس تو خواهد به آن گرایش مکن، زیرا نفس، خالی از آن نیست که میل به چیزی می کند که به آن رغبت و محبت دارد. می فرماید: ﴿فَيُضِلُّكَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ﴾: یعنی اگر برایت

متابعت هوای نفس پیدا شد تو را از راه خدا گمراه می‌کند و این گمراهی چیز است که نه خداوند به آن رضایت دارد و نه تو برای نفس خود بدان راضی هستی و راه خدا عبارت از کاریست که خدا آن را دوست دارد و به آن فرمان می‌دهد، و دیگران را به سبب دعوت می‌کند و رغبت می‌دهد و آن شامل پندار و گفتار و کردار شایسته است و از آن سبب راه خدا نامیده شده که انسان را به خشنودی و رضوان خداوند در دنیا و آخرت می‌رساند و جوار باری تعالی را در جنت بعد از مرگ نصیب او می‌گرداند. می‌فرماید: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ﴾: هر آینه آنانی که گمراه می‌شوند از راه خدا ایشان را عذاب سخت است به سبب این که بعد از شناخت‌شان باز از آرزوها و هوای نفسانی خود پیروی کردند. بیشک پاره ازین عذاب برایشان در دنیا و پاره در آخرت که برای پاداش است می‌رسد، خیر به خیر و شر به شر، می‌فرماید: ﴿بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ﴾: به سبب آن که فراموش کردند روز حساب را. یعنی پیروی هواهای نفس خود را کردند و به سبب فراموشی روز قیامت به گمراهی افتادند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت شریفه را واضح بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را به صورت واضح جمله به جمله بخوان و توضیح ده تا شنوندگان بفهمند.
- ۳- به ایشان بفهمان: که خلفاء حکمرانان مسلمان هستند که یکی به جای دیگری می‌نشیند تا به پیامبر خدا می‌رسد.
- ۴- به آن‌ها بگو: که بر خلیفه واجب است که به عدالت فرمانروائی کند، اگر چنین نکند گمراه می‌شود. خود و دیگران را به هلاکت می‌رساند.
- ۵- به ایشان بفهمان: که عدالت در سخن گفتن و حکم کردن بر هر مرد و زن مسلمان واجب است و انحراف از حق و عدالت به سبب پیروی هوای نفس گمراهی از راه خداوند است و هر که راه خدا را گم کند به علت از یاد بردن راه خدا برایش در روز

حساب عذاب سختی خواهد بود، زیرا اگر روز حساب را فراموش نمی کرد تابع نفس خود نمی گشت.

درس ۱۸: حدیث سپردن زمام امور به زن

پیغمبر خدا می‌فرماید: رستگار نشدند مردمی که زمام کارشان را به زنی سپردند. و نیز می‌فرماید: هیچگاه یک حاکم در حالت خشم در میان دو کس حکم نراند. و نیز می‌فرماید: هیچ حاکمی نیست که ولایت مسلمانان را به دست گیرد و بمیرد که به ایشان خیانت کرده مگر که خدا جنت را بر او حرام کند.	قوله صلى الله عليه وسلم: مَا أَفْلَحَ قَوْمٌ وَلَّوْا أَمْرَهُمْ امْرَأَةً. «رواه البخاري» وقوله: لَا يَقْضِيَنَّ حَكْمَ بَيْنِ اثْنَيْنِ وَهُوَ غَضَبَانُ. «رواه البخاري» وقوله: مَا مِنْ وَالٍ يَلِي رَعِيَّةً مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَيَمُوتُ وَهُوَ غَاشٌّ لَهُمْ، إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ.
--	---

(رواه البخاری)

شرح: «مَا أَفْلَحَ قَوْمٌ»: یعنی مردمی از امور خوفناک و هلاک کننده نجات نیافتند و به آرزوها و آرمان‌های خود در دین و دنیا کامیاب نشدند. می‌فرماید: «وَلَّوْا أَمْرَهُمْ امْرَأَةً» که زمام کارشان را به زنی سپردند، این عدم کامیابی در امور دین و دنیا به علت نقصانی است که در عقل زن‌ها و ضعفی است که در اراده آن‌ها وجود دارد. و این نقصان هم زائیده از ضعف خلقت ذاتی آنان می‌باشد و از چیزهایی که بر این حقیقت دلالت می‌کند، این است که هیچگاه خداوند زنی را برای برداشت بار رسالت به سوی مردم مبعوث نکرده و به مرتبه دوم هیچیک از پیامبران برای زن امارت را نسپرده اند، و در مرتبه سوم می‌بینیم: که خلفای راشدین درین امت به زنان ولایت امری نسپرده اند. این کار از طرفی به ضعف جسمی و خلقت آنان تعلق می‌گیرد و از جهت دیگر تقاضا دارد که امیر با مردان برخورد و خلوت داشته باشد و این برای زنان حرام است، زیرا سبب بروز فحشاء که باعث بربادی و نابودی جامعه است می‌گردد. «لَا يَقْضِيَنَّ حَكْمَ بَيْنِ اثْنَيْنِ وَهُوَ غَضَبَانُ» هیچگاه یک حاکم در حالت خشم در میان دو کس حکم نراند، حکم کسی است که در قضیه که در آن اختلاف باشد

حکم براند. و در آن حال نباید خشمناک باشد چون غضب نور معرفت را می‌پوشاند، پس حکمی به خطا صادر می‌کند که به سبب آن مرد یا زن مسلمان زیانمند می‌گردد و ضررساندن بر مسلمان حرام است. در حدیث صحیح آمده که «لا ضرر ولا ضرار فی الإسلام» در اسلام زیان کشیدن و زیان‌مند ساختن کسی جائز نیست. فرموده‌اش: «مَا مِنْ وَالٍ يَلِي رَعِيَّةً مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَيَمُوتُ وَهُوَ غَاشٌّ لَهُمْ، إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ»: هیچ حاکمی نیست که ولایت مسلمانان را به دست گیرد، بمیرد که به ایشان خیانت کرده باشد. مگر خداوند جنت را بر وی حرام کند. این حدیث صحیح بازدارنده کاملیست که به قوت و شدت، کسی را که نفس او خیانت در امور مسلمانانی که ولایت‌شان را به دست داشته برایش جلوه داده باشد به سوی توبه فرا می‌خواند، پیش از اینکه دچار مرگ شود و اجل این فرصت را از دستش بگیرد، زیرا جزا و عقوبتش حرمان از دخول بهشت می‌باشد و در قیامت با کافران حشر می‌شود گویا که نه نمازی خوانده و نه روزه گرفته است. بلکه مانند این است که به اسلام هم مشرف نشده است. پس کسی که زمام امور مسلمانان را به دست می‌گیرد. باید از خدا بترسد که به ایشان خیرخواهی داشته باشد و از خیانت به جامعه مسلمانان خود را نگهدارد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث‌ها را یک به یک بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله به جمله بخوان و توضیح ده تا شنوندگان مطالب را درک کنند.
- ۳- ایشان را از سپردن اداره روستا یا شهرستان یا منصب حکمرانی و مسند برای زنان بر حذر دار، زیرا این کار مخالف هدایت اسلام است و عواقب و خیمی را در بر دارد.
- ۴- به آن‌ها بفهمان: که برای قاضی واجب است که دارای صفات علم، حلم، حکمت و بردباری و رشد باشد تا از هدرشدن خون، مال و آبروی مسلمین جلوگیری شود. و همچنین برای قاضی جواز ندارد که در حالت خشم حکمی صادر کند و در میان دو

نفر فیصله اجرا کند، پس چگونه جواز خواهد داشت که شخص جاهل و یا نادانی به
حیث قاضی انتخاب شود.

درس ۱۹: آیه خداوند آسانی را به شما می‌خواهد نه سختی

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۷۸) و نگردانید بر شما در دین هیچ تنگی.</p> <p>(سوره حج: آیه ۷۸)</p> <p>گفته خداوند متعال:</p> <p>(۱۸۵) می‌خواهد به شما آسانی را و نمی‌خواهد به شما دشواری را.</p>	<p>قول الله جل جلاله:</p> <p>وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ</p> <p>[الحج: ۷۸]</p> <p>وقوله تعالى:</p> <p>يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ</p>
--	--

[البقره: ۱۸۵]

شرح: فرموده خدای تعالی: ﴿وَمَا جَعَلَ﴾ یعنی خداوند نگردانید. ﴿عَلَيْكُمْ﴾: بر شما ای امت مسلمان. می‌فرماید: ﴿فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾: هیچ سختی، تنگی و دشواری را در دین بر شما تحمیل نکرد. از چیزهایی که رفع حرج را در دین مقدس اسلام نشان می‌دهد، عبارتند از: کوتاه خواندن نماز، و جواز خوردن روزه برای مسافر، ادای نماز نشسته و خوردن روزه برای بیمار، استعمال خاک به جای آب به غرض تیمم برای کسانی که دسترسی به آب ندارند، یا خوف دارند که مریض شوند و یا مرض‌شان به استعمال آب زیاد شود و یا شفای آن‌ها به تأخیر بیفتد، ترک جهاد برای مریض، کور، لنگ و کسانی که خرج، مرکب و یا امکانات ندارند، جواز به زبان آوردن کلمات کفر در حالت اکراه و جبر و دیگر کارهایی که از یک مسلمان حرج را دور می‌کند و او را از افتادن در تنگنا نگاه می‌دارد. می‌فرماید: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾: و می‌خواهد به شما آسانی را و نمی‌خواهد به شما دشواری را. یعنی ای مسلمانان! پروردگار شما در کارهای دینی و دنیائی اراده آسانی را برای

شما دارد و نمی‌خواهد که گرفتار عسر و سختی شوید و این به سبب لطف و رحمتی است که بر شما دارد، پس پروردگار شما سزاوار ستایش است، او را می‌ستائیم و بر لطف و رحمت و احسان او شکر می‌گوئیم.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر دو آیت را به تجوید بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه پوشیده است توضیح ده تا شنوندگان بفهمند.
- ۳- ایشان را از فضل و احسانی که خداوند حرج را در دین، برداشته. آگاه کن: که باید شکر آن را ادا کنیم. یعنی طاعت خداوند را بجا آوریم و از گناهان پرهیز کنیم.
- ۴- به ایشان بفهمان: که هر کاری که در آن سختی، تنگی، و دشواری زیاد باشد، آن کار از دین به حساب نمی‌رود مانند بدعت و اعتقادات باطله.

درس ۲۰: حدیث آسان بگیری و سخت نگیری

<p>پیامبر اکرم ﷺ می فرماید: آسان بگیر و سخت نگیر. مردم را بشارت دهید و به نفرت نیفکنید. و نیز می فرماید: هر آینه نرمی در چیزی نباشد مگر که او را زینت دهد و از چیزی کشیده نشود مگر که او را عیب دار کند.</p>	<p>قوله صلى الله عليه وسلم: يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا، وَيَسِّرُوا وَلَا تُنْفِرُوا. «متفق عليه» وقوله: إِنَّ الرِّفْقَ لَا يَكُونُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ وَلَا يُنْزَعُ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا شَانَهُ.</p>
--	--

(مسلم)

شرح: فرموده رسول الله ﷺ: «يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا»: آسان بگیر و سخت نگیر این عبارت امریست که پیامبر ﷺ برای بعضی از اصحاب خود ارشاد فرموده اند. ولی مفهوم آن شامل همه مردان و زنان مسلمان را می شود. تیسیر: به معنی آسان گرفتن و تعسیر: به معنی سخت گرفتن است. پیامبر ﷺ سوره اعلی را دوست می داشتند و در نماز خفتن به دو رکعت پیش از وتر همیشه آن را می خواندند به رکعت اول فاتحه و سوره اعلی را تلاوت می کردند و به رکعت دوم فاتحه و سوره کافرون را و گاهی هم سوره اعلی را زیادتر از یک مرتبه در نماز می خواندند و این بدان سبب بود که این سوره مبارکه متضمن بشارتی برایشان بود و آن فرموده خداوند است که ارشاد می کند. ﴿وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَى﴾ (الأعلى: ۸). «و توفیق دهیم تو را به راه آسان» از آن سبب بود که هیچگاه پیامبر ﷺ میان دو کار مخیر نمی شدند، مگر که کار آسان تر را اختیار می کردند. و عایشه رضی الله عنها از ایشان چنین روایت کرده است که از اختیار کردن آسان که چون به سفر می رفتند نماز را کوتاه می خواندند و همچنین در سفر می خوردند و روزه نمی گرفتند، و چون بیمار می شدند عوض ایستاده نماز را نشسته ادا می فرمودند، فرموده اش: «وَيَسِّرُوا وَلَا تُنْفِرُوا»: مردم را بشارت دهید و به نفرت نیفکنید، این هم فرمان دیگریست که خطاب بیاراست ولی در آن تمام امت داخل هستند. چون

کارگرفتن از نرمی و آسانی بهتر از سختگیریست که مردم را متنفر سازد، چنانکه کردار پیامبر ﷺ برای ما نمونه است. آنگاه که مرد اعرابی به مسجد وارد شد و به علت نادانی، به گوشه مشغول به بول کردن شد. صحابه متوجه گشته و بانگ برآوردند، آنحضرت ﷺ فرمودند: او را باز ندارید، بعداً بر آن دلوی از آب بپاشید که در برابر احسان پیامبر ﷺ مرد اعرابی چنین گفت: خداوند! بر من و محمد رحمت کن و به همراه ما بر کس دیگری رحمت مکن. آن حضرت ﷺ برایش فرمودند: ای برادر عرب رحمت واسع خداوند را که به همگان می‌رسد، تنگ نمودی. می‌فرماید: «إِنَّ الرِّفْقَ لَا يَكُونُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ وَلَا يُنْزَعُ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا شَانَهُ». هر آینه نرمی در چیزی نباشد، مگر که او را زینت دهد و از چیزی کشیده نشود مگر که او را عیب‌دار کند. این حدیث مبارک به آسان‌گیری تشویق می‌کند و از سخت‌گرفتن باز می‌دارد. رفق به معنی نرمی و ضد عنف که به معنی جبر و اکراه است می‌باشد، خداوند نرمی را دوست می‌دارد و جبر را بد می‌داند و آنچه را خدا دوست بدارد خیر است و آنچه را بد بداند تماماً شر است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر دو حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را به درستی بخوان و آنچه پوشیدگی دارد برای شنوندگان توضیح ده.
- ۳- آن‌ها را در آسان‌گیری در هر چیز تا لباس، خانه، غذا و مرکب سواری توصیه کن و از سخت‌گیری در همه این‌ها منع کن.
- ۴- آن‌ها را ازین ارشاد پیامبر ﷺ که می‌فرماید: کسی که برای قومی امام باشد باید نماز را سبک بخواند، زیرا در ایشان مردم مریض، ناتوان، و حاجتمند وجود دارد و می‌فرمایند: آیا شما مردم را نفرت‌دهنده هستید؟ آیا شما نفرت‌دهنده مردم هستید؟

درس ۲۱: شکم ماهی و حضرت یونس علیہ السلام

گفته خداوند بزرگ:	قوله تبارک و تعالی:
(۱۳۹) و به راستی یونس از پیامبران بود. (۱۴۰) زمانی (را یاد کن) که به سوی کشتی آکنده (از بار و مسافر) گریخت. (۱۴۱) پس (با مسافران کشتی) قرعه انداخت و بازنده بود. (۱۴۲) آن گاه ماهی، او را بلعید و او سزاوار نکوهش بود	وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۳۹﴾ إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلِّ الْمَشْحُونِ ﴿۱۴۰﴾ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿۱۴۱﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿۱۴۲﴾

[صافات: ۱۳۹ - ۱۴۲]

شرح: می فرماید: ﴿وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾: خداوند در این آیات به ما از حال بنده و پیامبرش یونس علیہ السلام آگاهی می دهد و این یونس ابن متی است و متی مردی نیکوکار در بنی اسرائیل بود، و هنگامی فوت کرد یونس به شکم مادر قرار داشت و جایگاهش قریه در موصل به نام نینوا بود، پس یونس بزرگ شد و خداوند او را به سوی قومش فرستاد، زیرا آن ها بتان می پرستیدند و بدین ترتیب یونس یکی از جمله پیامبران الهی گشت. می فرماید: ﴿إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلِّ الْمَشْحُونِ﴾: یعنی فرار کرد به سوی کشتی که از سرنشین پر بود و می فرماید: ﴿فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ﴾: پس قرعه انداخت با اهل کشتی و شد از مغلوبان، یعنی در قرعه کشی اهل کشتی مغلوب شد. می فرماید: ﴿فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ﴾: یعنی او را ماهی بخورد و او کاری انجام داده بود که سزاوار ملامت و مورد سرزنش بود به سبب گریختن او از قومش که چون قوم خود را دعوت کرد که اگر به وی ایمان نیاورند و خدای را به یگانگی پرستش نکرده و عبادت بتان را ترک نکنند به عذاب الهی

گرفتار خواهند شد و چون عذاب که وعده کرده بود تأخیر گشت و عذاب الهی نازل نشد، شتاب کرد یعنی پیش از این که برایش خداوند اجازه داده باشد از قریه و سرزمین موصول به طرف عراق فرار کرد، پس به زمین سینا رسید و کشتی را به دریا دید به آن سوار شد، بار کشتی از ظرفیتش زیاده‌تر بود در میان دریا متوقف شد که نه پیش می‌رفت و نه پس، ناخدا متوجه شد که ناچار است کشتی را سبک بگرداند و گرنه همه‌شان غرق خواهند شد. هر کس به نفس خود علاقمند و حاضر نمی‌شد که خود را به دریا بیندازد، پس قرعه انداختند و یونس علیه السلام مغلوب شد و قرعه به نام او آمد او را به دریا انداختند و ماهی او را فرو برد و در شکم ماهی خداوند را به عبادت: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ (الأنبياء: ۸۷). «نیست خدایی لایق پرستش مگر تو ای خدا و به پاکی یاد می‌کنم تو را، هستم من از ستمکاران». تسبیح می‌گفت: پس خداوند دعا و استغاثه او را قبول فرمود و از آن غم و محنت نجاتش داد و به همین ترتیب مسلمانان را از غم و اندوه نجات می‌بخشد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیات را به شایستگی قرائت کن و تکرار نما تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه لازم دارد توضیح ده تا شنوندگان بفهمند.
- ۳- به ایشان بگو: که فروگذاری دعوت و تبلیغ به علت اعراض مردم کار شایسته نیست، بلکه صبر و ثبات بر ادامه دعوت پسندیده است.
- ۴- به ایشان بگو: که قرعه کشی مشروع است و اسلام هم آن را قبول دارد.
- ۵- ایشان را از فضیلت ذکر ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ (الأنبياء: ۸۷). «نیست خدایی لایق پرستش مگر تو ای خدا و به پاکی یاد می‌کنم تو را، هستم من از ستمکاران». که سبب نجات یونس علیه السلام از محنت در شکم ماهی شد آگاه کن.

۶- ایشان را از قبول شدن توبه قوم یونس آگاه کن که... از عذاب خداوند پیدا کردند. خداوند می‌فرماید: ﴿فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ ءَامَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَنُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا ءَامَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ﴾ (یونس: ۹۸). «پس چرا چنین نشد که مردم دیاری ایمان بیاورند و بدین ترتیب ایمانشان به آنان فایده برساند مگر قوم یونس که چون ایمان آوردند، عذاب رسواگر و ذلت‌بار زندگی دنیا را از آنان برداشتیم و آنان را تا مدتی بهره‌مند ساختیم؟».

توبه هیچ قومی در هنگام فرارسیدن عذاب قبول نشد، مگر قوم یونس علیهم‌السلام که ایمان آوردند چون یونس از دریا بیرون شد و از رنجوری شفا یافت باز به سوی قوم خود رفت، دید: که همه شان چون عذاب الهی را مشاهده کردند، پیش ازین که عذاب بر اوشان نازل شود از خوف، ایمان آوردند و این ایمان برایشان مفید واقع شد که از عذاب خدا نجات یافتند.

درس ۲۲: حدیث کسی نگوید که من از یونس بن متی بهترم

پیامبر ﷺ می‌فرماید: هرگز یکی از شما نگوید: که من از یونس بن متی بهتر هستم. و بار دیگر فرمود: برای هیچ بنده مناسب نیست این که بگوید: من از یونس بن متی بهتر هستم.	قوله صلی الله علیه وسلم: «لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ إِنِّي خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى» وَمرَّةً أُخْرَى قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَا يَنْبَغِي لِعَبْدٍ أَنْ يَقُولَ إِنِّي خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى»
--	--

(رواه البخاری)

شرح: فرموده رسول الله ﷺ: «لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ إِنِّي خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى»: هرگز یکی از شما نگوید که من از یونس بن متی بهتر هستم. پیامبر ﷺ اصحاب خود را از فضیلت دادن‌شان بر یونس بن متی منع می‌کند و یونس ﷺ را از این سبب از میان پیامبران نام می‌برد که چون او بر اذیت و آزار قوم و اصرار آن‌ها بر کفر صبر، نکرده و از نزدشان فرار و آن‌ها را ترک کرد. خداوند نیز او را به مصیبتی که در کتاب خود از آن قصه می‌کند، گرفتار گردانید و باز به سبب تسبیح مبارک که می‌گفت: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ (الأنبياء: ۸۷) «یعنی خدایا سزاوار عبادت و پرستش نیست مگر تو به پاکی یاد می‌کنم، همانا هستم از ستمکاران». از آن بلا نجات پیدا کرد، چون به سوی قوم خود بازگشت دید: که همه ایمان آورده‌اند و خداوند آن‌ها را تا آخر عمرشان به زندگانی دنیا بهره‌مند ساخت و به عذاب عمومی گرفتار نساخت، زیرا آنان به خداوند تسلیم شده و ایمان آوردند و نیکوکاری کردند و نیز می‌فرماید: «مَا يَنْبَغِي لِعَبْدٍ أَنْ يَقُولَ إِنِّي خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى»: برای هیچ بنده مناسب نیست این که بگوید: «من از یونس بن متی بهتر هستم». در اینجا هم آنحضرت ﷺ از فضیلت دادن‌شان بر یونس ﷺ منع کرده است، گرچه مطلقاً بر پیامبران فضیلت دارد ولی این گفته به خاطر تواضع و خلق عظیم آن حضرت ﷺ می‌باشد. و ازین سبب یونس ﷺ را ذکر می‌کند که صحابه از عدم صبر یونس بر اذیت قوم خود و فرار از

نزدشان آگاه بودند و امکان داشت که می گفتند: پیامبر ما نسبت به یونس علیه السلام دارای صبر و تحمل بیشتریست. در حالی که این سخن با ادبی که شایسته است که در مقابل خدا و پیامبران او شود منافات دارد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر دو حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را قرائت کن و آنچه را توضیح می‌خواهد تفسیر کن.
- ۳- ایشان را از حسن ادب محمد صلی الله علیه و آله آگاه کن: که برای هیچکس اجازه نمی‌دهد که او را بر یونس علیه السلام فضیلت دهد.
- ۴- به ایشان بفهمان: که فضیلت دادن بعضی از علماء بر بعضی دیگر، ترک ادب و سبب سلب اعتماد مردم از علما و بی‌اعتمادی به ارشاد و تبلیغ آنهاست.
- ۵- آنها را از اهمیت دعای یونس علیه السلام باخبر کن: که برای گشایش و رفع مشکلات بسیار مجرب است. ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَنَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾.
- ۶- آنان را از وجیه نگاهداشتن ادب در مقابل خداوند، پیامبران، و بندگان نیکوکار او تعالی آگاه کن: که خداوند را طوری یاد نکنند که با جلال و کمال او خللی وارد شود. و نیز در باره پیامبران چیزی نگویند که از مرتبه و کمالشان بکاهد و همچنین در باره علما و مبلغین اسائه ادب نکنند، زیرا در چنین رویه‌های شر و فساد نهفته است.

درس ۲۳: آیه حيله گران روز شنبه كه مسخ شدند

قول الله عزوجل:	گفته خداوند بزرگ:
وَسَأَلَهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِثَّتَانِهِمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرْعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ كَذَلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾	(۱۶۳) سؤال كن يا محمد يهود را از دهی كه در كنار دریا بود چون گاهی كه تجاوز می‌کردند در روز شنبه وقتی كه می‌آمدشان، ماهیان‌شان روز شنبه بر روی آب و روزی كه جز شنبه بود نمی‌آمدندشان همچنین آزمودیم ایشان را به سبب آن كه فسق می‌کردند.

[الاعراف: ۱۶۳]

شرح: فرموده خدای تعالی: ﴿وَسَأَلَهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ﴾: سؤال كن يا محمد، يهود را از قريه كه در كنار بحر واقع شده بود. درين جا از پيامبر ﷺ خواسته شده كه ازيشان پرسد و آن‌ها يهود بودند. می‌فرماید: ﴿إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ﴾ یعنی از حد تجاوز می‌کردند. چون خداوند شكار و صيد ماهی را بروز شنبه حرام کرده بود آن‌ها چنگ به حيله زدند كه دام را بروز شنبه بدر یا فرو می‌گذاشتند و بروز يكشنبه پر از ماهی از دریا می‌گرفتند. می‌فرماید: ﴿إِذْ تَأْتِيهِمْ حِثَّتَانِهِمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرْعًا﴾ یعنی روز شنبه كه روز عبادت و ترك كارشان بود ماهیان می‌آمدند و بر روی آب آشكار می‌شدند و خود را در نظرشان جلوه می‌داند. می‌فرماید: ﴿وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ﴾ یعنی به ديگر روزها كه روز ترك عبادت و عمل دنيائی بود، آشكارا و به آن كثرت بر روی آب دیده نمی‌شدند. و اين به علت ابتلاء و امتحان الهی بود، چون خداوند می‌فرماید: ﴿كَذَلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ﴾: و همچنین آزمودیم ایشان را به علت آن كه فسق می‌کردند. یعنی فسق و تجاوز کاری

شان سبب این آزمون و امتحان بود، زیرا هیچ مصیبتی نمی‌رسد، مگر به علت گناهی که مرتکب شدند. چون این تجاوز و فسق در میان‌شان پدید آمد. به سه گروه تقسیم شدند. گروهی ازین کار انکار کردند و به مردم تبلیغ کردند که شکار شما بروز شنبه حرام است، زیرا گذاشتن دام به دریا بروز شنبه تا از ماهی پر شود به حقیقت صید به شمار می‌آید. گروهی از اظهار سخنی به علت نومیدی شان از بازگشت قوم به سوی حق و توبه از گناه خاموش ماندند. گروهی نیز به این حيله به صید ماهی دوام دادند، پس خداوند خبر داد که فرقه را که منکر حيله و صید ماهی بودند نجات داده است و کسانی که به حيله‌بازی ماهیان را صید می‌کردند، هلاک کرده و از فرقه سوم که سکوت بودند، چیزی اظهار نکرده است، زیرا قرآن کریم می‌فرماید: ﴿الَّذِينَ الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْإِسَاءِ وَأَخَذُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ﴾ (الأعراف: ۱۶۵). «پس ما کسانی که از کار زشت قوم خود منع می‌کردند. نجات دادیم و کسانی را که ستمکار بودند به عذاب سختی گرفتار کردیم و این به سبب تجاوزی بود که می‌کردند».

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را به تجوید بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را به خوبی بخوان و آنچه را لازم است توضیح ده تا دانسته شود.
- ۳- ایشان را از حيله‌بازی در شریعت و حلال‌شمردن حرام به طور حيله‌بت‌رسان، زیرا این فرقه از بنی اسرائیل را خداوند به سبب همین عمل هلاک گردانید.
- ۴- به ایشان بفهمان که فسق و تجاوز عبارت از نافرمانی خدا و پیامبر است که واجبی را ترک کنند یا حرامی را مرتکب شوند و چنین کرداری سبب بلاهائی می‌شود که جامعه را به سوی هلاکت و ویرانی سوق می‌دهد.

۵- به آنها تذکر ده: که امر به معروف و نهی از منکر تنها وسیله نجات از عذاب خداوند است، زیرا خداوند ازین قوم بنی اسرائیل عده را نجات می‌بخشد که به نهی از منکر قیام کردند.

۶- به ایشان تذکر ده: که سکوت از نهی منکر به دلیل این که مردم قبول نمی‌کنند، کار شایسته نیست و انسان را از عذاب خداوند نجات نمی‌دهد.

درس ۲۴: حدیث گناهان یهود را تکرار نکنید

گفته پیامبر ﷺ: پیامبر ﷺ می‌فرماید: مرتکب گناهای نشوید، چنانکه یهود مرتکب شدند که محارم خداوند را به کوچکترین حیلۀ بر خود حلال کردند.	قوله صلی الله علیه وآله وسلم: لا تَرْتَكِبُوا مَا ارْتَكَبَ الْيَهُودُ فَتَسْتَحِلُّوا مُحَارِمَ اللَّهِ بِأَدْنَى الْحِيلِ.
--	--

(ذکره ابن کثیر وصححه)

شرح: می‌فرماید: «لا تَرْتَكِبُوا مَا ارْتَكَبَ الْيَهُودُ»: مرتکب گناهای نشوید که یهود مرتکب شدند. پیامبر ﷺ امتش را منع کرده و اصحاب خود را مورد خطاب قرار می‌دهد و به ایشان می‌گوید: مرتکب گناهان و نافرمانی‌هایی که یهود شدند، نشوید. چون آن‌ها شکار ماهیان را بروز شنبه بر خود حلال دانستند، حق را بیوشیدند و کتاب خداوند تورات را تحریف و عبارت و نصوص آن را تغییر دادند و در عقب حرص و آرزوهای نفسانی خود رفتند پیامبران را کشتند، علما و دانشمندان که ایشان را از گناه و فسق بازمی‌داشتند، به قتل رسانیدند و پیامبر ﷺ به این حقایق به واسطه وحی الهی اطلاع پیدا کرد و از عواقب زشت آن‌ها آگاه شد.

پس امتانش را نهی کرد ازین که مانند آنان رفتار کنند و به بلائی گرفتار شوند که یهودیان گرفتار شدند. می‌فرماید: «فَتَسْتَحِلُّوا مُحَارِمَ اللَّهِ بِأَدْنَى الْحِيلِ» که محارم خدا را به کوچکترین حیلۀ بر خود حلال کردند. متأسفانه امت اسلام این ارشاد گرانقدر پیامبر خود را فراموش کرده و قدر آن را ندانستند، به رفتار یهودیان رفتار کردند تا گرفتار شدند به آنچه یهودیان گرفتار بودند. دیدیم که بر سرزمین مسلمین، نصرانی‌ها غلبه کردند، ایشان را مستعمره ساختند و قوانین کفر خود را برایشان جاری کرده و آن‌ها را گرفتار ذلت و خواری نمودند تا مانند یهودیان سرگردان و آواره شدند و به حالی درآمدند که نه مسلمان و نه کافر به حساب می‌روند. آری، امروز چنین فاجعه‌ای وجود دارد و مسلمین بر همان فسق و گناه اصرار می‌کنند و از دین مقدس خود رو گردانند و خداوند نیز به ایشان عقوبت خود را نازل

کرد که یهودیان آواره جهان را برایشان چیره ساخت که به آن‌ها توهین کردند و آن‌ها را خوار نمودند تا مورد خنده و استهزاء تمام جهانیان قرار گرفتند و در همین حالت هم از مردن دل‌ها و به فسادگرائیدن وجدان خود آگاهی ندارند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را به آرامی بخوان و نکات لازم را توضیح ده.
- ۳- به ایشان بگو: هرگونه حیل‌بازی که به حلال‌شمردن حرامی در خرید و فروش و یا دیگر کارها بیانجامد حرام است.
- ۴- آن‌ها را از متابعت یهود و نصارا بترسان و از تشبیه و رغبت به رفتار و سیاست‌شان در امور مملکت‌داری بر حذردار، زیرا چنین کارهای ایشان را به سوی بدبختی در دنیا و آخرت سوق می‌دهد.

درس ۲۵: آیه آزمایش سلیمان و...

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۳۴) همانا آزمودیم سلیمان را و انداختیم بر تخت او کالبدی را سپس بازگشت به خدا (۳۵) و گفت: ای پروردگار من، پیامرز مرا و عطا کن مرا پادشاهی که نسزد هیچکس را غیر از من. همانا توئی بخشاینده.</p>	<p>قوله تعالی:</p> <p>وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَأَلْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَداً ثُمَّ أَنَابَ ﴿٣٤﴾ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾</p>
--	--

[ص: ۳۴ - ۳۵]

شرح: می فرماید: ﴿وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ﴾: همانا آزمودیم سلیمان را، در اینجا مراد، پیامبر خدا، سلمان فرزند داود علیهما السلام می باشد سبب فتنه و ابتلای خدا او را این بود که گفت: امشب با یک صد زن از همسران خود هم بستر می شوم و هر زنی پسری می زاید و هر کدام شان سوارکار مجاهدی در راه خدا می شوند، ولی استثناء نکرد، یعنی انشاء الله نگفت. پس با آن عده از زنان که گفته بود همبستر گشت و به عواقب نگفتن انشاء الله گرفتار آمد که همه آن زنان نزائیدند، مگر یک زن پسری آورد که نیمی از بدنش فلج بود، چون مادرش وضع حمل کرد او را آوردند و بر تخت سلیمان علیه السلام گذاشتند، چنانکه خداوند قصه می کند و می فرماید: ﴿قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي﴾: و گفت: ای پروردگار من! پیامرز مرا و عطا کن مرا آن پادشاهی که راست نیاید هیچکس را غیر از من، همانا تو بخشاینده، یعنی این مملکت و جهاننداری برای غیر من درست نیاید و به اسم باری تعالی: ﴿إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ﴾ انک انت الوهاب: توسل جست پس خداوند خواسته اش را قبول کرد و باد را برایش مسخر فرمود که به فرمان او به هرجائی که می خواست او را همراه بساطش که در آن وزراء و ارکان دولت او جای داشتند، مانند سفینه هوائی می برد و همچنین

شیاطین و جنیات را به او فرمانبردار و مسخر کرد که از آن‌ها کارهای سختی که از توان انسان نبود استفاده می‌کرد. آری، این فضل و احسان الهی است که به هریک از بندگان بخواند عنایت می‌کند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیات کریمه را بخوان و تکرار کن تا حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله به جمله بخوان و آنچه را لازم است توضیح ده.
- ۳- ایشان را از سبب به فتنه افتادن سلیمان علیه السلام آگاه کن و آن فراموشی از گفتن کلمه انشاء الله بود. زیرا هر که می‌گوید: چنین کاری می‌کنم و یا به زودی آن کار را آغاز خواهم کرد باید انشاء الله بگوید و اگر چنین استثنائی نکرد، گویا قدرت را به خود نسبت داده و از این که باید خداوند وسایل و اسباب را برایش مسخر و آماده گرداند فراموش کرده و از همین سبب بود که سلیمان علیه السلام به چنین عقوبتی گرفتار شد. در حدیث صحیح وارد شده که سلیمان علیه السلام گفت: «امشب با هفتاد همسر خود می‌خوابم تا هریک سوار کاری بزیاد و در راه خدا جهاد کند، رفیقش گفت: انشاء الله بگو، پس او انشاء الله نگفت. با همه‌شان خوابید و از آن‌ها هیچیکی بار نگرفت، مگر یک زن که نصف بچه آورد، یعنی نصف بدن آن کودک فلج بود. قسم به خدائی که جان محمد در تصرف او است اگر انشاء الله می‌گفت، همه‌شان سوارکار در راه خدا جهاد می‌کردند».
- ۴- همه آن‌ها را از فضیلت توبه کردن بعد از ارتکاب گناه آگاه کن: که تمام آن خیر و برکت است.
- ۵- به آنان بگو: که توسل به خداوند به وسیله عبادات و کردار پسندیده حاصل می‌شود نه به سبب مردگان و بهترین وسیله برای اجابت دعا توسل به اسمای پاک خداوند است، چنانکه سلیمان علیه السلام توسل به ﴿إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ﴾ کرد.

درس ۲۶: حدیث دستگیری دیوی از جنیان

<p>همانا دیشب دیوی از جنیان بر من تعرض کرد تا نمازم را قطع کند، پس خداوند مرا بر وی قدرت داد و او را گرفتم: می خواستم وی را بر ستونی از ستونهای مسجد بسته کنم تا همه شما او را ببینید پس دعای برادرم سلیمان <small>علیه السلام</small> را به یاد آوردم که گفت: پروردگارا! برایم پادشاهی عطا کن که بعد از من مناسب هیچکس نباشد، پس او را ذلیل رد کردم.</p>	<p>قوله صلى الله عليه وسلم: إِنَّ عَفْرِيتًا مِنَ الْجِنِّ تَقْلَتُ الْبَارِحَةَ لَيَقْطَعَ عَلَى صَلَاتِي، فَأَمْكِنِي اللَّهَ مِنْهُ، فَأَخَذْتُهُ، فَأَرَدْتُ أَنْ أَرْبِطَهُ عَلَى سَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ حَتَّى تَنْظُرُوا إِلَيْهِ كُلُّكُمْ فَذَكَرْتُ دَعْوَةَ أَخِي سُلَيْمَانَ رَبِّ هَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي. فَرَدَّدْتُه خَاسِمًا.</p>
---	--

(رواه البخاری)

شرح: می فرماید: «إِنَّ عَفْرِيتًا مِنَ الْجِنِّ»: همانا دیوی را از جنیان و عفريت جمع آن عفریت و مؤنث آن عفریته به معنی ناپاک، زشت، تصرف کننده در کارها و ضررناک که شامل هر سرکشی از جن و انس را می گردد. می فرماید: «تَقْلَتُ الْبَارِحَةَ لَيَقْطَعَ عَلَى صَلَاتِي»: دیشب بر من حمله کرد تا نمازم را قطع کند. و آن نماز نفلی بود که پیامبر صلی الله علیه و آله ادا می کرد. می فرماید: «فَأَمْكِنِي اللَّهَ مِنْهُ»: پس خداوند مرا بر وی قدرت داد، یعنی خداوند مرا توانا گردانید تا با سرکشی که داشت او را گرفتار سازم و محکم به دست خود بگیرم. می فرماید: «فَأَخَذْتُهُ، فَأَرَدْتُ أَنْ أَرْبِطَهُ عَلَى سَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ»: می خواستم که وی را بر ستونی از ستونهای مسجد بسته کنم. «حَتَّى تَنْظُرُوا إِلَيْهِ كُلُّكُمْ»: تا همه شما به او نگاه کنید و بچههای مدینه او را به بازی بگیرند، می فرماید: «فَذَكَرْتُ دَعْوَةَ أَخِي سُلَيْمَانَ»: پس دعای برادرم سلیمان علیه السلام را به یاد آوردم که در سوره (ص) خداوند از وی قصه می کند که گفت:

﴿وَهَبْ لِي مَلَكًا لَا يُتَّبَعِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ﴾: «خداوند! برایم پادشاهی عنایت کن که بعد از من مناسب هیچکسی نباشد، همانا تویی بخشاینده. یعنی خداوند! گناهم را که انشاء الله را نگفتم ببخش و برایم چنان مملکتی با شوکت و وسعت عطا کن که خاصه من باشد و بعد از من برای دیگری چنین سلطنتی مناسب نگردان. چون پیامبر اکرم ﷺ این خواسته سلیمان علیهما السلام را به یاد آورد عفریت را خوار و حیرت‌زده از فشار جنگ مبارکش رها گردانید.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را تکرار کن تا شنندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را جمله به جمله بخوان و آنچه توضیح لازم دارد تفسیر کن.
- ۳- به ایشان بفهمان: که در میان جنیان عفرایت هستند که انسان‌ها را اذیت می‌کنند، پناه‌جستن از آن‌ها به غیر از خداوند از دیگر کس امکان ندارد و شخص مؤمن پیوسته از شیاطین جن و انس به خدا پناه می‌گیرد و باید چیزهایی را بخواند که سبب طرد شیاطین می‌شوند مانند معوذتین و آیت الکرسی.
- ۴- ایشان را از ادب پیامبر ﷺ آگاه کن: که اگرچه غفریت را به دست آورده بودند، ولی بسته و اسیر نکردند تا همراه سلیمان علیهما السلام در امتیاز تسخیر دیوان شریک نباشند و این امتیاز برای سلیمان علیهما السلام باشد و ما نیز باید از پیامبر بزرگوار خود پیروی کنیم و به مقام و منزلت یکدیگر احترام داشته باشیم و به سوی قدرت و سلطنت و یا اندوختن مال و دنیا رغبت نکنیم.

درس ۲۷: آیه لقمان و نصیحت کردن فرزندش

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۱۲) و همانا عطا کردیم لقمان را حکمت و گفتیم: که شکر کن خدا را و هر که شکر کند پس جز این نیست که شکر می کند برای نفع خود سپس و کسیکه ناسپاسی می کند همانا خدا بی نیاز و ستوده شده است (۱۳) و یاد کن چون گفت: لقمان به پسر خود و او پند می داد: ای پسرک من! شرک مورز به خدا، همانا شرک ستمی بزرگ است.</p>	<p>قول الله تعالى:</p> <p>وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنِ اشْكُرْ لِلَّهِ ۚ وَمَن يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ ۖ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿١٢﴾ وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ ۖ وَهُوَ يَعِظُهُ ۖ يَبْنَىٰ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ ۖ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾</p>
--	---

[لقمان: ۱۲ - ۱۳]

شرح: ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَانَ﴾: هر آینه عطا کردیم لقمان را. خداوند از بخشایش و فضل خود که به هر کس خواهد از بندگانش عطاء می کند، و چنین به حق قصه کرده می گوید: ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ﴾: حکمت عبارت از رسیدن به حقایق کارهاست که عبارت از شکران نعمت دهنده است به ستایش و ثنا بر او و صرف کردن نعمت چنانکه او راضی باشد که به آنگونه صرف کرده شود با شعور و آگاهی باطنی به ذاتی که نعمت را به وی ارزانی داشته چنانکه بی اختیار زبان به ستایش و ثنای او جریان پیدا کند. می فرماید: ﴿وَمَن يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ﴾: و هر که شکر کند پس جز این نیست که شکر می کند برای نفع خود. یعنی هر که خدای را شکر می کند مفاد آن شکر بر خود شکر گوینده باز می گردد که شکر، نعمت را زیاد و آن را از زوال نگه می دارد، چنانکه خداوند فرموده است: ﴿لَئِنْ شَكَرْتُمْ

لَا زِيْدَنَّكُمْ ﴿۷﴾ (ابراهیم: ۷). «اگر شکر بکنید نعمت را بر شما زیاد می‌گردانم». می‌فرماید: ﴿وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿۱۲﴾﴾: و هر که ناسپاسی کند، پس هر آئینه خداوند بی‌نیاز و ستوده شده است. یعنی اگر کسی شکر خدا را نکند، خداوند از تمام خلق بی‌نیاز است و در افعال و کردار خود ستوده است. می‌فرماید: ﴿وَإِذْ قَالَ لُقْمَنُ لِبَنِيهِ ۖ وَهُوَ يَعِظُهُ ﴿۱۳﴾﴾: و یاد کن چون گفت: لقمان به پسر خود و او را پند می‌داد نام پسر او باران یا انعم بود که به قصد تربیت برایش امر و نهی می‌کرد. می‌فرماید: ﴿يَبْنِي لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ﴾ یعنی با خدا، دیگری را از آلهه باطله پرستش مکن که هر آئینه شرک آوردن ستم بزرگی است. زیرا شرک، گذاشتن پرستش در غیر جایش می‌باشد، چون مستحق عبادت تنها ذات خدای یگانه است که آفریدگار روزی‌دهنده، زندگی‌بخش، میراننده، فایده و ضرر رساننده است و به جز خدای یگانه خلق‌کننده، روزی‌دهنده زندگی‌بخش، میراننده، فایده و ضرر رساننده دیگری وجود ندارد. پس پرستش غیر خداوند ظلم است و چگونه ظلمی؟ از این سبب است که خداوند می‌فرماید: ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾: هر آئینه شرک ستم بزرگ است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر دو آیت شریف را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله جمله بخوان و آنچه لازم است توضیح ده.
- ۳- به ایشان بفهمان: که لقمان بنده صالح خدا بود که خداوند برایش علم و حکمت را ارزانی فرموده و از سخنان حکمت‌آمیز ایشانست که می‌فرماید: «خاموشی حکمت است و به کارگیرنده آن اندک. خوبترین پاره گوشت در بدن انسان دل و زبانش هستند و ناپاکترین پاره گوشت در بدن انسان باز هم دل و زبانش هستند، یعنی اگر پاک باشند از هر چیز بهترند و اگر بد باشند همچنان از همه چیز بدتر».
- ۴- آن‌ها را از وجیبه تربیت اولاد آگاه کن: که تا فرزندان خود را موعظه و آنچه را از علوم لازم است برایشان تعلیم دهند.

۵- آنها را از شرک و ذبح و نذر به نام غیر خدا بیم ده و این کار ستم بزرگی است که اگر صاحب آن بر همین عقیده بمیرد داخل جنت نمی شود.

درس ۲۸: حدیث شرک ظلم بزرگی است

قول النبی صلی الله علیه وسلم: لَيْسَ ذَلِكَ، إِنَّمَا هُوَ الشِّرْكُ، أَلَمْ تَسْمَعُوا مَا قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ (يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ).	گفته پیامبر ﷺ: این نیست، بلکه مراد از آن، شرک است، آیا گفته لقمان به فرزندش شنیدید که او را نصیحت می‌کرد، ای فرزندم! برای خدا شریک مگیر که همانا شرک ستم بزرگ است.
--	--

(رواه البخاری)

شرح: هنگامی که آیه سوره انعام ﴿الَّذِينَ ءَامَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُّهْتَدُونَ﴾ (الأنعام: ۸۲). «یعنی آنانی که ایمان آوردند و ایمان خود را با ظلم نیامیختند، آنان، هدایت یافته‌اند». نازل شد مسلمانان احساس ناراحتی کرده گفتند: کدامیک ما بر خود ظلم نکرده است؟ پیامبر ﷺ جواب دادند: هدف از آن ظلم، ترک واجب یا انجام دادن فعل حرام یا مکروه یا ضایع کردن سنتی نیست، بلکه مراد از ظلم، آمیختن ایمان با شرک در ربوبیت خداوند است، به این که غیر از خدا کسی را خالق یا رازق و مدبر زندگی دانسته و یا غیر از خدا کسی را پرستش نموده و در عبادت مختص خدا، غیر خدا شرک داده شود یا ترس و وحشت از غیر خدا داشته باشد یا حیوانی را برای تقرب غیر خدا ذبح یا نذر کند و یا کسی را به اسماء و صفات مخصوص پروردگار نامگذاری یا صفت کند. «وَهُوَ يَعِظُهُ»: حضرت لقمان فرزندش را به خاطر تزکیه و تعلیم، نصیحت کرد و به بعضی کارها دستور داده و از بعضی باز می‌داشت. «يَا بُنَيَّ»: به خاطر راهنمایی فرزندش و اظهار لطف و دلسوزی، صیغه تصغیر استعمال کرد و گرنه «یا ابني» می‌فرمود: قوله: «لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ»: حضرت لقمان فرزندش را از شرک در ربوبیت و الوهیت و شرک در اسماء و صفات خداوند نهی کرد به علت این که ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ (لقمان: ۱۳). «مسلمانا شرک

ظلم بزرگی است». ظالمان در هیچ حالی از احوال به نجات از دوزخ و دخول بهشت رستگار نمی شوند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را چند مرتبه تکرار کن: تا این که بدانی که شنوندگان آن را حفظ کرده اند.
- ۲- شرح حدیث را به طوری واضح بخوان و آنچه لازم است بیان کن تا به نحو احسن فهمیده شود.
- ۳- شنوندگان را آگاه کن: که غیر از شرک، هر گناهی را خداوند می بخشد، چون کسی که بمیرد و از شرک توبه نکند بخشیده نمی شود و جایگاهش دوزخ است چون می فرماید: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا﴾ (النساء: ۴۸). «همانا الله این را که به او شرک ورزند، نمی آمرزد و جز شرک را برای هر که بخواهد می بخشد. و هر کس به الله شرک ورزد، گناه بزرگی مرتکب شده است».
- ۴- آن‌ها را نصیحت کن که اگر مسلمانی غیر خدا را می خواند یا حیوانی را برای غیر خدا ذبح یا نذر می کند، برایش مشرک نگویند، بلکه او را ارشاد کنند که این دعا یا ذبح و نذر تو شرک است، تا به سوی خدا بازگردد و آن را رها کند و اگر بعد از آگاهی بر آن عمل، اصرار ورزید مشرک و از اهل دوزخ است.

درس ۲۹: آیه توصیه عیسی علیه السلام به پرستش خدا جلّ

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۷۲) همانا کافر شد آنان که گفتند: خدا مسیح فرزند مریم است، حالی که مسیح گفت: ای بنی اسرائیل! پرستش کنید خدا پروردگار من و پروردگار شما، همانا کسی که شرک ورزد به خدا، به تحقیق حرام کرده است بر او بهشت را، و جایگاهش آتش است. و نیست ستکاران را یارانی.</p>	<p>قول الله سبحانه وتعالى:</p> <p>لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ۖ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَبْنَىٰ إِسْرَءِيلَ ۖ اَعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ ۚ إِنَّهُ مَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ ۚ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن أَنْصَارٍ</p> <p style="text-align: right;">۷۲</p>
--	---

[مائدة: ۷۲]

شرح: خداوند در این آیه سوره مائده خبر می‌دهد: همانا آنان که عیسی را خدا دانستند و گفتند: روح خدا در او حلول کرده و عیسی خدا شده است، این طایفه از نصرانیان هستند و ایشان در اصل سه طایفه اند: ۱- ملکیه. ۲- یعقوبیه. ۳- نسطوریه. هر طایفه از آنها طایفه دیگر را تکفیر می‌کنند و بعضی از آنان می‌گویند: خدایان سه اند، خدا، عیسی و مریم و خداوند یکی از سه خدا است، چنانکه خداوند می‌فرماید: ﴿لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهُ وَاحِدٌ﴾ (المائدة: ۷۳). «همانا کافر شدند آنان که گفتند که الله یکی از سه خداست. و هیچ معبود برحق جز یگانه معبود برحق وجود ندارد». خداوند در قیامت از عیسی می‌پرسد: ﴿وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يٰعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّي إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ قَالَ سُبْحَنَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ ۚ إِن كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ ۚ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ ۚ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ﴾ (المائدة: ۱۱۶). «و هنگامی که

الله می‌فرماید: «ای عیسی پسر مریم! آیا تو به مردم گفتی که جز پروردگار، من و مادرم را معبود قرار دهید؟» گوید: «تو پاک و منزهی؛ من حق ندارم چیزی بگویم که شایسته‌ام نیست. اگر چنین سخنی گفته باشم، تو خود از آن آگاهی. تو از آنچه در درون من است، آگاهی و من از اسراری که نزد توست، آگاهی ندارم. به راستی تو، تمام اسرار و امور غیب را می‌دانی». ولی حضرت عیسی علیه السلام خود را تبرئه می‌کند از این که سخن باطلی بگوید: یا به شرک دعوت کند و در روز تولدش می‌گفت: ﴿قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ ءَاتَنِي الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ۖ وَبَرًّا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا﴾ (مریم: ۳۰ - ۳۲) «همانا من بنده خاص خدایم که به من کتاب آسمانی و شرف نبوت عطا فرموده و مرا هرکجا باشم برای جهانیان مایه برکت و رحمت گردانیده و تا زنده‌ام به عبادت نماز و زکات سفارش کرده و به نیکوئی با مادر توصیه نموده و من را ستمکار و شقی نگردانید». همچنانکه بنی اسرائیل را به توحید و عبادت خدای یگانه دعوت کرد و فرمود: ﴿يَبْنَیْ اِسْرَءِیْلَ اَعْبُدُوْا اللّٰهَ رَبِّیْ وَرَبَّکُمْ ۚ اِنَّهُۥٓ مَنِ یُّشْرِکْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَیْهِ الْجَنَّةَ وَمَا وُنَّهٗ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِیْنَ مِنْ اَنْصَارٍ﴾ «ای بنی اسرائیل! خدایی را پرستید که آفریدگار من و شماست که هرکس به او شرک آورد، خدا بهشت را بر او حرام کرده و جایگاهش آتش دوزخ باشد و نیست برای ستمکاران یاران و یآوری که ایشان را از دوزخ نجات دهد».

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را چند بار تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح آن را کلمه به کلمه بخوان تا بطور صحیح بفهمند.
- ۳- شنوندگان را آگاه کن: که نصاری براساس این آیه، کافرند و مسلمان نیستند و تا کسی که از آن‌ها توبه نکند و دین اسلام و توحید را نپذیرد و به طریق مشروع عبادت نکند، کافر بوده و در جهنم جاوید است.

-
- ۴- به آن‌ها خبر ده، کسی که نقص یا عجز یا جهل و یا ظلم را به خدا منسوب کند کافر شده از ملت اسلام خارج است.
- ۵- آن‌ها را تعلیم ده: همانطور که شرک در عبادت است، شرک در ربوبیت و اسماء و صفات خدا نیز هست و همانا شرک موجب خلود در جهنم است.
- ۶- آن‌ها را بفهمان: که گناهان بر سه گونه اند: ۱- گناهی بین بنده و خدا که آن را خدا می‌بخشد. ۲- گناهی بین بنده و مردم که خدا چیزی از آن را نمی‌بخشد. ۳- گناهی که خدا آن را نمی‌بخشد که همانا شرک است.

درس ۳۰: حدیث مردن بر ایمان و عقیده توحید

قول النبی صلی الله علیه وسلم: مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَأَنَّ عِيسَى عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ وَكَلِمَتُهُ، أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ، وَرُوحٌ مِنْهُ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ وَالنَّارُ حَقٌّ، أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ عَلَى مَا كَانَ مِنَ الْعَمَلِ.	گفته پیامبر ﷺ: کسی که گواهی دهد: که خدای به جز خدا یگانه و یکتا نیست و این که محمد بنده و رسول خدا است و عیسی بنده و رسول و روح خدا و کلمه اوست که بر مریم القاء کرده و گواهی دهد: که جنت و دوزخ حق است با آن عملی دارد خدا او را به جنت داخل می کند.
--	---

(رواه البخاری)

شرح: قوله ﷺ: «مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ» یعنی کسی که از راههای مختلف علمی از جمله اخبار خداوند و ملائکه و اهل علم که می فرماید: ﴿شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ﴾ (آل عمران: ۱۸). «الله که همواره امور هستی را به عدالت تدبیر می کند، گواهی می دهد که هیچ معبود برحق جز او وجود ندارد؛ و فرشتگان و صاحبان دانش نیز همینگونه گواهی می دهند». همچنین فرشتگان و اهل علم که دانایان از همه شان پیامبران و در رأس همه حضرت محمد ﷺ می باشند و نیز از راه تدبیر در کائنات که خود دلیل روشن بر وجود خالق یگانه و معبود برحق است، علم حاصل کند که خداوند ذاتی است، یگانه، بی همتا. پس به آن شهادت داده بگوید: من شهادت می دهم که هیچ معبودی به جز خدای یگانه نیست و در ربوبیت و عبادات و اسماء و صفاتش شریکی ندارد و نیز با یقین کامل شهادت دهد: که حضرت محمد ﷺ رسول خداست که وحی و قرآن از جانب خدا بر او نازل شده و گواهی دهد: که حضرت عیسی علیه السلام بنده و رسول خداست و روحی از او که بر مریم فرستاده و نیز گواهی دهد: که بهشت و دوزخ حق است، «أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ عَلَى مَا كَانَ مِنَ الْعَمَلِ»: خداوند با همان عملی که داشته است او را به بهشت

داخل می‌کند، خواه عملش کم باشد یا زیاد، شایسته باشد یا فاسد، با این که واضح است کسی که چنین شهادت‌های بدهد غالباً کارهای نیکش بیشتر است و اگر عمل خوب و بد مخلوط باشد، پس خداوند آمرزنده و مهربان است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدث را چند بار بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح حدیث را به آرامی بخوان و به قدر لازم آن را توضیح ده.
- ۳- به ایشان بفهمان: کسی که خدا را با جلال و کمالش بشناسد و به آن گواهی دهد از نظر عقل امکان ندارد که به خدا شرک آورده یا آشکار به گناهان دست بیالاید.
- ۴- آن‌ها را آگاه کن: که معنی «کلمة الله» این است که حضرت عیسی علیه السلام به کلمه تکوین «کُنْ به معنای باش) آفریده شد، چنانچه خداوند می‌فرماید: ﴿إِنِّ مِثْلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمِثْلِ ءَادَمَ ۖ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ (آل عمران: ۵۹). «همانا آفرینش عیسی برای الله همانند آفرینش آدم بود که او را از خاک آفرید و سپس به او فرمود: به وجود بیا؛ پس به وجود آمد».
- ۵- به آن‌ها تعلیم ده: که روح منه یعنی خداوند جبرئیل را امر فرمود: تا در گریبان مریم بدمد. پس نفخه در او سرایت کرد و خداوند امر فرمود: که حضرت عیسی علیه السلام پیدا شود و در یک لحظه متولد گردید.

درسهای ماه ذی القعدة

درس ۱: آیه در چهارپایان برای شما منفعتی قرار داریم

<p>گفته خداوند:</p> <p>(۵) و (پروردگار) چهارپایان را آفرید که در آنها برایتان پوشش و منافع دیگری وجود دارد و برخی از آنها را می‌خورید.</p> <p>(۶) و برای شما در چهارپایان که هنگام شب آنها را (از چرا) باز می‌گردانید و بامداد که آنها را به چرا می‌فرستید، شکوه و زیبایی است. (۷) و چهارپایان، بارهای سنگینتان را به شهری حمل می‌کنند که تنها با رنج و سختی فراوان به آن می‌رسید. بی‌گمان پروردگارتان رؤوف و مهربان است. (۸) و اسب‌ها و قاطر‌ها و الاغ‌ها را آفرید تا سوارشان شوید و زینتی (برای شما باشد). و (پروردگار) چیزهایی می‌آفریند که شما نمی‌دانید.</p>	<p>قول الله تعالى:</p> <p>وَاللّٰهُنَّعَمَ خَلَقَهَا ۖ لَكُمْ فِيْهَا دِفْءٌ وَمَنْفَعٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُوْنَ ﴿٥﴾ وَلَكُمْ فِيْهَا حِمْلٌ حِيْنَ تُرْتَحُوْنَ وَحِيْنَ تَسْرَحُوْنَ ﴿٦﴾ وَتَحْمِلُ اَثْقَالَكُمْ ۖ اِلٰى بَلَدٍ لَّمْ تَكُوْنُوْا بَلٰغِيْهِ اِلَّا بِشَقِّ الْاَنْفُسِ ۚ اِنَّ رَبَّكُمْ لَرَّءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿٧﴾ وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيْرَ لَتَرْكَبُوْهَا وَزِيْنَةً وَتَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٨﴾</p>
---	--

[نحل: ۵ - ۸]

شرح: قوله تعالى: ﴿وَاللّٰهُنَّعَمَ خَلَقَهَا﴾: یعنی از مظاهر ربوبیت خداوند که موجب عبودیت وی می‌شود، انجام خدا بر انسان به آفرینش حیوانات است همچون شتر، گاو و گوسفند. وقوله ﴿لَكُمْ فِيْهَا دِفْءٌ﴾: هر چه از پشم و کرک و موی آنها لباس و فرش ساخته

می شود. و قوله تعالى: ﴿وَمَنْفَعٌ﴾: و استفاده هائی برای ما است که از نسل، شیر و گوشت آن بهره برداری شده و برای سواری نیز از آنها استفاده می کنیم. ﴿وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ﴾: یعنی از گوشت شان می خورید. و قوله: ﴿وَلَكُمْ فِيهَا حَمَالٌ حِينَ تَرْتَحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ﴾: و برایتان در شامگاهان که حیوانات از چراگاه به خوابگاه و صبحگاهان که به چراگاه برمی گردند، منظره ایست دلنشین و زیبا. قوله تعالى: ﴿وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُوا بَلِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ﴾: و بارهای سنگین شما را که به خاطر بعد مسافت نمی توانید بدون مشقت حمل کنید از شهری به شهر دیگر می برند. و قوله: ﴿إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾: همانا پروردگارتان به شما رؤف و مهربان است که از نشان هایش همین است که حیوانات را به خاطر استراحت و رفع نیاز شما آفرید.

و قوله تعالى: ﴿وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً﴾: واسب و استر و الاغ را برای سواری و زینت تان آفرید. ﴿وَخَلَقْ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾: و چیزهای نیز که شما هنوز نمی دانید برای شما خواهد آفرید، یعنی همه ماشین های سواری و قطارها و هواپیماها را به قدرت خدا آفرید، پس ستایش برای اوست.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- آیت های فوق را با ترتیل تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را با تفصیل لازم توضیح ده.
- ۳- به آنها بگو: همانا آفریدگار این چهارپایان و بخشنده این نعمت ها سزاوار عبادتست، پس تنها او را بپرستید.
- ۴- آنها را آگاه کن: که «خیل و بغال و حمیر» را جدا از انعام ذکر فرمود، اشاره است به مکروه بودن گوشت اسب و از اینجا اختلاف در جواز و عدم جواز خوردن گوشت اسب بوجود آمده است.

۵- آنها را آگاه کن: که زینت و آرایش درست است، ولی مخصوص زنهاست و برای مردها فقط زینت لباس اشکالی ندارد.

۶- شنندگان را از اعجاز قرآن خبر ده، زیرا که خداوند از آفرینش چیزهایی در آینده که در وقت نزول قرآن هنوز معلوم نبود خبر می دهد. انواع قطارها و ماشین ها و هواپیماها و سفینه های فضایی از جمله چیزهایی است که آیت ﴿وَمَخْلُوقٌ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ بدان اشاره می کند.

درس ۲: حدیث حیوان‌های حرام گوشت

<p>گفته پیامبر ﷺ: ای مردم! شما شتاب کردید در گرفتن باغ‌های یهود. بدانید که مال‌های اهل عهد و پیمان بر شما حرام است، مگر این که به حق باشد و همچنین حرام است بر شما گوشت خرهای اهلی و اسب‌ها و قاطر‌ها. هر حیوان درنده نیش‌دار و هر پرنده که چنگال دارد.</p>	<p>قوله صلى الله عليه وسلم: أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ قَدْ أَسْرَعْتُمْ فِي حَظَائِرِ يَهُودَ أَلَا لَا تَحِلُّ أَمْوَالُ الْمُعَاهِدِينَ إِلَّا بِحَقِّهَا وَحَرَامٌ عَلَيْكُمْ لُحُومُ الْحُمُرِ الْأَهْلِيَّةِ وَخَيْلِهَا وَبِغَالِهَا وَكُلُّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ وَكُلُّ ذِي مَخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ.</p>
---	---

(رواه احمد)

شرح: ای مردم! شما در گرفتن بوستان‌های یهود خیر بدون اجازه‌شان شتاب کردید، در حالی که آن‌ها با شما معاهده و پیمان دارند و بدون رضایت آن‌ها گرفتن مال‌شان درست نیست، سپس فرمودند: آگاه باشید که مال کسانی که با شما عهد و پیمان دارند، حرام است. مگر این که به حق باشد، مثل خرید یا بخشش. و همچنین حرام است بر شما گوشت خرهای اهلی و اسب‌ها و قاطر‌ها و هر درنده نیش‌داری از حیوانات مثل سگ‌ها، گرگ‌ها، شیرها، یوزها و روباه‌ها و پلنگ‌ها، چنانکه گوشت پرنده‌های شکاری مثل بازها، کلاغ‌ها و شاهین‌ها برای شما حرام است، در باره این حدیث داستانی است که مقدم بن معدیکرب رضی الله عنه می‌گوید: در تابستانی همراه خالد بن ولید در جنگ بودیم عده‌ای از دوستان برایم گوشت آوردند و اسب تاتاری از من خواستند، من اسب را به آن‌ها دادم و آن را با ریسمان بستند. گفتم: همین جا باشید تا نزد حضرت خالد رفته و از آن بپرسم. نزد خالد رفتم و از او پرسیدم، در جواب گفت: ما با پیامبر ﷺ در جنگ خیر بودیم عده‌ای از مردم به باغ‌های یهود خیر شتافتند، پیامبر ﷺ به من دستور دادند: که اعلام کنم که نماز جماعت اقامه می‌شود. و این که به جز مسلمان کسی داخل بهشت نخواهد شد. سپس فرمودند: ای مردم! شما به سوی باغ‌های یهود

شتافتید، آگاه باشید که اموال کسانی که با شما پیمان دارند به ناحق حلال نیست و حرام است بر شما گوشت خرهای اهلی و اسبها و قاطرها و همچنین گوشت تمام درندگان چهارپا و پرنده.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به نحو احسن چندین بار تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح حدیث را به طور واضح و روان به صورتی که لازم است بخوان تا شنوندگان آن را بفهمند.
- ۳- آن‌ها را آگاه کن: که استفاده از مال‌های معاهدین و اهل ذمه به ناحق حرام است.
- ۴- آن‌ها را تعلیم ده: که گوشت خرهای اهلی اسبها و قاطرها حرام است، اگرچه در گوشت اسب اختلاف است، ولی احتیاط در نخوردن است و گرنه در زمان پیامبر اکرم ﷺ بنا به روایت صحیح خورده شده است.
- ۵- آن‌ها را تعلیم ده: که کسی که از چیزی سؤال شود و حکم خدا را در آن نداند چیزی نگوید: یا کاری انجام ندهد تا این که از اهل علم پرسد.
- ۶- آن‌ها را تعلیم ده: که خوردن گوشت حیوانات درنده نیش‌دار و پرندگان چنگال‌دار حرام است.

درس ۳: آیه امر به عدل و احسان

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۹۰) همانا خدا امر می کند به داد و احسان و دادن خویشاوندان و نهی می کند از فحشاء و ناشایست و ستم و اندرز دهد شما را شاید یادآور شوید.</p>	<p>قوله تبارک و تعالی:</p> <p>إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَنِ وَإِيتَايِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾</p>
---	---

[النحل: ۹۰]

شرح: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ﴾: از حضرت عثمان بن مظعون رضی الله عنه برادر رضاعی حضرت پامبر صلی الله علیه و آله روایت شده است می گوید: «در ابتداء من به خاطر حياء از پیغمبر صلی الله علیه و آله مسلمان شدم نه از ته دل. تا این که آیت ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَنِ...﴾ «آیت فوق» نازل شد. من نزد پیغمبر بودم و ایمان در قلبم جای گرفت. سپس این آیت را برای ولید بن مغیره خواندم، او گفت: ای برادرزاده! دوباره بخوان. مجدداً این آیت را خواندم. پس ولید گفت: همانا این کلام عجیب و شیرین است و در آن حسن و خوبی است و اصل و تنه آن برگ ساز و بالای آن ثمردهنده است. و این گفته بشر نیست». گفته خداوند. ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ﴾: یعنی خداوند در کتابی که آن را برای بیان هر چیزی نازل فرمود، دستور به عدالت می دهد، آن عدالتی که انصاف است. و از اینجاست که باید تنها خدا پرستش شده و از او یاد و سپاسگذاری شود. چون او آفریدگار و نعمت دهنده است و غیر او سزاوار عبادت نیست، چرا که نه خالق است و نه روزی دهنده و نه مالک هیچ نعمتی. لذا کلمه عدل به «لا اله الا الله» تفسیر شده است، یعنی خداوند دستور می دهد: که هیچ معبودی غیر او سزاوار پرستش نیست. ﴿وَالْإِحْسَنِ﴾: احسان عبارتست از انجام فرائض و پرهیز از محرمات با در نظر داشتن

این که خدا ناظر است تا که به نحو مطلوب و نیکو انجام شود. قوله: ﴿وَإِيتَايَ ذِي الْقُرْبَىٰ﴾: یعنی رعایت حقوق خویشاوندان که از هیچ نوع نیکی و صله رحم دریغ نورزد. قوله: ﴿وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ﴾: مراد از فحشاء زنا و لواط و هر قول و عمل بدی که زشتی آن آشکار باشد. قوله: ﴿وَالْمُنْكَرِ﴾: هر چیزی که شریعت و فکر صحیح آن را ناپسند داند. قوله: ﴿وَالْبَغْيِ﴾: یعنی ظلم و تجاوز از حدود در تمام کارها. قوله: ﴿يَعْظُمُ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾: دستور می‌دهد شما را و نهی می‌کند به امید این که با یادآوری پند بگیرید و در نتیجه تکامل نموده و نیکبخت شوید.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را به طور زیبا بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح آیت را بخوان و آنچه بر شنوندگان پوشیده است تفسیر کن تا به طور درست آن را بفهمند.
- ۳- آن‌ها را باخبر کن: که این آیت جامع‌ترین آیات برای خیر و شر در قرآن است.
- ۴- آن‌ها را پند ده که در هر کاری عدالت واجب و در هر چیزی احسان و اخلاص لازم است، به خصوص هنگام انجام عبادت و صله ارحام.
- ۵- به آن‌ها یادآور شو: که بغی و فحشاء و منکر، حرام هستند و آن‌ها را بر اداء واجبات و ترک محرمات این آیه جامع خیر و شر تشویق کن.

درس ۴: حدیث قرائت آیه عدل و احسان توسط پیامبر

گفته پیامبر ﷺ: اما این که من کیم؟ من محمد فرزند عبدالله ام و اما این که من جیم؟ من بنده و رسول خدایم، سپس این آیه ان الله یأمر بالعدل والاحسان، را برایشان خواند، آنان گفتند: این آیه را دوباره تکرار کن، پیامبر ﷺ هم تکرار کرد تا این که حفظ کردند، سپس به نزد اکثم آمدند.	قول النبی صلی الله علیه وسلم: اما من أنا فأنا محمد بن عبد الله، وأما من أنا فأنا عبد الله ورسوله. ثم تلا علیهم هذه الآية (ان الله یأمر بالعدل والاحسان) الآية، قالوا: ردّد علینا هذا القول فردده علیهم حتی حفظوه فأتیا اکثم.
---	--

(رواه الحافظ أبو یعلی)

شرح: قوله ﷺ: «اما من أنا فأنا محمد بن عبد الله» این جمله جواب کسی است که از پیامبر ﷺ پرسید: تو کیستی؟ و قوله «وأما من أنا»: این جمله نیز جواب کسی است که از شأن و صفت پیغمبر ﷺ سوال کرد، پس پیغمبر ﷺ فرمودند: من بنده و فرستاده خدایم. سپس این آیت سوره نحل را تلاوت فرمود: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَايَ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ ۚ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ (النحل: ۹۰). «همانا الله به عدل و احسان و عطا و بخشش به خویشان فرمان می دهد و از کارهای زشت و ناپسند و تجاوز بازمی دارد. پندتان می دهد؛ باشد که پند بگیرید». آنان عرض کردند: «ردّد علینا»: یعنی این آیت را برای ما تکرار کن، پس پیامبر ﷺ دوباره آیت را تلاوت فرمودند. «حتی حفظوه»: تا که آیت را حفظ کردند.

قوله: «فأتیا اکثم»: در مورد این حدیث داستانی است که خبر پیامبر ﷺ به «اکثم بن صیفی» رسید او خواست نزد پیغمبر ﷺ آید ولی قومش او را نگذاشتند، و گفتند: تو بزرگ مائی تو نباید خود را با رفتن نزد پیامبر ﷺ سبک بکنی، «اکثم بن صیفی» گفت: پس باید

کسی نزد پیغمبر برود خبر مرا به پیغمبر برساند و خبری از جانب پیغمبر برای من بیاورد، پس دو نفر آماده شده نزد پیامبر ﷺ آمدند و عرض کردند، ما سفیران «أکثم» هستیم و از او سوال کردند. تو کیستی و شأن تو چیست؟ پس پیامبر ﷺ جواب دادند که من محمد فرزند عبدالله، بنده و فرستاده خدایم. تا آخر حدیث.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح حدیث را با وضاحت بخوان تا فهمیده شود.
- ۳- صداقت پیغمبر ﷺ و حسن ادب و کمال بزرگش را چنانکه از قصه نمایان است یادآور شو.
- ۴- فضیلت این آیت که جامع‌ترین آیات خیر و شر است بیان کن و آن‌ها را بر حفظ و عمل به مفهوم آن تشویق کن.
- ۵- آن‌ها را باخبر کن: که عدل همانا توحید است چون کسی که خدا را یگانه بداند، عدالت کرده است و کسی که به خدا شرک آورد جور و ستم کرده است.
- ۶- آن‌ها را باخبر کن: که احسان یک سوم اسلام است و آنان را به احسان وادار کن چون قبولیت عبادت موقوف بر احسان است و باید در وقت عمل مراقبت و در نظر داشتن خدا رعایت شود. تا این که عمل، خوب و به نحو احسن انجام شده و باعث تزکیه نفس و ثمربخش باشد.

درس ۵: آیه انجام عمل شایسته توسط زن و مرد

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۹۷) کسی که کردار شایسته کند از مرد یا زن در حالی که مؤمن باشد هر آئینه زنده داریمش زندگی پاکیزه و همانا پاداش شان دهیم مزدشان را به بهتر چیزی که بودند می کردند.</p>	<p>قول الله عزوجل:</p> <p>مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾</p>
---	---

[النحل: ۹۷]

شرح: قوله تعالى: ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا﴾ یعنی کسی که اطاعت خدا و پیغمبر را کند چون عمل صالح غیر آنچه که خداوند دستور داده یا به انجام آن ترغیب کرده وجود ندارد و باید عمل بنده موافق بیان پیامبر باشد، همچنانکه باید کمیت آن رعایت شود نه چیزی به آن اضافه شود و نه چیزی از آن کاسته شود. و همچنین باید هیأت و زمان و مکان عمل رعایت شود که در آن مخالفتی نباشد. پس اگر شریعت، زمانی برای آن تعیین کرده باید در همان زمان ادا شود، نه در غیر آن. و اگر مکانی برای انجام آن تعیین شده فقط باید در همان مکان انجام شود. و نیز عمل را باید خالص برای خدا انجام دهد که در آن التفاتی به غیر خدا نشود، مثلاً به خاطر ستایش یا ترس از مذمت مردم نباشد و سخن پیغمبر ﷺ گواه این مطلب است که فرمودند: «هرکس کاری انجام دهد که دستور ما نیست مردود است».

قوله تعالى: ﴿مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ اُنْثٰى﴾: چرا که نفس هیچکس بدون عمل صالح تزکیه نشده و به بهشت داخل نمی شود خواه مرد باشد یا زن، مگر این که نفس خود را تزکیه کند. چون خداوند می فرماید: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهَا﴾ (الشمس: ۹). «به تحقیق که رستگار شد کسی که نفس خود را تزکیه کرد». قوله تعالى: ﴿وَهُوَ مُؤْمِنٌ﴾: یعنی عمل صالح توأم با ایمان باشد

چون بدون ایمان عملی پذیرفته نمی‌شود و عملی که مورد قبول نباشد نفس را تزکیه نمی‌کند.

﴿فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً﴾: و پاداش ایمان و عمل صالح آن در دنیا رزق حلال است، چه زندگی بدون آن خوش نمی‌گذرد و در آخرت، بهشت اقامتگاه پر نعمت اوست.

قوله: ﴿وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾: یعنی در روز قیامت حسنات‌شان مضاعف می‌گردد که خداوند آن‌ها را در هر عمل صالح‌شان پاداش بهترین اعمال را می‌دهد، پس ستایش و سپاس مر خدای راست.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را مکرر بخوان تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح آن را بخوان و آنچه پوشیده است بیان کن: تا شنوندگان بفهمند.
- ۳- آن‌ها را خبر ده: که اعمال صالحه دارای یمن و برکتی هستند که در دنیا شامل حال صاحب عمل می‌شود و در آخرت نیز پاداش داده می‌شود، همچنانکه اعمال بد، عاقبت شومی دارند که در دنیا به صاحبش می‌رسد و در آخرت عذاب می‌شود.
- ۴- آن‌ها را پند ده: که ایمان و استقامت بر اطاعت خدا و رسول دو کلید بهشت اند و اهل آن در حال احتضار و وقت نزع به بهشت بشارت داده می‌شوند.

درس ۶: پاداش به کوچکترین حسنه

<p>خداوند کم نمی دهد برای مؤمن کوچکترین حسنه را، در دنیا هم به آن پاداش داده شده و هم در آخرت ثواب آن را می بیند، و اما کافر به حسنات خود در دنیا طعام داده می شود و چون به آخرت برسد حسنه ای ندارد که به آن پاداش داده شود.</p>	<p>قوله صلى الله عليه وسلم: إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ الْمُؤْمِنَ حَسَنَةً يُعْطَى بِهَا فِي الدُّنْيَا وَيُثَابُ عَلَيْهَا فِي الْآخِرَةِ وَأَمَّا الْكَافِرُ فَيُطْعَمُ بِحَسَنَاتِهِ فِي الدُّنْيَا حَتَّى إِذَا أَقْضَى إِلَى الْآخِرَةِ لَمْ تُكُنْ لَهُ حَسَنَةٌ يُعْطَى بِهَا خَيْرًا.</p>
--	--

(رواه مسلم)

شرح: قوله ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ الْمُؤْمِنَ حَسَنَةً»: زن مومن نیز مثل مرد مومن است که خداوند در پاداش حسناتش ظلم نمی کند.

قوله: «يُعْطَى بِهَا فِي الدُّنْيَا»: یعنی خداوند برکت حسنه اش را در دنیا به او می دهد که عبارت از زندگانی راحت و خوش است و زندگی خوش نمی شود، مگر به آرامش نفس و روزی حلال و طیب. قوله «وَيُثَابُ عَلَيْهَا فِي الْآخِرَةِ»: و به حسناتی که برکتش در دنیا به مؤمن رسیده خداوند در آخرت نیز پاداش می دهد، پس در بهشت زندگی خوشی با نعمت های همیشه ای در جوار پروردگار عالم به او عطا می شود که خداوند برایشان نظر فرموده و سلام می کند. ﴿سَلَّمَ قَوْلًا مِّن رَّبِّ رَحِيمٍ﴾ (یس: ۵۸). «سلام از جانب پروردگار مهربان است».

وقوله ﷺ: «وَأَمَّا الْكَافِرُ»: کافر کسی است که منکر خدا و لقاء او و پیغمبرش بوده و شریعت خدا را تکذیب کند و به دین او عمل نکند، این کافر، خواه مرد باشد یا زن به عوض حسناتی که انجام داده است، مثل نیکی و صله رحم و احسان به فقراء و مساکین و نگهداری از ظلم بر دیگران، در دنیا غذا داده و نوشانیده و پوشانیده می شود.

وقوله ﷺ: «حَتَّى إِذَا أَفْضَى إِلَى الْآخِرَةِ»: تا این که به آخرت منتقل شود. و در آنجا حسنه‌ای ندارد. «لم يكن له حسنة يعطى بها الجنة في الآخرة». چون به عوض حسناتش در دنیا از خوردنی‌ها و نوشیدنی‌ها و وسایل سواری و راحتی بهره گرفته و هیچ ظلمی بر او نشده است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را چند بار بخوان تا شنوندگان حفظش کنند.
- ۲- شرح حدیث را بخوان و آنچه پوشیده است برای شنوندگان واضح کن.
- ۳- آن‌ها را آگاه کن: که در عمل صالح یمن و برکت است. پس اگر صاحب آن مؤمن باشد، برکت آن عمل در دنیا به او می‌رسد و در آخرت نیز پاداش داده می‌شود و اگر عمل‌کننده به آن مؤمن نباشد در دنیا پاداش داده می‌شود، ولی در آخرت از ثواب آن محروم است.
- ۴- آن‌ها را خبردار کن: که در عمل صالحی که باعث ثواب آخرت می‌گردد لازم است که شرایط ذیل رعایت شود:
  - ۱- این که آن عمل از کارهایی باشد که خدا و رسول آن را مشروع دانسته اند.
  - ۲- این که خالص برای خدا انجام داده شود.
  - ۳- در انجام دادن آن عمل کمیت و صفت آن رعایت شده و مخالفت با هیأت آن نشود، چنانکه زمان و مکانش باید رعایت شود و در غیر زمان و مکانش انجام داده نشود و گرنه عمل انجام شده باطل است و در آخرت پاداش به آن نمی‌رسد.

درس ۷: آیه یا ایها الذین آمنوا لا تقدموا

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۱) ای کسانی که به خدا ایمان آورده اید! پیش نیفتید پیشروی خدا و پیامبرش و بترسید خدا را که خدا شنوا و داناست.</p>	<p>قول الله تعالى:</p> <p>يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدِمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ</p>
---	--

[الحجرات: ۱]

شرح: قوله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾: این ندای خداوند است بر بندگان مؤمنش، آنان که ندای خدا را می شنوند و درخواستش را اجابت می کنند، پس اگر خداوند از آنها کاری بخواهد انجام می دهند و اگر به ترک عملی دستور دهد آن را ترک می کنند. اما کفار، همچون مردگانند نه ندائی می شنوند و نه درخواستی را قبول می کنند.

وقوله تعالى: ﴿لَا تَقْدِمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾: یعنی پیش نیفتید پیشروی خدا و رسول به گفتاری و عملی، چون قدم در اینجا به معنی تقدم است.

مثال این مانند کسی است که قبل از نماز عید قربانیش را ذبح کند، چون حضرت پیغمبر ﷺ بعد از این که با مردم نماز عید می گذاردند قربانی را ذبح می کردند، یا این که کسی عقیده یا سخن، یا عملی را که خدا و رسولش حرام کرده اند بر خود مباح بداند و در این جمله هر بدعتی که انسان آن را بوجود آورد شامل است که نزد خدا و رسول حرام است.

وقوله تعالى: ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ﴾: خداوند بندگان مؤمن خود را به تقوی و به آنچه که آنها را به درجه کمال و سعادت رسانده و از نقصان و زیان بازدارد. دستور می دهد و از مظاهر تقوی این است که در عقیده، قول و عمل بر خدا و رسول پیشروی نکند. وقوله تعالى: ﴿إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾: یعنی خداوند شنونده گفتار شماست، هرگاه آن را پنهان کنید یا آشکار نمایید او

دانااست به اعمال شما چه آنها را بپوشید یا ظاهر کنید. بنابراین، واجب است که از خداوند با طاعت او و رسولش بترسید.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را مکرر بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و آنچه پوشیده است واضح کن تا فهمیده شود.
- ۳- شنوندگان را آگاه کن: که هر کس بدعتی به وجود آورد و مردم را به آن دعوت کند همانا بر خدا و رسول پیشی گرفته و از خدا و رسول پیروی نکرده، بلکه اراده کرده که همچون خدا و رسول سنتی را در میان قوم خود رواج دهد یا بالاتر از آن چیزهائی بیاورد که از شریعت خدا و رسول بهتر باشد.
- ۴- آنها را از سبب نزول این آیت باخبر کن: که هیئتی اعزامی از قبیله تمیم بر رسول خدا ﷺ وارد شدند پس حضرت ابوبکر ﷺ به پیغمبر ﷺ گفت: قعقاع بن معبد را امیرشان قرار دهید، و حضرت عمر ﷺ گفت: اقرع بن جابس را امیرشان کنید، پس ابوبکر به عمر ﷺ گفت: هدف تو مخالفت با من است. حضرت عمر گفت: مخالفتی با تو ندارم، پس اختلاف کردند تا صدایشان بالا گرفت، سپس این آیت به خاطر تأدیب و تربیت‌شان نازل شد «خداوند از آنها خشنود باد و آنها را خشنود فرماید».

درس ۸: حدیث معاذ بن جبل به عنوان حاکم یمن

<p>گفته پیامبر ﷺ برای معاذ بن جبل آنگاه که او را به یمن فرستاد:</p> <p>برایش گفت: به چه چیز حکم می کنی؟</p> <p>گفت: به کتاب خدا، پیامبر اکرم ﷺ</p> <p>فرمود: اگر آن حکم را در کتاب خدا نیافتی چه کار می کنی؟ گفت: به سنت رسول خدا حکم می کنم. پیامبر ﷺ فرمود:</p> <p>اگر آن حکم در سنت رسول خدا نبود چه می کنی؟ گفت: به رأی خود اجتهاد می کنم. پس با دست خود بر سینه اش زد و گفت: ستایش برای خدا که رسول رسولش را برای آنچه رسول خدا پسندیده توفیق داده است.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم لمعاذ بن جبل حين بعثه إلى اليمن:</p> <p>بم تحكم؟ قال: بكتاب الله تعالى، قال صلى الله عليه وسلم: فان لم تجد؟ قال: بسنة رسول الله صلى الله عليه وسلم. قال صلى الله عليه وسلم: فان لم تجد؟ قال رضي الله عنه: اجتهد برأبي، فضرب في صدره وقال الحمد لله الذي وفق رسول رسول الله صلى الله عليه وسلم لما يرضى رسول الله صلى الله عليه وسلم.</p>
--	--

(رواه احمد وابوداود والترمذی وابن ماجه)

شرح: قوله ﷺ: «بم تحكم؟» این سوال برای بیان و استفسار است و مراد به آن بیان حق و رد باطل است، و برای تفهیم و رسوخ در ذهن به طریقه سوال جواب وارد شده، پس معاذ ﷺ گفت: به کتاب الله یعنی به قرآن عظیم که چون مردمان برای قضاوت نزد من بیایند طبق قرآن بین شان فیصله می کنم. پس رسول خدا ﷺ فرمودند: «فان لم تجد؟» یعنی اگر آن حکم را در قرآن نیافتی چگونه قضاوت می کنی؟ معاذ ﷺ عرض کرد: «بسنة رسول الله صلى الله عليه وسلم» یعنی به آنچه که رسول خدا ﷺ حکم فرموده حکم می کنم، سپس رسول خدا ﷺ فرمودند: چون حوادث مختلف و نادرند، اگر حکمی در سنت من نیافتی، چگونه قضاوت می کنی؟ حضرت معاذ ﷺ گفت: «اجتهد برأبي» یعنی در باره حق و خیر و معروف به اندازه

طاقت خود می‌کوشم و فکر می‌کنم و سپس حکم می‌کنم. در اینجا حضرت محمد ﷺ با دست خود به سینه معاذ رضی الله عنه زدند تا این که برای خیر، علم و حکمت وسعت پیدا کند در حالی که معاذ را بر این عزم «که به قرآن و سنت حکم می‌کند و در صورت نیافتن حکم در کتاب و سنت به اجتهاد خود حکم می‌کند» تمجید فرمودند و خدا را در مقابل این توفیق معاذ ستایش فرمودند و گفتند: «فَضْرَبَ فِي صَدْرِهِ وَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَا يَرْضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» و رسول خدا راضی نمی‌شود مگر به آنچه خدای بزرگ راضی باشد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را چند مرتبه تکرار کن تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله به جمله بخوان، و آنچه بر شنوندگان پوشیده است بیان کن.
- ۳- آن‌ها را آگاه کن: هیچ حکمی غیر از حکم خدا و رسول سزاوار اطاعت نیست و مخالفت با حکم‌شان حرام است.
- ۴- آن‌ها را آگاه کن: که اجتهاد برای اهل آن مشروع است و اهل اجتهاد کسانی هستند: که عالم به کتاب و سنت و عامل به آن باشند اگر کسی از اهل اجتهاد حکمی را در قرآن و حدیث نیافت در طلب حق و صواب به اندازه توان خود بکوشد و فکر آن را داشته باشد که اجتهادش هرچه نزدیک‌تر به رضایت و حکم خدا باشد آنگاه اگر به حق رسید مستحق دو اجر است و اگر خطا کرد یک اجر در مقابل اجتهادش درمی‌یابد.
- ۵- ستایش خداوند در وقت حصول هر نعمتی از جمله طعام یا شراب یا لباس یا سواری یا شفا یافتن از مرض یا خیری که باعث خوشی می‌شود این است که الحمد لله بگوید.

درس ۹: آیه دوستی غیر از خودتان نگیرید

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۱۱۸) ای اهل ایمان! نگیرید دوستی همراز غیر از خودتان، کوتاهی نکنند در آشفته‌گی شما، دوست دارند که شما رنج ببرید، همانا هویداست کینه از دهان‌های آنان و آنچه نهان کنند سینه‌های ایشان بزرگتر است. همانا بیان کردیم آیت‌ها را برای شما اگر باشید بیندیشید.</p>	<p>قول الله تعالى</p> <p>يَتَّيِبُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِّنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِن كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾</p>
--	---

[آل عمران: ۱۱۸]

شرح: قوله تعالى: ﴿يَتَّيِبُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾: این ندای خداوند به بندگان مؤمن او است. آن‌ها را ندا می‌کند که دوستانی از کفار نگیرند آن‌ها را بر اسرار و امور داخلی خود آگاه نسازند. بنابراین، می‌فرماید: ﴿لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِّنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا﴾: یعنی آن دوستان کافر در فاسد کردن امور و کارهای شما کوتاهی نخواهند کرد.

وقوله تعالى: ﴿وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ﴾: یعنی دوست دارند سختی و مشقت شما را. ﴿قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ﴾: به تحقیق که شدت بغض و کینه از دهان‌هایشان برای شما ظاهر شده است.

قوله: ﴿وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ﴾: یعنی آن شدت بغض و کینه که از شما در سینه‌ها می‌پرورند بزرگتر از آن چیز است که از دهان‌هایشان آشکار می‌شود چنانکه دوست دارند که در مشقت قرار بگیرد.

وقوله تعالی: ﴿قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ الْاَلَيْتِۃَ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُوْنَ﴾ بیان کردیم برای شما نشانه‌هایی که دشمنان شما را معرفی نموده و شما را از احوال و صفات‌شان باخبر می‌سازد. تا به وسیله آن آیات پند بگیرید. لذا آگاهی و عبرت آموخته و با آنها دوستی نکنید چه آنها غیر از فساد و شرارت و ضرر شما هدفی ندارند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را با ترتیل و مکرر بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را به طور واضح بخوان و آنچه پوشیده است بیان کن.
- ۳- شنوندگان را آگاه کن: که بر مسلمان حرام است که با کفار دوستی کرده و آنها را به رازها و شئون قلبی خود مطلع سازد، چون آنها برای مسلمانان جز ضرر و شر و فساد چیزی را دوست ندارند.
- ۴- آنها را باخبر کن: که احسان خداوند بر مسلمانان زیاد است، پس باید به اطاعت از دستورات خدا و رسولش شکر آن را به جا آرند و از مظاهر احسان خداوند، نصایح و توجیهاتی است که در این آیت وارد شده است.

درس ۱۰: حدیث هر پیامبر جانشین و همراهز دارد

<p>گفته پیامبر ﷺ هر پیامبری که مبعوث می شود و هر خلیفه ای که جانشین می گردد دو دوست و همراهز دارد دوست و همراهی که او را به خیر امر می کند و به خیر وادار می کند و دوست و همراهی که او را به شر و فساد امر می کند و به شر وادارش می کند و معصوم کسی است که خداوند او را حفظ کرده است.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: مَا بُعِثَ مِنْ نَبِيٍّ وَلَا اسْتُخْلِفَ مِنْ خَلِيفَةٍ إِلَّا كَانَتْ لَهُ بَطَانَتَانِ بَطَانَةٌ تَأْمُرُهُ بِالْخَيْرِ وَتَحْضُهُ عَلَيْهِ وَبَطَانَةٌ تَأْمُرُهُ بِالشَّرِّ وَتَحْضُهُ عَلَيْهِ وَالْمَعْصُومُ مَنْ عَصَمَ اللَّهُ.</p>
---	---

(رواه البخاری)

شرح: قوله صلى الله عليه وسلم: «مَا بُعِثَ مِنْ نَبِيٍّ وَلَا اسْتُخْلِفَ مِنْ خَلِيفَةٍ إِلَّا كَانَتْ لَهُ بَطَانَتَانِ».

این حدیث صحیح پیغمبر مشتمل بر نصیحتی گرانمایه است برای خلفاء و امراء امت اسلامی که آنان را از دوست و همراهز فاسد و گمراه کننده که به جز فساد و تخریب قصدی دیگری ندارند بر حذر می دارد.

پس کسی که به آن پی برد و بداند چگونه مکر آن را دفع کند نجات می یابد و کسی که زیرکی نداشته و به مکر او اطلاع پیدا نکند او را فاسد و هلاک می کند. هرگاه دو دوست صالح و فاسد وجود داشته باشد پس پذیرفته نیست، معذرت کسی که آراء فاسد را اختیار نموده و آراء خوب را ترک می کند. خصوصاً که حدیث فوق توضیح می دهد: که دوست خوب دستور به کار خیر داده و وادار به آن می کند و دوست فاسد دستور به کار زشت داده و انسان را به انجام آن وادار می سازد.

قوله ﷺ: «وَالْمَعْصُومُ مَنْ عَصَمَ اللَّهُ»: یعنی معصوم کسی است که خداوند او را از شر دوست فاسد حفظ نماید و کسی که از خداوند عصمت بطلد و راه و اسباب آن را اختیار کند خداوند او را در عصمت خود نگه میدارد. ازینجاست که بر آراء و توجیهات دوستان فاسد اعتماد نمی‌شود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را چند مرتبه بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله بعد از جمله دیگری بخوان و آنچه لازم به توضیح است واضح کن.
- ۳- به ایشان تذکر ده: که صالحین را به عنوان دوست و همراز انتخاب کند چون دوستی با نیکوکاران انسان را از هر کار بدی نگه می‌دارد و ایشان را از همنشینان بد برحذر دار که در ایشان هیچ خیری وجود ندارد.
- ۴- آن‌ها را تعلیم ده: که حفاظت خداوند انسان را وابسته به دوستی بنده است با خدا که به او ایمان داشته یا از او بترسد. پس کسی که ایمان آورد و تقوی گزیند خداوند او را در پناه عصمت خود نگه می‌دارد.
- ۵- آن‌ها را نصیحت کن: که اهل شر بر اهل خیر رحم نمی‌کنند، پس لازم است که از آن‌ها دوری نموده و اعتماد به آن‌ها نکند.

درس ۱۱: آیه ساختن و آبادی مساجد

<p>گفته خداوند بزرگ:</p> <p>(۱۸) این است جز این نیست که آباد می کند مساجد خدا را آن که ایمان آورده است به خدا و روز آخر و به پا داشته است نماز را و داده است زکات را و نترسیده است جز خدا را، پس امید است که آنان باشند از هدایت شدگان.</p>	<p>قول الله عزوجل:</p> <p>إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسْجِدَ اللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾</p>
---	--

[التوبة: ۱۸]

شرح: قوله تعالى: ﴿إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسْجِدَ اللَّهِ﴾: حضرت عباس رضی الله عنه قبل از این که به اسلام مشرف شود در جنگ بدر اسیر شد، بعضی از یاران خدا به او ایرادهائی می گرفتند، ولی حضرت عباس رضی الله عنه بعضی از محاسن و کارهای خوبی که انجام داده بود از جمله آبادانی مسجدالحرام را یادآور می شد. پس خداوند با نزول این آیت او را رد فرمود، به این مفهوم که کافر نمی تواند مسجدالحرام را یا مساجد دیگر را آباد کند، بلکه کسانی مساجد خدا را آباد می سازند که ایمان به خدا و روز قیامت داشته باشند. خداوند این افتخار و منزلت را منحصر در کسی کرده است که ایمان به خدا داشته باشد، چنان ایمانی که اولاً در یگانه پرستی و اطاعت از امر و نهی خداوندی مفید باشد و ثانیاً به روز قیامت ایمان داشته باشد ایمانی که او را به توشه گرفتن برای قیامت وادار سازد، پس چنین مومنی در انجام کارهای خیر و نیکو پیشتازی می کند. ﴿وَأَقَامَ الصَّلَاةَ﴾: و نماز را در وقت آن با جماعت مسلمین در خانه های خدا با رعایت شرائط و ارکان و فرائض و سنت های آن ادا کند، ﴿وَأَتَى الزَّكَاةَ﴾: و هرگاه مالک نصاب زکات باشد و سال بر او گذشته باشد یا موسم برداشت محصول فرا

رسد طبق دستور خداوند آن را پرداخت کند و در آخر: ﴿وَلَمْ تَحْشَ﴾: از هیچ جن و انسی نترسد که واجبی را ترک کند یا مرتکب حرامی شود و تنها از خدا بترسد و در اطاعتش کوتاهی نکرده و در هیچ حالی قصد نافرمانی آن را نکند. پس خداوند در حق چنین فرد و افرادی فیصله فرموده: که از راه یا بندگان به جوار و رضای او در بهشت باشند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را با ترتیل تکرار کن تا بیشتر شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را آرام بخوان و آنچه محتاج بیان است توضیح ده.
- ۳- آن‌ها را آگاه کن: که عمارت مساجد به پاک‌نگهداشتن و اداء نماز و ذکر و دعا و آموختن علم و اعتکاف در آن‌هاست.
- ۴- آن‌ها را تعلیم ده: که مسجد آداب خاصی دارد و کسی که به آبادانی مسجد علاقه دارد باید آن آداب را رعایت کند. از جمله آداب مسجد این است: که هنگامی که دهانش بوی بدی همچون بوی پیاز و سیر خام و سیگار دهد به مسجد داخل نشود، و همچنین جنب و حائض داخل مسجد نشود و از امور دنیوی گفتگو نشود. هنگام ورود به مسجد ابتداء پای راست را بگذارد و بگوید: «بسم الله والحمد لله والصلوة والسلام علی رسول الله اللهم اغفر ذنوبی وافتح لی أبواب رحمتک»: ترجمه: به نام خدا و ستایش برای خدا و درود و سلام بر رسول خدا، خدایا گناهانم را ببخشا و درهای رحمت را بر من بگشای و هنگام بیرون‌شدن پای چپ را جلو گذاشته و دعای فوق را بخواند و به جای «أبواب رحمتک» الفاظ «أبواب فضلك» را بگوید: یعنی خدایا درهای فضل و بخشش خودت را بر من بگشا.

درس ۱۲: حدیث شیطان گرگ انسان است

<p>گفته پیامبر ﷺ همانا شیطان گرگ انسان است، مانند گرگ که گوسفندی را که از گله دور است می گیرد، پس از تفرقه و جدائی ها پرهیزید و جماعت و اکثريت و مسجد را لازم بگیرید.</p> <p>و عبدالرزاق از عمرو بن میمون اودی روایت کرده گفت: که اصحاب محمد ﷺ را دریافتم که می گفتند: مساجد، خانه های خدا در زمین است و بر خدا حق است که کسی که به زیارت او می آید او را اکرام کند.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: إِنَّ الشَّيْطَانَ ذَنْبُ الْإِنْسَانِ كَذَنْبِ الْغَنَمِ يَأْخُذُ الشَّاةَ الْقَاصِيَةَ وَالنَّاحِيَةَ فَإِيَّاكُمْ وَالشَّعَابَ وَعَلَيْكُمْ بِالْجَمَاعَةِ وَالْعَامَّةِ وَالْمَسْجِدِ.</p> <p>«رواه احمد»</p> <p>وقال عبد الرزاق عن عمرو بن ميمون الأودي قال: أدركت أصحاب محمد وهم يقولون: إن المساجد بيوت الله في الأرض وأنه حق على الله أن يكرم من زاره فيها.</p>
--	--

(اخرجه ابن كثير)

شرح: قوله ﷺ: «إِنَّ الشَّيْطَانَ ذَنْبُ الْإِنْسَانِ»: یعنی شیطان گرگ انسان است او را می زند و اذیتش می کند و هنگامی که از مساجد و مجالس صالحین دوری کند، شیطان به سراغ او می آید. قوله ﷺ: «كَذَنْبِ الْغَنَمِ يَأْخُذُ الشَّاةَ الْقَاصِيَةَ وَالنَّاحِيَةَ»: یعنی می گیرد گوسفندی را که از ممنوعان و چوپان خود دور باشد. وقوله ﷺ: «فَإِيَّاكُمْ وَالشَّعَابَ»: مؤمنین را از کناره گیری از جماعت مسلمین و شرکت در جماعتی دیگر برحذر می دارد، چون این کار باعث ضعف و شکست مسلمین است. وقوله: «وَعَلَيْكُمْ بِالْجَمَاعَةِ وَالْعَامَّةِ»: شرکت در جماعت عمومی مسلمین را بر خود لازم بگیرید، و به جماعت های دیگر اعتماد نکنید. زیرا که در گروه گرایی قوت و شوکت اسلام از بین می رود و مسلمانان بازیچه دست شیاطین می شوند که راه های خود را به آنان جلوه می دهند و راه دیگران را زشت می گویند، آنگاه تفرقه و نزاع پیدا شده

و بالاخره به جنگ و خونریزی کشیده می‌شود و گفته عمرو بن میمون «ادرکت» إلی آخرالحديث. شك نیست که مساجد، خانه‌های خدا در روی زمین است و نزد خدا ثابت است که مهمانان خود را مورد اکرام قرار می‌دهد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را مکرر بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و آنچه لازم است توضیح ده.
- ۳- آن‌ها را از جدائی جماعت مسلمین و شرکت در گردهمائی غیر مسلمین حذر ده.
- ۴- به آن‌ها خبر ده: که تشکیل دادن گروه‌ها و احزاب متفرق بر مسلمین حرام است.
- ۵- آن‌ها را آگاه کن: که چگونه مسلمین متفرق شده و دولت‌های ضعیفی را تشکیل دادند و زیر یوغ استعمار کفار زندگی می‌کنند.
- ۶- آن‌ها را از فضیلت و آداب مساجد و صلاح و علمی که نصیب اهل مسجد است آگاه کن.

درس ۱۳: آیه خوردن اموال توسط روحانیون یهود

<p>گفته خدای بزرگ:</p> <p>(۳۴) ای آنان که ایمان آوردید! همانا بسیاری از کشیشان و دیرنشینان می‌خورند اموال مردم را به ناروا و بازمی‌دارند از راه خدا و آنانکه میاندوزند طلا و نقره و نمی‌دهندش در راه خدا مژده‌شان ده به عذاب دردناک (۳۵) روزی که گرم شوند در آتش دوزخ پس داغ شود بدانها پیشانیهایشان و پهلوهایشان و پشت‌هایشان اینست آنچه اندوختید برای خویشان، پس بچشید آنچه را بودید میاندوختید.</p>	<p>قول الله تبارك وتعالى:</p> <p>يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ تَحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتَكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنْزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾</p>
--	--

[التوبة: ۳۴ - ۳۵]

شرح: قوله تعالى: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾: خداوند بندگان مؤمن خویش را به وصف ایمان ندا می‌کند، چون ایمان به منزلت روح برای جسد است. پس صاحب ایمان زنده است و فاقد ایمان مرده است و به او ندا نمی‌شود. وقوله تعالى: ﴿إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ﴾: مؤمنان را ندا می‌کند تا حقیقتی که برایشان مخفی بود آگاه سازد و آن این که بسیاری از علماء یهود و دیرنشینان نصاری ﴿لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ﴾ مال مردم را به ناحق می‌خورند ﴿وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ﴾: و آن‌ها را از راه اسلام که انسان را به بهشت و رضای پروردگار وصل می‌کند بازمی‌دارند تا این که مناصب و ریاست دینی خود را

نگهدارند و بر زیردستان و عوام یهود و نصاری ریاست کنند. بدین جهت همیشه با اسلام و مسلمین آماده نبرد بودند.

و قوله تعالی: ﴿وَالَّذِينَ يَكْنُزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ﴾: این حکم عام است که علماء یهود و راهبان نصاری و دیگران را شامل می شود و وعیدی است از جانب خداوند برای هرکسی که طلا و نقره را جمع نموده و چیزی در راه خدا انفاق نکند و وعیدش چنین است که می فرماید: ﴿فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾: این وعید مربوط به قیامت است هنگامی که وارد دوزخ شوند که گنج های زر و سیم ورق شده گرم شود پیشانی و پهلوی و پشت شان به آن داغ شود و گفته شود: این است آنچه ذخیره کردید برای خود پس بچشید آنچه ذخیره کرده اید این یک نوع تمسخر و استهزاء است به ایشان که عذابیست معنوی و دردناک تر از عذاب حسی.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- این دو آیت را بخوان تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را بخوان و آنچه پوشیده است و نیازی به توضیح دارد بیان کن.
- ۳- شنوندگان را آگاه کن: که دشمنی علماء یهود و رُهبان نصاری با اسلام و مسلمین به خاطر حفظ منافع دنیوی شان است.
- ۲- آن ها را از فرمایش حضرت عمر رضی الله عنه باخبر کن که فرمودند: آن مالی که زکاتش اداء شود کنز نیست، گرچه زیر هفت طبقه زمین باشد و مالی که زکاتش داده نشود کنز است گرچه آن مال در جائی آشکار باشد.

درس ۱۴: حدیث زکات برای پاکی اموال است

<p>گفته پیامبر ﷺ: خداوند زکات را فرض نکرد مگر این که باقی مانده مالتان را به وسیله آن پاک کند و همانا میراث را در مالی که از شما باقی مانده فرض کرد، پس حضرت عمر رضی الله عنه تکبیر گفت. سپس رسول خدا برایش فرمودند: آیا خبر دهم تو را به بهترین ذخیره انسان؟ زنی نیکوکاری که چون به او بنگرد او را شاد کند و چون به او دستور دهد اطاعت کند و در غیبت او از مال و آبرویش حفاظت کند.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَفْرِضِ الزَّكَاةَ إِلَّا لِيُطَيَّبَ بِهَا مَا بَقِيَ مِنْ أَمْوَالِكُمْ، وَإِنَّمَا فَرَضَ الْمَوَارِيثَ مِنْ أَمْوَالِ تَبَقَى بَعْدَكُمْ. فَكَبَّرَ عُمَرُ. ثُمَّ قَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَا أُخْبِرُكَ بِخَيْرِ مَا يَكْنِزُ الْمَرْءُ؟ الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ الَّتِي إِذَا نَظَرَ إِلَيْهَا سَرَّتَهُ وَإِذَا أَمَرَهَا أَطَاعَتْهُ وَإِذَا غَابَ عَنْهَا حَفِظَتْهُ.</p>
---	---

(رواه غیر واحد وقال الحاكم: صحيح على شرطهما أى البخارى ومسلم ولم يخرجاه)

شرح: قوله ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَفْرِضْ... الخ»: هنگامی که آیت ﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ (توبه: ۳۴ و ۳۵). «و به کسانی که طلا و نقره ذخیره می نمایند و آن را در راه پروردگار انفاق نمی کنند، نوید عذابی دردناک بده. روزی که اندوخته هایشان را در آتش دوزخ بگذارند و با آن پیشانی، پهلوی و پشتشان را داغ کنند؛ این همان گنجی است که برای خویش اندوختید. پس سزای زراندوزی خود را بچشید». نازل شد مسلمانان احساس سنگینی و دشواری کردند، حضرت عمر رضی الله عنه فرمود: من این مشکل شما را برطرف می کنم، نزد رسول خدا رفته عرض کرد: ای رسول خدا! این آیت بر اصحاب شما سنگین آمده، رسول خدا ﷺ

فرمودند: خداوند زکات را فرض کرد تا باقی مال شما را پاک سازد و میراث را در مال شما مقدر کرد تا برای کسانی باشد که بعد از شما اند. پس حضرت عمر رضی الله عنه تکبیر گفت و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: آیا به تو خبر دهم که بهترین ذخیره انسان چیست؟ زن شایسته‌ای که چون به او بنگرد، او را شاد کند و چون به او دستور دهد اطاعت کند و در غیابش از مال و آبرویش حفاظت کند. این حدیث شریف مسلمانان را از دلتنگی که در اثر نزول آیت **﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ﴾** پیدا شده بود، بیرون آورد. چون از آن آیه دانسته می‌شد: که هرکسی مالی را ذخیره کند به خاطر آن عذاب خواهد شد، حضرت عمر رضی الله عنه به پیغمبر صلی الله علیه و آله رجوع کرد تا این مشکل را حل کند و راه حل صحیحی دریافت کرد که هیچگونه تردیدی برای مؤمن باقی نماند و آن این که اگر ذخیره و جمع مال درست نمی‌بود و انفاق کل مال واجب بودی پس میراث و تو ارثی در شریعت وجود نمی‌داشت، با آن که میراث در سوره نساء و سنت پیغمبر اسلام ثابت شده است، پس دانسته شد که بنده به خاطر ذخیره و جمع مالی عذاب می‌شود که زکات آن را نداده باشد ولی آن مالی که زکات آن داده شود گرچه مدفون در زمین باشد، کنز و ذخیره محسوب نمی‌شود. و بعد از حل مشکل به فایده بزرگی دست یافتیم و آن این که بهترین کنز و ذخیره انسان زن نیکوکاری است که متصف به صفاتی باشد که حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله بیان فرمودند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به طور احسن بخوان تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را بخوان و آنچه لازم است توضیح ده.
- ۳- شنوندگان را از رمز فرضیت زکات و پاک کردن باقی مانده مال آگاه کن.
- ۴- آن‌ها را باخبر کن: که بهترین ذخیره انسان زن نیکوکار و شایسته است که از شوهر اطاعت نموده و از مال و آبرویش نگهداری کند.

درس ۱۵: آیه کافران به انتظار عذاب خدا و...

<p>گفته خدای بزرگ:</p> <p>(۱۵۸) آیا انتظار دیگری دارند جز آن که بیايند فرشتگان يا بيايد پروردگار تو يا بيايد بعضی از آيت‌های پروردگار تو، روزی که می آيد بعض آيات پروردگار تو آنروز، هيچکس را ايمان‌ش نفعی ندهد که قبل از آن ايمان نياورده باشد و يا در ايمان خود خير و سعادت کسب نکرده باشد. بگو: پس منتظر باشيد که مائيم منتظران.</p>	<p>قول الله تبارک و تعالی:</p> <p>هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ ءَامَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انْتَضِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ</p>
---	--

[انعام: ۱۵۸]

شرح: قوله تعالى: ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ﴾: استفهام برای نفی است یعنی انتظار نمی کشند جز این که فرشتگان برای قبض روح شان بیايند يا پروردگار ت براي فيصله حکم در قیامت بيايد.

قوله تعالى: ﴿أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ﴾: یعنی به ايمان خود منتظرند که بعضی علامات قیامت چون طلوع خورشید از مغرب ظاهر گردد. همانا آن موقف اصرار مشرکین بر تکذیب همچون موقف کسی است که منتظر است تا فرشتگان برای قبض روح آن بيايند يا این که خداوند يا علامتی از قیامت چون طلوع خورشید از طرف مغرب بيايد.

وقوله تعالى: ﴿يَوْمَ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ﴾: یعنی روزی که بيايد بعضی علاماتی که بر نزدیک شدن قیامت دلالت کند و آن طلوع خورشید از مغرب است که علامت نزدیک شدن به لحظه فناست. در این حال خداوند خبر می دهد: که اگر انسانی قبل از ظهور این علامات، ايمان نياورد ايمان بعد از ظهور علامات، مقبول و مفید نیست. چون این ايمان، ايمان

اضطراری است نه اختیاری. همچنانکه انسانی قبل از ظهور علامات قیامت ایمان آورده ولی در ایمانش خیری انجام نداده بلکه آن روز اراده خیر می کند، اینگونه ایمانی از او پذیرفته نمی شود و فایده ای برایش ندارد. چون در توبه بسته شده و دیگر بازشدنی نیست.

قوله تعالی: ﴿قُلْ أَنْتَظِرُونَ إِنَّا مُنْتَظِرُونَ﴾: ای رسول ما! بگو: برای مشرکین که دیگران را با پروردگار خود برابر می گیرند و بر شرک و تکذیب اصرار می کنند منتظر باشید ما نیز در انتظار هلاکت شما هستیم و قطعاً آن لحظه هلاکت خواهد آمد.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- آیت را خوب و مکرر بخوان تا شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و آنچه لازم است تفسیر کن.
- ۳- شنوندگان را به تعجیل در توبه سفارش کن و برای توبه کردن در انتظار مرگ نباشند چون در هنگام نزع روح، توبه پذیرفته نمی شود.
- ۴- به آنان خبر ده: که علامات کوچک قیامت نمودار شده و تنها علامات بزرگ باقیست که اگر یکی از آن پیدا شود همه پی در پی بوجود می آید و در توبه به اولین علامات که همانا طلوع خورشید از مغرب است بسته می شود.

درس ۱۶: حدیث علامات قیامت

<p>گفته پیامبر ﷺ قیامت برپا نمی شود تا این که ده علامت را به بینید، طلوع خورشید از مغرب، ظهور دود و پیداشدن دابة، بیرون شدن یاجوج و ماجوج و خروج حضرت عیسی بن مریم و بیرون شدن دجال و سه خسف (فرورفتن بر زمین) است خسفی است به مشرق و خسفی است به مغرب و خسفی است به جزیره العرب و آتشی که از عمق عدن بیرون می شود و مردم را حشر می کند، هر جا که مردم شب سپری می کنند این آتش با ایشان است و هر جا ظهر باشند آتش ملازم شان است.</p>	<p>قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَرَوْا عَشْرَ آيَاتٍ طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَالدَّخَانُ وَالدَّابَّةُ وَخُرُوجُ يَاجُوجَ وَمَاجُوجَ وَخُرُوجُ عِيسَى بْنِ مَرْيَمَ وَخُرُوجُ الدَّجَالِ ثَلَاثَةٌ خُسُوفٍ خَسَفٍ بِالْمَشْرِقِ وَخَسَفٍ بِالْمَغْرِبِ وَخَسَفٍ بِجَزِيرَةِ الْعَرَبِ وَنَارٌ تَخْرُجُ مِنْ قَعْرِ عَدَنَ تَسْوِقُ النَّاسَ أَوْ تَحْشُرُ النَّاسَ تَبَيَّتْ مَعَهُمْ حَيْثُ بَاتُوا وَتَقِيلُ مَعَهُمْ حَيْثُ قَالُوا.</p>
--	---

شرح: قوله ﷺ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ»: یعنی لحظه فنا و پایان این دنیا و آغاز زندگی آخرت بوجود نمی آید.

قوله: «حَتَّى تَرَوْا عَشْرَ آيَاتٍ طُلُوعُ الشَّمْسِ»: در روایات وارد شده است که دخان چیزی است که بر انسان مومن همچون زکام عارض می شود، ولی در منافذ کافر فرو رفته تا این که سر آن همچون سری بریان در آتش می گردد.

در مورد دابه نیز وارد شده که از چاهی در کوه صفا بیرون شده و با مردم صحبت می کند. و داستان یاجوج و ماجوج در آخر سوره کهف آمده است و نزول حضرت عیسی به حدیث صحیح و به قرآن در سوره زخرف مذکور است. می فرماید: ﴿وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِّلَّسَّاعَةِ فَلَا تَمُوتُ بِهِ﴾ (الزخرف: ۶۱). «و به راستی (ظهور دوباره ی) عیسی از نشانه های قیامت است.

پس هرگز در آن شک نکنید» و گفته پیامبر ﷺ «وَنَحْشُرُ النَّاسَ» روایت شده که مردم در فلسطین حشر می‌شوند چون فلسطین سرزمین محشر است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را چند بار تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و آنچه لازم است توضیح بده.
- ۳- شنوندگان را خبر ده: که مراد از آیات علاماتی است که بر نزدیک شدن قیامت دلالت می‌کند.
- ۴- از ظاهر احادیث معلوم است که طلوع خورشید از مغرب اولین علامت از علامات دهگانه قیامت است.
- ۵- آن‌ها را آگاه کن: که این حدیث را پیامبر اکرم ﷺ در منی در جمعی از صحابه ارشاد فرمودند: که آن‌ها بحث و گفتگو از قیامت داشتند.

درس ۱۷: آیه وفای مؤمنان به پیمان‌ها

گفته‌ی خدای بزرگ:	قول الله تبارک و تعالی:
(۱) ای اهل ایمان! وفا کنید به پیمان‌ها، حلال شده است برای شما دام‌های چهارپا مگر آنچه خوانده شود بر شما غیر حلال شمرندگان شکار، در حالی که هستید در احرام، همانا خداوند حکم می‌کند بدانچه می‌خواهد.	يَتَّيْنُهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ﴿١٧﴾

[المائدة: ۱]

شرح: قوله تعالى: ﴿يَتَّيْنُهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾: یعنی ای کسانی که ربوبیت خدا و نبوت حضرت محمد ﷺ و اسلام را به عنوان دین پذیرفتند، به عهد و پیمان خود وفا کنید. خداوند جلّ شأنه آن‌ها را به عنوان ایمان یاد می‌کند تا آن‌ها را به کاری که خیر و سعادت و نجات‌شان در آن است امر فرماید: که همانا وفاء به عهد و پیمان باشد و چون عهد‌ها زیاد است از آنجمله عهدیست بین بنده و خدا چون کسی که به کلمه توحید لا اله الا الله و محمد رسول الله اعتراف کند به تحقیق که با خدا عهد بسته که تنها ذات یگانه او را پرستش کند و کسی را شریک و همتای او قرار ندهد و در این مورد می‌فرماید: ﴿وَأَذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ بِهِ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا﴾ (المائدة: ۷). «یعنی یاد کنید نعمت خدا را که بر شما ارزانی داشت و عهد او را آن عهدی که بر شما استوار کرد که اطاعت کنید آنگاه که گفتید: شنیدیم و فرمانبرداری کردیم». سپس در عقدهای بیع و شراء اجاره و نکاح و یا عهد‌های دیگری که بین دو انسان برقرار می‌شود خلاف‌ورزی و عهدشکنی نکند. و به این عهد‌ها وفا نماید به تحقیق که به سعادت و کمال رسیده است. وقوله تعالى: ﴿أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ

الْأَنْعَامِ: خداوند بر بندگان خود به نعمت حلال کردن حیوانات که بعضی آنها را می‌خورند و بعضی آنها را سوار می‌شوند منت می‌گذارد. «بهيمة الانعام»: مراد همان اصناف هشتگانه شتر و گاو و گوسفند است و خداوند به جمله ﴿إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ﴾ محرمات را استثناء کرده است مانند خود مرده، خون، گوشت خنزیر و حیوانی که برای غیر خدا ذبح شده یعنی حیواناتی که برای بت‌ها یا قبرها و مزارها ذبح می‌شود. همچنانکه حرمت شکار در حال احرام به حج یا عمره را بیان کرد، سپس می‌گوید: که خداوند بزرگ آنچه بخواد حلال و یا حرام می‌کند، چون اوست خدای برحق پس آنچه بخواد حکم می‌کند و هیچ اعتراضی بر او نیست، چون او به مصالح بندگان خود دانا است پس بنابر مصلحت‌شان چیزی را مباح می‌کند یا بعضی را منع می‌کند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را با ترتیل تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را بخوان و آنچه بر شنوندگان مخفی است بیان کن.
- ۳- آنها را خبر ده: که وفا به هرعهد و پیمانی بین انسان و پروردگارش یا بین انسان و برادرش واجب است.
- ۴- آنها را به شکر نعمت وادار کن که شکر کند تا نعمت خدا زیاد شده و باقی بماند.
- ۵- آنها را آگاه کن: که خود مرده، خون و گوشت خنزیر و آنچه برای غیر خدا ذبح می‌شود خوردنش حلال نیست.
- ۶- آنها را آگاه کن: که شکار کردن بر محرم حرام است تا وقتی که از احرام فارغ شود.

درس ۱۸: حدیث نامه پیامبر برای عمرو بن حزم

<p>گفته پیامبر ﷺ در نامه‌اش برای عمرو بن حزم، آنگاه که او را به یمن فرستاد تا اهل یمن را به مسائل دینی آگاه کند و سنت را به ایشان بیاموزد و صدقات‌شان را بگیرد و چنین نوشت: بسم الله الرحمن الرحيم این نامه‌ایست از جانب خدا و رسولش ای مؤمنان به عهد خود وفا کنید و این عهدنامه‌ایست از جانب محمد رسول خدا برای عمرو بن حزم که او را به یمن فرستاد او را به تقوای خدا در تمام امور دستور می‌دهد، چون که خدا با کسانی است که پرهیز می‌کنند و آنانکه نیکوکاران اند.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم في كتابه لعمرو بن حزم حين بعثه إلى اليمن يفقه أهلها ويعلمهم السنة ويأخذ صدقاتهم: بسم الله الرحمن الرحيم هذا كتاب من الله ورسوله يا أيها الذين آمنوا وفوا بالعقود هذا عهد من محمد رسول الله لعمرو بن حزم حين بعثه إلى اليمن أمره بتقوى الله في أمره كله فإن الله مع الذين اتقوا والذين هم محسنون.</p>
--	--

(رواه ابن ابی حاتم - أخرجه ابن جرير و ابن كثير)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ: «يفقه أهلها» تا این که اهل یمن را به مسائل دین آگاه کند. لقول الرسول ﷺ: «من يرد الله به خيراً يفقهه في الدين» «یعنی به کسی که خدا اراده نیکی داشته باشد او را به شرایع دین آگاه می‌کند». یعنی به راه‌های دین و چگونگی اداء و برپاداشتن شرایع دین آشنا می‌سازد و به او شناخت حکمت و امور دین را الهام می‌کند. گفته پیامبر ﷺ: «هذا كتاب من الله ورسوله». آری، این نامه‌ایست از جانب خدا و رسول، زیرا آیه که به وفا به عهد دستور می‌دهد از جانب خدا است که در سوره مائده آمده و نامه‌ای که به عمرو بن حزم می‌فرستد از جانب رسول خدا ﷺ است. گفته پیامبر: «أمره بتقوى الله في أمره كله». یعنی او را به ترس از خدا و مراقب دانستن خدا را در هر کاری که انجام می‌دهد امر نموده تا این که از

حقیقت و عدالت در هر دستوری که می‌دهد و یا حرفی که می‌زند یا حکمی که صادر می‌کند مخالفت نورزد و شک نیست که عمرو بن حزم به عنوان قاضی و حاکم و مفتی به سر می‌برد و پیامبر ﷺ وصیت خود را به این گفته خداوند: ﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ﴾ (النحل: ۱۲۸). یعنی «خدا با کسانی است که از خدا می‌ترسند و آنان نیکو کارند» ختم می‌کند. و آنان امر و نهی خدا را در هر کار کوچک و بزرگ رعایت می‌کنند. ﴿وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ﴾ و آنانکه نیکوکاران اند. چونکه گاهی بنده از خدا در مقابل امر و نهی می‌ترسد، اما به خاطر نادانی و غفلت در اداء امر و نهی اشتباه می‌کند، پس تقوایش فائده نمی‌بخشد. چه بودن خدا با اهل تقوی اینست که فتح و نصرت خود را در ادای واجبات و طاعات خدا و رسولش به وی الهام کرده و او را بر انجام آن تأیید و نصرت می‌دهد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به تکرار بخوان: تا این که بیشتر سامعین آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را برای سامعین توضیح ده تا این که سامعین بفهمند.
- ۳- آگاه کن: ایشان را که فرستادن علماء و نمایندگان به شهرها و اطراف برای تبلیغ اسلام و آشنا کردن مردم به دین خدا توسط حاکم وقت مشروع، چه این کار به صلاح حال جامعه و استقامت امور آنست.
- ۴- ایشان را آگاه کن: که وفاء به عهد واجب است و خلاف وعده یا شکستن آن جزء گناهان کبیره است.
- ۵- به ایشان تعلیم ده: که نوشتن بسم الله الرحمن الرحیم در هر کاری مشروعیت دارد.
- ۶- به ایشان تذکر ده: که رعایت تقوی خدا در هر کاری که بنده انجام می‌دهد واجب و ضروری است.

۷- بشارت ده ایشان را به این که عاقبت خوب برای کسی است که در همه کارها از خدا بترسد.

۸- بشارت ده ایشان را که خدا همراه و مددگار اهل تقوا و احسان است.

درس ۱۹: آیه لزوم احترام روز شنبه بر یهود

<p>قول الله تبارك وتعالى:</p> <p>﴿إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾</p>	<p>گفته خدای بزرگ: (۱۲۴) همانا نهاده شد شنبه بر آنان که اختلاف کردند در آن و همانا پروردگار تو حکم می کند روز قیامت در آنچه بودند در آن اختلاف می کردند.</p>
--	--

[نحل: ۱۲۴]

شرح: فرموده خدای بزرگ: ﴿إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ﴾ خداوند تعالی در این آیت خبر می دهد: که تعظیم روز شنبه بر یهود به جهت عقوبت و انتقام از ایشان فرض شده زیرا تعظیم شنبه در آئین حضرت ابراهیم عليه السلام نبود و هرگاه خداوند به یکی از پیامبران بنی اسرائیل وحی کرد که روز جمعه را تعظیم کنند بنی اسرائیل اختلاف کردند و از روی سرکشی و تکبر گفتند: که روزی که خداوند از آفرینش آسمانها و زمین فارغ شده شنبه بوده است و شنبه را اختیار کردند. خداوند هم تعظیم شنبه را برایشان فرض کرد و به روز شنبه هم وفاء نکردند و شروع به حيله بازی کرده و شبکه های شکار را در روز شنبه گذاشتند و روز یکشنبه ماهی های فراوان شکار کردند.

فرموده خداوند: ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾ این قول خداوند وعده عذاب است که خداوند متعال آنان را به سبب تمرد و سرکشی و مخالفتی که با پیامبران شان می نمودند جزاء می دهد. اما آن کسانی که بعثت حضرت محمد صلی الله علیه و آله را دریافتند و ایمان آوردند و داخل اسلام شدند نجات یافته و سعادتمند شدند و آن کسانی که کافر شدند و داخل در اسلام نشدند خداوند آنان را به سبب کفرشان به بدترین و سخت ترین عذاب مجازات خواهد نمود پناه به خدا.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را به تکرار بخوان تا این که بیشتر سامعین حفظ کنند.
- ۲- جملات شرح مطالب را یکی پس از دیگری بیان کن تا دانسته شود.
- ۳- ایشان را آگاه کن: به فضیلت روز جمعه و این که خداوند متعال یهود و نصاری را از فضل آن روز به سبب سرکشی و کفر ایشان محروم کرد و مسلمانان را به سبب ایمان و فرمانبرداری ایشان از خدا و رسول خدا ﷺ اکرام و احترام کرد.
- ۴- ایشان را به حرام‌بودن اختلاف و عاقبت سوء اختلاف آگاه کن.
- ۵- ایشان را آگاه کن: به حکم خداوند عادل به این که هرکسی را در قیامت نسبت به آنچه عمل کرده است از خوبی و بدی جزاء می‌دهد تا این که از بدی پرهیز کنند و خیر را لازم بگیرند و در دنیا و آخرت رستگار شوند.

درس ۲۰: حدیث اختصاص روز جمعه به امت محمد ﷺ

<p>گفته پیامبر ﷺ خداوند پشینیان ما را از جمعه منحرف کرد، یهود روز شنبه را انتخاب کردند و نصاری روز یکشنبه را و خداوند ما را بروز جمعه هدایت کرد پس جمعه و شنبه و یکشنبه قرار داد و ایشان در روز قیامت پیرو ما در دنیا در ردیف آخر و در روز قیامت در درجه اول قرار داریم و اولین امتی هستیم که پیش از همه مخلوقات در بین ما حکم می شود.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: أَضَلَّ اللَّهُ عَنِ الْجُمُعَةِ مَنْ كَانَ قَبْلَنَا فَكَانَ لِلْيَهُودِ يَوْمُ السَّبْتِ وَكَانَ لِلنَّصَارَى يَوْمُ الْأَحَدِ فَجَاءَ اللَّهُ بِنَا فَهَدَانَا اللَّهُ لِيَوْمِ الْجُمُعَةِ فَجَعَلَ الْجُمُعَةَ وَالسَّبْتَ وَالْأَحَدَ وَكَذَلِكَ هُمْ تَبِعَ لَنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ نَحْنُ الْآخِرُونَ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا وَالْأَوَّلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمَقْضَى بَيْنَهُمْ قَبْلَ الْخَلْقِ.</p>
--	---

(رواه مسلم)

شرح: فرموده پیامبر ﷺ «أَضَلَّ اللَّهُ عَنِ الْجُمُعَةِ» پیامبر ﷺ فرمودند: خداوند کسانی که قبل از ما بودند «یهود و نصاری» را به تعظیم روز جمعه راهنمایی نکرده و فرمود: «فَكَانَ لِلْيَهُودِ يَوْمُ السَّبْتِ وَكَانَ لِلنَّصَارَى يَوْمُ الْأَحَدِ»: یعنی تعظیم روز شنبه برای یهود و تعظیم روز یکشنبه برای نصاری بود، چونکه این دو روز ایام تعطیلی و استراحت و اوقات عبادات باطله ایشان بوده است، زیرا که عبادات ایشان بر طریق صحیح نبوت نبوده است. قوله: «فَهَدَانَا اللَّهُ»: یعنی خداوند ما مسلمین را به تعظیم روز جمعه راهنمایی نمود، لذا جمعه روز استراحت ما از کار و روز عبادت و رفتن به طرف نماز جمعه و ذکر خداوند و خواندن قرآن و شنیدن خطبه و ادای نماز می باشد. قوله: «فَجَعَلَ الْجُمُعَةَ وَالسَّبْتَ وَالْأَحَدَ»: یعنی روز جمعه اول است و شنبه دوم و یکشنبه سوم و این موضوع را بیان کرده می فرماید: «فَقَالَ كَذَلِكَ هُمْ تَبِعَ لَنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَمَا هُمْ تَبِعَ لَنَا فِي الدُّنْيَا»: یعنی در آخرت آن ها پیرو ما هستند، چنانچه پیرو ما هستند در دنیا زیرا جمعه اول است و بعد از جمعه شنبه و بعد یکشنبه، و ما آخرین در دنیا و اولین در

آخرت هستیم. «الْمَقْضِيُّ بَيْنَهُمْ قَبْلَ الْخَلَاقِ»: مراد این است که عمل امت اسلامی قبل از اعمال دیگر امتان مورد محاسبه قرار می‌گیرد و به این جهت پیامبر فرمودند: «نحن الأولون. يوم القيامة»: ما در قیامت اول می‌باشیم.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به تکرار بخوان تا این که بیشتر سامعین حفظ کنند.
- ۲- جملات شرح مطالب را توضیح ده تا این که خوب دانسته شود.
- ۳- ایشان را آگاه کن: به گمراه‌بودن یهود و نصاری و در آخرت هم بدبختی و خسران دامنگیر آن‌هاست.
- ۴- آگاه کن: ایشان را به برتری امت اسلامی و چگونگی آخربودن در دنیا و اول‌بودن در آخرت.
- ۵- به ایشان تذکر ده: به فضیلت خدا به امت اسلامی داده که در روز قیامت قبل از همه امت‌ها حساب این امت تصفیه می‌شود.
- ۶- ایشان را به اعتراف یهود و نصاری به کفر خود آگاه کن: چون وقتی که از یهودی می‌پرسی تو کیستی؟ می‌گوید: من یهودی‌ام و اگر از نصرانی پرسی تو کیستی؟ می‌گوید: من نصرانی‌ام و اگر از مسلمانی پرسی می‌گوید: من مسلمان هستم، پس هر گروهی بر علیه نفس خود شهادت می‌دهند و یهودیت و نصرانیت دوجیز بدعی هستند که پیروان ایشان در گمراهی و هلاکتند. اما اسلام دینی است که از طرف خدا برای اولین و آخرین مشروع شده است.

درس ۲۱: آیه آمرزش همه گناهان

<p>قول الله تبارك وتعالى:</p> <p>﴿قُلْ يَاعِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾^(۵۳)</p> <p>﴿وَأَنِيبُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ﴾^(۵۴)</p>	<p>گفته خدای بزرگ: (۵۳) بگو ای بندگان من که اسراف کردند بر جانهای خویش، نوید نباشید از رحمت خدا، همانا بیامرزد خدا گناهان را همگی، همانا اوست آمرزگار مهربان (۵۴) و بازگردید به سوی پروردگار خویش و تسلیم شوید برای او، پیش از این که برسد به شما عذاب سپس یاری نشوید.</p>
--	--

[الزمر: ۵۳ - ۵۴]

شرح: فرموده خدای بزرگ: ﴿قُلْ يَاعِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ﴾^(۵۳) الی آخر آیه، این آیت در باره گروهی از اهل شرک نازل شده است که مرتکب قتل و خونریزی شده بودند و زنا هم در بین شان زیاد شده بود، خدمت حضرت رسول ﷺ آمدند و گفتند: ای محمد! آنچه که تو می گوئی و مردم را به سوی آن می خوانی خوب است اما به ما خبر ده که کفاره اعمال بد ما چیست؟ آیه ذیل نازل شد آیه: ﴿وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا﴾^(۵۴) (الفرقان: ۶۸).

«و آنان که معبودی جز الله را نمی پرستند، و کسی را که پروردگار، خویش را حرام کرده است، جز به حق نمی کشند و زنا نمی کنند؛ و کسی مرتکب این اعمال شود، به مجازات سختی می رسد». و این آیت هم نازل شد ﴿قُلْ يَاعِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ﴾... الایه و در کتاب بخاری هم روایت شده که شأن نزول این آیات همین واقعه است.

قوله تعالى: ﴿قُلْ يَاعِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾ خداوند بندگان مسرف را مستقیماً خطاب نمی‌کند چون آلوده به شرک و گناه اند و اهلیت خطاب را ندارند، بلکه به پیامبر ﷺ دستور می‌دهد که از جانب خدا به آنها بگوید: ای بندگان من به علت آلودگی به گناهان و جرائم از رحمت خدا مأیوس نشوید، اگر توبه کنید خداوند همه گناهان را می‌بخشد هر قدر که گناه بزرگ باشد مانند شرک و قتل و زنا، زیرا خدا آمرزنده برای بندگان تائب است و به ایشان مهربان است، و هیگاه ایشان را از نور رحمت خود مأیوس نمی‌کند.

قوله تعالى: ﴿وَأَنبِئُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ﴾ در این جمله خداوند به پیامبر ﷺ امر می‌کند که به سوال کنندگان بربساند که به ایمان و توحید به خدا بازگردند و روحاً و جسماً تسلیم خدا شوند و قبل از این که حکم عذاب صادر شود و یار و یآوری نداشته باشند به سوی خدا بازگردند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیت را به ترتیل بخوان و تکرار کن تا این که حفظ شود.
- ۲- جملات شرح مطالب را یک پس از دیگری بیان کن تا شنوندگان بفهمند.
- ۳- ایشان را آگاه کن: که توبه واقعی تمام گناهان را محو می‌کند مگر حق بندگان که احتیاج به حلال خواستن دارد یا از حسنات ظالم برای مظلوم گرفته می‌شود.
- ۴- ایشان را آگاه کن: که رجوع به سوی خدا و تسلیم قلب و ذات برای خدا تنها راه نجات انسان از عذاب است.
- ۵- به ایشان تذکر ده: که در واقعهای که سبب نزول آیات فوق بود پند است برای اندیشمندان.
- ۶- به ایشان تعلیم ده: که تعهدی که خدا برای آمرزش گناهان کرده است موقوف به توبه نصوح و خالص است.

درس ۲۲: حدیث اگر خطاهای شما به پری آسمان...

قول النبی صلی الله علیه وسلم: والذی نفسی بیده لو أخطأتم حتی تملأ خطایکم ما بین السماء والأرض ثم استغفرتم الله. لغفر لکم والذی نفس محمد بیده لو لم تخطئوا لجاء الله بقوم یخطئون ثم یتغفرون الله فیغفر لهم.	گفته پیامبر ﷺ سوگند به آن ذاتی که نفس من به دست اوست. اگر خطا کنید که خطاهای شما بین آسمان و زمین را پر کند، سپس از خدا آمرزش بخواهید، خدا شما را می آمرزد و سوگند به ذاتی که نفس محمد به دست اوست اگر شما خطا نکنید خداوند قومی می آورد که خطا کنند و از خدا آمرزش بخواهند و خدا هم ایشان را بیامرزد.
---	--

(رواه احمد)

شرح: «والذی نفسی بیده»: این سوگند پیامبر ﷺ است و پیامبر ﷺ این نوع سوگند را انتخاب کردند و آنچه برای آن سوگند یاد کردند این گفته پیامبر است. «لو أخطأتم»: یعنی به ارتکاب منهیات و ترک واجبات گناه کنید و خطاهای شما چنان زیاد باشد که بین آسمان و زمین را پر کند که از این مقدار گناه بیشتر نیست، سپس توبه کنید و از خدا آمرزش بخواهید، خداوند می آمرزد. باز بار دوم سوگند یاد می کند و خبری را که می خواهد به بندگان بگوید تأکید می کند تا دلهایشان اطمینان پیدا کند و آنچه برای آن سوگند یاد می کند این گفته پیامبر ﷺ است: «لو لم تخطئوا»: یعنی اگر گناه نکنید هرآینه خداوند قومی می آورد که خطا کنند سپس آمرزش بخواهند و خدا می آمرزد و مصداق آن در آیه زمر است که می فرماید: ﴿قُلْ یَعِبَادِیَ الَّذِینَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ یَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِیمُ﴾ (الزمر: ۵۳ - ۵۴). «بگو ای بندگان من که اسراف کردید بر

جان خویش نومید نباشید از حرمت خدا همانا خدا بیامرزد گناهان را همگی همانا اوست آمرزگار مهربان و بازگردید به سوی پروردگار خویش و تسلیم شوید برایش پیش از آن که بیاید شما را عذاب، سپس یاری نشوید».

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن: تا شنوندگان آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و آنچه نیازی به توضیح دارد واضح کن.
- ۳- به ایشان تعلیم ده: که رحمت خدا بر غضبش سبقت گرفته و خداوند کسی را که توبه کند و آمرزش بخواهد هر قدر گناه کرده باشد خداوند توبه او را رد نمی‌کند.
- ۴- ایشان را به توبه از هر گناه دعوت کن که توبه در هر روزی واجب است که همانا پیامبر ﷺ در روزی صد بار توبه کرده و آمرزش می‌خواستند.

درس ۲۳: آیه ارج نگذاشتن خداوند به گونه لازم

قول الله تبارك وتعالى:	گفته خدای بزرگ:
وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾	و ارج نگذاشتند خدا را حق ارجمندیش و زمین همگی در چنگ او است روز قیامت و آسمانها پیچیده اند به دستش منزه و برتر است او از آنچه شرک ورزند.

[الزمر: ۶۷]

شرح: گفته خداوند: ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ﴾: یعنی تعظیم نکردند خدا را به حق تعظیمش، چون خدا را نشناختند. و اگر می شناختند، سنگها را با او برابر نمی کردند و آنها را با خدا نمی پرستیدند و نمی گفتند: که آنها نزد خدا شفاعت شان می کنند. و گفته خداوند: ﴿وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ﴾: آسمانها و زمین همگی در دست خدا است و می گوید: «أنا الملك أين الملوك»: یعنی منهم ملک و پادشاه، کجا اند پادشاهان؟ پس کسی که صاحب این قدرت بزرگ است چگونه بتان و تمثالهای بی جان با او یکسان پرستش شوند، و لذا خود را منزه و پاک می کند و می فرماید: ﴿سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾: یعنی پاک و منزه است از شریک و مانند و همسر و فرزند و برتر است از این که شریکی داشته باشد و اوست پروردگار هر چیز و مالک آن.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را به تکرار بخوان تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و آنچه نیاز به توضیح دارد بیان کن تا فهمیده شود.

- ۳- به ایشان تعلیم ده: کسی که برای خدا از خلقتش شریکی قرار می‌دهد یا نیازی را مانند مخلوقات به او نسبت می‌دهد مانند نیاز به همسر یا فرزند یا یاور یا مانند. همانا بر خدا دروغ بسته است و قدر خدا را نشناخته است.
- ۴- به ایشان از عظمت و کبریائی و قدرت خدا تذکر ده تا او را بزرگ دانسته پرستش کنند و تکامل یافته و سعادتمند شوند.
- ۵- به ایشان تعلیم ده: که عایشه رضی الله عنها گفت: از رسول خدا در باره گفته خداوند: ﴿وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ﴾ سوال کردم و گفتم: یا رسول الله مردم در آن روز کجایند؟ پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: بر پل جهنم اند ای عایشه.

درس ۲۴: حدیث خداوند آسمان و زمین...

<p>آنچه بخاری و مسلم و دیگران از عبدالله بن مسعود <small>رضی الله عنه</small> روایت کردند که گفت: دانشمندی از دانشمندان یهود نزد پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> آمد و گفت: ای محمد! ما در کتاب خود می‌خوانیم که خداوند آسمان‌ها را بر یک انگشت و زمین‌ها را بر یک انگشت و درخت را بر انگشت دیگر و آب را بر یک انگشت و ثری را بر انگشت دیگر و باقی مخلوقات بر یک انگشت قرار می‌دهد. سپس می‌گوید: منم مالک و پادشاه، حضرت خندیدند تا این که دندان‌های نواجذشان ظاهر شد و گفته دانشمندان را تأیید کردند و سپس آیه ذیل را خواندند: وما قدروا الله حق قدره. قدره تا آخر یعنی ارج نگذاشتند خدا را حق ارجمندیش و زمین همگی در چنگ اوست روز قیامت و آسمان‌ها پیچیده اند به دستش.</p>	<p>ما رواه البخاري ومسلم وغيرهما عن عبد الله بن مسعود رضي الله عنه: جاء خبر من الأخبار إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: يا محمد! إنا نجد أن الله يجعل السموات على إصبع والأرض على إصبع والشجر على إصبع والماء والثرى على إصبع وسائر الخلق على إصبع فيقول: أنا الملك، فضحك النبي صلى الله عليه وسلم حتى بدت نواجذه تصدقاً لقول الخبر ثم قرأ رسول الله صلى الله عليه وسلم: ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ﴾ سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٤﴾</p>
---	---

(الآیه)

شرح: گفته او: « خبر من أخبار اليهود » یعنی عالم و دانشمندی از علماء یهود و گفته او « انا نجد »: یعنی در کتاب خود یافتیم و گفته پیامبر صلی الله علیه و آله: « يجعل السموات على إصبع الى آخر ». این قراردادن آسمان‌ها و غیره بر انگشتان از جمله چیزهای است که واجب است بدان ایمان آوردن بدون این که کیفیت و چگونگی آن درک شود با اعتقاد به اینکه، ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ﴾

شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ» (الشوری: ۱۱). «نیست مانند او چیزی واو شنوای بینا است» و پیامبر ﷺ از این گفته دانشمند یهودی خندیدند که دندانهای نواجذشان ظاهر شد و این قطعاً دلیل بر این است که عالم یهودی در آنچه گفته راست است و گفته او را با خواندن آیه تأکید کردند ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ (الزمر: ۶۷). «و الله را آن گونه که باید و شاید، نشناختند و روز قیامت زمین در قبضه‌ی اوست و آسمان‌ها نیز در دست راستش پیچیده می‌شود. (الله) پاک و منزّه و بس والا و برتر از چیزی است که شریکش قرار می‌دهند».

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و تکرار کن تا اکثر شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و آنچه پوشیده است توضیح ده تا شنوندگان بفهمند.
- ۳- به ایشان تذکر ده: که ایمان به آنچه در حدیث وارد شده واجب است و بر آن حدیث مرور کند بدون این که برای آن کیفیتی ثابت کند و یا به چیزی تشبیه کند یا آن را منحرف کند.
- ۴- به ایشان بفهمان: که علماء یهود می‌دانستند که اسلام دین حق است و منافع دنیوی پست‌ها و مقام‌ها، ایشان را نمی‌گذاشت که در دین اسلام داخل شوند.
- ۵- به ایشان تعلیم ده: کسی که به خدا شریک آورد به قدر خدا ارج نهاده و کسی که خدا را به غیر آنچه خدا یا رسولش وصف کرده توصیف می‌کند قدر خدا را ارج نهاده و کسی که برای صفات خدا کیفیت ثابت می‌کند یا آن را تأویل یا انحراف می‌کند قدر خدا را نشناخته است.

درس ۲۵: آیه استغفار برای مشرکان سزاوار نیست

<p>گفته خدای بزرگ:</p> <p>(۱۱۳) نسزد پیامبر و نه آنان را که ایمان آوردند این که آمرزش خواهند برای مشرکان و اگر چه باشند خویشاوندان. پس از آن که آشکار شد برای ایشان که آنانند یاران دوزخ. (۱۱۴) و نبود آمرزش خواستن ابراهیم برای پدر خود جز از روی وعده که بدو داد. سپس آنگاه که آشکار شد برای او آن که وی دشمنی است برای خدا بیزاری جست از او، همانا ابراهیم بسیار زاری کننده شکیباست.</p>	<p>قول الله تبارک و تعالی:</p> <p>مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولَىٰ قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾ وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾</p>
---	--

[توبه: ۱۱۳ - ۱۱۴]

شرح: گفته خداوند: ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولَىٰ قُرْبَىٰ﴾ یعنی: مناسب نیست برای پیامبر حضرت محمد و پیروان مومنش که برای مشرکین درخواست مغفرت کنند، هر چند که او از خویشاوندان شان باشند، پس از آن که برای شان واضح شد که ایشان یاران دوزخ اند، زیرا خداوند خبر داده که مشرک را نمی آمرزد که فرموده: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ﴾ (النساء: ۴۸). یعنی «خداوند مشرک را نمی آمرزد». و در جای دیگر فرموده: ﴿إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ﴾ (المائدة: ۷۲). «کسی که به خدا شرک ورزد خداوند بهشت را بر او حرام کرده و جایگاهش دوزخ است و ستمکاران هیچ یآوری ندارند». و مؤید این موضوع روایتی است که پیامبر ﷺ برای عمویش ابی طالب گفت: من برایت آمرزش

می‌خواهم: تا وقتی که منع نشوم آیه فوق نازل شد و از استغفار برای مشرکین منع شد، اگرچه خویشاوندان و اقوام نزدیک او باشند و کسی که می‌گوید: که حضرت ابراهیم به پدرش استغفار خواسته در جوابش گفته می‌شود: که حضرت ابراهیم علیه السلام برای پدر خود وعده استغفار داده بود و نمی‌دانست که بر شرک می‌میرد و چون بر شرک مرد، استغفار را ترک کرد و این معنی گفته خداوند است. ﴿وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ﴾ (التوبة: ۱۱۴). «طلب آمرزش ابراهیم برای پدرش فقط به‌موجب وعده‌ای بود که به او داده بود و چون برایش روشن شد که او دشمن پروردگار است، از او بیزاری جست. به‌راستی ابراهیم خداترس و بردبار بود». اینطور برای پدرش وعده استغفار داده بود و شأن شخص بردبار، دل‌رحم، غمخوار و دلسوز همین است، چون روحش صفائیت داشته و خلش عظیم است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- دو آیه را با ترتیل تکرار کن تا شنندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را به آرامش بخوان و آنچه نیازی به توضیح دارد بیان کن تا فهمیده شود.
- ۳- به ایشان تعلیم ده: که آمرزش‌خواستن برای کسی که بر شرک و کفر بمیرد درست نیست، اگرچه پدر یا مادر باشد.
- ۴- به ایشان بفهمان: که خداوند پیامبر را از آمرزش‌خواستن برای عمویش ابی طالب منع کرد، همچنانکه او را از آمرزش‌خواستن برای مادرش نهی فرمود، آنگاه که پیامبر می‌فرماید، از خداوند اجازه خواستم که قبر مادرم را زیارت کنم، خداوند اجازه داد و اجازه خواستم که برای مادرم آمرزش بخواهم خداوند اجازه نداد.

درس ۲۶: حدیث وفات ابوطالب

<p>مسلم روایت می کند که هرگاه مرگ ابوطالب فرا رسید، پیامبر ﷺ نزدش آمدند و ابوجهل و عبدالله بن ابی امیه آنجا نشسته بودند، پیامبر ﷺ فرمودند: ای عموا! بگو: لا اله الا الله تا به این کلمه به نزد خدا از تو دفاع کنم، ابوجهل و عبدالله گفتند: ای ابوطالب! از ملت عبدالمطلب روی می گردانی؟ و پیامبر کلمه توحید به او عرض می کردند و ابی جهل و عبدالله گفته خود را تکرار می کردند تا این که آخرین سخن وی این بود که گفت: من بر ملت عبدالمطلب هستم و کلمه توحید را نگفت پیامبر ﷺ فرمودند: سوگند! به خدای برای تو آمرزش می خواهم تا وقتی که منع نشوم.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم في رواية مسلم: لَمَّا حَضَرَتْ أَبَا طَالِبٍ الْوَفَاةُ جَاءَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَوَجَدَ عِنْدَهُ أَبَا جَهْلٍ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنُ أَبِي أُمَيَّةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: «يَا عَمَّ! قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. كَلِمَةً أَشْهَدُ لَكَ بِهَا عِنْدَ اللَّهِ». فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي أُمَيَّةَ: يَا أَبَا طَالِبٍ! أَتَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ. فَلَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَعْزِضُهَا عَلَيْهِ وَيُعِيدُ لَهُ تِلْكَ الْمَقَالَةَ حَتَّى قَالَ أَبُو طَالِبٍ آخِرَ مَا كَلَّمَهُمْ هُوَ عَلَى مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ. وَأَبَى أَنْ يَقُولَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَمَّا وَاللَّهِ لَا أَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ مَا لَمْ أَنُحَ عَنْكَ»...</p>
--	---

شرح: ابوطالب پسر عبدالمطلب عموی پیامبر ﷺ بود و همیشه غمخوار پیامبر و اذیت و آزار دشمنان او را دفع می کرد و قبل از هجرت در مکه مرد و چون مریض شد پیامبر به دیدنش رفتند و بعضی بزرگان قریش نزدش نشسته بودند، پیامبر کلمه توحید را بر او عرض کردند و او از بزرگان قریش ترسید و کلمه را قبول نکرد و بر شرک مُرد و پیامبر ﷺ به او وعده کردند و گفتند: سوگند به خدا برای ت آمرزش می خواهم تا منع نشوم، این آیت نازل شد و از آمرزش خواستن برای مشرکین منع شد و پیامبر هم برای ابوطالب و مادر و دیگر اقوام مشرک خود استغفار نکردند، زیرا که خداوند می فرماید: ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ

ءَامِنُوا أَن يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولَىٰ قُرْبَىٰ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ
الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾ (التوبة: ۱۱۳). ترجمه: «نسزد پیامبر و نه آنان را که ایمان آوردند این که
آمرزش بخواهند برای مشرکین و اگرچه باشند خویشاوندان، پس از آن که آشکار شد برای
ایشان که آنانند یاران دوزخ».

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را بخوان و شنونده‌ها با تو بخوانند تا بیشترشان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله به جمله بخوان و آنچه نیاز به توضیح دارد واضح کن تا فهمیده شود.
- ۳- به ایشان تعلیم ده: کسی که قبل از مرگ با اخلاق و یقین لا اله الا الله بگوید: دوزخ بر
او حرام است و جنت برایش واجب است.
- ۴- به ایشان تعلیم ده: که نماز جنازه بر کسی که بر شرک یا کفر بمیرد، جواز ندارد، زیرا
که استغفار برای مشرک حرام است.
- ۵- ایشان را به فضیلت استغفار تذکر ده: که راه و باب توبه استغفار است، زیرا که خداوند
می‌فرماید: ﴿وَأَسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ﴾ (هود: ۹۰).
«آمرزش بخواهید از پروردگار خود و بازگردید به سوی او، به‌راستی که پروردگارم،
مهربان و دوستدار (توبه‌کنندگان) است». زیرا کسی که آمرزش بخواهد اعتراف به
گناه می‌کند و می‌تواند توبه کند، اما کسی که اعتراف به گناه نکند، چگونه از آن
توبه می‌کند.

درس ۲۷: آیه عدم نزدیکی به زنان در حال حیض

<p>گفته خدای بزرگ:</p> <p>(۲۲۲) پرسندت از حیض، بگو: آن آزاری است پس کناره گیرید زنان را در حیض و نزدیکی نکنید با ایشان تا پاک شوند، سپس آنگاه که پاک شوند نزدیکی کنید با ایشان بدانگونه که خدا دستورتان داده است، همانا خدا دوست دارد توبه کنندگان را و دوست دارد پاکیزگی جوینان را.</p>	<p>قول الله تبارك وتعالى:</p> <p>وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَأَعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهَرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾</p>
--	---

[بقره: ۲۲۲]

شرح: برای آیه ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ﴾ سبب نزولی نقل شده و آن این که یهود مدینه عادت داشتند هرگاه زن حیض (عادت) می شد، با او غذا نمی خوردند و مجامعت و آمیزش نمی کردند و در مجلس نازل فرمود و محیض بر جای حیض و زنان حیض و خونی که از حرم زن غیر حامله بیرون شده اطلاق می شود و خداوند فرمود: ﴿قُلْ هُوَ أَذًى﴾ ای پیامبر! بگو که حیض ضرری است که به آمیزش کننده در ایام حیض می رسد، پس باید در ایام حیض، جماع زن ها را ترک گفت نه صحبت و نشست و برخاست با آن ها را، تا وقتی که پاک شوند و پاکی شان همان قطع شدن خون است. ﴿فَإِذَا تَطَهَّرْنَ﴾ آنگاه که بعد از پاکی غسل کردند، پس با آن ها از طرف جلو و پیش آمیزش کنید و گفته خداوند: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ به همین علتی که خداوند توابین و پاکیزگان را دوست دارد، شما را از آمیزش زن حائض منع فرموده است تا پاک شده و غسل کند و ذکر توبه با

پاکی برای این است که خداوند دوست ندارد کسی را که از نجاست ظاهری پاک بوده ولی از نجاست معنوی پاک نباشد، خداوند کسی را دوست دارد که از هر دو نجاست ظاهری و معنوی پاک باشد و پاکی معنوی به توبه از گناه است نه شستن به آب.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را تکرار کن تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را جمله به جمله بخوان و آنچه نیازی به توضیح دارد واضح کن.
- ۳- به ایشان تعلیم ده: که حیض خونی است که از رحم زن بیرون می‌شود و غالباً فرمز و سیاه و بدبو است که یک قطره و بیشتر از آن بیرون می‌شود و اقل مدت حیض سه شبانه روز و اکثرش ده روز است «در نزد ابی حنیفه» و زائد بر ده روز استحاضه است.
- ۴- به ایشان تعلیم ده: که استحاضه خونی غیر از حیض است که آن را قاذل می‌گویند، زن مستحاضه روزه می‌گیرد، نماز می‌خواند و به مسجد می‌رود و با او آمیزش می‌شود و برای هر وقت نمازی وضوء می‌گیرد و روایات در این زمینه وارد شده است.
- ۵- به ایشان تعلیم ده: که زن حائض نماز نخواند و روزه نگیرد و با او آمیزش نشود و به مسجد نرود و قرآن نخواند و تنها روزه را قضا بیاورد نه نماز را.
- ۶- به ایشان تذکر ده: کسی که در حال حیض آمیزش کند باید توبه کند و از خدا آمرزش بخواهد و صدقه‌ای بدهد که كفاره گناهانش بشود.

درس ۲۸: حدیث مقاربت جنسی با زن حائض

گفته پیامبر ﷺ: با زن حائض هرکاری انجام دهید بجز آمیزش.	قول النبی صلی الله علیه وسلم: اصْنَعُوا كُلَّ شَيْءٍ إِلَّا النِّكَاحَ.
--	---

(رواه احمد عن ثابت البنانی عن انس رضی الله عنه)

شرح: گفته پیامبر ﷺ: «اصْنَعُوا كُلَّ شَيْءٍ إِلَّا النِّكَاحَ»: یعنی با زن حائض هرکاری از نشستن، خوردن، آشامیدن و خوابیدن انجام دهید به جز آمیزش که درست نیست و در این زمینه از حضرت عایشه رضی الله عنها سوال شد در جواب فرمود: که مرد هر نوع استفاده را از زن حائض بکند بجز جماع و گفت: که پیامبر ﷺ در شب نماز را طولانی می کردند، سرما می خوردند، نزد من می آمدند و می گفتند: پاهای خود را لخت کن و من پاهای خود را برهنه می کردم و ایشان صورت و سینه خود را بر ران من می گذاشتند و من هم خود را خم می کردم تا گرم شوند و می خوابیدند و عایشه رضی الله عنها می گفت: سر پیامبر را می شستم در حالی که حائض بودم و پیامبر ﷺ بر من تکیه می دادند و قرآن می خواندند و من در حال عادت بودم و موضوع فوق را روایت امام احمد از ثابت بنانی از انس بن مالک رضی الله عنه تأیید می کند که حضرت انس رضی الله عنه گفت: عادت یهود چنین بود که هرگاه زن عادت می شد با او غذا نمی خوردند و جماع نمی کردند، اصحاب از پیامبر ﷺ سوال کردند خداوند آیت ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ﴾ نازل کرد و پیامبر ﷺ فرمودند: هرکاری انجام دهید بجز جماع و معنی این روایت این است که می توان با زن حائض بازی کرد و از تمام بدنش استفاده کرد به جز زیر ناف تا زیر زانو.

راهنمایی هایی برای مربی:

۱- حدیث را با تکرار بخوان تا شنوندگان حفظ کنند.

۲- شرح را جمله به جمله بخوان و آنچه نیازی به توضیح دارد واضح کن تا فهمیده شود.

-
- ۳- به ایشان تعلیم ده: که زن حائض نماز نمی خواند و روزه نمی گیرد و جماع با او نمی شود و به مسجد نرود و روزه را قضا آورد نه نماز را.
- ۴- به ایشان تعلیم ده: که مرد می تواند از زن حائض به جز عورت غلیظه استفاده کند و بهتر آنست که از زیر ناف تا زانو پرهیزد.
- ۵- به ایشان تعلیم ده: که کسی که زن خود را در حال حایض آمیزش می کند مرتکب گناه شد و بر وی لازم است که توبه نصوح کرده و استغفار کند و صدقه ای بپردازد که آن نشانه توبه است.

درس ۲۹: آیه طلاق رجعی دوبار است

<p>گفته خدای بزرگ:</p> <p>(۲۲۹) طلاق دو بار است پس نگهداشتن به خوبی یا رهاساختن با نیکی و روا نیست برای شما که بازستانید از آنچه بدانان داده اید چیزی را، مگر آن که بترسند که به پای ندارند حدود خدا را، پس اگر ترسیدید که به پای ندارند حدود خدا را نیست باکی بر آنان، در آنچه زن به فدیة دهد.</p>	<p>قول الله تبارك و تعالی:</p> <p>الطَّلُقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكِ بِمَعْرِفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَنِ وَلَا تَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ تَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ</p>
---	--

[بقره: ۲۲۹]

شرح: گفته خداوند: ﴿الطَّلُقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكِ بِمَعْرِفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَنِ﴾ خداوند در این آیه عادت بعضی مؤمنین را که با زنهای خود داشتند رد می کند و آن چنین بود: که مرد، زن خود را طلاق می داد و چون نزدیک بود که عده اش تمام شود به وی مراجعه می کرد و همین که ناراحتی پیش می آمد مجدداً او را طلاق می داد و باز در پایان روزهای عده به وی مراجعه می نمود که این عمل سبب اذیت و آزار زن می گردید. خداوند آیه فوق را نازل کرد و فرمود: طلاق دوبار است که یکبار طلاق دهد و مراجعت کند سپس بار دوم طلاق دهد و باز رجوع کند، پس از طلاق دوم یک راه وجود دارد که یا به خوبی زن را نگه دارد یا به خوبی رها کند و دیگر حق رجوع ندارد، مگر این که زن شوهر بگیرد و باز این شوهر دوم بمیرد یا طلاقش دهد، آنگاه شوهر اول با حضور ولی و تعیین مهر و حضور شهود و اجرای صیغه عقد می تواند با آن ازدواج مجدد نماید و گفته خداوند: ﴿وَلَا تَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا﴾ و روا نیست برای شما که بازستانید از آنچه به آنان داده اید چیزی را از

مهر مگر به رضایت‌شان یا این که بترسند که به پای ندارند حدود خدا را در این هنگام زن می‌تواند که نفس خود را خلع کند یعنی مهري که گرفته به شوهر مسترد کند و از وی جدا شود و آنگاه که جدا شد، به گذشتن حیض عده‌اش تمام شده و می‌تواند شوهر دیگری بگیرد و این است معنی آیه ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ﴾

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آن دو آیت را چند بار و با آرامش بخوان تا اکثر شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح را بخوان و آنچه بر مستمعین پوشیده است بیان کن تا فهمیده شود.
- ۳- به ایشان تذکر ده: کسی که زن خود را دوبار طلاق داد برای او به جز یک طلاق باقی نمی‌ماند و هرگاه طلاق سوم را گفت، حق رجوع ندارد تا این که شوهر دیگری را بگیرد.
- ۴- به ایشان بفهمان: که برای مرد درست نیست که زنش را اذیت کند که او را وادار به مخالفت کند و اگر چنین کند حق در فدیة ندارد هرچند کم باشد.
- ۵- به ایشان تعلیم ده: که خداوند خلع را به جهت دفع ضرر مباح کرده است.

درس ۳۰: حدیث زنی که بدون عذر از شوهرش جدا می‌شود

قول النبی صلی الله علیه وسلم: «أَيُّمَا امْرَأَةً سَأَلْتُ زَوْجَهَا الطَّلَاقَ فِي غَيْرِ مَا بَأْسٍ فَحَرَامٌ عَلَيْهَا رَائِحَةُ الْجَنَّةِ».	گفته پیامبر ﷺ: هر زنی که طلاق را از شوهر خود بدون هیچ نوعی ضرر یا عذر شرعی درخواست کند جنت بر وی حرام است.
--	--

(رواه البخاری)

شرح: فرموده پیامبر اسلام ﷺ که می‌فرمایند: «أَيُّمَا امْرَأَةً» این لفظ عام است هر زن شوهرداری از زنان مسلمان را شامل می‌شود و معنای «سَأَلْتُ زَوْجَهَا الطَّلَاقَ»: یعنی طلب کند از شوهر خود طلاق و جدایی را و معنای «فِي غَيْرِ مَا بَأْسٍ»: یعنی بدون کدام ضرر که از طرف شوهر به زن رسیده باشد، زیرا اگر ضرری از طرف شوهر متوجه زن می‌شود و زن طاقت صبر بر آن ضرر را نداشت این حق را دارد که از شوهر خود طلاق را درخواست کند و حتی می‌تواند برای شوهر خود فدیة و عوضی بدهد، بدین صورت که آنچه شوهر خرج کرده از مهر و دیگر مصارف آن را مسترد کند تا که شوهر وی را طلاق دهد و فدیة دادن زمانی درست است که ضرر از طرف شوهر عمدی نباشد، زیرا حلال نیست که شوهر زنش را در تنگنا قرار دهد و به او آسیب رساند تا این که زن چیزی را در بدل طلاق به شوهر بپردازد، و خلع «یعنی طلاق با عوض» هنگامی درست است که نارضایتی زن از چیزی طبیعی باشد که شوهر در آن دخل نداشته باشد و زن هم نتوان به آن حالت صبر کند در این صورت می‌تواند چیزی را به شوهر بپردازد تا شوهر وی را طلاق داده چنانچه این مورد برای زن «ثابت ابن قیس» اتفاق افتاد، زیرا که زن ثابت، از شوهر خود متنفر بود و ثابت باغی را به عنوان مهریه به زن خود داده بود، این زن خدمت رسول خدا ﷺ آمد و از ثابت شکایت نمود و گفت: قصد جداسدن دارد و نمی‌خواهد که با ثابت زندگی نماید، پیامبر اسلام ﷺ فرمودند: آیا حاضر هستی که باغ ثابت را به وی بازگردانی تا او تو را طلاق دهد، گفت: آری یا رسول

الله. پس ثابت باغ خود را گرفت و با او خلع کرد و از همدیگر جدا شدند، اما این که خلع، طلاق بشمار می‌رود یا خیر در میان فقها اختلاف است، آنانی که خلع را طلاق حساب می‌کنند عده طلاق را که سه حیض است بر زن واجب می‌دارند و آنانی که خلع را فسخ می‌دانند و طلاق محسوب نمی‌کنند عده را بر وی واجب نمی‌دانند و می‌گویند: زن باید در خلع، یک حیض سپری نماید تا معلوم شود که حامله نیست و بعد از آن می‌تواند با شوهر دیگری ازدواج کند و گفته پیامبر اسلام ﷺ که فرمودند: «فَحَرَامٌ عَلَيْهَا رَائِحَةُ الْجَنَّةِ» بیانگر مجازاتی است برای زنی که بدون این که برایش زیانی رسیده باشد تقاضای طلاق می‌نماید و آن این که جنت بر او حرام است، این فقط حکم است و اگر خدا بخواهد گناه زن را می‌بخشد و او را در جنت داخل می‌کند و این کار برای خداوند آسان است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث را به آرامش بخوان و شنوندگان هم با تو تکرار کنند تا بدانی که اکثرشان آن را حفظ کرده‌اند.
- ۲- شرح را جمله به جمله بخوان و معنی مراد از حدیث را بیان کن.
- ۳- برای‌شان بفهمان: که درخواست طلاق از شوهر حرام است، زیرا که آن باعث برهم خوردن کانون خانواده‌ها و فساد می‌شود، مگر این که درخواست طلاق برای رفع ضرر و فساد باشد.
- ۴- به ایشان تذکر ده: که شوهر می‌تواند بیشتر از آن چیزی که به زن خرج نموده طلب کند، ولی این کار خلاف مروت و گذشت است و بهتر است که شوهر بیشتر از مهری که به زن داده از وی نگیرد.

درسهای ماه ذی الحجه

درس ۱: آیه خدا از مؤمنان جانها و مالهایشان را خریده

<p>گفته خدای بزرگ:</p> <p>(۱۱۱) همانا خدا خرید از مؤمنین جانها و مالهای ایشان را که برای ایشان است بهشت. جنگ کنند در راه خدا پس بکشند و کشته شوند وعده ایست برحق در تورات، انجیل و قرآن و کیست وفادارتر به عهد خود از خدا، پس شاد باشید به معامله ای که کردید و این است آن رستگاری بزرگ.</p>	<p>قول الله تبارک و تعالی:</p> <p>﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبِشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ ۚ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾</p>
--	---

[توبه: ۱۱۱]

شرح: گفته خداوند که می فرماید: ﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ﴾: خبر می دهد از معامله ای که بین او و بندگان راستین و نیکوکارش انجام یافته است. این معامله، معامله خرید و فروش است، خداوند خریدار و مسلمانان فروشنده و جنس، جانها و مالهای مسلمانان است و بهاء جنت است و تاریخ تسلیم جان و مال روزی است که رهبر مسلمانها آنها را برای جهاد در بلند کردن کلمه خدا فرا خواند و این بدان معنی است که فقط خدا در تمامی عبادات از عقائد و گفتار و کردار مورد پرسش قرار گیرد و تاریخ دریافت این بهاء وقتی است که ارواح مسلمانان از جسدهایشان جدا شود و از رنجهای زندگی دنیا رهایی یابند، اما از آنجائی که خداوند مالک جانها و مالهای مسلمانهاست مسئله خرید و فروش که در میان خداوند و بندگان صورت می گیرد، فقط

فضل و احسان خداوند است، لذا خداوند کلمه وعده را اطلاق می کند و می فرماید: ﴿وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا﴾: یعنی خداوند بندگان خود را به این معامله، وعده حق داده است و این معامله در سه کتاب آسمانی تورات، انجیل و قرآن ثبت است.

و بعداً خداوند در تأکید وعده و عهد خود می افزاید: که می فرماید، چه کسی وفادارتر است به عهد خود از خداوند، یعنی کسی از خدا وفادارتر به عهد نیست و در آخر مسلمانان را به انجام این عهد مژده می دهد.

می فرماید: ﴿فَاسْتَبْشِرُوا بَبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ ۚ وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾: یعنی خوشحال و شادمان باشید به این معامله ای که با خداوند انجام دادید و این است رستگاری بزرگ، زیرا که نتیجه اش رهایی از آتش جهنم و ورود به جنات عدن است.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم! آیه مذکور را به طور شایسته به شاگردان بخوان تا حفظ کنند.
- ۲- شرح آیت را به آرامش کامل بخوان و نکات که نیاز به توضیح دارد توضیح ده.
- ۳- برای شاگردان بفهمان: که این آیت متضمن روابودن خرید و فروش است، لذا تمامی علماء امت اتفاق دارند بر روابودن معاملات تا از این جهت بندگان خدا بدون هیچ نوع گناه و ظلمی نیازهای خود را برآورده سازند.
- ۴- برای شاگردان بفهمان: که این معامله در میان هر فرد مسلمان و پروردگار جهان انجام گرفته است، لذا بر هر شخص مسلمانی واجب است که از مال خداوند محافظت به عمل آورد و به جز راهی که مورد رضای اوست، انفاق نکنید و همچنین بدن خود را حفاظت کنید تا این که چیزهای زیان آور بر او وارد نشود، زیرا که مال و بدن مسلمان به وسیله این معامله از آن خداوند است، لذا باید از هردو محافظت به عمل آورد تا هنگامی که منادی جهاد آن را برای مبارزه فرا خواند. این دو امانت را برای خداوند که مشتری و خریدار هست تسلیم نماید.

درس ۲: حدیث خیار در بیع

<p>گفته پیامبر ﷺ: همانا معامله با رضا و رغبت است. و گفته رسول خدا! همانا خریدار و فروشنده، مخیر هستند تا وقت از هم جدا نشوند و گفته پیامبر ﷺ: نفروشد شخص که در شهر حاضر است برای آن کسی که در بیرون است بگذارید که خداوند بعضی مردم را به وسیله بعضی دیگر روزی دهد.</p>	<p>قول النبی صلی الله علیه وسلم: إِنَّمَا الْبَيْعُ عَنْ تَرَاضٍ. «رواه ابن ماجه» وقوله صلی الله علیه وسلم: الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا «متفق علیه» وقوله صلی الله علیه وسلم: لَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ دَعَا النَّاسَ يَرْزُقُ اللَّهُ بَعْضَهُمْ مِنْ بَعْضٍ.</p>
---	---

(متفق علیه)

شرح: گفته پیامبر خدا ﷺ که می فرماید: «إِنَّمَا الْبَيْعُ عَنْ تَرَاضٍ» یعنی معامله باید از روی رضا و رغبت بین خریدار و فروشنده انجام گیرد و اگر رضا و رغبت نبود، معامله از روی اکراه و اجبار شد یا به خاطر فریب و خیانت، رضایت حاصل نشد عقد باطل می شود، و فرموده پیغمبر ﷺ که فرمودند: «الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا»: یعنی خریدار و فروشنده تا هنگامی که از هم جدا نشده اند اختیار دارند که معامله خود را فسخ و یا اجرا نمایند و این حق تا هنگامی است که طرفین در مجلس عقد حاضر باشند و این شفقت پیامبر ﷺ نسبت به مسلمانهاست که عرصه را بر آنها باز گذاشته است تا این که بتوانند بعد از عقد در معامله خود تجدید نظر کنند، زیرا گاهی انسان با کسی معامله ای می کند و بعد از معامله برای وی پشیمانی عارض می شود یا احساس خطا و اشتباه در معامله کند، پس اگر پیامبر اسلام ﷺ چنین حقی را به طرفین قائل نمی شدند خریدار و یا فروشنده متضرر می گشتند، لذا پیامبر اسلام ﷺ برای هریک از خریدار و فروشنده اجازه دادند که در صورت بروز مشکل تا هنگامی که در مجلس عقد باشند در عقد و معامله خود تجدید نظر کنند، اما آنانی که گفته

اند، منظور از جدایی در حدیث، جدایی در گفتار است نه در اجساد، مورد قبول نیست به علت آنچه که ما قبلاً بیان نمودیم. و اما گفته پیامبر ﷺ که فرمودند: «لَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ» منظور از این است که کسی که مقیم شهر است نباید جنس را برای کسی که بیرون در شهر زندگی می کند بفروشد صورتش این است که مردی از بیرون جنسی را وارد بازار می نماید و کسی از مردمان شهر به او می گوید: که جنس خود را به نزد من بگذار تا به قیمت گران تر در فرصت های آینده بفروشم، وقتی که جنس از بازار کم شود و مردم به آن نیاز پیدا کنند آن را بفروش برساند این همان صورتی است که پیامبر اسلام ﷺ نهی فرمودند.

از آنجائی که پیامبر اسلام ﷺ رسول رحمت می باشند فرمودند: که مردم نباید کاری بکنند که برادران شان متضرر شوند و باید بگذارند که خود شخص بیرونی جنس خود را به قیمت بازار به فروش رساند تا این که مسلمان ها از آن فایده گیرند و نباید که جنس را جهت گران شدن قیمت از دسترس مردم دور نگهدارند، پس پیامبر اسلام ﷺ این رحمت خویش را توضیح داده و فرمودند: مردم را به حالشان بگذارید تا خداوند بعضی از مردم را به وسیله بعضی دیگر روزی دهد. درود و رحمت بی پایان خدا بر روان پاک چنین دلسوز و مهربانی باد.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم! احادیث فوق را با دقت کامل بخوان تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح حدیث را با دقت بخوان و کلماتی را که نیاز به تفسیر دارد توضیح ده.
- ۳- برای شنوندگان بفهمان: که هر معامله ای که خداوند حرام نموده است جهت شفقت و مهربانی به بندگان است. و معاملات ذیل جزء معاملات حرام است. ۱- فروختن جنس قبل از این که آن را دریافت نماید. ۲- معامله بر معامله برادر مسلمان به این صورت که مسلمانی جنس را به کسی دیگر فروخته باشد و قبل از این که مشتری آن را قبض نماید جنس را به قیمت گران تر از فروشنده اش بخرد. ۳- معامله جهت بالابردن قیمت، بدین صورت که شخصی بر جنسی قیمت گذارد تا این که خریداران به قیمت گرانی

آن را بخزند بدون این که خودش رغبتی در خریدن آن داشته باشد. ۴- معامله چیزهای حرام مثل شراب، مجسمه‌های عکس، دخانیات نشئه‌آور حرام است و همچنین بیع عربون و آن این است که می‌گوید: این دینار را بگیر اگر جنس را بگیرم و الا مال خودت.

درس ۳: آیه رهن و گرو

<p>گفته خدای بزرگ:</p> <p>(۲۸۳) و اگر در حال سفر بودید و نیافتید نویسنده، پس گروگانی بستانید و اگر کسی از شما به کسی اطمینان پیدا کرد، پس آنکس که امین شد باید امانت او را پس بدهد، و باید بترسد خدا را پروردگار خود و کتمان نکنید شهادت را و هر کس کتمان کند آن را همانا گنهکار است دلش و خدا بر آنچه می کنید دانا است.</p>	<p>قول الله تبارك وتعالى:</p> <p>﴿وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَنْ مَّقْبُوضَةً فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي اؤْتُمِنَ أَمْنَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾</p>
--	---

[بقره: ۲۸۳]

شرح: این فرموده خداوند که می فرماید: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ﴾: یعنی اگر شما در سفر بودید ﴿وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا﴾ یعنی نیافتید کسی را که قولنامه ای را بین شما بنویسد و یا قلم و کاغذ آماده نبود. ﴿فَرِهَنْ مَّقْبُوضَةً﴾: یعنی شما به عوض نوشتن قولنامه، چیزی از یکدیگر به عنوان گرو بگیرید تا فروشنده که طلبکار است از مشتری که بدهکار است جهت حصول اطمینان چیزی را به عنوان گرو دریافت نماید، و این زمانی است که در میان طرفین اعتماد و اطمینان نباشد و اگر فروشنده به خریدار اعتماد دارد که قرضش را در موعد مقرر پرداخت می نماید، گرفتن گرو از خریدار لازم نیست، زیرا که خداوند می فرماید: ﴿فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي اؤْتُمِنَ أَمْنَتَهُ﴾: یعنی در صورتی که بعضی شما به بعضی دیگر اعتماد داشتید، باید آن کسی که امانت به او سپرده شده است، امانت را برای صاحبش مسترد نماید، و بعد خداوند می فرماید: ﴿وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ﴾: یعنی خریداری که فروشنده به آن اعتماد نموده

است و از آن قولنامه یا گرو نگرفته است باید از خدا بترسد و مال برادرش را بدون هیچ کم و کاست به آن تحویل دهد چنانچه پیامبر ﷺ فرمودند: «علی الید ما أخذت حتی تؤدیه» یعنی قرض بر عهده بدهکار است تا زمانی که آن را پرداخت نماید.

بعداً خداوند فرموده است: ﴿وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ﴾: یعنی شهادت را پنهان نکند و این شهادت شامل همه انواع شهادت‌ها می‌شود، لذا بر مسلمان لازم است که شهادت را اظهار نماید و در هیچ حالی آن را کتمان نکند، گرچه آن شهادت بر علیه خودش هم باشد، زیرا کتمان کردن شهادت از بزرگترین گناهان کبیره است، مثل شهادت دروغ که حرام و جزء گناهان کبیره است و همین گفته خداوند در حرام بودن کتمان شهادت کافی است که می‌فرماید: ﴿وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ إِثْمٌ قَلْبُهُ﴾: یعنی کسی که شهادت را کتمان می‌کند قلبش گناهکار است زمانی که قلب انسان گناهکار گردید و گناهان بر او احاطه کردند قلب واژگون گردیده و صالحیت خود را از دست می‌دهد و صاحب چنان قلبی دیگر هیچ کار خوبی را خوب و هیچ کار بدی را بد نمی‌داند. و خداوند این ارشاد سازنده خود را به این فرموده خود پایان می‌دهد و می‌فرماید: ﴿وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾: یعنی ای مسلمان‌ها! از مخالفت کردن دستورات خداوند که یک مورد آن، کتمان شهادت است بپرهیزید، زیرا خداوند به تمام کردار شما بینا و داناست.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم! آیه مذکور را چند بار بر شنوندگان تلاوت کن تا این که آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح آیت را با دقت کامل بخوان و نکاتی که نیاز به تفسیر دارد، برای‌شان تفسیر کن.
- ۳- برای شنوندگان بفهمان: که رهن و ارتهان جائز است، به دلیل همین آیت و نظر به حدیثی که به طور صحیح از پیامبر ﷺ رسیده است که ایشان مقداری غذا از شخصی

- یهودی قرض گرفتند و پیراهن جنگی خود را به آن به گرو دادند و چون وفات نمودند پیراهن شان در مقابل ۳- پیمانه جو بدست آن یهودی به گرو بود.
- ۴- به ایشان بفهمان: که گرو دادن در سفر و اقامه به اجماع علماء درست است چون گرو برای این است که شخص طلبکار از رسیدن قرضش مطمئن گردد و در صورت عدم پرداخت بتواند آن جنس گروی را فروخته و قرض خویش دریافت نماید.
- ۵- به ایشان بفهمان: وقتی که گرو، گوسفند یا گاو و یا شتر باشد می تواند از شیر گوسفند استفاده نماید و همچنین اسب و شتر را نیز سوار شود و در مقابل، علف به حیوان می دهد مشروط بر این که شیر گرفته شده از گوسفند و گاو و یا استفاده از سواری اسب و شتر قیمتش زیادتر از قیمت علفی که می دهد نباشد و هرگاه قیمت شیر بیشتر از قیمت علف بود مازاد را بر صاحبش مسترد نماید.

درس ۴: حدیث استفاده از مرهون

قول النبی صلی الله علیه وسلم: الظَّهْرُ يُرْكَبُ إِذَا كَانَ مَرْهُونًا وَلَكِنَّ الدَّرَّ يُشْرَبُ إِذَا كَانَ مَرْهُونًا وَعَلَى الَّذِي يَرْكَبُ وَيَشْرَبُ نَفَقَتُهُ.	گفته پیامبر ﷺ: حیوانی که در رهن باشد، سواری می‌شود و شیر حیوانی که در رهن است نوشیده می‌شود و خرج حیوان بر عهده کسی است که آن را سوار شده یا از شیرش استفاده می‌نماید.
--	--

(صحیح ابن ماجه)

شرح: گفته پیامبر ﷺ: «الظَّهْرُ يُرْكَبُ إِذَا كَانَ مَرْهُونًا»: مراد از حیوانی که در این حدیث آمده، قاطر، شتر و الاغ می‌باشد. و گفته پیامبر ﷺ که فرمودند: «وَلَكِنَّ الدَّرَّ يُشْرَبُ إِذَا كَانَ مَرْهُونًا»: یعنی حیوان شیرده وقتی در رهن انسان بود می‌تواند از شیرش استفاده نماید.

و گفته پیامبر ﷺ: «وَعَلَى الَّذِي يَرْكَبُ وَيَشْرَبُ نَفَقَتُهُ»: یعنی شخصی که حیوان رهنی را سوار می‌شود و یا شیرش را می‌دوشد و از آن استفاده می‌نماید باید خرج و مصرف آن حیوان از قبیل آب و علفش را پردازد مشروط بر این که شیر و یا سواری بیشتر از آن آب و علف نباشد که به حیوان می‌دهد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم حدیث فوق را چند بار برای شنوندگان بخوان تا این که حفظ نمایند.
- ۲- شرح حدیث را با دقت و آرامش، کلمه به کلمه بخوان تا شنوندگان خوب بفهمند.
- ۳- به ایشان بفهمان: شخصی که مال رهن در نزد اوست اگر در استفاده از آن افراط کرد و به اثر آن حیوان هلاک گردید باید قیمتش را پردازد و اگر زیاده‌روی نکرده ولی مال رهنی، خود هلاک و ضایع شد پرداخت قیمت لازم نیست.

- ۴- به ایشان بفهمان: که باید شیری که انسان از مال رهن می دوشد بیشتر از علفی نباشد که انسان به او می دهد و همچنین سواری شخصی بیشتر از آب و علف آن حیوان نباشد و اگر کسی خانه و یا باغی را به کسی رهن می دهد اجرت و کرایه آن خانه و همچنین غلات و حاصل آن باغ برای صاحب خانه و باغ است و شخصی که مال در نزد آن رهن است اگر بر باغ یا خانه چیزی را مصرف نماید می تواند مصرف و خرج خود را از درآمد باغ یا خانه برداشت کند و بقیه را برای صاحبش مسترد نماید.
- ۵- به ایشان بفهمان: وقتی که رهن دهنده و رهن گیرنده در باره چیزی از رهن باهم اختلاف نمودند نحوه قضاوت بین آنها این است که بر شخص مدعی شاهد و بر شخص مدعی علیه قسم لازم است.

درس ۵: آیه اصلاح بین زوجین

<p>گفته خدای بزرگ:</p> <p>(۱۲۸) و اگر زنی ترسید از شوهر خویش ناسازگاری یا روی گردانی را، پس نیست باکی بر آنان که آشتی افکنند میان خویش آشتی و آشتی بهتر است و سرشته است بخل به نفس‌ها و اگر نیکی کنید و پرهیزگار باشید همانا خدا به آنچه می‌کنید آگاه است.</p>	<p>قول الله تبارک و تعالی:</p> <p>وَإِنْ أَمْرًا خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا</p>
--	---

[النساء: ۱۲۸]

شرح: این فرموده خداوند: ﴿وَإِنْ أَمْرًا خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا﴾: معنایش اینست اگر زن از شوهر خود بر اثر بزرگسالی یا مشکلی مخالفت و بی‌توجهی را احساس نمود، ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا﴾: نیست گناه بر مرد و زن این که با همدیگر صلح و آشتی نمایند، به اینصورت که زن بعضی از حقوق خود را در هم‌خوابی و آمیزش برای شوهر ببخشد تا این که با همسر و فرزندان خود در خانه بماند و چنین صلحی خیر و به نفع هردو طرف می‌باشد، چنانچه قرآن می‌فرماید: ﴿وَالصُّلْحُ خَيْرٌ﴾: زیرا روایت شده است که این آیه در باره همسر گرامی پیامبر اسلام ام المؤمنین سوده رضی الله عنها نازل گردید، حضرت سوده رضی الله عنها وقتی که به سن پیری رسید، پیامبر اسلام خواستند که وی را طلاق دهند، اما سوده به پیامبر صلی الله علیه و آله گفت: یا رسول الله! من حقم را به عایشه رضی الله عنها می‌بخشم و در خانه شما می‌مانم. سپس همانطور پیامبر اسلام با سوده صلح نمودند و تا زنده بود در خانه پیامبر صلی الله علیه و آله باقی ماند. و این فرموده خداوند: ﴿وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ﴾: در این آیه از یک پدیده فطری که در انسان است خبر می‌دهد و آن

صفت بخل که ملازم نفس همه انسان‌هاست مرد و زن در این باهم تفاوت ندارند، ولی زن‌ها بیشتر علاقمند به هم‌خوابی و دیگر حقوق خود بوده و کمتر حاضر اند از حقوق خود چشم‌پوشی کنند، همانا لازم است که مردان حقوق همسران خود را بیشتر رعایت کنند تا به ایشان احسان کرده باشند خداوند فرموده است: ﴿وَإِنْ تَحْسَبُوا فِرَارَ اللَّهِ كَارِبًا بِمَا تَعْمَلُونَ خَيْرًا﴾ یعنی اگر شما مردان به همسران خود احسان کنید و تقوی خدا را پیشه کنید و از عذاب خدا بترسید خداوند به شما پاداش خیر می‌دهد، زیرا که خداوند به همه اعمال شما دانا و آگاه است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم آیه مذکور را به طور درست و با تجوید چند بار به شنوندگان بخوان تا این که آن را حفظ نمایند.
- ۲- شرح آیه را کلمه به کلمه بخوان و نکات قابل توضیح را واضح ساز.
- ۳- به ایشان بفهمان: که این آیه بر مشروعیت صلح بین مردم حتی بین زن و مرد دلالت دارد.
- ۴- به ایشان بگو: که ناسازگاری همانطور که از مرد می‌شود از طرف زن هم ممکن است، چنانچه خداوند در قرآن می‌فرماید ﴿وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَأَهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْتَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا﴾ (النساء: ۳۴). «آن زنانی که از ناسازگاری ایشان می‌ترسید، آنان را نصیحت کنید و یا آن‌ها را در خوابگاه ترک گوئید و بزیدشان، پس اگر از شما اطاعت نمودند به دنبال راه دیگری نروید و دست از اذیت‌شان بردارید».
- ۵- به ایشان تذکر ده: که احسان و نیکی بر هریک از مرد و زن واجب است و بدرفتاری و مخالفت بر هر دو حرام است و باید شوهران از خدا بترسند و زن‌ها را که کنیزان خدا

هستند اذیت نکنند و زنان نیز باید از خداوند بترسند و شوهران خود را اذیت نکنند زیرا که شوهران بندگان خداوند و اذیت هردو حرام است.

درس ۶: حدیث صلح بین مسلمانان

قول النبی صلی الله علیه وسلم: الصُّلْحُ جَائِزٌ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا صُلْحًا حَرَّمَ حَلَالًا أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا.	گفته پیامبر ﷺ: صلح بین مسلمانان جائز است، مگر صلحی که حرام را حلال یا حلال را حرام کند.
--	---

(رواه الترمذی)

شرح: فرموده پیامبر اسلام: «الصُّلْحُ جَائِزٌ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ»: یعنی صلح و آشتی در میان مسلمانان جائز است. چه صلح جهت رفع منازعه فعلی باشد، یا جهت پیشگیری از دعوی و خصومت در آینده، بلکه صلح در برخی از موارد واجب است مثل اصلاح میان گروه‌های متخاصم که باهم درگیرند و یا صلح میان کفار و مسلمانان، هنگامی که صلح به نفع اسلام باشد و گاهی صلح و آشتی درجه افضلیت پیدا می‌کند و دارای اجر و ثواب است مثل صلح در میان دو کس که باهم خصومت دارند. یا صلح در خصومت‌های دسته‌جمعی مانند خصومت در املاک و حق الطریق آن‌ها و اموال مشترک. و فرموده پیامبر گرامی اسلام: «إِلَّا صُلْحًا حَرَّمَ حَلَالًا أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا»: مگر صلحی که حرام را حلال کند، مثل این که صلح نماید به این که مشروب بخورد یا کسی را بزند یا مال کسی را غصب نماید یا این که او را ضرب و شتم کند. و یا صلحی که حلال را حرام نماید مثل این که صلح نماید به حج بیت الله الحرام نرود، یا این که ازدواج نکند و شک نیست که چنین صلحی باطل و حرام است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- مربی محترم حدیث بالا را به طور خوب و با آرامش کامل بخوان تا این که شنوندگان حفظ نمایند.

۲- شرح حدیث را به طور واضح بخوان و نکات قابل توضیح را واضح کن.

۳- به ایشان بفهمان: که صلح که حلال را حرام و حرام را حلال می کند چنین صلح باطل و فاسد است.

۴- به ایشان بفهمان: که صلح گاهی با اقرار می باشد مثل این که یکی بر دیگری ادعای حق نماید و آن هم اقرار کند پس مدعی چیزی را برای مدعی علیه بدهد، برای این که حق او را انکار نکرده است.

۵- به ایشان بفهمان: که صلح گاهی با انکار می شود مثل این که کسی بر دیگری ادعای حق می کند و آن شخص سکوت می کند پس مدعی علیه چیزی را به مدعی می دهد تا از خصومت او راحت شود.

درس ۷: آیه اجاره و گرفتن اجرت

<p>گفته خدای بزرگ:</p> <p>(۲۲) ای پدر من بگیر او را به مزدوری که بی گمان بهترین کسی که مزدور گیری زورمند، امین است.</p> <p>[قصص: ۲۶]</p> <p>(۷۷) اگر می خواستی می گرفتی بر آن مزدی را.</p>	<p>قول الله تبارك وتعالى:</p> <p>يَتَّابِتِ اسْتَعْرُهُ ^ط إِنَّ خَيْرَ مَنْ اسْتَعَجَرَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ ﴿٢٦﴾</p> <p>[قصص: ۲۶]</p> <p>وقوله تعالى:</p> <p>لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ﴿٧٧﴾</p>
--	---

[کهف: ۷۷]

شرح: فرموده خداوند: ﴿يَتَّابِتِ اسْتَعْرُهُ﴾ خبری است که خداوند از دختر یکی از بندگان صالح خود شعیب علیه السلام حکایت می کند که چون حضرت موسی علیه السلام در مسیر راه مصر به مدین به چاه آبی می رسد که مردان زیادی در اطراف آن جمع شده اند و دو تا دختر دورتر از مردم ایستاده اند. حضرت موسی علیه السلام گوسفندان این دختران را آب می دهد و دختران به نزد پدر خود برگشتند و از احسان موسی به پدر حکایت کردند، شعیب علیه السلام یکی از این دختران را به دنبال موسی فرستاد و موسی علیه السلام همراه دختر به نزد شعیب آمد، سپس حضرت شعیب علیه السلام احوال او را جويا شده و حضرت موسی شرح حال خود را به آنها تعریف کرد، شعیب علیه السلام گفت: احساس ترس و بیم مکن که از چنگ قومی ظالم نجات یافتی. آنگاه یکی از دختران به پدر گفت: ای پدرم! او را برای چراندن گوسفندان ما اجیر کن و انگیزه اش را نسبت به اجیر نمودن موسی ابراز نموده و گفت: این آدم از نظر عقل و علم و نیروی بدنی در حد بسیار خوبی است که دارای قوت کافی در انجام کارها و شخص امانتداری است چه قوت حضرت موسی را از آب کشیدنش برای گوسفندان دانسته و

امانت‌داری او را هنگامی دانست که با موسی از سر چاه به نزد پدر می‌آمد و این آیه شریفه دلالت می‌کند بر این که اجیر گرفتن کسی برای کار جائز است.

فرموده خداوند: ﴿لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا﴾ حکایتی است که خداوند از حضرت موسی و حضرت خضر علیهما السلام بیان می‌کند که حضرت خضر در اثناء مسافرتی که با موسی علیه السلام داشت، دیواری فرو ریخته‌ای را در روستائی که ایشان را به ضیافت پذیرفته بودند، مجدداً بنا کرد. حضرت موسی گفت: اگر می‌خواستی می‌توانستی در مقابل زحمات خود از ایشان اجرت دریافت کنی. این آیه شریفه دلالت دارد بر روا بودن اجیر گرفتن و گرفتن اجرت و دستمزد در مقابل کار.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم دو آیه فوق را چند بار برای شنوندگان بخوان تا این که حفظ کنند.
- ۲- شرح آیات را جمله جمله بر ایشان بخوان و نکات قابل توضیح را توضیح ده.
- ۳- به ایشان بفهمان: که ذکر داستان موسی علیه السلام و شعیب و همچنین داستان موسی و خضر در قرآن کریم نشانه واضح بر نبوت پیغمبر خدا است، زیرا که پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله سرزمین‌شان را ندیده بودند و همچنین در عصر و زمان‌شان نبودند، چگونه داستان‌شان را بدین صورت شگفت‌انگیز حکایت کردند که هیچکس نمی‌تواند آن را تکذیب نماید.
- ۴- به ایشان بفهمان: که در این دو آیت دلیل واضحی وجود دارد بر این که اجیر گرفتن جائز است و شخص می‌تواند بعد از پایان کار از کارفرمای خود مزد دریافت نماید.

درس ۸: حدیث خدا دشمن سه کس است

<p>قول النبی صلی الله علیه وسلم: قَالَ اللَّهُ: ثَلَاثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، رَجُلٌ أُعْطِيَ بِي ثُمَّ غَدَرَ، وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ، وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوْفَى مِنْهُ، وَلَمْ يُعْطِ أَجْرَهُ.</p>	<p>گفته پیامبر ﷺ: که خداوند فرموده: سه کس هست که من در روز قیامت خصم ایشان هستم. اول: مردی است که به نام من با کسی عهد بندد و بعد خیانت کند. دوم: مردی است که شخص آزادی را بفروشد و از قیمتش استفاده کند. سوم: مردی که شخصی را اجیر کند، از آن کار بگیرد و مزدش را نپردازد.</p>
---	---

(رواه البخاری)

شرح: این گفته پیامبر اسلام ﷺ جزء احادیث قدسی است. حدیث قدسی آن است که پیامبر ﷺ از خداوند نقل کند، بدون این که در قرآن ذکر شده باشد. این گفته پیامبر ﷺ: «ثَلَاثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ» یعنی در روز قیامت خداوند مدافع افراد مظلوم است که خداوند در یک طرف دعوی قرار دارد تا حق این مظلومین را از ظالمین بگیرد، بعد پیامبر اسلام افرادی را که خداوند در روز قیامت با ایشان مخاصمه می کند توضیح داده می فرماید: «رَجُلٌ أُعْطِيَ بِي ثُمَّ غَدَرَ». یعنی مردی که با کسی عهد بندد و عهد و پیمان خود را با سوگند به نام خدا تأکید نماید سپس به عهد خود خیانت کند. دوم مردی که شخص آزادی را بفروشد و از قیمتش استفاده نماید. سوم کسی که شخصی را اجیر کند، مرد باشد یا زن آزاد باشد یا غلام کافر باشد یا مسلمان و از آن کار بکشد، اما مزدش را نپردازد و این سه گروه آنانی اند که در روز قیامت خداوند خصم شان است تا حق افرادی که مورد ظلم شان قرار گرفته اند از ایشان بستانند و آنگاه به جنت یا دوزخ جزا می دهد. بدا بحال کسانی که در روز قیامت خداوند با ایشان مخاصمه می کند چگونه نجات پیدا می کنند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم حدیث بالا را چند بار بخوان تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح حدیث را کلمه به کلمه بخوان و نکات لازم را بیان کن.
- ۳- شنوندگان را به بزرگی گناه این سه کس آگاه ساز تا از چنین عملی پرهیزند.
- ۴- به ایشان تذکر ده: که سوگند غموس صاحبش را در آتش غوطه می‌دهد و یمین غموس سوگندیست که شخص نام خدا را به دورغ یاد می‌کند تا حق انسانی را ضایع سازد.
- ۵- شنوندگان را از گناه خیانت و عهدشکنی مطلع ساز.
- ۶- به ایشان یادآوری کن: به این حدیث پیامبر ﷺ که فرمودند: مزد کارگر را پیش از خشک شدن عرقش پردازید.

درس ۹: آیه شهادت دو نفر عدل بر وصیتی

<p>قول الله تبارك وتعالى:</p> <p>يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا شَهَدَةُ بَيْنَكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمْ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ</p> <p>[مائدة: ۱۰۶]</p> <p>و گفته خدای بزرگ:</p> <p>(۱۰۶) ای مؤمنان! هرگاه مرگ هر یک از شما فرا رسد، دو نفر عادل از خودتان بر وصیتش گواهی دهند.</p> <p>[مائدة: ۱۰۶]</p> <p>و گفته خدای بزرگ:</p> <p>(۱۲) بعد از وصیت که به آن وصیت شده باشد یا قرض که به ذمه اش باشد.</p>	<p>قول الله تبارك وتعالى:</p> <p>يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا شَهَدَةُ بَيْنَكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمْ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ</p> <p>[مائدة: ۱۰۶]</p> <p>وقوله تعالى:</p> <p>مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَا أَوْ دَيْنٍ</p>
--	---

[النساء: ۱۲]

شرح: ﴿يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾: ای آنانی که به ربوبیت خدا و پیامبری حضرت محمد ﷺ ایمان آوردید! آنچه شما را نفع دارد خبر می‌دهم: که چون مریض شوید و مرگ شما فرا رسد و خواستید چیزی را وصیت کنید باید دو نفر عادل و مسلمان بر وصیت خود گواه بگیرید. شاهد عادل آنست که از گناهان کبیره بپرهیزد و تا حد ممکن از گناهان صغیره نیز اجتناب نماید، البته این وقتی می‌باشد که شخص در خانه‌ی خود باشد اما در هنگام مسافرت اگر از کفار هم شاهد بگیرد اشکالی ندارد، چون قرآن می‌فرماید: ﴿أَوْ ءَاخِرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَبْتُمْ مَّصِيبَةَ الْمَوْتِ﴾ (المائدة: ۱۰۶). «یعنی اگر شما مسافرت نمودید و مرگ تان فرا رسید می‌توانید دو نفر شاهد که مسلمان هم نباشند به عنوان گواه انتخاب نمایید». و در آیه سوره نساء خداوند بعد از بیان نحو تقسیم میراث و بیان حق هر کدام از ورثه می‌فرماید: ﴿مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَا أَوْ دَيْنٍ﴾: یعنی میراث شخص متوفی را به همان نحو که بیان شد تقسیم کنید، بعد از این که قرضش را پرداخته و وصیت شخص را

اجرا کردید یعنی قبل از تقسیم میراث باید وصیت که شخص نموده از یک سوم مال و یا کمتر از آن اجراء نمائید بعد مال ورثه را تقسیم کنید.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم دو آیه فوق را چند بار بخوان تا این که شنوندگان آن را حفظ کنند.
- ۲- شرح آیات را با دقت کامل بخوان و نکات لازم را توضیح ده.
- ۳- به ایشان توضیح ده: که وصیت کردن بر هر مسلمان که طلبکار است یا بدهکار واجب است تا این که حق خودش و یا دیگران ضایع نشود.
- ۴- به ایشان بفهمان: که گرفتن شاهد در موقع وصیت مستحب است.
- ۵- به ایشان تذکر ده: که شهود باید افراد عادل و مسلمان باشند مگر در موقع سفر که در آن شاهد غیر مسلمان هم درست است.
- ۶- به ایشان بفهمان: که خداوند نسبت به بندگان مؤمنش بسیار مهربان است، زیرا این مسائل مهم زندگی را به ایشان تعلیم داده است.

درس ۱۰: حدیث وصیت مسلمان باید نوشته باشد

گفته پیامبر ﷺ سزاوار نیست برای شخص مسلمان که برای او چیزی باشد که باید در مورد آن وصیت کند. این که دو شب بر آن بگذرد مگر این که وصیت نامه‌اش در نزد آن نوشته شده باشد.	قول النبی صلی الله علیه وسلم: مَا حَقُّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ لَهُ شَيْءٌ، يُوصِي فِيهِ يَبِيتُ لَيْلَتَيْنِ، إِلَّا وَوَصِيَّتُهُ مَكْتُوبَةٌ عِنْدَهُ.
--	---

(متفق علیه)

شرح: «مَا حَقُّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ لَهُ شَيْءٌ، يُوصِي فِيهِ». شایسته نیست برای شخص مسلمان، چه مرد باشد و چه زن که اگر مورد وصیتی داشته باشد مانند قرض که می‌خواهد و یا قرضی که دیگران از وی می‌خواهند. این که دو شب یا بیشتر بر آن بگذرد، مگر که وصیت نامه‌اش در نزد آن نوشته باشد. و اگر وصیتش دارای اهمیت باشد، مانند وصیت به یک سوم مال برای صرف در راه‌های خیر و نیک یا وصیت به قرض‌های که به ذمه او است و یا از دیگران می‌خواهد، و از این نگران است که به وصیتش عمل نشود باید دو نفر شاهد عادل بر وصیت خود گواه بگیرد و به مجرد نوشتن اکتفا نکند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم حدیث بالا را چند بار بخوان تا این که شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح حدیث را با دقت کامل بخوان تا این که شنوندگان خوب درک کنند.
- ۳- به ایشان بفهمان که وصیت برای وارث درست نیست، زیرا که از پیامبر ﷺ حدیث روایت شده است که وصیت برای وارث درست نیست.
- ۴- به ایشان بفهمان: که وصیت در بیشتر از یک سوم مال درست نیست.

۵- به ایشان این حدیث پیامبر اسلام را بخوان که از پیامبر اکرم ﷺ پرسیدند کدام صدقه بهتر است، پیامبر اسلام فرمودند: «بهترین صدقه آنست که مال را صدقه کنی در حالی که سالم باشی و به دنیا علاقمند باشی و ثروت را آرزو داشته باشی و از فقر و تنگدستی بیم داشته باشی و نباید در دادن صدقه تأخیر کنی که چون نفس به گلو برسد آن موقع بگوئی: اینقدر مال برای فلان و اینقدر مال برای فلانی، در حالی که مالت از دیگران است».

۶- به ایشان حدیث پیامبر اکرم برای سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه را تذکر ده که میخواست کل مالش را صدقه دهد، فرمودند: اگر ورثه‌ای خود را ثروتمند باقی گذاری، بهتر از این است که بعد از تو فقیر باشند و دست سؤال را به سوی مردم دراز کنند و هر مالی را که در راه خدا نفقه کنی صدقه به شمار می‌رود حتی آن لقمه را که به دهان زن خود می‌گذاری.

درس ۱۱: آیه تقسیم میراث

<p>گفته خدای بزرگ:</p> <p>(۱۱) خداوند شما را دستور می دهد در مورد فرزندان شما این که در میراث برای پسر است مانند بهره دو دختر و اگر زنانی باشند بیش از دو تن برای ایشان دو ثلث آنچه باز گذارده است و اگر یک زن باشد پس برای اوست نصف و برای پدر و مادرش هر کدام از آنان است شش یک از آنچه باز گذارده اگر وی را فرزندی باشد و اگر وی را فرزندی نباشد و میراث برد از او پدر و مادرش پس برای مادرش سه یک است و اگر وی را برادرانی باشند پس برای مادرش شش یک است پس از وصیتی که کرده باشد یا قرضی که گذاشته.</p>	<p>قول الله تبارك وتعالى:</p> <p>يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ ۚ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ ۚ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ ۚ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ ۚ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبُوَاهُ فَلِلْأُمِّهِ الثُّلُثُ ۚ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِلْأُمِّهِ الشُّدُسُ ۚ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ</p>
--	---

[النساء: ۱۱]

شرح: قوله تعالى: ﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ﴾: این وصیتی است که خداوند بندگان مؤمن خویش را در مورد فرزندان شان کرده است که هرگاه کسی بمیرد و پسران و دخترانی بجا گذارد، خداوند ابتداء حق فرزندان شخص متوفی را براساس ﴿لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ﴾ بیان فرموده: که برای پسر، سهم دو دختر داده می شود. و اگر شخص وفات کرد و از آن یک پسر و دو دختر بجا ماند و دو دینار بجا گذاشت تقسیم میراث شان چنین است که یک

دینار به پسر و دینار دیگر را به دو دختر دهند که به هر دختر نصف دینار می‌رسد، بعد می‌فرماید: ﴿فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلَاثَا مَا تَرَكَ﴾: یعنی اگر بعد از میت پسر نماند و فقط دو دختر یا بیشتر بجای ماندند مال سه قسمت می‌شود، دو سوم مال را برای دختران و یک سوم دیگر برای عصبه داده می‌شود و اگر دختر یکی بیشتر نبود، نصف مال به دختر و نصف دیگر را برای باقی ورثه دهند و خداوند حق پدر و مادر را بیان کرده. می‌فرماید:

﴿وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُّ﴾ برای پدر و مادر متوفی در صورتی که از میت فرزندی مانده باشد برای هر کدام یک ششم مال داده می‌شود و اگر فرزند نداشت و فقط پدر و مادر وارث او بودند یک سوم مال برای مادر داده می‌شود و بقیه برای پدر و اگر شخص متوفی برادرانی داشت برای مادر یک ششم مال داده شود، زیرا با وجود برادران حق مادر از یک سوم مال به یک ششم آن کاهش می‌یابد. بعد در پایان خداوند می‌فرماید: ﴿مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ﴾: یعنی مال میراث بعد از اجراء وصیت میت و اداء قرض تقسیم گردد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم آیات بالا را چند بار بخوان تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را با دقت و آرامش بخوان و موارد لازم را توضیح ده.
- ۳- به ایشان توضیح ده: که این وصیت خداوند عادلانه‌ترین شیوه تقسیم میراث است، به ایشان بفهمان این که شریعت اسلام برای پسر دو برابر سهم دختر را می‌دهد به خاطر این است که پسر نیاز به ازدواج دارد و همچنین خرج و مصرف همسر و فرزندان به عهده او است اما دختر در ازدواج خود نیاز به مال ندارد چون خرجش به عهده شوهر است.
- ۴- به ایشان بفهمان: که کافر از مسلمان میراث نمی‌برد و همچنین مسلمان از کافر و قاتل نیز از شخص مقتول میراث نمی‌برد!

درس ۱۲: حدیث پرداخت حق صاحبان سهم میراث

گفته پیامبر ﷺ: حق صاحبان سهم را پردازید، بعد از آن هرچه باقی ماند برای نزدیکترین مردی است که به میت می‌رسد و پیامبر ﷺ فرمودند: خداوند حق هر صاحب حق را تعیین نموده است پس وصیت برای وارث نیست.	قول النبی صلی الله علیه وسلم: أَلْحِقُوا الْفَرَائِضَ بِأَهْلِهَا فَمَا بَقِيَ فَلْأُولَىٰ رَجُلٍ ذَكَرَ. وقوله صلی الله علیه وسلم: إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَعْطَىٰ كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ فَلَا وَصِيَّةَ لِّوَارِثٍ.
--	---

(متفق علیه) و (صحیح ابن ماجه)

شرح: می‌فرماید: «أَلْحِقُوا الْفَرَائِضَ بِأَهْلِهَا» پیامبر اسلام در این حدیث امت خویش را دستور دادند که در تقسیم میراث اول از ذوی الفروض یعنی آنانی که سهم‌شان در قرآن بیان شده، شروع کنند و بعد از دادن حق ذوی الفروض بقیه مال را به نزدیکترین مردی که به متوفی می‌رسد بدهند. مثلاً کسی وفات کرد و از آن همسر، پدر و مادر باقی ماندند اول باید حق همسرش داده شود که یک چهارم مال است بعد حق مادر را اداء کنند که یک سوم است و بقیه مال را به پدرش دهند، چون پدر نزدیک‌ترین کس به میت است و عصبه گفته می‌شود. مثال دیگر، زن وفات نموده و از آن چند فرزند و شوهر باقی ماندند، شیوه تقسیم میراث بدین‌صورت است که اول حق شوهر را که یک چهارم است اداء کنند و بقیه مال را به فرزندان بدهند که برای پسر دو برابر حق دختر است و فرزندان درین‌صورت عصبه متوفی حساب می‌شوند. مثال دیگر کسی می‌میرد و پدر و مادر بجا می‌گذارند برای مادرش یک سوم و بقیه برای پدر است، زیرا که او عصبه است. و پیامبر ﷺ می‌فرماید: که بقیه مال به نزدیک‌ترین مرد به متوفی می‌رسد. چنانکه بعد از میت، همسر، مادر، پدر و پسران برادر پدری باقی ماندند، اول حق همسرش داده می‌شود که یک چهارم مال است و یک ششم مال

برای مادر داده می‌شود و بقیه مال متعلق به پدر است، پسران برادرش میراث نمی‌برند، چه ازیشان فرد نزدیک‌تر به متوفی وجود دارد که پدر متوفی می‌باشد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- هر دو حدیث بالا را چند بار بخوان تا این که شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح حدیث را به آرامش و دقت بخوان و موارد لازم را توضیح ده.
- ۳- به ایشان بفهمان: که سهم مادر بزرگ، پدر بزرگ یک ششم مال می‌شود.
- ۴- به ایشان بفهمان: که وصیت و قرض شخص متوفی قبل از تقسیم میراث باید اجراء شود. زیرا قرآن می‌فرماید: ﴿مَنْ بَعْدَ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ﴾ (النساء: ۱۲). یعنی «تقسیم مال میراث باید بعد از اجراء وصیت و پرداختن قرض متوفی باشد در حالی که وصیت به ورثه ضرر نداشته باشد یعنی بیشتر از یک سوم مال نباشد».
- ۵- به ایشان تعلیم ده: که وصیت در وقت مرگ به بیشتر از یک سوم مال حرام است، همچنانکه وصیت برای وارث حرام است که کسی در وقت مرگ اعتراف به قرض کند، برای این که ورثه را از میراث محروم کند، زیرا که خداوند می‌فرماید: «غیر مضار» در حالی که ضرر رسان نباشد و چنین کسی قصد ضرر به ورثه را کرده است.

درس ۱۳: آیه داستان داود و دو خصم

<p>گفته خدای بزرگ:</p> <p>(۲۱) آیا رسید به تو خبر ستیزنده آنگاه که بالا رفتند بر دیوار عبادتگاه (۲۲) هنگامی که در آمدند بر داوود پس ترسید از ایشان. گفتند: نترس ما دو ستیزه گریم، ستم کرده است یکی از ما بر دیگری، پس حکم کن میان ما به حق و گزاف نگوی، و رهبری کن ما را به راه راست.</p>	<p>قول الله تبارک و تعالی:</p> <p>وَهَلْ أَتَاكَ نَبَأُ الْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿٢١﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَى دَاوُدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمَانِ بَغَى بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ فَأَحْكُم بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَا إِلَى سَوَاءِ الصِّرَاطِ ﴿٢٢﴾</p>
---	---

[ص: ۲۱ - ۲۲]

شرح: ﴿وَهَلْ أَتَاكَ نَبَأُ الْخَصْمِ﴾ آن دو نفر که با یکدیگر خصومت داشته و به دیوار عبادتگاه داود بالا رفتند، حضرت داود علیه السلام هرگاه در عبادتگاه خود به عبادت می پرداخت کسی حق نداشت که بر او وارد شود، خداوند دو فرشته را به صورت دو مرد فرستاد: که از دیوار عبادتگاه وارد شدند، حضرت داود از ایشان ترسید، گفتند: نترس ما دو نفر هستیم که با همدیگر خصومت داریم و یکی از ما بر دیگری ظلم نموده است، چون از این دو نفر یکی نود و نه بز داشت و آن دیگر فقط یک بز و اولی مدعی شده است که این بز هم مال او باشد لذا نزد تو آمدیم تا در بین ما حکم کنی و حق را بیان کنی و ما را به راه راست راهنمایی کنی حضرت داود علیه السلام پیش از این که از طرفین پرسد حکم کرد و موفق به حکم عادلانه نشد و چون متوجه خطای خود شد به سجده افتاد، توبه و استغفار کرد. و سبب خطایش این بود: که قبل از این که سخن طرفین را بشنود حکم خود را صادر کرد و اصل قصه چنین بود که روزی حضرت داود گفت: ایکاش! مثل حضرت ابراهیم و اسحق و یعقوب دارای نام نیکوی می بودم و مردم پس از مرگ مرا ستایش کنند، برایش گفته شد: که آن پیامبران از

طرف خداوند امتحان شدند و در امتحان خود صبر کردند، حضرت داوود هم از خدا خواست که مورد امتحان قرار گیرد و صبر کند تا مقام ایشان را کسب کند، خداوند او را بنا به درخواست خودش امتحان کرد و دو فرشته را فرستاد: که از دیوار عبادتگاه وارد شدند و از او قضاوت عادلانه خواستند، ولی به حکم عادلانه موفق نشد و به خطای خود فهمید و توبه کرد.

راهنمایی‌های برای مربی:

- ۱- دو آیه بالا را چند بار بخوان تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح حدیث را کلمه به کلمه بخوان و جاهایی که نیاز به توضیح دارد توضیح ده.
- ۳- به ایشان بفهمان: که قاضی باید حرف هر دو طرف را بشنود نه یک طرف تا این که در حکم خود دچار انحراف شود.
- ۴- برای‌شان بفهمان: که سجده داود که در این آیه ذکر شده است سجده توبه بوده و سجده‌ای که ما می‌کنیم سجده شکر است چنانچه پیامبر ﷺ فرمودند.
- ۵- به ایشان بفهمان: که توبه کردن فوراً واجب است، زیرا که حضرت داود عليه السلام به محض این که به خطای خود پی برد در حضور خدا به سجده افتاد.
- ۶- به ایشان تذکر ده: هرگاه در کار قضاوت و صدور حکم اگر خداوند حافظ و یاور انسان نباشد مشکل است که انسان نجات یابد.

درس ۱۴: حدیث قاضیان سه نوع اند

گفته پیامبر ﷺ قاضی‌ها در اسلام سه گروه اند، گروه اول در بهشت اند و دو گروه دیگر در جهنم. گروهی که در بهشت اند، مردی است که حق را شناخته و طبق آن حکم نموده است. گروه دوم مردی است که حق را شناخته و در صدور حکم مرتکب بی‌عدالتی شده است گروه سوم مردی است که بدون علم و دانش در میان مردم قضاوت می‌کند.	قول النبی صلی الله علیه وسلم: الْقُضَاةُ ثَلَاثَةٌ وَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ وَاثْنَانِ فِي النَّارِ فَأَمَّا الَّذِي فِي الْجَنَّةِ فَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَقَضَى بِهِ وَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَجَارَ فِي الْحُكْمِ فَهُوَ فِي النَّارِ وَرَجُلٌ قَضَى لِلنَّاسِ عَلَى جَهْلٍ فَهُوَ فِي النَّارِ.
---	---

(رواه ابوداود، ابن ماجه و الترمذی)

شرح: گفته پیامبر ﷺ: «الْقُضَاةُ ثَلَاثَةٌ»، یعنی قاضی‌ها در اسلام سه گروه اند و ازین سه گروه خارج نیستند، گروه اول در بهشت اند و دو گروه دیگر در جهنم. آن که از اهل بهشت است، کسی است که حق را تشخیص داده و طبق آن حکم می‌کند، دو گروه دیگر که از اهل جهنم اند. مردی است که حق را شناخته است اما در صدور حکم خود مرتکب جور و بی‌عدالتی شده است، گروه سوم کسی است که بدون علم و دانش کافی در میان مردم به قضاوت پردازد و ازین حدیث دانسته می‌شود که قضات باید در قضاوت خود، دقت لازم را به کار گیرند تا این که حکم‌شان مطابق حق و عادلانه باشد و شخصی که قضاوت را به عهده می‌گیرد باید فردی باشد که به تمام جزئیات و احکام فقهی آگاهی داشته و نیز از تقوای کافی برخوردار باشد و همچنین باید قاضی همواره از درگاه خداوند بخواهد که او را در کارش یاری فرماید و از صدور احکام خلاف حق حفاظت نماید زیرا نجات از خلاف، بدون توفیق خداوند امکان‌پذیر نیست.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم حدیث بالا را به طور درست، چند بار بخوان تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح حدیث را کلمه به کلمه بخوان و نکات لازم را توضیح ده.
- ۳- به ایشان تذکر ده: که نباید شخص مسلمان، تقاضای قضاوت بنماید، زیرا پیامبر ﷺ فرمودند: هر کس قضاوت را طلب کند، به خودش سپرده می‌شود.
- ۴- به ایشان بفهمان: حدیث پیامبر اشاره به این دارد که آنانی که اهل استقامت اند همیشه اندک اند.
- ۵- به ایشان بفهمان: که جهل و نادانی باعث فتنه و آشوب می‌شود.
- ۶- به ایشان تذکر ده: که پیروی از هوای نفس سبب زیان و گمراهی می‌گردد.

درس ۱۵: آیه شهادت دو مرد، یا یک مرد و دو زن

<p>گفته خدای بزرگ:</p> <p>(۲۸۲) و گواه گیرید دو گواه از مردان خویش را و اگر نبود دو مرد پس بگیرید یک مرد و دو زن از آنانکه پسند می کنید چون اگر فراموش کند یکی به یاد آورش دیگری و خودداری نکنند گواهان هرگاه خوانده شوند.</p>	<p>قول الله تبارک و تعالی:</p> <p>وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّن تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى ۚ وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا</p>
--	--

[بقره: ۲۸۲]

شرح: گفته خداوند: ﴿وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ﴾ یعنی وقتی که باهم معامله کردید به خاطر جلوگیری از هر نوع خصومت در آینده دو نفر از مردان عادل و با تقوی را که مورد رضایت شمایند، شاهد بگیرید و اگر دو شاهد از مردان ممکن نبود، پس یک مرد و دو زن عادل و با تقوی را شاهد بگیرید. بعد خداوند علت انتخاب یک مرد و دو زن را چنین بیان نموده است. ﴿أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى﴾: یعنی شما یک مرد و دو زن شاهد بگیرید تا این که اگر یکی از زنان فراموش کرد یکی دیگر به یادش دهد، چون زنان طبیعتاً و فطرتاً فراموش کارند. و ممکن است به اثر گذشت زمان موضوع را فراموش کنند که اگر یکی از زنان فراموش کرد، یکی دیگر به یادش دهد، خداوند بعد از دستور گرفتن شاهد می فرماید: ﴿وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا﴾ یعنی نباید شاهدان از اداء شهادت انکار ورزند تا وقتی که از ایشان برای شهادت دعوت شود، زیرا کتمان شهادت گناه بزرگ است که منجر به پایمال شدن حق می گردد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم آیه فوق را چند بار بخوان تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را با دقت کامل بخوان و نکات لازم را واضح کن.
- ۳- به ایشان تعلیم ده: که گرفتن شاهد برای قطع هر نوع خصومت و جدال در آینده است و یکی از دستورات نیک اسلام است.
- ۴- به ایشان تذکر ده: که زنان از نظر بدنی و عقلی ضعیف اند و نباید کاری که مافوق قوت‌شان باشد به ایشان واگذار شود تا این که باعث ضرر به جامعه اسلامی نشود.
- ۵- به ایشان تذکر ده: که شاهدانی که شریعت اسلام دستور داده، شاهدانی است که عادل بوده و از گناهان کبیره پرهیز می‌کنند، زیرا کسی که به شریعت پروردگار خویش خیانت کند، هیچگاه در اداء شهادت واقعی سعی و اهتمام نمی‌ورزند.

درس ۱۶: حدیث شهادت چهار نفر بر خوبی انسان

<p>گفته پیامبر ﷺ: آیا خبر دهم شما را به بهترین شاهدها، بهترین شاهدان کسی است که پیش از درخواست، شهادت خود را اداء کند.</p> <p>هر مسلمانی که چهار شخص به خوبی آن گواهی دهند: خداوند او را داخل جنت می کند، گفتیم: یا رسول الله سه نفر چه؟ گفت: سه نفر هم همین حکم را دارد گفتیم: یا رسول الله دو نفر چطور؟ گفت: دو نفر هم همچنین است و از یک نفر سوال نکردیم.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ الشُّهَدَاءِ الَّذِي يَأْتِي بِشَهَادَتِهِ قَبْلَ أَنْ يُسْأَلَهَا.</p> <p>قوله صلى الله عليه وسلم: أَيُّمَا مُسْلِمٍ شَهِدَ لَهُ أَرْبَعَةٌ بِخَيْرٍ أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ، قُلْنَا: وَثَلَاثَةٌ؟ قَالَ: وَثَلَاثَةٌ، قُلْنَا: وَاثْنَانِ؟ قَالَ: وَاثْنَانِ، ثُمَّ لَمْ نَسْأَلْهُ عَنِ الْوَاحِدِ.</p>
--	--

شرح: گفته پیامبر ﷺ: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ الشُّهَدَاءِ» پیامبر اسلام در این کلام خود به مسلمانان تعلیم می دهد که شاهدان باهم متفاوت اند و بهترین شاهد آنست که قبل از این که از او درخواست شهادت کنند، شهادت خود را اداء نماید و این برتری به خاطر علاقه و رغبتش به نفع اسلام و احقاق حقوق مسلمانان است.

و این فرموده پیامبر ﷺ: «أَيُّمَا مُسْلِمٍ شَهِدَ لَهُ أَرْبَعَةٌ بِخَيْرٍ أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ»: بیانگر مژده ایست از پیامبر ﷺ به مسلمانان که هر فرد مسلمان چه مرد باشد یا زن وقتی که چهار نفر مسلمان عادل به خوبی آن گواهی دهند: خداوند او را داخل جنت می کند.

بعد، اصحاب از سه نفر پرسدند. پیامبر اسلام فرمودند: سه نفر هم همین حکم را دارند و پیامبر در مورد دو نفر همچنین جواب را دادند، اما اصحاب از یک نفر سوال نکردند.

خدا می‌داند که اگر ایشان سؤال می‌کردند پیامبر ﷺ آری می‌گفتند یا نه، در این حدیث ارزش و اهمیت شهادت بیان شده است که شخص مسلمان باید مواظب باشد تا هنگامی که در موضوعی یقین ندارد اقدام به شهادت ننماید اگرچه آن شهادت برایش منفعتی داشته باشد و شهادت را کتمان نکند اگرچه مصیبت مالی و یا جانی به او وارد کند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم دو حدیث فوق را چند بار بخوان تا این که شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح حدیث را کلمه به کلمه بخوان و موارد نیاز را توضیح ده.
- ۳- ایشان را به ارزش و اهمیت شهادت و مسئولیت که شاهد در قبال شهادت دارد، آگاه ساز و تذکر ده: که به شهادت حق، حقوق مسلمانان ثابت می‌گردد و شاهدی که به دروغ شهادت می‌دهد بزرگترین گناه را مرتکب شده است.
- ۴- به ایشان تذکر ده: که شهادت زنان فقط در مسائل مالی پذیرفته می‌شود و در باره خون‌ها و حدود مورد قبول نیست.
- ۵- به ایشان تذکر ده: که در منازعات مالی و جانی شهادت دو نفر کافیست، اما در حد زنا و حد تهمت چهار نفر لازم است.
- ۶- به ایشان تذکر ده: که شهادت دروغ حرام است، زیرا کسی از پیامبر ﷺ دعوت کرد که در بخشش برای یکی از فرزندان خود شاهد شود، در حالی که فرزند دیگر را محروم می‌کرد، پیامبر ﷺ فرمود: من شهادت به ظلم نمی‌دهم.
- ۷- به ایشان بفهمان: که در عقد نکاح اگر دو نفر شاهد نباشد نکاح باطل است.

درس ۱۷: آیه کسب مال از طریق تجارت

<p>گفته خدای بزرگ:</p> <p>(۲۹) ای آنانکه ایمان آوردید! نخورید مالهای خود را میان خویش به ناحق. مگر آن که داد و ستدی بارضایت میان شما باشد و نکشید همدیگر را همانا خداوند به شما مهربان است.</p>	<p>قول الله تبارک و تعالی:</p> <p>يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا</p>
---	--

[نساء: ۲۹]

شرح: این فرموده خداوند: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ﴾ پیام آسمانی است از طرف خداوند خطاب به بندگان مؤمن. آنان که به خدا و پیامبرش و کتاب و ملاقاتش ایمان دارند، خداوند در این کلام خود بندگان مؤمن را نهی می کند از این که مال یکدیگر را به طور باطل یعنی بدون حق شرعی و قانونی بخورند. و باطل انواع مختلف دارد، مثل سرقت، غصب و غارت.

می فرماید: ﴿إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ﴾: مگر این که مال را از طریق تجارت و معامله شرعی و رضایت طرفین به دست آورده باشد، تجارت معامله ایست که در مال مباح انجام گرفته باشد. مثل این که مشتری برای خریدار پولی می دهد و او در عوض، جنسی مانند مواد غذایی یا لباس می دهد و این همان تجارت و معامله ایست که خداوند برای مسلمانان انجام آن را جواز داده مشروط بر این که تجارت از روی رضای و رغبت طرفین باشد. زیرا اگر رضایت خریدار و فروشنده نباشد آن معامله باطل و استفاده از مال حرام است.

و بعد می‌فرماید: ﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ﴾: خداوند طوری که خوردن مال یکدیگر را به باطل حرام کرده است، همانطور از کشتن نفس‌های یکدیگر، مسلمانان را برحذر می‌دارد، لذا برای مسلمان حلال نیست این که خود و یا دیگری را به قتل برساند، مگر به طریق حق و آن حق شرعی قصاص قاتل و یا رجم زناکار و یا قتل شخصی که از اسلام خارج شده و مرتد گردیده باشد. البته این کار را باید رهبر مسلمانان انجام دهد، نه خود شخص، خداوند در پایان، علت این حکم را بیان نموده و فرموده است: ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾: یعنی خداوند به شما مسلمانان مهربان است و نمی‌خواهد که جان شما بدون حق شرعی تلف شود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم آیه فوق را چند بار بخوان، تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح آیه را کلمه کلمه بخوان و نکات لازم را توضیح ده.
- ۳- به ایشان بفهمان: که مال مسلمان، مثل خون و آبرویش محترم است.
- ۴- به ایشان تذکر ده: که تجارت با شرائط که شریعت بیان فرموده است حلال و مباح است، شرائط این است که مال مورد معامله مباح و حلال باشد. دوم معامله باید روی رضایت طرفین باشد و همچنین اگر مال ربوی باشد باید برابر باشد و هیچ کم و زیادی در آن نباشد و همچنین در یک مجلس باشد یعنی نسیه نباشد و اگر مال‌ها از نگاه جنس باهم اختلاف داشتند برابر بودن شرط نیست، ولی قبض در مجلس شرط است. مال‌های ربوی: طلا، نقره، گندم، جو، خرما، نمک، ذرت، زیتون، کشمش و سایر اشیائی که قابل ذخیره‌شدن است می‌باشند.
- ۵- به ایشان تعلیم ده: کسی که نفس خود را می‌کشد در دوزخ به آنچه خود را کشته عذاب می‌شود.

درس ۱۸: حدیث کسی که اراده پرداخت حق مردم را دارد

گفته پیامبر ﷺ هر کس مال مردم را بگیرد و اراده پرداخت آن را داشته باشد خداوند آن را به پرداختش توفیق می‌دهد و هر آنکس که مال مردم را بگیرد و قصد تلف کردن آن را داشته باشد، خداوند آن را تلف می‌کند. و پیامبر ﷺ فرمودند: تأخیر کردن ثروتمند ظلم به حساب می‌رود.	قول النبي صلى الله عليه وسلم: مَنْ أَخَذَ أَمْوَالَ النَّاسِ يُرِيدُ أَدَاءَهَا أَدَّى اللَّهُ عَنْهُ، وَمَنْ أَخَذَ يُرِيدُ إِتْلَافَهَا أَتْلَفَهُ اللَّهُ. وقوله صلى الله عليه وسلم: مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ.
--	---

(رواه البخاری)

شرح: قوله ﷺ «مَنْ أَخَذَ أَمْوَالَ النَّاسِ يُرِيدُ أَدَاءَهَا»: یعنی کسی که مالی را از دیگری قرض بگیرد یا جنسی را از آن به طور عاریت، یعنی جهت استفاده موقت بگیرد و تصمیم داشته باشد که آن مال را به صاحبش برگرداند، خداوند وی را در مقابل کار و نیت خیرش پاداش نیکو می‌دهد، چنانکه خداوند در دنیا آن را موفق به ادای قرض می‌کند و اگر در دنیا نتوانست پرداخت کند، خداوند در آخرت از عوض آن پرداخت می‌کند و صاحب قرض را راضی می‌کند و اما کسی که مال مردم را بگیرد و نیت پرداخت آن را نداشته باشد، خداوند او را هلاک می‌کند و این اتلاف یا در دنیا است که مستحق خسران و زیان می‌گردد و توفیق خود را از وی بازمی‌دارد و یا در آخرت او را در آتش سوزان جهنم داخل می‌کند، بعد پیامبر اسلام می‌فرمایند: «مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ»: یعنی «دیر پرداختن قرض مردم از طرف بدهکاری که ثروتمند باشد، ظلم است» و حلال نیست برای شخص مسلمان که قدرت پرداخت قرض برادر خود را دارد. این که قرضش را به تعویق اندازد، زیرا که ظلم باعث تاریکی‌های روز قیامت می‌گردد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم حدیث بالا را خوب بخوان تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح حدیث را با تأمل بخوان و موارد نیاز را توضیح ده.
- ۳- به ایشان بفهمان: که قرض دادن جائز است و شخصی که قرض می‌دهد مثل کسی است که چیزی را در راه خدا صدقه می‌کند.
- ۴- به ایشان تذکر ده، هر که مال مسلمانی را بگیرد و نیت اداء آن را داشته باشد، خداوند راه ادا کردن آن را میسر می‌کند و هر کس مال مسلمانی را بگیرد و نیت تلف کردن آن را داشته باشد به همان چیزی دچار می‌شود که پیامبر اکرم ﷺ در حدیث خود بیان کردند یعنی تلف شدن و ضایع شدن.
- ۵- به ایشان بفهمان: که هر کس مالی را قرض بگیرد، آن مال به دستش امانت است و خداوند دستور داده است که امانت را به اهلش بسپارید.
- ۶- به ایشان تذکر ده، هر آن کس که قرض بر ذمه‌اش باشد و آن را به طریق احسن پردازد کاری بسیار خوب است، زیرا پیامبر ﷺ با طلبکاران خود چنین می‌کردند.
- ۷- به ایشان تعلیم ده: هر طلبکاری که چیزی از قرض خود را ببخشد خداوند به وی اجر عنایت می‌کند.
- ۸- به ایشان تعلیم ده: کسی که از دیگری قرضی تا مدتی می‌خواهد و می‌گوید: قبل از آن مدت قرض من را بده، چیزی به تو کم می‌کنم درست نیست.
- ۹- به ایشان بگو: که تأخیر در ادای دین در حالی که ثروتمند است و نادار نیست حرام است.

درس ۱۹: آیه مال‌ها را به دست سفیهان ندهید

قول الله تبارک و تعالی:	گفته خدای بزرگ:
وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَمًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٥﴾	(۵) و ندهید به نادانان مال‌های خود را، آن مال‌هایی که آن را خدا پایداری شما گردانیده است، ولی خوراک و پوشاک دهیدشان از آن و بگوئید به ایشان گفتار نیک.

[نساء: ۵]

شرح: یعنی برای اشخاص نادان که طرز استفاده از مال‌های خود را نمی‌دانند و خیر و شر را از هم جدا نمی‌کنند مال‌های خود را، مال‌هایی که خداوند آن‌ها را وسیله برای زندگی و معاش شما قرار داده است ندهید، خداوند در این ارشاد سازنده خود طرز برخورد با مسلمانان که از نظر عقلی و فکری در سطح پائین قرار دارند و نمی‌دانند که مال خود را در چه راه صرف کنند تعلیم می‌دهد که مال‌های که وسیله امرار معاش ایشان است به دست آنانی که طرز معامله و خرید و فروش را نمی‌دانند و شاید اموال خود را تلف و ضایع کنند. ندهند ولی مصارف ایشان را از قبیل غذا و لباس بدهند.

می‌فرماید: ﴿وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا﴾: یعنی مال‌هایشان را در تجارت با صنعت و کشاورزی به کار اندازید تا اقتصادشان رشد کرده و ازین طریق هم مصرف‌شان تأمین گردد و هم اصل مال‌شان حفظ شود و می‌فرماید: ﴿وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا﴾: به ایشان سخنی پسندیده بگوئید: تا این که دل‌هایشان شاد شود و اندوه و ناراحتی در دل‌هایشان نماند، مثل این که بگوئید: خداوند به تو برکت دهد و این مال، مال تو است و من فقط آن را حفظ می‌کنم، تا بزرگ شوی و طرز مصرف آن را بدانی، پس مالت را به خودت برمی‌گردانم.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه را با ترتیل و چند بار بخوان تا شنوندگان حفظ کنند.
  - ۲- شرح آیه را با آرامش بخوان و نکات که نیاز به توضیح دارد توضیح ده.
  - ۳- به ایشان بفهمان: که جلوگیری از خرید و فروش افراد سفیه و نادان درست است، چه نادانیش به خاطر کوچکی باشد و یا به خاطر عقب ماندگی ذهنی.
  - ۴- به ایشان بفهمان: که خرید و فروش و سائل مبتذل از قبیل فیلم و عکس‌های زشت یا مواد مخدر و سفرکردن به کشورهای کفر جهت خوشگذرانی از نادانی و کم‌عقلی انسان است.
  - ۵- کسی که به دست او مال یتیمی یا سفیهی می‌باشد شایسته آنست که آن را بکار اندازد تا به وسیله زکات کم نشود چنانچه حضرت عمر رضی الله عنه می‌فرماید: در مال‌های یتیمان تجارت کنید تا زکات آن را نخورد.
- «اتجروا فی أموال الیتامی حتی لا تأکلها الزکاة». مال‌های یتیم را به تجارت گذارید تا زکات آن‌ها را نخورد.

درس ۲۰: حدیث چند چیز بر شما حرام است

گفته پیامبر ﷺ: همانا خداوند حرام کرده است بر شما نافرمانی مادران و زنده بگور کردن دختران و بازداشتن حقوق دیگران و طلب آنچه حق نیست و ناپسند کرده برای شما قیل و قال و سؤال زیاد و تلف کردن مال را.	قول النبی صلی الله علیه وسلم: إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ عُقُوقَ الْأُمَّهَاتِ، وَوَأْدَ الْبَنَاتِ، وَمَنْعَ وَهَاتٍ، وَكَرِهَ لَكُمْ قِيلَ وَقَالَ، وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ، وَإِضَاعَةَ الْمَالِ.
--	--

(رواه البخاری)

شرح: قول النبی ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ عُقُوقَ الْأُمَّهَاتِ، وَوَأْدَ الْبَنَاتِ، وَمَنْعَ وَهَاتٍ، وَكَرِهَ لَكُمْ قِيلَ وَقَالَ، وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ»: پیامبر اسلام در این ارشاد سازنده خود از برخی اعمال زشت و ناپسند منع نموده می‌فرماید: همانا خداوند بر شما حرام گردانیده است نافرمانی کردن از دستور مادران و مخالفت از دستور پدر و مادر که هر دو حرام است، اما این که پیامبر ﷺ فقط مادران را ذکر نموده به چند علت است. اول این که حق مادر از پدر بیشتر است، علت دوم اینست که صبر و بردباری مادران به خاطر ضعیف‌بودنش کمتر است، لهذا مادر بیشتر احساس ناراحتی می‌کند. اما پدر به خاطر قوت قلب که دارد چنین نیست.

بعد پیامبر ﷺ فرمود: «وَأْدَ الْبَنَاتِ» دومین حرام، زنده به گور کردن دختران است همانطور که در دوران جاهلیت مرسوم بوده است و همچنین است ساقط کردن جنین بعد از زنده شدن آن، همانطور که در بعضی از جای‌ها رواج دارد. «مَنْعَ وَهَاتٍ»: سومین حرام، بازداشتن حق دیگران و طلب کردن چیزهای که حشش نمی‌باشد و این خصلت یکی از اخلاق زشت و ناپسند است، زیرا عاقلانه نیست که مسلمانی در ادای دین که بر ذمه‌اش است کوتاهی نماید و سپس چیزهایی را از مردم درخواست نماید که مستحق آن نباشد. این سه چیزی که بیان شد بر شخص مسلمان حرام است. سپس پیامبر ﷺ بعد از بیان حرام‌ها چیزهایی را بیان می‌کند که ارتکاب آن‌ها زشت و ناپسند است، می‌فرماید: «وَكُرِهَ لَكُمْ قِيلَ وَقَالَ»: یعنی ناپسند دانسته

خداوند برای شما قیل و قال را گرچه مکروه در این جا نیز به معنای حرام است، اما پیامبر اسلام ﷺ به خاطر ایجاد تنوع در روش کلامی خود از آن به مکروه تعبیر می‌نماید و همچنین به خاطر این که حرمت این چیزها کمتر از حرمت چیزهای قبل است و منظور از قیل و قال که در حدیث ذکر شده است نقل کردن خبرها بدون تحقیق و بدون توجه به راست بودنشان است، مثل این که کسی عادت کند و بگوید: فلانی چنین گفت، و چنان گفته شده است. مسلم است که چنین سخنی خالی از دروغ نمی‌باشد، لهذا این دو چیز را پیامبر خدا حرام نمودند و دومین چیزی که ناپسند و زشت است. پرسش زیاد است مثل این که کسی به سؤال زیاد عادت کند، چه پرسش دینی باشد یا مالی یا در باره شناخت کسی به طریقی که مخاطبش از دست وی اذیت شود و سومین کار ناپسند، تلف کردن مال است، یعنی این که شخص مال خود را در راهی مصرف کند که هیچ نوع فایده‌ای دینی یا دنیوی را در بر نداشته باشد و در راه اسراف و خودنمائی صرف کند یا این که مال خود را در راه‌های نامشروع از قبیل خرید مواد مخدر و خرید فیلم‌ها و عکس‌های مبتذل و ترتیب مجالس رقص و خوشگذرانی به راه اندازد و یا این که پول و مال را برای سفر به کشورهای کفر برای خوشگذرانی و تفریح خرج کند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم حدیث بالا را چند بار بخوان تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح حدیث را کلمه به کلمه بخوان و موارد لازم را توضیح ده.
- ۳- به ایشان بفهمان: که حرام کردن به معنی منع کردن است و چیز حرام ممنوع می‌باشد.
- ۴- به ایشان بفهمان: که حلال دانستن حرام قطعی، کفر است.
- ۵- جلوگیری از فرزند، جهت مریض بودن زن یا عدم قدرت به شیردهی و تربیت جائز باشد.
- ۶- به ایشان بفهمان: که سؤال نمودن مال مردم بدین ضرورت حرام است و سؤال زیاد حرمتش زیادت‌تر است.

درس ۲۱: آیه خواندن خدایان باطل

<p>گفته خدای بزرگ:</p> <p>(۲۲) بگو: ای پیامبر! بخوانید آنان را که پنداشتید جز خدا مالک نیستند. وزن ذره‌ای در آسمان‌ها و نه زمین و نیست برایشان در آن‌ها شرکتی و نیست برای خداوند از ایشان پشتیبانی (۲۳) و نفع نمی‌رساند شفاعت نزد او، مگر برای آن کسی که اجازه داده برای او تا هنگامی که دور کرده شود از دل‌هایشان ترس، گویند: برای یکدیگر چه گفت: پروردگار شما، گویند: گفته است سخن حق را و اوست برتر و بزرگوار.</p>	<p>قول الله تبارک و تعالی:</p> <p>قُلْ اَدْعُوا الَّذِیْنَ رَعِمْتُمْ مِّنْ دُونِ اللّٰهِ لَا یَمْلِكُوْنَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِی السَّمٰوٰتِ وَلَا فِی الْاَرْضِ وَمَا هُمْ فِیْهِمَا مِنْ شَرِکٍ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِّنْ ظَهِیْرٍ ﴿۲۲﴾ وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَعَةُ عِنْدَهٗٓ اِلَّا لِمَنْ اُذِنَ لَهُ ۚ حَقَّۙۤ اِذَا فُزِعَ عَنْ قُلُوْبِهِمْۙ قَالُوْا مَاذَا قَالَ رَبُّکُمْۙ قَالُوْا الْحَقُّ وَهُوَ الْعَلِیُّ الْکَبِیْرُ ﴿۲۳﴾</p>
---	--

[سباء: ۲۲ - ۲۳]

شرح: قوله تعالى: ﴿قُلْ اَدْعُوا الَّذِیْنَ رَعِمْتُمْ مِّنْ دُونِ اللّٰهِ﴾: خداوند در این آیه به پیامبر ﷺ دستور داده که برای مشرکان بگوید: بخوانید آن خدایان را که می‌پنداشتید که برای شما نفع و زیان می‌رسانند و یا این که در روز قیامت شفاعت شما را خواهند کرد. البته این دستور برای این نیست که خداوند پرستش بت‌ها را به ایشان اجازه داده باشد بلکه برای اینست که به ایشان بفهماند: که این خدایان مالک کمترین نفع و زیانی نیستند، لذا شایستگی پرستش را ندارند بعد خداوند، عدم لیاقت بت‌ها را برای پرستش بیان نموده می‌فرماید: ﴿لَا یَمْلِكُوْنَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِی السَّمٰوٰتِ وَلَا فِی الْاَرْضِ﴾: یعنی این خدایان به اندازه وزن تخم مورچه‌ای در آسمان‌ها و زمین مالک نیستند، پس از کجا می‌خواهند که نیازهایشان را

برآورده سازند، زیرا بت‌های شان نه به طور مستقل و نه به طور شرکت با خداوند، مالک هیچ چیزی در جهان هستی نیستند و حتی در یک هزارم این جهان هم شرکت ندارند و خداوند می‌فرماید: ﴿وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِنْ شِرْكٍَ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيرٍ﴾: یعنی نیست هیچیک از بت‌ها و خدایان کمک کار و پشتیبان برای خدا تا این که واسطه شوند برای جلب نفع یا دفع ضرر از ایشان سپس خداوند امید شفاعت از بت‌ها را قطع می‌کند می‌فرماید: ﴿وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ﴾: یعنی نفع نمی‌رساند شفاعت و عذرخواهی به درگاه خدا مگر شفاعت کسی که خداوند به او اجازه شفاعت داده باشد و همچنان خداوند از شخصی که مورد شفاعت قرار می‌گیرد راضی باشد و چنین چیزی در حق ایشان و بت‌هایشان وجود ندارد، زیرا خودشان و بت‌هایشان مورد لعنت و غضب خداوند اند، پس ایشان هرچه می‌خواهند از معبودان خود درخواست شفاعت کنند ولی هرگز چیزی دستگیرشان نخواهد شد، بعد خداوند می‌فرماید: ﴿حَتَّىٰ إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ﴾، چون خداوند اجازه شفاعت دهد در روز قیامت، ترس و وحشت شفاعت‌گران مأذون را فرا گیرد تا این که خداوند ترس را از قلب‌هایشان دور می‌کند از یکدیگر می‌پرسند: که پروردگار ما در مورد شفاعت چه گفت؟ می‌گویند: خداوند سخن حق گفت، یعنی برای ما اجازه شفاعت داد و او برتر و بزرگ است.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم دو آیه بالا را چند بار بخوان تا این که شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح آیه را با دقت و آرامش کامل بخوان و نکات لازم را واضح ساز.
- ۳- به ایشان بفهمان: که شرک آوردن به خدا از وسوسه شیطان است و شرک گناهی است که بخشیده نمی‌شود.
- ۴- به ایشان بفهمان: که طلب حاجت از غیر خدا شرک است و هرچه غیر از خدا عبادت می‌شود نمی‌تواند برای عبادت‌کننده خود نفع رساند.

۵- به ایشان تذکر ده: که شفاعت به جز خداوند از کسی دیگر خواسته نمی شود و هر که شفاعت را از غیر خدا بخواهد شرک آورده است و از حاجت خود محروم شده است.

درس ۲۲: حدیث استراق سمع شیاطین

<p>گفته پیامبر ﷺ: وقتی که خداوند در مورد انجام کاری در آسمانها حکم می کند فرشتگان بالهای خود را بهم می زنند جهت اظهار فروتنی در مقابل حکم خدا که گویا قولش زنجیر است که بر سنگ صاف فرود می آید. پس وقتی که خداوند ترس و وحشت را از دل های شان دور می کند به یکدیگر می گویند: پروردگار شما چه گفت: می گویند: پروردگار ما سخن حق گفته است و او برتر و بزرگ است. پس از آن شیاطین سخنان را می دزدند و می شنوند و این دزدان بالای یکدیگر قرار دارند به همین طریق یکی به دیگری سخن را انتقال می دهد تا این که او را بر زبان جادوگر و غیب گو می اندازند، بسا باشد که پیش ازین که سخن را به پائین بیاورد ستاره آتشین او را درمی یابد و گاهی سخن را به پائین ترها می رساند بدون این که ستاره شهاب او را دریابد و گاهی سخن را به پائین ترها می رساند بدون این که ستاره شهاب او را دریابد پس صد دروغ به آن سخن می آمیزد پس گفته می شود: آیا نگفت برای ما فلان روز و فلان روز و همان سخن که شنیده است از آسمان مورد تصدیق قرار می گیرد.</p>	<p>قول النبي صلى الله عليه وسلم: إِذَا قَضَى اللَّهُ الْأَمْرَ فِي السَّمَاءِ ضَرَبَتِ الْمَلَائِكَةُ بِأَجْنِحَتِهَا خُضْعَانًا لِقَوْلِهِ كَالسَّلْسَلَةِ عَلَى صَفْوَانٍ فَإِذَا فُرِعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ، قَالُوا لِلَّذِي قَالَ الْحَقُّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ، فَيَسْمَعُهَا مُسْتَرِقُّ السَّمْعِ، وَمُسْتَرِقُّ السَّمْعِ هَكَذَا بَعْضُهُ فَوْقَ بَعْضٍ... فَيَسْمَعُ الْكَلِمَةَ فَيَلْقِيهَا إِلَى مَنْ تَحْتَ ثُمَّ يَلْقِيهَا الْآخَرُ إِلَى مَنْ تَحْتَهُ حَتَّى يَلْقِيَهَا عَلِي لِسَانِ السَّاحِرِ أَوْ الْكَاهِنِ فَرُبَّمَا أَذْرَكَهُ الشَّهَابُ قَبْلَ أَنْ يَلْقِيَهَا، وَرُبَّمَا أَلْقَاهَا قَبْلَ أَنْ يَدْرَكَهُ فَيَكْذِبُ مَعَهَا مَائَةٌ كَذِبَةً فَقَالَ أَلَيْسَ قَدْ قَالَ لَنَا يَوْمَ كَذَا وَكَذَا فَيَصْدُقُ بِتِلْكَ الْكَلِمَةِ الَّتِي سَمِعْتَ مِنَ السَّمَاءِ.</p>
---	--

(رواه البخاری)

شرح: چون خداوند حکم را در آسمانها فیصله کند، فرشتگان بالهای خود را در برابر قول او به اظهار فروتنی بهم می زنند گویا قول خداوند همچون زنجیر است که بر سنگ صاف و سخت اصابت نماید در این حدیث پیامبر ﷺ از کیفیت صدور حکم خداوند در آسمانها خبر می دهد، یعنی وقتی خداوند حکم را وحی می کند آسمانها از ترس خدا به خود می لرزند و وقتی که این خبر به گوش فرشتگان می رسد همه از ترس خداوند به سجده می افتند و اولین کسی که سر از سجده برمی دارد حضرت جبرئیل است و این وحی به حضرت جبرئیل ابلاغ می شود و حضرت جبرئیل از هر آسمان که می گذرد فرشتگان آسمان، از وی سؤال می کنند که پروردگار شما چه حکم کرد او می گوید: خداوند به حق حکم نموده است، سپس این کلام را شیطانهای که خبرها را دزدی می کنند، می شنوند و یکی به دیگر می رساند تا این که آن سخن را به زبان جادوگران و غیب گویان می رسانند، سپس جادوگران و غیب گویان آن سخن را با صد دروغ دیگر مخلوط نموده به پیروان خود می گویند، گاهی این جنیات مورد اصابت شهاب قرار می گیرند و نابود می شوند و گاهی خبر را می رسانند، پس به همان کلمه که از آسمان شنیده است مورد باور مردم قرار می گیرد.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- حدیث بالا را چند بار بخوان تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح را با دقت کامل بخوان تا خوب فهمیده شود.
- ۳- به ایشان بفهمان: که فرشتگان با وجود عظمت و بزرگی که دارند از وحی خداوند به ترس و وحشت می افتند، چه رسد به انسان و این حدیث ادعای آنها را که عقیده دارند که جنیات را پرستش می کنند تا ایشان را در قیامت شفاعت کنند باطل می کند.
- ۴- به ایشان تذکر ده: که احتمال راست بودن سخنان جادوگر و غیب گو یک درصد است، لهذا درست نیست که کسی نزد ایشان برود یا سخنان ایشان را تأیید کند.

۵- به ایشان بفهمان: که برای جن‌ها جایگاه‌هایی در آسمان‌ها وجود دارد چنانکه قرآن از زبان جن‌ها می‌فرماید: ما بودیم که در جایگاه‌های از آسمان می‌نشستیم تا سخنان فرشتگان را بشنویم.

درس ۲۳: آیه اشاره به اوقات نماز

<p>گفته خدای بزرگ:</p> <p>(۷۸) برپای دار نماز از بازگشتگاه خورشید تا تاریکی شب و نماز صبح را به پای دار، زیرا که نماز صبح مشهود فرشتگان است (۷۹) بعضی از شب را بیدار باش، جهت نماز نفل در حالی که مخصوص تو است زود است که برانگیزد خداوند به جایگاه ستوده شده.</p>	<p>قول الله تبارک و تعالی:</p> <p>أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا ﴿۷۸﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا ﴿۷۹﴾</p>
--	--

[اسراء: ۷۸ - ۷۹]

شرح: قول الله تبارک و تعالی: ﴿أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذُلُوكِ الشَّمْسِ﴾: در این آیه خطاب متوجه رسول خدا است و امتش تبعاً در آن داخل اند خداوند در این آیه ضمن دستور به اداء نماز، اوقات آن را بیان می‌دارد و در این آیه بیان نماز ظهر و عصر است زیرا که این دو نماز، بعد از زوال خورشید و میل آن به طرف غرب می‌باشد. نماز ظهر بعد از زوال و عصر هم بعد از زوال است. اما با مقدار تأخیر. بعد خداوند وقت نماز مغرب و عشاء را بیان می‌کند. و می‌فرماید: ﴿إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ﴾: یعنی نماز را از وقت زوال به پا کنید تا تاریکی شب یعنی نماز شام و خفتن را. بعد خداوند وقت نماز صبح را با مزیتی که نماز صبح دارد بیان می‌کند: ﴿إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا﴾: یعنی نماز صبح را به پای دارید، زیرا در نماز صبح فرشتگان شب و روز جمع می‌شوند، فرشتگان روز، از آسمان‌ها می‌آیند و فرشتگان شب بعد از نماز صبح می‌روند، پس نماز صبح نمازیست که فرشتگان کرام الکاتبین حاضر می‌شوند، بعد خداوند می‌فرماید: ﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ﴾: و برخی از شب را بیدار بمان و نماز

بخوان تا این که نماز شب، وسیله می شود برای رسیدن به جایگاه شایسته و ستوده شده که آن شفاعت عظمی است.

و شفاعت عظیمی آنست: که اهل موقف بعد از این که مدت زیادی در عرصات قیامت می مانند به حضور حضرت آدم و نوح و ابراهیم، موسی و عیسی علیهم السلام می آیند تا شفاعت کنند پیامبران درخواستشان را رد می کنند، سپس نزد حضرت محمد مصطفی ﷺ می آیند پیامبر ﷺ می گویند: من برای شفاعت آماده ام سپس به حضور خداوند در زیر عرش به سجده می افتد و خداوند کلمات را به پیامبر ﷺ الهام می کند تا او را ستایش کند و پیامبر ﷺ با آن کلمات، پروردگار را حمد و ستایش می کند سپس خداوند می فرماید: سرت را بلند کن و درخواست کن داده می شوی و شفاعت کن شفاعت پذیرفته می شود و این همان مقام محمود است که همه اهل محشر او را به آن مقام می ستایند.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم دو آیه بالا را چند بار بخوان تا شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح را با آرامش بخوان و نکات لازم را توضیح ده.
- ۳- ایشان را به اوقات نماز آشنا کن و شیوه استنباط وقت های نماز را ازین آیه توضیح ده همانطور که امام مالک استنباط نموده اند.
- ۴- به ایشان توضیح ده: که فضیلت نماز صبح و نماز عصر ازین جهت است که فرشتگان در این دو نماز حاضر می شوند.
- ۵- ایشان را به نماز تهجد ترغیب کن زیرا که نماز تهجد بزرگترین وسیله برای حاصل نمودن رضای خداوند و قبول شدن دعاها است.

درس ۲۴: حدیث دعای اذان

گفته پیامبر ﷺ هر کس وقتی که آذان را می شنود بگوید: ای بار خدایا! پروردگار این دعای کامل و نماز دائم بده محمد ﷺ را وسیله و فضیلت و بفرست: او را به جایگاه ستوده شده، آن مقامی که به آن وعده دادی، حلال می شود برای آن شفاعت من.	قول النبي صلى الله عليه وسلم: مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتُهُ، حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ.
--	--

(رواه البخاری)

شرح: قوله ﷺ: «مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ»: منظور از نداء در اینجا آذان برای نمازهای پنج وقت می باشد. «اللَّهُمَّ»: یعنی ای بار خدایا «رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ»: پروردگار این دعای کامل، پیامبر اسلام ﷺ آذان را دعای کامل می نامند، زیرا که آن ندای توحید است که مردم را به سوی معبود واحد فرا می خواند و دعوت نمودن به سوی خدای یگانه کاملترین ندا و صادقترین آن است و راست ترین سخن، کلمه لا اله الا الله محمد رسول الله است یعنی کسی در جهان جز الله سزاوار پرستش نیست و محمد ﷺ فرستاده خدا است «وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ»: منظور از قائمه دائم و همیشگی است. زیرا نماز عبادت دائمی است که در طول ساعت شبانه روز بندگان خدا آن را برگزار می نمایند. «آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ»: وسیله چیزی است که سبب نزدیک شدن انسان به پروردگار می شود مراد از وسیله در اینجا درجه ای است در جنت که جز به یک بنده به کسی دیگر شایسته نیست.

پیامبر ﷺ فرمودند: امیدوارم که همان بنده من باشم «وَالْفَضِيلَةَ»: یعنی درجه برتر بر همه درجات «وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا» منظور از مقام محمود شفاعت عظمی است، زیرا خداوند در روز قیامت شفاعت پیامبر خود را قبول می نماید تا در میان آنان فیصله کند و از سختی های

میدان قیامت نجات یابند این مقامی است که پیامبر خدا در آنجا قرار می گیرد و همه انسان ها او را بر آن مقام می ستایند، «الَّذِي وَعَدْتُهُ» یعنی آن مقامی که به وی وعده دادی، زیرا خدا در قرآن فرموده است: زود است که پروردگارت تو را در جایگاه نیکو و ستوده شده قرار دهد این وعده خداوند حتمی است و پیامبر ﷺ صاحب این جایگاه نیکو است. «حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ»: یعنی چنین انسانی شایسته شفاعت من می گردد شفاعت پیامبر خدا موارد گوناگونی دارد از آن جمله شفاعت آنانی که در جهنم داخل شدند تا از آنجا بیرون شوند و نوع دیگر در مورد آنانی است که مستحق جهنم گردیدند، اما به شفاعت پیامبر ﷺ وارد آن نمی شوند و نوع دیگر شفاعت برای اهل جنت است آنانی که درجات آن ها در بهشت پایین است بدین وسیله به مقام های بلند می رسند.

راهنمایی هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم حدیث بالا را چند بار بخوان تا شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح حدیث را با آرامش بخوان و موارد لازم را توضیح ده.
- ۳- به ایشان بفهمان: که قبل از خواندن این دعا باید شخص مسلمان کلمات آذان را همراه مؤذن تکرار نماید بعد از آن این دعا را بخواند فقط در حی علی الصلاة و حی علی الفلاح، لا حول ولا قوة إلا بالله بگوید، و در دیگر جاها عین کلمات آذان را تکرار نماید، بعد از گفتن جواب آذان به پیامبر خدا درود بفرستد، درود ابراهیمی: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ. اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ».

درس ۲۵: آیه مادر مریم دخترش را نذر کرد

قول الله تبارك وتعالى:	گفته خدای بزرگ:
وَإِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٣٦﴾	(۳۶) همانا من گذاشتم نامش را مریم و او و اولادش را از شر شیطان رانده شده در پناه تو قرار می‌دهم.

[آل عمران: ۳۶]

شرح: این سخن حنه زن عمران است که خداوند جَلَّ جَلَلُهُ آن را حکایت می‌کند که حنه نذر کرد آنچه در شکم خود دارد برای خدمت بیت المقدس بگمارد و سخنش اینست: ﴿إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٥﴾﴾ (آل عمران: ۳۵). «پروردگارا! من نذر نمودم برای تو آنچه در شکم من است آزاد برای خدمت بیت المقدس، پس پروردگارا این را از من بپذیر، زیرا که تو شنوا و دانا هستی».

و وقتی که آن را گذاشت، گفت: ﴿فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنْثَىٰ وَإِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٣٦﴾﴾ (آل عمران: ۳۶). «و وقتی که آن را گذاشت، گفت: پروردگارا! همانا من گذاردم او را دختر و خداوند داناتر است به آنچه گذارده و نیست پسر مثل دختر و من نامیدم او را مریم یعنی «خدمت‌گذار دین خدا» و بعد گفت: پروردگارا من آن و اولادش را در پناه تو قرار می‌دهم از شر شیطان رجیم و رانده شده». که هم دشمن توست و هم دشمن من، این تمام سخنان حنه، مادر مریم بود که در مورد نذر فرزندش گفته بود.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

۱- آیه را چند بار بخوان تا این که شنندگان حفظ نمایند.

- ۲- شرح آیه را بخوان و موارد لازم را توضیح ده.
- ۳- به ایشان بفهمان: که حنه مادر مریم، فرزند خود را نذر کرد برای خداوند تا این که در خدمت مسجدالاقصی باشد و خداوند نذرش را قبول کرد.
- ۴- به ایشان بفهمان: که مادر مریم در دعای خود توسل به اسماء خداوند نمود و گفت: ﴿إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ «همانا تو شنوا و دانایی».
- ۵- به ایشان تذکر ده: که حنه چطور فرزند خود را از شر شیطان در پناه خداوند قرار داد و گفت: ﴿وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ﴾ «من آن و اولادش را در پناه تو بگردانم از شر شیطان رانده شده».
- ۶- به ایشان تذکر ده: که خداوند دعای مادر مریم را قبول کرد و مریم و فرزندش عیسی را از شر شیطان پناه داد.
- ۷- به ایشان بفهمان: که نذر فقط باید به خاطر خدا باشد و نذر برای هیچکس دیگر روا نیست.
- ۸- به ایشان بفهمان: که پناه جستن جز به خدا به کسی دیگر ممکن نیست و پناه بردن به خدا به اینصورت نیست که تکه آهن را زیر سر نوزاد گذارند و یا این که استخوان را در گردنش بیاویزند و طرزهای دیگر که در میان مردم جاهل معمول است.

درس ۲۶: حدیث شیطان هر نوزادی را مساس می کند

قول النبی صلی الله علیه وسلم: مَا مِنْ بَنِي آدَمَ مَوْلُودٌ إِلَّا يَمَسُّهُ الشَّيْطَانُ حِينَ يُولَدُ، فَيَسْتَهْلُ صَارِحًا مِنْ مَسِّ الشَّيْطَانِ، غَيْرَ مَرِيَمَ وَابْنِهَا.	گفته پیامبر ﷺ: نیست هیچ نوزادی از فرزندان آدم، مگر این که در وقت تولد، شیطان به او مساس می کند، و به زدن شیطان فریاد می زند، غیر از حضرت مریم و فرزندش.
--	---

(رواه البخاری)

شرح: «مَا مِنْ بَنِي آدَمَ مَوْلُودٌ»: یعنی هریک از فرزندان آدم چه پسر باشد و چه دختر، وقتی که از مادر زائیده می شود، شیطان انگشت خود را به پهلویش می زند که به اثر آن نوزاد فریاد می زند.

مگر حضرت مریم و فرزندش حضرت عیسی علیهما السلام که ازین قاعده مستثنی اند و شیطان به ایشان دست نزده است، حضرت مریم دختر عمران است و مادرش حنه نام دارد مادر حضرت مریم وی را نذر بیت المقدس نمود و در مسجد الاقصی تحت کفاله حضرت ذکریا علیه السلام بزرگ شد و در دوران حیات خود هیچ گناهی را مرتکب نگردید و همچنین فرزند آن حضرت عیسی علیه السلام یکی از بندگان پاک خداوند است.

که در دوران حیات خویش کوچکترین گناه را مرتکب نگردید و در روز قیامت وقتی که انسان ها جهت درخواست شفاعت نزد انبیاء علیهم السلام می روند، هر کدام برای خود گناهی را ذکر می کنند، مثلاً حضرت آدم می گوید: من به خاطر خوردن از درخت ممنوعه نمی توانم کسی را شفاعت کنم.

حضرت ابراهیم علیه السلام سخنان خود را که ظاهری دروغ داشت و در حقیقت راست بود علت قرار می دهد.

حضرت نوح به واسطه دعای که به نابودی قوم خود کرده بود از شفاعت امتناع می‌ورزد، اما حضرت عیسی علیه السلام هیچ گناهی را ذکر نمی‌کند، ولی حاضر به شفاعت هم نمی‌شود و این پاکی حضرت عیسی به برکت دعایی بود که مادر بزرگ‌اش حنه گفت: ﴿وَإِنِّي أُعِيدُهَا بِلَكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ﴾ (آل عمران: ۳۶). «پروردگارا! مریم و اولادش را از شر شیطان رجیم در پناه تو قرار می‌دهم».

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم حدیث را چند بار بخوان تا این که حفظ شود.
- ۲- شرح حدیث را جمله جمله بخوان و نکات لازم را توضیح ده.
- ۳- به ایشان تذکر ده: که خداوند دعای مادر مریم را که در حق مریم و فرزندانش کرده بود قبول کرد، زیرا که آن زن عالم و خداشناس بود.
- ۴- به ایشان بفهمان: که وقتی که نوزادی به دنیا آمد و آواز کرد بعد از آن مُرد غسل داده شود و طبق سنت کفن گردد و به آن نماز جنازه نیز خوانده شود و همچنین از آن میراث برده می‌شود. اما اگر به دنیا آمد و صدای از آن شنیده نشد سپس مرد، غسل و کفن آن واجب نیست و نماز هم بر آن خوانده نشود و اگر کسی چنین کار کرد جائز است، مگر میراث که از آن میراث برده نمی‌شود.

درس ۲۷: آیه ایمان اهل کتاب به حضرت عیسی

قول الله تبارك وتعالى:	گفته خدای بزرگ:
وَإِنْ مِّنْ أَهْلٍ أَلْكَتَبِ إِلَّا لِيُؤْمِنَ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ ۖ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا	(۱۵۹) و نیست کسی از اهل کتاب مگر این که قبل از مردن خود به حضرت عیسی ایمان می آورد و در روز قیامت برایشان شاهد است.

[نساء: ۱۵۹]

شرح: قول الله: ﴿وَإِنْ مِّنْ أَهْلٍ أَلْكَتَبِ﴾ و نیست هیچکس از اهل کتاب یعنی یهود و نصارا مگر این که قبل از مردن خود به حضرت عیسی ایمان می آورد و این وقتی است که مرگش فرا رسد و فرشته مرگ را به چشم خود می بیند و از زندگی خود ناامید می گردد، در این وقت ایمان می آورد به این که حضرت عیسی علیه السلام فرزند حضرت مریم بنده خدا و پیامبر خداست و او خدا یا فرزند خدا و یا خدای سوم نیست، آنطوری که نصارا اعتقاد دارند و همچنین او جادوگر یا بچه زنا هم نیست آن طوری که یهودی ها اعتقاد داشتند و او بنده و رسول خداست و کلمه خداوند است که خداوند او را به سوی مریم القاء کرد و او روح خدا است همانطوری که مسلمان ها اعتقاد دارند اما این ایمان در این وقت به ایشان نفعی نمی رساند، زیرا که بعد از یأس و ناامیدی از زندگی است و توبه در چنین فرصتی پذیرفته نمی شود. زیرا خداوند می فرماید: ﴿وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْإِسْلَامَ﴾ (النساء: ۱۸). «یعنی نیست توبه ای برای آنانی که اعمال زشت را مرتکب می شوند تا وقتی که مرگشان فرا می رسد آن وقت می گویند: من حالا توبه کردم». بعد خداوند می فرماید: ﴿وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا﴾ یعنی «حضرت عیسی در روز قیامت بر کافربودن یهود و نصارا شهادت می دهد».

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم آیت بالا را چند بار بخوان تا حفظ گردد.
- ۲- شرح آیت را کلمه به کلمه بخوان و نکات مشکل را تشریح کن.
- ۳- به ایشان بفهمان: که یهود و نصارای امروزی و پیشین‌ترها به حضرت عیسی کافر شدند، زیرا یهودی‌ها آن حضرت را جادوگر و فرزند زنا می‌دانستند و نصارا حضرت عیسی را خدا دانسته و او را پرستش نمودند پس این هردو گروه به حضرت عیسی علیه السلام کافر اند.
- ۴- به ایشان بفهمان: که تنها کسی که از عذاب خدا نجات می‌یابد کسی است که به پیامبر خدا حضرت محمد صلی الله علیه و آله ایمان آورده و اسلام را به عنوان دین انتخاب نموده و خداوند را با اخلاص کامل پرستش کند عرب باشد یا عجم، سیاه باشد یا سفید.

درس ۲۸: حدیث به زودی حضرت عیسی فرود می آید

گفته پیامبر ﷺ: قسم به آن ذاتی که جانم در اختیار اوست زود است که فرزند مریم به عنوان داور عادل در میان شما فرود آید، پس می شکند صلیب ها را و می کشد خوگ ها را و می گذارد جنگ را و زیاد می شود مال، تا حدی که کسی پیدا نمی شود که آن را قبول کند. تا آنکه یک سجده از دنیا و آنچه در آن است بهتر است.	قول النبی صلی الله علیه وسلم: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَيُوشِكَنَّ أَنْ يَنْزَلَ فِيكُمْ ابْنُ مَرْيَمَ حَكَمًا عَدْلًا، فَيَكْسِرَ الصَّلِيبَ، وَيَقْتُلَ الْخَنَزِيرَ، وَيَضَعَ الْحَرْبَ، وَيَقْبِضَ الْمَالَ حَتَّى لَا يَقْبَلَهُ أَحَدٌ، حَتَّى تَكُونَ السَّجْدَةُ الْوَاحِدَةُ خَيْرًا مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا.
--	--

(رواه البخاری)

شرح: قول النبی ﷺ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَيُوشِكَنَّ» قسم به آن خدائی که جانم در دست اوست که زود است فرزند مریم یعنی عیسی به عنوان داور و حاکم عادل در میان شما فرود آید.

«وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ» این سوگندیست که پیامبر اسلام همواره در کلام خود ذکر می کردند، بعد پیامبر اسلام هدف از فرود آمدن حضرت عیسی (علیه السلام) را بیان کرده می فرماید: «حضرت عیسی بعد از این که به دنیا می آید صلیب هایی که مسیحیان آن را به رسم تقدس می پرستند درهم می شکند و آن را باطل اعلام می کند. و همچنین خوگ ها که مسیحیان به گوشت شان علاقه دارند می کشد تا این که انسان ها از شرشان نجات یابند» البته خوردن گوشت خوگ در دین اسلام حرام است، چون قرآن کریم می فرماید: ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أَلْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخَنزِيرِ﴾ (المائدة: ۳). «یعنی حرام گردیده است بر شما خوردن خود مرده و

خون و گوشت خوک». و همچنین حضرت عیسی جنگ را کنار می گذارد، زیرا همه مردم به دین اسلام می گروند و کافری یافت نمی شود تا با وی بجنگند.

در یک روایت به عوض کلمه جنگ جزیه آمده است، یعنی حضرت عیسی گرفتن جزیه را ترک می کند و فقط تنها اسلام را قبول می کند، بعد پیامبر ﷺ ادامه داده فرمودند: «وَيَفِيضَ الْمَالُ»: یعنی مال زیاد می شود تا این که کسی پیدا نمی شود که آن را قبول کند و مردم زهد و کناره گیری از دنیا را پیشه می کنند تا حدی که یک سجده برای خداوند از دنیا و آنچه در آن است به نظر مردم بهتر است چون علامات آخرت را مشاهده می کنند.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- حدیث بالا را چند بار بخوان تا این که شنندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح حدیث را با دقت کامل بخوان و نکات لازم را توضیح ده.
- ۳- به ایشان بفهمان: که این حدیث پیامبر ﷺ اشاره به نزدیک بودن قیامت دارد.
- ۴- به ایشان تذکر ده: که فرود آمدن حضرت عیسی علیه السلام به دنیا یکی از نشانه‌های بزرگ قیامت است و در آن وقت است که ایمان و عمل صالح پذیرفته نمی شود. خداوند می فرماید: ﴿يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ ءَامَنَتْ مِن قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيْمَانِهَا خَيْرًا﴾ (الأنعام: ۱۵۸). «روزی که بعضی نشان‌های پروردگارت آشکار گردد، به هیچ نفسی ایمانش که قبلاً ایمان نیاورده. یا با وجود ایمان کار نیکی نکرده، سودی به حالش نخواهد داشت».

درس ۲۹: آیه حضرت محمد خاتم پیامبران

قول الله تبارك وتعالى:	گفته خدای بزرگ:
مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾	(۴۰) نیست محمد پدر یکی از مردان شما و لکن او رسول خدا و خاتم پیامبران است و خداوند به هر چیز دانا است.

[احزاب: ۴۰]

شرح: قوله تعالى: ﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ﴾: یعنی نیست محمد ﷺ پدر هیچیک از مردان شما، نه پدر زید بن حارثه است و نه پدر کسی دیگر از شما، زیرا فرزندان پیامبر ﷺ بعضی در مکه مکرمه در سن کوچکی وفات نمودند و ابراهیم در مدینه منوره به سن شیرخوارگی از دنیا رفت و لکن محمد، رسول و فرستاده خداوند و خاتم انبیاء است که خداوند با نبوت او به سلسله انبیاء ﷺ پایان داد و بعد از آن هیچ پیامبر دیگری مبعوث نخواهد شد و کسی ادعای نبوت کند، دروغ می گوید و مورد قبول نیست و مورد لعنت خدا و فرشتگانش قرار می گیرد. و اگر گفته شود: در آخر زمان و قبل از قیامت حضرت عیسیٰ ﷺ از آسمان ها به زمین می آید جوابش اینست: که حضرت عیسیٰ پانصد سال پیش از پیامبر اسلام به پیامبری برگزیده شد و مدتی در دنیا مانده تا این که خداوند او را به سوی خود بالا برد، لهذا حضرت عیسیٰ ﷺ به عنوان پیامبر جدید نمی آید، بلکه از پیروان پیامبر اسلام است و ایشان برای تمام حیات و زندگی خود در زمین طبق سنت ازلی خداوند که می فرماید:

﴿قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ﴾ (الأعراف: ۲۵). یعنی «در زمین

زندگی می کنید و در آن می میرید و از زمین بیرون می شوید».

بعد خداوند می‌فرماید: ﴿وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا﴾: یعنی خداوند به همه چیز دانا است و یکی از آن‌ها نبوت پیامبر اسلام است و این که او پدر کسی نیست، رسول و فرستاده خداوند و خاتم انبیاء است و آنچه گفته ثابت شد و بوقوع پیوست.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- آیه بالا را بخوان تا این که شنوندگان حفظ نمایند.
- ۲- شرح آیه را با دقت بخوان و نکات لازم را توضیح ده.
- ۳- به ایشان بفهمان: که فرزند گرفتن در اسلام جائز نیست و درست نیست که کسی را فرزند خود بخواند زیرا که دروغ است.
- ۴- به ایشان بفهمان: که پیامبر خدا خاتم انبیاء است و پیامبر دیگری بعد از آن نیست و هر کس ادعای نبوت کند کافر می‌شود که باید توبه کند و اگر توبه نکند باید کشته شود.

درس ۳۰: حدیث تکمیل سلسله انبیاء

گفته پیامبر ﷺ: همانا صفت من و صفت پیامبران دیگر مانند صفت مردی است که خانه‌ی زیبایی را بنا کند مگر جای یک آجر را از گوشه خانه خالی گذارد، پس مردم شروع کنند بدور آن بچرخند و از زیبایی آن تعجب کنند و با خود بگویند: چرا همین خشت گذارده نشده پس من همان آجرم و خاتم پیامبرانم.	قول النبی صلی الله علیه وسلم: إِنَّ مَثَلِي وَمَثَلَ الْأَنْبِيَاءِ كَمَثَلِ رَجُلٍ بَنَى بَيْتًا فَأَحْسَنَهُ وَأَجْمَلَهُ، إِلَّا مَوْضِعَ لَبَنَةٍ مِنْ زَاوِيَةٍ، فَجَعَلَ النَّاسُ يَطُوفُونَ بِهِ وَيَعْجَبُونَ لَهُ، وَيَقُولُونَ هَلَا وُضِعَتْ هَذِهِ اللَّبَنَةُ قَالَ فَأَنَا اللَّبَنَةُ، وَأَنَا خَاتِمُ النَّبِيِّينَ.
---	--

(رواه البخاری)

شرح: قول النبی ﷺ: «إِنَّ مَثَلِي وَمَثَلَ الْأَنْبِيَاءِ» یعنی بهترین مثل که در مورد من و پیامبران پیشین زده می‌شود که تطبیق کامل بر ما داشته باشد، مثل مردی است که برای خود خانه‌ای بسیار زیبا و در نهایت محکمی بسازد که چشم مردم را به خود جلب کند، اما جای یک آجر را در یک گوشه خانه خالی گذارد که به اثر آن رخنه‌ای ایجاد شود و خانه را ناتمام نشان دهد سپس مردم شروع کنند به چرخیدن بدور آن خانه و از زیبایی و قشنگی آن تعجب کنند و با خود بگویند: چرا در این ساختمان زیبا و محکم همان آجر گذارده نشده است، سپس همان آجر گذارده شده و تمام شود و عیب از آن رفع گردد.

پیامبر ﷺ فرمود: من همان آجر گوشه خانه‌ام که به وسیله‌ام ساختمان نبوت کامل گردید و من خاتم پیامبرانم که خداوند رسالت انبیاء را به وسیله من به پایان رسانید. درود و رحمت فراوان بر روان پاکش به تعداد ستارگان آسمان باد.

راهنمایی‌هایی برای مربی:

- ۱- مربی محترم حدیث بالا را بخوان تا این که شنوندگان حفظ کنند.
- ۲- شرح حدث را با دقت کامل بخوان و نکات لازم را شرح ده.
- ۳- به ایشان بفهمان: که مثل زدن برای بهتر فهماندن مطالب جاثز است.
- ۴- به ایشان بفهمان: که سلسله نبوت به وسیله پیامبر خدا پایان یافته است.
- ۵- به ایشان تذکر ده: که تعداد انبیاء به صدویست و چهار هزار (۱۲۴۰۰) نفر می‌رسد.
- ۶- به ایشان بفهمان: که تعداد رسولان سیصد و چهارده نفر (۳۱۴) می‌باشد.
- ۷- به ایشان بفهمان: که ۲۵ نفر از پیامبران اسم‌شان در قرآن ذکر شده است که شناختن‌شان واجب است. هیجده نفر (۱۸) از ایشان در آیه ﴿وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِ﴾ «این حجت و برهان ما بود که به ابراهیم در برابر قومش عطا کردیم». در (سوره انعام از آیه: ۸۳ - ۸۶) ذکر گردیده و باقی‌شان در جاهای مختلف از قرآن یاد شدند و ایشان حضرت آدم و حضرت محمد، ابراهیم، هود، صالح و شعیب و حضرت ذوالکفل علیه السلام می‌باشد.

خاتمه

اکنون که به یاری خداوند نوشتن این کتاب به پایان رسید، فقط خدا را ثنا می‌گوییم، چون حمد و ستایش به اندازه پری آسمان‌ها و زمین و پری آنچه او خواسته برای اوست و شکر و سپاس از ته دل مرا اوراست، اوست ستوده و بزرگوار.

همانطور که در مقدمه کتاب گفتم، به پیشنهاد دلسوز و مخلص مساجد عرض می‌کنم که اخوت و برادری اسلامی تقاضا می‌کند یکدیگر را بر نیکی و تقوی یاری کنند و از گناه و معصیت بازدارند، همچنانکه خداوند می‌فرماید: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ (المائدة: ۲). ترجمه: «یکدیگر را بر نیکویی و تقوی یاری دهید و بر گناه و تجاوز یاری نکنید». ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ «و از خدا بترسید که او سخت عذابست».

بنابراین، به ائمه مساجد توصیه می‌کنم که این درس‌های یومیه را بعد از نماز مغرب تدریس کرده، یک روز آیتی و روز دیگر حدیثی را برای اهل محله خود بخوانند و شنوندگان را به حفظ و فهم این درس‌ها سفارش کنند.

آنگاه که چهار ماه به تعلیم و تعلم قرآن و سنت عادت کردند، دل‌هایشان روشن شده و نفس‌های‌شان تزکیه می‌شود و اهل خیر و معروف می‌گردند و می‌توانند که هیئتی پنج نفری مرکب از امام و مؤذن و سه نفر از معتمدین محل تشکیل داده و صندوق خیریه و نیکوکاری تأسیس کنند و از اهل محل خود بخواهند که با صدقات و زکوات خود صندوق را یاری کنند، تا فقراء محل مورد تفقد قرار گرفته و حاجت مستمندان برآورده شده و قوت کفاف به آن‌ها برسد که پیامبر ﷺ می‌فرماید: «خدایا قوت آل محمد را کفاف و سربسر بگردان نه زیاد و نه کم».

و اگر بودجه صندوق از نیاز نیازمندان آن محل اضافه شد، اشکالی ندارد که به فقراء جاهای دیگر نیز رسیدگی شود چون تعاون و همیاری به فقراء و نیازمندان جامعه است که روابط برادری و انسانی را مستحکم می‌سازد و بدینوسیله زمینه امر به معروف و نهی از منکر مساعد شده و از یکدیگر حرف شنوائی پیدا می‌کنند و وقتی که اهل قریه یا محله‌ای امر به

معروف و نهی از منکر کنند رحمت و مغفرت خداوند شامل حالشان گردیده و به سعادت و کامیابی دنیا و آخرت نائل می‌آیند و این همان هدف عالی است که صلحا و علماء این امت مرحومه، می‌کوشند تا به آن برسند.

خداوند! ما و همه مؤمنین و مؤمنات را برای رسیدن به این هدف مقدس موفق بدار.
در صبح شنبه ۲۹ جمادی الآخر سال ۱۴۱۲ در روضه شریفه مسجد نبوی ﷺ نوشتن این کتاب به پایان رسید.

از خوانندگان می‌خواهم که برای مؤلفش دعای خیر کنند، چون پیامبر ﷺ می‌فرماید: «کسی که برای شما کاری خوب انجام می‌دهد پاداش آن را بدهید، اگر چیزی نداشتید برایش دعای خیر کنید».

و درود بی‌پایان خدا بر پیامبر رحمت و آل و اصحابش و سلام و بر همه پیامبران و ستایش برای پروردگار عالمین است.

مترجم:

در عصر روز چهارشنبه ۲۳ شوال ۱۴۱۶ هجری مطابق ۲۳ / ۱۲ / ۱۳۷۴ هجری شمسی از ترجمه این کتاب فراغت حاصل شد، از خداوند می‌خواهم که اخلاص در قول و عمل عنایت فرماید، و ما را از زمره بندگان صالح خود قرار بدهد.

«بِفَضْلِهِ وَكَرَمِهِ»

سعید الفاضلی